

**ĆWIERĆ WIEKU
PODLASKIEJ SOLIDARNOŚCI**

1980 - 2005

Copyright by Marek Kietliński, 2005

*Wydanie publikacji sfinansował
Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”*

ISBN 83-88097-81-4

Wydawnictwo PRYMAT
Białystok, ul. Zwycięstwa 26C/7, tel. 869 14 87
www.prymat.stnet.pl, e-mail: [prymat\(a\)smet.pl](mailto:prymat(a)smet.pl)

Marek Kietliński

**CWIERC WIEKU
PODLASKIEJ SOLIDARNOŚCI**

**NSZZ „Solidarność” Region Białystok
1980 - 2005**

Białystok 2005

Wstęp

Porozumienia gdańskie i szczecińskie ogłoszono w ogólnopolskiej i regionalnej prasie, ale nie od razu było oczywiste, czy obowiązują one na terenie całego kraju. W niektórych województwach, w tym również w województwie białostockim przedstawiciele władz twierdzili, że na ich terenie nie ma potrzeby tworzenia nowych i niezależnych związków zawodowych. Była to jedna z przyczyn dalszych strajków - w pierwszej połowie września strajkowało wiele zakładów pracy na Białostocczyźnie. Sytuację wyjaśniało dopiero porozumienie zawarte w Hucie Katowice (11 września), w którym potwierdzono, że niezależne samorządne związki zawodowe będą powstawać wszędzie tam, gdzie istnieje społeczne zapotrzebowanie. Władze próbowały osłabić nowo powstające związki poprzez występowanie oficjalnych organizacji związkowych z rządowej Centralnej Rady Związków Zawodowych i wzmacnianie działających dotąd związków branżowych, które określały się jako niezależne i samorządne. Powstawała sytuacja, w której trudno było się zorientować, który związek jest „stary”, a który „nowy”. Te i inne poczynania już we wrześniu umocniły świadomość, że tylko solidarne działanie pozwoli zbudować i obronić niezależność związku. Toteż 17 września 1980 r. na zjeździe w Gdańsku organizatorzy nowych (byli tam też przedstawiciele z Białegostoku) związków zawodowych postanowili stworzyć wspólną centralę (mimo obaw i zastrzeżeń niektórych działaczy z Gdańska i Szczecina) i nazwać ją „Solidarność”. Przesądzono też nie branżową, lecz terytorialną strukturę związku, gdyż w ten sposób łatwiej było występować wobec władz oraz konsolidować członków organizacji.

Okazją do kolejnej próby odtworzenia dziejów NSZZ „Solidarność” Region Białystok jest przypadająca w bieżącym roku 25. rocznica powstania „Solidarności”. Białostocka organizacja związkowa była jedną z mniejszych w kraju. Pod koniec 1981 r. liczyła 112 tys. członków i zajmowała 23 miejsce. Związek podejmował jednak wiele działań koordynowanych na szczeblu ogólnopolskim, np. strajki, jego przedstawiciele uczestniczyli w ogólnopolskich zjazdach. Zarząd Regionu podejmował też działania na szczeblu lokalnym, w czasie legalnej działalności starał się wpływać na decyzje podejmowane przez KW PZPR czy wojewodę białostockiego. W czasie stanu wojennego w Białymstoku można odnotować kilka spektakularnych działań podjętych przez działaczy podziemnych struktur „Solidarności” (np. pierwsze „Biuletyny Informacyjne”, spacer w porze dziennika telewizyjnego, manifestacja 31 sierpnia 1982 r., rozbita przez ZOMO). Faktem jest, iż działacze białostockiej „Solidarności” nie podpisywali swymi nazwiskami apelów, odezw, uchwał, jak to miało miejsce w innych regionach. W Białymstoku nie doszło również do utworzenia półjaw-

nych struktur „Solidarności” w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, kiedy trwała rywalizacja o przywództwo w Związku.

Przystępując do opracowania dziejów białostockiej „Solidarności” podjąłem decyzję, iż w pierwszej kolejności powinno powstać kalendarium, w którym pominięty zostanie aparat naukowy (przypisy i bibliografia). „Kalendarium NSZZ Solidarność. Region Białystok 1980-1999” udało się wydrukować w 2000 r. Zetknąłem się z różnymi opiniami o tej publikacji, i pozytywnymi, i krytycznymi. Zarzucano mi, że brakuje niektórych nazwisk, że pominięte zostały różne wydarzenia. Niestety, ci którzy krytykę taką uprawiali, nie kontaktowali się ze mną i pewnie niektórych rzeczy nie udało się uzupełnić. Zdaję sobie sprawę, iż nie jestem w stanie wszystkiego zebrać i napisać. Zresztą gdybym to zrobił, pozbawiłbym zajęcia przyszłych badaczy dziejów „Solidarności” na Białostocczyźnie.

Jednak nadal prowadziłem badania naukowe, udało się dotrzeć do wielu cennych dokumentów przechowywanych w Instytucie Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (wcześniej, przechowywane w białostockiej Delegaturze Urzędu Ochrony Państwa, nie były dostępne), które poszerzyły moją wiedzę. Zdecydowałem więc, iż należy podjąć próbę wydania drukiem kolejnej publikacji zaopatrzonej w aparat naukowy, który ułatwi przyszłe badania. Niniejsza publikacja ma charakter faktograficzno-chronologiczny, bowiem ustalenie faktografii jest ważne (brakuje opracowania monograficznego tamtego okresu, opartego na źródłach). Bez dokładnego odtworzenia dziejów trudno jest uogólniać i analizować poszczególne zjawiska. Jak stwierdził Marcin Kula, *prawda jest taka, że jeśli opracowań faktograficznych brak, to przystępując do analizy problemowej musimy na własny użytek ustalić faktografię.*

Ważną rolę w odtworzeniu obrazu NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie w okresie ćwierćwiecza odegrały materiały wytworzone przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w latach 1980-1981, a po wprowadzeniu stanu wojennego przez podziemne struktury „Solidarności”, m.in. Regionalny Międzyzakładowy Komitet Strajkowy i Tymczasową Komisję Regionalną. Większość z nich znajduje się w zbiorach prywatnych i często ich właściciele nie chcieli, aby podawać miejsca ich przechowywania. Jeżeli udało mi się dotrzeć do tego typu dokumentów, to w przypisach umieszczałem stosowną informację.

Kapitałnym źródłem informacji okazały się też materiały wytworzone przez Komitety Wojewódzki i Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białymstoku, Wojewódzki Komitet Obrony. Materiały, przechowywane w Archiwum Państwowym w Białymstoku, są dostępne dla badaczy.

Równie cenny materiał źródłowy stanowią archiwalia wytworzone przez służby specjalne PRL, obecnie przechowywane w Instytucie Pamięci Narodowej. Należy jednak podkreślić, iż zostały one wytworzone przez Służbę Bezpieczeństwa, która zwalczała „Solidarność”. Przybliżają one obraz opozycji widzianej oczami funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, często przesiąknięte komunistyczną propagandą i manipulujący rzeczywistością. Są to więc materia-

¹ M. Kula, *Ku jakiej syntezie historii „Solidarności”*, „Przegląd Historyczny” 2001, z. 2, s. 209.

ły bardzo specyficzne, których nie należy absolutyzować i obdarzać zbyt wielkim zaufaniem. Aby nie widzieć wydarzeń lat osiemdziesiątych tylko oczami funkcjonariuszy SB, źródła te nie powinny być podstawowym źródłem informacji. Należy traktować je z dystansem i konfrontować z materiałami wytworzonymi przez „Solidarność”, a szczególnie z relacjami świadków tamtych wydarzeń, dokumentami pozostawionymi przez struktury związkowe czy informacjami zawartymi w „Biuletynach Informacyjnych”.

Mimo czynionych starań, nie udało mi się dotrzeć do archiwaliów wytworzonych przez władze wojskowe, które odegrały bardzo ważną rolę w okresie stanu wojennego. Jak poinformował mnie major Andrzej Boniecki - kierownik Archiwum Wojsk Lądowych w Warszawie, w ich zasobach przechowywane są materiały archiwalne z lat 1981-1983 w liczbie 26 jednostek archiwalnych, przekazanych przez Wojewódzki Sztab Wojskowy w Białymstoku. Mimo zmienionej sytuacji geopolitycznej oraz sojuszów wojskowych III Rzeczypospolitej, generał broni Edward Pietrzyk, Dowódca Wojsk Lądowych, nie zezwolił na korzystanie z tych materiałów, stwierdzając, iż zgodnie z par. 54 ust. 3 „Instrukcji o zasadach archiwizacji dokumentacji wojskowej Szt. Gen. 1344/88” do badań naukowych materiały archiwalne mogą być udostępnione po upływie 30 lat od ich wytworzenia.

Istotną rolę w moich badaniach odegrały relacje ustne działaczy białostockiej „Solidarności”, chociaż zdaję sobie sprawę, iż każdy z nich obserwował tylko wycinek rzeczywistości. Ważne też okazały się materiały procesowe wytworzone przez Sąd Okręgowy i Prokuraturę Okręgową w Białymstoku (przechowywane obecnie w archiwum IPN Oddział w Białymstoku), źródła archiwalne przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku, dokumenty udostępnione przez Zarząd Region Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w Białymstoku.

Przydatne okazały się źródła drukowane, zwłaszcza dotyczące posiedzeń Krajowej Komisji Porozumiewawczej, Deklaracje Programowe Tymczasowej Komisji Regionalnej, Odezwy Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego itp.

W toku poczynań badawczych związanych z przygotowaniem niniejszej publikacji zostały również wykorzystane „Biuletyny Informacyjne” wydawane przez Zarząd Regionu w latach 1980-1981. Większe trudności następczo odnalezienie „podziemnych” egzemplarzy „Biuletynu Informacyjnego”, redagowanego i wydawanego w latach 1982 - 1989. Dzięki pomocy i życzliwości osób, które posiadały często po kilka numerów „Biuletynów Informacyjnych”, a także możliwości korzystania ze zbiorów Muzeum Historycznego w Białymstoku, udało mi się zgromadzić prawie ich komplet. Nie pominąłem oficjalnej prasy. „Gazeta Współczesna” w latach 1980 - 1981, a więc w okresie funkcjonowania „Solidarności”, zajęła wobec niej bardzo życzliwe stanowisko. Informacje przekazywane przez „GW” społeczeństwu były obiektywne i atakowały wypaczenia ustroju socjalistycznego PRL, a dziennikarze pisali o odnowie i demokracji życia. Wielu z nich było aktywnymi członkami „Solidarności”. Po wprowadzeniu stanu wojennego niektórzy zostali usunięci z pracy. „GW” stała się na po-

wrót tubą propagandową Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, a nowa ekipa wychwalała socjalizm, rządy generała Wojciecha Jaruzelskiego, mocno przy tym atakując opozycję. W 1983 r. zaczął się ukazywać „Kurier Podlaski”. Można więc było konfrontować informacje zawarte w obu gazetach. Odzyskanie suwerenności, zniesienie cenzury, a także pojawienie się nowych tytułów dzienników („Kurier Poranny”, „Gazeta Wyborcza”) pozwoliły na wykorzystanie ich do odtworzenia dziejów NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie w latach 1989 -2005. Informacji dopełniły periodyki naukowe, a także prasa ogólnopolska. Wszystkie źródła i opracowania, z których czerpałem informacje, zostały umieszczone w przypisach i bibliografii.

Publikacja prezentuje wydarzenia rozgrywające się w latach 1980-2005. Rozpoczyna się wydarzeniami z lata 1980 r., a kończy się w marcu 2005 r., kiedy to w kościele pw. Św. Kazimierza podlaska „Solidarność” zainaugurowała 25-lecie powstania Związku. Książka składa się w zasadzie z dwóch części. Pierwsza obejmuje lata 1980-1989. W części tej próbowałem oceniać niektóre wydarzenia. Zdaję sobie jednak sprawę, iż pewne ustalenia i opinie mogą być powierzchowne i niepełne. Czasy PRL, szczególnie lata osiemdziesiąte XX wieku, to okres bardzo złożony i wielu postaw ludzkich nie można postrzegać tylko w schematach białego czy też czarnego charakteru. Trudno dziś oceniać postawy ludzi, którzy mieli do czynienia z SB. Aktywni działacze opozycji, których była przecież zdecydowana mniejszość społeczeństwa, narażali oprócz siebie, także swe rodziny na represje aparatu przemocy. Wielu z nich zapłaciło wysoką cenę za swą działalność: byli internowani, siedzieli w więzieniach, zmuszeni byli wyjeżdżać za granicę, wyrzucano ich z pracy, łamano im życie rodzinne. Dziś często egzystują w bardzo trudnych warunkach społecznych. Nie mają pracy albo otrzymują niskie świadczenia emerytalne.

Czas pełnej oceny tamtych wydarzeń przyjdzie, gdy opadną emocje, a dokumenty wytworzone przez aparat przemocy przestaną być wykorzystywane do doraźnych celów politycznych. Wtedy postawy działaczy opozycji wobec SB ocenią historycy, którzy będą mieli większy dystans do badanych problemów, a ówczesne wydarzenia będą im znane tylko z informacji uzyskanych w archiwach czy też z opracowań naukowych. Pewnie powstaną pełniejsze publikacje, ujawnieni zostaną tajni współpracownicy, lepiej zostanie poznana rola aparatu przemocy. Metodologia historii poucza bowiem, iż jakikolwiek obiektywny obraz rzeczywistości, który można by zrekonstruować, nie istnieje. Istnieją tylko subiektywne konstrukcje historyków.

Część druga publikacji obejmuje lata 1990-2005. Wtedy to „Solidarność” funkcjonowała w suwerennej i niezawisłej Polsce. Zmieniła się też rola Związku, który stanął przed wieloma nowymi i wcześniej nieznanymi wyzwaniem. Mała liczba członków. Trzeba było walczyć o utrzymanie miejsc pracy, zachowanie praw pracowniczych. NSZZ „Solidarność” zaangażowała się też w aktywną działalność polityczną, sprawowała rządy, próbowała zreformować Polskę. Nie wszystkie reformy wyszły. „Solidarność” poniosła również bolesne porażki, po których wycofała się z polityki, a zajęła obroną praw pracowni-

czych, szkoleniami i pomocą dla swych członków, czyli tym, czym powinien zajmować się związek zawodowy.

Po reformie administracyjnej obszar działalności białostockiej „Solidarności” znacznie się poszerzył. Po likwidacji w 1999 r. „Pojezierza” organizacje związkowe działające w powiatach suwalskim, augustowskim i sejneńskim zostały włączone do Regionu Białystok. Zmieniono też nazwę na Region Podlaski.

Wydarzenia z lat 1990-2005 zostały zaprezentowane w formie kroniki wzbogaconej informacją o materiałach, z których korzystałem przy ustalaniu faktografii. Jest to zabieg celowy, gdyż w moim przekonaniu nie da się ocenić zjawisk z tak nieodległej perspektywy historycznej. Sądzę jednak, że również i te wydarzenia warto przedstawić czytelnikom.

Ustalenia faktograficzne oparte na relacjach były konfrontowane w miarę możliwości z informacjami zawartymi w dokumentach, prasie oficjalnej czy w publikacjach „Solidarności”. Nie wszystko dało się sprawdzić do końca. Jestem świadomy niedoskonałości i uchybień, jakie zawiera niniejsza książka, ale doszedłem do wniosku, że mogę pokusić się o jej ogłoszenie, jestem bowiem przekonany, że zaprezentowałem zarys zagadnień związanych z funkcjonowaniem NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie, a przyszli badacze będą mieli ułatwioną pracę dzięki zestawieniu źródeł i opracowań w niej zawartych.

Sądzę, że przedstawiając obraz ówczesnych wydarzeń, zdołałem uczynić pewien krok naprzód w poznawaniu najnowszych dziejów Białostocczyzny. Mam też nadzieję, iż po książkę sięgną członkowie i sympatycy „Solidarności” i będzie to dla nich pożyteczna lektura.

Składam wyrazy podziękowania za pomoc i życzliwość, jakiej w czasie gromadzenia materiałów doznałem ze strony działaczy NSZZ „Solidarność”, członków Klubu Więzionych, Internowanych i Represjonowanych, byłych członków „pierwszej” „Solidarności”, pracowników i kierownictwa Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku, Muzeum Historycznego w Białymstoku, Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku, Archiwum Sądu Okręgowego w Białymstoku, Archiwum Prokuratury Okręgowej w Białymstoku, Książnicy Podlaskiej.

Szczególne podziękowania należą się Zarządowi Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” za sfinansowanie książki. Bez tegoż wsparcia publikacja na pewno by się nie ukazała.

Marek Kietliński

Rozdział I

Białostocka „Solidarność” - czas legalnej działalności

1. Strajki na Białostocczyźnie we wrześniu 1980 r.

W początkach lipca 1980 r. rząd podwyższył ceny niektórych gatunków mięsa i wyrobów mięsnych, m.in. wołowego, golonki, boczku, bekonu, indyków, kaczek, gęsi. Podwyżkę przeprowadzono w sposób wielokrotnie już praktykowany, czyli przez przeniesienie wybranych asortymentów do kategorii towarów sprzedawanych po cenach komercyjnych. Podwyżka objęła również stołówki i bufety zakładowe, które dla ogromnej rzeszy pracowników były miejscem spożywania posiłków, ale też robienia zakupów do domu.

Robotnicy zaprotestowali. Zaczęły się - zgodnie z nomenklaturą tamtych czasów - „przerwy w pracy”¹. Pierwsze strajki pojawiły się w Mielcu, Poznaniu i Tarnobrzegu. Następne wybuchły w Ursusie i Tczewie. Początkowo władze ze spokojem przyjmowały informacje o kolejnych strajkach, gdyż były one trwałym elementem krajobrazu Polski Ludowej i zdarzały się nawet w czasach stalinizmu, a w latach siedemdziesiątych normą stało się kilkadziesiąt strajków w ciągu roku. Dyrektorzy zakładów pracy - za zgodą zwierzchników - jak zwykle obiecywali podwyżki płac i premie. Jednak sytuacja nie poprawiała się.

8 lipca powstał Komitet Strajkowy w Świdniku², a strajki pojawiały się już w wielu regionach Polski. Zaczynało „być gorąco” i władza podjęła wysiłek, by pożar strajkowy ugasić, nim rozprzestrzeni się na cały kraj. Na ten cel przeznaczono poważne kwoty z budżetu. Postanowiono podwyższyć strajkującym pobory, choć władza była świadoma, iż może to przynieść skutki odwrotne od zamierzonych. Na potwierdzenie tych przypuszczeń nie trzeba było długo czekać. Tam, gdzie nie było podwyżek, załogi przerywały pracę. Modne stało się hasło „nie staniesz, nie dostaniesz”. Fala strajków toczyła się przez Polskę. Tam

¹A. Paczkowski, *Droga do mniejszego zła. Strategia i taktyka obozu władzy Upiec 1980 - styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 70.

²S. Jadczyk, *Lublin - lipiec 80*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1981, nr 7, s. 7.

gdzie robotnicy uzyskali podwyżki, zaczęli pracę. Zdarzało się jednak, iż strajkowali parokrotnie, by zyskać jeszcze więcej. Załogi setek przedsiębiorstw wywalczyły podwyżki płac i inne dodatki pieniężne. Zasiliły je podwyżki płac oraz inne zdobycze finansowe uzyskane w wyniku podpisywanych porozumień³.

Najwięcej strajków było na Lubelszczyźnie. 16 lipca zastrajkowała Lokomotywownia Pozaklasowa PKP w Lublinie. Początkowo przystąpiła do strajku tylko załoga warsztatów naprawczych. W miarę upływu czasu dołączyły inne służby, między innymi wagonownia, zawiadowcy, służba drogowa, obsługa samochodów, łącznie 800 osób. Załoga wysunęła 14 postulatów strajkowych, wśród których znalazły się żądania o charakterze ekonomicznym (m.in. podwyżka pensji dla wszystkich pracowników o 1300 zł) i socjalnym (zrównanie zasiłków rodzinnych z milicją i wojskiem, możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę - w wieku 55 lat - dla pracowników trakcyjnych, poprawa zaopatrzenia w sklepach w artykuły spożywcze, jak na Śląsku). Postulowano też, by reprezentacja wybrana przez załogę zastąpiła Radę Pracowniczą. Domagano się wprowadzenia wolnych sobót oraz zapewnienia bezpieczeństwa strajkującym⁴.

W dwa dni później w Lublinie i okolicach strajk stał się powszechny. Przerwały pracę zakłady produkcyjne, komunikacja miejska i lokalna, transport zaopatrzeniowy i stołówki szpitalne. Dworzec kolejowy został zablokowany przy użyciu 70 lokomotyw (trasa tranzytowa łącząca Niemiecką Republikę Demokratyczną ze Związkiem Radzieckim). E. Gierek, choć zjawił się w pobliskim Chełmie, do Lublina nie przyjechał. Złożył za to obietnicę na posiedzeniu Biura Politycznego, że postulaty strajkujących będą rozpatrzone. Podkreślił przy tym, iż atmosfera napięcia jest na rękę wrogom Polski Ludowej. W tym czasie w Komitecie Wojewódzkim PZPR w Lublinie złożono ponad 200 postulatów (prawie połowa z nich dotyczyła podwyżek płac, lecz żądano także demokratycznych wyborów do rad zakładowych, związków zawodowych, nawet instancji partyjnych. Następnego dnia podpisano porozumienie z kolejarzami, wygasłały inne strajki, ale święto państwowe 22 lipca w Lublinie nie było obchodzone⁵. Sukces strajków lipcowych w Lublinie stał się ważnym sygnałem dla Wybrzeża.

7 sierpnia 1980 r. dyrekcja Stoczni Gdańskiej zwolniła dyscyplinarnie z pracy Annę Walentynowicz, członka Komitetu Założycielskiego Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża. 14 sierpnia w Gdańsku pojawiło się kilka tysięcy ulotek z apelem w jej obronie. Apel o przywrócenie do pracy A. Walentynowicz podpisali: Bogdan Borusewicz, Joanna Duda - Gwiazda, Jan Karandziej, Maryla Płońska, Alina Pieńkowska, -Lech Wałęsa⁶. Przerwała pracę Stocznia Gdańska im. Lenina. Powstał Komitet Strajkowy, którego podstawowym postulatem było przywrócenie do pracy Anny Walentynowicz i Lecha

³ W. Kuczyński, *Agonia systemu. Szkice z niedawnej przeszłości*, Warszawa 1996, s. 163.

⁴ M. Choma, *Strajk lubelskich kolejarzy w lipcu 1980 r.*, „Biuletyn Instytutu Pamięi Narodowej” 2002, nr 12, s. 21.

⁵ A. Paczkowski, dz. cyt., s. 24.

A. Walentynowicz, A. Baszanowska, *Cień przeszłości*, Gdańsk 1993, s. 75.

Wałęsy, jak również wzniesienie pomnika poświęconego ofiarom grudnia 1970 roku, uzyskanie gwarancji nierepresjonowania za strajk, podwyżki w wysokości 2 tys. zł, zasiłków rodzinnych jak w Milicji Obywatelskiej. Na czele Komitetu stanął L. Wałęsa. Powstała straż robotnicza pilnująca porządku, w Stoczni obowiązywała pełna prohibicja⁷.

15 sierpnia 1980 r. strajk rozszerzył się na inne stocznie, porty i komunikację miejską w Trójmieście. Została zablokowana łączność Wybrzeża z resztą Polski. Polska Agencja Prasowa po raz pierwszy poinformowała o „przerwach w pracy”. E. Gierek, zaniepokojony wydarzeniami w Polsce, powrócił z urlopu na Krymie⁸.

16 sierpnia dyrekcja Stoczni wyraziła zgodę na kompromis w sprawach płacowych: robotnicy mieli otrzymać 1,5 tys. zł podwyżki oraz specjalny dodatek drożyzniowy. W tej sytuacji większość komitetu strajkowego z Lechem Wałęsą na czele uznała strajk za zakończony i wezwała robotników do opuszczenia Stoczni. Część załogi zażądała jednak kontynuowania strajku w imię solidarności z innymi zakładami pracy Wybrzeża, z którymi władze nie podjęły rozmów⁹. Jak stwierdził po latach L. Wałęsa¹⁰, „Solidarność” narodziła się w momencie załamania strajku stoczniowego, na przełomie, na przejściu od lokalnego sukcesu strajku Stoczni do strajku w obronie innych zakładów pracy. Część załogi zdecydowała się kontynuować strajk. Do Stoczni przybyli przedstawiciele innych zakładów Wybrzeża. W nocy z 16 na 17 sierpnia w Stoczni ogłoszono strajk solidarnościowy. Powstał Międzyzakładowy Komitet Strajkowy (MKS), kierowany przez Prezydium w składzie: Lech Wałęsa - przewodniczący, Joanna Duda - Gwiazda, Andrzej Gwiazda, Stefan Izdebski, Lech Jendruszewski, Jerzy Kmiecik, Zdzisław Kobylański, Andrzej Kołodziej, Henryka Krzywonos, Stefan Lewandowski, Bogdan Lis, Józef Przybylski, Lech Sobieszek, Tadeusz Stanny, Jerzy Sikorski, Anna Walentynowicz, Florian Wiśniewski. Po paru dniach dookooptowano Wojciecha Gruszewskiego z Politechniki Gdańskiej i literata Lecha Bądkowskiego. Rano 17 sierpnia ks. Henryk Jankowski odprawił pierwszą mszę świętą dla strajkujących. Uczestniczyło w niej po obu stronach drugiej bramy około 7 tys. osób. Po mszy świętej, w miejscu gdzie 16 grudnia 1970 r. zginęli stoczniowcy wkopany został krzyż dębowy. Pod krzyżem odśpiewano hymn narodowy, pieśń „*Boże coś Polskę*” i podano informację o istnieniu i celach MKS (znalazło się w nim 156 zakładów¹¹). W pierwszym i najważniejszym z postulatów domagano się zgody władz na utworzenie niezależnych związków zawodowych. Ponadto żądano: prawa do strajku, gwarancji bezpieczeństwa dla strajkujących i osób wspomagających strajk, wolności słowa, druku i publikacji, udostępnienia środków masowego przekazu przedstawicielom wszystkich wyznań, przywrócenia do pracy i na uczelnie wyższe osób wyrzu-

⁷ J. J. Lipski, *Komitet Obrony Robotników*, Warszawa 1983, s. 292.

⁸ K. Madoń-Mitzner, *Dni „Solidarności”*, „Karta” 2000, nr 30, s. 12-14.

⁹ A. Dudek, *Karnawał. Dzieje dziesięciomilionowej „Solidarności” 1980-1981*, [w:] „Solidarność” XX lat historii, Warszawa 2000, s. 24.

¹⁰ L. Wałęsa, *Droga nadziei*, Kraków 1990, s. 135.

¹¹ A. Drzycimski, T. Skutnik, *Gdańsk sierpień'80. Rozmowy*, Gdańsk 1990, s. 439.

conych w ramach represji za uczestnictwo w wydarzeniach 1970 i 1976 r., uwolnienia więźniów politycznych, zaprzestania represji za przekonania, opublikowania w środkach masowego przekazu informacji o powstaniu MKS, a także podania do publicznej wiadomości treści 21 postulatów .

Początkowo władze odrzucały postulaty MKS, zwłaszcza postulat utworzenia niezależnych związków zawodowych. Jednak do Gdańska została wysłana ekipa rządowa z wicepremierem Tadeuszem Pyką na czele. Ekipa miała zakończyć strajki na Wybrzeżu drogą ustępstw płacowych negocjowanych z przedstawicielami poszczególnych zakładów pracy, z pominięciem MKS. Rozmowy takie rozpoczęły się 19 sierpnia, wkrótce zostały jednak przerwane, gdyż w Szczecinie i Elblągu wybuchły strajki, którymi kierowały MKS (wzorowane na MKS Trójmiasta). Szczeciński MKS kierowany przez Mariana Jurczyka przedstawił listę 36 postulatów, wzorowanych na 21 postulatach gdańskiego MKS¹³.

W miarę upływu kolejnych dni strajk na Wybrzeżu zyskiwał coraz większe poparcie w innych regionach kraju. Strajki poparli intelektualiści, którzy wezwali władze do podjęcia rozmów z gdańskim MKS. 21 sierpnia do Gdańska udała się rządowa komisja z wicepremierem Mieczysławem Jagielskim na czele. Komisja podjęła bezpośrednie rozmowy z MKS. W trakcie negocjacji toczonych w Gdańsku, a także w Szczecinie, gdzie z MKS debatowała druga komisja rządowa z Kazimierzem Barcikowskim, fala strajków ogarniała różne strony Polski. 30 sierpnia w 28 województwach strajkowało około 700 zakładów i 700 tys. zatrudnionych¹⁴.

Przekreśliło to rozważany w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Komitecie Centralnym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wariant pacyfikacji strajków, nad którym pracował powołany 10 sierpnia Zespół Koordynujący Działania Władz Centralnych przy Likwidowaniu Strajku. W jego składzie znaleźli się m.in. Stanisław Kania, Mieczysław Jagielski, Stanisław Kowalczyk - minister spraw wewnętrznych, gen. Józef Baryła - szef Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego, Tadeusz Pyka - wicepremier i zastępca członka Biura Politycznego, Józef Pińkowski - członek Biura Politycznego i sekretarz KC, Kazimierz Rokoszewski - kierownik Wydziału Prasy, Radia i Telewizji, przewodniczący Centralnej Rady Związków Zawodowych i członek Biura Politycznego Jan Szydłak, oraz Zdzisław Żandarowski, członek Biura Politycznego i sekretarz KC PZPR¹⁵. Do zadań Zespołu należało przedstawianie sytuacji w kraju, a także proponowanie działań. Powołano również Sztab MSW do Kierowania Operacją „Lato 80”. Pierwszą decyzją było wprowadzenie stanu wzmożonej czujności we wszystkich jednostkach MO i wojska. Szefem Sztabu został

Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie, Warszawa 1980, s. 2-8; A. Touraine, J. Strzelecki, F. Dubet, M. Wiewiórka, „Solidarność”. *Analiza mchu społecznego 1980-1981*, Warszawa 1989, s. 40.

¹³ A. Dudek, dz. cyt., s. 26.

¹⁴ *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PZPR a „Solidarność” 1980-1981*. Oprac. Zbigniew Włodyk, Londyn 1992, s. 91.

generał Bogusław Stachura. Sztab zebrał się 18 sierpnia i aż do 1 września zbierał się codziennie. Spotkania odbywały się przed posiedzeniem Biura Politycznego. Głównym zadaniem Sztabu było przygotowanie planów rozbicia strajków w Trójmieście .

27 sierpnia 1980 r. na posiedzeniu Biura Politycznego KC PZPR Stanisław Kania (w parę dni później objął funkcję I sekretarza KC PZPR) stwierdził, że nawet po zdobyciu portów przez oddziały Milicji Obywatelskiej nie będzie miał ich kto obsługiwać i stocznie nie przystąpią do pracy. Poparł go gen. W. Jaruzelski, który stwierdził, iż konstytucja przewiduje wprowadzenie stanu wojennego, ale wprowadzić go nie można, gdyż rząd nie jest w stanie wyegzekwować jego rygorów¹⁷. W tej sytuacji Kazimierz Barcikowski podpisał wraz z Marianem Jurczykiem porozumienie przewidujące utworzenie samorządnych związków zawodowych. Następnie Jagielski i Wałęsa podpisali tzw. Porozumienia Gdańskie.

Informacje o strajkach zaczęły docierać na Białostoczczyznę. W **lipcu 1980 r.** Służba Bezpieczeństwa wzmocniła kontrolę największych zakładów Białostoczczyzny. Komenda Wojewódzka MO analizowała rozwój sytuacji i codziennie przysyłała meldunki do Władysława Juskiewicza, I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego PZPR . Jak wynikało z tych raportów, w województwie białostockim w lipcu 1980 r. nie zanotowano żadnych strajków. Społeczeństwo Białostoczczyzny zachowywało się biernie, chociaż pojawiały się ulotki informujące o wydarzeniach w innych regionach kraju, dochodziło do napięć i ostrych dyskusji wśród załóg największych zakładów pracy. W Fabryce Przyrządów i Uchwytów robotnicy uważali, że zapowiadane przez kierownictwo zakładu podwyżki były krzywdzące dla najmniej zarabiających. Krążyły pogłoski o strajkach w Ursusie, w Gdańsku, Szczecinie i Lublinie. Informacje o wydarzeniach w kraju rozpowszechniali kierowcy PKS obsługujący trasy dalekobieżne. Także w Białostockich Zakładach Przemysłu Bawełnianego „Fasty” krytycznie oceniono podwyżki cen mięsa. Wiązano jednak nadzieje z zapowiadanymi podwyżkami płac. W Fabryce Maszyn Rolniczych „Agromet” w Czarnej Białostockiej wśród załogi popularna była opinia, iż podwyżka uposażeń jest za niska, w szczególności dla osób słabo zarabiających¹⁹.

Studenci Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku stwierdzili, że zaopatrzenie w mięso mimo podwyżki cen pogorszy się. Rolnicy byli bardzo zaniepokojeni panującymi warunkami atmosferycznymi. Nie wykluczali znacznego zmniejszenia pogłowia trzody chlewnej i bydła. Oni także stwierdzili, iż

¹⁶ Tamże, s. 36.

¹⁷ *Protokół nr 28 z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR z dnia 29 sierpnia 1980 r.*, [W:] Tajne dokumenty Biura Politycznego. PZPR a „Solidarność” 1980-1981, oprac. Zbigniew Włodnyk, Londyn 1992, s. 86.

¹⁸ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (dalej AIPN Bi), Informacje dotyczące sytuacji społeczno-politycznej na terenie województwa białostockiego za styczeń 1980-maj 1981, sygn. 0044/293, k. 1.

¹⁹ Tamże, k. 8-10, 13.

wysokie ceny mięsa nie poprawią sytuacji na rynku. Wydłużały się kolejki przed sklepami. Ludzie byli bardzo niezadowoleni z panującej sytuacji.

Pod koniec lipca 1980 r. w województwie białostockim panował nastrój wyczekiwania. W Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach rozdrażnienie załogi spowodowały pustki w sklepach, w których zabrakło żyłek, szamponu, proszku do prania i innych środków czystości. Chwalono robotników w Lublinie, iż nie wyszli na ulice, ale wywarli presję na rząd poprzez masowe strajki, dzięki którym miała miejsce podwyżka płac. W „Fastach”, „Uchwytach”, „Biażecie” i innych zakładach pracy trwały gorące dyskusje nt. strajków w Lublinie. Załogi dochodziły do wniosku, iż poprawę warunków życiowych można uzyskać tylko poprzez naciski na rząd. Rozmawiano również o tym, że podwyżki wykazały, iż rząd jest słaby i ugina się przed żądaniami robotników. Na Białostocczyźnie popularne było wtedy hasło: *„Czy się leży, czy się stoi, partia płaci, bo się boi”*²⁰. Pojawiły się ulotki sygnowane przez Komitet Samoobrony Społecznej KOR informujące o strajkach na Śląsku, Zagłębiu, w PKP²¹.

Władze wojewódzkie udawały, iż nic istotnego się nie wydarzyło. **22 lipca 1980 r.** jak zwykle obchodzono kolejną rocznicę ogłoszenia Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (święto państwowe). Uroczysta akademia odbyła się w Teatrze Dramatycznym. Przewodził jej Władysław Juszkiewicz, I sekretarz KW PZPR. Jednak przechodzący koło teatru ludzie zauważali liczniejsze niż zwykle przy tego typu uroczystościach uzbrojone patrole Milicji Obywatelskiej²².

27 lipca 1980 r. wśród załóg zakładów pracy, a także aktywu partyjnego pojawiło się wiele krytycznych uwag co do sposobie informowania społeczeństwa o wydarzeniach na Wybrzeżu. Podkreślano, iż nie są znane żądania strajkujących ani wyniki rozmów z komisjami rządowymi. W komentarzach radiowych i telewizyjnych żądania przedstawiono bardzo ogólnie. Lokalne środki masowego przekazu („Gazeta Współczesna”, Polskie Radio) poświęcały bardzo mało miejsca wydarzeniom w kraju. Załogi zakładów pracy żądały więc podawania prawdziwych informacji z Wybrzeża. Jednocześnie zaczęto w Białymstoku kolportować ulotki przywożone z Gdańska. Ludzie wycofywali oszczędności z Powszechnej Kasy Oszczędności. Nie opłacało się oszczędzać, gdyż ceny zaczęły szybko wzrastać, a zaopatrzenie było coraz skromniejsze.

W połowie **sierpnia 1980 r.** kurierzy przybyli z Wybrzeża próbowali organizować strajki. Na Białostocczyznę zaczęła docierać podziemna literatura. Wśród załogi „Fast” rozpowszechniano ulotki, z wyszczególnionymi żądaniami strajkujących na Wybrzeżu. W kilku miejscach na murach pojawiły się napisy o

²⁰ Tamże, k. 17v,20.

²¹ Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej APB), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej KW PZPR), Opracowania dotyczące wydawnictw NSZZ „Solidarność” 1980-1981, sygn. 55/VIII/16 - 1. 4, k. 80.

²² S. Świerad, *Od przełomu do przełomu*, „Prasa Polska”. Pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL 1989, nr 9, s. 26.

treści antypartyjnej . W „Uchwytach” na Wydziale Odlewni robotnicy prze-
rwali pracę. Przerwa nie była jednak długa, gdyż interweniował dyrektor Jerzy
Kosma. W Sokółce Kazimierz Bakun, pracownik stacji PKP, zbierał wśród
pracowników podpisy pod petycją z żądaniami udostępnienia telewizji Kościo-
łowi. Na dworcu kolejowym w Bielsku Podlaskim oraz w Siemiatyczach kol-
portowano podziemną literaturę i ulotki. W „Fastach”, „Instalu”, „Agromecie”
w Czarnej Białostockiej załogi żądały podwyżek płac.

Dla mieszkańców Białostoczczyzny ważnym źródłem informacji o wyda-
rzeniach w Polsce stało się radio Wolna Europa²⁴. O strajkach na północy kraju
informowali również wczasowicze powracający z wypoczynku nad Bałtykiem
oraz pracownicy wyjeżdżający w delegacje²⁵. „Gazeta Współczesna” -jedyny
lokalny dziennik - zamieszczała oficjalne komunikaty, w których strajki na
Wybrzeżu przedstawiano jako działanie elementów antysocjalistycznych, go-
dzących w podstawy ustrojowe PRL, w elementarne czynniki bezpieczeństwa i
bytu narodowego. Podkreślano, iż strajki pogarszają także warunki życia społeczeństwa²⁶.

Sierpień na Białostoczczyźnie przebiegał spokojnie²⁷, chociaż pod koniec
miesiąca zawrzało. **28 sierpnia** w „Uchwytach” Precyzyjnych „CT” na I zmianie
załoga licząca 385 osób proklamowała strajk. Utworzono Komitet Strajko-
wy w składzie: Wiesław Lenio, Piotr Podwysocki, Sławomir Kotyński, Zbi-
gniew Lenkiewicz i Zofia Godlewska. Na czele Komitetu stanął Wiesław Le-
nio²⁸. Po przerwie śniadaniowej w starym zakładzie „Uchwytów” przy ulicy
Łąkowej cała załoga licząca 1048 osób w ramach solidarności z Oddziałem
„CT” nie przystąpiła do pracy. Poszczególni pracownicy zgłaszali postulaty do
mistrzów, które następnie miały być rozpatrzone przez dyrekcję. Brygadzysta
Bogusław Korecki wybrał komisję, która w starym zakładzie sporządziła na
jednej liście postulaty w imieniu całej załogi.

Strajkujący wysunęli 42 postulaty, w których zażądali ogłoszenia w środ-
kach masowego przekazu, iż solidaryzują się z postulatami robotników z Wy-
brzeża, zapewnienia nietykalności delegatów przedstawiających wnioski i po-
stulaty załogi. Postulowali także zwiększenie zaopatrzenia sklepów w mięso i
artykuły pierwszej potrzeby, zniesienie cen komercyjnych na artykuły spożyw-

²³ AIPN Bi, Informacje..., sygn. 0044/293, k. 51.

²⁴ J. Beszta - Borowski, *Pół wieku zarazy 1944-2000, Moje zapiski faktów i refleksji*, Komorów 2002, s. 35; także relacja Jerzego Rybnika z lutego 1999 r.

²⁵ Relacja Kazimierza Kamińskiego z maja 1999 r.

²⁶ (PAP), *Strajki na Wybrzeżu utrudniają życie mieszkańcom*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 180 z 21 VIII, s. 1; także (PAP), *Przed wszystkim liczy się praca*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 181 z 22 VIII, s. 2; także (PAP), *Rytmiczna praca zakładów pracy*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 183 z 26 VIII, s. 2.

²⁷ W połowie sierpnia część załogi Fabryki Przyrządów i Uchwytów bezskutecznie próbowała przerwać pracę. APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC, sygn. 55/VII/3-t. 10, k. 11.

²⁸ Tamże, k. 56; także A. Różalski, *Rozmowy w „Uchwytach”*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 207 z 27-28 IX, s. 1, 3; także AIPN Bi, Materiały dotyczące rozpracowania działalności związkowej 1980-1981, sygn. 0037/54, k. 74.

cze, zniesienie przywilejów członków partii w podziale dóbr socjalnych, wprowadzenie emerytur od 60. roku życia dla mężczyzn i 55. roku życia dla kobiet, ujednoczenie zasiłków rodzinnych wszystkich grup społecznych, zlikwidowanie żłobków i przedłużenie urlopów macierzyńskich, a także podwyżki płac. Wniesiono również o odwołanie dyrektora Jerzego Kośmy. Ostatni postulat robotników zrealizowano bardzo szybko. Nowym dyrektorem został Grzegorz Szutkiewicz - długoletni pracownik „Uchwytów”²⁹. Z postulatów politycznych na uwagę zasługiwały: zgoda ze strony władz na tworzenie wolnych związków zawodowych, wprowadzenie do programu TV mszy świętej, zrównanie rangi województwa białostockiego pod względem zaopatrzenia i zarobków z Polską Centralną i Śląskiem, niewyciąganie konsekwencji służbowych w stosunku do tych, którzy zechcą wystąpić z szeregów PZPR³⁰.

Aktywny udział w strajku wzięli: Bogusław Korecki, Józef Sokół, Andrzej Żebrowski, Stanisław Kornyszko, Stanisław Miodowski, Stanisław Żwirko, Mirosław Trusiewicz, Wiesław Sokolski, Jerzy Wanicki, Eugeniusz Mastyna, Włodzimierz Charkiewicz³¹.

Następnego dnia **29. sierpnia** akcję strajkową podjęto w Białostockiej Hucie Szkła (przerwało pracę około tysiąca osób). Utworzony został Komitet Strajkowy, w składzie którego znaleźli się m.in. Sławomir Ciulkin, Władysław Radziejewicz, Adam Kalisz, Jan Siemieniuk, Czesław Obłocki, Bogdan Rutkowski, Ryszard Tomaszczuk. Na czele KS stanął Edward Talma. Strajkujący wysunęli 43 postulaty, w których żądali m. in. zmian organizacyjnych na stanowiskach kierowniczych, przeprowadzenia nowych wyborów do rad zakładowych, zmiany regulaminu podziału premii i nagród, podwyżek płac, poprawy warunków socjalnych i bhp, a także poprawy zaopatrzenia w mięso i wędliny poprzez wprowadzenie rozdziału mięsa za pośrednictwem kartek lub bonów, rozdzielenie mieszkań pod ścisłą kontrolą Rady Zakładowej. Załoga poparła 21 postulatów robotników z Wybrzeża. Dyrektor Aleksander Sokół zgodził się na spełnienie postulatów płacowych robotników. W związku z tym już następnego dnia załoga przystąpiła do pracy³².

Inne zakłady pracy nie podjęły akcji strajkowej. Jednak wśród załóg rozgorzały dyskusje o wydarzeniach w kraju. Organizowały się grupy inicjatywne, które w oparciu o przesłane z Gdańska materiały, artykuły ukazujące się w prasie ogólnopolskiej zaczęły spisywać własne postulaty. Załogi żądały, by w zakładach tej samej branży i o zbliżonym profilu produkcji zarobki były jednako- we. Pracownicy uważali, że należy wszystkie zgłoszone problemy rozwiązywać generalnie w całym kraju, a nie jednostkowo i doraźnie. Silne niezadowolenie

²⁹ APB, KW PZPR, Protokół nr 19/1980 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w dniu 26.08.1980 r., sygn. 55/IV-t. 21, k. 181.

³⁰ Tamże, Postulaty załogi FP i U „Uchwytów” z 28. 08. 1980 r., sygn. 55/DC/5 - 1. 2 k. 20.

³¹ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 76.

³² APB, Komitet Miejski PZPR (dalej KM PZPR), Informacja nt. sytuacji społeczno-politycznej w pionie przemysłu, sygn. 56/IV - 1. 11, k. 111; także APB, KW PZPR, Postulaty załogi Huty Szkła z dnia 29. 08. 1980 r., sygn. 55/IX/5-t. 2, k. 22; także D. Sidorski, *Gorzki smak awansu*, „Gazeta Współczesna” 1982, nr 31 z 12-14 II, s. 3.

załogi zauważało się w Przedsiębiorstwie Technicznym Sprzętu Pożarniczego „Supon” w Białymstoku. Solidaryzując się z robotnikami z Wybrzeża żądano powołania wolnych i niezależnych związków zawodowych, podniesienia płac średnio o 2 tys. zł i poprawy zaopatrzenia w artykuły żywnościowe. Spisane postulaty przekazano dyrekcji i zakładowej organizacji PZPR. W razie ich niespełnienia pracownicy zapowiedzieli strajk³³.

28 sierpnia 1980 r. załoga Fabryki Maszyn Rolniczych „Agromet” w Czarnej Białostockiej postanowiła zwołać zebranie z dyrekcją zakładu, sekretarzem Komisji Zakładowej PZPR i przewodniczącym Rady Zakładowej. Na zebraniu robotnicy żądali wyjaśnień, o ile wzrosną ich zarobki po wprowadzeniu nowych norm akordowych. Dyrektorowi i przewodniczącemu Rady Zakładowej zarzucano, że nie uczestniczą w zebraniach załogi i nie interesują się jej sprawami. Władzom administracyjnym wytknięto, iż zaopatrzenie sklepów w Czarnej Białostockiej jest bardzo słabe. Z podobną krytyką spotkało się zaopatrzenie bufetów zakładowych. Załoga nie przerwała pracy, chociaż następnego dnia wysunęła 104 postulaty, w których żądała m. in. przeprowadzenia nowych wyborów do władz związkowych, podwyżki płac o minimum tysiąc zł, określenia minimalnych zarobków, zapłaty za przestoje pracownikom akordowym, podwyższenia premii, wyrównania zasiłków rodzinnych, tak jak w całym kraju dla wszystkich grup pracowniczych. Żądano również zmian kadrowych na szczeblach kierowniczych, odwołania komisji kontroli społecznej sklepów w Czarnej Białostockiej i powołania nowych - robotniczych, zmiany ekspedientek w bufetach zakładowych, lepszego zaopatrzenia w żywność w sklepach w Czarnej Białostockiej, wprowadzenia bonów towarowych na wyroby mięsne i mięso oraz likwidację wszelkiej sprzedaży komercyjnej i uprzywilejowanej. Były też postulaty o charakterze politycznym. Żądano zwiększenia uprawnień samorządu pracowniczego, zaprzestania zastraszania osób, które ubiegały się o swoje prawa i wytykały nieprawidłowości w funkcjonowaniu zakładu³⁴.

W Siemiatyckich Zakładach Obuwniczych załoga sformułowała 39 postulatów, w których żądała utworzenia wolnych związków zawodowych, zmiany przewodniczącego Rady Zakładowej, zmniejszenia zatrudnienia w administracji zakładu, utworzenie bufetu, lepszego traktowania pracowników fizycznych przez kierownictwo zakładu, poprawy warunków pracy. Były też mniej istotne żądania, np. zlikwidowanie wychodzenia w czasie pracy pracowników umysłowych po zakupy, jawności wycieczek zagranicznych czy też korzystania z obiadów przez rodziny pracowników. Załoga poparła postulaty robotników z Wybrzeża³⁵.

Pod koniec sierpnia 1980 r. w „Fastach” pojawiły się ulotki oraz egzemplarze „Strajkowego Biuletynu Informacyjnego” z Gdańska. Na teren zakładu

APB, KW PZPR, Informacje nt. odczuć wśród aktywu partyjnego po podpisaniu porozumień w Gdańsku i Szczecinie. Teleks nr 119, sygn. 55/VII/3 - t. 10, k. 59-60; także AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 166.

³⁴ AIPN Bi, Materiały ..., sygn. 0037/54, k. 160.

³⁵ APB, KW PZPR, Zestawienie wniosków i postulatów zgłoszonych przez załogę Siemiatyckich Zakładów Obuwniczych, sygn. 55/IX/5-t. 2, k. 20-35.

przyniósł je Jan Dembiński, pracownik Przędzalni Średnioprzędnej. Niezadowoleni pracownicy „Fast” ostro krytykowali dyrektora Adama Karwowskiego, któremu zarzucali wykorzystywanie stanowiska do załatwiania własnych spraw³⁶.

Na wszystkich ważniejszych ulicach Białegostoku pojawiły się ulotki, w których informowano, iż 1 września zacznie się strajk w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym. Ulotki nawołujące do solidarności z MPK pojawiły się w „Fastach”, „Biazecie”, w Białostockim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłu Lekkiego³⁷.

W pierwszych dniach września załoga Białostockich Zakładów Podzespołów Telewizyjnych „Unitra - Biazet” podjęła decyzję o utworzeniu Komitetu Założycielskiego Wolnych Związków Zawodowych. W obieg puszczone zeszyt do którego wpisywali się chętni do wstąpienia w szeregi nowych związków zawodowych. Po dwóch dniach było tam 560 nazwisk. Dyrektor zakładu wyraził zgodę na wyjazd do Gdańska delegacji, która miała dokładnie zorientować się w sprawach związanych z tworzeniem nowych związków. Służbową „Nysą” pojechało 4 przedstawiciele nowych związków, 1 sekretarz Komisji Zakładowej PZPR, sekretarz Socjalistycznego Związku Młodzieży Polskiej i 3 osoby z Rady Zakładowej z jej przewodniczącym na czele. Z Gdańska przywieźli projekt statutu oraz formularze z deklaracjami przystąpienia do nowych związków. Po zapoznaniu się z materiałami dyrektor nie wyraził jednak zgody na działalność niezależnego związku zawodowego i zarządził wybory do rady zakładowej. Nie wzięły w nich udziału załogi trzech wydziałów, najbardziej aktywnych przy tworzeniu niezależnych związków zawodowych. Zaczęto organizować Zakładowy Komitet Założycielski Wolnych Związków Zawodowych .

Załoga „Unitry-Biazet” przedstawiła dyrekcji 18 postulatów, w których zażądała m.in. weryfikacji ordynacji wyborczej i uprawnień związków zawodowych, ukończenia budowy stołówki pracowniczej. Zobowiązano wojewodę do zapewnienia prawidłowego zaopatrzenia sklepów w artykuły spożywcze, likwidacji sklepów sprzedających wędliny i mięso po cenach komercyjnych, postulowano, aby od 1981 r. wszystkie soboty były dniem wolnym od pracy. Załoga poparła również postulaty robotników z Gdańska i Szczecina³⁹.

Działania załóg pojedynczych zakładów pracy nie zaniepokoiły lokalnych władz. Starano się ukrywać prawdę o wydarzeniach poprzez ścisłą kontrolę miejscowej prasy i rozgłośni radiowej. „Gazeta Współczesna”⁴⁰ informowała o toczących się rozmowach pomiędzy strajkującymi a przedstawicielami rządu w

³⁶ Tamże, k. 36.

³⁷ AIPN Bi, Informacje ..., sygn. 0044/293, k. 52 i nn.

³⁸ BZPT „Unitra - Biazet” był nowoczesnym zakładem, istniejącym od 10 lat, w którym pracowała 2,5-tys. załoga, stanowiąca jedną z najmłodszych załóg pracowniczych na terenie Białegostoku: średnia wieku wynosiła 22 lata , zob. J. Jachmann, *Proszę tego nie pisać*, „Panorama Północy” 1980, nr 34, s. 3-4.

APB, KW PZPR, Zestawienie wniosków i postulatów zgłoszonych przez załogę BZPT „Unitra-Biazet”, sygn. 55/IX/5-t. 2, k. 40.

(PAP), *Stanowisko Komisji Rządowej wobec postulatów strajkujących załóg*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 186 z 29-30-31 VIII, s. 1-2.

Gdańsku i Szczecinie, ale o strajkach pisano, iż pogarszają i tak trudną sytuację w kraju. Artykuły o strajkach były mocno okrojone. Zanim trafiły do czytelnika, przechodziły przez 4 sита cenzorskie: autorskie, redakcyjne, instytucjonalne i partyjne. Uporczywe próby manipulowania prasą spowodowały opór w środowisku dziennikarskim i sprawiły, iż wielu dziennikarzy (także partyjnych) później wstąpiło do NSZZ „Solidarność”⁴¹.

1 września 1980 r. podano do publicznej wiadomości, iż poprzedniego dnia podpisano porozumienie pomiędzy strajkującymi w Gdańsku⁴² a komisją rządową. Komitet Wojewódzki PZPR czynił przygotowania do opanowania ewentualnej sytuacji strajkowej w województwie. Zorganizowano spotkania z dyrektorami i sekretarzami podstawowych organizacji partyjnych, odbyły się narady I sekretarzy instancji terenowych, na których omawiano sytuację w kraju. Aby zapobiec rozprzestrzenianiu się strajków na terenie województwa, przygotowano 400-osobową grupę aktywu partyjnego, mającego neutralizować strajki. W fabrykach organizowano spotkania członków PZPR z załogami, na których omawiano sytuację w kraju i akcentowano potrzebę zapewnienia normalnej i rytmicznej pracy oraz ładu i dyscypliny. Białostoccy decydenci przekonani byli, iż porozumienia obejmują tylko tych, którzy je podpisali i nie godzili się na powstawanie nowych związków zawodowych. Gdy na Wybrzeżu robotnicy świętowali zwycięstwo, przez Białostoczczyznę zaczęła się przetaczać spóźniona fala strajków.

2 września 1980 r. przerwała pracę załoga narzędziowni w FMR „Agromet” w Czarnej Białostockiej, żądając podwyżki płac. Na czele niezadowolonych stanęli Sylwester Bundz, Leszek Klima, Jerzy Hapoń i Bogdan Derehająto. Powołano również 4-osobową delegację (Waldemar Lisowski, Arkadiusz Lewandowski, Edward Kowalczyk i Alfred Jabłoński), która udała się do Białegostoku, by przeprowadzić rozmowy z wojewodą białostockim. Po wysłuchaniu żądań przedstawicieli „Agrometu” wojewoda zadeklarował pomoc przy rozwiązywaniu przedstawionych problemów. Następnego dnia robotnicy przystąpili do pracy. Kilka dni później w FMR „Agromet” utworzony został Komitet Pracowniczy, w skład którego weszli: Sylwester Bundz, Roman Chilimon, Stanisław Chmielewski, Celina Dąbrowska, Marian Drożyński, Witold Jaremkiwicz, Stanisław Klocek, Alfred Jabłoński, Edward Kowalczyk, Mieczysław Marcinowicz, Stanisław Sokołowski, Hieronim Ścigacz, Józef Wirkowski, Andrzej Wierciński, Andrzej Wyszłołomirski, Edward Załęski, Kazimierz Woronko, Jerzy Iliasiuk .

Następnego dnia zastrajkowała załoga w Hajnowskich Zakładach Przemysłu Maszynowego Leśnictwa w Hajnówce. Do pracy nie przystąpiło 13 pracowników, czyli cała zmiana transportu wewnętrznego. Strajkujący zażądali podwyżki wynagrodzenia. Na czele strajku stanęły Aleksandra i Ludmiła Sadowskie, które razem z Aleksandrem Pietrucukiem udały się do dyrekcji i

⁴¹ S. Świerad, dz. cyt., s. 27.

(PAP), *Podpisanie porozumień w Gdańsku i Szczecinie. Dobra wiadomość dla wszystkich Polaków*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 187 z 1 IX, s. 1-2.

⁴³ AIPN Bi, Materiały ..., sygn. 0037/54, k. 194-195.

poinformowały o przerwaniu pracy, a następnie przedstawiły postulaty, w których załoga żądała podwyżki płac o jedną grupę zaszeregowania, prowadzenia bieżącej naprawy wózków akumulatorowych, zmiany na stanowisku brygadzi-sty. Dyrektor zobowiązał się spełnić żądania i załoga przystąpiła do pracy⁴⁴.

Pracę przerwało 67 pracowników w Punkcie Usług Mechanizacyjnych w Płonce-Strumiance Spółdzielni Kółek Rolniczych w Łapach. Strajkujący żądali podwyżki płac o 30%, zwiększenia premii do 20%, poprawy zaopatrzenia w części zamienne i odzież ochronną. Załogę reprezentowali: Zdzisław Falkowski, który stanął na czele strajku, Romuald Łapiński, Zdzisław Łupiński, Waldemar Łupiński i Mirosław Derek.

Tego samego dnia rozpoczął się strajk w Meblarskiej Spółdzielni Pracy w Białymstoku. Powstał Komitet Strajkowy na czele którego stanął Stanisław Radziewicz. Załoga żądała usunięcia prezesa Mścisława Czuro, poprawy warunków socjalno-bytowych, podwyżki płac⁴⁵.

Przerwała też pracę załoga w Białostockich Fabrykach Mebli (około 1200 osób). Powstał Komitet Robotniczy, w skład którego weszli: Józef Jabłoński, Andrzej Wałuszko, Stanisław Kolasieński, Jan Mowsiej, Jerzy Kryński, Jan Półpławski, Piotr Tomczyk, Jerzy Pietrzak, Aleksander Wawrzenich, Paweł Gutowski, Nadzieja Jachimowicz, Maria Truskolaska, Ryszarda Koczta, Alfred Sitko, Mieczysław Stasiuluk, Ryszard Kowalski, Piotr Stepaniuk, Mikołaj Bogusz, Aleksander Grześ, Krzysztof Kurukow, Jan Wasiluk. Na czele Komitetu stanął Jacek Żyłka. Strajkujący pracownicy żądali nowych wyborów do Rady Zakładowej i związków zawodowych, zmiany sekretarza KZ PZPR, poprawy warunków socjalno-bytowych, jawnego i demokratycznego podziału mieszkań i samochodów, likwidacji niektórych stanowisk administracyjnych oraz zaprzestania usług w ramach pracy dla „dygnitarzy”⁴⁶.

4 września 1980 r. w Białymstoku do strajku przystąpiła załoga BZPB „Fasty”, gdzie pracę przerwało 2 tys. zatrudnionych i powołany został Wydziałowy Komitet Strajkowy, w skład którego weszli: Antoni Dymko, Henryk Andruszkiewicz, Jan Kotyński, Tadeusz Klim, Władysław Dolina, Henryk Grzybowski, Cezary Tywoniuk, Zenon Citko, Szczepan Fronc, Szymon Bielski, Mirosław Piszczatowski, Ryszard Marciuk, Wanda Dyśko, Jan Wolski, Halina Kłosowska, Józef Łukaszewicz, Agnieszka Daszeń i Teresa Paczkowska. Na czele Komitetu stanęli Cezary Nowakowski i Kazimierz Manicz⁴⁷. Następnego dnia do pracy nie przystąpiła załoga na Tkalni Kolorowej. Tam też utworzony został Wydziałowy Komitet Strajkowy w składzie: Krystyna Piotrowiak, Zenon Citko, Zbigniew Łukaszewicz, Zbigniew Jungerman, Henryka Rączko, Sergiusz Romańczuk, Józef Łotowski i Wiesław Dyśko. Strajkowała także załoga Przę-

⁴⁴ Tamże, k. 124-124v.

⁴⁵ Tamże, k. 168.

⁴⁶ Tamże, k. 202-203.

⁴⁷ APB, Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty” w Białymstoku 1955-1992 (dalej BZPB „Fasty” w B 1955-1992). Sprawy dotyczące strajków 1980 i okresu stanu wojennego), sygn. 1/1, k. 3; także relacja Jerzego Jamiołkowskiego z kwietnia 1999 r.; także R. Klimaszewski, *Lekcja słuchania. Zapiski fastowskie*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 201 z 19-20-21 IX, s. 2.

dzalni Średnioprzędnej - tam również powstał Komitet Strajkowy, kierowany przez Henryka Gorczycę. KS utworzyli Krystyna Górską, Jadwigę Ożarowską, Annę Mocarską, Krystynę Bartnicką, Irenę Sokołowską, Wandę Badyłak, Czesław Turliński, Alicja Pankiewicz, Helena Kosakowska, Leokadia Kuczowska, Genowefa Ostaszewska i Zofia Wróbel. Najdłużej pracował Wydział Tkalni Białej, jednak pod wpływem wydarzeń w zakładzie i tam załoga przerwała pracę. Powstał kolejny Wydziałowy Komitet Strajkowy, na czele którego stanęła Maria Orłowska, a w jego skład weszli: Maria Kuryłowicz, Jarosław Żukowski, Alicja Samsel, Zygmunt Grabowski, Teresa Paczkowska, Kazimierz Szarkowski, Grażyna Myśliwiec, Helena Kłosowska, Józef Wróblewski i Eugeniusz Adamski. Łącznikiem pomiędzy poszczególnymi Wydziałowymi Komitetami Strajkowymi był Szymon Bielski. W następnym okresie powstał 13-osobowy Zakładowy Komitet Strajkowy w następującym składzie: Kazimierz Manicz - przewodniczący, Ryszard Marciuk - zastępca przewodniczącego, Jan Wolski - zastępca przewodniczącego, Irena Ejsmond, Agnieszka Daszeń, Andrzej Palikom, Zbigniew Łukaszewicz, Antoni Dymko, Wanda Dyśko, Józef Łukaszewicz, Krystyna Piotrowiak, Helena Kłosowska i Teresa Paczkowska. Strajkujący zorganizowali pilnującą porządku milicję robotniczą, poparli postulaty wysunięte przez komitety strajkowe Śląska i Wybrzeża. Zażądali też podwyżki płac w wysokości tysiąca złotych oraz rozpisania nowych demokratycznych wyborów do Oddziałowych Rad Związkowych oraz Rady Zakładowej. Strajkująca załoga postulowała także traktowanie Białostoczczyzny przez rząd na równi z innymi regionami kraju pod względem płac, cen, zaopatrzenia i inwestycji, nauczania religii w szkołach podstawowych oraz wyrównania zasiłków rodzinnych do poziomu SB i MO. Żądano również zapewnienia bezpieczeństwa członkom Komitetu Strajkowego oraz osobom wspomagającym i niewyciągania żadnych konsekwencji po zakończeniu strajku. W czasie rozmów dyrekcję reprezentował zastępca dyrektora ds. produkcji, Marian Sobczyk⁴⁹.

W Białostockich Zakładach Podzespołów Telewizyjnych „Unitra - Biazet” strajk zorganizował Stanisław Gościniak. Strajkująca załoga żądała podwyżki płac i utworzenia Wolnych Związków Zawodowych. W „Uchwytach”, gdzie postulowano podwyżki w wysokości 1,5 tys., dyrekcja wyraziła zgodę na

Na fakt, że postulaty strajkowe miały głównie charakter ekonomiczny, wpływ miała struktura zawodowa - olbrzymia przewaga kobiet (ponad 70% zatrudnionych) i bardzo niski udział pracowników z wyższym wykształceniem. Znaczenie miał zapewne fakt, że płace w przemyśle lekkim były w tamtym czasie około 30% niższe od przeciętnego wynagrodzenia w kraju, zob. J. Jamiołkowski, *W pogoni za złudzeniami. „Solidarność” w „Fastach” 1980-1992*, Białystok 2000, s. 11-12; także B. Skaradziński, *Odnowa po białostocku*, „Więź” 1981, nr 7/8, s. 5-35; także J. Siedlecka, *Hala i biurowiec*, „Kultura” 1980, nr 42, s. 7; także AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 261-261v.

⁴⁹ *Nadal występują przerwy w pracy*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 194 z 11 IX, s. 1-2; także APB, BZPB „Fasty” w B 1955-1992. Sprawy dotyczące strajków 1980 i okresu stanu wojennego, sygn. 1/1, k. 3, 15, 22.

wzrost płac o 600 - 800 zł. Tutaj również żądano utworzenia wolnych związków zawodowych⁵⁰.

Tego samego dnia z tras komunikacyjnych zjechały wszystkie autobusy i w południe przestała funkcjonować komunikacja miejska w Białymstoku. Rozpoczął się strajk w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym. Do rozmów z dyrekcją powołany został Komitet Strajkowy w składzie: Andrzej Krupa - przewodniczący, Waclaw Rozumiej ew, Zbigniew Krzywicki, Kazimierz Redo, Andrzej Olszewski, Tadeusz Czarkowski, Barbara Hendo, Grzegorz Lewczuk, Eugeniusz Charkiewicz, Eugeniusz Nieciecki, Wiesław Kurek, Kazimierz Krupiński, Zbigniew Murawski, Zygmunt Daj czak, Witold Lisowski, Jerzy Kozłowski, Jan Łapiński. Z inicjatywy KS utworzono straż robotniczą, która miała pilnować porządku i zapobiegać ekscesom chuligańskim. Wszystkie bramy zostały zablokowane autobusami, by nie dopuścić do wyjazdu kierowców, którzy nie chcieli przystąpić do strajku. Załoga była zdyscyplinowana, nie doszło do przypadków użycia siły, panował wzorowy ład i porządek. Po rozmowach z dyrektorem załoga uzyskała podwyżkę w wysokości 500-700 zł, a władze miejskie zapewniły, iż sytuacja mieszkaniowa pracowników MPK poprawi się. Strajk trwał do godziny 22 5 września, kiedy to na ulicach Białegostoku pojawiły się pierwsze autobusy⁵¹.

4 września 1980 r. w Zakładach Przemysłu Sklejek w Białymstoku rozeszła się informacja, że załogi kilku zakładów pracy rozpoczęły strajki i że ci, którzy strajkują otrzymują podwyżki płac. Ponad 440-osobowa załoga także przerwała pracę i opracowała postulaty. Następnego dnia dyrektor spotkał się ze strajkującymi. Omówiono możliwości realizacji zgłoszonych 29 postulatów. Dotyczyły one podwyżki płac o 1500 zł, umieszczenia na tablicy ogłoszeń listy przydziału premii i nagród, skrócenia terminu używalności odzieży, zmniejszenia zakładowej administracji, poprawy warunków bhp, socjalnych, zwiększenia zaopatrzenia kiosków zakładowych w wędliny. Załoga wybrała Komitet Strajkowy w następującym składzie: Roman Laszewski, Mikołaj Januć, Jolanta Goworko, Stanisław Fajfer, Franciszek Zaworski, Henryk Kotowicz, Antoni Szot i Bogdan Poniewozik. Po rozmowach z dyrektorem, który zgodził się na podwyżkę płac i spełnienie pozostałych postulatów, załoga przystąpiła do pracy⁵².

5 września 1980 r. przerwała pracę załoga Przedsiębiorstwa Elektryfikacji i Technicznej Obsługi WSI „Eltor” w Starosielcach. Na spotkanie z dyrektorem naczelnym Zjednoczenia Technicznej Obsługi Rolnictwa, Michałem Ostrówką, przybyło około 100 osób przebywających na terenie zakładu. Robotnicy żądali zmiany na stanowisku dyrektora, podwyżki delegacji służbowych do 100 zł za dobę, wprowadzenia wszystkich wolnych sobót, podwyżki zasiłków rodzinnych do wysokości obowiązujących w resorcie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych,

Relacje: Jerzego Jamiołkowskiego z marca 1999 r., Stanisława Marczuka z marca 1999 r., Romana Wilka z lipca 1999 r.; także APB, KM PZPR, Protokół nr 24 z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR 9.09.1980. Informacja na temat aktualnej sytuacji społecznej, gospodarczej i politycznej w pionie przemysłu, sygn. 56/IV - 1. 11, k. 111.

⁵¹ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 285-285v.

⁵² Tamże, k. 330.

wyjaśnienia procedur przyznawania samochodów osobowych. W trakcie spotkania dyrektor „Eltor”, Marian Milczarek, złożył rezygnację z pełnionej funkcji. Załoga przystąpiła do pracy⁵³.

Załoga Białostockich Zakładów Maszyn i Urządzeń Przemysłu Spożywczego „Spomasz” Oddział w Sokółce zażądała spotkania z dyrektorem, w czasie którego planowała przedstawić swoje postulaty. W razie ich odrzucenia załoga miała podjąć strajk. Aby temu zapobiec, dyrektor naczelny „Spomasz”, Zbigniew Puchalski udał się do Sokółki. W tym czasie zastrajkowali pracownicy „Spomasz” w Białymstoku. Załoga zablokowała bramę główną zakładu i przystąpiła do wybierania Komitetu Robotniczego, na czele którego stanęli Włodzimierz Piekara, Ryszard Siemiaszko i Sławomir Baranowski⁵⁴.

Pracę przerwała także licząca 1957 pracowników załoga Białostockich Zakładów Przemysłu Wełnianego im. Sierżana. Załoga żądała podwyżki płac, poprawy warunków bhp, usprawnienia organizacji pracy, odwołania kilku kierowników i lekarza zakładowego, poprawy zaopatrzenia w artykuły żywnościowe, zwłaszcza mięso i jego przetwory, zlikwidowania sprzedaży komercyjnej, wydzielenia sklepów mięsnych dla rencistów i inwalidów lub spowodowania, by ta grupa osób była w sklepach tego typu obsługiwana w stosunku 1:4, domagano się usprawnienia obsługi pacjentów przez Przychodnie Rejonowe ZOZ. Wybuch strajku spowodowały wieści, iż w „Fastach” robotnicy dostali podwyżki w wysokości tysiąca zł, a nie 640 zł, jak określiła Rada Ministrów dla pracowników przemysłu lekkiego. Innym motywem strajku było solidaryzowanie się załogi ze strajkującymi wcześniej robotnikami Wybrzeża. Aktywną rolę w zorganizowaniu strajku odegrali m.in. Jan Ebner, Waldemar Czechak, Bogusław Stasiukiewicz, Józef Czerwiński i Marek Leszczyński. Po rozmowach z dyrekcją, która zobowiązała się spełnić niektóre postulaty, załoga przystąpiła do pracy⁵⁵.

Nie podjęła pracy załoga Zakładów Przemysłu Wełnianego im. Emilii Platter w Wasilkowie. Do strajkujących przybył dyrektor. Rozmowy zaczęły nabierać ostrego charakteru. Sztynne stanowisko dyrektora wobec postulatów załogi spowodowało zawiązanie się Komitetu Strajkowego w składzie: Jerzy Pianko, Jerzy Tomaszewicz, Jan Matuszewski, Jan Halicki, Henryk Mackiewicz i Zdzisław Krosak. Komitet powołał straż robotniczą, która chroniła obiekty oraz zadbała o porządek i dyscyplinę na terenie zakładu. KS opracował listę 44 postulatów. Oto niektóre z nich: podnieść płace oraz przywrócić premię eksportową, usunąć niektórych kierowników z zajmowanych stanowisk, od 1 stycznia 1981 r. wprowadzić 5-dniowy system pracy z płatnymi w 100% sobotami, dokonać zmiany I sekretarza Komitetu Miejsko-Gminnego i naczelnika Urzędu Gminy, powołać społeczną komisję z udziałem robotników do kontroli placówek handlowych, zapewnić realizację przydziału węgla w 100%. Po długich rozmowach z dyrektorem, który w końcu zadeklarował, że podwyższy płace, a

Tamże, k. 126.

Tamże, k. 208-209.

Tamże, k. 230-231.

resztę postulatów rozpatrzy w najbliższym czasie, załoga następnego dnia przystąpiła do pracy⁵⁶.

W Spółdzielni Kółek Rolniczych w Turośni Kościelnej pracownicy fizyczni przerwali pracę na dwie godziny i odmówili wykonywania prac polowych. W trakcie przerwy sformułowali 30 postulatów, które dotyczyły spraw socjalnych i organizacyjnych. Wyłoniono także 9-osobową delegację, która postulaty miała przekazać dyrekcji. W skład delegacji weszli: Antoni Komenda, Stanisław Konarzewski, Lucjan Woźniak, Jan Choiński, Bogdan Jakim, Andrzej Chodorowski, Lucjan Pogorzelski, Jerzy Bursa i Jadwiga Gaińska. Zgłoszone postulaty zostały przekazane dyrektorowi oraz naczelnikowi gminy, a postulat wprowadzenia kartek na mięso wojewodzie. Po uzyskaniu obietnicy, że postulaty będą zrealizowane, załoga przystąpiła do pracy .

Zastrajkowała natomiast załoga Białostockich Zakładów Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Został powołany 14-osobowy Komitet Strajkowy. Liderami KS byli m.in. Zdzisław Ciniewicz - przewodniczący, Antoni Krysiwicz - zastępca, Janusz Sołtysik, Zbigniew Serafin, Julia Wielska i Krystyna Kłeczek - członkowie. Komitet zabronił wejścia na teren hali Romanowi Maratowi - kierownikowi zakładu. Załoga postulowała podwyższenie płac oraz zmiany kadrowe⁵⁸.

Napięta sytuacja w Białymstoku i województwie białostockim doprowadziła do strajku w Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem”. Od rana 5 września 1980 r. nie podjęła pracy załoga Zakładu Garmazeryjnego. Pracownicy żądali podwyżki płac i poprawy warunków socjalno-bytowych. Powstał Komitet Strajkowy, na czele którego stanęła Danuta Pyłko, a w jego skład weszli Ireneusz Piszczatowski - zastępca, Stanisława Radziszewska, Jan Sidoruk, Andrzej Kleinowski. Komitet Strajkowy sformułował postulaty, w których domagał się m.in. zwiększenia dodatku za pracę nocną i ujednoczenia płac w całym kraju⁵⁹.

5 września doszło do strajku w Budowlanej Spółdzielni Pracy w Białymstoku. Pracę przerwało 80 osób (załoga liczyła 259 osób). Aktywnością wyróżniali się kierowcy i pracownicy administracyjni, którzy byli niezadowoleni z wysokości swoich pensji. Strajkujący domagali się utworzenia wolnych związków zawodowych i nowych wyborów do Rady Zakładowej, poprawy zaopatrzenia w części zamienne samochodów oraz ogumienia, informowania załogi o przeszerowaniach i nagrodach, opracowania regulaminu postępowania w Spółdzielni. Utworzony został Komitet Strajkowy w następującym składzie: Edmund Lajdorf, Anna Dembowska, Walentyna Łubko i Zenon Żmiejko. W

⁵⁶ Tamże, k. 250-252.

⁵⁷ Tamże, k. 27-27v.

⁵⁸ APB, KM PZPR, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR z 9.09.1980. Informacja..., sygn. 56/IV- t. 11, k. 112-119; także APB, KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC. Informacja o aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim. Teleks nr 132, sygn. 55/VII/3 - t. 10, k. 66; także AIPN Bi, Materiały ..., sygn. 0037/54, k. 87-89.

⁵⁹ Tamże, k. 270-271.

wyniku strajku robotnicy uzyskali podwyżkę płacy zasadniczej w granicach 500 zł i obietnicę spełnienia reszty postulatów, Załoga przystąpiła do pracy⁶⁰.

Tego samego dnia przerwała pracę załoga Oddziału Przedsiębiorstwa Transportowo-Sprzętowego Budownictwa „Transbud” w Białymstoku. Robotnicy solidaryzowali się z wydarzeniami na Wybrzeżu, protestowali przeciwko trudnej sytuacji materiałowo-zaopatrzeniowej, braku ujednoczonych stawek za pracę wykonaną na takim samym stanowisku w różnych pionach resortu, polityce dezinformacyjnej kierownictwa zakładu nt. wydarzeń na Wybrzeżu. W strajku wzięło udział ponad 300 pracowników. Strajkujący robotnicy powołali Komitet Strajkowy i straż porządkową. Na czele Komitetu Strajkowego stanął Andrzej Borkowski, zaś Komitet tworzyli: Romuald Krzywisz, Stanisław Zajkowski, Tadeusz Bosiacki, Bazyl Aleksiejuk, Henryk Kurtowicz, Ryszard Rogowski, Ireneusz Kostecki, Władysław Bednarski i Czesław Popławski. Po rozmowach z kierownictwem i obietnicy spełnienia postulatów załoga przystąpiła do pracy⁶¹.

5 września 1980 r. we wczesnych godzinach rannych kierowcy Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Transportu Handlu Wewnętrznego zgromadzili się na placu. W tym czasie trwały pertraktacje z delegacją Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego, która przyszła, by namówić pracowników WPTHW do przerywania pracy. Po krótkich rozmowach zastrajkowało 800 osób. Wysłano postulaty, w których żądano podwyższenia stawki godzinowej, przeprowadzenia wyborów do Rady Zakładowej, zmiany na stanowisku dyrektora, przybycia na rozmowy Władysława Juskiewicza - I sekretarza KW PZPR. Został utworzony Komitet Strajkowy, na czele którego stanęli Eugeniusz Suszycki i Czesław Łuczyński. W wyniku rozmów z dyrekcją i obietnicy spełnienia postulatów załoga przystąpiła do pracy już następnego dnia .

Pracę przerwali również kierowcy autobusów Oddziału Osobowego PKS w Białymstoku, którzy parkowali pojazdy w zajezdni i na placu zgromadzili się na wiecu. Zażądali spotkania z dyrektorem Oddziału. Wyłoniony został Komitet Strajkowy, na czele którego znaleźli się Marian Sobisz - przewodniczący, i Leonard Konopko - zastępca. W skład Komitetu Strajkowego weszli: Halina Budzyńska, Stanisław Orłowski, Jerzy Pietuch, Romuald Kozak, Krystyna Mrowieć, Anatol Gołub, Ryszard Wawrzak, Stefan Prokopiuk, Marek Charszłak, Józef Prusator, Irena Siwicka, Kazimierz Czyżewski i Waldemar Lesiewicz. Komitet w porozumieniu z załogą przystąpił do zbierania i formułowania postulatów. Sprecyzowano 68 postulatów. Zebrane wnioski Komitet przedstawił na kolejnym zebraniu z dyrekcją zakładu i Stanisławem Zielińskim, sekretarzem KW PZPR w Białymstoku. Po tym spotkaniu załoga przystąpiła do pracy⁶³.

Zastrajkowała załoga Przedsiębiorstwa Handlowo-Technicznego Sprzętu Pożarniczego „Supon” w Białymstoku. Była to odpowiedź na brak reakcji dy-

Tamże, k. 106-108.

Tamże, k. 116-118.

Tamże, k. 150-150v.

Tamże, k. 153-153v.

rekcji na postulaty złożone pod koniec sierpnia. Powołano Komitet Strajkowy, na czele którego stanął Edward Makal, a aktywnymi członkami KS byli Edward Krajewski i Jan Czernicki. Tym razem dyrekcja spełniła postulaty. Uzgodniono, że wszyscy pracownicy otrzymają po 600 zł podwyżki i spełnione zostaną postulaty socjalne. Załoga zobowiązała się do nadrobienia strat powstałych w wyniku strajku⁶⁴.

5 września 1980 r. przerwało pracę 220 pracowników Zakładu Remontowo-Budowlanego. Związał się Komitet Strajkowy w osobach: Romuald Weber, Czesław Kowalski, Romuald Kolesnik, Stanisław Ciepły, Michał Charytoniuk, Witold Kowalczyk, Konrad Wołany. Strajkujący pracownicy domagali się podwyższenia stawek płacowych i uregulowania spraw socjalnych. Po spotkaniu z dyrektorem, który zobowiązał się do pozytywnego załatwienia postulatów, załoga przystąpiła do pracy⁶⁵.

6 września 1980 r. rozpoczął się strajk w Miejskim Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Bielsku Podlaskim. Strajkowały załogi rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych w Dorożkach, Rybołach, Narwi, Solniczках, Studziankach, Klukowiczach, Tymiance, Łosośnie Wielkiej i Jasionówce. Strajkujący żądali zapewnienia środków piorących i ręczników, zaopatrzenia w wędliny i wyroby mięsne, zaopatrzenia w odzież roboczą i ochronną, poprawy zaopatrzenia w opał, dodatkowej opłaty za godziny nadliczbowe.

Przerwała pracę załoga w Oddziale Osobowa - Towarowym PKS w Siemiatyczach, w związku z czym na trasę nie wyjechał żaden autobus. Pracownicy żądali rozmów z dyrektorem zarządu WPKS w Białymstoku. Na rozmowy przybył przedstawiciel Zarządu WPKS Zbigniew Łopianecki i sekretarz PZPR w Siemiatyczach. Załoga wybrała Komitet Strajkowy, w skład którego weszli: Tadeusz Adamczuk, Zygmunt Tołowiński, Marek Wołosz, Zbigniew Mazur, Marian Rzewuski, Wiktor Sawczuk, Andrzej Adamczuk, Marian Klimczuk, Józef Tyborowicz, Walentyna Jakowiuk, Alina Chwaszczewska, Luba Mudel, Maria Wasilewska i Henryk Zaremba. Komitet opracował 25 postulatów, przeważnie socjalno-bytowych. Żądano też zmian na stanowiskach kierowniczych⁶⁶. Przerwała pracę załoga Spółdzielni Pracy Transportowo-Naprawczej „Moto-transport”. Komitet Strajkowy w składzie: Antoni Gaiński, Jerzy Grzywa, Bogdan Tomaszewski, Czesław Sawicki, Tadeusz Karpowicz, Czesław Kitlas, Jerzy Laskowski i Stefan Babiński sformułował postulaty, w których domagał się podwyżki płac. Zamknięto bramy w Spółdzielni, powołana została Straż Robotnicza, która nosiła biało-czerwone opaski. Po spełnieniu postulatów przez Zarząd Spółdzielni załoga przystąpiła do pracy⁶⁷.

⁶⁴ Tamże, k. 166-166 v.

⁶⁵ Tamże, k. 271.

⁶⁶ APB, KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC. Informacja..., Teleks nr 132, sygn. 55/VII/3 - t. 10, k. 66; także *Trwają rozmowy z przedstawicielami załóg*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 192 z 6-7 DC, s. 1,4; także AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 41-41v.

⁶⁷ Tamże, k. 57-58.

Przerwała pracę załoga Hajnowskiego Przedsiębiorstwa Przemysłu Drzewnego. Strajkujący żądali podwyżki płac, lepszych warunków pracy. Część postulatów pokrywała się z postulatami robotników z Wybrzeża. Powstał Komitet Strajkowy w składzie: Michał Juszczyk, Henryk Kasperowicz, Eugeniusz Rejent. Po rozmowach z dyrekcją załoga przystąpiła do pracy⁶⁸.

Strajk rozpoczęła załoga w Zakładach Stolarki Budowlanej „Stolbud” w Sokółce. Strajk ogłoszono jako akt solidarności ze strajkującymi wcześniej załogami Wybrzeża i Śląska. Na poszczególnych wydziałach wytypowano kandydatów, którzy zajęli się zbieraniem postulatów i wniosków. Ukonstytuował się również Komitet Strajkowy w składzie: Krzysztof Czyżewski, Eugenia Lachowska, Ryszard Pogorzelski, Stanisław Kazarek, Piotr Pezowicz, Stanisław Sadkowski, Piotr Janda, Krystyna Bogdan, Irena Karolczuk, Zofia Zajkowska, Kazimierz Trockin, Irena Sosinowicz, Tadeusz Panasiuk, Mirosław Kosacki, Henryk Pawłowski, Stanisław Jacewicz i Zenon Raj eh. Na czele Komitetu stanął Aleksander Samocik. KS ogłosił strajk okupacyjny, wystawiono warty, które pilnowały porządku i zabezpieczały mienie zakładowe. Robotnicy żądali m.in. podwyżki płac, poprawy dyscypliny pracy, poprawy warunków bhp, zwiększenia zatrudnienia na stanowiska robotnicze. Po rozmowach z dyrektorem załoga przystąpiła do pracy 8 września 1980 r.⁶⁹

Niezadowoleni z wysokości płac kierowcy, operatorzy oraz pracownicy administracyjni zorganizowali strajk w Zakładzie Transportu Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Bielsku Podlaskim. Powstał Komitet Strajkowy, w skład którego weszli: Kazimierz Sawicki, Jadwiga Babulewicz, Jan Haraburda, Aleksandr Haraburda, Włodzimierz Wawulski, Maria Kaliszewicz, Mikołaj Taranta, Walenty Wróblewski, Czesław Wierciński, Eugeniusz Sylwestruk, Dymitr Chilimoniuk, Leon Gałakan, Piotr Demianiuk, Anatol Karczewski, Antoni Kotowicz, Stanisław Piotrowski, Marian Mystkowski, Apolinariusz Suszcz i Bazyl Żmieńko. Komitet sformułował postulaty, w których domagał się podwyższenia poborów każdemu pracownikowi o 2 tys. zł, odwołania z zajmowanego stanowiska dyrektora zakładu, przeprowadzenia wyborów do Rady Zakładowej, poprawienia sytuacji mieszkaniowej pracowników, polepszenia zaopatrzenia zakładu w półfabrykaty i części zamienne do maszyn i urządzeń. Po rozmowach z dyrektorem naczelnym Wojewódzkiego Zjednoczenia Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Białymstoku i po uzyskaniu akceptacji części postulatów załoga przystąpiła do pracy 8 września 1980 r.⁷⁰

7 września zakończył się strajk w Zakładzie Transportu i Spedycji Przemysłu Mięsnego. Strajkująca załoga żądała odwołania dyrektora oraz podwyżki płac. Dyrektor oraz członkowie Podstawowej Organizacji Partyjnej PZPR, Rady Zakładowej i Związku Młodzieży Socjalistycznej zostali wyłączeni z rozmów. Negocjacje z Komitetem Strajkowym prowadził dyrektor jednostki nad-

Tamże, k. 131-133.

Tamże, k. 334-335.

Tamże, k. 320.

rzędnej i przedstawiciel Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Następnego dnia akcję strajkową rozpoczęli pracownicy Zarządu Budynków Mieszkalnych. Żądano podwyżki płac oraz zorganizowania wolnych Związków Zawodowych. Strajki objęły także rolnictwo. Przerwała pracę załoga Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Krynkach (żądano natychmiastowego zwolnienia kierownictwa Kombinatu). Przerwano pracę w Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego. Strajkujące załogi żądały podwyżek płac i zmiany norm.

Po południu przerwała pracę załoga Białostockiego Przedsiębiorstwa Robót Zmechanizowanych i Maszyn Budowlanych. Do zakładu zaczęli zjeżdżać się operatorzy maszyn i sprzętu budowlanego. Przyłączyli się do nich warsztatowcy. Łącznie w przerwie uczestniczyło około 300 pracowników. Powołano służbę porządkową oraz Komisję Robotniczą w składzie: Konstanty Grycuk, Henryk Kudzinowski, Lidia Lewińska, Franciszek Mazurowski, Janusz Cezary Buczyński, Tadeusz Kościuch, Franciszek Bartoszek, Roman Pruszek, Wiesław Stackiewicz, Jan Parmańczuk, Zbigniew Osiupiuk, Lech Grygorczuk, Jan Surowiec, Sławomir Kołotko, Paweł Szydłowski, Ryta Dąbrowska, Aleksander Olech i Antoni Gryciuk. Komisja opracowała postulaty, które dotyczyły zmian personalnych, poprawy warunków płacowych i usprawnienia organizacji pracy⁷¹.

Rozpoczął się strajk w BZGraf., na czele Komitetu Robotniczego stanął Stanisław Przestrzelski⁷². Z powodu tegoż strajku nie ukazała się „Gazeta Współczesna”. Kolejne zakłady Białostocczyzny ogarniała fala strajków. Stały m.in. Spółdzielnia Pracy Inwalidów w Szczuczynie, Zakłady Usług Mechanicznych w Grajewie, Białostockie Przedsiębiorstwo Przemysłu Wełnianego im. Sierżana, Fabryka Przyrządów i Uchwytów, gdzie strajk zorganizował Jerzy Zacharczuk⁷³.

Przerwała pracę załoga Spółdzielni Kółek Rolniczych w Drohiczynie. Strajkujący sformułowali pisemne postulaty pod adresem dyrekcji, od których realizacji uzależnili przystąpienie do pracy. W zgłoszonych postulatach domagano się przeprowadzenia zmian personalnych w kierownictwie spółdzielni, podwyżki płac o tysiąc zł, poprawy warunków socjalno-bytowych. Strajkujący wyłonili ze swego grona Komitet Strajkowy w następującym składzie: Stanisław Leszczyński - przewodniczący, Mieczysław Michalski, Michał Walendziuk, Mikołaj Sorokosz, Władysław Pogorzelski, Mikołaj Nowicki. Załoga SKR strajkowała do 15 września⁷⁴.

Rozpoczęła strajk załoga SKR w Zabłudowie. Pracownicy fizyczni wspomnianego SKR (około 130 osób) odmówili podjęcia pracy i zamknęli się w pomieszczeniu warsztatowo-magazynowym. Robotnicy żądali podwyżki płac,

⁷¹ Tamże, k. 104-105.

⁷² APB, KW PZPR, Dokumentacja NSZZ „Solidarność” Białostockich Zakładów Graficznych i NSZZ „Solidarność” Poligrafów Komisji Krajowej w Szczecinie 1980-1981, sygn. 55/VIII/16-t. 3, k. 31; także Relacja Wojciecha Łowca z sierpnia 1999 r.

⁷³ APB, KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC. Informacja...Teleks nr 132, sygn. 55/VII/3 - 1. 10, k. 74.

⁷⁴ AIPN Bi, Materiały ..., sygn. 0037/54, k. 31-31v.

usprawnienia organizacji pracy, zmian personalnych. Powołany został Komitet Strajkowy, w skład którego weszli Krzysztof Kulesza, Jan Zdanowicz, Włodzimierz Pietruczuk, Antoni Karolczuk, Mieczysław Szarkowski, Anatol Mierzwiński i Irena Mublewicz. Po kilkugodzinnych pertraktacjach z dyrekcją i naczelnikiem gminy załoga przystąpiła do pracy. Zastrajkowały załogi SKR w Korycinie i w podległych Punktach Usług Mechanicznych w Wyłudach, Bombli i Czarnej Wsi Kościelnej. Głównym powodem strajku była informacja, iż strajkujące załogi SKR dostają podwyżki płac, a te, które nie strajkują, takich podwyżek nie otrzymają. Strajk zorganizowali i mu przewodzili: Michał Sołjan, Władysław Sienkiewicz. Załoga na zebraniu wybrała Komitet Strajkowy w składzie: Bogdan Bajkowski, Zenon Zalewski i Stanisław Wilczko. Komitet sformułował postulaty, w których domagał się zwiększenia stawek kombajnistów, odwołania ze stanowiska zastępcy dyrektora, wprowadzenia wolnych sobót i niedziel w ciągu całego roku, zwiększenia o 4 zł stawek godzinowych wszystkich pracowników, poprawy zaopatrzenia w części zamienne⁷⁵.

Przerwała pracę załoga Państwowego Gospodarstwa Rolnego w Krynkach. Utworzony został Komitet Robotniczy, w skład którego weszli m.in.: Józef Marcińczyk - przewodniczący, Tadeusz Carewin, Ryszard Bogdan, Tomasz Dębko, Krzysztof Ambrożewicz, Tadeusz Jakubczak, Aleksander Danilczuk, Stanisław Palacz, Paweł Tomaszewski, Bolesław Ciesłowski, Władysław Kołodziej, Wincenty Maliszewski, Witold Ciuk, Leonard Ajdukiewicz, Włodzimierz Oleksza, Antoni Dorotkiewicz, Jerzy Mikiciuk, Stanisław Sipko, Andrzej Buks. Postulaty dotyczyły głównie podwyżki płac, sprawnego podziału mieszkań zakładowych, obniżenia opłaty za przedszkole. Część postulatów załatwiono, w związku z czym załoga przystąpiła do pracy⁷.

8 września 1980 r. rozpoczęła strajk 2,5-tys. załoga Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach. Strajk zorganizowali: Janusz Gierałtowski, Tadeusz Tomkiel, Henryk Grzeszczuk i Marian Wiszniewski. Załoga postulowała zniesienie nowej tabeli płac dla pracowników akordowych i jednoczesne zniesienie norm czasowych w niektórych grupach. Ponadto wszystkim pracownikom chciano zmniejszyć premię uznaniową z 10% na 6%. Strajkowała także załoga Państwowego Ośrodka Maszynowego w Siemiatyczach, która żądała odwołania dyrektora i księgowego oraz podwyżki płac. Jednocześnie powołano Komitet Strajkowy. Tworzyli go Leon Maksymiuk - przewodniczący, Jan Sinczuk - zastępca, Józef Karpiuk, Jan Doliński, Krystian Tatarczuk. Załoga strajkowała tydzień, a przystąpiła do pracy po spełnieniu postulatów przez dyrekcję Zjednoczenia⁷⁷.

Przerwała pracę i rozpoczęła wiece na halach produkcyjnych załoga Wojewódzkiej Odzieżowej Spółdzielni Pracy im. Marcelego Nowotki w Białymstoku. Podczas strajku nie powoływano Komitetu Strajkowego ani Komitetów Robotniczych. Postulaty zbierał i później sformułowali: m.in. Krystyna Male-

Tamże, k. 35-37.

Tamże, k. 119-121.

Tamże, k. 102-103.

sza, Teresa Branko, Anna Fiłończuk, Stanisław Paszko i Zdzisław Prończuk. Zarządowi Spółdzielni zgłoszono 39 postulatów. Po rozmowach, podczas których Zarząd zobowiązał się do ich spełnienia załoga przystąpiła do pracy⁷⁸.

Tego samego dnia w Fabryce wyrobów runowych „Agnella” na wiadomość o wysuniętych w „Fastach” żądaniach płacowych około 350 osób z Wydziału Tkalni porzuciło stanowiska pracy. Komitet Strajkowy zorganizowali Włodzimierz Rytych, Mirosław Sosnowski i Krystyna Wilczewska. KS zebrał 29 postulatów. Strajkujący żądali w nich podwyżki płac, zorganizowania opieki nad dziećmi przez FWR, zaprzestania pokątnej sprzedaży dywanów. Część pracowników oddała legitymacje związkowe. Postulaty zostały podpisane przez Ryszarda Leszewskiego, Tadeusza Wiewiórkowskiego, Tadeusza Gołembieckiego, Czesława Wesołowskiego, Marka Zawadzkiego, Ryszarda Wojtczuka, Irenę Dudaryk, Wiesławę Borkowską, Marka Lisowskiego i Bogdana Sadowskiego. Dyrektor zobowiązał się spełnić postulaty i załoga przystąpiła do pra-

cy⁷⁹.

9 września 1980 r. pracownicy Zakładu Garbarskiego w Krynkach po przyjeździe do pracy oświadczyli kierownictwu zakładu, iż nie podejmą pracy. Zażądali przybycia dyrektora Białoostockich Zakładów Garbarskich oraz wyznaczili osoby, które pilnowały porządku na terenie zakładu. Powołany został Komitet Robotniczy w składzie: Mirosław Sałkiewicz, Zbigniew Ostrowski, Arseniusz Kozłowski, Wacław Kurcewicz, Stanisław Dudziński i Konstanty Parfiemczyk. Komitet przedłożył dyrekcji postulaty, w których żądał zmniejszenia etatów pracowników umysłowych i zwiększenia etatów pracowników produkcyjnych, poprawy funkcjonowania służby zdrowia na terenie zakładu, lepszego zaopatrzenia bufetu zakładowego w artykuły żywnościowe, zwiększenia zakresu działania Rady Zakładowej, podwyżki płac dla pracowników zatrudnionych w systemie dniówkowym o tysiąc zł, w systemie akordowym o 30%, a kierowcom o 25%, zapewnienia wydawania odzieży ochronnej i roboczej. Rozmowy były bardzo długie, ale dyrekcja wyraziła zgodę na spełnienie postulatów. Załoga przystąpiła do pracy⁸⁰.

Tego samego dnia przerwali pracę pracownicy Domu Handlowego „Central”. Załoga sformułowała 24 postulaty, które przekazała dyrektorowi. Nie zorganizowano strajku, a w imieniu załogi rozmowy prowadziła Halina Kiszło. Pracownicy domagali się podwyżki płac i poprawy warunków socjalno-bytowych, zmiany na stanowisku dyrektora oraz zlikwidowania pracy w niedzielę. Dyrekcja zobowiązała się do udzielania odpowiedzi do 12 września. Załoga przystąpiła do pracy⁸¹.

10 września 1980 r. Komitet Strajkowy w BZGraf. zawarł porozumienie z dyrektorem, który zgodził się na podwyżkę płac i istnienie niezależnego związku zawodowego. Po rozwiązaniu Komitetu Strajkowego nadzór nad realizacją podpisanych postulatów przejął nowo wybrany Komitet Robotniczy, w skład

⁸ Tamże, k. 189-190.

⁹ Tamże, k. 293-294.

⁰ Tamże, k. 170-171.

¹ Tamże, k. 283.

którego weszli: Zenon Szypluk, Teresa Aponowicz, Wojciech Łowiec i Stanisław Przestrzelski. Przekształcił się on następnie w Komisję Zakładową Związku w składzie: Jerzy Gołoński, Bogdan Krzywiźniak, Wojciech Łowiec, Zenon Szypluk, Czesław Kudelenko, Stanisław Przestrzelski, Jan Bożyk, Jerzy Kołtun, Alfreda Lijewska, Wojciech Białous, Teresa Aponowicz⁸².

W tym samym dniu w Przedsiębiorstwie Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę „Wodrol” ukonstytuował się Komitet Założycielski nowych związków, na czele którego stanął Bernard Bujwicki⁸³.

Także w „Uchwytach” Komitet Robotniczy w składzie: Jan Wołowski, Jerzy Zacharczuk, Stanisław Marczuk, Tadeusz Jankowski i Eugeniusz Symonowicz w imieniu załogi zawarł porozumienie z dyrektorem Grzegorzem Szutkiewiczem. Przywódcy strajkujących zobowiązali się do podjęcia pracy przez załogę, zaś dyrektor do wypłacenia poborów za czas strajku, a także spełnienia wszystkich wcześniejszych postulatów. Po zakończeniu strajku Komitet Robotniczy przekształcił się w Tymczasowe Prezydium Zakładowej Komisji NSZZ „Solidarność”⁸⁴.

Tego samego dnia zakończył się również, trwający od 4 września, strajk w BZPB „Fasty”. Porozumienie podpisali Przewodniczący Zakładowego Komitetu Strajkowego, Kazimierz Manicz, oraz dyrektor BZPB „Fasty” Adam Karwowski. W „Fastach” nie tworzono nowego związku, ale przeprowadzono radykalne zmiany w związku branżowym. Przewodniczącym Rady Zakładowej został Antoni Chodorowski, członek PZPR (więzień czasów stalinowskich). Funkcję Sekretarza Konferencji Samorządu Robotniczego powierzono Jerzemu Jamiołkowskiemu⁸⁵. Do władz związkowych weszła większość liderów związku poza Cezarym Nowakowskim, który był zwolennikiem tworzenia nowych związków zawodowych .

Następnego dnia przerwała pracę załoga Okręgowego Przedsiębiorstwa Surowców Wtórnych w Białymstoku. Na zatrudnionych 254 pracowników do pracy nie przystąpiło 120 osób. Strajk zorganizowali: Remigiusz Perkowski, Leszek Rybin, Jan Seweryn i Irena Zaniewska. Większość postulatów została szybko spełniona, a Zjednoczenie zapewniło, iż do 1 października 1980 r. załoga dostanie średnio 500 zł podwyżki⁸⁷.

12 września 1980 r. w „Eltorze” doszło do spotkania części załogi z dyrekcją. Na spotkaniu przedstawiono dyrekcji członków Komitetu Robotniczego w osobach: Marek Litwiński, Andrzej Rutkowski, Julian Gnanka, Michał Piet-

⁸² APB, KW PZPR, Dokumentacja NSZZ „Solidarność” Białostockich Zakładów Graficznych i NSZZ „Solidarność” Poligrafów Komisji Krajowej w Szczecinie 1980-1981, sygn. 55/VIII/16-1. 3, k. 8; także Relacja Wojciecha Łowca z sierpnia 1999 r.

⁸³ Relacja Bernarda Bujwickiego z czerwca 1999 r.

⁸⁴ Tekst porozumienia pomiędzy Komitetem Robotniczym i dyrektorem G. Szutkiewiczem znajduje się w zbiorach prywatnych; także relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

⁸⁵ J. Jamiołkowski był członkiem PZPR, dziennikarzem gazety zakładowej. Ostro krytykował poczynania partii.

⁸⁶ Relacja Jerzego Jamiołkowskiego z marca 1999 r.; także APB, BZPB „Fasty” w B 1955-1992. Sprawy dotyczące strajków 1980 i okresu stanu wojennego, sygn. 1/1, k. 33-39.

⁸⁷ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 83-83v.

kiewicz, Jan Łuksza, Władysław Nowikow, Feliks Wysocki, Marian Kołodziej, Sylwester Szutko i Zbigniew Toporkiewicz. Wspomniany Komitet przedstawił 63 postulaty, które po przeanalizowaniu i sprecyzowaniu zmniejszono do 49. Postulaty dotyczyły zmian personalnych na stanowiskach dyrektorskich, powołania nowej Rady Robotniczej niezależnej od dyrekcji, podwyżki płac, poprawy warunków socjalno-bytowych, udzielenia bezzwrotnych pożyczek na remonty mieszkań, tak jak to praktykowano w MO i Ludowym Wojsku Polskim⁸⁸.

13 września 1980 r. zastrajkowała 400-osobowa załoga na stacji przeładunkowej w Siemianówce. Szczególnie niepokoiło to bardzo władze wojewódzkie, gdyż przeładowywano tam materiały nadsyłane i wysyłane do Związku Radzieckiego. Załoga strajkowała, gdyż solidaryzowała się z załogami strajkujących przedsiębiorstw i zakładów pracy w województwie białostockim, żądała poprawy warunków socjalno-bytowych i bhp, podwyższenia zarobków wszystkim pracownikom zatrudnionym przy przeładunku towarów. Strajkiem kierowali Zbigniew Sawicki i Bogusław Wojtaszyk. Postulaty strajkujących zostały załatwione i załoga przystąpiła do pracy⁸⁹.

11 września 1980 r. ponownie przerwała pracę załoga Huty Szkła w Białymstoku. Wpływ na takie decyzje załogi miały strajki, które odbyły się w wielu zakładach Białostocczyzny, po których załogi otrzymywały żądane podwyżki (w przypadku Huty dyrektor zmniejszył o 1 milion zł fundusz przeznaczony do podziału). Załoga wybrała nowy Komitet Strajkowy, na czele którego stanął Feliks Mocarski, a do prezydium weszli: Zygmunt Koszewski, Robert Chodak, Henryk Stankiewicz, Zygmunt Żukowski, Celina Zalewska, Teresa Moczydłowska, Krystyna Fiedorowicz, Barbara Juchnicka, Kazimierz Markiewicz i Wiesław Gierek. KS wystawił straż robotniczą do pilnowania porządku. Wejść na teren zakładu lub z niego wyjść można było tylko za przepustką podpisaną przez Prezydium. Dyrektorowi zabroniono wchodzenia na teren wydziałów. Jako warunek wstępny do porozumienia zgłoszono dla pełnomocnika władz wicewojewody Leopolda Rybakiewicza odwołanie ze stanowiska dyrektora Huty, Aleksandra Sokoła. Na bramie wejściowej wywieszono krzyż i portret Jana Pawła II⁹⁰.

Środowisko dziennikarskie w Białymstoku żywo zareagowało na wydarzenia w kraju i regionie. Dziennikarze starali się w miarę szybko przekazywać czytelnikom informacje ze strajków, co wzbudzało niezadowolenie kierownictwa niektórych zakładów pracy. W „Fastach” dyrektor Adam Karwowski wyprosił z gabinetu Ryszarda Klimaszewskiego, redaktora „Gazety Współczesnej”, gdy ten przyszedł porozmawiać o trwającym strajku. Redaktor Henryk Kin, także z „Gazety Współczesnej”, rozmawiał z przedstawicielami Komitetu Strajkowego z „Polmosu” przez siatkę ogrodzenia, gdyż dyrekcja wyprosiła go z zakładu. Dyrektor białostockiej „Biruny” nie wpuścił na teren zarządzanej przez siebie instytucji redaktor Anny Zarembiny, reprezentującej „Gazetę

AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 126-127.

Tamże, k. 63-63v.

Tamże, k. 339-340.

Współczesną". Rozmowę z tkaczkami o sytuacji w zakładzie pracy przeprowadziła ona na portierni⁹¹.

9 września 1980 r. odbyło się w Białymstoku nadzwyczajne zebranie dziennikarzy z ośrodków: białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego, poświęcone wydarzeniom ostatnich tygodni i problemom informowania o nich społeczeństwa. Postanowiono wysłać do dyrekcji zakładów pracy, w których dziennikarzom utrudniano wypełnianie ich obowiązków, pisma z prośbą o wyjaśnienia w tych sprawach. Postanowiono także obiektywnie i szybko informować czytelników o sytuacji strajkowej, bez względu na czynione utrudnienia.

Strajki na Białostocczyźnie wybuchały spontanicznie. Istotną rolę w ich organizowaniu odegrali młodzi robotnicy. W strajkach aktywny udział wzięli także członkowie partii, którzy utożsamiali się z postulatami strajkujących załóg. We wrześniu 1980 r. głównym motywem strajków było uzyskanie od administracji państwowej konkretnych gwarancji, że porozumienia w Gdańsku będą dotyczyć wszystkich pracowników, w tym także z zakładów z terenu województwa białostockiego.

Strajki charakteryzowały się różnorodnym przebiegiem. Trwały od kilku godzin do kilku dni. W większości przypadków powoływano komitety strajkowe, które brały na siebie odpowiedzialność za porządek, zabezpieczały maszyny, urządzenia i majątek zakładu pracy. Starano się minimalizować straty spowodowane przestojem produkcji. Prawie wszystkie załogi podjęły zobowiązania, iż nadrobią straty wynikłe w trakcie strajków. W okresie od sierpnia do listopada 1980 r. załogi zgłosiły w województwie białostockim około 4919 wniosków i postulatów, o różnym charakterze, skierowanych pod adresem władz centralnych, wojewódzkich oraz do kierownictwa zakładów pracy. Do władz terenowych skierowano 917 wniosków, do władz centralnych 1496, a dyrektorzy zakładów pracy przyjęli do załatwienia 2486 wniosków⁹³.

Postulaty skierowane do kierownictwa zakładów pracy oraz władz wojewódzkich dotyczyły głównie podwyżek płac, dodatków za pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia, za staż pracy, za pracę nocną, sprawiedliwego podziału premii, wyrównania zasiłków jak w Milicji Obywatelskiej, poprawy zaopatrzenia rynku w mięso i wędliny, artykuły spożywcze, węgiel, poprawy organizacji handlu i lepszego zaopatrzenia kiosków i bufetów pracowniczych, spraw mieszkaniowych, dodatkowych przyjęć do żłobków, sprawniejszej opieki lekarskiej w zakładach pracy, lepszego zaopatrzenia w ręczniki, mydło, proszki i odzież roboczą, usprawnienia komunikacji miejskiej. Częste były postulaty zmian personalnych w kierownictwie, z usunięciem dyrektora włącznie (żądania dotyczyły wymiany kadrowej 47 osób na szczeblu kierowniczym). Zgłaszane były przez strajkujących postulaty zmian personalnych w Radach Zakłado-

J. Siedlecka, dz. cyt., s. 7.

⁹¹ *Kronika. Wrzesień 1980*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1980, nr 11, s. 43; także J. Kwasowski, *Wejście w mrok*, „Kurier Poranny” 1991, nr 238 z 14-15 XI, s. 5.

⁹³ APB, KW PZPR, Informacja wojewody białostockiego o realizacji postulatów przedłożonych władzom wojewódzkim w okresie od sierpnia do listopada 1980 r., sygn. 55/11- t. 11, k. 297-298.

wych i powołania niezależnych Związków Zawodowych. Budziły one najwięcej emocji i oporu ze strony kierownictw zakładów pracy⁹⁴.

Część wniosków rozpatrywała także Egzekutywa KW PZPR, która zaleciła wojewodzie białostockiemu rozszerzenie sieci kiosków i bufetów w zakładach pracy i zadbanie o ich lepsze zaopatrzenie, zwrócenie szczególnej uwagi na usługi lekarskie dla ludności i w zakładach pracy, prowadzenie systematycznej kontroli cen i jakości towarów, realizacji postulatów, których termin upływał 1 października 1980 r. Zalecono też obronę kadry kierowniczej i wsparcia dyrektorów przy realizacji robotniczych postulatów, kontroli dystrybucji produktów żywnościowych oraz ich cen i jakości⁹⁵.

Wydarzenia na Wybrzeżu, strajki na Białostocczyźnie doprowadziły do zebrania się członków Egzekutywy KW PZPR. Partyjni działacze przedyskutowali przebieg strajków. Wydaje się, iż nie zdawali sobie do końca sprawy z powagi sytuacji. W trakcie dyskusji padały bowiem stwierdzenia, iż strajki wywołują niepotrzebną psychozę społeczną, a aktyw partyjny jest zbyt bierny i nie podejmuje aktywnych działań, by je gasić. Twierdzono przy tym, iż strajki prowadzą tylko do intensyfikacji wybryków chuligańskich, łamania prawa itp. Padały propozycje, żeby powstające związki zawodowe kontrolować poprzez wchodzenie w ich struktury członków PZPR. Członkowie Egzekutywy postanowili zobowiązać lokalne środki masowego przekazu do ukazywania ujemnych skutków przerw w pracy, które pogłębiały postępujący kryzys gospodarczy⁹⁶.

Strajki były objęte szczególnym zainteresowaniem funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. W każdym zakładzie, w którym wybuchał strajk, funkcjonariusze Wydziału IIIA⁹⁷ zakładali tzw. sprawy obiektowe. W czasie sierpniowych i wrześniowych strajków SB prowadziła pracę operacyjną w ramach 16 spraw obiektowych, z tego 10 spraw obiektowych obejmowało ważniejsze przedsiębiorstwa przemysłowe, a 6 spraw obejmowało wojewódzkie struktury przemysłowe. Sprawy obiektowe prowadzone były we wrześniu 1980 r. dla 83 jednostek gospodarki uspołecznionej, w tym 30 jednostek szczebla wojewódzkiego i regionalnego. Łącznie w tych jednostkach organizacyjnych Wydział III A posiadał 110 tajnych współpracowników, 153 kontaktów operacyjnych i 30 konsultantów. Jak wyliczyli funkcjonariusze SB, w sierpniu i wrześniu w województwie białostockim wybuchło 80 strajków, w tym w 21

⁹⁴ APB, KM PZPR, Protokół nr 24/1980 z posiedzenia Egzekutywy KM, sygn. 56/IV-t. 11, k. 117.

⁹⁵ APB, KW PZPR, Protokół nr 23/1980 z posiedzenia Egzekutywy 19. 09. 1980, sygn. 55/IV - t. 21, k. 210.

⁹⁶ APB, KW PZPR, Protokół nr 22/1980 z posiedzenia Egzekutywy 5.09.1980, sygn. 55/IV - t. 21, k. 186.

⁹⁷ 1 stycznia 1978 r. przy KW MO w Gdańsku utworzono Wydział III A. W rok później Wydział III A powstały w pozostałych województwach. Zajmowały się one „ochroną” zakładów pracy przed tzw. sabotażem, szkodnictwem gospodarczym i dywersją, zakłóceniami prowadzącymi do konfliktów społecznych, strajkami; zob. G. Majchrzak, *Działania Służby Bezpieczeństwa w celu przejęcia kontroli nad „Solidarnością” w latach 1980-1982*, „Dzieje Najnowsze” 2003, nr 3, s. 89-90.

jednostkach operacyjnie „chronionych” przez SB. Działania powyższe koordynował Zespół Rozpoznania i Działań Operacyjno-Politycznych, w składzie którego znaleźli się płk Sylwester Rogalewski, płk Jerzy Miciałkiewicz, ppłk Anatol Antończyk, ppłk Piotr Kruk, ppłk Jan Ciosek, ppłk Piotr Zińczuk, mjr Władysław Żukowski, mjr Leszek Iwanowicz, mjr Paweł Borowik. Na kolejnych spotkaniach Zespołu nakreślono zadania funkcjonariuszom SB, którzy mieli wyjaśniać mechanizmy powstawania strajków, ustalać osoby aktywne kierujące strajkami, rozpoznawać powiązania strajkujących z tzw. grupami antysocjalistycznymi, dokumentować tzw. działania antysocjalistyczne przez określone osoby. Główną rolę odgrywali funkcjonariusze Wydziału III A. Pod szczególną pieczęą SB znajdowały się „Fasty”, „Uchwyty”, Fabryka Mebli, „Biruna”, MPK i BZGraf⁹⁸.

Białorusini brali udział w strajkach. Wielu z nich włączyło się w działalność nowych związków. Najwięcej Białorusinów wstępowało do „Solidarności” w Białymstoku. Ci ze wsi trzymali się raczej z daleka. Wielu z nich było w NSZZ „Solidarność” w „Uchwytach” i „Fastach”⁹⁹. Od początku dawało się jednak zauważyć ich brak wśród tych, którzy strajki organizowali, wśród członków komitetów strajkowych. Dość szybko Białorusini zaczęli opuszczać szeregi „Solidarności”, postrzegając jajako ruch narodowo polski i katolicki¹⁰⁰.

2. Tworzenie się międzyzakładowych struktur „Solidarności”

W początkowym okresie strajków przedstawiciele Komitetów Strajkowych poszczególnych zakładów pracy nie utrzymywali wzajemnych kontaktów. Nie podejmowano również prób tworzenia szerszego porozumienia w postaci Międzyzakładowych Komitetów Strajkowych. Brakowało na Białostocczyźnie wiodącego zakładu pracy, który koordynowałby akcje protestacyjne. Strajkujący byli przy tym pozbawieni fachowej pomocy prawnej¹⁰¹.

W miarę upływu czasu i rozszerzania się akcji strajkowej przedstawiciele Komitetów Strajkowych podjęli próby stworzenia szerszych struktur związkowych. Pierwszy Międzyzakładowy Komitet Założycielski powstał **12 września 1980 r.** i obejmował dwa zakłady ze Starosielc: PZRW „Wodrol”, w którym nowe związki organizował Bernard Bujwicki, i „Eltor” z Michałem Pietkiewiczem na czele. Na przewodniczącego MKZ wybrano Michała Pietkiewicza¹⁰².

⁹⁸ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53, k. 341-342; 370-371.

⁹⁹ U. Dąbrowska, *Ukacaptiona sprawa*, „Kurier Poranny” 2003, nr 32 z 7 II, s. 12-13.

¹⁰⁰ K. Podlaski, *Białorusini, Ukraińcy, Litwini*, Białystok 1990, s. 8; także E. Mironowicz, *Hiałorusini, [w.] Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944-1989)*, pod red. P. Madajczyka, Warszawa 1998, s. 58; także E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000, s. 263.

¹⁰¹ Relacja Tadeusza Waśniewskiego z marca 1999 r.

¹⁰² Relacja Bernarda Bujwickiego z czerwca 1999 r.

Za najważniejsze działanie związkowcy uznali kontakt z MKZ w Gdańsku i zgłoszenie tam faktu powstawania MKZ w Białymstoku¹⁰³.

W związku z tym **17 września 1980** r. do Gdańska, gdzie odbywało się spotkanie 30 delegatów MKZ i Międzyzakładowych Komitetów Robotniczych z całego kraju¹⁰⁴, udali się Michał Pietkiewicz i Bernard Bujwicki. Zarejestrowali wtedy MKZ. Otrzymali także pełnomocnictwa od L. Wałęsy na reprezentowanie MKZ w Białymstoku¹⁰⁵.

Aby rozszerzyć zasięg działania powstającego MKZ podjęto akcję, która miała propagować istnienie MKZ. Wydrukowane ulotki zawierały informacje o tworzącym się MKZ, o możliwościach otrzymania potrzebnych materiałów instruktażowych, a także adresy osób, z którymi można się było kontaktować w sprawach nowych związków zawodowych. Spotkania organizacyjne odbywały się w prywatnych mieszkaniach. Po dwóch tygodniach do MKZ należało 10 komitetów założycielskich¹⁰⁶. Nie wszyscy członkowie komitetów założycielskich nowych związków mieli ochotę przystąpić do zarejestrowanego już MKZ. Przedstawiciele z BZPT „Unitra - Biazet”, BZGraf, Politechniki Białostockiej i Spółdzielni Remontowo - Budowlanej podjęli się organizacji drugiego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego. Grupa ta nawiązała kontakt z istniejącym w Warszawie NSZZ „Solidarność” i zaczęła opracowywać statut z zamiarem samodzielnej rejestracji. Pomocy prawnej MKZ udzielał, na prośbę prof. Andrzeja Stelmachowskiego¹⁰⁷, przybyły ze stolicy Jarosław Kaczyński,

W połowie września do Gdańska wydelegowano w charakterze przedstawiciela MKZ Bogdana Radeckiego, który miał zorientować się w sytuacji. Po jego powrocie do Gdańska udał się Bernard Bujwicki, który uczestniczył w posiedzeniu Krajowej Komisji Porozumiewawczej, relacja B. Bujwickiego z czerwca 1999 r.

¹⁰⁴ W czasie spotkania postanowiono ujednoczyć statuty i wspólnie zarejestrować jeden związek ogólnokrajowy. Zamierzano też utworzyć Komisję Porozumiewawczą, której utworzenie postulowała uchwała MKZ w Gdańsku, wsparta wypowiedzią Jana Olszewskiego (doradcy MKZ Mazowsze) oraz szczegółowym projektem zaproponowanym przez Karola Modzelewskiego (delegata MKZ Wrocław). W okresie przejściowym miała ona nosić nazwę Krajowej Komisji Porozumiewawczej. W skład Komisji mieli wchodzić, po jednym, przedstawiciele wszystkich komitetów założycielskich. Jej przewodniczącym wybrano Lecha Wałęsę. Komisja miała charakter otwarty. W Gdańsku KKP podjęła również decyzję, iż nowy związek miał być organizacją działającą w oparciu o silne, autonomiczne struktury regionalne. Odrzucono typową dla związku zawodowego konstrukcję branżową, zob. *Powstanie KKP (posiedzenie delegacji MKZ - 17 IX 1980 w Gdańsku)*, „Krytyka”. Kwartalnik Polityczny 1984, nr 18, s. 116, także *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ "Solidarność". Posiedzenie w dniach 31 III-IV 1981 r.* Archiwum „Solidarności”, tom 14, seria dokumenty, Warszawa 1987, s. 7.

¹⁰⁵ AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Analiza stanu porządku i bezpieczeństwa województwa białostockiego w październiku 1980 r., sygn. 047/2302, k. lv; także E. Burel, *Człowiek pierwszej „Solidarności”*, „Gazeta Współczesna” 2000, nr 170, s. 10; także Relacja Romana Wilka z lipca 1999 r.

¹⁰⁶ *Kronika. Październik 1980*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1980, nr 11, s. 42; także A. Kupidowski, *Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” Region Białystok w latach 1980-1981*, Warszawa 2001, s. 17.

¹⁰⁷ Prof. A. Stelmachowski pełnił funkcję dziekana Wydziału Administracyjno-Ekonomicznego Filii UW w Białymstoku. W czasie strajków sierpniowych na Wybrzeżu był jednym z ekspertów nowych związków zawodowych, zob.: AIPN Bi, Kontrwywiadowca..., sygn. 047/2302, k. 2v.

adiunkt na Wydziale Administracyjno-Ekonomicznym Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku¹⁰⁸.

Wydarzenia w kraju nabierały tempa. Podczas obrad Krajowej Komisji Porozumiewawczej 29 września 1980 r. podjęta została decyzja o ogólnopolskim jednogodzinnym strajku ostrzegawczym. Powodem było nierzetelne wykonywanie zobowiązań płacowych rządu. Domagano się również dostępu do środków masowego przekazu i zaprzestania utrudnień w tworzeniu związku .

Groźba strajku spowodowała mobilizację w szeregach KW PZPR. 2 października zebrała się Egzekutywa KW PZPR w Białymstoku, której członkowie stanęli wobec trudnego zadania. Z jednej strony z Komitetu Centralnego płynęły wskazówki, by nie dopuścić do strajku, zaś z drugiej starano się, by nie było zadrażnień administracyjnych z „Solidarnością”. Postanowiono więc zaktywizować niektórych członków partii i wysłać ich na negocjacje z komitetami strajkowymi¹⁰⁹.

Próby powstrzymania strajku nie powiodły się i **3 października 1980 r.** na wezwanie KKP w całym kraju odbył się powszechny jednogodzinny strajk ostrzegawczy, który stał się wielką demonstracją siły „Solidarności”. Jego znaczenie polegało nie tylko na zmanifestowaniu niezadowolenia z polityki władz, ale również na skonsolidowaniu wewnętrznym młodej organizacji¹¹¹. Na Białostocczyźnie strajk poparły: BZPT „Unitra - Biazet”, gdzie strajkowało 800 osób, Przedsiębiorstwo Doświadczalne Opakowań „Pakpol” - strajkowało 60 osób, Fabryka Wyrobów Runowych „Agnella” - strajkowało 70 osób, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Narew” podległe Domom Towarowym „Centrum” - strajkowało 80 osób, ZNTK w Łapach, w których strajkowało 1200 osób; odśpiewano pieśń „Boże coś Polskę”¹¹². W zakładach, których załogi nie przerwały pracy (Zakład Remontowy PKS, Zakłady Przetwórstwa Owocowo - Warzywnego, Przedsiębiorstwo Handlowo-Techniczne Sprzętu Pożarniczego „Supon” oraz Cukrownia Łapy) na znak poparcia dla strajkujących wywieszono biało-czerwone flagi¹¹³.

Poparcie dla ogólnopolskiej akcji protestacyjnej na Białostocczyźnie było niewielkie. Strajk ten pokazał, że prace nad tworzeniem struktur NSZZ „Solidarność” przebiegają tutaj znacznie wolniej niż w innych regionach kraju, że nie ma dobrze zorganizowanej centrali koordynującej tego typu akcje. Na przełom trzeba było poczekać jeszcze kilka tygodni.

Relacja Krzysztofa Burka z marca 1999 r.

¹⁰⁹ A. Dudek, dz. cyt., s. 34.

¹¹⁰ APB, KW PZPR, Protokół nr 24/80 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR z 2. 10. 1980, sygn. 55/IV - 1. 22, k. 3-4.

¹¹¹ A. Dudek, dz. cyt., s. 34.

¹¹² W ZNTK pracowało 2,5 tys. osób, z czego 1,8 rys. należało do NSZZ „Solidarność”. Aktywnymi działaczami „Solidarności” byli: Henryk Żochowski, Janusz Kurzyzna, Henryk Zmysłowski, Andrzej Zmysłowski, Władysław Łapiński i Edmund Sokół; zob. R. Klimaszewski, *Szerokim traktem*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 254 z 26 XI, s. 1,3.

¹¹³ APB, KW PZPR. Informacja o sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim, sygn. 55/VII/3-t. 10, k. 90.

Po strajku liderzy białostockiej „Solidarności” udali się do Gdańska. Tam **6 października 1980 r.**, w czasie obrad KKP, Bernard Bujwicky reprezentujący „Wodrol”, Jan Wołowski z FPiU, Tadeusz Waśniewski z PB, Hubert Kaczyński¹¹⁴ reprezentujący FUW w Białymstoku, Feliks Gołębiowski reprezentujący BZPT „Unitra - Biazet” uchwalili rozwiązanie istniejącego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego¹¹⁵ i zobowiązali się, że do 10 października 1980 r. w Białymstoku powołany zostanie MKZ reprezentowany przez przedstawicieli wszystkich zakładów pracy w Białymstoku, w których działała „Solidarność”¹¹⁶.

Po powrocie z Gdańska sygnatariusze powyższego porozumienia przystąpili do scalania struktur „Solidarności”. W sali Stowarzyszenia PAX odbyło się pierwsze spotkanie działaczy białostockiej „Solidarności”, którzy omówili powołanie jednego regionalnego MKZ. Doszło jednak do sporów i kłótni. Dużą rolę odgrywały ambicje liderów nowych związków, którzy chcieli przewodzić w MKZ. Burzliwie dyskutowano, który zakład odegrał największą rolę w czasie wrześniowych strajków i w związku z tym powinien przejąć rolę lidera. Wiele też czasu poświęcono na omówienie niejasnych kwestii związanych z procedurą zakładania nowych, niezależnych związków. Dyskutowano także, do jakiej centrali związkowej ma wchodzić białostocki MKZ. Wskazywano przy tym na Gdańsk i Warszawę. Na sali byli także zwolennicy utworzenia samodzielnego związku pod nazwą „Podlasie”, który obejmowałby obszar województw białostockiego, suwalskiego i łomżyńskiego (takie rozwiązanie lansował J. Kaczyński). Pod koniec dyskusji głos zabrała Ewa Cywińska - pracownica oddziału Muzeum Okręgowego w Tykocinie, która zaapelowała o wypracowanie kompromisu¹¹⁷. Zebrani postanowili zakończyć spotkanie bez podejmowania ważnych decyzji. Na powstanie MKZ trzeba było poczekać do następnego zebrania.

Odbyło się ono **12 października 1980 r.** W tym dniu MKZ ukonstytuował się. Zrzeszał w swych szeregach związkowców 21 zakładów pracy, reprezentujących 4,6 tys. członków, tzn. pracowników, którzy wystąpili z poprzednich branżowych związków zawodowych. Ponadto przyjęto warunkowo przedstawicieli 12 zakładów, w których nie złożono jeszcze deklaracji o wystąpieniu ze starych związków. Przy organizowaniu MKZ najbardziej aktywni byli przedstawiciele dużych zakładów pracy (FPiU - 1410 członków, BZPT „Unitra - Biazet” - 900 członków, BZGraf., ZNTK w Łapach - około 1800 członków). Spośród przedstawicieli nauki i kultury na zebraniu założycielskim znaleźli się pracownicy Filii Uniwersytetu Warszawskiego, Politechniki Białostockiej, Mu-

H. Kaczyński był pracownikiem Wydziału Matematyczno - Przyrodniczego FUW w Białymstoku; zob. Z. J. Hirsz, *Dziesięć lat Białostockiej Uczelni Uniwersyteckiej*, Białystok 1978, s. 136.

¹¹⁵ W skład MKZ wchodził: M. Pietkiewicz - przewodniczący, B. Bujwicky - wiceprzewodniczący, Marek Litwiński i Bogdan Radecki - członkowie.

¹¹⁶ Protokół z zebrania przedstawicieli zakładów pracy Białegostoku w Gdańsku 6 października 1980. Protokół w zbiorach prywatnych; także relacja T. Waśniewskiego z marca 1999 r.; także *Mój sierpień - wspomnienia założycieli „S” w Białymstoku*, „Prawica Podlasia”. Biuletyn Niezależnych Środowisk Prawicy Podlasia 2000, nr 1, s. 6-7.

¹¹⁷ J. Muszyński, J. Stankiewicz, *Pierwsza lekcja*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 226 z. 10 X, s. 1,4.

zeum Okręgowego, Teatru Dramatycznego im. A. Węgierki. Zebraniu przewodniczył Jerzy Zegarski z PDO „Pakpol”. Wybrano 11-osobowe prezydium MKZ w składzie: Michał Pietkiewicz - „Eltor”, Bernard Bujwicki - „Wodrol”, Edmund Lajdorf- BSB, Stanisław Marczuk - „Uchwyty”, Stanisław Kornyszko - „Uchwyty”, Stanisław Gościniak - „Unitra - Biazet”, Zdzisław Ciniewicz - BZPOW, Zbigniew Puchalski - „Pakpol”, Feliks Gołębiowski - „Unitra - Biazet”, Jerzy Zegarski - „Pakpol”. Ustalono także, iż MKZ kierowane będzie przez trzech współprzewodniczących: Jerzego Prajznera (BZPT „Unitra - Biazet”), Stanisława Przestrzelskiego (BZGraf.) i Jana Wołowskiego (FPiU). Funkcję rzecznika prasowego powierzono Leszkowi Jakubowi Sławińskiemu¹¹⁸.

Utworzenie struktury, która koordynowała działania niezależnego związku zawodowego w Białymstoku spowodowało szybki wzrost liczebności w szeregach NSZZ „Solidarność”. Pod koniec października 1980 r. „Solidarność” działała już w 50 zakładach pracy województwa białostockiego i miała w swych szeregach około 8 tys. członków. Najliczniej wstępowali do nowego związku pracownicy największych zakładów pracy. W FPiU Związek liczył 1350 członków, w MPK do „Solidarności” wstąpiło 500 pracowników, zaś w „Sierżaniu” do „Solidarności” przystąpiły 372 osoby, a na czele Komitetu Założycielskiego stanął Eugeniusz Brański¹¹⁹. Komitety Założycielskie powstały w „Fastach”, „Birunie”, „Agromecie”, Zakładach Mięsnych. Komórki „Solidarności” bezskutecznie próbowano założyć w Urzędzie Wojewódzkim¹²⁰.

Szybki wzrost szeregów związków zawodowych niekontrolowanych przez partię wzmógł czujność białostockiej Służby Bezpieczeństwa. Jej funkcjonariusze wytypowali ludzi świata nauki, którzy mieli antysocjalistyczne poglądy i aktywnie mogli wpływać na działalność „Solidarności”. Do zagorzałych przeciwników PRL SB zaliczyła m.in. prof. Andrzeja Stelmachowskiego, dr. Jarosława Kaczyńskiego, doc. Zygmunta Saloniego, doc. Ewę Wipszycką - Brawo, dr. Adama Manikowskiego, dr. Daniela Grinberga, doc. Elżbietę Kaczyńską, dr. Jana Koffmana - wszyscy byli związani zawodowo z Filią Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, Jacka Smykała-studenta Akademii Medycznej, Teresę Leszczyńską - pracownicę naukową Ośrodka Badań Naukowych, Zofię Lewicką -Pezowicz - także pracownicę OBN, Krzysztofa Burka - pracownika Muzeum Okręgowego w Białymstoku (brata działacza KOR z Warszawy), Andrzeja Włodzimierza Pawluczuka - redaktora „Kontrastów”, Leszka Sławińskiego - dziennikarza, działacza Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, Kazi-

¹¹⁸ AIPN Bi, Kontrwywiadowca..., sygn. 047/2302, k. 12, 39; także S. Raube, *Sierpniowa rewolucja ciemionych*, „Gazeta Współczesna” 1996 nr 169, 30 VIII-1 IX, s. 4; także *Kronika. Październik 1980*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1980, nr 12, s. 42; także (pi), „Solidarność” w Białymstoku, „Głos Pracy”. Pismo codzienne Związków Zawodowych, 1980, nr 236 z 21 X, s. 1.

¹¹⁹ A. Zarembina, *Wrażliwość rodzi odwagę*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 244 z 13 XI, s. 3.

¹²⁰ APB, KW PZPR, Informacje o związkach zawodowych 1978-1986. Aktualna sytuacja w ruchu związkowym na terenie województwa białostockiego na dzień 30.10.1980 r., sygn. 55/VII/9-t. 3, k. 138.

mierzą Bakuna, Henryka Szczerbę i Jakuba Antoniuka - rolników, Jerzego Zegarskiego - inżyniera z „Pakpolu”¹²¹. SB objęła ich ścisłą kontrolą operacyjną.

Na terenie województwa białostockiego SB objęła również kontrolą operacyjną 343 księży Kościoła Rzymskokatolickiego, w tym 3 biskupów. Większość księży realizowała zalecenia płynące ze 176 Plenarnej Konferencji Episkopatu Polski, w których hierarchowie Kościoła prosili o wspólną modlitwę, spokój w kraju i wydajną pracę. Niepokój funkcjonariuszy SB budziły żądania niektórych księży powrotu religii do szkół i zawieszanie krzyży w miejscach publicznych¹²².

SB przygotowała plan przeciwdziałań dalszemu rozwojowi „Solidarności”, w którym założono rozpoznanie działalności i zamierzeń liderów MKZ NSZZ „Solidarność”, stosowanie wobec nich tzw. działań profilaktycznych, zamierzano również wykorzystać istniejące rozbieżności w ścisłym kierownictwie Związku. Ze względu na brak agentów w kierownictwie „Solidarności” SB postanowiło pilnie ich pozyskiwać oraz objąć ścisłą kontrolą operacyjną białostocki MKZ. Bieżące rozpoznanie działalności NSZZ „Solidarność” postanowiono prowadzić w zakładach pracy, szkołach i na uczelniach. Pozyskiwani agenci (wg szacunków SB pod koniec października 1980 r. było ich 26) zobowiązani zostali do inicjowania tzw. pozytywnych postaw i kierunków działalności NSZZ „Solidarność”¹²³. Mieli więc wchodzić do kierownictwa Związku, zdawać prowadzącym ich funkcjonariuszom SB relacje o działalności i zamierzeniach „Solidarności”, a także wpływać na samą jej działalność.

3. Działalność Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność”

Po utworzeniu MKZ stanął przed problemem pozyskania siedziby dla swej działalności. Dlatego też Jan Wołowski, Stanisław Przestrzelski, Edmund Łajdorf, Tadeusz Waśniewski i Jakub Leszek Sławiński spotkali się z wojewodą Zygmuntem Sprychą, wicewojewodą Leopoldem Rybakiewiczem i prezydentem miasta Aleksandrem Czuzem. Poinformowali wojewodę i prezydenta o stanie organizacyjnym i celach Związku. Na spotkaniu omówiono zamierzenia i kierunki działań MKZ. Rozmawiano też o lokalu potrzebnym do dalszej działalności. Wojewodzie i prezydentowi przekazano statut NSZZ „Solidarność”. Zwrócono także uwagę, iż w kilku zakładach pracy natrafiono na trudności przy zakładaniu NSZZ „Solidarność”. Związkowcy domagali się także wyjaśnień w sprawie Polskiej Kroniki Filmowej, która przedstawiając materiał o strajkach na Wybrzeżu pominęła wątki roku 1970, czego nie zrobiono w innych miastach (np. w Warszawie). Wojewoda nie podjął tematów politycznych, na-

¹²¹ IPN Bi, Kontrwywiadowca..., sygn. 047/2302, k. 4v.

¹²² Tamże, k. 5v.

¹²³ Tamże, k. 7v, 9.

tomiast obiecał pomoc przy załatwianiu spraw lokalowych. Taką samą deklarację złożył również prezydent miasta¹²⁴.

Do momentu otrzymania lokalu punkt informacyjny MKZ znajdował się w siedzibie Oddziału Wojewódzkiego Stowarzyszenia PAX. Tu odbywały się pierwsze posiedzenia MKZ, tutaj także zgłaszali się wszyscy chętni do pomocy przy organizowaniu „Solidarności”¹²⁵.

21 października 1980 r. odbyło się drugie spotkanie przedstawicieli MKZ (Jerzy Prajzner, Stanisław Przestrzelski, Jan Wołowski) z wojewodą, który zapewnił związkowców, że ich postulaty dotyczące lokalu zostaną spełnione w ciągu najbliższych dni (po kilku spotkaniach przydzielono „Solidarności” 4-pokojowe pomieszczenie wraz z wyposażeniem przy ulicy Marcelego Nowotki¹²⁶). Członkowie „Solidarności” poinformowali wojewodę o potrzebie dostępu Związku do środków masowego przekazu. Wojewoda stwierdził, iż sprawa ta leży poza jego kompetencjami i doradził, by MKZ nawiązał bezpośrednie kontakty z redakcją „Gazety Współczesnej” i rozgłośnia Polskiego Radia i Telewizji. Poinformował również zebranych, iż przeprowadził rozmowy z dyrektorami zakładów pracy, którzy utrudniali działalność nowym związkom zawodowymi i sytuacja taka już się nie powtórzy. W dalszej części spotkania wojewoda naświetlił trudną sytuację gospodarczą kraju i województwa białostockiego. Zwrócił się do przedstawicieli MKZ z prośbą o pomoc w przywracaniu normalnego toku pracy i podwyższeniu wydajności. Członkowie „Solidarności” zadeklarowali chęć współdziałania, wyrażając przy tym swe zaniepokojenie wzrastającą liczbą rozbojów i wybryków chuligańskich, a także rozwijającym się na białostockim rynku handlem towarami deficytowymi. Wojewoda obiecał przeanalizować zasygnalizowane problemy¹²⁷.

24 października 1980 r. Sąd Wojewódzki w Warszawie pod przewodnictwem sędziego Zdzisława Kościelniaka wpisał NSZZ „Solidarność” do rejestru związków zawodowych, dokonując przy tym zmian w statucie. Skreśleniu uległy fragmenty dotyczące prawa do strajku, dopisano natomiast stwierdzenie o kierowniczej roli PZPR. Krajowa Komisja Porozumiewawcza ogłosiła protest i złożyła odwołanie do Sądu Najwyższego. W pracach nad opracowaniem statutu uczestniczył Bernard Bujwicki, reprezentujący białostocki MKZ¹²⁸.

W kilka dni później do Białegostoku dotarło oświadczenie Krajowej Komisji Porozumiewawczej oraz plakaty, w których „Solidarność” wyrażała protest przeciwko poprawkom w statucie Związku dokonanych przez Sąd Wojewódzki w Warszawie. KKP oświadczyła, iż nie uznaje tych poprawek i w swojej pracy związek kierować się będzie statutem w brzmieniu uchwalonym przez Krajową Komisję Porozumiewawczą. Plakaty i oświadczenia wyklejone były na

A. Pyżewska, *To było jak pospolite ruszenie*, „Kurier Poranny” 1998, nr 201 z 28 VIII, s. 10.
Relacja Stanisława Marczyka z marca 1999 r.

Obecnie ulica Świętojańska

APB, KW PZPR, Informacje o związkach ..., sygn. 55/VII/9 - 1. 3, k. 140.

Relacja Bernarda Bujwickiego z czerwca 1999 r.

pociągach przyjeżdżających z Gdańska i Szczecina, rozwieszono je na słupach i tablicach ogłoszeń¹²⁹.

Pod koniec października sytuacja na Białostocczyźnie zaostriżyła się. Konflikt rejestrowy spowodował ogłoszenie gotowości strajkowej. Krytyczne głosy w prasie o nadużyciach partyjnych decydentów, a także fala zmian w władzach partyjnych w całej Polsce spowodowały czystki w Komitecie Wojewódzkim PZPR. Na posiedzeniu Egzekutywy KW PZPR, 30 października 1980 r., prośbę o zwolnienie z funkcji I sekretarza KW PZPR złożył Władysław Juskiewicz¹³⁰. Swoją decyzję tłumaczył złym stanem zdrowia. Obecny na zebraniu Zdzisław Kurowski - sekretarz KC PZPR prośbę przyjął, podkreślając przy tym, iż KC wysoko ocenił pracę i zaangażowanie W. Juskiewicza i zapewnił, iż dostanie on lepszą pracę. Wraz z I sekretarzem odeszło 8 członków Egzekutywy oraz 14 pracowników etatowych - głównie ze stanowisk kierowniczych¹³¹. Funkcję I sekretarza KW PZPR, na wniosek Z. Kurowskiego, powierzono Stefanowi Zawodzińskiemu¹³². Trwała również wymiana aparatu funkcyjnego na tzw. „dołach”. Nastąpiły zmiany na stanowiskach I sekretarzy instancji partyjnych stopnia podstawowego. Na 15 etatowych sekretarzy Komitetów Zakładowych przestało pełnić swą funkcję 11 osób. Dokonano zmian w składzie sekretariatu Komitetu Miejskiego¹³³.

Egzekutywa KW PZPR w Białymstoku w nowym już składzie zebrała się **4 listopada 1980 r.** Obecny na posiedzeniu Zygmunt Sprycha stwierdził, iż wzrost płac, który został wymuszony przez strajki, pogorszył sytuację rynkową w województwie. Niedobór towarów sięgnął 500 milionów złotych. Nasilały się kłopoty z zaopatrzeniem ludności w żywność. Wojewoda wystąpił z wnioskiem, by reglamentować niektóre produkty żywnościowe¹³⁴. W trakcie posiedzenia stwierdzono także, iż „Solidarność” stworzyła również struktury poza Białymstokiem, a białostocki MKZ należał do bardzo aktywnych. Przyjęto zasadę, by „Solidarność” wyłączyć z walki politycznej i zaangażować do realizacji bieżących zadań. Do rozmów w tej sprawie wyznaczono sekretarzy organi-

APB, KW PZPR, Informacja o sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim. Uzupełnienie do teleksu nr 181, sygn. 55/VIII/3 -1. 10, k. 97.

¹³⁰ W. Juskiewicza obwiniali szeregowi członkowie PZPR o to, iż piastując wysokie funkcje partyjne i państwowe ponosił polityczną, moralną i prawną odpowiedzialność za błędy i wypaczenia popełnione na Białostocczyźnie, APB, Front Jedności Narodu. Wojewódzki Komitet w Białymstoku 1980-1983, sygn. 14, k. 116. APB, KW PZPR, Protokół nr 26/80 z posiedzenia Egzekutywy KW 30.10.1980, sygn. 55/IV-1. 22, k. 59-62.

¹³¹ W czasie zmian odwołano w Polsce 26 -1 sekretarzy KW PZPR, 72 sekretarzy KW PZPR, 15 kierowników i zastępców kierowników wydziałów KC, 13 ministrów, 40 wiceministrów, 44 wojewodów i wicewojewodów, 26 komendantów i zastępców komendantów wojewódzkich MO; zob. A. Paczkowski, *Droga do mniejszego zła. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 - styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 70.

¹³² APB, KW PZPR, Protokół nr 7/1980 z plenarnego posiedzenia KW PZPR w Białymstoku 30 października 1980, sygn. 55/11-1. 11, k. 24.

¹³³ APB, KW PZPR, Protokół XVIII Wojewódzkiej Konferencji Wyborczej PZPR, sygn. 55/1-1. 7, k. 20.

¹³⁴ APB, KW PZPR, Protokół nr 27/80 z posiedzenia Egzekutywy KW 4.11.1980, sygn. 55/IV-1. 22, k. 70-71.

zacji partyjnych. Zobowiązano wojewodę, by w najbliższym czasie spotykał się z przedstawicielami MKZ i spróbował nawiązać współpracę¹³⁵.

29 października 1980 r. zebrało się Prezydium MKZ. Przedyskutowano napiętą sytuację w kraju i ogłoszono gotowość strajkową. W dalszej części obrad funkcję przewodniczącego MKZ powierzono Jerzemu Prajznerowi, członkowi NSZZ „Solidarność” w BZPT „Unitra - Biazet”. Zaapelowano do pracowników zakładów przemysłu spożywczego o pracę w soboty i niedziele w związku z trudną sytuacją gospodarczą w województwie. Również w tym dniu Zarząd Okręgowy Związku Polskich Artystów Plastyków zorganizował aukcję dzieł sztuki na rzecz Pomnika Poległych Stoczniowców¹³⁶.

7 listopada 1980 r. w budynku rektoratu przy ulicy Mickiewicza odbyło się zebranie wyborcze Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. Wzięli w nim udział członkowie organizacji partyjnej na czele z przewodniczącą Zinajdą Trybulec. Omówiono bardzo trudną sytuację lokalową uczelni (m.in. brak biblioteki naukowej). Wybrano Komisję Zakładową, której przewodniczącym został dr Henryk Ruciński z Zakładu Historii. Na zebraniu obecny był rektor Filii prof. Juliusz Łukasiewicz, przedstawiciel MKZ Jerzy Zegarski i przewodniczący Związku Nauczycielstwa Polskiego dr Mikołaj Kozak. Zebraniu przewodniczył prodziekan wydziału Humanistycznego dr Jerzy Kopania. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” na Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku liczyła w tym czasie 220 członków¹³⁷.

Trudna sytuacja w województwie doprowadziła do kolejnego spotkania Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” z wojewodą białostockim. Omówiono sprawy ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta, sytuację społeczno - gospodarczą. Przedstawiciele MKZ stwierdzili, iż kierownictwo w Kolejowych Zakładach Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Dźwigowych w Białymstoku oraz Spółdzielni Mleczarskiej w Bielsku Podlaskim utrudniało zakładanie nowych związków zawodowych. Wnieśli też zastrzeżenia w sprawie rozdziału środków pieniężnych, jakie rząd przyznał na regulację płac, twierdząc, iż przy podziale nie zostały uwzględnione osoby najmniej zarabiające. Wojewoda i związkowcy zgodnie stwierdzili, iż sytuacja w kraju jest bardzo trudna, że zapowiadany strajk może pogłębić te trudności. Jak stwierdzili przedstawiciele „Solidarności”, był on jednak konieczny z uwagi na rejestrację statutu w myśl projektu Związku¹³⁸.

10 listopada 1980 r. Sąd Najwyższy zmienił postanowienia Sądu Wojewódzkiego w Warszawie z 24 października 1980 r. i dokonał rejestracji NSZZ „Solidarność” zgodnie ze statutem o takiej formie i treści, jakie nadali mu założyciele „Solidarności”. Związek mógł podjąć normalną pracę. Komisja Krajowa odwołała stan gotowości strajkowej wyznaczony na 12 listopada 1980 r. Taką

¹³⁵ Tamże, k. 71.

¹³⁶ Relacja Józefa Nowaka z kwietnia 1999 r.

¹³⁷ M. Kusiba, *Choroba sieroca*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 246 z 15 XI, s. 5.

¹³⁸ APB, KW PZPR, Protokół nr 29/80 z posiedzenia Egzekutywy KW 21. 11. 1980, sygn. 55/IV-1. 22, k. 108-109.

samą decyzję podjął białostocki MKZ. Wniosek Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” z siedzibą w Gdańsku podpisali dwaj działacze Związku z Białegostoku. Byli to Michał Pietkiewicz i Bernard Bujwicki¹³⁹.

Po zarejestrowaniu statutu „Solidarności” nowo wybrane rady zakładowe podjęły decyzję o zbiorowym wstępowaniu załóg do NSZZ „Solidarność”. Takie deklaracje złożyli pracownicy Fabryki Opakowań, Huty Szkła i „Agrometu” w Czarnej Białostockiej¹⁴⁰. W „Instalu” wybrano 15 członków Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” oraz przeprowadzono wybory na przewodniczącego KZ (zgłoszono kandydatury Lucjana Dembowskiego, Marka Maliszewskiego i Leonarda Rudy). W wyniku głosowania przewodniczącym został L. Dembowski. Zakończono też kompletowanie zespołów problemowych. Antoni Stolarski miał przewodniczyć zespołowi ds. organizacji i zarządzania, Waldemar Siedlecki miał czuwać nad bezpieczeństwem i higieną pracy, Ewa Bukiert nad kulturą i oświatą, zaś Czesław Łapiński miał przewodniczyć zespołowi interwencyjnemu, który ponadto został zobowiązany do utrzymywania kontaktów z MKZ¹⁴¹.

Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” powstał również w Białostockim Przedsiębiorstwie Przemysłu Lekkiego. Tworzyli go: Edward Bielecki - przewodniczący, Barbara Januskiewicz, Kazimierz Nowakowski, Ryszard Pietruszko, Helena Szymańska, Alina Połubok, Józef Ostrowski¹⁴².

W początkach listopada utworzono Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Oddziale Zmechanizowanym Robót Drogowych w Starosielcach. Na jego czele stanął Władysław Mieldzicz. W skład Komitetu weszli: Józef Topczewski - zastępca, Edward Koros - sekretarz, Leon Bardowski¹⁴³.

Decyzje rad zakładowych zaniepokoiły wojewódzkie władze partyjne. I sekretarz KW PZPR S. Zawodziński na kolejnym zebraniu Egzekutywy stwierdził, iż „Solidarność” rozwija się lawinowo i ma dalsze perspektywy na znaczny rozwój. W związku z tym partia miała działać dyskretnie i do nowych związków i rad zakładowych wprowadzać swoich ludzi, by uzyskać większe wpływy. Ustalono też, iż będą zbierane i analizowane materiały o przywódcach „Solidarności”¹⁴⁴.

Po raz pierwszy od wielu lat w Białymstoku obchodzono 62. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Uroczystość zorganizowała grupa członków „Solidarności”.

11 listopada 1980 r. Związkowcy przemaszzerowali manifestacyjnie spod siedziby MKZ na Cmentarz Wojskowy, gdzie przed symbolicznym grobem żołnierza polskiego z lat 1914 - 1920 złożyli kwiaty. Okolicznościowe prze-

¹³⁹ APB, KW PZPR, Opracowania .... sygn. 55/VIII/16 - t. 4, k. 117-118.

¹⁴⁰ APB, KW PZPR, Informacje ..., sygn. 55/VII/9 - l. 3, k. 147.

¹⁴¹ H. Pilipiuk, *Obraduje Komisja Zakładowa w „Instalu”*, „Głos Pracy”. Pismo codzienne Związków Zawodowych 1980, nr 272 z 6-7 XII, s. 3-4.

¹⁴² AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/54, k. 262.

¹⁴³ Tamże, k. 364.

¹⁴⁴ APB, KW PZPR, Protokół nr 28/80 z posiedzenia Egzekutywy KW 14.11.1980, sygn. 55/IV-t. 22, k. 93-94.

mówienie wygłosił Krzysztof Burek, przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Muzeum Okręgowym w Białymstoku. Była to pierwsza publiczna manifestacja „Solidarności” w Białymstoku¹⁴⁵.

12 listopada 1980 r. w sali konferencyjnej „Gazety Współczesnej” odbyło się zebranie dziennikarzy zrzeszonych w SDP. Uczestniczyli w nim również przedstawiciele wojewódzkiej instancji partyjnej: Stefan Zawodziński -1 sekretarz KW PZPR, Halina Piotrowska-Olczak - sekretarz KW PZPR, a także przedstawiciele białostockiego MKZ: Bernard Bujwicki - członek Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”, Edmund Lajdorf - członek prezydium białostockiego MKZ. Bernard Bujwicki podziękował dziennikarzom za poparcie udzielone „Solidarności”. Wyraził nadzieję, że dziennikarze białostoccy będą współpracowali z „Solidarnością”, m. in. poprzez rzetelną informację o bieżącej pracy MKZ¹⁴⁶.

W tych dniach odbyły się zebrania Podstawowych Organizacji Partyjnych w zakładach pracy i środowisku akademickim. Uczestniczyli w nich działacze „Solidarności”. Omawiano sytuację społeczno-polityczną w regionie. Szeregowi członkowie partii i NSZZ „Solidarność” zarzucali władzom partyjnym i administracyjnym, że procesy odnowy przebiegają zbyt wolno, a rozliczanie ludzi skompromitowanych trwa bardzo długo. Zadawane były powszechnie pytania, co się dzieje z Edwardem Gierkiem, Piotrem Jaroszewiczem, Edwardem Babuchem. Wnioskowano o zaprzestanie „przywożenia w teczkach” sekretarzy instancji partyjnych oraz przesuwania skompromitowanych działaczy na inne, często kierownicze stanowiska¹⁴⁷.

W parę dni później „Gazeta Współczesna” zaprezentowała na swych łamach redakcyjną dyskusję z członkami MKZ. Do redakcji przybyli: Bernard Bujwicki, Edmund Lajdorf, Feliks Gołębiowski, Marek Maliszewski, Stanisław Prutis i Jakub Leszek Sławiński. Jak zgodnie stwierdzili dyskutanci, w „Solidarności” przeważali robotnicy z największych na Białostocczyźnie zakładów pracy („Fasty”, „Uchwyty”, „Unitra-Biazet”, ZNTK w Łapach). Do najważniejszych osiągnięć Związku zaliczono przełamanie strachu wśród ludzi, którzy zaczęli mówić o wszelkich nieprawidłowościach funkcjonowania PRL. Poruszono także problem podwyżek płac postulowanych przez strajkujące we wrześniu załogi. Członkowie MKZ uważali, iż postulaty płacowe spełniono tylko częściowo¹⁴⁸.

Doceniając rolę niezależnej informacji, MKZ zabiegał o wydawanie drukiem własnego „Biuletynu Informacyjnego”. W połowie listopada 1980 r. starania zostały uwieńczone sukcesem i z datą **16 listopada 1980 r.** ukazał się pierwszy numer „Biuletynu Informacyjnego MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku (wcześniej bezskuteczne starania o druk gazety o nazwie „Solidar-

Relacja Krzysztofa Burka z października 1999 r.

¹⁴⁶ *Dziennikarze i „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1980 nr 1, s. 17.*

¹⁴⁷ APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/VII/9 - 1. 3, k 145.

¹⁴⁸ S. Pogorzelski, J. Stankiewicz, *Wchodzenie w życie*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 257 z 29-30 XI, s. 3.

ność" czynił Kazimierz Kamiński). Biuletyn został przeznaczony do użytku wewnętrznego Związku jako materiał organizacyjno - informacyjny dla Komisji Zakładowych. Redagowało go kolegium w składzie: Bernard Bujwicki, Jerzy Jamiołkowski, Aldona Pogorzelska. Redaktorem naczelnym i organizatorem pisma został Jakub Leszek Sławiński. NSZZ „Solidarność” posiadał osobowość prawną i stosownie do § 2 ust. 1 pkt. 1 i 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dn. 22 II 1975 r.¹⁵⁰ - druki przeznaczone wyłącznie na użytek wewnętrzny nie podlegały kontroli organów Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, co potwierdził dyrektor Jan Jantasz¹⁵¹, a takim drukiem był „Biuletyn Informacyjny”. Mogła więc „Solidarność” wydawać niezależne pismo.

W ciągu kilku pierwszych tygodni „Biuletyn Informacyjny” osiągnął nakład 5 tysięcy egzemplarzy. Początkowo był drukowany w formacie A-5 na powielaczu w Urzędzie Wojewódzkim, a następnie w Zakładzie Poligraficznym w Bielsku Podlaskim. MKZ rozważał także wydawanie „Biuletynu Informacyjnego” drukiem w formacie A-4, w ilości czterech kolumn tygodniowo, począwszy od trzeciego numeru. Tak też się stało. Następne „Biuletyny Informacyjne” miały już format A-4¹⁵².

Szybko rosły szeregi NSZZ „Solidarność” w zakładach pracy Białostocczyzny. W połowie listopada 1980 r. związek skupiał ponad 30 tys. członków i obejmował działalnością 60 największych zakładów Białostocczyzny. Powstawały kolejne Komitety Założycielskie, które liczyły od kilku do kilkunastu osób. W BZPB „Fasty” powstał Komitet złożony z 9 osób, na czele którego stanął Cezary Nowakowski, młody robotnik. W szeregach Komitetu znalazło się 4 członków partii. Na 5600 zatrudnionych w „Fastach” w NSZZ „Solidarność” było 3050 pracowników¹⁵³.

W drugim z największych zakładów pracy województwa, w „Uchwytach”, Komitet Założycielski składał się z 20 osób. Przewodniczącym był Stanisław Kornyszko, malarz, który przepracował w „Uchwytach” 21 lat, pozostali członkowie byli robotnikami. 3 z nich należało do PZPR. W czasie dalszej działalności w NSZZ „Solidarność” 2 z nich złożyło legitymacje partyjne. Na 2138 zatrudnionych do NSZZ „Solidarność” należało 1484 pracowników, w tym 1254 robotników. Na terenie województwa do NSZZ „Solidarność” przystąpiło 3580 członków partii (7,8% wojewódzkiej organizacji partyjnej)¹⁵⁴.

Członkowie MKZ prowadzili także aktywną działalność poza Białymstokiem. **21 listopada 1980 r.** delegacja MKZ (Stanisław Przestrzelski, Edmund Lajdorf, Zbigniew Puchalski i Jerzy Prajzner) spotkała się z Lechem Wałęsą,

Relacja Kazimierza Kamińskiego z maja 1999 r.

¹⁵⁰ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów dnia 22.04 1975 w sprawie i trybu sprawowania nadzoru i kontroli przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, Dz. U. 1975 nr 13, poz. 75.

¹⁵¹ Oświadczenie Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk podpisane przez dyrektora Jana Jantasa, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1980, nr 1, s. 18.

¹⁵² A. Kupidowski, dz. cyt., s. 25.

¹⁵³ APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/VII/9-t. 3, k. 145.

¹⁵⁴ Tamże, k. 146.

przewodniczącym Krajowej Komisji Porozumiewawczej, z którym przedyskutowana została kwestia zasięgu terytorialnego białostockiego MKZ. Ustalono, że MKZ swą działalnością będzie obejmował województwo białostockie oraz niektóre zakłady województwa łomżyńskiego i suwalskiego (te, które zgłosiły akces do MKZ Białystok, m.in. w Grajewie, Ełku i Szczuczynie). Omówiono sprawy organizacyjne dotyczące wyborów do komisji zakładowych NSZZ „Solidarność”. Białostoccy związkowcy zaprosili L. Wałęsę do złożenia wizyty w Białymstoku. Przewodniczący KKP zaproszenie przyjął, nie sprecyzował jednak dokładnego terminu odwiedzin¹⁵⁵. W Białymstoku pojawił się dopiero kilka lat później.

Wspomniane powyżej działania MKZ przyczyniły się do rozwoju „Solidarności” na Białostocczyźnie. Ostatecznie białostocki MKZ objął swym działaniem obszar województwa, a także teren byłego powiatu grajewskiego. Był to jeden z nielicznych wyjątków w kraju, kiedy obszar działalności MKZ nie pokrywał się z granicami województwa. Po wcześniejszej rozmowie z przedstawicielami białostockiego MKZ L. Wałęsa wyraził zgodę na prośbę grajewskiej „Solidarności”, która argumentowała ją dużą odległością od Warszawy oraz wcześniejszymi kontaktami i dobrą współpracą z Białymstokiem¹⁵⁶.

Pod koniec listopada 1980 r. przedstawiciele NSZZ „Solidarność” prowadzili działalność w wielu zakładach Białostocczyzny. Powoływano także komisje terenowe. Jako pierwsza powstała Rejonowa Komisja Koordynacyjna w Grajewie. Także w Bielsku Podlaskim utworzona została Międzyzakładowa Komisja Porozumiewawcza. Znaczną rolę odgrywały komisje zakładowe w dużych zakładach pracy: ZNTK Łapy, ZPW im. E. Plater w Wasilkowie, czy też HPPD w Hajnówce. W białostockim MKZ zarejestrowało się 228 organizacji zakładowych o łącznej liczbie 50 tys. członków. Najniższą statutową jednostką organizacyjną w Związku było koło, liczące co najmniej 10 członków. Tak więc najmniejszą organizacją w białostockim MKZ było koło przy Pracowni Konserwacji Zabytków liczące 11 członków, największą zaś Komisja Zakładowa w BZPB „Fasty” licząca 4216 członków (ok. 80% załogi). W MKZ zatrudnionych było 5 etatowych pracowników. Powołano Sekcję Interwencji pod kierownictwem Bernarda Bujwickiego¹⁵⁷, której zadaniem była ochrona praw pracowniczych członków „Solidarności”. Chcąc usprawnić działania, Prezydium MKZ zatwierdziło Jerzego Zegarskiego¹⁵⁸ na stanowisko doradcy konsultanta w sprawach merytorycznej działalności Związku.

Dynamiczny rozwój „Solidarności” spowodował kryzys oficjalnych związków zawodowych. 5 listopada 1980 r. Centralna Rada Związków Zawodowych w Warszawie zdecydowała, iż Wojewódzkie Rady Związków Zawo-

Zprac Prezydium MKZ, „Biuletyn Informacyjny...” 1980, nr 4, s. 4.

¹⁵⁶ A. Kupidłowski, dz. cyt., s. 27.

¹⁵⁷ *Ilu nas jest!*, „Biuletyn Informacyjny...” 1980, nr 2, s. 7.

¹⁵⁸ Jerzy Zegarski utrzymywał kontakty z Janem Lityńskim-członkiem KSS-KOR, od którego otrzymywał podziemną literaturę i bibułę i kolportował ją wśród współpracowników. W PDO „Pakpol” pracował na kierowniczym stanowisku, zob. AIPN Bi, Kontrwywiadowca..., sygn. 047/2302, k. 13.

dowych mają zaprzestać działalności administracyjno - usługowej, jaką prowadziły dla oddziałów związków branżowych (wspólne hale maszyn, operacje księgowo - finansowe na rzecz oddziałów, usługi kancelaryjne, itp.). Z dniem 1 grudnia 1980 r. została powołana komisja likwidacyjna, która miała przejąć majątek WRZZ¹⁵⁹.

Odbываły się również zjazdy poszczególnych związków branżowych. Ostro krytykowano administrację, w całości wymieniano zarządy. Załogi niektórych zakładów przechodziły ze związków branżowych do „Solidarności” lub uniezależniały się od centrali, rejestrując swoje statuty w sądach¹⁶⁰.

Wydział III A Białostockiej Służby Bezpieczeństwa działając na podstawie Instrukcji 006/70¹⁶¹ próbował przeciwdziałać i odpowiednio sterować ruchem związkowym. Starano się pozyskiwać tajnych współpracowników wśród związkowców, wchodzić w struktury „Solidarności”, manipulować strajkami. Szczególną uwagę koncentrowano wokół MKZ, gdzie próbowano wprowadzić tajnych współpracowników. W styczniu 1981 r. próba się powiodła i do Prezydium MKZ wprowadzono tajnego współpracownika o pseudonimie „Marek”, z którym dość często się spotykano. Jednocześnie był on członkiem Międzyokręgowej Komisji Porozumiewawczej Kolejarzy w Warszawie¹⁶².

Polskę podzielono na 4 strefy zagrożeń. Białystok uznano za 3 strefę. Szczególny nacisk położono także na rejestrowanie działań Związku niezgodnych ze statutem. Wydarzenia te odnotowywano na specjalnych arkuszach. SB próbowała penetrować także Komisje Zakładowe. Jednak nie szło to zbyt dobrze, gdyż osoby wcześniej zwerbowane przepadały w wyborach. Funkcjonariusze SB nie dawali jednak za wygraną i starali się pozyskiwać tajnych współpracowników w tzw. chronionych obiektach¹⁶³. Pod koniec grudnia 1980 r. 34 tajnych współpracowników Wydziału III A należało do „Solidarności”, z tego 2 było członkami Komisji Zakładowych i 1 członkiem Komisji Wydziałowej. Pozostali byli szeregowymi działaczami Związku. SB miała także 37 kontakty operacyjne, z czego 2 było członkami MKZ, a 6 członkami Komisji Zakładowych, 2 członkami Komisji Wydziałowych. Ponadto 1 konsultant był członkiem Komisji Rewizyjnej¹⁶⁴.

Przy posterunkach MO organizowane były oddziały samoobrony składające się z rencistów i emerytów MO i SB, członków ORMÓ, aktywu partyjnego i administracyjnego. Wydzielono siły do ochrony obiektów specjalnych (radia, telewizji, łączności), władz politycznych i administracyjnych. Wzmocniono i dozbrojono tzw. oddziały zwarte (ZOMO)¹⁶⁵.

¹⁵⁹ APB, KW PZPR, Informacje ..., sygn. 55MI/9 - 1. 3, k. 146.

¹⁶⁰ Tamże, k. 147.

¹⁶¹ Instrukcja 006/70 z 1 lutego 1970 r. określała zasady pracy operacyjnej SB, w tym m. in. werbowania i wykorzystania agentury, szerzej zob.: H. Głębocki, „J3iblia” Służby Bezpieczeństwa: *Instrukcja 006/70*, „Arcana” 2002, nr 46-47, s. 41.

¹⁶² AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53, k. 417-418.

¹⁶³ AIPN Bi, Protokół nr 22 z narady kierowników Sekcji Wydziału IIIA SB, sygn. 0044/338, k. 41-43.

¹⁶⁴ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53, k. 418v.

¹⁶⁵ AIPN Bi, Kontrwywiadowca ..., sygn. 047/2302, k. 12.

1 grudnia 1980 r. w szeregach „Solidarności” rozeszła się pogłoska o możliwości wprowadzenia w Polsce stanu wyjątkowego i mających nastąpić aresztowaniach wśród działaczy Związku. Zawieszono działalność biura, a członkowie Prezydium przez kilka dni ukrywali się. Odbyło się konspiracyjne posiedzenie Prezydium MKZ (zachowano przy tym znaczne środki ostrożności) w kaplicy akademickiej kościoła św. Rocha w Białymstoku. Do miejsc posiedzenia członkowie Prezydium byli doprowadzani przez łączników. Wśród społeczności w Białymstoku krążyły pogłoski, iż rampy kolejowe są przygotowywane do przyjęcia transportów wojskowych ze Związku Radzieckiego, które lada dzień przystąpią do robienia porządku w Polsce¹⁶⁶. Na szczęście ten czarny scenariusz nie sprawdził się i działacze „Solidarności” szybko powrócili do swych codziennych obowiązków.

3 grudnia 1980 r. na posiedzeniu Prezydium MKZ przewodniczący Jerzy Prajzner poinformował o rozmowach przeprowadzonych z wicewojewodą Leopoldem Rybakiewiczem, który powiadomił przewodniczącego „Solidarności” o zmianach na stanowiskach władz wojewódzkich. Funkcję wojewody przestał pełnić Zygmunt Sprycha, a jego miejsce zajął Kazimierz Dunaj¹⁶⁷. Z funkcji przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej zwolniony został Władysław Juskiewicz. Na jego miejsce powołano Mariana Kukłę. Nowym przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku został Paweł Borowski, dziennikarz, członek Stowarzyszenia PAX¹⁶⁸. Wicewojewoda mówił również o antypaństwowych ulotkach, które miała kolportować „Solidarność” w miejscach użyteczności publicznej. J. Prajzner zaprzeczył temu. Prezydium MKZ podjęło uchwałę, że od 4 grudnia zaprzestanie kolportażu materiałów propagandowych na terenie miasta. Odtąd miały być rozpowszechniane tylko na terenie zakładów pracy, w których istniała „Solidarność”.

7 grudnia 1980 r. w Czarnej Białostockiej została odprawiona uroczysta msza Św., w trakcie której dokonano poświęcenia krzyża wykonanego przez członków NSZZ „Solidarność” z FMR „Agromet”, po czym przekazano go przedstawicielom Tymczasowego Prezydium Zakładowej Komisji NSZZ „Solidarność” (Andrzej Wierciński, Zbigniew Nowiński, Witold Jeremkiewicz i Józef Wirkowski). Krzyż przewieziony został na teren zakładu i zawieszony obok godła państwowego¹⁶⁹.

Relacja Jerzego Jamiołkowskiego z marca 1999 r.; także: AIPN Bi, Kontrwywiadowca... sygn. 047/2302, k. 12.

¹⁶⁷ K. Dunaj - działacz Związku Młodzieży Wiejskiej, od połowy maja 1980 r. pełnił funkcję prezesa Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Białymstoku.

¹⁶⁸ APB, KW PZPR, Wniosek Sekretariatu KW PZPR o zatwierdzenie na stanowisko Wojewody Białostockiego, sygn. 55/IV-t. 22, k. 127; także *Kronika. Grudzień 1980*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1981, nr 2, s. 45.

¹⁶⁹ AIPN Bi, Materiały.. „sygn. 0037/53.k. 53.

4. Dalszy rozwój NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie. Wybory władz w strukturach zakładowych

Pod koniec 1980 r. w MKZ Białystok zarejestrowane były 333 organizacje zakładowe liczące 63241 członków. W przemyśle 35556 osób, w resorcie oświaty ok. 3 tys. osób zrzeszonych w 49 organizacjach zakładowych. Najliczniejsze: BZPB „Fasty” - 4234, ZNTK Łapy - 1978, BZPT „Unitra - Biazeł” - 1831, „Uchwyty” - 1081, FMR „Agromet” - 1306, Wojewódzki Szpital, im. J. Śniadeckiego - 1150, ZPW im. E. Plater - 1006, PKS - 1001. W MKZ najliczniej reprezentowane były miejscowości: Grajewo, Łapy, Bielsk Podlaski, Sokółka, Hajnówka. Ponadto zarejestrowano organizacje związkowe w Brańsku, Czarnej Białostockiej, Choroszcy, Ignatkach, Juchnowcu Dolnym, Koplanych, Lipkach, Mońkach, Mielniku, Michałowie, Nowosiólkach, Siemiatyczach, Surażu, Szczuczynie, Supraślu, Tykocinie, Uhowie, Wasilkowie, Wyszkach, Zambrowie. Na szczególną uwagę zasługiwała organizacja NSZZ „Solidarność” w Banku Gospodarki Żywnościowej w Białymstoku. Obejmowała ona swą działalnością 42 oddziały w województwie. Liczba członków NSZZ „Solidarność” w BGŻ wynosiła 767 osób, tj. 80% zatrudnionych¹⁷⁰. Nie dominowały na Białostocczyźnie, jak w Polsce centralnej, na Wybrzeżu, czy też na Śląsku wielkie zakłady pracy, co nadawało tutejszej „Solidarności” specyficzny, regionalny charakter. Przewaga średnich przedsiębiorstw gwarantowała ochronę przed represjami ze strony kierownictwa w małych zakładach czy też urzędach. W ramach MKZ „Solidarność” działała Komisja Interwencyjna, której przewodniczył Bernard Bujwicki, będący jednocześnie członkiem Krajowej Komisji Porozumiewawczej. Po jego odwołaniu miejsce to zajął Feliks Gołębiowski¹⁷¹.

Rok 1980 r. kończył się niezadowoleniem społeczeństwa z powodu braków w zaopatrzeniu rynku w podstawowe artykuły konsumpcyjne. Ludzie stojący w długich kolejkach po żywność przed Świętami Bożego Narodzenia, krytykowali politykę rządu i PZPR¹⁷².

Etapem kończącym prace założycielskie NSZZ „Solidarność” w województwie białostockim były wybory do komisji zakładowych. Zgodnie ze statutem i ordynacją wyborczą dokonano wyboru władz w strukturach zakładowych NSZZ „Solidarność”. Frekwencja na zebraniach kształtowała się na poziomie 80%. Wybrano ogółem do komisji zakładowych 413 osób, w tym 61 członków PZPR. Do prezydiów wybrano 80 przedstawicieli, w tym 10 członków partii, dokonano wyboru 54 przewodniczących, w tym 8 było członkami PZPR. W skład wybranych władz NSZZ „Solidarność” weszło 70 członków byłych instancji związkowych¹⁷³.

¹⁷⁰ „Biuletyn Informacyjny...” 1980, nr 5, s. 4.

¹⁷¹ Relacja Bernarda Bujwickiego z czerwca 1999 r., także: AIPN Bi, Kontrwywiadowca..., sygn. 047/2302, k. 20.

¹⁷² AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53 k. 53v.

¹⁷³ APB, KW PZPR, Informacje ..., sygn. 55/YII/3 -1. 11, k. 133.

W tym okresie kształtowało się także oblicze „Solidarności”. Zerwano z symbolami ruchu robotniczego i komunistycznego. W „Solidarności” silnym stawał się duch narodowy połączony z wieloma elementami religijnymi.

Początek 1981 r. rozpoczął się walką „Solidarności” z władzą o wolne soboty. **8 stycznia 1981 r.** Prezydium MKZ podjęło uchwałę w sprawie wolnych sobót. Związkowcy podkreślali w niej, iż jest to zgodne z porozumieniami z Gdańska, Szczecina, Jastrzębia oraz decyzją Krajowej Komisji Porozumiewawczej w Gdańsku. Począwszy od 1 stycznia 1981 r., wszystkie soboty miały być dniami wolnymi od pracy. W związku z tym MKZ zwrócił się do władz terenowych o podjęcie odpowiednich rozwiązań organizacyjnych. Jednocześnie Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku oświadczyło, iż stosowanie jakichkolwiek sankcji wobec osób, które nie będą pracowały 10 stycznia zmusi „Solidarność” do zastosowania wszystkich środków, do strajku włącznie¹⁷⁴.

KW PZPR przy współudziale Urzędu Wojewódzkiego podjął szereg działań zapobiegawczych. Wojewoda zorganizował narady dyrektorów zakładów pracy, a I sekretarz KW PZPR spotkał się z sekretarzami komitetów miejskich, gminnych i zakładowych. W zakładach pracy odbywały się narady aktywu partyjnego z załogami¹⁷⁵.

Działania władzy nie przyniosły jednak spodziewanych efektów, a robotnicy odpowiadając na uchwałę „Solidarności” nie przyszli 10 stycznia 1981 r. do pracy. Nie podjęły zadań w całości załogi BZPB „Fasty”, ZPW im. E. Plater w Wasilkowie, „Instal”, BZS, Ośrodek Transportu Leśnego, „Spomasz - Białwar”, SP „Promot”, Zakład Gazowniczy, częściowo podjęły pracę załogi „Uchwytów” - 50%, FWR „Biruna” - 50%, BZPT „Unitra - Biazet” - 38%, BZPW im. Sierżana - 10%. Nie pracowały zakłady produkcyjne i usługowe w Mońkach i Łapach. Jednak wiele załóg w innych zakładach podjęło pracę. Władze uznały to za sukces. W wielu zakładach próbowano nakłaniać załogi, które nie podjęły pracy, do odpracowania tej soboty pod groźbą kar dyscyplinarnych¹⁷⁶.

Służba Bezpieczeństwa potraktowała wydarzenia w sobotę 10 stycznia jako swoisty test poparcia społeczeństwa dla „Solidarności”. Sprawdzano, jak zachowywali się tajni współpracownicy i członkowie związków branżowych. Szczególną obserwacją objęto BZPT „Fasty”¹⁷⁷.

Rozszerzenie akcji propagandowej przez „Solidarność”, wydawanie i kolportowanie wielu materiałów, organizowanie spotkań, wieców doprowadziły do

Uchwałą Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Białystok w sprawie wolnych sobót. Uchwała w zbiorach prywatnych.

¹⁷⁵ APB, KW PZPR, Informacja o sytuacji społeczno-politycznej w woj. białostockim w okresie od lipca 1980 r., do 31 stycznia 1981, sygn. 55/IV - 1. 23, k. 37.

¹⁷⁶ Tamże, Informacja o akceptacji decyzji co do wolnych sobót, sygn. 55/TV - t. 23, k. 22; J. Jamiołkowski, *Soboty potwierdzają naszą wiarygodność*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 12, s. 3.

¹⁷⁷ A IPN Bi, Protokół nr 22 z narady kierowników Sekcji Wydziału III „A” SB, sygn. 0044/338, k. 43v.

znacznego rozszerzenia bojkotu soboty 24 stycznia, uznanej przez władze za pracującą. Jedynie około 25% osób zatrudnionych w przemyśle stawiało się do pracy. Gorzej wypadł bojkot w urzędach i małych zakładach, gdyż większość pracowała, pogarszając ogólny obraz bojkotu pracy w sobotę na Białostocczyźnie .

Sytuacja gospodarcza w Polsce ciągle się komplikowała. Poza spadkiem produkcji i klęskami w rolnictwie nad Polską ciążył dług zagraniczny w wysokości 24 miliardów dolarów, zaciągnięty jeszcze przez ekipę Edwarda Gierka. Zdecydowano się na reglamentację mięsa, tłuszcze miały być w wolnej sprzedaży. Przydział cukru zmniejszono do 1 kilograma na osobę miesięcznie (dzieci i matki karmiące miały otrzymywać 1,5 kilograma). Wprowadzanie kartek napotykało spore trudności, gdyż brakowało papieru na ich wydrukowanie. Pierwszy raz w dziejach Polski zabrakło wódki¹⁷⁹.

W województwie białostockim podobnie jak w całym kraju brakowało surowców i materiałów, szczególnie tych pochodzących z importu, spadała produkcja i mnożyły się przestoje. W „Birunie” wartość produkcji spadła o 115 milionów zł, w „Fastach” rozważano ewentualność przejścia z systemu trójzmianowego na dwuzmianowy. W przedsiębiorstwach budowlanych oddano o około 20% mieszkań mniej niż w analogicznym okresie 1980 r. Malała wydajność pracy. Rosło natomiast zatrudnienie i płace (były one w I półroczu 1981 r. większe o około 30% niż w analogicznym okresie 1980 r.), co wzmagało inflację i zmniejszało siłę nabywczą pieniądza. Ze sklepów znikwały wszelkie towary. Zabrakło nawet octu, żyłek, soli i zapalek mimo stosowania ograniczeń w ich sprzedaży. Trudna sytuacja była również w rolnictwie i gospodarce żywnościowej. W I kwartale 1981 r. rolnicy sprzedali o 20% mniej żywca i 35% mleka niż w poprzednim roku. W marcu skup żywca był 10 % niższy niż przeciętny. Brakowało także materiału siewnego, pasz treściwych, nawozów mineralnych, paliw, części do maszyn rolniczych. W tej sytuacji władze państwowe podjęły decyzje o reglamentacji żywności obowiązującej od 1 kwietnia 1981 r.¹⁸⁰.

Zebrał się MKZ. W trakcie spotkania podjęto uchwałę, w której domagano się m. in. zniwelowania różnic w przydziale ilości i jakości mięsa i wędlin dla pracowników fizycznych i umysłowych, zwiększenia przydziału mięsa dla kobiet ciężarnych, wyłączenia ze sprzedaży reglamentowanej kurczaków, z uwagi na ich niską wartość odżywczą w związku z tzw. tuczem hormonalnym, wyłączenia z grupy wędlin boczku wędzonego, wyeliminowania z propozycji reglamentacji wszelkich odrzutów eksportowych w postaci konserw, a także podrobów, zwiększenia normy przydziału cukru minimum do 1,5 kilograma¹⁸¹. Postulowano także poprawę zaopatrzenia rynku w artykuły przemysłowe, w tym głównie w ręczniki frotte, środki piorące i inne środki czystości, opał, pralki automatyczne itp. Opowiedziano się za likwidacją spekulacji i nielegalnego

¹⁷⁸ A. Kupidłowski, dz. cyt., s. 32-33.

¹⁷⁹ M. Radgowski, *Koniec miodowego miesiąca*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 71, s. D-4.

¹⁸⁰ APB, KW PZPR, Referat Egzekutywy na plenarne posiedzenie KW. Zadania organizacji i instancji partyjnych przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR, sygn. 55/TV - 1. 23, k. 142-143.

¹⁸¹ APB, KW PZPR. Informacje..., sygn. 55/VII/3-t. 11, k. 10.

handlu wszelkimi artykułami deficytowymi, a także za rozszerzeniem oraz zwiększeniem kontroli handlowej i społecznej¹⁸².

Pogarszająca się sytuacja rynkowa i naciski ze strony „Solidarności” sprawiły, iż władze wojewódzkie podjęły działania, które miały poprawić sytuację rynkową na Białostocczyźnie. Uruchomiono 4 stołówki, 16 bufetów i 3 kioski przy białostockich zakładach produkcyjnych, zalecono kierownictwu zakładów pracy, aby zwiększyli hodowlę tuczu przyzakładowego. Postanowiono egzekwować od rolników zaległe umowy na sprzedaż tuczników, mleka, ziemniaków. Zezwolono na sprzedaż mięsa na bazarach. Podejmowano również interwencje na szczeblu centralnym, gdzie uzyskano zwiększenie przydziałów mięsa, tłuszczu oraz masła i drobiu. Władze potraktowały priorytetowo sprzedaż środków piorących dla służby zdrowia, przedszkoli i żłobków. Postanowiono też ściśle limitować dzienne dostawy artykułów żywnościowych i przemysłowych. Podzielono artykuły w sklepach do sprzedaży w godzinach rannych - 40% i popołudniowych - 60%. Racjonowano sprzedawaną żywność i środki piorące. Od 1 kwietnia 1981 r. wprowadzono jednak kartki na mięso i jego przetwory. Zostało również ograniczone zaopatrzenie bufetów przyzakładowych¹⁸³.

Zintensyfikował działania Okręgowy Oddział Państwowej Komisji Cen w Białymstoku. Kontrolowano ceny warzyw i owoców na targowiskach. OOPKC wnioskował w kolegiach ds. wykroczeń przyśpieszenie rozpatrywania spraw oraz stosowania wyższych kar dla osób, które zawiązały ceny¹⁸⁴.

5. „Solidarność” pod obstrzałem cenzury. Sprawa Simoniuka

W styczniu 1981 r. dyrektor białostockiej Delegatury GUKPP i W, Jan Jantas wstrzymał druk oddanego do publikacji 11. numeru „Biuletynu Informacyjnego MKZ NSZZ „Solidarność”. Z „Białostockiego Informatora Kulturalnego” wycięto omówienia filmu pt. „Robotnicy 1980” oraz artykuł Waldemara Smaszcza o twórczości Czesława Miłosza. Usunięto z tego tekstu także nazwę Instytutu Literackiego w Paryżu, wydawcy książek Miłosza. Decyzję dyrektora J. Jantasa ostro oprotestowało Prezydium MKZ w dniu **21 stycznia 1981 r.** Związkowcy domagali się od władz wojewódzkich:

- umożliwienia swobodnego rozpowszechniania uchwał i komunikatów KKP i MKZ,
- zaniechania cenzury biuletynu związkowego,
- usunięcia dyrektora białostockiej delegatury GUKPP i W, J. Jantasa,
- oddania maszyny poligraficznej do użytku MKZ,

Tamże, Informacja o stanie realizacji postulatów załóg zakładów pracy zgłoszonych w okresie sierpień 1980 - marzec 1981, sygn. 55/IV - 1. 23, k. 172-174.

¹⁸³APB, KW PZPR, Informacja o stanie realizacji zadań wynikających z 10 - punktowego programu prac rządu Prezesa Rady Ministrów generała Wojciecha Jaruzelskiego, sygn. 55/IV - 1. 23, k. 192.

¹⁸⁴Tamże, k. 194.

- udzielenia dostępu do środków masowego przekazu (wydzielić dla „S” miejsce w „Gazecie Współczesnej” i Polskim Radio),
- realizacji postulatów zgłoszonych przez załogi zakładów pracy z regionu,
- dokonania podziału majątku Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych,
- przywołania do porządku władz lokalnych Sokółki i Bielska, zastraszających działaczy „Solidarności”,
- przydzielenia dla potrzeb MKZ II piętra w budynku przy ulicy Nowotkił3,
- poparcia dla działaczy regionu suwalskiego, by nowo wybudowany budynek KW PZPR przekazać na cele społeczne,
- zrealizowania postulatów z Gdańska, Szczecina, Jastrzębia, Katowic,
- dokonania rejestracji „Solidarności” Wiejskiej w Sądzie Najwyższym,
- uregulowania sprawy wolnych sobót zgodnie z porozumieniami.

Ogłoszono także gotowość strajkową w regionie, wyznaczając termin strajku na 27 stycznia w godzinach 8-12. Zakłady, które nie mogły wziąć bezpośredniego udziału w strajku miały wyrazić poparcie dla strajkujących poprzez wywieszenie biało - czerwonych flag¹⁸⁵.

Białostockie środowisko twórcze w składzie: Wiesław Kazanecki, Antoni T. Masłowiecki, Jan Rosłań, Jerzy Plutowicz, Marek Kusiba, Sokrat Janowicz, Małgorzata Szyszko, Eugeniusz Szulborski, Franciszek Piątkowski, Bogusław Pezowicz, Jan Leończuk, Andrzej Gacko, Irena Borowik, Jerzy Muszyński, Zbigniew Bauer, Janusz Taranienko, Stefan Kamiński, Jakub Leszek Sławiński poparło protest „Solidarności” z 21 stycznia¹⁸⁶. Było to ważne wsparcie dla białostockiej „Solidarności”. Jej działania popierali bowiem ludzie znani i kreujący opinię społeczną na Białostocczyźnie.

Napięta sytuacja w kraju i regionie, kryzys gospodarczy - doprowadziły do frustracji wielu członków PZPR, którzy zaczęli opuszczać partię. Nastąpił znaczny spadek ilości przyjęć w szeregi kandydatów PZPR. 31 grudnia 1980 r. PZPR w województwie białostockim liczyła 45811 członków i kandydatów. Przez całe półrocze 1980 r. przyjęto do partii 384 kandydatów, do 15 stycznia 1981 r. 6 kandydatów. Od 1 lipca 1980 r. do 15 stycznia 1981 r. skreślono i wydalono z PZPR 978 członków i kandydatów, w tym 664 na skutek dobrowolnego złożenia legitymacji partyjnych. W grupie tej było 376 robotników, 49 rolników i 194 pracowników umysłowych. Od 1 stycznia 1981 r. nastąpił dalszy ubytek członków partii. W końcu I kwartału 1981 r. wojewódzka organizacja partyjna liczyła 41809¹⁸⁷ członków i kandydatów. Legitymacje złożyło 3917 członków (8,6%). Walka „Solidarności” z rządem o wolne soboty spotęgowała

Komunikat Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku z 21 stycznia 1981 r. Kserokopia w zbiorach autora.

¹⁸⁶ APB, KW PZPR, Opracowania ..., sygn. 55/VIII/16 - 1. 4, k. 110.

¹⁸⁷ Tamże, Referat Egzekutywy na plenarnej sesji KW pt. *Zadania organizacji i instancji partyjnych przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR*, sygn. 55/TV - 1. 23, k. 146.

także w szeregach partyjnych zjawiska bierności i apatii, wielu wzięło udział w strajkach i publicznie krytykowało posunięcia władzy. Padały stwierdzenia, że partia się skompromitowała i nie jest zdolna do wyprowadzenia kraju z kryzysu¹⁸⁸.

Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa w czasie dorocznej narady, która odbyła się **28 stycznia 1981 r.** w KW MO stwierdzili, iż w zakładach pracy oddziaływanie „Solidarności” było tak silne, iż wytypowani pracownicy odmawiali współpracy z SB, albo przepadali w wyborach do władz. Narzekano, iż w czasie strajków łączność z tajnymi współpracownikami była bardzo utrudniona lub też niemożliwa ze względu na dobrze zorganizowane służby porządkowe, które pilnowały porządku i nie wpuszczały ludzi z zewnątrz. Wnioskowano, by funkcjonariusze SB mieli specjalne przepustki, a przy werbowaniu tajnych współpracowników nie pobierać od nich żadnych pisemnych zobowiązań. Do rozliczenia się ze środków finansowych płaconych im miały wystarczać pokwitowania¹⁸⁹.

Pod koniec **stycznia 1981 r.** funkcjonariusze MO pobili i podpaliли Zbigniewa Simoniuka - tokarza z „Uchwyków”, członka „Solidarności”¹⁹⁰. W dwa dni później przedstawiciele NSZZ „Solidarność” w składzie: Władysław Pruszyński - przewodniczący KZ w PTHW, Jerzy Prajzner - przewodniczący MKZ, Leopold Popławski z sekcji interwencji MKZ, Feliks Gołębiowski - członek prezydium MKZ i Ryszard Szczęsny - członek Prezydium MKZ złożyli doniesienie do Prokuratury Wojewódzkiej o popełnieniu przestępstwa. Prokuratura sprawę przyjęła. Prowadzenie śledztwa wyznaczono Mieczysławowi Rakowi - wiceprokuratorowi wojewódzkiemu¹⁹¹. Sprawa stała się głośna. Żądania ukarania winnych poparło Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Region Wałbrzych. Jego członkowie wysłali pismo w tej sprawie do prokuratora generalnego Lucjana Czubińskiego, w którym żądali wyjaśnienia sytuacji i podania do wiadomości wyjaśnień w prasie ogólnopolskiej¹⁹².

Tamże, Informacja o sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim w okresie od lipca 1980 r., sygn. 55/IV - 1. 23, k. 43.

¹⁸⁹ AIPN Bi, Protokół nr 25 z narady rocznej Wydziału III „A” z udziałem zastępcy Naczelnika Wydziału VII Dep. III „A” płk. Makowskiego, Komendanta Wojewódzkiego MO - płk. Sylwestra Rogalewskiego oraz I sekretarza KZ PZPR płk. S. Janusa, sygn. 0044/338, k. 47- 48.

¹⁹⁰ Po nocnej zmianie w „Uchwykach” Z. Simoniuk wracał do domu. Na ul. Sienkiewicza został zatrzymany przez partol MO. Zaraz po spotkaniu Simoniuk wstąpił do Komendy Wojewódzkiej MO i chciał złożyć skargę, że został pobity przez funkcjonariusza podczas zatrzymania, gdy żądał zwrotu zabranego mu biuletynu MKZ. Przez dyżurnego oficera został odesłany do innego Komisariatu. Po północy palącego się Simoniuka dostrzegła załoga przejeżdżającej karetki Pogotowia Ratunkowego. Został ugaszony, a obrażenia określono jako przekraczające siedem dni niezdolności do pracy zob.: APB, KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-1982. Informacja o sytuacji w województwie białostockim, sygn. 55/VII/3 - t. 11, k. 10; także Komunikat MKZ NSZZ „Solidarność” z 27 stycznia 1981 r. Komunikat w zbiorach autora; także M. Łozowska, *Pomiar sprawiedliwości*, „Kurier Poranny” 2001, nr 292 z 14 XII, s. 3.

¹⁹¹ 30 września 1982 r. wiceprokurator M. Rak śledztwo umorzył wobec braku dowodów popełnienia przestępstwa zob.: APO w B, Akta główne prokuratora wojewódzkiego w Białymstoku w sprawie Zbigniewa Simoniuka, sygn. II Ds. - 22/82.

¹⁹² APB, KWPZPR, Opracowania..., sygn. 55/VIII/16 - t. 4, k. 79.

Groźba strajku zapowiedzianego przez „Solidarność” zmobilizowała władze wojewódzkie do natychmiastowych działań. Wojewoda białostocki Kazimierz Dunaj uzyskał zgodę w Głównym Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk na publikowanie zatrzymanego „Biuletynu Informacyjnego” MKZ. Poinformował także o potrzebie wystąpienia MKZ do Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność” w sprawie uregulowania wszystkich dotychczasowych nieporozumień, które powstały wokół Biuletynu¹⁹³.

Na nadzwyczajnym zebraniu MKZ, które odbyło się **26 stycznia 1981 r.** odpowiedź wojewody uznano za dowód lekceważenia Związku. Powtórzono żądania z 22 stycznia i potwierdzono decyzję o strajku ostrzegawczym. Wymieniono również przewodniczącego MKZ. Funkcję tę przestał pełnić Jerzy Prajzner. Jego obowiązki powierzono Feliksowi Gołębiewskiemu. Z prezydium zostali usunięci Edmund Łajdorf i Jerzy Prajzner, którym zarzucono niewłaściwe kierowanie MKZ oraz uległość wobec władz wojewódzkich. Usunięto także przewodniczącego Sekcji Interwencji Bernarda Bujwickiego i członka tejże Sekcji Lucjana Dembowskiego. Funkcję przewodniczącego Sekcji powierzono Markowi Maliszewskiemu¹⁹⁴.

Podjęte zmiany nie wpłynęły na działania Związku i **27 stycznia 1981 r.** w godzinach 8 - 12 „Solidarność” przeprowadziła strajk ostrzegawczy, który objął największe zakłady przemysłowe Białostoczczyzny. Strajkowały m.in.: BZPB „Fasty” - 3055 osób, PIP „Instal” - 988, PDO „Pakpol” - 360, BFM - 655, „Uchwyty” - 2693, KZKS - 200, „Spomasz” - 800, ZPW im. Sierżana - 1 tys., PTHW Białystok - 100, Polmos - 254, BPP - 800, ZPS - 704, BZPT „Unitra - Biazet” - 1660, OPG i Ki - 537, „Polmozbyt” - 567, „Unitra - Elmasz” - 258, „Eltor” - 250, „Wodrol - 200, „Bielpo” - 513, ZNTK Łapy - 1939, Cukrownia Łapy - 120, HS - 527, ZPW im. E. Plater w Wasilkowie - 700, ZPK Wasilków - 48, WPHW - magazyny - 200, BZPT „Unitra - Biazet” - Knyszyn - 60, RPBD i M Bielsk Podlaski - 150, PBRol. Bielsk Podlaski - 100, FPiU Bielsk Podlaski - 400, Spółdzielnia Inwalidów „Przyszłość” - 140, ŚKR Suraz - 54, SKR Juchnowiec - 50, „Miastoprojekt - 280, PSK - 260, CPN warsztat - 60, BPBPL - 600, „Transbud” - 700, Spółdzielnia „Naprzód” - 400, Spółdzielnia Inwalidów Nowosiółki - 100, „Odnowa” - 180. Te zakłady pracy, które strajkować nie mogły, podjęły akcję solidarnościową. Stała się komunikacja miejska i PKS. Do strajku przyłączyło się wielu kioskarzy „Ruchu”. W zakładach utworzone zostały służby porządkowe, które pilnowały wejść i nie wpuszczaly nikogo na teren zakładu. Łącznie w 78 zakładach pracy strajkowało ponad 34 tys. pracowników¹⁹⁵. Było to poważne ostrzeżenie dla władz wojewódzkich bagatelizujących postulaty Związku.

¹⁹³ Tamże, k. 95-96.

¹⁹⁴ Uchwała MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok z 26 stycznia 1981 r.; także AIPN Bi, Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres 15.01.-15.02.1981 r., sygn. 047/2302, k.30.

¹⁹⁵ APB, KM PZPR, Protokół nr 32 z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR 27.01.1981 r., sygn. 56/IV-t. 12, k. 3; także APB, KW PZPR, Opracowania, sygn. 55/VIII/16 - t. 4, k. 128; także *Kronika. Styczeń 1981*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1981, nr 3, s. 46.

Z MKZ kontaktowały się telefonicznie francuska i amerykańska agencja prasowa, które prosiły o szczegółowe relacje ze strajku. Do udzielenia informacji został upoważniony Ryszard Szczęsny, który wyjaśnił przyczyny strajku¹⁹⁶.

Po strajkach MKZ zwrócił się do prokuratora wojewódzkiego Marka Łochowskiego z prośbą, o podjęcie przez Prokuraturę Wojewódzką śledztwa w sprawie zaginionego **19 grudnia 1980 r.** Krzysztofa Zagierskiego¹⁹⁷. Związkowcy stwierdzili, iż śledztwo prowadzone przez MO przebiega bardzo wolno. Istniało podejrzenie, iż zaginięcie Krzysztofa Zagierskiego mogło mieć związek z jego aktywną działalnością w NSZZ „Solidarność”. MKZ prosząc o przejęcie śledztwa pragnął wyjaśnić, że czyni to z uwagi na kolejny przypadek niepokojącego zachowania się organów MO w sprawach, w których poszkodowanymi byli działacze Związku. Prośbę podpisał przewodniczący MKZ Feliks Gołębiewski. Informacja ta trafiła do prokuratora generalnego w Warszawie, KKP w Gdańsku, Prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, wszystkich MKZ w kraju oraz ojca Krzysztofa, Zdzisława Zagierskiego. Wydarzenia w Białymstoku spowodowały przyjazd Tadeusza Kłopotowskiego i Henryka Kadena, delegatów Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność”. Mieli oni zbadać okoliczności zaginięcia Krzysztofa Zagierskiego i podpalenia Zbigniewa Simoniuka. Władze wojewódzkie nieprzychylnie odniosły się do tej wizyty. W drodze nad Narew, gdzie wcześniej znaleziono dokumenty Krzysztofa Zagierskiego, patrol MO dwukrotnie sprawdzały personalia delegacji z „Mazowsza”, członków MKZ Białystok (Feliks Gołębiewski, Józef Nowak, Michał Pietkiewicz) oraz Zdzisława Zagierskiego. Mimo poszukiwań, do których użyto śmigłowca, nie odnaleziono żadnych śladów mogących wyjaśnić tajemnicze zaginięcie K. Zagierskiego¹⁹⁸.

31 stycznia 1981 r. odbyło się posiedzenie prezydium MKZ. Spotkanie prowadził Feliks Gołębiewski, który poinformował zebranych o dalszych trudnościach w wydawaniu „Biuletynu Informacyjnego” i stosowaniu cenzury. F. Gołębiewski zaproponował, aby sprawę cenzury naświetlić na zebraniu plenarnym i proklamować strajk w kilku zakładach, jeśli wojewoda nie zniesie cenzury. Uzgodniono także, iż drukowaniem odezw będzie się zajmował Bogusław Korecki, a komisja interwencyjna będzie liczyła 6 osób.

¹⁹⁶ AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53 k. 348.

¹⁹⁷ Krzysztof Zagierski - 23-letni nauczyciel (urodził się i studiował w Gdyni), który udał się do Białegostoku, by zarejestrować choroszczańskie koło „Solidarności” nigdy nie powrócił do domu. Wszelki ślad po nim zaginął. W trakcie poszukiwań przy moście na Narwi w Żółtkach znaleziono torbę z dokumentami i materiałami „Solidarności”. Jego ciała nigdy się odnaleziono; zob. E. Burel, *I ślad po nim zaginął*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 8 z 10 I, s. 6.

¹⁹⁸ 4 lipca 1990 r. Prokuratura Wojewódzka w Białymstoku ponownie podjęła umorzony w 1981r. śledztwo w sprawie zaginięcia Krzysztofa Zagierskiego. Sprawa została jednak po raz kolejny umorzona; zob. *Postanowienie o podjęciu na nowo umorzonego śledztwa w sprawie zaginięcia Krzysztofa Zagierskiego*, sygn. II Ds. 10/90. Postanowienie w posiadaniu Maryli Zagierskiej.

Następnego dnia odbyło się plenarne posiedzenie MKZ NSZZ „Solidarność”, w którym uczestniczyło 180 osób. Prowadził je Józef Nowak. Odczytana została uchwała Prezydium MKZ w sprawie cenzury¹⁹⁹.

Podjęmowano próby nawiązania współpracy „Solidarności” ze środowiskiem akademickim. 13 lutego 1981 r. dr Stanisław Prutis zorganizował spotkanie przedstawicieli MKZ z działaczami NSZZ „Solidarność” białostockich uczelni. Uzgodniono, iż naukowcy włączą się do prac MKZ. Po tym spotkaniu doszło do kolejnych zmian w MKZ. Powołano 6 nowych członków Prezydium. Odwołano z Sekcji Interwencji Marka Maliszewskiego, któremu zarzucono łamanie dyscypliny. Na jego miejsce powołano Edwarda Łuczyckiego. Powstała doraźna Komisja Rewizyjna, która miała kontrolować działalność komisji zakładowych. Na jej czele stanął Tadeusz Iwaszczuk. Z pracy w „Biuletynie Informacyjnym” zrezygnował Jakub Leszek Sławiński, który wyjechał do Szczecina²⁰⁰.

W lutym 1981 r. społeczeństwo - w tym także członkowie „Solidarności” - z nadzieją patrzyło na dokonujące się zmiany. Obradujące **9 lutego 1981 r.** VIII Plenum KC PZPR podjęło decyzję o zmianie na stanowisku premiera. Odszedł Józef Pińkowski. **11 lutego** Sejm na polecenie KC PZPR, powołał na to stanowisko generała W. Jaruzelskiego, który w wygłoszonym sejmowym przemówieniu zaapelował o powstrzymanie się od strajków, o trzy pracowite miesiące, o dziewięćdziesiąt spokojnych dni²⁰¹. Apel W. Jaruzelskiego spotkał się z dobrym przyjęciem ze strony KKP. Kierownictwo Związku, zaniepokojone postępującą radykalizacją nastrojów części mas pracowniczych, dążyło do ograniczenia żywiołowości ruchu, wyrażającej się w powstawaniu licznych konfliktów lokalnych, w których często chodziło o usunięcie skompromitowanych notabli. W efekcie, w krótkim czasie udało się doprowadzić do zakończenia niemal wszystkich lokalnych strajków²⁰².

Przetarasowania na najwyższych szczeblach władzy, a także apele KKP o unikanie sytuacji konfliktowych doprowadziły do spotkania Prezydium MKZ wraz z przedstawicielami wielkich zakładów pracy z wojewodą białostockim, który był skłonny do zaakceptowania postulatów „Solidarności”. Również MKZ wyrażał zgodę na pewne ustępstwa. Po długich, ale spokojnych i merytorycznych rozmowach podpisano porozumienie-, na mocy którego odwołano gotowość strajkową w regionie białostockim. Wojewoda miał przypomnieć (w formie pisemnej) podporządkowanym sobie jednostkom wydane poprzednio polecenie, by respektować ustalenia KKP NSZZ „Solidarność” i rządu w sprawie wolnych sobót, za soboty odpracowane w lutym (dotyczyło to osób nieobecnych w pracy 10 i 24 stycznia) zapłacić jak za urlop wypoczynkowy, tak samo opłacić soboty uznane za wolne od pracy przez rząd. Wojewoda oświadczył, że nie ma wpływu na respektowanie tych ustaleń w jednostkach resortowych, jemu nie podporządkowanych. Jednocześnie zobowiązał się wystąpić do

AIPN Bi, Materiały..., sygn. 0037/53, k. 83-84.

AIPN Bi, Uzupełnienie ... sygn. 047/2303, k. 32, 36.

J. Holzer, „Solidarność” 1980-1981. *Geneza i historia*, Warszawa 1990, s. 54.

A. Dudek, dz. cyt., s. 46.

wicepremiera o uregulowanie tej kwestii. Miał także przeprowadzić rozmowy z dyrektorami zakładów, które w sposób rażący naruszały porozumienia. Wojewoda wystąpił także do Głównego Urzędu Kontroli, Prasy Publikacji i Widowisk oraz rzecznika prasowego rządu, Jerzego Urbana, o zgodę na wydawanie „Biuletynu Informacyjnego” na dotychczasowych zasadach, tzn. jak do 15 stycznia, czyli bez ingerencji cenzury. Urząd Wojewódzki zapewniał przydział papieru w wysokości 5 ton rocznie oraz zobowiązał się do udzielenia pomocy w zakupie maszyny poligraficznej i kserografu. Wojewoda zadeklarował się także do zasięgnięcia opinii przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w sprawie wypracowania stałych form instytucjonalnego współdziałania z MKZ. Do takiego współdziałania należeć miała konsultacja i ocena realizacji polityki społecznej, kulturalnej i gospodarczej w województwie. MKZ miał przedstawić wojewodzie swoje propozycje. Po pewnym czasie propozycje zostały opracowane, choć nie były usankcjonowane aktem prawnym. Przedstawiciele MKZ NSZZ „Solidarność” byli zapraszani na posiedzenia Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego i sesje WRN. Stali przedstawiciele związków branżowych i „Solidarności” brali udział także w posiedzeniach Wojewódzkiego Sztabu ds. Rynku i Wojewódzkiej Komisji do Walki ze Spekulacją. Przedstawiciele Prezydium ZR NSZZ „Solidarność” uczestniczyli we wspólnych pracach z przedstawicielami wojewody i WRN nad opracowaniem planów zaopatrzenia rynku w żywność²⁰³.

W czasie spotkania, które odbyło się **6 marca**, uzgodniono wspólne stanowisko w kwestii przekazania jednego piętra w budynku związków zawodowych w Białymstoku przy ulicy M. Skłodowskiej-Curie na potrzeby Filii Uniwersytetu Warszawskiego. Według opinii załóg pracowniczych zgłaszanych do MKZ, kompleks budynków dawnej Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych przy ulicy M. Skłodowskiej-Curie powinien być w części przekazany na potrzeby Miejskiego Domu Kultury, a budynek administracyjny - Filii UW. Po tym spotkaniu prezydent miasta przekazał część budynku byłego WRZZ łącznie z kawiarnianą potrzeby Miejskiego Domu Kultury, zaś Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku przekazano ponad 1100 m² w budynku Białostockiego Zjednoczenia Budownictwa przy ul. M. Skłodowskiej-Curie 14²⁰⁴.

Wojewoda zobowiązał się także do uzgodnienia z władzami politycznymi kwestii naprawy krzywd robotników zwolnionych z pracy w latach 1970 i 1976²⁰⁵. Po tym spotkaniu wojewoda białostocki, wypełniając jeden z postulatów podpisanych w Gdańsku 31 sierpnia 1980 r., powołał komisję złożoną z przedstawicieli MKZ i administracji państwowej w celu omówienia roszczeń pracowników zwolnionych z pracy za udział w strajkach w 1976 r. W czasie

APB, KW PZPR, Informacja o realizacji porozumień społecznych podpisanych z wojewodą białostockim, sygn. 55/IV - 1. 25, k. 60v-61.

²⁰⁴ Tamże, k. 61.

²⁰⁵ Protokół ustaleń dokonanych 9 lutego 1981 na spotkaniu Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Białystok w Wojewodą Białostockim. Kserokopia w zbiorach prywatnych; także APB, KW PZPR, Informacja o realizacji porozumień społecznych podpisanych z Wojewodą Białostockim, sygn. 55/IV - t. 25, k. 62.

swej działalności komisja zarejestrowała nazwiska 61 osób zwolnionych za udział w strajkach. Warto przypomnieć, że wśród nich były kobiety w ciąży, osoby w wieku przedemerytalnym i członkowie rodzin wielodzietnych. Roszczenia o zadośćuczynienie zgłosiło 41 osób. 24 wniosków rozpatrzono pozytywnie, natomiast, jeśli sprawy przekraczały kompetencje wojewody, zwrócono się do stosownych ministerstw, pod które podlegały zakłady²⁰⁶.

Na tym spotkaniu wojewoda uzgodnił z MKZ NSZZ „Solidarność”, iż władze wojewódzkie w porozumieniu z Ministerstwem Zdrowia i Opieki Społecznej podejmą budowę Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej i Szpitala w Hajnówce oraz przekażą na domy pomocy społecznej budynki po szkołach w Czerewkach i Jałowie. Regionalna Sekcja Przemysłu Lekkiego NSZZ „Solidarność” postulowała utworzenie miejskiego oddziału pracy chronionej²⁰⁷.

Spotkania władz wojewódzkich z członkami MKZ, w czasie których podejmowano wspólne decyzje świadczyły o tym, iż wiele ważnych spraw można było próbować wspólnie rozwiązywać. Komitet Wojewódzki PZPR przeważnie akceptował posunięcia wojewody. Wydawało się, iż „Solidarność” będzie miała znaczący wpływ na decyzje podejmowane przez władze administracyjne w województwie białostockim.

Sytuacja „Solidarności” w marcu 1981 r. była stabilna, a Związek liczny i dobrze zorganizowany. W jego szeregach znalazło się wielu działaczy PZPR.

W marcu 1981 r. na 148877 zatrudnionych, do „Solidarności” należało 88499 osób, zaś 22020 było członkami Podstawowych Organizacji Partyjnych PZPR. Część z nich (8242) deklarowało jednocześnie przynależność do NSZZ „Solidarność”. Do początku marca przeprowadzono wybory w 250 zakładach pracy i instytucjach. Frekwencja na zebraniach kształtowała się w granicach 75-77%. Wybrano 1801 członków komisji zakładowych, z czego 216 osób należało do PZPR. Do prezydiów komisji wybrano 445 przedstawicieli, w tym 43 członków PZPR. Wybrano 250 przewodniczących komisji zakładowych, z których 44 należało do PZPR²⁰⁸. „Solidarność” utworzyła swoje organizacje we wszystkich jednostkach administracyjnych województwa (wyjątek stanowiły gminy: Dubicze Cerkiewne, Czyże i Orla). Działały Terenowe Komisje Koordynacyjne, m.in. w Hajnówce²⁰⁹, Łapach²¹⁰, Mońkach²¹¹, Siemiatyczach²¹². Największe

Komunikat Prezydium Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 6 marca 1981 r. Kserokopia w zbiorach autora.

²⁰⁷ Tamże.

²⁰⁸ APB, KW PZPR, Informacje o związkach zawodowych 1978-1986, sygn. 55/VII/9 - t. 3, k. 173-236.

²⁰⁹ TK[^]_w Hajnówce obejmowała 18 Komisji Zakładowych i zrzeszała 2500 członków, co stanowiło około 30% zatrudnionych. Przewodził jej Władysław Witkowski, jego zastępcą był Mirosław Dobrzyński, zob.: D. Boguski, *TKK w Hajnówce*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1981 nr 47, s. 7-8.

²¹⁰ JJQ[^]_w L_ap_ac_h skupiała 9 Komisji Zakładowych i 10 Komisji Oddziałowych, liczących około 5000 członków, co stanowiło ponad 80% zatrudnionych. Funkcję przewodniczącego pełnił Z. Gumowski. Najprężniejszą Komisją Zakładową wchodzącą w skład TKK była KZ w ZNTK, która liczyła około 2400 członków na 2500 zatrudnionych. Na czele Komisji stał Henryk Żochowski, zob.: K. Kruszewski, *TKK w Łapach*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 36, s. 7.

wpływy „Solidarność” miała w dużych zakładach pracy. W „Uchwytach” do związku należało 85% załogi, w BZPB „Fasty” - 80%, w BZPT „Unitra - Biazet” - 80%. W wielu zakładach pracy „Solidarność” wywierała także zasadniczy wpływ na działalność zakładowych organizacji partyjnych. Partyjni członkowie „Solidarności” twierdzili, iż będąc członkami tegoż związku mają większe możliwości załatwiania spraw, a ich przynależność do obydwu organizacji jest bezkonfliktowa. Ponad 80% robotników zatrudnionych w wielkich zakładach pracy - członków PZPR - twierdziło, iż można bezkonfliktowo łączyć przynależność do PZPR z przynależnością do NSZZ „Solidarność”²¹³.

6. Sytuacja na Białostocczyźnie po wydarzeniach w Bydgoszczy

W marcu 1981 r. nastąpił nagły wzrost napięcia społecznego. 16 marca grupa rolników, domagających się m.in. rejestracji niezależnego związku chłopskiego, wszczęła strajk okupacyjny w budynku Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Bydgoszczy. Tego samego dnia na terenie Polski rozpoczęły się, planowane na 10 dni, manewry wojsk Układu Warszawskiego pod kryptonimem „Sojuz 81”²¹⁴.

19 marca podczas sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej, na której, oprócz radnych, wśród zaproszonych gości byli obecni przedstawiciele Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy pod przewodnictwem Jana Rulewskiego doszło do pobicia przez funkcjonariuszy MO Jana Rulewskiego i Mariusza Łabentowicza, których odwieziono do szpitala na oddział intensywnej terapii. MKZ regionu bydgoskiego na nadzwyczajnym posiedzeniu w nocy z 19 na 20 marca 1981 r. ustalił termin dwugodzinnego strajku protestacyjnego na 20 marca²¹⁵. Wczesnym rankiem 20 marca w komunikacie KKP stwierdzono, że akcja MO była prowokacją wymierzoną w rząd premiera W. Jaruzelskiego, uznano ją jednak za atak na „Solidarność” i ogłoszono stan gotowości strajkowej. Rozpoczęła się wielodniowa gra nerwów między „Solidarnością” a władzami, które podtrzymywały tezę, że funkcjonariusze

²¹¹ TKK w Mońkach skupiała 5 Komisji Zakładowych i kilkanaście kół „Solidarności” razem około 1000 członków. TKK powstała dzięki pracy: Kazimierza Korfela, Józefa Mozolewskiego, Waleriana Niewiadomskiego, Tadeusza Sułtowskiego i Witolda Zatorskiego - przewodniczącego, zob.: K. Sawicki, *TKK w Mońkach*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 48, s. 7.

²¹² TKK w Siemiatyczach zrzeszała 15 Komisji Zakładowych i liczyła ok. 2500 członków, co stanowiło ponad 50% ogółu zatrudnionych. Na etacie zatrudniona była Raisa Sokołowska - sekretarz, funkcję przewodniczącego pełnił Piotr Butkiewicz, zob.: D. Boguski, *TKK w Siemiatyczach*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 52, s. 7.

²¹³ APB KW PZPR, Raport o sytuacji ideowo-politycznej i organizacyjnej w wojewódzkiej organizacji partyjnej, sygn. 55/11 - 1. 12, k. 182v.

²¹⁴ A. Paczkowki, *Półwieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 1995, s. 482.

²¹⁵ J. Holzer, dz. cyt., s. 199; także *Komunikat Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy*. Kserokopia w zbiorach autora.

MO działali zgodnie z prawem. Równolegle trwały poufne rozmowy przedstawicieli KKP i rządu oraz mediacje podejmowane przez ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego. KKP na dwudniowym posiedzeniu (23-24 marca) zarządziła 4-godzinny strajk powszechny na 27 marca, a w przypadku niespełnienia żądań, rozpoczęcie strajku bezterminowego z dniem 31 marca. W dniu zakończenia obrad KKP ogłoszony został komunikat o przedłużeniu manewrów „Sojuz 81” na czas nieokreślony²¹⁶.

W związku z wydarzeniami w Bydgoszczy **20 marca 1981 r.** odbyło się nadzwyczajne posiedzenie białostockiego MKZ, w którym udział wzięli przedstawiciele największych zakładów pracy. Podjęto decyzję o gotowości strajkowej w regionie. Całodobowe dyżury pełnili członkowie Prezydium i przedstawiciele zakładów pracy. Łączność z zakładami pracy utrzymywano poprzez łączników, telefony i teleksy. Skierowano prośbę do wojewody K. Dunaja o zakaz sprzedaży alkoholu 24 marca 1981 r. ze względu na napiętą sytuację w kraju (wojewoda spełnił prośbę MKZ). Rozprowadzano otrzymaną z Gdańska instrukcję na wypadek strajku generalnego i stanu wyjątkowego oraz na wypadek interwencji wojsk radzieckich i Układu Warszawskiego. Polecono gromadzić koce, śpiwory oraz zapasy żywności. MKZ ustalił zasady współpracy z Kolumną Transportu Sanitarnego, której karetki miały być do wyłącznej dyspozycji MKS w przypadku starć z milicją czy też wojskiem. Podjęto także działania mające usprawnić funkcjonowanie MKZ. Ze względu na wyjazd Feliksa Gołębiewskiego, przewodniczącego iMKZ NS2Z „Solidarność”, do Bydgoszczy postanowiono, że będą go tymczasowo zastępować Waldemar Rakowicz i Michał Pietkiewicz. Na czas pogotowia strajkowego obowiązki doradców MKZ powierzono Zofii Lewickiej Pezowicz i Tadeuszowi Waśniewskiemu. Ryszarda Szczęsnego uczyniono odpowiedzialnym za bezpieczeństwo i porządek prac MKZ, odpowiedzialnością za przyjmowanie teleksów obarczono Kazimierza Kamińskiego, obowiązki kierownika administracyjno - gospodarczego przekazano Józefowi Nowakowi, za obieg informacji i poligrafię miał odpowiadać Bogusław Korecki. Do czasu posiedzenia następnego MKZ zawieszono w czynnościach Zbigniewa Puchalskiego - członka Prezydium. Postanowiono również włączyć do Prezydium MKZ na czas określony Stanisławę Dudzińską, Leopolda Staweckiego, Władysława Pruszyńskiego, Romana Wilka i Jana Łajewskiego. Swoje uchwały MKZ miał podejmować na Prezydium, po ich konsultacji z Radą Koordynacyjną. Za złamanie dyscypliny związkowej, jak i niepodporządkowanie się decyzjom Prezydium MKZ miały być zastosowane sankcje zgodne ze statutem²¹⁷.

24 marca 1981 r. regionalne Międzyzakładowe Komitety Założycielskie przeniosły się na tereny dużych zakładów pracy, skąd były możliwości sprawnego kierowania akcją strajkową. MKZ przekształcił się w Międzyzakładowy Komitet Strajkowy (MKS), który przeniósł się na teren Fabryki Przyrządów i

J. Szczepański, *Wydarzenia bydgoskie*, „Tygodnik «Solidarność»” 1981 nr 1, s. 3, 7; także A. Paczkowski, *Pół wieku...*, s. 483.

²¹⁷ Uchwała z 23 marca 1981 r. podjęta przez Prezydium MKZ w Białymstoku w składzie rozszerzonym o przedstawicieli większych zakładów pracy.

Uchwyków . Związkowcy żądali od dyrekcji zapewnienia odpowiednich warunków lokalowych, dostępu do poligrafii, dwóch teleksów, aparatów telefonicznych, dostępu do radiowęzła zakładowego²¹⁹. Żądania związkowców zostały spełnione.

Nie obyło się bez dramatycznych wydarzeń i prób zastraszania ze strony SB. **25 marca** „nieznani” sprawcy podpalili mieszkanie mecenasa Waldemara Niemotki, nadzorującego z polecenia MKZ dochodzenie w sprawie Zbigniewa Simoniuka. Około 3.30 MKS został poinformowany o pożarze w mieszkaniu Feliksa Gołębiewskiego. Mieszkanie podpalono w sposób podobny do podpalenia mieszkania mecenasa Niemotki. Telefon w mieszkaniu Gołębiewskiego zablokowano. W obu przypadkach zostało wszczęte śledztwo przez Prokuraturę Wojewódzką. Sprawców jednak nie wykryto²²⁰.

Rozmowy przeprowadzone pomiędzy kierownictwem „Solidarności” a władzami państwowymi nie przyniosły rozwiązania konfliktu, co więcej nawet go zaostrzyły. **27 marca** w całej Polsce odbył się czterogodzinny strajk ostrzegawczy. W województwie białostockim strajkowały prawie wszystkie liczące się zakłady pracy. W „Uchwytach” protestowało około 2,5 tys. pracowników, w Biurze Projektów Budownictwa Wiejskiego - strajkowało 210 na 253 zatrudnionych, w Przedsiębiorstwie Przemysłu Chłodniczego strajkowało - 181 członków „Solidarności”, za zgodą MKS pracowało 41, w Białostockim Przedsiębiorstwie Ceramiki Budowlanej - 110 osób, w Centralnym Ośrodku Techniki Medycznej na 68 jedynie 5 osób nie strajkowało, w FWR „Agnella” strajkowało 350 osób na 380 zatrudnionych, w NBP I Oddział w Białymstoku ze względu na wypadającą wypłatę załoga w 95% zrzeszona w Związku przeprowadziła strajk solidarnościowy, pracując w biało - czerwonych opaskach, w Ośrodku Transportu Leśnego - strajkowało 90% załogi zakładu liczącego 850 pracowników. Strajkowali pracownicy zrzeszeni w „Solidarności”, studenci i pracownicy uczelni. W gmachu przy ulicy Mickiewicza zgromadziło się około 1,5 tys. osób, protest przeciwko postępowaniu milicji w Bydgoszczy odczytał prof. Andrzej Stelmachowski (doradca KKP). W Rejonowym Przedsiębiorstwie Robót Melioracyjnych pracowało 178 osób na 216 zatrudnionych. W Przedsiębiorstwie Sprzętu i Transportu Melioracyjnego strajkowało ponad 100 osób, w PTB „Transbud” w Białymstoku - strajkowała cała załoga licząca 710 osób, w Zakładach Przemysłu Pasmanteryjnego „Pasmanta” - strajkowała cała załoga (500 osób), w Stacji Przesypowej Cementu cała 35-osobowa załoga. Komitet strajkowy przy WSS „Społem” zaapelował do wszystkich zakładowych Komitetów

²¹⁸ Jedynie Komitet Strajkowy z „Fast” uzyskał zgodę od MKS na prowadzenie akcji strajkowej na terenie swego zakładu pracy. Do „Uchwyków” wysłano jedynie łączników. W zakładzie postanowiono prowadzić stałe dyżury. Za siedzibę wybrano budynek zakładowej straży pożarnej. Tam zorganizowano noclegi, bowiem około 40 działaczy przez cały czas pozostawało w „Fastach”; zob. J. Jamiołkowski, dz. cyt., s. 24; także *Komunikat nr 11 Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dnia 25 marca 1981 r.*

²¹⁹ *Pismo Waldemara Rakowicza - Tymczasowego Przewodniczącego Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok do Dyrekcji Fabryki Przyrządów i Uchwyków.*

²²⁰ *Oświadczenie Prezydium MKS NSZZ „Solidarność” Region Białystok, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 19, s. 2.*

Strajkowych i mieszkańców miast, aby nie ulegali panice i nie wykupowali na zapas chleba. W wypadku przedłużającego się strajku piekarnie i sklepy miały pracować normalnie. W PDO „Pakpol” na polecenie MKS pracowały 22 osoby, pozostali (380 pracowników) strajkowali. W Zakładach Meblarskich Spółdzielczości Pracy nie podjęła pracy pierwsza zmiana (220 osób), w PTH „Supon” cała organizacja „S” (238 osób), w Biurze Projektów Budownictwa Ogólnego „Miastoprojekt” Białystok 212 osób, nie strajkowały 62 osoby, w Okręgowym Przedsiębiorstwie Kartograficzno - Geodezyjnym strajkowało 515 osób na 612 zatrudnionych, w Białostockim Przedsiębiorstwie Produkcji Kruszywa na 695 strajkowało 327 zatrudnionych, w FWR „Biruna” strajkowało 250 na 351 osób, w Zakładzie Budowy Urządzeń Technologicznych „Unitra - Ełmasz” strajkowało 100 osób, w PIP „Instal” protestowała cała załoga licząca 985 osób, w tym 725 członków „Solidarności”, w Biurze Projektów Budownictwa Komunalnego na 176 strajkowało 162, w Przedsiębiorstwie Transportowym Handlu Wewnętrznego strajkowało 800 osób na 1050 zatrudnionych, w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym im. M. Curie Skłodowskiej strajkowało 451 osób, w bazie części zamiennych „Agroma” w Lipkach k. Czarnej Białostockiej obsługiwano odbiorców przed godziną 8 i między 12 a 15. W BZPW im. „Sierżana” strajkowało 534 pracowników. Do strajku przystąpiło 15 nauczycieli - członków „Solidarności” z czterech liceów ogólnokształcących w Białymstoku. W BZPB „Fasty” strajk poparł związek branżowy. Poza Białymstokiem strajkowały m.in. Cukrownia Łapy, „Hortex” w Siemiatyczach, PGR Krynki, SKR w Juchnowcu i Brańsku. Łącznie strajk objął na Białostocczyźnie 182 zakłady pracy i prawie 54 tys. osób²²¹. W strajku wzięło udział około 6,5 tys. członków PZPR (w tym czasie wojewódzka organizacja partyjna liczyła 42 tys. członków i kandydatów, z tego do NSZZ „Solidarność” należało około 10 tys. członków). W dużych zakładach pracy, takich jak: „Fasty”, „Uchwyty”, „Unitra-Biazet” do NSZZ „Solidarność” należało ponad 50% członków zakładowych organizacji partyjnych²²².

29 marca 1981 r. z inicjatywy MKS ksiądz Antoni Lićwinko, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku, z udziałem ks. Witolda Pietkuna i ks. Jerzego Giształowicza z parafii św. Rocha odprawił mszę świętą na placu przed głównym wejściem do „Uchwyty” przy ulicy Łąkowej. Msza została odprawiona w intencji pokoju społecznego w Ojczyźnie, sprawiedliwego i godnego rozwiązania konfliktu między rządzącymi i rządzonymi oraz w intencji NSZZ „Solidarność” i wszystkich ludzi pracy. Przed rozpoczęciem nabożeństwa ks. Witold Pietkun zaapelował do zebranych o zachowanie porządku, ładu i spokoju. Kazanie wygłosił ks. A. Lićwinko, a na zakończenie głos zabrał ks. W. Pietkun, który przypomniał zebrany wydarzenia w kraju oraz manifestację mieszkańców Białegostoku w 1956 r. W powyższej uroczystości, której bezpie-

Komunikat nr 30 z 28 marca 1981 Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Białymstoku. Zbiory prywatne; także APB, KW PZPR, Referat Egzekutywy na plenarne posiedzenie KW - Zadania organizacji i instancji partyjnych przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR, sygn. 55/11 - t. 12, k. 11.

²²² Tamże, k. 135-139.

czeństwa strzegła służba porządkowa „Solidarności”, wzięło udział ok. 2,5 tys. osób. Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej była wcześniej poinformowana o mszy świętej

W czasie kryzysu bydgoskiego „Solidarność” osiągnęła szczyt swej siły. Działacze „Solidarności” nie żywili niechęci do szeregowych członków partii, z których wielu należało także do „Solidarności”. Ludzie byli zdeterminowani sytuacją w kraju, ale też i przygotowani do ewentualnego wprowadzenia stanu wyjątkowego²²⁴. Wielki zawód i niezadowolenie sprawili członkom „Solidarności” przedstawiciele Krajowego Komitetu Strajkowego (Lech Wałęsa, Andrzej Gwiazda, Andrzej Słowik, Marian Jurczyk, Krzysztof Gotowski), którzy po zakończeniu rozmów z Komisją Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych wstrzymali ogłoszony na 31 marca strajk generalny²²⁵, a został on ostatecznie odwołany decyzją KKP 31 marca 1981 r., zaś 1 kwietnia KKP przyjęła wyniki rozmów z komitetem Rady Ministrów jako wstępne porozumienie, pozwalające na wszczęcie negocjacji w głównych problemach konfliktowych²²⁶.

Międzyzakładowy Komitet Strajkowy w Białymstoku wydał oświadczenie, w którym stwierdził, iż przeprowadzone sondaże wśród załóg dużych zakładów pracy wykazały niezadowolenie z decyzji KKS. Jednocześnie oświadczono, że organizacja regionalna podporządkuje się decyzjom KKS. Przypomniano, iż w regionie będzie obowiązywał stan zaostrej gotowości strajkowej. Następnego dnia MKS odwołał gotowość strajkową. Związek wracał do normalnej pracy. Białostoccy liderzy „Solidarności” krytycznie odnieśli się do rozmów grupy negocjacyjnej KKS z Komisją Rady Ministrów ds. Związków Zawodowych. KKS zarzucono działania wolontarystyczne, rozmijające się w sposób widoczny z interesami całego Związku, marnotrawiące wielki kapitał społecznego zaangażowania w walkę o realizację postulatów, w imię których podjęta została akcja strajkowa. Jednakże „Solidarność” na Białostocczyźnie podporządkowała się decyzjom władz krajowych²²⁷.

6 kwietnia 1981 r. odbyło się posiedzenie Prezydium MKZ, w czasie którego dyskutowano nad ordynacją wyborczą, którą otrzymano z Regionu Ma-

Naród co dobrze robi, „Biuletyn Informacyjny MKZ NSZZ „Solidarność Region Białystok” 1981 nr 20, s. 1-3; także APB, Urząd Wojewódzki w Białymstoku 1974-1998 (dalej UWB 1974-1998), Kancelaria Tajna, Informacja dotycząca przebiegu imprez kościelnych 29.03.1981 r. na terenie województwa białostockiego, sygn. 1/166, k. 10-11.

²²⁴ Potwierdza to analiza sporządzona przez Wydział Organizacyjny KC PZPR, w której stwierdzono, iż ogniwa międzyzakładowe i zakładowe „Solidarności” osiągnęły w czasie strajku wyższy niż kiedykolwiek stopień zorganizowania działań; zob. *Tajne dokumenty*, dz. cyt., s. 323.

²²⁵ Reakcją władz na strajk generalny miało być wprowadzenie stanu wojennego. W tym czasie trwały manewry „Sojuz 81”, przedłużone na prośbę W. Jaruzelskiego i S. Kani, którzy podpisali w Moskwie stosowne dokumenty, zob. T. Mianowicz, *Stan wojenny w marcu 1981 r.*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 71 z 21 III, s. A-5; także A. Touraine, J. Strzelecki, F. Dubet, M. Wiewiórka, dz. cyt., s. 79.

²²⁶ *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 31 III-I IV 1981*, dz. cyt., s. XXII.

²²⁷ *Komunikat nr 43 z dnia 31 marca 1981 r. Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Białymstoku*. Kserokopia w zbiorach autora; także M. Radgowski, *Koniec miodego miesiąca*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 71, s. D-4.

zowsze. Ordynacja miała być kolportowana w większych zakładach pracy województwa. W trakcie trwania zebrania zaproponowano Stanisławowi Prutisowi, by włączył się do prac komisji, którą utworzono z przedstawicieli MKZ, KW MO i Prokuratury Wojewódzkiej. Komisja miała rozstrzygać sprawy sporne²²⁸.

Mobilizacja osiągnięta w czasie marcowego strajku pozwoliła na wydrukowanie **9 kwietnia 1981** r. pierwszego numeru „Wiadomości Bieżących”, które były kontynuacją „Komunikatów Strajkowych MKS”. Wielką rolę w ich przygotowaniu odegrała Małgorzata Nagórska, która tłoczyła dyktowane teksty na matrycę, zaś pomocy organizacyjnej udzielił Stanisław Przestrzelski. W redagowaniu Komunikatów Strajkowych uczestniczyli Krzysztof Sawicki i Ireneusz Choroszuca. Wydawcą był MKZ. Redagowali je Krzysztof Kałusz (pseudonim Mariana Leszczyńskiego, pracownika naukowego Politechniki Białostockiej), Krzysztof Burek, Teresa Leszczyńska i Krzysztof Sawicki. Później redaktorem odpowiedzialnym został Krzysztof Sawicki, a teksty dostarczał zespół „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” w składzie: Krzysztof Burek, Konrad Kruszewski, Dariusz Boguski, Teresa Leszczyńska²²⁹. „Wiadomości Bieżące” ukazywały się codziennie do czasu wprowadzenia stanu wojennego i zawierały bieżące informacje o działalności Związku w kraju i na Białostocczyźnie. Obok „Biuletynu Informacyjnego” były one podstawowym źródłem informacji dla członków i sympatyków „Solidarności” na Białostocczyźnie. Ukazało się ich 209 numerów²³⁰.

W **połowie kwietnia 1981** r. w Białymstoku doszło do kolejnego incydentu, który doprowadził do napięcia na linii władza - „Solidarność”. Po raz kolejny zaginął Zbigniew Simoniuk. Odnalazł się dopiero po kilku dniach, w stanie wymagającym energicznej opieki lekarskiej. Jak sam stwierdził w czasie zeznania złożonego przed wiceprokuratorem prokuratury wojewódzkiej Mieczysławem Rakiem, został porwany przez nieznaną osobników podczas powrotu z pracy do domu. Był przetrzymywany przez kilka dni i torturowany. Następnie przewieziono go do domu, gdzie znalazła go żona. Sprawa Z. Simoniuka stała się po raz kolejny głośna. Wzbudziła przy tym wiele kontrowersji. Przedstawiciele MKZ NSZZ „Solidarność”: Feliks Gołębiowski, Józef Nowak, Waldemar Rakowicz, którzy byli na miejscu odnalezienia Z. Simoniuka, krytycznie ocenili postępowanie prokuratury wojewódzkiej w Białymstoku, stwierdzając, iż sytuacja w regionie białostockim w powiązaniu z innymi incydentami (zaginięcie K. Zagierskiego, podpalenie mieszkania współpracującego z „Solidarnością” mecenas Niemotki) wymaga wsparcia KKP. Jej przewodniczący L. Wałęsa powołał specjalną komisję (Marian Jurczyk - członek KKP, Marian Błoniarczyk - członek Prezydium MKZ Gdańsk, Wojciech Dziedziszewski - członek Prezydium MKR Szczecin, Bogusław Śliwa - ekspert, Lech Biegalski - ekspert),

²²⁸ AIPN BI, Uzupełnienie... za okres od 15.03 - 15.04.1981r., sygn. 047/2303, k 50.

²²⁹ Relacja Krzysztofa Burka z lipca 1999 r.

²³⁰ Ks. K. Litwiejko, *Bibliografia druków niezależnych Białostocczyzny 1980-1990*, Białystok 2001, s. 20-22.

która miała wyjaśnić zaginięcie Z. Simoniuka²³¹. Komisja odwiedziła przebywającego w szpitalu Z. Simoniuka, przeprowadziła rozmowę z Markiem Łochowskim, prokuratorem wojewódzkim, krytycznie oceniając dotychczasowe działania prokuratury. Stwierdzono, że sytuacja w Białymstoku wymaga energicznej interwencji KKP, a sprawę należy skierować na ręce premiera PRL. Także MKZ w Wałbrzychu wsparł działania MKZ w Białymstoku, przesyłając do prokuratora generalnego Lucjana Czubińskiego prośbę o przejęcie sprawy pobicia i próby podpalenia Z. Simoniuka oraz wyłączenie ze śledztwa KW MO w Białymstoku. Zaginięcie Z. Simoniuka oraz działania podjęte wokół tej sprawy wywołały także wiele zamieszania w samym MKZ. W czasie rozmowy Mariana Jurczyka z Feliksem Gołębiewskim i Lechem Lebensztejnem przewodniczący MKZ nie zgodził się z opiniami M. Jurczyka. Po tej rozmowie zrezygnował z funkcji przewodniczącego oraz członka Prezydium. Potem przedstawiciele MKZ rezygnację przyjęli, dziękując mu za pracę w Związku, która przypadała na szczególnie trudny okres działania NSZZ „Solidarność”²³².

21 kwietnia 1981 r. kierownictwo „Solidarności” po raz kolejny postanowiło sformalizować pracę MKZ. W związku z tym poszczególnym członkom Prezydium przydzielono zakresy obowiązków: S. Przestrzelskiemu powierzono funkcję przewodniczącego, W. Rakowiczowi - wiceprzewodniczącego, M. Pietkiewiczowi - przewodniczenie w Społecznym Komitecie Budowy Pomnika „Solidarności” i Społecznym Komitecie Fundacji Sztandaru „Solidarności”, K. Kamińskiemu - informację i kontakty z Komisjami Zakładowymi, R. Wilkowi - Tymczasowe Komisje Koordynacyjne i wydawnictwa niezależne, R. Szczęsnemu - koordynację Sekcji Interwencji, Komisję Mieszana odpowiedzialną za weryfikację pracowników usuniętych z pracy za strajki 1970 i 1976 r., S. Mogielnickiemu - administrację, dział gospodarczy, J. Nowakowi - koordynację pracy grupy ekspertów, M. Czackowskiemu - Terenową Komisję Koordynacyjną w Grajewie, Z. Puchalskiemu i J. Łajewskiemu nie przydzielono funkcji²³³.

Związek czynił przygotowania do ogólnopolskiego zjazdu. Powołano Krajową Komisję Wyborczą która na swym posiedzeniu **22 kwietnia 1981 r.** podzieliła Polskę na 15 ośrodków, w oparciu o które miały być wybrane władze regionalne. Były to:

Lublin — ośrodek obejmował województwa: Biała Podlaska, Chełm, Zamóść, Tarnobrzeg,

Warszawa - Ciechanów, Skierniewice, Siedlce, Ostrołęka

Sprawę podpalenia i pobicia Z. Simoniuka przez funkcjonariuszy MO omawiali uczestnicy posiedzenia w dniach 31 III-IV 1981 r. Krajowej Komisji Porozumiewawczej NSZZ „Solidarność”. Stąd też L. Wałęsa podjął decyzję o wysłaniu specjalnej komisji do Białegostoku, zob. *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 31 III-I IV 1981*, dz. cyt., s. 67.

²³² *Dokumenty związkowe*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 23, s. 3.; także relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

²³³ Archiwum Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” (dalej AZRP „Solidarność”), Załącznik nr 1 do Protokołu Regionalnej Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok z 3 grudnia 1981 r., bez sygn., k 1.

Gdańsk - Słupsk i Elbląg
Szczecin - Koszalin, Piła, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra
Poznań - Konin, Kalisz, Leszno
Bydgoszcz - Włocławek, Toruń, Płock
Łódź - Sieradz, Piotrków Trybunalski
Wrocław - Legnica, Jelenia Góra, Wałbrzych
Katowice - Bielsko - Biała
Kraków - Tarnów, Nowy Sącz
Rzeszów - Przemyśl
Białystok - Łomża
Olsztyn - Suwałki
Kielce - Radom
Częstochowa - Opole.

Krajowa Komisja Wyborcza podjęła uchwałę w sprawie biernego prawa wyborczego. Każdy członek Związku należący do organizacji zakładowej zrzeszonej w regionie mógł być kandydatem do władz regionalnych Związku lub kandydatem na zjazd krajowy. KKW wypowiedziała się także w sprawie okręgów wyborczych. Najmniejszym okręgiem był obszar województwa, KKW dopuściła okręgi wyborcze w ramach istniejących międzywojewódzkich MKZ. Nie dopuszczono do dzielenia obszaru województwa pomiędzy różne okręgi wyborcze. KKP NSZZ „Solidarność” podjęła uchwałę, że 40% składek członkowskich przekazywanych będzie na cele ogólnozwiązkowe. KKP zwróciła się do wszystkich MKZ o comiesięczne przekazywanie do jej dyspozycji subwencji w wysokości co najmniej 100 tysięcy złotych²³⁴.

25 kwietnia 1981 r. w sali Filharmonii Białostockiej odbyło się zebranie MKZ, na którym Feliks Gołębiowski podtrzymał swoją decyzję o rezygnacji ze stanowiska przewodniczącego MKZ. Następnie przedstawiciele organizacji zakładowych udzielili absolutorium Prezydium MKZ. W głosowaniu jawnym powołano Komisję Uchwał i Wniosków, w składzie: Bernard Bujwicki, Ireneusz Choroszuca, Lucjan Dembowski, Stanisław Guzowicz, Tadeusz Masłowiecki, Zofia Lewicka - Pezowicz, Jerzy Zegarski. Komisja, opierając się na protokole przedstawionym przez Komisję Rewizyjną, wniosowała, by udzielić absolutorium Prezydium MKZ. Absolutorium zostało udzielone. Ponadto informacje o pracach MKZ miały być publikowane w „Wiadomościach Bieżących”. MKZ powołał Regionalną Komisję Wyborczą, której przewodniczącym został Krzysztof Rutkowski. W jej skład weszło 29 osób. Z działalności RKW miała zdać sprawozdanie na I Walnym Zjeździe Delegatów. Ukonstytuował się również Komitet ds. Ufundowania Sztandaru i Komitet Budowy Pomnika „Solidarności” pod przewodnictwem Michała Pietkiewicza. MKZ przywrócił do Prezydium MKZ Jerzego Prajznera, Edmunda Lajdorfa, Bernarda Bujwickiego i Zbigniewa Puchalskiego. Na spotkaniu wybrano również nowego przewodniczącego MKZ. Został nim Stanisław Przestrzelski Ustalono, że Waldemar Ra-

Uchwała Krajowej Komisji Wyborczej NSZZ „Solidarność” z dnia 22 kwietnia 1981. Zbiory prywatne.

kowicz i Jerzy Zegarski w wigilię Świąt Wielkanocnych wyznania prawosławnego udadzą się z wizytą do Księdza Biskupa Nikanora, ordynariusza diecezji białostocko - gdańskiej i złożą na jego ręce życzenia świąteczne dla wiernych i duchowieństwa wyznania prawosławnego²³⁵.

Zaplanowane spotkanie odbyło się. W czasie jego przebiegu przedstawiono problemy, przed którymi stała „Solidarność” w kraju i Regionie. Ksiądz Biskup Nikanor złożył serdeczne życzenia członkom „Solidarności”²³⁶. Było to ważne spotkanie, chociaż miało charakter raczej kurtuazyjny.

Inaczej niż dotychczas świętowano **1 maja**²³⁷. Z inicjatywy „Solidarności” w kościołach Białegostoku odprawiono msze święte w intencji ludzi pracy (dzień św. Józefa robotnika). W Bazylice Prokatedralnej w Białymstoku uroczystą mszę świętą w intencji ludzi pracy celebrował ksiądz biskup Edward Kisiel Administrator Apostolski Archidiecezji w Białymstoku, który podkreślając działalność „Solidarności” w zakresie obrony godności i praw człowieka, apelował o rzetelną pracę i rozwiązywanie trudności i konfliktów poprzez dialog. Podobną postawę prezentowali inni księża, którzy w swych wystąpieniach podkreślali rolę i zasługi „Solidarności” w procesie odnowy życia społecznego i politycznego. W tym dniu odbyły się również uroczystości pogrzebowe zmarłego 29 kwietnia księdza Witolda Pietkuna. W imieniu MKZ ks. W. Pietkuna pożegnał Krzysztof Burek. Pogrzeb odbył się tego samego dnia w krypcie kościoła w Chodorówce, po mszy odprawionej przez biskupa Edwarda Ozorowskiego. Po uroczystościach pogrzebowych ksiądz biskup Edward Kisiel wydelegował księdza Sławoja Leszka Głódzia, notariusza Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku, do pełnienia posługi duszpasterskiej w MKZ²³.

3 maja 1981 r. przy ulicy Leszczynowej w Białymstoku (parafia św. Kazimierza) na placu wybranym przez Kurię pod budowę kościoła została odprawiona msza polowa. Z inicjatywy MKZ na tym miejscu miała również stanąć w przyszłości replika Trzech Krzyży z Wilna. Głównym inicjatorem tego przedsięwzięcia był ks. W. Pietkun, a potem jego dzieło kontynuował Michał Pietkiewicz. Poświęcono również sztandar KZ NSZZ „Solidarność” z „Uchwyty”²³⁹.

²³⁵ Protokół z obrad plenarnych MKZ 25.04.1981 r. „Biuletyn Informacyjny...” 1981 nr 23, s. 2-3; także: także K. Burek, *Wspomnienie o Stanisławie Przestrzelskim 1945-1999*, „Kurier Poranny” 1999, nr 84 z 12 IV, s. 4.

²³⁶ „Wiadomości Bieżące” [Wyd.:] MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1981, nr 5, s. 1-2; także APB, UWB 1974-1998. Wydział do Spraw Wyznań. Sprawozdania o sytuacji wyznaniowej 1973-1982, sygn. XXI/6, k. 15

²³⁷ 1 maja 1981 w Białymstoku nie odbył się oficjalny pochód pierwszomajowy; zob. APB, KM PZPR, Informacja o pracy Egzekutywy i Sekretariatu KM PZPR w Białymstoku w bieżącej kadencji, sygn. 56/IV-1. 16, k. 241.

²³⁸ „Wiadomości Bieżące” 1981 nr 7, s. 1-2.

²³⁹ AIPN Bi, Uzupelnienie ..., sygn. 047/2303, k. 66.

7. Wydarzenia w Kuźnicy Białostockiej. Przygotowania do I Walnego Zjazdu Delegatów

Zdarzenie z 2 maja 1981 r. doprowadziło do kolejnych napięć w województwie białostockim. Tego dnia w Kuźnicy Białostockiej funkcjonariusze MO pobili Jana Kowalewskiego, członka „Solidarności”, inwalidę I grupy. Odniesione urazy spowodowały częściowy niedowład nóg i hospitalizację pobitego. Po otrzymaniu wiadomości o tym zdarzeniu Prezydium MKZ wystąpiło do władz wojewódzkich o zawieszenie w czynnościach służbowych funkcjonariuszy MO winnych pobicia J. Kowalewskiego²⁴⁰. Wojewoda i komendant wojewódzki MO nie podjęli żadnych decyzji w tej sprawie, acz należy przypuszczać, że funkcjonariusze winni całego zamieszania złożyli stosowne wyjaśnienia. Brak reakcji władz na żądania „Solidarności” spowodował napiętą sytuację na Białostocczyźnie. 13 maja odbyło się zebranie MKZ, któremu przewodniczyli M. Czackowski i K. Rutkowski. W czasie spotkania R. Szczęsny przedstawił przebieg zdarzeń w Kuźnicy Białostockiej i podjęte przez Prezydium MKZ działania. Uchwalono rezolucję domagającą się natychmiastowego zawieszenia w czynnościach służbowych winnych funkcjonariuszy. Przegłosowano wniosek M. Czackowskiego o natychmiastowe przybycie na salę obrad prokuratora wojewódzkiego i komendanta wojewódzkiego MO w celu zapoznania ich ze stanowiskiem MKZ w sprawie wydarzeń w Kuźnicy. Związkowcy podkreślali, iż w Kuźnicy, wspomniani milicjanci już wcześniej bili i zmuszali obywateli do świadczenia na ich rzecz darmowej pracy i ustępowania miejsca w kolejkach sklepowych²⁴¹. Prokurator i komendant nie zajęli w tej sprawie stanowiska. W związku z tym MKZ zapowiedział na 19 maja akcję strajkową²⁴². Dopiero groźba strajku zmobilizowała władze wojewódzkie. Odbyło się spotkanie przedstawicieli Komendy Wojewódzkiej MO w Białymstoku z przedstawicielami MKZ. W spotkaniu uczestniczyli ze strony Komendy Wojewódzkiej: pułkownik Sylwester Rogalewski - komendant wojewódzki MO, pułkownik Bolesław Kustra - zastępca komendanta, pułkownik T. Kruszniewski - naczelnik Wydziału Kadr, major Henryk Karwowski - zastępca naczelnika Wydziału Ogólnego, major Antoni Chwiećko i kapitan Ryszard Paniewicz - radcy prawni. Ze strony „Solidarności”: Eligiusz Naszkowski²⁴³ - członek KKP, przewodniczący ZR w Pile, Stanisław Przestrzelski - przewodniczący MKZ, Waldemar Rakowicz - wiceprzewodniczący, Józef Nowak, Michał Pietkiewicz, Ryszard

Kuźnica Białostocka. Dokumenty, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 25, s. 1-2.

²⁴¹ *Kronika. Maj 1981*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1981, nr 7, s. 45.

²⁴² Incydent w Kuźnicy wywołał zainteresowanie w całym kraju. Przebywający w Japonii wicepremier Mieczysław Rakowski wysłał telegram do L. Wałęsy z prośbą o zajęcie się sprawą osobistą, zob. J. Muszyński, *Gdy emocje góraj*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 103 z 22-23-24 V, s. 5; także „Wiadomości Bieżące” 1981, nr 13, s. 1-2.

²⁴³ Agent Służby Bezpieczeństwa, który nagrał obrady „Solidarności” w Radomiu (za co otrzymał 50 tys. zł), podczas których ze strony działaczy Związku padało dużo ostrych słów pod adresem władz. Nagranie zostało wykorzystane przez propagandę jako uzasadnienie wprowadzenia stanu wojennego; zob. H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944-1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 265; także Biuletyn IPN 2005, nr 3, s. 13.

Szczęśny, Roman Wilk - członkowie Prezydium ZR, Krzysztof Burek - rzecznik prasowy, Teresa Leszczyńska, redaktorka „Biuletynu Informacyjnego”. Po wielogodzinnej dyskusji ustalono, iż funkcjonariusze MO z Komendy Rejonowej w Kuźnicy zostaną zawieszani w czynnościach służbowych²⁴⁴.

18 maja 1981 r. odbyło się nadzwyczajne plenarne posiedzenie MKZ, które poświęcone zostało omówieniu ustaleń zawartych między przedstawicielami MKZ i KW MO w sprawie wydarzeń w Kuźnicy. Postulaty związkowców zostały spełnione, a milicjantów winnych pobicia J. Kowalewskiego zawieszono w czynnościach i podjęto wobec nich postępowanie dyscyplinarne²⁴⁵. Część dyskutantów krytycznie oceniła pracę służby informacyjnej MKZ. Ich zdaniem Komisje Zakładowe nie były dostatecznie poinformowane o przebiegu zajścia w Kuźnicy i krokach podjętych przez Prezydium. Plenarne zebranie zaakceptowało wyniki rozmów przeprowadzonych przez przedstawicieli MKZ i KW MO w sprawie wydarzeń w Kuźnicy Białostockiej. Zatwierdzona została także decyzja o zawieszeniu gotowości strajkowej w regionie. Ustalono, iż I Walny Zjazd Delegatów Regionu odbędzie się 28 maja²⁴⁶.

Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, **28 maja 1981 r.** rozpoczęły się obrady I Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Po otrzymaniu wiadomości o śmierci Prymasa Stefana Wyszyńskiego obrady przerwano. Prezydium ogłosiło żałobę narodową na terenie Białostoczczyzny, wydało zalecenie wywieszenia na murach i bramach zakładów pracy flag narodowych przepasanych kirem, a także spotkało się z wojewodą białostockim i przedłożyło mu wniosek o zawieszenie wszelkiej działalności rozrywkowej i sprzedaży alkoholu. Wojewoda prośbę związkowców spełnił. Uczestnicy Walnego Zjazdu Delegatów wystosowali na ręce księdza biskupa Bronisława Dąbrowskiego, sekretarza Episkopatu Polski, specjalny telegram²⁴⁷. Bezpośrednio po otrzymaniu wiadomości o śmierci Prymasa Stanisław Przestrzelski, Waldemar Rakowicz i Krzysztof Burek złożyli kondolencje od władz Związku na ręce księdza biskupa Edwarda Ozorowskiego.

W dwa dni później na placu przy ulicy Leszczynowej odprawiono mszę polową w intencji zmarłego Prymasa Stefana Wyszyńskiego, celebrowaną przez księdza biskupa Edwarda Ozorowskiego, w której udział wzięło kilka tysięcy

Relacja Edwarda Łuczycyckiego z lutego 1999 r.

²⁴⁵ (jch), *Odwołanie strajku i gotowości strajkowej*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 100 z 19 V, s. 1.

²⁴⁶ „Wiadomości Bieżące” 1981, nr 15, s. 2.

²⁴⁷ „Walny Zjazd Delegatów Region Białystok NSZZ „Solidarność” z ogromnym bólem przyjął wiadomość o śmierci księdza Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. Postać księdza Prymasa - niezłomnego bojownika o zagrożone prawa narodu, jego wolność i suwerenność, więzionego i prześladowanego za sprawę człowieka, będzie zawsze dla nas wielkim wzorem ideałów, którym pragnie służyć nasz Związek. Polecając Jego duszę Tej, której zawierzył całym swoim życiem, Matce Boskiej, Królowej Polski, łączymy się my - delegaci ludzi pracy regionu Białystok w bólu i żałobie z całym Episkopatem Polski i Kościołem w Polsce”.

członków białostockiej „Solidarności”. W imieniu organizacji regionalnej zmarłego pożegnał Krzysztof Burek²⁴⁸.

Od początku swego istnienia NSZZ „Solidarność” starała się stworzyć przeciwwagę dla monopolu informacyjnego władzy. Taką inicjatywą był „Biuletyn Informacyjny”, a także „Wiadomości Bieżące”. W 1981 r. ukazywały się poza cenzurą pisma Niezależnego Zrzeszenia Studentów, NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, NSZZ Kierowców Transportu Prywatnego. Swoje pisma drukowały także niektóre komisje zakładowe. Wydawano książki i broszury, a wszystkie działające w regionie organizacje związkowe i studenckie kolportowały ulotki²⁴⁹. Członkowie NSZZ „Solidarność” z Komisji Zakładowych prowadzili także dystrybucję wydawnictw drugiego obiegu z różnych regionów Polski. Szczególnie cenione były wydawnictwa Niezależnej Oficyny Wydawniczej („Nowa”). Przy poszczególnych Komisjach Zakładowych „Solidarności” powstawały biblioteczki książek drukowanych poza cenzurą. Pod koniec maja 1981 r. w „Uchwytach” zorganizowano wystawę książek „Nowej”, na którą przybyło ok. 300 osób. Wydawnictwo reprezentowali Marek Borowik i Marek Himak z Warszawy. Wystawę i sprzedaż książek (ok. 40 tytułów) prowadzili członkowie KZ NSZZ „Solidarność”. Wystawa odbyła się bez zgody dyrektora, który zażądał od przewodniczącego KZ NSZZ „Solidarność”, Stanisława Marczuka, zezwolenia z MKZ. Podobną wystawę zorganizował Jerzy Jamiołkowski przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w BZPB „Fasty”. Tam książki wypożyczal i przechowywał Cezary Nowakowski. W „Birunie” bezdebitową literaturę rozprowadzał Marek Depczyński przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność”, w ZNTK w Łapach - Mieczysław Łapiński, w MPK - Jan Łajewski, a w BZPT „Unitra-Biazet” Jan Bogdanowicz. Waldemar Charytonowicz, nauczyciel z Zespołu Szkół Elektrycznych, kolportował „Bratniaka” i „Robotnika”²⁵⁰.

8.1 Walny Zjazd Delegatów. Nowe władze regionalnej „Solidarności”

4 czerwca 1981 r. rozpoczął się I Walny Zjazd Delegatów białostockiej „Solidarności”. W tym czasie do związków zawodowych należało 212 tys. osób, z czego około 112134 osób, czyli 54%, zrzeszonych było w NSZZ „Solidarność”. W Regionie istniało 527 organizacji zakładowych „Solidarności”²⁵¹. Spośród nich wybrano 310 delegatów na Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Soli-

31 maja 1981 r. odbyły się uroczystości pogrzebowe Prymasa Stefana Wyszyńskiego, w których udział wzięła delegacja związkowców z Białegostoku w składzie: Stanisław Przestrzelski, Waldemar Rakowicz, Józef Nowak, Krzysztof Burek.

²⁴⁹ Ks. K. Litwiejko, dz. cyt., s. 5-6.

²⁵⁰ APB, KW PZPR, Opracowania dot. wydawnictw NSZZ „Solidarność” 1980-1981, sygn. 55/VIII/16 - t. 4, k. 45; także AIPN Bi, Uzupełnienie ... 15.02-15.03.1981, sygn. 047/2303, k. 37; także relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

²⁵¹ Informacja przesłana przez Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” do Krajowej Komisji Wyborczej w Gdańsku. Ze zbiorów prywatnych; także APB, KW PZPR, Protokół XVIII Wojewódzkiej Konferencji Wyborczej PZPR, sygn. 55/1 - 1. 7, k. 13-14.

darność" Regionu Białystok. W wyborach wzięło udział 111264 członków Związku. RKW ustaliła podział Regionu na następujące okręgi wyborcze: 1. Białystok z Łapami i Czarną Białostocką, 2. Grajewo, 3. Sokółka, 4. Bielsk Podlaski, 5. Hajnówka, 6. Siemiatycze oraz podział na 123 obwody wyborcze. Na podstawie analizy socjologicznej opartej na próbie losowej 230 delegatów ustalono następujące dane: 84% stanowili mężczyźni, wiek delegatów 23 - 70 lat, wykształcenie średnie - 51,7%, wyższe - 32,2%, zawodowe - 16,1%. Struktura zawodowa: pracownicy produkcyjni - 38%, pracownicy nadzoru - 21%, urzędnicy - 13%, etatowi działacze - 10%. Przynależność organizacyjna: 83,2% - bezpartyjni, 12% - członkowie PZPR, 4% - członkowie Stronnictwa Demokratycznego, 0,8% - członkowie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Ponadto z 310 wybranych delegatów 77 osób pozostawało w przedziale wiekowym do 30 lat, 132 osoby miało 31-40 lat, 68 osób 41-50 lat i 33 osoby liczyły ponad 50 lat²⁵².

Otwarcia obrad dokonał przewodniczący RKW, Krzysztof Rutkowski²⁵³. Protokołowaniem zajęły się Janina Paliwoda, Danuta Borowska i Bożena Żukowska. Zaakceptowano Komisję Mandatową w składzie: Adam Kubik, Władysław Pruszyński i Zenon Biender. W wyniku dyskusji zdecydowano się na połączenie Komisji Uchwał i Wniosków z Komisją Programową. Komisja ta miała przygotować program działalności NSZZ „Solidarność” Region Białystok. W skład Komisji weszły następujące osoby: Dionizy Syty, Czesław Oszer, Andrzej Różalski, Zdzisław Rogacki, Stefan Trzasko, Józef Falkowski, Zygmunt Mogilewski, Jerzy Bujnowski, Irena Bogusz, Jerzy Chmielewski, Bronisław Niepsuj, Bogdan Borsukiewicz. Przewodniczył jej Jerzy Chmielewski. Wybrana została także Komisja Wyborczo - Skrutacyjna, w skład której weszli: Stefan Kuczyński, Daniel Gabriel, Aleksander Dulba, Halina Sołomianko, Wanda Gajdzińska, Jan Pióńczak, Bogusław Woroniecki, Grażyna Malinowska, Andrzej Domińczak, Bolesław Skrzyński, Włodzimierz Ptaszyński, Jerzy Jamiołkowski.

Na koniec powołano Komisję Skrutacyjno-Wyborczą, do której weszli: Jan Bińczak, Andrzej Stefan Domińczak, Józef Dobreńko, Aleksander Dulba, Marian Jarmołowicz, Stefan Kuczyński, Grażyna Malinowska, Kazimierz Płazak, Włodzimierz Ptaszyński, Bolesław Skrzyński - przewodniczący, Halina Sołomianko. Zadaniem Komisji, oprócz przeprowadzenia technicznego wyborów w drugiej części Zjazdu, było przejęcie obowiązków Regionalnej Komisji

²⁵² AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 15.05 do 15.06. 1981, sygn. 047/2303, k. 69v.; także *Lista delegatów na Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność Regionu Białystok*. Lista ze zbiorów prywatnych; także *Sylwetki kandydatów na przewodniczącego Regionu, kandydaci na delegatów na zjazd krajowy, do Zarządu Regionu i Komisji Rewizyjnej*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 29, s. 1-8.

²⁵³ RKW pracowała w następującym składzie: Krzysztof Rutkowski - przewodniczący - Szpital Kliniczny AMB, Waldemar Czechak - BZPW im. Sierżana, Jadwiga Sucharska - „Spomasz”, Janina Paliwoda - Białostocka Fabryka Mebli, Lesław Pawłowski - „Uchwyty”, Lech Karwowski - PKS, Wojciech Łowiec - BZGraf, Bożena Żukowska - „Unitra - Biażet”, Grażyna Mitrosz - „Agnella”, Józef Kajewski - PSTWM, Paweł Turlik - BKB, Jerzy Kaczyński - ZPW Wasilków, Janusz Ogryzko - PKP, Dorota Karwel - „Fadom”.

Wyborczej. Komisja Mandatowa stwierdziła prawomocność Walnego Zjazdu Delegatów - na 310 delegatów obecnych na zebraniu było 275, co stanowiło 89%, a więc wymaganą większość²⁵⁴.

Po dyskusji podjęto uchwałę, iż do władz regionalnych mogli kandydować tylko delegaci na Walny Zjazd, zaś na Krajowy Zjazd Delegatów kandydatami mogli być wszyscy delegaci na Walny Zjazd, w tym również wybrani do władz regionalnych. Walny Zjazd Delegatów ustalił także liczebność władz związkowych. W skład Zarządu weszło 70 osób, Prezydium miało liczyć 15 osób, zaś Komisja Rewizyjna 9. Ustalonych zostało 9 regionów wyborczych i dokonano następującego podziału miejsc mandatowych: Białystok - 51, Bielsk Podlaski - 1, Grajewo - 2, Siemiatycze - 1, Hajnówka - 1, Sokółka - 1, Łapy - 2, Czarna Białostocka - 1, Mońki - 1. Razem 61 mandatów. Pozostałe 9 mandatów miało być rozdzielonych według liczby głosów zdobytych przez kandydatów. Ustalono, iż będzie 11 mandatów na Zjazd Krajowy.

Po załatwieniu spraw proceduralnych rozpoczęła się ożywiona dyskusja. Zenon Biender stwierdził, iż Komisja Interwencji i Biuro Prasowe powinny być niezależne od organów wykonawczych Zarządu Regionu. Jerzy Rybnik zgłosił, by Walny Zjazd Delegatów zbierał się co trzy miesiące, by kontrolować Zarząd i Prezydium. Jerzy Jamiołkowski zwracał uwagę na izolację regionu białostockiego od innych regionalnych organizacji. Michał Pietkiewicz stwierdził, iż Polska od „Solidarności” oczekuje więcej niż tylko działalności związkowej. „Solidarność” powinna być szkołą patriotyzmu, wychowania i to należało ująć w programie. Michał Demianiuk z POM w Bielsku Podlaskim przedstawił problemy organizacyjne Terenowych Komisji Koordynacyjnych. Postawił wniosek, w którym zażądał etatowego pracownika dla każdej TKK. Andrzej Różalski z „Gazety Współczesnej” zarzucił dotychczasowym władzom „Solidarności” brak zainteresowania rozliczeniem ludzi odpowiedzialnych za doprowadzenie kraju do kryzysu społeczno-gospodarczego. Stwierdził także, iż „Biuletyn Informacyjny” przestał pełnić rolę związkowego pisma informacyjnego, a stał się podręcznikiem historii. Podkreślał również, iż MKZ nie potrafił skupić wokół siebie mądrych i doświadczonych doradców. Podkreślił, iż I tura Zjazdu została zdominowana przez działaczy byłego MKZ, którzy mówili o polityce, gdyż ich osiągnięcia były mierne i ze względów taktycznych woleli nie wypowiadać się na tematy społeczne. Według jego opinii MKZ działał w trudnych warunkach, ale w innych regionach warunki były podobne, a członkowie „Solidarności” mieli większe wpływy sprawy. Oceniał także, iż do nowych władz Związku weszli ludzie nowi i młodzi, co w perspektywie mogło dać pozytywne skutki. Słabością Zjazdu w jego opinii był brak większej dyskusji merytorycznej o zadaniach i roli „Solidarności”, jak i nieprzygotowanie części delegatów do podjęcia takiej dyskusji. Związek nie wypracował także koncepcji współpracy ze związkami branżowymi i organizacjami społecznymi. Najwięcej dyskusji

Protokół z odroczonego 28 maja 1981 r. I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Region Białystok, odbytego 4 czerwca 1981 r. w Sali Kino-Teatru Związków Zawodowych w Białymstoku, s. 1-2. Protokół ze zbiorów prywatnych.

wywołała sprawa struktury Związku, zacyczył nad dyskusją mit demokracji i niezależności, istotne stało się, kto komu będzie podlegać²⁵⁵. Po dyskusji obrady zamknięto. Następną turę obrad ustalono na 25-26 czerwca 1981 r.

8 i 9 czerwca 1981 r. na zaproszenie MKZ do Białegostoku przybyli Anna Walentynowicz i Andrzej Gwiazda. Goście dwukrotnie spotkali się z białostoczkimi związkowcami; najpierw w sali łącznikowej Urzędu Wojewódzkiego, a wieczorem w Teatrze im. A. Węgierki, gdzie zainaugurowali działalność Wszechnicy Robotniczej. Następnego dnia odwiedzili BZPB „Fasty” i „Uchwyty”. Na spotkaniach, podczas których padło wiele pytań, Anna Walentynowicz stwierdziła, iż nie było konfliktu między nią a Lechem Wałęsą. Na zapytanie o wpływ KOR²⁵⁶ na NSZZ „Solidarność” A. Walentynowicz podkreśliła, że KOR nie miał wpływu na „Solidarność”. A. Walentynowicz i A. Gwiazda zgodnie stwierdzili, iż region białostocki był trudnym polem do działania, gdyż był słabo uprzemysłowiony, ze słabym zaludnieniem. Dodatkowy utrudnieniem działalności były problemy narodowościowe, które mogła wykorzystywać SB²⁵⁷.

21 czerwca 1981 r. na placu przy ulicy Leszczynowej, w miejscu, gdzie miał powstać pomnik „Solidarności”, odbyło się poświęcenie sztandaru Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Sztandar został wniesiony od strony ulicy Leszczynowej w asyście trzech sztandarów organizacji zakładowych: Białostockiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego, „Uchwytów” i „Instalu”. Poczet sztandarowy tworzyli Michał Pietkiewicz, Waldemar Rakowicz i Ryszard Szczęsny, członkowie Prezydium MKZ. Z jednej strony widniał na sztandarze, na biało - czerwonym tle napis „Solidarność Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Region Białystok, z drugiej strony - na niebieskim tle - srebrne krzyże, a pod nimi napis: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi”. Na szczycie drzewca znajdował się herb ziemi białostockiej: Orzeł i Pogoń. Po wysłuchaniu hymnu narodowego W. Rakowicz odczytał telegram nadesłany przez L. Wałęsę. Po uroczystościach na scenie wystąpili Anna Romantowska, Krzysztof Kolberger, Piotr Szaliński. Rozpoczął się montaż słowno - muzyczny pt. „Droga do wolności”. Po jego zakończeniu głos zabrał Krzysztof Burek, który w przemówieniu zwrócił się do księdza biskupa

A. Różalski, *Początek drogi. Na marginesie obrad „Solidarności”, „Gazeta Współczesna”* 1981, nr 132 z 3-4-5 VII, s. 3.

²⁵⁶ KOR powstał 23 września 1976 r. W apelu do społeczeństwa zapowiadał niesienie pomocy prawnej, finansowej, lekarskiej prześladowanym za strajki robotnikom w Radomiu i Ursusie. Celem KOR było doprowadzenie do uwolnienia wszystkich więzionych i przywrócenia do pracy zwolnionych uczestników protestu w czerwcu 1976 r. KOR liczył początkowo 14 członków, potem dołączyli następni. Byli wśród nich intelektualiści - Jerzy Andrzejewski, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Halina Mikołajska, Stanisław Barańczak, adwokaci Aniela Steinsbergowa i Ludwik Cohn, weterani Polski Podziemnej z lat II wojny światowej - Antoni Pajdak i Józef Rybicki, opozycyjna młodzież - Antoni Macierewicz, Mirosław Chojecki, Bogdan Borusewicz, Piotr Naimski i Jacek Kuroń. KOR od początku podjęła jawną działalność. Rozpoczęto wydawanie „Komunikatu”, w którym pisano o represjach, datkach dla rodzin represjonowanych robotników itp. szerzej zob.: J.J. Lipski, *Komitet Obrony Robotników*, Warszawa 1983.

²⁵⁷ AIPN BI, Uzupełnienie ...15.05 do 15.06. 1981, sygn. 047/2303, k. 70; także (jb,bs.), *Anna Walentynowicz i Andrzej Gwiazda w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny ...” 1981, nr 30, s. 5-6.

Edwarda Kisiela z prośbą o poświęcenie sztandaru . Następnie przemawiał Michał Pietkiewicz, który podkreślił, iż sztandar powinien być dla wszystkich związkowców symbolem, widomym znakiem wszystkich dobrych spraw²⁵⁹. Po akcie poświęcenia odprawiona została uroczysta msza święta. Homilię wygłosił ksiądz biskup. Stwierdził, iż Związek „Solidarność” nie jest związkiem katolickim ani kościelnym, gdyż nie podlega władzy kościelnej, a jest związkiem niezależnym i samorządnym. Mogą należeć do niego wierzący i niewierzący, katolicy i prawosławni, wyznający światopogląd religijny i marksiści. Jest faktem, iż większość członków „Solidarności” jest katolikami. Jako katolicy poprosili władze kościelne o posługę duszpasterską i Kościół im służy: odprawia nabożeństwa, wygłasza nauki i święci sztandary.

Po komunii świętej ks. biskup przekazał na ręce Stanisława Przestrzelskiego dokument z błogosławieństwem papieża Jana Pawła II. Po mszy świętej uformował się pochód z nowym sztandarem na czele i transparentami z napisami „Aby Polska była Polską”. Pod siedzibę MKZ dotarło kilkanaście tysięcy ludzi²⁶⁰. Była to jedna z większych manifestacji, jakie widział Białystok (liczniejsze bywały tylko w czasie ważnych uroczystości religijnych czy też przymusowych pochodów 1-majowych). Rzesze białostoczan, którzy dobrowolnie wzięli udział w uroczystościach poświęcenia sztandaru białostockiej „Solidarności”, były świadectwem poparcia działalności Związku.

25 - 26 czerwca 1981 r. w Białymstoku odbyła się druga tura I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”. Na wniosek zebranych przewodnictwo posiedzenia powierzono B. Skrzyńskiemu, zaś techniczną stronę wyborów komisji w składzie: B. Skrzyński - przewodniczący, J. Dobreńko, K. Płazak, M. Jarmołowicz - członkowie²⁶¹. W trzecim głosowaniu przewodniczącym Zarządu Regionalnego został wybrany Stanisław Marczuk, dotychczasowy przewodniczący Komisji Zakładowej w „Uchwytach”. WZD dokonał wyboru Zarządu Regionalnego, Komisji Rewizyjnej, delegatów na Krajowy Zjazd Związku. Wyłoniono Prezydium w składzie: Stanisław Marczuk - przewodniczący, Jerzy Rybnik, Bernard Bujwicki, Michał Pietkiewicz - zastępcy, Kazimierz Kamiński - sekretarz, Jerzy Chmielewski, Marian Czaczkowski, Stanisław Guzowicz, Roman Wilk, Edward Łuczycki, Zenon Biender, Marek Depczyński, Jerzy Pianko, Zbigniew Gordon, Leopold Stawecki - członkowie. W Prezydium znalazło się 3 robotników, przedstawiciele następujących zakładów: Węzeł PKP - Lokomotywnia, „Unitra - Biazet”, FWR „Biruna” W składzie Prezydium znalazł się tylko jeden członek PZPR. Powołano Zarząd Regionu w składzie: Krzysztof Rutkowski, Jerzy Chmielewski, Edward Łuczycki, Zenon Biender,

Przemówienie rzecznika prasowego MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku Krzysztofa Burka, na uroczystości poświęcenia sztandaru „Solidarności” Region Białystok z 21 czerwca 1981. Tekst przemówienia w zbiorach autora.

²⁵⁹ Przemówienie Michała Pietkiewicza z okazji poświęcenia sztandaru MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok z 21 czerwca 1981. Tekst przemówienia ze zbiorów prywatnych.

² (k), *Poświęcenie sztandaru Regionu*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 31, s. 1,3,6.

²⁶¹ Protokół z posiedzenia Zarządu NSZZ „Solidarność” Region Białystok 26 czerwca 1981 w celu wyboru wiceprzewodniczących, s. 1. Protokół ze zbiorów prywatnych.

Andrzej Różalski, Teresa Bartel - Bujnowska, Bernard Bujwicki, Bronisław Niepsuj, Antoni Stolarski, Tadeusz Waśniewski, Stanisław Guzowicz, Wacław Piechowski, Barbara Wojtulewska, Jerzy Rybnik, Michał Pietkiewicz, Jerzy Pianko, Zbigniew Gordon, Longin Malec, Marek Depczyński, Roman Maliszewski, Barbara Pietraszuk, Stanisława Dudzińska, Andrzej Gawroński, Edmund Lajdorf, Ryszard Silikiewicz, Janusz Malinowski, Romualda Czerniawska, Roman Wilk, Stanisław Mogielnicki, Leopold Stawecki, Lidia Kuś, Lucjan Filipkowski, Adam Kubik, Daniel Gabriel, Edward Makarewicz, Ewa Królik, Stanisław Przestrzelski, Zbigniew Puchalski, Kazimierz Kamiński, Czesław Zera, Jan Korzeniecki, Janusz Turowski, Józef Kajewski, Krzysztof Czerniawski, Leokadia Szymula, Ireneusz Waszkiewicz, Zygmunt Bujalski, Jan Niewiński, Eugeniusz Brański, Marek Zieniewicz, Dionizy Syty, Aleksander Usakiewicz, Zbigniew Toporkiewicz, Mirosław Dobrogowski, Helena Kotowicz, Krystyna Strubel, Wiesław Wenderlich, Andrzej Jeżerys, Anna Kulesza - członkowie Zarządu Regionu z Białegostoku, Mirosław Dobrzyński - Hajnówka, Wiesław Dragan - Hajnówka, Michał Demianiuk - Bielsk Podlaski, Bronisław Błahuszewski - Sokółka, Krzysztof Konczerewicz - Siemiatycze, Zbigniew Leszczyński - Łapy, Marian Czaczkowski - Grajewo, Wanda Gajdzińska - Grajewo, Józef Mozolewski - Mońki, Andrzej Wierciński - Czarna Białostocka²⁶². Wybrano także Komisję Rewizyjną: Tadeusz Iwaszczuk, Łucja Kloza, Janusz Ogryzko, Tadeusz Gaśowski, Jadwiga Sliwonik, Lech Gawałkiewicz, Jerzy Gryniewicz, Walenty Olendzi²⁶³ oraz Delegatów na Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność”: Krzysztof Rutkowski, Marian Czaczkowski, Stanisław Marczuk, Bernard Bujwicki, Edward Łuczycki, Michał Pietkiewicz, Leopold Stawecki, Longin Malec, Jerzy Pianko, Stanisław Guzowicz.²⁶⁴ Członkowie władz Związku złożyli przysięgę na sztandar²⁶⁵.

Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok zatwierdził program Związku. Jego podstawą były: Statut „Solidarności”, porozumienia z Gdańska, Szczecina i Jastrzębia oraz dyskusja w czasie zjazdu. Pierwszy rozdział programu „Zadania Związku w kształtowaniu polityki społecznej” zdecydowanie określał „Solidarność” jako ruch społeczny. Za najważniejsze uznano ochronę ludzi pracy przed skutkami kryzysu, zwłaszcza, by jego ciężar nie spadł na barki najbied-

Protokół Komisji Skrutacyjno-Wyborczej z wyników wyborów do Zarządu NSZZ „Solidarność” Region Białystok przeprowadzonych 26 czerwca 1981 r., s. 4. Protokół w zbiorach prywatnych; także *Druga tura I Walnego Zjazdu Delegatów Regionu (25.06.81 r. I dzień) - fragmenty stenogramu*, „Biuletyn Informacyjny ...” 1981, nr 33, s. 2, 4.

²⁶³ Protokół Komisji Skrutacyjno - Wyborczej z wyników wyborów do Komisji Rewizyjnej MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok przeprowadzonych 25 czerwca 1981, s. 1. Protokół ze zbiorów prywatnych.

²⁶⁴ Lista delegatów na Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność” z Regionu Białystok. Lista ze zbiorów prywatnych.

²⁶⁵ Protokół Komisji Skrutacyjno -Wyborczej z wyników wyborów na przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Region Białystok przeprowadzonych 25 czerwca 1981 r., s. 2. Protokół ze zbiorów prywatnych; także APB, KW PZPR, Informacja o aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w województwie przed IX Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR, sygn. 55/IV- t. 24, k. 14; także APB, KW PZPR, Informacje ..., sygn. 55/VII/9 - t. 3, k. 237; także AIPN Bi, Uzupełnienie... 047/2303, k. 74.

niej szych. Związek miał wpływać wszelkimi statutowymi metodami na rozwój transportu, komunikacji, łączności, infrastruktury miejskiej, handlu, usług, ochrony zdrowia, kultury i oświaty.

Drugim podstawowym zadaniem Związku miało być tworzenie polityki społecznej, która służyłaby nieskrępowanemu rozwojowi społeczeństwa. „Solidarność” przyjęła rolę propagatora reformy gospodarczej i zobowiązała się do prac, które miały przełamywać bariery i opory ze strony struktur administracji państwowej. Wszelkie formy samorządności obywatelskiej, pracowniczej, spółdzielczej uznano za sposób współgospodarowania krajem. Prawne, materialne, opiekuńcze, socjalne i moralne problemy rodziny i dziecka miały znaleźć się w centrum uwagi białostockiej „Solidarności”. Najważniejszym problemem, od rozwiązania którego uzależniano całą politykę społeczną, było stworzenie odpowiednich warunków mieszkaniowych. Za niezbędne uznano ochronę środowiska i dostosowanie do niej programu gospodarczego. Związek miał podjąć działania na rzecz rozwoju autentycznej kontroli społecznej, szczególnie w zaopatrzeniu, produkcji i dystrybucji żywności. Inne dziedziny życia, które miały się znaleźć w obszarze oddziaływania Związku to: rewindykacja dóbr społecznych przechwyconych przez aparat władzy, przeciwdziałanie demoralizacji społecznej, walka z alkoholizmem, sprawiedliwy podział majątku po Wojewódzkiej Radzie Związków Zawodowych, rozwój białostockiego środowiska naukowego, polityka kadrowa w województwie, swobodny rozwój mniejszości narodowych i religijnych²⁶⁶.

Opracowana została również ramowa struktura organizacyjna władz regionalnych NSZZ „Solidarność” Region Białystok, wedle której najwyższym organem regionalnej organizacji był Walny Zjazd Delegatów. Wykonywanie jego uchwał oraz ich podejmowanie między zjazdami powierzono Plenarnemu Posiedzeniu Zarządu. Prezydium Zarządu wykonywało uchwały WZD oraz podejmowało wiążące uchwały zgodnie z potrzebami i polityką organizacyjną NSZZ „Solidarność”. Komisja Rewizyjna sprawowała nadzór nad Prezydium Zarządu Regionu i pracą Komisji Rewizyjnych KZ. Przewodniczący czuwał i ponosił odpowiedzialność za całokształt pracy władz regionalnych związku, bez prawa samodzielnego podejmowania decyzji. Jego zastępcy odpowiadali za pracę Działu Administracyjnego, Działu Organizacyjno - Prawnego i Działu Współpracy z terenem i Komisjami Problemowymi oraz Działu Informacyjnego. Rzecznik Prasowy sprawował funkcję informatora prasowego o działalności regionalnej organizacji związkowej NSZZ „Solidarność” oraz sprawował nadzór nad redakcją „Biuletynu Informacyjnego”. Bezpośrednio podlegał Przewodniczącemu. Ważną rolę odgrywały: Sekcja Interwencji i Terenowe Komisje Koordynacyjne. TKK działały w granicach starych powiatów (sprzed 1975). Powołano oddzielną TKK, która miała działać w granicach administracyjnych Białegostoku. Na siedzibę TKK na Białystok wybrano „Uchwyty”. Przewodniczący TKK byli etatowymi pracownikami Zarządu Regionu. Powstały następujące komisje problemowe: przestrzegania praworządności i ochrony obywatela,

A. Kupidłowski, dz. cyt., s. 56.

spraw pracowniczych, ochrony emerytów i rencistów, mieszkaniowa i zagospodarowania lokali, ochrony konsumenta, zabezpieczenia socjalno-bytowego, zdrowia i opieki społecznej, turystyczno-wypoczynkowa, współpracy z samorządem pracowniczym zakładów, kontroli wykonania uchwał i zamierzeń podjętych przez MKZ lub jego Prezydium²⁶⁷.

Na Walnym Zjeździe Delegatów wybrano demokratyczne władze NSZZ „Solidarność” w Regionie Białystok. Zgromadzeni delegaci wymienili poglądy na problemy nurtujące „Solidarność”. Nastąpiło znaczne uporządkowanie spraw organizacyjnych, co miało zasadniczy wpływ na dalszą działalność regionalnej „Solidarności”.

9. Działalność Zarządu Regionu

Nowo wybrany Zarząd szybko przystąpił do wypełniania swych statutowych obowiązków. Już **8 lipca 1981 r.** odbyło się spotkanie przedstawicieli Zarządu Regionu z przewodniczącymi Terenowych Komisji Koordynacyjnych, na którym omówiono trudności działalności związkowej. Kłopoty, które powtarzały się najczęściej, wynikały przede wszystkim z niedostatecznej ilości pracowników etatowych, których, zdaniem obradujących, należało jak najszybciej zatrudnić. W terenie brakowało fachowców, a władze administracyjne były często nastawione negatywnie do działań NSZZ „Solidarność”. Niezbyt życzliwie była też nastawiona do członków „Solidarności” ludność białoruska, zamieszkująca obszary działania TKK w Bielsku Podlaskim i Hajnówce. Drugim ważnym problemem poruszonym podczas spotkania była sprawa przepływu informacji z Zarządu do terenowych ogniw Związku. Zdarzały się przypadki nieinformowania działaczy w terenie o decyzjach podejmowanych np. w Zarządzie Regionu. Przedstawiciele TKK postulowali m. in. stworzenie sprawnej sieci łączności, która przekazywałaby w miarę regularnie informacje do wszystkich zakładów pracy. Przeszkodą do realizacji tego zamierzenia był jednak brak teleksów w siedzibach TKK. Przedstawiciele Prezydium Regionu zobowiązali się do udzielenia zarówno prawnej, jak i finansowej pomocy oraz pełnego poparcia działań podejmowanych przez TKK. Zarząd Regionu zobowiązał się do udzielania pomocy NSZZ Rzemiosła Indywidualnego „Solidarność” i NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”. Uzgodniono, iż rolnikom udzielona zostanie pożyczka pieniężna. Na zakończenie obrad przedstawiciele TKK zaprosili członków Zarządu Regionu do odwiedzenia ich siedzib i zapoznania się z pracą. Prezydium Regionu przesłało gratulacje J. E. księdzu biskupowi dr. Józefowi Glempowi, Arcybiskupowi Metropolacie Warszawsko - Gnieźnieńskiemu, w związku z jego nominacją na Prymasa Polski²⁶⁸.

14-20 lipca 1981 r. obradował w Warszawie IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR. Zjazd otworzył Stanisław Kania -1 Sekretarz KC PZPR. W swym prze-

Struktura organizacyjna ze zbiorów prywatnych.
„Biuletyn Informacyjny...”, 1981 nr 34, s. 2.

mówieniu określił stosunek PZPR do „Solidarności”, stwierdzając: Wielokrotnie już publicznie określała partia swój konstruktywny stosunek do „Solidarności”, która skupia w swoich szeregach miliony ludzi pracy, wyrażaliśmy gotowość współdziałania i potwierdzamy ją raz jeszcze (...) Zawsze będziemy wychodzić na spotkanie robotniczemu nurtowi „Solidarności”. W pełni popieramy dążenia, aby poprzez „Solidarność” robotnicy mogli wyrażać swoje interesy i opinie, wpływać na politykę socjalną państwa” (...) Linie podziału widzimy natomiast tam, gdzie kończy się działalność „Solidarności” jako związku zawodowego, a zaczyna się nurt działań reakcyjnych, ekstremistycznych ugrupowań, które dążą do nadania „Solidarności” charakteru partii politycznej, opozycyjnej wobec socjalistycznego państwa. W tym właśnie kierunku usiłują zepchnąć „Solidarność” niektórzy działacze i doradcy. Taki cel jest oddziaływania na ogniwa „Solidarności” KOR i wszystkich ugrupowań polskiej reakcji. Walka z tymi tendencjami jest obowiązkiem członków partii będących jednocześnie członkami „Solidarności”. Stanowią tam nasi towarzysze poważną liczebną siłę²⁶⁹.

Zjazd chociaż lekceważony przez członków „Solidarności” jako wydarzenie mało ich dotyczące, miał duże znaczenie dla dalszego biegu zdarzeń. Wybory delegatów na Zjazd przegrali radykalni reformatorzy, podobnie zresztą jak skrajni dogmatycy. Zwycięzali, także w wyborach do KC PZPR, działacze centrowi oraz pozbawieni wyraźniejszej fizjonomii, a więc mało kontrowersyjni. Ze Zjazdu kierownictwo PZPR wyszło skonsolidowane wokół Stanisława Kani i Wojciecha Jaruzelskiego. Ferment w partii został w znacznym stopniu opanowany. Pozwoliło to kierownictwu PZPR przejść do ofensywy przeciw „Solidarności”. Zmiana tonu kularowych debat, jak i wysokonakładowej propagandy nastąpiła już w sierpniu.

16 lipca 1981 r. z inicjatywy Zarządu Regionu odbyło się zebranie przedstawicieli Komisji Zakładowych, na którym podjęto decyzję wzięcia udziału w „marszu gwiazdzystym” do Warszawy. Marsz ten miał być wyrazem protestu przeciwko więzieniu osób za przekonania polityczne (ponowne aresztowanie działaczy Konfederacji Polski Niepodległej). Jednak było to tylko poparcie werbalne, gdyż już **19 lipca** Zarząd Regionu wycofał się z organizowania „marszu gwiazdzystego”, którego realizacji podjął się powstały Białostocki (Regionalny) Komitet Obrony Więzionych za Przekonania²⁷⁰.

Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” kontynuował spotkania z kierownictwem KW PZPR i wojewodą białostockim. Związkowcy po raz kolejny zapoznali się z sytuacją gospodarczą województwa. Nastąpił dalszy spadek produkcji, wydajności pracy, przy jednoczesnym wzroście płac. Produkcja przemysłowa

IX Nadzwyczajny Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 14-20 lipca 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały, Warszawa 1981, s. 28-29.

²⁷⁰ Władze uznały BKOW z P za organizację nielegalną. SB podjęła próbę zastraszania jej członków. Ostatecznie postanowiono zorganizować 17 sierpnia 1981 r. wiec protestacyjny w Białymstoku, a wymarsz do Warszawy grupy białostockiej rozpocząć z Wyszkowa, zob. K. Bondaryk, *Komitety Więzionych za Przekonania w Białymstoku*, „Białostoczczyzna” 1992, nr 2, s. 24-25; także AIPNBI, Uzupełnienie ... 15.07 do 15.08. 1981, sygn. 047/2303, k. 84.

wa w I półroczu 1981 r. była o 7,6% niższa niż w tym samym okresie 1980 r. , wydajność pracy spadła o 8,7%, płace wzrosły średnio o około 30%. Brakowało surowców, w tym szczególnie dotkliwe były braki surowców pochodzących z importu. Oddano do użytku o około 20% mniej mieszkań niż w latach poprzednich. Skupiono o ponad 25% mniej żywca niż w poprzednim roku. Gwałtownie spadała ilość mleka sprzedawanego przez rolników. Wprowadzona reglamentacja żywności nie spełniła oczekiwań, gdyż zabrakło mięsa do realizacji kartek. Braki mięsa pogłębiały trudności zaopatrzenia w mleko, a także deficyt tłuszczów, serów, masła itp. Wystąpiły dotkliwe braki proszku do prania i mydła (zrealizowano tylko 55% zapotrzebowania). Zmniejszono o 17% sprzedaż papierosów, w sklepach zabrakło zmechanizowanego sprzętu gospodarstwa domowego, odzieży i obuwia. Rosła inflacja, co spowodowane było zwiększającą się ilością pieniędzy i gwałtownie kurczącymi się możliwościami zaopatrzenia w towary. Przed sklepami rosły gigantyczne kolejki, a stojący w nich ludzie narzekali, iż trudności zaopatrzeniowe zostały spowodowane nie tylko przyczynami obiektywnymi, związanymi z kryzysem gospodarczym, lecz także świadomą działalnością mającą na celu dezorganizację rynku i wywieranie presji na społeczeństwo w celu odciążenia jego uwagi od programu reform, jakie zaproponowała „Solidarność”. Nie wykluczano sytuacji, iż część aparatu władzy przeciwna procesowi odnowy stara się doprowadzić do załamania rynku i wywołania niezadowolenia społeczeństwa. Odgłosy te dochodziły do władz KW PZPR, które poleciły wojewodzie powołanie Wojewódzkiego Zespołu ds. Zwalczenia Spekulacji i Wojewódzkiego Sztabu ds. Rynku Wewnętrznego. Ich zadaniem było zapobieganie wykupowaniu towarów i spekulacji nimi²⁷¹.

Pod koniec lipca w Dubiczach Cerkiewnych (wieś koło Hajnówki) rolnicy doprowadzeni do ostateczności zorganizowali strajk okupacyjny gminy (jego powodem był brak odpowiedzi na informacje mieszkańców gminy do władz wojewódzkich o licznych nieprawidłowościach w despotycznych rządach naczelnika gminy). Komitet Strajkowy utworzony z przedstawicieli 14 wsi postanowił przeprowadzić strajk okupacyjny na terenie Urzędu Gminy. Rolnicy nie zostali wpuszczeni do budynku, więc postanowili protestować przed nim. Na tablicy ogłoszeń Komitet Strajkowy wywiesił 15 postulatów, wymagając natychmiastowego ustosunkowania się do nich przybyłych do Dubicz Cerkiewnych przedstawicieli Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. Rolnicy żądali natychmiastowego odwołania ze stanowiska naczelnika gminy, Mikołaja Czykwina, powołania specjalnej komisji, która zbadałaby kompetencje naczelnika w sprawowaniu władzy i przeprowadziłaby kontrolę całego urzędu. Rozpoczęto pertraktacje. Komitet Strajkowy, któremu z pomocą przyszli przedstawiciele Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” oraz przedstawiciele NSZZ RI „Solidarność” z Białegostoku, odniósł częściowy sukces. Podpisano wspólny komunikat, w którym ustalono, iż z dniem 28 lipca 1981 r. Mikołaj Czykwinię przestanie

APB, KW PZPR, Informacja o aktualnej sytuacji społeczno-politycznej w województwie przed DC Nadzwyczajnym Zjazdem PZPR, sygn. 55/TV- t. 24, k. 9-12; także M. Kałusz, *Życie na kartki*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 33, s. 7.

pełnić obowiązki naczelnika gminy ". Wojewoda nie powołał nowego naczelnika spośród pracowników gminy. Funkcję naczelnika powierzono Antoniemu Pawłowskiemu - dotychczasowemu kierownikowi Wojewódzkiego Biura Geodezji i Terenów Rolnych w Hajnówce²⁷³. Komitet Strajkowy w Dubiczach Cerkiewnych przerodził się w Komitet Założycielski NSZZ RI „Solidarność”, na czele którego stanął Jan Kiryluk, a jego zastępcą została Maria Marczuk. Był to pierwszy Komitet „Solidarności”, który powstał na terenach zamieszkałych przez ludność białoruską²⁷⁴. Miało to duże znaczenie propagandowe dla „Solidarności”, gdyż ludność białoruska we wschodnich gminach województwa białostockiego była niechętnie nastawiona do działalności „Solidarności”. Zarząd Regionu nie potrafił jednak wykorzystać tej sytuacji i oprócz Dubicz Cerkiewnych nie udało już nigdzie stworzyć struktur „Solidarności” na terenach zamieszkałych przez ludność białoruską.

W ostatnich dniach lipca, w związku z decyzją rządu o wprowadzeniu zmniejszonych norm przydziału mięsa, Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” na swym kolejnym posiedzeniu zaprotestował przeciwko temu ustaleniu. Załoga „Fast” podjęła decyzję o nieprzyjmowaniu kartek na mięso. W innych zakładach pracy załogi, łącznie z organizacjami partyjnymi, związkami branżowymi i NSZZ „Solidarność”, zaprotestowały przeciwko decyzji władz.

Pod naciskiem członków „Solidarności” z zakładów pracy Prezydium Zarządu Regionu zaprotestowało przeciwko niewywiązywaniu się przez rząd z porozumień zawartych ze związkami zawodowymi. Członkowie białostockich władz NSZZ „Solidarność” żądali przywrócenia obowiązujących norm zaopatrzenia i zapewnienia odpowiedniej ilości mięsa, pełnego zaopatrzenia rynku w artykuły nieobjęte reglamentacją (nabiał i pieczywo), zapewnienia odpowiednich dostaw proszków do prania i środków higieny osobistej, zwiększenia przydziałów tytoniu i ustalenia jednakowych norm zaopatrzenia dla całego kraju, podjęcia przez władze zdecydowanych działań wymierzonych przeciwko spekulacji, pociągnięcia do odpowiedzialności osób winnych za katastrofalne zaopatrzenie i dezorganizację rynku²⁷⁵.

Na kolejnym posiedzeniu Zarządu Regionu, które odbyło się **3 sierpnia 1981 r.**, poddano analizie sytuację w kraju²⁷⁶. Związkowcy zaprotestowali prze-

W parę tygodni później decyzję wojewody zaakceptowała Egzekutywa KW PZPR, zob. APB, KW PZPR, Protokół nr 5/81 posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Białymstoku z 4 września 1981 r., sygn. 55/IV - 1. 24, k. 47.

²⁷³ Tamże, Sprawy kadrowe przygotowane na Egzekutywę w dniu 16.10.1981, sygn. 55/TV - t. 24, k. 127.

²⁷⁴ J. Danilewicz, *Wyspa Dubicze*, „Kurier Poranny” 1998, nr 212 z 10 IX, s. 11.

²⁷⁵ *Kronika związkowa*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 37, s. 4; także „Wiadomości Bieżące”, 1981, nr 33, s. 1-2.

²⁷⁶ 3 sierpnia 1981 r. Region „Mazowsze”, w proteście przeciwko pogarszającej się sytuacji aprowizacyjnej, postanowił zorganizować demonstracyjny przejazd autobusów i ciężarówek przez stolicę. Pomimo że przedstawiciele władz nie zgłaszali zastrzeżeń wobec tej akcji, pojazdy zostały zatrzymane przez milicję na skrzyżowaniu ul. Marszałkowskiej i Alei Jerozolimskich, co sparaliżowało ruch w stolicy. 5 sierpnia w Warszawie NSZZ „Solidarność” zorganizowała dwugodzinny strajk powszechny. W Krakowie, Łodzi, Nowym Sączu, Przemyśle i Toruniu odbyły się marsze głodowe; zob. M. Pernal, J. Skórzyński, *Kalendarium „Solidarności” 1980-1989*, War-

ciwko chaosowi na rynku, bezwładowi administracji, ukrywaniu przed społeczeństwem prawdy o rzeczywistym stanie produkcji i dostawach, torpedowaniu działań związku na rzecz stworzenia samorządów pracowniczych. Zarząd uchwalił formę i kalendarz akcji protestacyjnej. Podjęto także decyzję o rozszerzeniu kolportażu wydawnictw Niezależnej Oficyny Wydawniczej. Na ten cel wyasygnowano 100 tys. zł z funduszu związkowego. Zmieniono plany budowy pomnika „Solidarności”. Postanowiono, iż zostanie on wzniesiony wraz z nowym kościołem i wejdzie w jego skład²⁷⁷.

4 sierpnia 1981 r. delegacja Prezydium Zarządu Regionu w asyście ponad stuosobowej grupy przedstawicieli białostockich zakładów pracy wręczyła K. Dunajowi, wojewodzie białostockiemu, uchwałę Zarządu Regionu i rezolucje zakładów pracy domagające się podjęcia zdecydowanych kroków w celu przezwyciężenia kryzysu. Wojewoda postulaty przyjął i zobowiązał się do podjęcia stosownych działań. Jak jednak podkreślił, niektóre żądania wykraczały poza jego kompetencje i uprawnienia i mogły być spełnione tylko przez władze centralne.

Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, chcąc wywrzeć większy nacisk na władze wojewódzkie, proklamował na **5 sierpnia 1981 r.** akcję protestacyjną²⁷⁸. W tym dniu na białostockim Placu Zgromadzeń zebrali się taksówkarze, do których dołączyli kierowcy Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego. Następnie pojazdy, udekorowane flagami i plakatami, wyruszyły na trasę demonstracji. Przebiegała ona śródmiejskimi ulicami obok budynków Urzędu Miasta i Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Na dźwięk klaksonów zatrzymywali się przechodnie, a z domów wychodzili mieszkańcy, aby pozdrowić demonstrujących. Kolumna liczyła blisko dwieście taksówek i kilkanaście autobusów MPK. Miała około 4 kilometrów długości. Milicja Obywatelska wstrzymała na czas demonstracji ruch na skrzyżowaniach²⁷⁹. Następnego dnia akcję taksówkarzy wsparli emeryci, renciści i inwalidzi, którzy zebrali się na placu przed budynkiem KW PZPR w Białymstoku. Demonstracją kierował Michał Pietkiewicz - wiceprzewodniczący Zarządu Regionu. Koło godziny 11 demonstranci, po odśpiewaniu hymnu narodowego, sformowali pochód i pomaszerowali głównymi ulicami miasta (Próchniaka²⁸⁰, Lipową, Rynkiem Kościuszki, Kilińskiego, Mickiewicza i Nowotki). Przed gmachem Urzędu Wojewódzkiego skandowali: „*Żądamy chleba*”, „*Żądamy uwolnienia więźniów politycznych*”, „*Partio opamiętaj się*”, „*36 lat równa się torba i kij*”²⁸¹. Nikt nie podjął rozmów z protestującymi. Przed siedzibą „Solidarności” przy ul. Nowot-

szawa 1990, s. 45; także J. Żurek, *NSZZ „Solidarność” w Stolicy (1980-1981)*, „Biuletyn Informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 12, s. 61.

²⁷⁷ *Kronika związkowa*, „Biuletyn Informacyjny...” s. 8; także AIPN BI, Uzupełnienie ... 15.07 do 15.08. 1981, sygn. 047/2303, k. 84.

²⁷⁸ *Uchwała Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 4 sierpnia 1981 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 37, s. 2, 5.

²⁷⁹ K. Sawicki, *Demonstracja oszukanych*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981 nr 38, s. 3; także „Biuletyn Informacyjny Komitetu Wojewódzkiego PZPR” 1981, nr 9, s. 1.

²⁸⁰ Dzisiejsza ulica Władysława Liniarskiego.

²⁸¹ K.S., *Protest*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1981, nr 9, s. 40.

ki demonstrantów powitali członkowie Prezydium Zarządu Regionu. Przewodniczący S. Marczuk podziękował za udział w demonstracji, za zachowanie dyscypliny i powagi. Stwierdził, iż „Solidarność” musi walczyć o prawa dla najbardziej pokrzywdzonych i potrzebujących. Demonstrację zakończyło odśpiewanie „Roty”. Zgodnie z uchwałą Zarządu Regionu, **6 sierpnia** w zakładach Białostockizny nastąpiły przerwy w pracy. W ten sposób załogi dały wyraz swojej dezaprobatie dla sytuacji w kraju i poczynań rządu²⁸².

Również w tym dniu odbyły się rozmowy Prezydium Zarządu Regionu z wojewodą, K. Dunajem. Związkowcy zarzucili wojewodzie mało skuteczne i niewystarczające działania na rzecz poprawy zaopatrzenia rynku w podstawowe artykuły spożywcze, domagali się zaprzestania wysyłania żywności poza województwo, zmian w systemie kartkowej sprzedaży mięsa, ujednoczenia w całym kraju norm ilościowych w reglamentowanej sprzedaży papierosów i alkoholu. K. Dunaj tłumaczył się, iż władza wojewódzka nie może anulować, ani też zmieniać rządowych decyzji. Ponadto twierdził, iż w ciągu kilku ostatnich miesięcy sprzedano więcej chleba, śmietany, którą trudno było zdobyć w sklepach. Zwiększyło się zaopatrzenie w sery, twarde i twarogowe. Klienci zakupili też o 3 miliony więcej litrów mleka niż w roku 1980 r. Zmalał natomiast skup żywca (w lipcu 1981 r., skupiono o 50% mniej świń niż rok wcześniej), co spowodowało wstrzymanie zaopatrzenia w mięso zakładów gastronomicznych. Wycofano ze sprzedaży środki piorące i przekazano je do dyspozycji zakładów pracy. Mimo wcześniejszych deklaracji wojewody nie przyniosły one żadnych rezultatów, nie osiągnięto porozumienia w żadnym z punktów przedstawionych przez Związek i po przeszło ośmiu godzinach rozmowy zostały zawieszono⁸³.

Egzekutywa KW PZPR zaatakowała działania „Solidarności”, stwierdzając: Jesteśmy świadkami kolejnej eskalacji napięcia w naszym kraju. Wszyscy zdajemy sobie sprawę z faktu pogarszającej się sytuacji gospodarczej, w której nasze codzienne życie staje się coraz trudniejsze. Wykorzystują to ekstremiści NSZZ „Solidarność” do załatwienia swoich partykularnych interesów sprzecznych z interesami naszego narodu. Ostatnie wydarzenia w kraju inspirowane przez NSZZ „Solidarność” stanowią zagrożenie dla socjalistycznej odnowy, linii porozumienia społecznego, godzą w bezpieczeństwo naszego kraju. Taka sytuacja powoduje dezorganizację życia gospodarczego i społecznego, prowadzi do dalszego pogłębiania kryzysu. Dalej członkowie Egzekutywy stwierdzali, że teren województwa białostockiego stał się miejscem niepokoїв społecznych (demonstracja emerytów i rencistów, bojkot druku prasy przez „Solidarność” **19 i 20 sierpnia**, kolportaż ulotek i plakatów). Wiele rzeczy „Solidarność” wg opinii Egzekutywy wymusiła groźbą strajków. Zaapelowano do członków PZPR, by dali zdecydowany odpór działaniom „Solidarności” i aktywnie włą-

²⁸² AIPN BI, Uzupełnienie... 15.07 do 15.08. 1981, sygn. 047/2303, k. 85.

⁸³ K. Dunaj, *Nie ma spokoju na rynku. Rozmowa z wojewodą białostockim. Rozm. Leszek Kolesnik*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 163 z 17 VIII, s. 3.

czyli się do powstrzymywania działań przeciw socjalistycznemu porządkowi. Egzekutywa zadeklarowała także ochronę kadr kierowniczych²⁸⁴.

Mimo bojowej postawy Egzekutywy kondycja PZPR w województwie białostockim słabła. Jej szeregi opuszczali kolejni działacze. Pod koniec sierpnia 1981 r. PZPR liczyła około 41,5 tys. członków i kandydatów. Od sierpnia 1980 r. z partii odeszły 4804 osoby, a przyjęto tylko 74 osoby. W większości Podstawowych Organizacji Partyjnych nie zanotowano nowych przyjęć. Wielu członków zalegało z opłatami składek. W opinii ponad połowy członków partii jej autorytet zdecydowanie zmalał. Ponad 30% aktywu partyjnego pozytywnie oceniało działalność „Solidarności” i widziało możliwość rozwoju socjalizmu w Polsce bez kierowniczej roli PZPR. Postulowano przy tym, by znieść ten konstytucyjny zapis. Ponad połowa członków PZPR opowiadała się za powołaniem w PRL partii opozycyjnej. Negowano leninowskie zasady ideowe i organizacyjne, a także centralizm jako podstawę organizacji PZPR. Prawie połowa członków PZPR nie akceptowała światopoglądu materialistycznego i deklarowała się jako osoby wierzące²⁸⁵.

Po nieudanych rozmowach z wojewodą i przedstawicielami PZPR zebrali się członkowie Zarządu Regionu, którzy stwierdzili, że sytuacja w kraju po przerwaniu rozmów KKP z Rządem jest napięta, a rząd rozpętał kampanię propagandową przeciw „Solidarności”²⁸⁶. Zarząd uznał za konieczne rozwinięcie zdecydowanej i skutecznej działalności informacyjnej paraliżującej działania władzy, których celem było, poprzez manipulowanie sprawami rynkowymi, odciążenie uwagi społeczeństwa i związków od kluczowych spraw reformy gospodarczej, samorządów pracowniczych, ustawy o związkach zawodowych, walki o dostęp do środków masowego przekazu. Podjęto uchwałę, w której upoważniono przewodniczącego ZR do zajęcia stanowiska w sprawie ogólnopolskiej akcji protestacyjnej. Przewodniczących Komisji Zakładowych zobowiązano do konsultacji z załogami podczas akcji protestacyjnej. W celu zaopiniowania przez załogi decyzji o strajku na 13 sierpnia wyznaczony został termin zebrania ZR ze wszystkimi przewodniczącymi Komisji Zakładowych²⁸⁷.

Katastrofalna sytuacja rynkowa, naciski „Solidarności” na wojewodę o poprawę zaopatrzenia rynku w żywność i środki higieny - zintensyfikowały działania Wojewódzkiego Sztabu ds. Rynku. Ustalenia Sztabu były przekazywane terenowym organom administracji państwowej, które miały je realizować. Bieżące ustalenia zamieszczała „Gazeta Współczesna”. Przy Sztabie działała Nadzwyczajna Komisja do Walki ze Spekulacją a przy Okręgowym Inspekto-

APB, KW PZPR, Stanowisko Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego w sprawie aktualnej sytuacji społeczno-politycznej, sygn. 55/IV - 1. 24, k. 44 -45.

²⁸⁵ APB, KW PZPR, Raport o sytuacji ideowo - politycznej i organizacyjnej w wojewódzkiej organizacji partyjnej, sygn. 55/IV - 1. 24, k. 101-106.

²⁸⁶ Ofensywie propagandowej prowadzonej przez władze przeciwko „Solidarności” przyświecały dwa cele: osłabienie poparcia społecznego dla „Solidarności” i pogłębienie konfliktów wewnętrznych w liczącej 9,5 miliona organizacji, która przygotowywała się właśnie do swego pierwszego zjazdu.

²⁸⁷ Teleks nadany przez Jerzego Rybnika do przewodniczących Komisji Zakładowych. Teleks ze zbiorów prywatnych.

racie Państwowej Inspekcji Handlowej powstały wyspecjalizowane Zespoły Kontrolne, podejmujące działania na sygnały zgłaszane przez społeczeństwo. Przedstawiciele ZR NSZZ „Solidarność” brali udział w posiedzeniach Wojewódzkiego Sztabu ds. Rynku i Wojewódzkiej Nadzwyczajnej Komisji do Walki ze Spekulacją²⁸⁸.

Mimo trudności dnia codziennego członkowie „Solidarności” nie zapominali o ważnych dla Polski rocznicach. **15 sierpnia** po raz pierwszy od wielu lat uroczysto obchodzono 61. rocznicę wojny polsko - radzieckiej 1920 r. (komunistyczne władze chciały wymazać te wydarzenia z pamięci narodu polskiego). Białostockie obchody rocznicy rozpoczęła uroczysta, msza święta w Bazylice Prokatedralnej, odprawiona w intencji obrońców Ojczyzny. Podczas mszy poświęcono wieniec ufundowany bohaterom 1920 r. przez Zarząd Regionu. Po zakończeniu mszy uformował się pochód, który - poprzedzony sztandarem Regionu - przeszedł ulicami miasta na Cmentarz Wojskowy przy ulicy Zwierzyńskiej. Na Grobie Nieznanego Żołnierza z lat 1919 - 1920 złożono wieniec, wiązanek kwiatów, zapalono znicze. Przemawiał Krzysztof Burek, który mówił o znaczeniu tamtej wojny dla nowoczesnych dziejów narodu polskiego, o wydarzeniach 1920 r. w Białymstoku. Nad grobami poległych żołnierzy polskich przemawiał także przewodniczący, Stanisław Marczuk²⁸⁹.

20 sierpnia 1981 r. pracownicy „Pogoni” postanowili zaprzestać drukowania „Gazety Współczesnej”. Decyzję tę podjęto zgodnie z zaleceniami KKP, aby 19 i 20 sierpnia były „dniami bez prasy”²⁹⁰. Partyjna „Gazeta Współczesna” poinformowała przy tym, iż członkowie „Solidarności”, stosując faszystowskie metody, terror psychiczny oraz grożąc użyciem siły uniemożliwili normalne wydawanie gazet i tylko dzięki ofiarności wielu ludzi dobrej woli „Gazeta Współczesna” z datą 19 sierpnia ukazała się w kioskach „Ruchu”. Tę kłamliwą wiadomość podchwycił dziennik telewizyjny. W związku z tym rzecznik prasowy Zarządu Regionu wysłał do telewizji protest, w którym żądał odwołania i sprostowania fałszywej informacji, natomiast Prezydium Zarządu Regionu wydało oświadczenie: *W dniu 19 sierpnia KW PZPR wystosował do POP PZPR list, w którym przedstawił ocenę i przebieg proklamowanego przez nasz związek strajku prasowego w regionie. Z oburzeniem przeczytaliśmy ten tekst oparty na kłamstwie i potworzy, będący niewybrednym atakiem na nasz związek. Żądamy przeprowadzenia dowodu prawdy, że w dniu 18 sierpnia wywołano podstępem z zakładu pracy i dowieziono pod presją do siedziby naszego Zarządu Regionalnego trzech pracowników ekspedycji prasy przedsiębiorstwa „Ruch” i kierow-*

Kronika związkowa, „Biuletyn Informacyjny...” 1981 nr 38, s. 7.

²⁸⁸ AIPN BI, Uzupelnienie od 15.08 do 15.09. 1981..., sygn. 047/2303, k. 89; także (k), *Rocznica 1920 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 39, s. 3.

²⁹⁰ W związku z trwającą od kilku dni bezprzykładną kampanią propagandową przeciw Związkowi, połączoną z uniemożliwieniem lub drastycznym ograniczeniem możliwości repliki ze strony NSZZ „Solidarność”, KKP postanawia przeprowadzić w dniach 18 i 19 sierpnia ogólnopolską akcję protestacyjną polegającą na wstrzymaniu w całym kraju druku i kolportażu gazet codziennych, zob.: *Uchwała KKP NSZZ „Solidarność” w sprawie strajku prasowego*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 39, s. 8, także M. Pernal, J. Skórzyński, dz. cyt., s. 46.

nika produkcji zakładu poligraficznego, który podjął się drukowania „Gazety Współczesnej”, oraz że Komitet Strajkowy w BZGraf. stosował groźby użycia siły i terror psychiczny. Stwierdzamy, że strajk w BZGraf proklamowano w oparciu o zasady naszego statutu, a wynikające z tych zasad przejęcie pełnej odpowiedzialności było zgodne z prawem²⁹¹.

Także Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Białostockich Zakładów Graficznych wydała odezwę do mieszkańców Regionu Białystok. Związkowcy podkreślali w niej, iż środki masowego przekazu wprowadzają opinię publiczną w stan zagrożenia, przekazując informacje niezgodne z rzeczywistym stanem sytuacji ekonomiczno - politycznej w Polsce. Rząd nie pozwolił na przedstawienie stanowiska „Solidarności” w prasie, radiu i telewizji, przypuszczając przy tym totalny atak na związek. Spowodowało to ogłoszenie „dni bez prasy”, które w przeciwieństwie do innych akcji nie przynosiły strat ekonomicznych. W związku z tym „Gazeta Współczesna” nie została wydrukowana w Białostockich Zakładach Graficznych, jej część wydrukowano w Spółdzielni Pracy Papierniczo - Poligraficznej „Pogoń”. KZ zwróciła się więc do społeczności Białostoczczyzny o zaniechanie kupowania „Gazety Współczesnej”²⁹².

Pod koniec sierpnia odbyła się III tura Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. Bezpośrednim powodem zwołania Zjazdu była potrzeba przeprowadzenia uzupełniających wyborów 4 delegatów na Zjazd Krajowy Związku. Krajowa Komisja Wyborcza zakwestionowała bowiem wybór części delegatów, którzy nie otrzymali wymaganej liczby głosów (50% + 1), a wybrani zostali zwykłą większością głosów. W pierwszej turze głosowania wymaganą liczbę głosów otrzymali: Leopold Stawecki, Longin Malec i Tadeusz Waśniewski. Druga tura głosowania (na jeszcze jednego delegata) nie odbyła się, ponieważ na sali nie było quorum. Wobec tego na I Krajowym Zjeździe białostocką „Solidarność” reprezentować miało 10 delegatów. Podjęto również decyzje o obsadzie etatowej Zarządu Regionu. Zebrani omówili także wysokość pborów pracowników etatowych Zarządu Regionu. Ustalono, iż najwyższa płaca zasadnicza będzie wynosić 15 tys. złotych (przewodniczący ZR), natomiast najniższa 4 tys. złotych. Uposażenie zasadnicze redaktora naczelnego Biuletynu Informacyjnego wyznaczono na 10 tys. złotych. Zarząd upoważniono do ustalenia płac pozostałym pracownikom etatowym zatrudnionym w ZR. Omówiona została praca Terenowych Komisji Koordynacyjnych. Szczegółowe informacje przekazał z Bielska Podlaskiego przewodniczący tamtejszej TKK (dwukrotnie zniszczono tam tablicę informacyjną w centrum miasta, działacze otrzymywali anonimy, telefony z pogrózkami). Delegaci zaapelowali do władz państwowych o udostępnienie radia i telewizji dla transmisji obrad I Zjazdu Krajowego .

Serwis Informacyjny Biura Informacji Prasowej NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 19 i 20 sierpnia 1981, nr231 i 233.

²⁹² Odezwa Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Białostockich Zakładów Graficznych do mieszkańców Regionu Białystok. Odezwa w zbiorach prywatnych.

²⁹³ „Wiadomości Biejące” 1981, nr 89, s. 1-2.

30 sierpnia 1981 r. zorganizowano uroczyste obchody pierwszej rocznicy porozumień sierpniowych, które połączono z wyświęceniem sztandarów Komisji Zakładowych przy BZPB „Fasty” i Zakładów Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego. Uroczystość połączona była z mszą polową, która odbyła się przy ulicy Leszczykowej, w miejscu gdzie miał stanąć kościół i Pomnik „Solidarności”. Wzięło w niej udział około 5 tys. osób. Okolicznościowe przemówienie wygłosiła Anna Walentynowicz, a w części artystycznej wystąpił Maciej Rajzacher²⁹⁴.

W kraju tymczasem aktywnie przygotowywano się do I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku. Prace przedzjazdowe KKW pozwoliły dokładnie określić liczbę członków „Solidarności”. Na 30 czerwca 1981 r. w „Solidarności” było 9 milionów 486 tys. członków. Trzydzieści największych regionów skupiło około 6 milionów 976 tys. członków, co stanowiło około 73,4% związkowców. W dalszych dwudziestu jeden regionach do „Solidarności” należało 2 mln 234 tys. ludzi pracy, a więc 23,5%. Cztery najmniejsze regiony, wraz z czterema niezależnymi okręgami wyborczymi nie włączonymi do żadnego regionu, posiadały 279 tys. członków, tzn. 3,1%. Region Białystok należał do mniejszych regionów w kraju i liczył ok. 112 tys. członków²⁹⁵, podczas gdy największy Region Śląsko - Dąbrowski miał 1400 tys. członków, Mazowsze 911 tys., Dolny Śląsk 910 tys.²⁹⁶.

5 września 1981 r. w Gdańsku zebrali się uczestnicy I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”. Obrady miały odbywać się w dwóch turach, pierwszej do 10 września, drugiej od 26 września do 7 października. Na zjazd wybrano 896 delegatów reprezentujących 38 regionów. Przeważali działacze szczebla zakładowego²⁹⁷. KKP powołała własny organ prasowy, w którym mogła kolportować poza zasięgiem cenzury informacje ze Zjazdu²⁹⁸. Region Białystok reprezentowali: Zenon Biender, Bernard Bujwicki, Marian Czaczkowski, Edward Łuczycycki, Longin Malec, Stanisław Marczuk, Michał Pietkiewicz, Krzysztof Rutkowski, Leopold Stawecki i Tadeusz Waśniewski²⁹⁹.

W trakcie Zjazdu uwidoczniła się różnica pomiędzy przedstawicielami dotychczasowego kierownictwa Związku i ich doradcami a działaczami szczebla lokalnego, dążącymi do zajęcia bezkompromisowej postawy wobec przedstawicieli aparatu władzy. Znalazło to swój wyraz m.in. w żądaniu usunięcia z aneksu do statutu „Solidarności” sformułowania o przewodniej roli PZPR. Przeja-

²⁹⁴ AIPN Bi, Uzupełnienie od 15.08 do 15.09. 1981..., sygn. 047/2303, k. 89.

²⁹⁵ Spośród 42 tysięcznej wojewódzkiej organizacji partyjnej ponad 10 tys. członków partii należało do NSZZ „Solidarność”. W dużych zakładach produkcyjnych, takich jak „Fasty”, „Uchwyty”, „Unitra-Biazet” do NSZZ „S” należało ponad 50% członków zakładowych organizacji partyjnych. APB, KW PZPR, Protokoły plenarnych posiedzeń KW, sygn. 55/II-t. 12, k. 61.

²⁹⁶ „Wiadomości Bieżące” 1981, nr 90, s. 1-2

²⁹⁷ J. Holzer, dz. cyt., s. 269.

²⁹⁸ 4 września 1981 r. ukazał się w Gdańsku „Głos Wolny”. Gazeta I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”.

²⁹⁹ *Ludzie „Solidarności”. Informator o delegatach na I Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność” - MSW Biuro „C”*. Do druku przygotował i wstępem opatrzył M. Piotrowski, Lublin 2002, s. 62-65.

wem radykalizmu sporej części delegatów stała się też uchwała Zjazdu o odrzuceniu rządowego projektu ustawy o samorządzie pracowniczym. W uchwale żądano przeprowadzenia ogólnonarodowego referendum w tej sprawie, grożąc, że przyjęcie przez Sejm ustawy w brzmieniu projektu rządowego spowoduje jej zbojkotowanie przez „Solidarność”. Największym echem odbiło się jednak uchwalenie przez Zjazd „Posłania do ludzi pracy Europy Wschodniej”, w którym wyrażano poparcie dla działaczy z krajów bloku radzieckiego walczących o niezależne związki zawodowe. Dokument ten wywołał oburzenie w Moskwie, a agencja informacyjna TASS określiła Zjazd jako antysocjalistyczną i antyrządową orgię. 11 września w telefonicznej rozmowie z S. Kanią, L. Breżniew żądał wprowadzenia stanu wojennego³⁰⁰.

10 września 1981 r. w czasie obrad Zjazdu głos w dyskusji zabrał Bernard Bujwicki, który stwierdził, iż władzę ogólnozwiązkową należy oprzeć na silnych regionach i autorytetach Związku. Według przemawiającego trzeba było zachować dotychczasową koncepcję KKP, wedle której członków KKP, poza przewodniczącym, wybierały regiony. Stanisław Marczuk wystąpił z inicjatywą utworzenia ogólnopolskiej „sieci” spółdzielczej. Michał Pietkiewicz przedstawił dramatyczne losy Polaków mieszkających w ZSRR i apelował o udzielenie im pomocy materialnej³⁰¹.

Po powrocie delegatów z Gdańska, **15 września 1981 r.** zebrał się Zarząd Regionu. Dominowała problematyka zjazdowa. Marian Czaczkowski, Stanisław Marczuk i Leopold Stawecki zrelacjonowali przebieg Zjazdu, treść podjętych uchwał i zmian w Statucie Związku. Zarząd stwierdził wygaśnięcie mandatu Zbigniewa Gordona, członka Prezydium Zarządu Regionu, oraz przyjął rezygnację Mariana Czaczkowskiego z funkcji członka Prezydium. Zgodnie z ordynacją wyborczą i wynikami wyborów I Walnego Zjazdu Delegatów Regionu powołał na członków Prezydium ZR Bronisława Niepsuja i Edmunda Lajdorfa³⁰².

W kilka dni później obradowało Prezydium Regionu. Omówiono sytuację społeczno - polityczną w kraju³⁰³. W trakcie dyskusji podkreślono, iż „Solidarność” nie dąży do konfrontacji, chce spokoju i współpracy z władzami wojewódzkimi. Podkreślono konieczność usprawnienia przepływu informacji pomiędzy Zarząd Regionu a TKK i Komisjami Zakładowymi. W posiedzeniu Prezydium wzięli udział przedstawiciele utworzonej przy KW PZPR Komisji ds. Współpracy ze Związkami Zawodowymi, który przedstawił propozycję nawiązania obopólnych kontaktów. Komisja zaproponowała przeproszenie Związku

³⁰⁰ A. Dudek, dz. cyt., s. 58.

³⁰¹ *Dziennik Zjazdowy*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 47, s. 6.

³⁰² „Wiadomości Bieżące” 1981, nr 117, s. 1-2.

³⁰³ 16 września 1981 r. Biuro Polityczne KC PZPR wydało oświadczenie zatytułowane *Przeciwko awanturnictwu politycznemu i próbom niszczenia socjalistycznego państwa*, w którym postanie do ludzi pracy Europy Wschodniej określono mianem obłądnej prowokacji wobec sojuszników Polski, a „Solidarność” oskarżono o dążenia do przejęcia władzy i zmiany ustroju.; zob. *Władza wobec „Solidarności” sierpień 1980-grudzień 1981. Podstawowe dokumenty*, red. B. Pasierb, Wrocław 1993, s. 206-208.

na łamach prasy za użycie słów „faszystowskie metody” w liście KW PZPR. Komisja zobowiązała do tych przeprosin I sekretarza KW PZPR Stefana Zawodzińskiego, postanowiono też udostępnić „Solidarności” czas antenowy w regionalnym programie Polskiego Radia. Związkowcy zobowiązali się nawiązać kontakty z Komisją ds. Związków Zawodowych pod warunkiem przeproszenia Związku przez S. Zawodzińskiego na łamach prasy³⁰⁴.

17 września 1981 r. Zarząd Regionu zorganizował na Cmentarzu Wojskowym obchody 42. rocznicy agresji ZSRR na Polskę. Okolicznościowe przemówienie wygłosił Stanisław Marczuk³⁰⁵.

Egzekutywa KM PZPR wystosowała do społeczeństwa Białegostoku odezwę, w której wyraziła poparcie dla Biura Politycznego PZPR, a także potępiła „Solidarność” za ataki na PZPR, rząd i międzynarodowe sojusze. Partyjni decydenci twierdzili, że przyjęcie uchwał na Zjeździe Krajowym było otwartym wystąpieniem przeciw władzy, a przywódcy „Solidarności” dążą do konfrontacji z partią. Według partyjnych decydentów „Poślanie do ludzi pracy Europy Wschodniej” przekroczyło granice zdrowego rozsądku. Zaapelowano do wszystkich członków PZPR, a także młodego pokolenia o zdecydowane odcięcie się od ekstremalnych grup „Solidarności”, potępienie kampanii antyradzieckiej, oraz obronę socjalizmu³⁰⁶.

Zarząd Regionu odpowiedział oświadczeniem, w którym stwierdził, iż nie występuje przeciwko socjalizmowi, a walczy o godność ludzką i sprawiedliwość społeczną, a nagonka propagandowa PZPR na pewno nie posłuży poprawie życia w kraju. Podobne oświadczenia złożyły Komisje Zakładowe „Fast”, Uchwytów i „Unity-Biazet”³⁰⁷.

W połowie października odbyła się sesja plenarna Miejskiej Rady Narodowej, na której, między innymi, rozpatrzono sprawę zaopiniowania kandydata na prezydenta Białegostoku. Na sesję zaproszono także Bernarda Bujwickiego, Edmunda Lajdorfa, Jerzego Zegarskiego i Stanisława Guzowicza - przedstawicieli Zarządu Regionu. Zgłoszono kandydatury Józefa Grajewskiego - dyrektora WPHW - i Tadeusza Naczasa - wiceprezydenta miasta³⁰⁸. Stanowisko przedstawicieli „Solidarności” było zgodne z przyjętym przez Związek programem naprawy Rzeczypospolitej, kładącym największy nacisk na podniesienie rangi samorządności i zgodną z zasadami socjalizmu demokratyzacją życia. Związkowcy postulowali, by podać do publicznej wiadomości rzeczywiste ustąpienie prezydenta Aleksandra Czuża. Chcieli też, by kandydatów na stanowisko pre-

³⁰⁴ „Wiadomości Biejące” 1981, nr 123, s. 1-2.

³⁰⁵ Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

³⁰⁶ APB, KM PZPR, Protokół nr 11 posiedzenia Egzekutywy KM PZPR odbytego w dniu 22.09.1981 r., sygn. 56/TV-t. 13, k. 162.

³⁰⁷ AIPNBi, Uzupełnienie od 15.09 do 15.10. 1981..., sygn. 047/2303, k. 90.

³⁰⁸ Obydwie kandydatury były zaakceptowane przez Stefana Zawodzińskiego - I Sekretarza KW PZPR, Kazimierza Dunaj a i Józefa Kowalczyka - I sekretarza KM PZPR. Przeciwko takiemu rozwiązaniu zaprotestowała załoga BZPB „Fasty”, która domagała się konsultowania ze społeczeństwem tego rodzaju decyzji, zob.: APB, Biuro Miejskiej Rady Narodowej (dalej BMRN), Protokół nr 21 z posiedzenia Prezydium MRN w Białymstoku 14 października w gabinecie Przewodniczącego MRN, sygn. 58, k. 161-162.

zydenta zgłaszały organizacje polityczne i społeczno - zawodowe z takim wyprzedzeniem, aby umożliwić radnym przedyskutowanie kandydatur na forum społecznym. Żądano, by kandydaci na to stanowisko przedstawili swój program, który powinien decydować w końcowym efekcie o wyborze kandydatów, a nie zaś stosowana powszechnie do tej pory zasada nomenklatury. Według związkowców to radni powinni mieć decydujący, a nie opiniujący (jak to było dotychczas) głos w sprawie powoływania i wyboru prezydenta, a w przypadku niezrealizowania przyjętego przez radnych programu powinni oni mieć prawo odwoływania go. W trakcie obrad na stanowisko prezydenta Białegostoku powołano Tadeusza Naczasa³⁰⁹.

Na kolejnym posiedzeniu Zarząd Regionu skierował do Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” wnioski o powołanie międzyregionalnego tygodnika związkowego, który zasięgiem swego działania miał obejmować północno - wschodnią część Polski. Związkowcy na podstawie uchwały I Walnego Zjazdu Regionu z 26 czerwca 1981 r. postanowili zwołać II Walny Zjazd Regionu. W związku z tym postanowieniem powołana została Komisja Programowa, która miała opracować i przedstawić II WZjD program działalności Związku. Program mieli przygotować Jerzy Chmielewski, Bernard Bujwicki, Józef Krajewski oraz przewodniczący komisji problemowych, Kazimierz Kamiński. Przedyskutowano trudną sytuację ekonomiczną. Zarząd Regionu wydał też oświadczenie: Sytuacja rynkowa jest tragiczna. Brakuje pełnego pokrycia na kartki, szaleje spekulacja i ludzie są u granic wytrzymałości, zmęczeni wystawianiem w kolejkach. Zarząd był naciskany przez załogi o podjęcie strajku. W związku z tym domagał się od władz uporządkowania sprawy sprzedaży artykułów spożywczych i przemysłowych, stworzenia listy artykułów podstawowych objętych kontrolą rejonizacją i rejestracją kupujących oraz kartek w celu likwidacji kolejek, podjęcia radykalnych i skutecznych działań na rzecz zwiększenia skupu artykułów rolnych. Stwierdzono, iż trudna sytuacja w skupie, głównie mięsa, była spowodowana nieudolnością i brakiem działań ze strony rządu. Omówiono także problemy związane z proklamowanym przez Komisję Krajową godzinnym strajkiem ostrzegawczym, który miał się odbyć 28 października. Krzysztof Burek zrelacjonował przebieg obrad Komisji Krajowej, która odbyła się 22-23 października. Następnie przedyskutowano sprawy rozdziału artykułów deficytowych - dotychczas nieregulowanych³¹⁰. Jerzy Jamiołkowski przedstawił projekt „Solidarności”. Przewidywał on „przypisanie” ludzi do konkretnych

APB, BWRN, Protokół nr 46/81 z posiedzenia Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku 14 października 1981 r., sygn. 58, k. 163; także J. Zegarski, *Wybory prezydenckie?*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 49, s. 2; także *Pismo Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku do Zarządu Regionu*. Pismo ze zbiorów prywatnych.

³¹⁰ Od 1 listopada 1981 r. na terenie Białegostoku miała obowiązywać regulacja tłuszczów i sera. Na kupon rejestracyjny kartki na mięso można było nabyć 30 dkg smalcu lub 30 dkg słoniny, lub 2 kostki margaryny, lub 0,5 litra oleju roślinnego. Przy realizacji kartek na masło można było nabywać przy zakupie 1 kostki masła 10 dkg sera twardego oraz % litra śmietany, zob.: APB BMRN 1975-1989, Protokół nr 47/81 z posiedzenia MRN w Białymstoku 26 października 1981 r. w gmachu Urzędu Miejskiego pod przewodnictwem Przewodniczącego MRN - Pawła Borowskiego, sygn. 58, k. 168.

sklepów, w których w określonym dniu mogliby zakupić potrzebne artykuły. Władze do 27 października miały ustosunkować się do tego projektu lub przedstawić alternatywny. Dyrektor Jadwiga Fałkowska w imieniu władz wojewódzkich zaproponowała przesunięcie ustalonego terminu (o tydzień), argumentując to tym, że wojewoda wysunął koncepcję wprowadzenia kart abonamentowych na artykuły deficytowe. Propozycja J. Fałkowskiej wywołała falę protestów wśród zgromadzonych. Zabierający głos dyskutanci stwierdzali, że koncepcji władz nie można przyjąć. Karty abonamentowe nie mogły zlikwidować kolejek i tym samym ułatwić zakupów niezbędnych artykułów. Jak mówili związkowcy, mogły one tylko wprowadzić niepotrzebne zamieszanie. Odroczenie terminu wprowadzenia w życie rozdziału tych artykułów było świadomą grą na zwłokę, prowadzącą do pogorszenia fatalnej sytuacji zaopatrzeniowej. Zebrani uznali, iż dyrektor J. Fałkowska nie była przygotowana do udzielania odpowiedzi na zarzuty postawione pod adresem władz i zdecydowali się przerwać dyskusję nad tym problemem. Trzecim punktem obrad była sprawa zorganizowania strajku ostrzegawczego 28 października³¹¹. Okazało się, że Zarząd Regionu nie mógł podjąć kluczowych decyzji, gdyż większość jego członków nie stawiła się na zebranie, co wskazywało, iż aktywność członków Związku powoli słabła. Przewodniczący Komisji Zakładowych przedstawili zatem sytuację w zakładach pracy i omówili możliwość przeprowadzenia w nich akcji protestacyjnych. Mówiono o możliwościach przeciwstawienia się propagandzie partyjnej, nawołującej robotników do zbojkotowania strajku. Ustalono listę zakładów wyłączonych ze strajku (wodociągi, energetyka, służba zdrowia, zakłady i sklepy spożywcze, wydziały o ruchu ciągłym). Wszystkie te przedsiębiorstwa miały zaznaczyć wizualnie swoją solidarność z protestującymi. Na zakończenie Jerzy Rybnik poinformował zebranych o sposobach przeprowadzenia strajku czynnego, który miał być proklamowany w wypadku zignorowania przez władze solidarnościowego protestu³¹².

Następnego dnia w całym kraju odbył się godzinny strajk ostrzegawczy. Był zbiorowym protestem przeciwko działaniom administracji, która nie liczyła się z potrzebami społeczeństwa. W województwie białostockim strajkowało 97 zakładów na 236, co stanowiło 41%. Na 35929 zatrudnionych na I zmianie strajkowało 13970 osób, co stanowiło 39%. W przemyśle na 11400 zatrudnionych strajkowało 5360, w budownictwie na 12700 zatrudnionych strajkowało 5980, w transporcie, łączności, gospodarce komunalnej na 7960 zatrudnionych strajkowało 1270, w handlu i rolnictwie na 11 tys. zatrudnionych strajkowało 1275, w spółdzielczości pracy na 2420 zatrudnionych strajkowało 590 osób. W

³¹¹ Decyzję o strajku podjęła Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność” 23 października 1981 r. KK domagała się od władz energicznych działań prowadzących do zwiększenia skupu żywca, dokonania ujednoczenia stopnia pokrycia kartek w całym kraju, zaprzestania represji w stosunku do działaczy Związku, przyznania odpowiednich uprawnień Społecznej Radzie Gospodarki Narodowej. Jednocześnie KK wezwała wszystkie regiony i zakłady pracy do zakończenia trwających akcji protestacyjnych i włączenia się do akcji ogólnokrajowej, zob.: *Uchwała Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” z dnia 23.10.1981 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 49, s. 3.

³¹² (kk), *Przed strajkiem*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 49, s. 4.

39 zakładach strajk objął 50% zatrudnionych na I zmianie. Do zakładów tych należały m.in.: BZPT „Unitra-Biazet”, „Uchwyty”, „Unitra-Elmasz”, Biruna, BKB, Instal, Fadom, Inwestprojekt³¹³.

10. Ofensywa władzy: Wojskowe Terenowe Grupy Operacyjne

Pod koniec października Rząd powołał Wojskowe Terenowe Grupy Operacyjne. Szefem Sztabu Wojewódzkiego w Białymstoku mianowano pułkownika Leona Siemiończyka. Sztab WTGO mieścił się w Urzędzie Wojewódzkim w Białymstoku. WTGO kwaterowano w gminach. W sprawach intensyfikacji skupu grupy podjęły rozmowy z rolnikami i naczelnikami gmin. Ich zadaniem było również sprawdzanie stanu przygotowań do zimy. W terenie miały współpracować z terenowymi ogniwami Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Związkiem Byłych Żołnierzy Zawodowych, kołami Polskiego Czerwonego Krzyża, komitetami pomocy społecznej. Kierownicy terenowych grup operacyjnych mogli żądać złożenia przez kierowników jednostek organizacyjnych na ich obszarze działania niezbędnych informacji oraz kontrolować realizację ustalonych przedsięwzięć. Składali również sprawozdania i informacje ze swojej działalności do szefa Wojewódzkiego Sztabu Wojskowego³¹⁴.

Przewidując trudną sytuację ekonomiczną wielu polskich rodzin, Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność” ogłosiła akcję „Zima”³¹⁵. Jak stwierdzała uchwała, nadchodząca zima wymagała zorganizowania całego społeczeństwa i mobilizacji wszystkich sił społecznych. Jej przetrwanie miało być testem dojrzałości i solidarności społeczeństwa polskiego.

Związek ogłosił stan gotowości ludzi dobrej woli. W każdym osiedlu, dzielnicy, mieście, województwie i regionie miały powstawać społeczne pogotowia pomocy zimowej. W tym celu Związek miał powołać w każdym zakładzie pracy, regionie i oddziałach regionalnych Związkowe Pogotowie Zimowe. Miały one przygotować w każdym zakładzie pracy listy osób potrzebujących pomocy (rencistów, emerytów), zorganizować doraźne ekipy do usuwania awarii w mieszkaniach osób i na terenach objętych opieką zakładu pracy oraz zespoły ludzi, którzy mogli udzielać doraźnej pomocy potrzebującym. Zwrócono uwagę na nawiązywanie kontaktów z władzami lokalnymi podczas rozdziału dyspozycji, mocy w czasie zimy, określania zakresu przystosowania produkcji do ograniczeń energetycznych i potrzeb pomocy zimowej.

³¹³ ABP, KM PZPR, Protokół nr 5 plenarnego posiedzenia KM PZPR 31.10.1981., sygn. 56/11-1. 8, k. 53.; także (KW), *Godzinny strajk w białostockich zakładach pracy*, Biuletyn Informacyjny ...” 1981, nr 49, s. 4.

³¹⁴ Przedstawicielom władzy administracyjnej i członkom „Solidarności” tłumaczono, iż WTGO usprawniają działalność urzędów. Wydaje się, że oficerowie kierujący grupami mieli rozpoznać teren przed wprowadzeniem przez Wojciecha Jaruzelskiego stanu wojennego, zob.: APB, BWRN, sygn. 139, k. 6.

³¹⁵ „Wiadomości Bieżące” 1981, nr 178-179, s. 1-2.

Białostocka „Solidarność” podjęła się organizacji akcji „Zima”, którą zamierzała przekształcić w formę pomocy społecznej. Celem akcji była pomoc najsłabszym grupom społecznym, w tym osobom starszym i niepełnosprawnym, ubogim, dzieciom z rodzin rozbitych. Opieką postanowiono otoczyć Domy Starców, Domy Dziecka, przedszkola i szkoły. Całość akcji w regionie koordynował Zarząd Regionu. Kierownictwo akcją powierzono Bernardowi Bujwickiemu. Białystok podzielono na 15 rejonów, w których akcję miały prowadzić/ największe zakłady pracy. Były to: KZKS i UD, „Fasty”, „Biazet”, BZGraf, Zakłady Sklejek, Zakłady Mięsne, MPK, „Biruna”, „Przemysłówka”, Zakłady Sierzana, „Instal”, Huta Szkła, Fabryka Dywanów. W terenie akcję prowadziły Terenowe Komisje Koordynacyjne w swoim obrębie działania. Pomoc techniczną w Białymstoku organizowały następujące zakłady specjalistyczne: ZE, BPIE, „Eltor”, BPIS, „Wodrol”, „Instal”. Zarząd Regionu zwrócił się do wszystkich Komisji Zakładowych o wspomaganie zakładów i TKK koordynujących akcję „Zima”. Wytypowane zakłady i TKK stanowiły terenowe pogotowie zimowe od dnia 15 grudnia 1981. W ramach akcji Związek uwzględnił różne formy pomocy: techniczną - naprawy instalacji sanitarnych i elektrycznych oraz naprawy drobne w budynkach, transport, opieka doraźna, wsparcie finansowe na zakup artykułów pierwszej potrzeby. Związek przygotowywał i finansował paczki pod choinki świąteczne dzieciom pozbawionym opieki. Region otrzymał dary ze Szwecji - przede wszystkim odzież, którą po zinwentaryzowaniu miały rozdawać Terenowe Pogotowia Zimowe po 15 grudnia 1981 r. Zarząd finalizował również akcję „Buty”. Ze względu na panujący chaos rynkowy i niewielkie zapasy, zgodnie z wolą wielu rodziców Związek wystąpił do nauczycieli szkół o sporządzenie list dzieci nie posiadających butów zimowych. Wiarygodne listy przedstawiły przedszkola i szkoły w terenie, szkoły w Białymstoku ujęły prawie 100% uczniów. Do współpracy w akcji Zima zgłosiły akces Niezależne Zrzeszenie Studentów oraz Niezależny Ruch Harcerski³¹⁶.

11 listopada uroczyste obchodzono kolejną, 63. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. Organizatorem uroczystości był Zarząd Regionu w Białymstoku, sprzed siedziby którego wyjechała delegacja, aby złożyć wieńce na grobie kapitana Władysława Raginisa w Górze Strękowej koło Wizny. W skład delegacji weszli: przedstawiciel Białostockiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania - Tadeusz Waśniewski i przewodniczący Koła Emerytów i Rencistów przy Zarządzie Regionu - Jan Konopka. Przy ulicy Zwycięstwa KZ NSZZ „S” z „Unitry Biazet” odnowiła zaniedbane groby żołnierzy polskich z 1920 r. Przedstawiciele Komisji Zakładowej i Zarządu Regionu złożyli na nie kwiaty. Okolicznościową mowę wygłosił wiceprzewodniczący Zarządu Regionu - Michał Pietkiewicz. Mówił o znaczeniu wojny polsko - radzieckiej 1920 r. dla dziejów narodu polskiego. Odbył się Apel Poległych. Główne uroczystości zorganizowano o godzinie 18. W Bazylice Prokatedralnej

Tamże.

odprawiono okolicznościową mszę świętą, w której wzięły udział rzesze białostoczan. Ulice ozdobiono plakatami wydanymi przez Zarząd Regionu. Na uroczystości przybyły poczty sztandarowe Związku. Głos zabrał wiceprzewodniczący Zarządu Regionu Michał Pietkiewicz, który mówił o wielkości i znaczeniu listopadowego święta. Aktorzy białostoccy, Dorota Stypułkowska Wiszowata i Lech Andrzej Swisłocki, recytowali okolicznościowe wiersze. Uroczystą mszę świętą celebrował ksiądz biskup Edward Ozorowski. Po uroczystościach liturgicznych przed prokatedrą uformował się pochód. Zapłonęły pochodnie. Na czele pochodu stanęła orkiestra, potem sztandar Regionu. Za nim kilkanaście sztandarów związkowych (NSZZ Kierowców Transportu Prywatnego „S”, Izby Rzemieśniczej, sztandary organizacji zakładowych: „Fast”, „Instalu”, „Uchwytów”, „Biruny”, „ogromy” z Czarnej Białostockiej, kolejarzy z Lokomotywowni Pozaklasowej, Przemysłu Owocowo - Warzywnego, „Przemysłówki”, Białostockiego Kombinatoru Budowlanego). Przy dźwiękach marsza pochód ruszył na Cmentarz Wojskowy w Zwierzyńcu. Na grobach zapłonęły znicze, a na płycie Grobu Nieznanego Żołnierza złożono wieńce. Uczestnicy pochodu zaśpiewali „Pierwszą brygadę”. Głos zabrał Krzysztof Burek, który mówił o znaczeniu 11 listopada dla dziejów narodu polskiego³¹⁷.

W polowie listopada Zarząd Regionu oświadczył, iż najważniejszą sprawą do załatwienia jest poprawa zaopatrzenia społeczeństwa w artykuły konsumpcyjne pierwszej potrzeby. Według związkowców konieczne było uruchomienie systemu społecznej kontroli produkcji i dystrybucji produktów żywnościowych. Uznano, że systematyczną kontrolę na wszystkich etapach procesu produkcyjnego dystrybucji można zapewnić jedynie w oparciu o działające samorządy pracownicze. Dlatego też Prezydium Zarządu Regionu zobowiązało wszystkie komisje zakładowe do zainicjowania i współpracy przy ich tworzeniu samorządów pracowniczych w zakładach pracy. Proces powstawania samorządów przewidywano zakończyć do **1 grudnia 1981 r.** Także w Urzędzie Wojewódzkim odbyło się kolejne posiedzenie Sztabu ds. Rynku. Wzięli w nim udział również członkowie Prezydium i Zarządu Regionu oraz przedstawiciele białostockich zakładów pracy, w sumie ponad 100 osób. Omawiano stan zaopatrzenia i funkcjonowania rynku oraz sposoby jego usprawnienia. Jego ówczesny stan był katastrofalny. Niedobór towarów, koszarne kolejki, spekulacja, brak dostatecznej kontroli co, ile i komu się sprzedaje. Pod adresem administracji padało wiele krytycznych uwag. Uznano dotychczasowe działania sztabu za niewystarczające, domagano się ich usprawnienia i podjęcia nowych - skuteczniejszych. Postulowano likwidację spekulacji, kolejek i wszystkich związanych z nimi utrudnień. Przedstawiciele „Solidarności” żądali realizacji zasady równomiernego, sprawiedliwego podziału towarów. Sztab ds. Rynku proponował wprowadzenie wojewódzkiej karty zaopatrzeniowej rejestrowanej w dowodzie osobistym, na którą można byłoby nabyć, w całym województwie, buty, odzież,

Dzień 11 listopada, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 52, s. 4,5,8.; także AIPN Bi, Uzupelnienie od 15.10 do 15.11. 1981..., sygn. 047/2303, k. 106.

środki higieny, niektóre artykuły spożywcze. Przedstawiciele Związku uważali jednak, iż nie rozwiąże to wszystkich problemów w zadowalającym stopniu i zaproponowali inne rozwiązanie - poprzez sterowany system sprzedaży. Według niego każdego obywatela przypisywano do jednego sklepu spożywczego, odzieżowego, chemicznego itp. I tylko w tym sklepie mógł robić zakupy. Towar miał być podzielony proporcjonalnie w zależności od liczby zarejestrowanych klientów, dla wszystkich w takiej samej ilości. Od 1 grudnia miała obowiązywać powszechna reglamentacja kartek na mięso; według wstępnych kalkulacji, kartki mięsne powinny być zrealizowane w grudniu w 100%³¹⁸.

27-28 listopada 1981 r. zebrało się VI Plenum KC PZPR. W trakcie obrad zobowiązano Klub Poselski PZPR do wystąpienia w Sejmie z projektem uchwały „O nadzwyczajnych środkach działania w interesie obrony obywateli i państwa”. Projekt ten zakładał możliwość udzielenia rządowi szerokich pełnomocnictw, dających prawo ograniczenia swobód obywatelskich. Wywołało to zaniepokojenie wśród działaczy „Solidarności”³¹⁹. Na białostockich uczelniach rozpoczęły się strajki okupacyjne zorganizowane przez Niezależne Zrzeszenie Studentów³²⁰.

Na **początku grudnia** funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa, przygotowując się do rozprawy z „Solidarnością”, rozpowszechniali wśród pracowników aparatu partyjnego, milicji i zawodowych wojskowych pogłoski o istnieniu list proskrypcyjnych, planów wymordowania komunistów wraz z rodzinami przez bojówki „Solidarności”. Oznaczano gwiazdką nazwiska członków PZPR na listach lokatorów w białostockich blokach, a pod dzwonekami domowymi stawiano krzyżyki. Konsekwencją tych działań było zgłaszanie się członków POP PZPR po broń palną. W szeregach PZPR organizowano tzw. partyjne grupy samoobrony lub „grupy działania komunistów”. Podjęto próby skłócenia dzia-

(db), *Reglamentacja, reglamentacja*, „Biuletyn Informacyjny...” 1981, nr 51, s. 6-7; także *Projekt zasad sprzedaży reglamentowanej mięsa i jego przetworów sporządzony przez NSZZ „Solidarność” Region Białystok*. Projekt ze zbiorów prywatnych.

³¹⁹ M. Pernal, J. Skórzyński, dz. cyt., s. 52.

³²⁰ Powodem akcji protestacyjnej był tryb i sposób postępowania Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w kwestiach Ustawy o Szkolnictwie Wyższym, a także konflikt w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Radomiu. Władze wprowadziły do społecznego projektu ustawy o szkolnictwie wyższym, przedstawionego władzom PRL już w czerwcu 1981 r., szereg zasadniczych i z nikim niekonsultowanych poprawek, ograniczających autonomię wyższych uczelni. Dopiero pod naciskiem argumentu strajkowego środowisk akademickich kraju rząd zdecydował się na przesłanie do Sejmu społecznego projektu ustawy. Komitety Strajkowe białostockich uczelni zwróciły się do wszystkich ludzi dobrej woli, do zakładów pracy, do robotników o słowa otuchy i moralnego wsparcia w tych przełomowych dla przyszłości oświaty polskiej dniach. Studenci prosili także o pomoc materialną w postaci: koców, materaców, śpiworów, żywności, środków higieny osobistej, kleju i innych środków klejących do plakatów, papieru powielaczowego, matryc białkowych, farb, pędzli itp., podstawowych leków, papierosów, herbaty, pieniędzy. Pod apelem podpisali się: Ryszard Zieliński - Filia Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, Janusz Smaczny - Politechnika Białostocka, Małgorzata Kamińska - Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna, Jerzy Górny- Akademia Medyczna.

łączy „Solidarności”. Do wielu zakładów pracy dotarły „Związkowe wieści” sygnowane przez nieistniejące Międzyzakładowe Koło „Horyzont”³²¹.

Swego rodzaju próba generalna stanu wojennego nastąpiła **2 grudnia**, kiedy oddziały Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej, wspierane przez milicyjną grupę desantową, spacyfikowały trwający od 25 listopada strajk studentów - podchorążych Wyższej Oficerskiej Szkoły Pożarnictwa w Warszawie. W akcji wzięło udział około 150 wozów bojowych i 2 do 3 tys. wojska i milicji. Żołnierze nie brali bezpośredniego udziału w akcji szturmowej. Podczas akcji nie odnotowano zabitych i rannych. W ciągu całego dnia jednostki straży pożarnej nie miały możliwości wyjazdu do akcji pożarnej, gdyż załogom odebrano kluczyki do wozów bojowych i przerwano wszelką łączność. Tego samego dnia we wszystkich jednostkach MSW ogłoszono stan podwyższonej gotowości bojowej, a kilka dni później nakazano komendantom wojewódzkim MO zmobilizowanie rezerwistów³²².

7 grudnia 1981 r. w teren ruszyli pełnomocnicy - komisarze Komitetu Obrony Kraju. Ich działalność miała obejmować 90 miast we wszystkich województwach³²³. Przebywający w Warszawie Lech Wałęsa wydał, w związku, z powstałą sytuacją, specjalne oświadczenie, w którym zarządził ostre pogotowie w biurach zarządów regionów. Bez dyspozycji ośrodka centralnego żaden z regionów nie mógł podejmować żadnych akcji, z wyjątkiem sytuacji przewidzianych w statucie związku³²⁴.

Wydarzenia w Szkole Pożarnictwa wpłynęły na radykalizację nastrojów członków prezydium Komisji Krajowej, obradującej 3-4 grudnia w Radomiu w składzie rozszerzonym o przewodniczących regionów. Na tym spotkaniu L. Wałęsa gwałtownie zaatakował postępowanie władz. Większość dyskutantów uważała, że w przypadku konfrontacji z władzą Związek będzie stroną zwycięską. Domagano się uchwalenia ustawy o związkach zawodowych, zapewnienia równego dostępu do radia i telewizji, a także przeprowadzenia demokratycznych wyborów do rad narodowych. Jednocześnie zapowiedziano 24-godzinny strajk protestacyjny w przypadku uchwalenia przez Sejm nadzwyczajnych pełnomocnictw dla rządu, a strajk powszechny, gdyby zostały one wprowadzone w życie. W dwa dni później zebranie delegatów regionu Mazowsze wezwało do przeprowadzenia 17 grudnia, w rocznicę masakry robotników w Gdyni 1970 r., wielkiego wieceu w centrum Warszawy przeciwko polityce gen. W. Jaruzelskiego. W odpowiedzi władze opublikowały spreparowaną taśmę z nagraniem obrad radomskich, z którego wynikało, iż „Solidarność” zmierza do konfrontacji i przejścia władzy³²⁵.

”„Wiadomości Bieżące” 1981, nr 203, s. 1.

³²² M. Pernal, J. Skoczński, dz. cyt., s. 53.

³²³ L. Kowalski, *Stan wyjątkowy - okrągły stół*, „Arka” 1993, nr 44-45, s. 25.

³²⁴ A. Szudrowicz, *solidarność” 1980-1981. Zarys działalności w świetle prasy i innych źródeł*, Bydgoszcz 1998, s. 103.

Wejść nie wejść. Polska 1980-1982: wewnętrzny kryzys, międzynarodowe uwarunkowania. Konferencja w Jachrance listopad 1997 r., Londyn 1997, s. 20; także *Rodem z „Solidarności”*.

Na **początku grudnia 1981 r.** Sekretariat Zarządu Regionu zawiadomił komisje zakładowe o mającym się odbyć w dniach 19-21 grudnia II Walnym Zjeździe Delegatów w sali „Łącznikowej” Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. Program zjazdu przewidywał ocenę sytuacji w Związku, sprawozdanie Komisji Rewizyjnej z działalności finansowej Zarządu Regionu, a także udzielenie absolutorium prezydium ZR. Stan wojenny pokrzyżował te plany³²⁶.

W bardzo napiętej atmosferze **11-12 grudnia** w Gdańsku odbyło się posiedzenie Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Statutowe władze „Solidarności” potwierdziły radomskie stanowisko Związku. Oświadczone, iż *Do rozmów z rządem na temat porozumienia narodowego możemy przystąpić z chwilą, gdy władze wyrzekną się planów działania przemocą przeciw narodowi, groźenia konfrontacją i przyjmą za podstawą negocjacji minimalne warunki określone w uchwale radomskiej*³²¹. Uczestniczący w zebraniu członkowie „Solidarności” nie wiedzieli, iż generał Wojciech Jaruzelski wprowadził stan wojenny na terytorium PRL, który zakończył czasowo legalną działalność „Solidarności”³²⁸.

Latem 1980 r. stała się rzecz - jak napisał w nr 1 „Tygodnika „Solidarność” jego redaktor naczelny Tadeusz Mazowiecki - która zmieniła sytuację społeczeństwa i obraz Polski. Po raz pierwszy wielki strajk łączący cele obywatelskie i pracownicze zakończony został porozumieniem, a nie rozlewem krwi. Otwarta została droga do stworzenia naprawdę niezależnego i samorządnego ruchu związkowego. Zmienił się układ sił społecznych, powstała nowa szansa dla kraju. W konsekwencji tego, co wtedy nastąpiło - „Solidarność” jako ruch społeczny stała się wyrazem zbiorowej polskiej nadziei^{3 9}.

Przez 16 miesięcy NSZZ „Solidarność” istniała oficjalnie i zgodnie z prawem jako organizacja społeczno-polityczna, niezależna od władz, będąc jednocześnie związkiem zawodowym. Takich organizacji nie było w Europie Środkowo-Wschodniej od zakończenia II wojny światowej. Była organizacją skupiającą pracowników państwowych, a w ówczesnej Polsce - poza wsią - niemal wszyscy byli pracownikami państwowymi. Wokół „Solidarności” skupili się działacze opozycyjni, często w roli ekspertów i dziennikarzy prasy związkowej. Rozległość władzy państwowej, posiadającej środki propagandy i przymusu (milicja, wymiar sprawiedliwości) wpływała na to, iż „Solidarność” zajmowała się sprawami wykraczającymi poza zwykłe zainteresowania związków zawodowych. Formułowała projekty zmian, zwłaszcza w gospodarce, oświacie i kulturze³³⁰.

Sylwetki twórców NSZZ „Solidarność”, pod red. B. Kopki i R. Żelichowskiego, Warszawa 1997, s. 228.

³²⁶ Oświadczenie Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” nr 10/81; ze zbiorów prywatnych.

¹ W. Turek, *Dlaczego nie doszło do porozumienia Wałęsy, Głępa i Jaruzelskiego?*; [w:] „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu. Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1995, s. 54.

⁸ *Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981-1983.* Praca zespołowa pod kierunkiem T. Walichnowskiego, Warszawa 2001, s. 24.

³²⁹ T. Mazowiecki, *Początek rozmów*, „Tygodnik „Solidarność” 1981, nr 1, s. 1.

³³⁰ J. Karpiniński, *Dziwna wojna*, Paryż 1990, s. 11-12.

W strukturze organizacyjnej Region Białystok NSZZ „Solidarność” należał do mniejszych i słabszych organizacji związkowych w kraju. Liczył około 112 tys. członków, podczas gdy np. Region Śląsko-Dąbrowski 1400 tys. członków, czy też sąsiadujące Mazowsze 911 tys. członków. „Solidarność” była ruchem masowym, w krótkim czasie prześcignęła liczebnie organizację partyjną, skupiającą w swych szeregach (jesienią 1981 r.) około 42 tys. członków. Do „Solidarności” garnęli się także działacze PZPR³³¹.

Wart podkreślenia jest fakt, iż dzięki powstaniu i działalności NSZZ „Solidarność” również w PZPR doszło do powstania grupy inicjatywnej, dążącej do zreformowania partii.

6 lutego 1981 r. z inicjatywy organizacji partyjnej BZPT „Unitra-Biazet” odbyło się pierwsze spotkanie przedstawicieli Podstawowych Organizacji PZPR „Unitry-Biazet”, Białostockich Fabryk Mebli. Powstało białostockie Forum Myśli Partyjnej³³², które wydało wspólny komunikat, przekazany Komitetowi Miejskiemu i Wojewódzkiemu PZPR. Poinformowano w nim, że organizacje partyjne z ww. zakładów pracy uważają, iż integracja pozioma jest niezbędna z następujących powodów: zostało podważone zaufanie społeczeństwa do partii, co najbardziej odczuwają jej szeregowi członkowie, zostało podważone zaufanie członków partii do jej kierownictwa, dotychczasowe wnioski i uwagi dotyczące funkcjonowania partii ginęły bez rezultatów, ze względu na niewystarczającą siłę przebicia i brak koordynacji poziomej we wspólnym działaniu. Dlatego też pozioma integracja miała zmierzać do ustalenia wspólnego programu działania, które mogło stanowić gwarancję prawdziwej odnowy partii³³³. Wielu uczestników spotkania wskazywało, że „na dole” nie ma sprzeczności pomiędzy członkami PZPR i „Solidarności”. Tysiące członków PZPR uczestniczyło w protestach i tworzyło zakładowe struktury „Solidarności”, a Komisje Zakładowe PZPR i NSZZ „Solidarność” często ze sobą współpracowały³³⁴. Stan wojenny zahamował proces odnowy, a struktury poziome nie odegrały znaczącej roli.

Przez okres swej legalnej egzystencji „Solidarność” na Białostocczyźnie miała wpływ na wiele dziedzin życia społeczno - gospodarczego. Dochodziło do ostrych sporów, ale i do współpracy z ówczesną władzą. Przedstawiciele

³³¹ APB, KW PZPR, Uchwała KW PZPR i WK ZSL, sygn. 55/11-1. 13, k. 54.

³³² 27 października 1980 r. w Toruniu powołano Komisję Konsultacyjno - Porozumiewawczą organizacji partyjnych, w której najaktywniejszą rolę odegrali członkowie PZPR z Toruńskich Zakładów Przemysłu Okrętowego „Towimor” oraz działacze Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Początkowo w pracach Komisji brało udział 8 komisji partyjnych, a później 16. Celem Komisji było opracowanie tezy na zjazd partii, gdyż odnowa PZPR miała się zacząć od dołu. Nie tajono aspiracji do stworzenia ogólniejszych wzorców, stwierdzając, że komisja stanowi partyjne forum solidarności i współdziała z przedstawicielami toruńskiej klasy robotniczej oraz inteligencji uniwersyteckiej. Komisja ta dała początek tzw. strukturom poziomym w PZPR, zob. *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PZPR a „Solidarność” 1980-1981*. Oprac. Zb. Włodyk, Londyn 1992, s. 170; „Biuletyn Komitetu Wojewódzkiego PZPR” 1981, nr 2, s. 1.

³³³ APB, KW PZPR, Materiały dotyczące działalności Forum Myśli Partyjnej w BFM i BZPT „Unitra - Biazet” w Białymstoku, sygn. 55/VIII/1 5-t. 1, k. 5.

³³⁴ J. Kwasowski, *Szanować inność*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 89 z 10 IV, s. 3.

Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” byli zapraszani i brali udział w posiedzeniach Wojewódzkiego Zespołu Poselskiego i sesjach Wojewódzkiej Rady Narodowej, posiedzeniach Wojewódzkiego Sztabu ds. Rynku i Wojewódzkiej Nadzwyczajnej Komisji do Walki ze Speculacją. Dzięki takiej postawie członkowie Związku rozwiązali wiele trudnych spraw, w tym np. przekazanie decyzją prezydenta miasta części budynku po WRZZ (łącznie z kawiarnią) na potrzeby Miejskiego Domu Kultury, przekazanie na potrzeby Filii UW w Białymstoku części budynku Białostockiego Zjednoczenia Budownictwa przy ul. M.C. Skłodowskiej 14. Wspólna Komisja złożona z przedstawicieli administracji państwowej i NSZZ „Solidarność” sporządziła listę 60 osób zwolnionych z pracy za udział w strajku w 1976 r. i spowodowała ugodowe załatwienie 24 roszczeń. Wojewoda uzgodnił także z przedstawicielami „Solidarności” rozpoczęcie budowy Instytutu Pediatrii Akademii Medycznej w Białymstoku i budowę szpitala w Hajnówce, 5 przedszkoli, w tym w pierwszej kolejności na osiedlach Dziesięciny i Słoneczny Stok. Omawiano też programy reaktywowania szkół wiejskich czy też budowę nowych szkół w Białymstoku. Zobowiązano wojewodę do przedstawienia programu budownictwa mieszkaniowego w terminie uzgodnionym z NSZZ „Solidarność”. Związkowcy postulowali głównie skrócenie czasu oczekiwania na mieszkania (często na przydział mieszkania trzeba było oczekiwać 10 lat). Przedstawiciele ZR NSZZ „Solidarność” postulowali także u wojewody usprawnienie komunikacji miejskiej³³⁵.

³³⁵ APB, KW PZPR, Informacja o realizacji porozumień społecznych podpisanych z wojewodą białostockim, sygn. 55/TV - 1 . 25, k. 60-65.

Rozdział II

W stanie oblężenia. Działalność NSZZ „Solidarność” od 13 grudnia 1981 r. do 22 lipca 1983 r.

1. Wprowadzenie stanu wojennego

W godzinach popołudniowych **12 grudnia 1981 r.** generał dywizji Czesław Kiszczak pismem nr IB00727/81 zwrócił się do szefa Sztabu Generalnego WP generała broni Floriana Siwickiego o wydanie rozkazów wojsku, by było gotowe do wykonania akcji kryptonim „Azalia” .

12 grudnia o godzinie 23.30. wyznaczeni dowódcy jednostek wojskowych zostali zobowiązani do nawiązania kontaktów z komendantami wojewódzkimi MO. Następnie Kiszczak rozkazał komendantom wojewódzkim MO wykonanie akcji „Synchronizacja”. Informował przy tym, iż zapadły decyzje, których ogłoszenie nastąpi 13 grudnia o godzinie 6 rano w pierwszym programie Polskiego Radia. Polecał także wykonanie akcji „Jodła” i „Klon”, zajęcie siedzib zarządów regionów „Solidarność”, przejmowanie dokumentacji, unieruchomianie urzędów poligraficznych - bez ich niszczenia. Do wykonania wyznaczonych zadań skierowano ponad 1 tys. funkcjonariuszy SB i MO, ponad 1,7 tys. żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza, prawie 1,7 tys. żołnierzy Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych MSW. W ramach tej operacji realizowano zadania szczególnego zabezpieczenia granicy państwowej¹.

Dla każdego województwa wydzielono po jednym batalionie odwodowym oraz 18 batalionów manewrowych z zadaniem interweniowania, blokowania czy tylko w celu demonstracyjnego oddziaływania psychologicznego. Około 17 tys. żołnierzy ochraniało obiekty specjalne, zabudowę i urządzenia komunikacyjne. Rozwinięto do etatu wojennego 244 różne jednostki, powołując żołnierzy rezerwy. Do dyspozycji komisarzy w terenowych grupach operacyjnych oddano około 5 tys. żołnierzy zawodowych i 3 tys. żołnierzy służby zasadniczej².

¹ H. Dominiczak, dz. cyt., s. 354.

² S. Kwiatkowski, *Wojsko i stan wojenny*, [w:] Polska pod rządami PZPR, pod red. M. F. Rakowskiego, Warszawa 2000, s. 415.

13 grudnia o godzinie 4 rano o zaistniałej sytuacji mieli być powiadomieni pierwsi sekretarze Komitetów Wojewódzkich PZPR, wojewodowie, szefowie Wojewódzkich Sztabów Wojskowych³.

Dekretem datowanym na 12 grudnia⁴ Rada Państwa wprowadziła stan wojenny na obszarze całego kraju. Ukonstytuowała się Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego pod przewodnictwem generała Wojciecha Jaruzelskiego. Na mocy dekretu zawieszono działalność wszystkich organizacji, stowarzyszeń i związków zawodowych, w tym NSZZ „Solidarność”, zakazano organizowania strajków i akcji protestacyjnych. Zawieszono wydawanie gazet i czasopism; (miały się ukazywać tylko „Trybuna Ludu”, „Żołnierz Wolności” oraz po jednym dzienniku lokalnym drukowanym w 16 ośrodkach RSW. W Białymstoku drukowano „Gazetę Współczesną”⁵. Zmilitaryzowano niektóre zakłady pracy. W ośrodkach internowania osadzono wielu działaczy „Solidarności”. Powołano rezerwę - Rezerwowe Oddziały Milicji Obywatelskiej, do których na zasadzie kart mobilizacyjnych wcielono wielu działaczy „Solidarności”. Minister Spraw Wewnętrznych wprowadził zakaz poruszania się obywateli w miejscach publicznych w godzinach od 22 do 6 rano. Jednocześnie osoby przebywające w miejscach publicznych zostały zobowiązane do posiadania przy sobie dowodów osobistych, a uczniowie legitymacji szkolnych. Wprowadzono także obowiązek uzyskiwania zezwolenia właściwego terenowego organu administracji na zmianę miejsca pobytu czasowego na okres dłuższy niż 48 godzin.

Wojewodom polecono zadbać o zaopatrzenie sklepów w chleb i mleko. Szczególną uwagę mieli też zwrócić na dostawy wody, ciepła, a także na sprawnie działającą komunikację miejską. W razie braków surowców wojewodowie mogli skracać tydzień pracy. KC PZPR zalecił, by szczególną opieką objąć przemysł lekki i skórzaný, gdzie dominowały kobiety, i pod koniec tygodnia robić dzień wolny od pracy⁶.

O godzinie 6 rano o wprowadzeniu stanu wojennego poinformowano społeczeństwo. W radio i telewizji transmitowano wystąpienia gen. Jaruzelskiego, zaczynające się od słów „*Ojczyźnie naszej grozi śmiertelne niebezpieczeństwo, wywrotowe działania sił wrogich socjalizmowi zepchnęły społeczeństwo na krawędź wojny domowej*”.

³ *Przeciw „Solidarności” 1980-1989*, dz. cyt., s. 135.

⁴ Dz. U. Nr 29, poz. 154 z 14.12.1981.

⁵ „Gazeta Współczesna” 1981, nr 249 z 14 XII, s. 2.

⁶ W. Janowski, *Wprowadzenie stanu wojennego w świetle dokumentów PZPR z 13 XIII 1981 r.*, „Teki Archiwalne” 2003, t. 7, [seria nowa], s. 233.

⁷ *Proklamacja WRON*, „Trybuna Ludu” 1981, nr 293 z 14 XII, s. 1.

Wojewoda Białostocki K. Dunaj wydał wewnętrzne zarządzenia. W zarządzeniu nr 32/81 z 13 grudnia 1981 r.⁸ wprowadził zakaz sprzedaży napojów alkoholowych we wszystkich placówkach handlowych, sprzedaży i spożywania tychże napojów w miejscach publicznych. Zawiesił działalność teatrów, filharmonii, kin, muzeów, salonów wystawowych, cyrków, strzelnic, domów kultury, klubów, świetlic, a także innych placówek kulturalno-oświatowych, z wyjątkiem bibliotek oraz świetlic szkolnych na obszarze województwa. Zabronił umieszczania plakatów, reklam, ogłoszeń i afiszy w miejscach do tego nie przeznaczonych. Kierownicy zakładów pracy zostali zobowiązani do zapewnienia właściwego ich funkcjonowania, a w szczególności w zakresie porządku, ochrony mienia, ochrony przeciwpożarowej, dyscypliny pracy oraz przestrzegania tajemnicy służbowej i państwowej. Wykraczającym przeciwko tym nakazom groziła grzywna w wysokości tysiąca złotych.

Zarządzeniem nr 35/81 z 13 grudnia 1981 r.⁹ wojewoda zmilitaryzował następujące zakłady pracy: Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacji w Białymstoku, Rejonowe Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Białymstoku, Wojewódzką Komendę Straży Pożarnych w Białymstoku, Rejonowe Komendy Straży Pożarnych na terenie województwa białostockiego, Komendy Zawodowe Straży Pożarnych na terenie województwa białostockiego.

Kilku oficerów SB oraz kompania żołnierzy Wojsk Ochrony Pogranicza zostało skierowanych do obsadzenia głównego urzędu pocztowego w Białymstoku, mieszczącego się przy ulicy Warszawskiej. Budynek zajęty został 12 grudnia o godzinie 23. Zablokowane zostały wszystkie połączenia telefoniczne. Wojsko obstawiło budynek od zewnątrz¹⁰.

Zarządzenie nr 32/81 Wojewody Białostockiego w sprawie zapewnienia porządku publicznego na obszarze województwa białostockiego w czasie obowiązywania stanu wojennego, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku nr 11, poz. 57.

⁹ *Zarządzenie nr 35/81 Wojewody Białostockiego w sprawie militaryzacji*, Dz. U. WRN w Białymstoku nr 11, poz. 60.

¹⁰ J. Werpachowska, *Sповідь esbeka*, „Kurier Podlaski” 1992, nr 109 z 10 IV, s. 8.

Zebrali się członkowie Wojewódzkiego Komitetu Obrony¹¹. Na wstępie wojewoda K. Dunaj - przewodniczący WKO - polecił wszystkim dyrektorom wydziałów Urzędu Wojewódzkiego natychmiastowe przeszkolenie swych pracowników z przepisów dotyczących stanu wojennego. W Urzędzie Wojewódzkim i we wszystkich miastach i gminach województwa wprowadzono stałe dyżury, zabezpieczono biura zawieszonych związków zawodowych i stowarzyszeń, zmilitaryzowano niektóre przedsiębiorstwa i instytucje, zakazano sprzedaży benzyny, co w znacznym stopniu ograniczyło ruch pojazdów. I sekretarz KW PZPR - S. Zawodziński - poinformował obecnych, że posiada prawo zawieszania w działaniu sekretarzy i egzektyw wszystkich szczebli na terenie województwa, o ile takowe nie będą działać w myśl postanowień władz partyjnych. Jednocześnie zakomunikował, że w Białymstoku i terenie organizowany jest batalion robotniczy. W batalionie tym miało służyć około 1000 ludzi. Pułkownik Rogalewski poinformował, iż Białystok w nocy z 12 na 13 grudnia kontrolowało 28 patroli pieszych i 4 samochodowe (oprócz tych, które dokonywały zatrzymań internowanych). Były też patrole działające na obrzeżach miasta. Postanowiono nadal utrzymywać ochronę osiedli rodzin wojskowych. Poinformowano ludność i załogi zakładów pracy, że organa władzy i siły porządkowe będą działać zdecydowanie, energicznie i konsekwentnie. Niektórym działaczom „Solidarności” proponowano inną pracę niż tę, którą do tej pory wykonywali. Jeśli nie wyrażali zgody na zmianę, byli zwalniani. Władze traktowały żywność produkowaną przez Państwowe Gospodarstwa Rolne jako rezerwy strategiczne, nie wykluczano również rekwizycji żywności od rolników indywidualnych¹².

W nocy z 12 na 13 grudnia władze dokonały masowych internowań według wcześniej przygotowanych list. Władze oceniały, iż w pierwszych dniach stanu wojennego udało się zatrzymać 70% wszystkich zaplanowanych do inter-

¹¹ Wojewódzki Komitet Obrony (organ terenowy Komitetu Obrony Kraju) był naczelną władzą w województwie w okresie stanu wojennego. Zarówno Komitet Obrony Kraju, jak i Wojewódzki Komitet Obrony utworzono na mocy ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL z 21 listopada 1967 r. Zapisane w ustawie zadania KOK sprowadzały się do ogólnych sformułowań, takich jak: ustalanie generalnych założeń, kierowanie całokształtem spraw, rozpatrywanie zagadnień, koordynacja działań dotyczących obronności kraju. Na podstawie uchwały KOK z 7 grudnia 1981 WKO poszerzyło swą działalność o zadania: zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz dyscypliny społecznej, utrzymanie ciągłości funkcjonowania zakładów pracy, transportu i łączności oraz służb komunalnych, utrzymanie ciągłości zaopatrzenia, sprawne działania służby zdrowia, zapewnienie sprawnego funkcjonowania środków masowego przekazu i zapobieganie wykorzystaniu ich do wrogich celów, realizowanie doraźnych potrzeb wynikających z rozwoju kryzysowej sytuacji w województwie i mieście Białystok, realizacja aktów prawnych i zadań związanych ze stanem wojennym. Skład WKO: Stefan Zawodziński - I sekretarz KW PZPR, Kazimierz Dunaj - wojewoda białostocki - przewodniczący WKO, płk Leon Siemiończyk - Komisarz Wojskowy na miasto Białystok, wiceprzewodniczący WKO, płk Sylwester Rogalewski - komendant KW MO - wiceprzewodniczący WKO, Leopold Rybakiewicz - wicewojewoda, członek WKO, Zenon Świtaj - wicewojewoda, Julian Ślarzyński - wicewojewoda, płk Józef Kulikowski, Witold Stodułko - dyrektor Sekretariatu WKO, APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO w Białymstoku 14 grudnia 1981, sygn. 1/21, k. 15-18; także Dz. U. 1967, nr 44, poz. 220 z późn. zm.

¹² APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół..., sygn. 1/21, k. 18.

nowania. W pierwszych godzinach stanu wojennego zatrzymano łącznie 3392 osoby, zaś do końca lutego 1982 r. internowano w sumie 6647 osób. W październiku 1982 r. liczba internowanych wynosiła 9518 osób¹³.

Przez 49 ośrodków odosobnienia przeszło ponad 10 tys. internowanych. Traktowano ich różnie, w zależności od więzienia lub obozu. Niektórym utrudniano kontakty z otoczeniem, używano przemocy. W innych ośrodkach pozwalano na kontakty internowanych między sobą i z otoczeniem. We wszystkich miejscach odosobnienia brakowało jednak opieki lekarskiej¹⁴.

Na Białostocczyźnie internowania objęły głównie działacze z Białegostoku, natomiast z Terenowych Komisji Koordynacyjnych tylko - z Łap i Grajewa. Nie było aresztowań działaczy Terenowych Komisji Koordynacyjnych w Bielsku Podlaskim, Hajnówce, Mońkach, Sokółce i Siemiatyczach. Internowano przeważnie działaczy NSZZ „Solidarność”, jednego związkowca z NSZZ RI „Solidarność” - Jana Beszłę Borowskiego, z Niezależnego Zrzeszenia Studentów - Konrada Kruszewskiego (w tym czasie etatowego pracownika ZR) i Jana Sakiela¹⁵ oraz dwóch funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej, Krzysztofa Florczykowskiego i Andrzeja Radzickiego. Najliczniej zatrzymano członków Komisji Zakładowych „Uchwytów”, „Fast” i „Unitry-Biazet”. Z Komisji Zakładowej w „Uchwytach” internowano 6 związkowców, z „Fast” internowano - 5, a z KZ „Unitra-Biazet” - 3. W nocy z 12 na 13 grudnia aresztowano łącznie 40 osób, w dniach następnych kolejnych 19¹⁶. Niektórzy z internowanych zostali zwolnieni do końca grudnia 1981 r., pozostałych przewieziono do Suwałk i innych ośrodków odosobnienia¹⁷.

Mimo że internowania przeprowadzano nocą nie udało się tego zachować w tajemnicy. W wielu przypadkach dochodziło do utarczek, wyłamywania drzwi (jak u Leopolda Staweckiego, czy Andrzeja Radzickiego), czego świadkami byli sąsiedzi. Wieść, iż aresztują działaczy „Solidarności” rozchodziła się szybko. Kilka osób przez wiele godzin biegało po mieście (do mieszkań bardziej znanych działaczy) z ostrzeżeniem, aby się ukrywać. Często trafiali za późno¹⁸.

J. Holzer, K. Leski, „Solidarność” w podziemiu, Łódź 1990, s. 8.

¹⁴ J. Eisler, *Zarys dziejów politycznych Polski. 1944-1989*, Warszawa 1992, s. 183-184.

¹⁵ Jan Sakiel studiował na Politechnice w Częstochowie. Po wprowadzeniu stanu wojennego powrócił do rodzinnej Hajnówki, gdzie został zatrzymany przez funkcjonariuszy SB; relacja J. Sakiela z lutego 1999 r.

¹⁶ Pod koniec kwietnia 1982 r. rzecznik prasowy Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Białymstoku, podpułkownik Henryk Karwowski stwierdził, iż w Białymstoku internowano 58 osób. Wydaje się, że nie uwzględnił Bronisława Chełmińskiego z Grajewa, znajdującego się w ówczesnych granicach administracyjnych województwa łomżyńskiego. Lista internowanych została zamieszczona w aneksie na s. 378-379; zob. „Gazeta Współczesna” 1982, nr 85 z 5 IV, s.2.

¹⁷ K. Litwiejko, *Internowani w grudniu 1981 r. w regionie białostockim*, „Białostocczyzna” 1998 nr 3, s. 74-86.

¹⁸ JJ, *Białostocki grudzień*, „Pierwsza „Solidarność”. Biuletyn Więzionych, Internowanych, Represjonowanych - Białystok 2000, nr 3, s. 1-2.

2. Pierwsze godziny stanu wojennego w relacjach białostockich działaczy „Solidarności”

W nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. Andrzej Radzicki i Krzysztof Florczykowski jechali na strajk do Szczecina. Na dworcu w Poznaniu widzieli wielu umundurowanych funkcjonariuszy MO i żołnierzy. W Szczecinie dowiedzieli się, iż w Polsce wprowadzono stan wojenny. Udali się jednak do Stoczni im. Ludwika Warskiego, gdzie trwał strajk. Tam spotkali się z przedstawicielami „Solidarności”. Niektórzy działacze proponowali, by uciec do Szwecji. Była jednak obawa, że statek, na którym miano tego dokonać, może być zatopiony. Po długiej dyskusji postanowiono rozjechać się do domów. Po powrocie do Białegostoku A. Radzicki zastał w domu wystraszoną rodzinę i wyłamane drzwi. Żona poinformowała go, że funkcjonariusze MO i SB czekali na niego całą noc. Koło południa zadzwonił K. Florczykowski, który poinformował A. Radzickiego, że byli po niego funkcjonariusze MO, którzy czekali w jego domu całą noc. A. Radzicki i K. Florczykowski zostali zatrzymani 14 grudnia. W Komendzie Wojewódzkiej MO dostali decyzje o internowaniu. Przewiezieni zostali do aresztu na ul. Kopernika. A. Radzicki znalazł się w celi ze Zbigniewem Simoniukiem i Zdzisławem Ciniewiczem. Nie miał żadnych kontaktów z żoną i dziećmi. Rodzina Radzickiego nie wiedziała, gdzie on przebywa. Po pewnym czasie A. Radzicki został przewieziony do Suwałk¹⁹.

Wieczorem 12 grudnia 1981 r. Konrad Kruszewski wyszedł ze studentckiego strajku w budynku Filii Uniwersytetu Warszawskiego przy ul. Mickiewicza. W mieszkaniu włączył telewizor, w którym nadawano włoski film. Jego projekcja została nagle przzerwana, nie pojawił się żaden spiker. Nie zaniepokoiło to K. Kruszewskiego, który doszedł do wniosku, iż skończył się program. Około 2 w nocy do mieszkania K. Kruszewskiego weszło dwóch cywilów. Powiedzieli, że chcą skonfrontować go z człowiekiem podejrzanym o przestępstwo, który się powołał na Kruszewskiego jako świadka. Gdy K. Kruszewski zorientował się, iż esbecy wykręcają mikrofon z jego telefonu, próbował uciec. Został jednak ujęty i odwieziony do Komendy Wojewódzkiej, gdzie odczytano mu decyzję o internowaniu, gdyż jego przebywanie na wolności było niebezpieczne dla ustroju PRL. Po odczytaniu decyzji przez funkcjonariusza MO Kruszewskiego „zapakowano” do milicyjnej „suki” i odwieziono do aresztu na ul. Kopernika. Tam internowanych powitał długi szpaler umundurowanych funkcjonariuszy, uzbrojonych w pałki, hełmy i tarcze. Niektórzy z nich trzymali na smyczach ujadające psy. Wszystkich przegoniono przez szpaler, nikt nie został jednak pobity. Tym razem funkcjonariusze nie urządzili „ścieżki zdrowia”. Po wejściu do budynku aresztu internowani zostali poddani rewizji. Potem wszyscy dostali więzienne ubrania, pościel i trafili do cel na drugim piętrze. Pierwsze wiadomości o tym, że w Polsce został wprowadzony stan wojenny, zaczęły

docierać do K. Kruszewskiego i innych internowanych przez więzienny radio-węzeł²⁰.

Podczas zatrzymania milicjanci używali przemocy. Funkcjonariusze MO siłą wtargnęli do domu Ludwika Piątka - działacza „Solidarności” mieszkającego w Starosielcach - atakując go gazem łzawiącym. Udało mu się wyrwać i schronić na dachu swego domu, skąd bronił się, rzucając cegłami. Na jego wezwania o pomoc zareagowali sąsiedzi. Milicjanci wezwali wszystkich do rozejścia się, grożąc użyciem broni. W końcu funkcjonariusze zgodzili się na odejście pod warunkiem dobrowolnego zgłoszenia się L. Piątka do Komendy Wojewódzkiej MO (L. Piątek zgłosił się do KW MO, gdzie podpisał zobowiązanie, iż nie będzie siłą obalał ustroju socjalistycznego).

Świadkiem opisywanego wydarzenia był Ryszard Pietruszko - działacz Związku w Białostockim Przedsiębiorstwie Przemysłu Lekkiego. Tej nocy umknął zatrzymania. Dzięki temu 14 grudnia ukrył najważniejsze dokumenty Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”. Resztę spalił. 15 grudnia został wezwany do Komendy Wojewódzkiej MO, gdzie go zatrzymano i internowano²¹.

Jerzego Zacharczuka wywołano pod pretekstem włamania się do jego piwnicy. Gdy zszedł na dół, siłą próbowano wepchnąć go do samochodu. J. Zacharczuk stawiał opór. Został pobity. W czasie tych wydarzeń na balkonach pojawiali się ludzie, którzy zaczęli krzyczeć, iż biją „Solidarność”. Pobitego J. Zacharczuka wrzucono do milicyjnego samochodu i zawieziono do siedziby Komendy Wojewódzkiej MO²².

Józef Nowak z 12 na 13 grudnia przebywał na spotkaniu u znajomych. Dyskutowano o napiętej sytuacji w kraju i możliwościach pacyfikacji „Solidarności”. Jego żona twierdziła, iż władza coś szykuje, gdyż w miejscu jej pracy (Teatr im. A. Węgieerki) znajomy ormowiec chwaił się, iż rozdają im broń. W czasie powrotu do domu J. Nowak zauważył na klatce schodowej jakąś postać, na którą jednak nie zwrócił większej uwagi. Około 2 w nocy usłyszał dobijanie się do drzwi. Gdy odmówił otwarcia drzwi twierdząc, iż jest późno, funkcjonariusze MO zagrozili ich wyważeniem. Wobec tego funkcjonariusze zostali wpuszczeni do mieszkania. Gdy się ubierał, milicjanci przeprowadzili rewizję. Świadcami aresztowania J. Nowaka były jego małe córki²³.

Koło północy Jerzy Jamiołkowski usłyszał dobijanie się do drzwi. Umundurowani milicjanci poprosili go wyjaśnienie sprawy Ryszarda Marciuka²⁴. Bez większych oporów J. Jamiołkowski wyszedł z mieszkania i wszedł do milicyjnej nyski. Dopiero w kilkanaście minut później okazało się, iż został zawieziony do

K. Kruszewski, *Noc internowanych*, „Gazeta Współczesna” 1998, nr 241 z 14 XII, s. 15; także *Mój trzynasty grudnia*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 241 z 15 XII, s. 1.3.

²¹ Relacja Ryszarda Pietruszki z marca 1999 r.

²² Relacja Jerzego Zacharczuka z grudnia 1999 r.

²³ Relacja Józefa Nowaka z kwietnia 1999 r.

²⁴ Pobicie przez funkcjonariuszy MO Ryszarda Marciuka - członka Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w BZPB „Fasty” w maju 1981 r. spowodowało napiętą sytuację w Regionie. Jerzy Jamiołkowski był wtedy przewodniczącym KZ NSZZ „Solidarność” w „Fastach”.

Komendy Wojewódzkiej MO, gdzie została mu odczytana decyzja o internowaniu²⁵.

Tadeusz Waśniewski przebywał w Domu Asystenta przy ulicy Zwierzyńwieckiej. Około 4 nad ranem usłyszał pukanie do drzwi, a później ktoś po imieniu zwrócił się do niego, by otworzył drzwi. T. Waśniewski przypuszczał, iż jest to jego znajomy, którzy dobija się po papierosy. Gdy otworzył drzwi, ujrzał trzech mężczyzn, z których jeden był w cywilnym ubraniu, a dwóch w mundurach MO. Cywil okazał się kapitanem SB. Grzecznie zaproponowali, by udać się z nimi w celu wyjaśnienia ważnej sprawy. Waśniewski zażądał od nich nakazu aresztowania. Odpowiedziano mu jednak, że nie jest aresztowany, ale musi udać się z nimi. Pozwolono zabrać mu kozuch i kilka paczek cennych wtedy papierosów. Następnie został przewieziony do Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej, gdzie odczytano mu decyzję o internowaniu²⁶.

13 grudnia Wojciech Łowiec miał być ojcem chrzestnym córki sąsiada. Położył się wcześniej spać. Obudziło go dobijanie się do drzwi wejściowych mieszkania. Po ich otwarciu ujrzał umundurowanych i uzbrojonych milicjantów. Podszedł do niego funkcjonariusz w cywilu i nakazał się udać do Komendy Wojewódzkiej w celu wyjaśnienia sprawy, której był świadkiem. W. Łowiec wyjaśniał, iż niczego nie widział, gdyż nie wychodził z mieszkania. Przy okazji milicjanci zabrali notes oraz wyrwali słuchawkę od telefonu. Do Komendy W. Łowiec dotarł 12 grudnia około godziny 23 i był pierwszym internowanym w Białymstoku²⁷.

Przed godziną 23 do mieszkania Kazimierza Kamińskiego przybiegł znajomy, który poinformował go, że aresztują działaczy „Solidarności”. Kamiński chciał uciekać, ale z domu nie chciał wypuścić go syn. Na kilka minut przed północą w jego mieszkaniu pojawili się funkcjonariusze MO i SB, którzy zabrali Kamińskiego do Komendy Wojewódzkiej MO. Tam zadano mu pytanie, czy jest sekretarzem Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. Odpowiedział twierdząco. Skuto go w kajdanki, wyprowadzono do piwnic pod komendą i poddano rewizji osobistej. Nad ranem wraz z innymi działaczami został przewieziony do aresztu przy ulicy Kopernika. Tam powitał ich szpaler ZOMO uzbrojony w długie szturmowe pały i tarcze. Wychodząc z milicyjnych bud, internowani śpiewali „Jeszcze Polska...” Początkowo K. Kamiński trafił do pojedynczej celi. Dopiero po jakimś czasie przeniesiono go do celi ogólnej. Był często przesłuchiwany (np. zadawano mu pytania, ile było maszyn do pisania w Zarządzie Regionu). SB proponowała mu także wystąpienie w telewizji i odczytanie oświadczenia popierającego politykę WRON. Odmówił. Na jeden dzień trafił do Suwałk, skąd został przywieziony z powrotem do Białegostoku. W styczniu 1983 r. wypuszczono go na wolność²⁸.

Po północy funkcjonariusze MO zjawili się u Bronisława Niepsuja. Stwierdzili, że należy wyjaśnić sprawę w Zarządzie Regionu. Przy okazji B.

Relacja Jerzego Jamiołkowskiego z marca 1999 r.

Relacja Tadeusza Waśniewskiego z marca 1999 r.

Relacja Wojciecha Łowca z sierpnia 1999 r.

Relacja Kazimierza Kamińskiego z maja 1999 r.

Niepsuj rozpoznał jednego z milicjantów, który wcześniej pracował w „Biaze- cie”. Został zawieszony do Komendy Wojewódzkiej, gdzie odczytano mu de- cyzję o internowaniu. Później przebywał w areszcie na ul. Kopernika, a nastę- pnie został odwieziony do Suwałk²⁹.

Bernard Bujwieski nie chciał otworzyć drzwi milicjantom. Początkowo z siekierą w ręku chciał bronić swego mieszkania. Po wyłamaniu drzwi funkcyj- nariusze MO wynieśli siłą stawiającego opór Bujwieskiego. Wrzucono go do samochodu i zawieszono do Komendy Wojewódzkiej MO, a później do aresztu na ulicy Kopernika. Następnie trafił do Suwałk³⁰.

W nocy pod drzwiami Leopolda i Raisy Staweckich pojawili się funkcyj- nariusze SB, którzy wezwali właścicieli mieszkania do otwarcia drzwi. L. Sta- wecki myśląc, że bandyci napadli na jego mieszkanie, zaczął wzywać przez otwarte drzwi balkonowe milicję, a następnie zabarykadował drzwi wejściowe szafą. Pod balkonem Staweckich zaczęli gromadzić się ludzie, do których pod- jechał patrol MO. Funkcjonariusze ostrzegli zgromadzonych, że przyjechali odebrać broń i może zacząć się strzelanina. Ludzie rozeszli się do domów. W tym czasie funkcjonariusze SB wdarli się do mieszkania Staweckich. Jeden z nich przystawił broń do głowy gospodyni, drugi chciał uderzyć łomem Stawec- kiego, który uniknął ciosu chowając się za drzwi od łazienki. Skutego w kaj- danki zawieszono do KW MO, gdzie zapytano go o miejsce ukrycia 30 tys. butelek z benzyną. Potem zawieszono go do aresztu na ul. Kopernika. W połu- dnie 13 grudnia naczelnik aresztu oznajmił zatrzymanym działaczom „Solidar- ności”, że choć nie są aresztowani, tylko internowani, podlegają rygorom regu- laminu aresztowanego z 1948 r. Jeszcze tej samej nocy ktoś zadzwonił do R. Staweckiej z informacją, iż pociąg z internowanymi odjedzie do Związku Ra- dzieckiego³¹.

13 grudnia 1981 r. miało się odbyć zaplanowane wcześniej zebranie Za- rządu Wojewódzkiego NSZZ RJ „Solidarność”. J. Beszta Borowski przez całą sobotę 12 grudnia przygotowywał materiały oraz projekt porządku zebrania. Po północy usłyszał kroki kilku osób na schodach. Początkowo pomyślał, iż jest to delegacja rolników. W sieni zauważył jednak dwóch umundurowanych funk- cjonariuszy MO i jednego cywila. Nakazano mu ubrać się i udać się za nimi. Został zawieszony do Komendy Wojewódzkiej MO, gdzie przebywało już wielu działaczy białostockiej „Solidarność”. Po rewizji i informacji o wprowadzeniu stanu wojennego na całym terytorium PRL J. Beszta Borowski został przewie- ziony do aresztu przy ulicy Kopernika³².

Początkowo internowani przetrzymywani byli w białostockim areszcie, gdzie panowały znośne warunki. Siedzieli w celach czteroosobowych, korzy- stali z normalnych sanitariatów. Przez pierwszy tydzień nie byli wypuszczani na

Relacja Bronisława Niepsuja z czerwca 1999 r.

³⁰ Relacja Bernarda Bujwieskiego z kwietnia 1999 r.

³¹ AIPN Bi, Akta sprawy przeciwko Raisie i Leopoldowi Staweckim, sygn. 07/91, k. 1-2.; także J. Tartak, *Polowanie na człowieka*, „Kurier Podlaski” 1990, nr 69, s. 6.

³² J. Beszta Borowski, dz. cyt., s. 72-73.

spacery, nie mogli kontaktować się z rodzinami. W kilka tygodni później część z internowanych wyszła na wolność.

5 stycznia 1982 r. w białostockim areszcie śledczym otwarto cele i rozpoczęto dokładne przeszukiwanie internowanych. Przy bramie czekały na nich zakratowane budy. Na pytanie jednego z więźniów, dokąd jada, pilnujący ich oficer powiedział, żeby przygotowali się do kontroli celnej. Okna więźniarek były matowe, więc żaden z więźniów nie mógł się dokładnie zorientować, dokąd jada. Więźniowie obawiali się, iż mogą być wywiezieni na Syberię. Po kilku godzinach dojechali do aresztu w Suwałkach przy ulicy Wojska Polskiego 29³³. Umieszczono ich w wieloosobowych celach. Pomieszczenia były niedogrzone i zagrzybione, ściany mokre i zimne, a po zgazzeniu światła grasowały szcury. Na korytarzu brakowało szyb, w łazience woda zamarzała w kranach. Gazety dostarczano co kilka dni. Z rozrywek kulturalnych dostępne były szachy. Kąpiel raz w tygodniu (na zmianę ciepła i zimna woda), wymiana pościeli następowała co dwa tygodnie. Otoczeni byli słabą opieką lekarską, w aptece brakowało leków, a na dentystę trzeba było czekać przynajmniej tydzień. Racje żywnościowe były bardzo skąpe - całodobowe wyżywienie nie przekraczało 2,6 tys. kalorii, uzupełnianych margaryną przemysłową. Na obiad podawano zupę, często z buraków pokrojonych w kostkę, drugie danie składało się przeważnie z ziemniaków i podrobów. Często podawano tzw. „kaczy żer”, czyli makaron z białym serem, na kolację chleb i dżem. Do łazienki wypuszczano dwa razy dziennie, na bardzo krótko, toteż gdy ktoś nie powrócił na czas, to klawisz zamykał go w łazience i wypuszczał, kiedy mu się podobało. W celach były wielkie kubły, do których wyrzucało się resztki jedzenia i załatwiała potrzeby fizjologiczne. Więzionym urządzano również tzw. „suche łaźnie”. Wyprowadzano internowanych z cel, prowadzono wśród szpaleru zomowców i strażników w kaskach, uzbrojonych w szturmowe pały. W łaźni padało polecenie rozbierania się do naga. Następnie uwięzieni ustawiali się twarzami do ściany. Strażnicy robili wtedy szczegółową rewizję ubrań. W celach w tym czasie trwał tzw. kispisz, w czasie którego rekwirowano krzyżyki, święte obrazki, teksty wierszy i piosenek, a także korespondencję³⁴.

Najlepsze warunki panowały w ośrodku internowania w Kwidzynie, dokąd trafili niektórzy działacze z Białegostoku (Konrad Kruszewski, Bernard Bujwicki, Józef Nowak). Były tam luźne cele, normalne sanitariaty i świetlice³⁵.

Duchowego wsparcia udzielił internowanym ks. biskup Mikołaj Sasinowski z Łomży, który odwiedził internowanych w Suwałkach pod koniec stycznia 1982 r. Odprawiona została po raz pierwszy od 13 grudnia msza święta. Ksiądz biskup w swoim kazaniu prosił więzionych o wytrwałość i wiarę w zwycięstwo słusznej robotniczej sprawy. Po mszy świętej odwiedził internowanych w ich

Stan wojenny na obszarze całego kraju. Zapiski, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1988, nr 104, s. 3.

³⁴ *Internowani*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok, 1982, nr 5, s. 3; także relacja Andrzeja Radzickiego z kwietnia 1999 r.

³⁵ Relacja Konrada Kruszewskiego z czerwca 1999 r.

celach. Obiecał, iż będzie robił wszystko, by ulżyć doli więzionych działaczy „Solidarności”³⁶.

Internowanie części działaczy białostockiej „Solidarności” nie doprowadziło do całkowitego rozbicia struktur Związku i zaprzestania jego działalności. Niektórym działaczom „Solidarności” udało się pozostać na wolności.

Feliks Gołębiowski - były przewodniczący białostockiego MKZ - wyskoczył z mieszkania na czwartym piętrze. Spadając, chwycił się linki od piorunochronu, raniąc przy tym głęboko dłoń. Pod balkonem zemdłał. Nieprzytomnego do swego mieszkania przeniosła razem z sąsiadem Ewa Sypytkowska - działaczka NSZZ „Solidarność” w WSS „Społem”. Przez jakiś czas F. Gołębiowski ciężko chorował (zakażenie dłoni). Po odzyskaniu zdrowia wyjechał za granicę”

Jerzy Rybnik 12 grudnia uczestniczył w zebraniu Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Fabryce Mebli. Związkowcy podzielili się informacjami o ruchach wojsk i oddziałów ZOMO, możliwości wprowadzenia stanu wojennego, które nadeszły z Wrocławia. Wieczorem 12 grudnia J. Rybnika odwiedził jego znajomy, Henryk Kopecki, lekarz pracujący w białostockim areszcie. Długo dyskutowali o możliwościach wprowadzenia stanu wyjątkowego przez władzę ludową. Późną nocą J. Rybnik usłyszał walenie do drzwi. Gdy drzwi nie otwierał, milicjanci zagrozili, że je wysadzą. Na dowód tego jeden z nich zapalił zapalkę. Gdy Rybnik dalej nie otwierał, funkcjonariusz pobiegł po łom. W tym czasie J. Rybnik opuścił przez okno swoje mieszkanie³⁸.

Roman Wilk w nocy z 12 na 13 grudnia dyżurował przy teleksach i telefonach w Zarządzie Regionu. Około 24 przysłyły wiadomości z Przemyśla o ruchach wojsk i telefaks nagle przestał pracować. Nie zdziwiło to dyżurującego, gdyż urządzenia te często się psuły. Telefony jeszcze działały. Wracając do domu na ulicach nie zauważył większego ruchu. W środku nocy obudziło go dobijanie się do drzwi. Nikt jednak nie reagował i funkcjonariusze MO byli przekonani, iż nie ma go w domu. Przez okno R. Wilk zauważył, że jego blok jest obstawiony przez milicjantów, którzy o 6 rano odjechali. R. Wilk pożegnał się z rodziną i wyszedł z domu. Jeszcze tego samego dnia spotkał się z działaczami Komisji Zakładowych ze Starosielc. Na spotkaniu ustalono, iż w poniedziałek 14 grudnia zakłady pracy przystąpią do strajku. Po kilku dniach R. Wilk przystąpił do redagowania i druku „Wiadomości Bieżących”, organizował także pomoc rodzinom internowanych³⁹.

Dariusz Boguski w sobotnią noc 12 grudnia przebywał u znajomych. Gdy wracał nad ranem do domu, zauważył wzmożony ruch milicyjnych pojazdów. Po powrocie został poinformowany, iż poszukiwała go milicja. Z porannego przemówienia W. Jaruzelskiego dowiedział się o wprowadzeniu stanu wojennego. Rano do D. Boguskiego zadzwonił Jerzy Rybnik, twierdząc, iż milicja

Był z nami (wspomnienie o biskupie Mikołaju Sasinowskim), „Biuletyn Informacyjny...”1982, nr 36, s. 5.

³⁷ Relacja Ewy Sypytkowskiej z października 1999 r.

³⁸ Relacja Jerzego Rybnika z marca 1999 r.

³⁹ Relacja Romana Wilka z lipca 1999 r.

aresztowała wielu członków „Solidarności”. D. Boguski spakował się i udał do Zarządu Regionu. Było już tam kilka osób (m.in. Dorota Stypułkowska - Wiszowata, Krystyna Strubel). Co chwila dzwoniły telefony z Komisji Zakładowych z zapytaniami, co robić w tej sytuacji. Odpowiadano, iż należy postępować według statutu Związku. Ustalano nazwiska zatrzymanych działaczy. Po południu do Zarządu Regionu weszła grupa żołnierzy z komisarzem na czele. Sporządzono spis majątku (w nocy do lokalu weszli ZOMO-wcy, uszkodzili kilka urządzeń poligraficznych, ale niczego nie skonfiskowali) i opieczetowano pomieszczenia⁴⁰.

Edward Łuczycki wieczorem 12 grudnia przebywał na dyżurze w szpitalu. Około 23 przyjął ostatnich pacjentów i postanowił udać się do domu. Koło północy przyjechał po niego Marek Maliszewski, który wcześniej dyżurował w Zarządzie Regionu i stwierdził, iż coś się dzieje. Na ulicy Wesołej spotkali żonę Michała Pietkiewicza, która poinformowała ich, iż mąż jej został nagle zabrany z domu. Milicjanci nie pozwolili mu nawet zabrać butów. Po krótkiej naradzie M. Maliszewski i E. Łuczycki udali się do parafii św. Rocha⁴¹.

15 grudnia w mieszkaniu Stanisława Przestrzelskiego zjawiła się ekipa funkcjonariuszy SB, żeby go aresztować. Chorujący na serce Przestrzelski dostał ataku. Funkcjonariusze SB zostawili go spokoju obawiając się kolejnego zawału. Dzięki temu S. Przestrzelski prawdopodobnie uniknął internowania i odegrał później dużą rolę przy tworzeniu podziemnych struktur „Solidarności”⁴².

Stanisław Marczuk, przewodniczący Zarządu Regionu, i Krzysztof Burek, rzecznik prasowy ZR, którzy byli obecni na posiedzeniu Komisji Krajowej w Gdańsku⁴³, uniknęli aresztowania⁴⁴. Stanisław Marczuk powrócił do Bialegostoku. Krzysztof Burek zatrzymał się w Warszawie w rodzinnym domu. Po powrocie do Bialegostoku S. Marczuk udał się do Doktorc, gdzie mieszkała

Relacja Dariusza Boguskiego z grudnia 1999 r.

⁴¹ Relacja Edwarda Łuczyckiego z kwietnia 1999 r.

⁴² K. Litwiejko, *Stanisław Przestrzelski 1945-1999*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 197, z 12 VIII, s. 8.

⁴³ W nocy z 12 na 13 grudnia zakończyły się w Gdańsku obrady Komisji Krajowej „Solidarności”. Aresztowania rozpoczęto po zakończeniu obrad, gdy członkowie władz związku, dziennikarze, a także zaproszeni goście udali się na nocleg, zob.: *Stan wojenny. Wspomnienia i oceny*. Praca zbiorowa pod red. J. Kulasa, Pelplin 1999, s. 350.

⁴⁴ S. Marczuk, K. Burek i ich kierowca, którzy spóźnili się na posiedzenie Komisji Krajowej w Gdańsku, zakwaterowali się na własną rękę i zamieszkali w Grand Hotelu w Sopocie. W nocy z soboty na niedzielę do pokoju, w którym nocowali, weszli milicjanci, otwierając drzwi własnymi kluczami. Dzięki temu, iż nie mieli pieczętek w dowodach osobistych świadczących o zatrudnieniu w „Solidarności” i nie było ich na wspólnej liście w hotelu, który zamieszkiwali związkowcy biorący udział w spotkaniu KK, nie zostali aresztowani. Po wyjściu milicjantów opuścili szybko pokój. Całą trójkę wzięli na przechowanie pracownicy hotelu do swego pomieszczenia służbowego, informując o aresztowaniu gości - związkowców. Tam też wysłuchali przemówienia W. Jaruzelskiego o wprowadzeniu stanu wojennego. O świcie bocznym, kuchennym wyjściem opuścili pokój, pozostawiając zaparkowany samochód służbowy. W Gdańsku Wrzeszczu (siedziba Zarządu Regionu), dokąd się udali, otrzymali pierwsze wiadomości o pacyfikacji budynków, w których mieściły się zarządy regionów; zob. J. Gadek, *Dwie minuty wolności*; „Gazeta Współczesna” 1994, nr 241 z 15 XII, s. 2; Relacje Stanisława Marczuka z marca 1999 r. i Krzysztofa Burka z kwietnia 1999 r.

jego matka. Po kilku dniach (15 grudnia) powrócił do Białegostoku i poszedł na plebanie do kościoła św. Rocha, do księży Jerzego Gisztarowicza i Wacława Lewkowicza. Było tam kilku ukrywających się działaczy: Jerzy Rybnik, Waldemar Rakowicz, Krzysztof Rutkowski, Edward Łuczycki, Marek Maliszewski, Bogdan Borenstein. Tam też 14 grudnia, jeszcze przed przybyciem S. Marczyka, ukrywający się zorganizowali Prezydium Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność”. Napisali także pierwsze odezwy do członków „Solidarności”, które znalazły się w specjalnym numerze „Wiadomości Bieżących”. Wezwano w nich do strajków okupacyjnych we wszystkich zakładach pracy Regionu, wyłączono tylko zakłady produkujące żywność, energię, telekomunikację, placówki zdrowia⁴⁵.

Po otrzymaniu informacji, że istnieje ryzyko wykrycia ukrywających się osób przez SB, ksiądz Stanisław Szczepura przebrał ich w sutanny i zawiózł do Bazyliki Prokatedralnej, a tam zaopiekował się nimi ksiądz Antoni Lićwinko⁴⁶. Do PRMKS NSZZ „Solidarność” dołączyli Krzysztof Burek i Stanisław Marczyk.

13 grudnia o godzinie 2.40 do siedziby Zarządu Regionu weszli funkcjonariusze SB i ZOMO. Wyłamali drzwi w 3 pomieszczeniach, w tym w dziale poligrafii, gdzie uszkodzili sprzęt, i wyszli. Od rana do siedziby Zarządu Regionu przychodzili związkowcy, by dowiedzieć się czegoś o ostatnich wydarzeniach. Pojawili się m.in. Jan Radziwon, Dariusz Boguski, Waldemar Czechak, Ryszard Gocłowski i Krystyna Strubel. Na polecenie Boguskiego zaczęto wywozić sprzęt poligraficzny i dokumenty. Boguski wręczył też Dorocie Stypułkowskiej - Wiszowatej pieczętki i część dokumentów, by zabrała z siedziby Zarządu Regionu i przechowała. Dzięki pomocy księdza A. Lićwinki rzeczy te przekazała Stanisławowi Marczukowi⁴⁷. Dariusz Boguski zorganizował transport i ukrył powielacze u Czesława Zimnocha - członka Komisji Zakładowej Białostockiego Przedsiębiorstwa Rolnego (z Zarządu Regionu wyniesione zostały przez Jana Radziwona). Papier i inny sprzęt zmagazynowano u Witolda SWierzbńskiego. D. Boguski skontaktował się ze Stanisławem Marczukiem i Romanem Wilkiem i wspólnie zdecydowali o dalszym wydawaniu Biuletynu Informacyjnego

48

cyjnego .

Uchwała nr 1 Prezydium Międzyzakładowego Komitetu strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dnia 14.12.81 r., „Wiadomości Bieżące. Wydanie specjalne nr 3 z 14.12.1981, s. 1.

⁴⁶ K. Rosiński, *Przetrawiliśmy dzięki Kościołowi* [rozmowa z S. Marczukiem], „Kurier Poranny” 1990, nr 164, s. 4; także Z. Nikitorowicz, *Naszą bronią była prawda* [rozmowa ze S. Marczukiem], „Kurier Poranny” 1999, nr 290, s. 9.

⁴⁷ T. Danilecki, M. Zwolski, *Podlasie i Suwalszczyzna*, [w:] Stan wojenny w Polsce, pod red. A. Dudka, Warszawa 2003, s. 416; także Relacja Doroty Stypułkowskiej - Wiszowatej z lipca 1999 r.

⁴⁸ Pierwszy konspiracyjny „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok [nieocenzurowany] ukazał się z datą 1 stycznia 1982 r. Służył jako materiał szkoleniowo - informacyjny dla Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”. Redagowali go Krzysztof Burek i Dariusz Boguski. W ciągu kilkunastu lat istnienia podziemnego Biuletynu Informacyjnego redagowali go i drukowali: Krzysztof Burek, Dariusz Boguski, Walenty Olenzki, Andrzej Ciszewski, Jarosław Mosiejewski, Bogusław Lider, Andrzej Fedorowicz, Jerzy Kułak, Tadeusz Dzienis, Marek Powichrowski, Ewa Bończak Kucharczyk, Ewa Pankiewicz, Konrad Kruszewski, Gabriela Walczak,

W pierwszym konspiracyjnym „Biuletynie Informacyjnym” NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok (był jednym z pierwszych pism podziemnych w kraju), służącym - jak napisała redakcja - jako materiał szkoleniowo-informacyjny dla Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”, z oświadczeniem do członków NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok wystąpiło Prezydium Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok.

Pod koniec grudnia 1981 r. ukrywający się przewodniczący białostockiej „Solidarności”, Stanisław Marczuk, przekazał włoskiemu kierowcy, który przywiózł dary do Parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku, odezwę skierowaną do wszystkich członków NSZZ „Solidarność”, zredagowaną przez Krzysztofa Burka. Była ona adresowana do przebywającego w Rzymie księdza Leszka Sławoja Głodzia, który przekazał teksty Janowi Nowakowi-Jeziorańskiemu do Monachium, gdzie mieściła się siedziba Radia Wolna Europa. Radio wyemitowało informacje z Białegostoku na całą Europę. Dokument ten był jednym z pierwszych świadectw organizującego się strukturalnego oporu „Solidarności”⁴⁹.

3. Reakcja białostockiej „Solidarności” na stan wojenny

W poniedziałek 14 grudnia 1981 r. (pierwszy dzień roboczy po wprowadzeniu stanu wojennego) pomimo wezwań PMKS NSZZ „Solidarność” nie było masowych protestów studentów ani załóg zakładów pracy na Białostocczyźnie. Doszło do kilku prób przerwania pracy. W BZPT „Unitra Biazet” na Wydziale Technologicznym Konstrukcji Narzędzi odbyło się spotkanie kilkunastu członków Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”, którzy nie zostali aresztowani. W trakcie spotkania (wzięły w nim udział następujące osoby: Elżbieta Kaufman - Suszko, Marcjanna Romanowicz, Róża Michałowska, Ryszard Wnorowski, Jerzy Mojsa, Kazimierz Madej, Bogusław Dębski i Ryszard Borucki) powołany Komitet Strajkowy, na czele którego stanął R. Borucki, podjął uchwałę następującej treści: *„Polacy, sytuacja w naszej własnej ojczyźnie jest tragiczna. We własnym domu grożą nam karabinami. Strajkujemy przeciwko obecnemu stanowi rzeczy. Żądamy: uwolnienia wszystkich aresztowanych w związku z wprowadzeniem stanu wojennego, zawieszenia stanu wojennego, wydania sztandaru KZ NSZZ „Solidarność”*. Nikomu nie zabroniono prawa do pracy, czas za okres trwania strajku miał być odpracowany w innym terminie. W razie interwencji

Marek Gajewski, Janusz Taranienko, Stanisław Litwinowicz, Tomasz Wasilewski i inni. Dużą pomoc przy kolportażu wnieśli białostoccy taksówkarze, m.in. Krzysztof Nowakowski i Henryk Wietocha. W „Biuletynie” z oświadczeniem do członków NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok wystąpiło Prezydium Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok, które pełniło rolę centrum koordynacyjnego dla całego regionu. Informacje o Biuletynie autor uzyskał dzięki relacjom m.in.: Dariusza Boguskiego, Konrada Kruszewskiego i Walentego Olendzkiego.

⁴⁹ Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

Komitet apelował o zachowanie spokoju⁵⁰. Po spotkaniu jego uczestnicy przeszli na halę. Tam B. Dębski przekonywał zebranych robotników (ok. 600 osób), że nie można pogodzić się ze stanem wojennym. Tego dnia nikt w „Unitrze - Biazet” nie podjął pracy. Komitet zarekwirował sprzęt nagłaśniający. Dzięki niemu poinformowano załogę, że w sobotę w nocy aresztowani zostali działacze Komisji Krajowej NSZZ „S” i działacze regionalni. R. Borucki poinformował ponadto, iż w „Unitrze - Biazet” powołano Komitet Strajkowy, który zażądał uwolnienia wszystkich aresztowanych w związku z wprowadzeniem stanu wojennego, zniesienia stanu wojennego, wydania zakładowego sztandaru KZ NSZZ „Solidarność”. Pod dokumentem podpisali się wszyscy, którzy uczestniczyli w zebraniu i utworzyli Komitet Strajkowy. Kartkę z podpisami zniszczono, żeby nie wpadła w ręce władz. Przez cały poniedziałek trwał wiec, którym kierowali B. Dębski i R. Borucki. Komisja Zakładowa Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, na czele której stał Wiktor Rożko, poparła strajk”. W odpowiedzi na stan wojenny wielu działaczy partii wystąpiło z szeregów PZPR (m.in. dwaj członkowie Komitetu Miejskiego PZPR w Białymstoku, Mirosław Linkiewicz i Mikołaj Gryko⁵²). Do zakładu pracy przybyli oficerowie Wojska Polskiego, którzy mieli „zmiękczyć” załogę. Przed rozpoczęciem pracy przez drugą zmianę dyrektor „Unitry - Biazet” postanowił, że nie wpuści do zakładu przybyłych pracowników. Wobec takiej sytuacji Komitet Strajkowy podjął decyzję o zawieszeniu strajku⁵.

Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej przeanalizowała sytuację w BZPT „Unitra - Biazet” w czasie strajku. Oceniono postawę dyrektora na tle sytuacji politycznej przed wprowadzeniem stanu wojennego. WKPP udzieliła mu nagany. Postanowiono dokonać zmiany na stanowisku I sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR. W odpowiedzi na posunięcia WKPP ponad 40 członków złożyło legitymacje partyjne⁵⁴.

W Fabryce Urządzeń Grzewczych „Spomasz-Biawar” próbę przerwania pracy podjął przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Ryszard Siemiaszko. Rankiem 14 grudnia zorganizował zebranie załogi (przybyło około 100 osób⁵⁵), na którym wzywał do podjęcia strajku protestacyjnego w związku z wprowadzeniem stanu wojennego i internowaniem działaczy „Soli-

Uchwała Komitetu Strajkowego znajduje się w aktach sprawy Bogusława Dębskiego. Archiwum Sądu Okręgowego w Białymstoku (dalej ASO w B), Akta sprawy Bogusława Dębskiego, sygn. II K 48/82, k. 31; także R. Rudnicki, *13 grudnia 1981 r.*, „Gazeta Współczesna” 1996, nr 242 z 14 XII, s. 14-15.

⁵¹ Wiktor Rożko został za swą postawę w czasie strajku odwołany został ze stanowiska I sekretarza KZ PZPR i członka Egzekutywy Komitetu Zakładowego; zob. APB, KM PZPR, Protokół nr 19 z posiedzenia Egzekutywy KM PZPR 14.12.1981 r., sygn. 56/TV- t. 13, k. 301.

⁵² APB, KM PZPR, Protokół nr 7 plenarnego posiedzenia KM PZPR, sygn. 56/11-1. 8, k. 97.

⁵³ Relacja Bogusława Dębskiego z grudnia 2000 r.; także APB, KM PZPR, Informacja dotycząca działalności partyjnej KM PZPR w Białymstoku w okresie od 13.12.1981 r. do 27.12.1981 r., sygn. 56/IV- t. 14, k. 14; także AIPN Bi, Ocena sytuacji polityczno-operacyjnej województwa białostockiego za okres od 15.12. 1981 r. do 31.12.1982 r., sygn. 047/2302, k. 301.

⁵⁴ Biuletyn Komitetu Wojewódzkiego PZPR 1982, nr 12, s. 2.

⁵⁵ Do „Solidarności” należało 500 osób na 560 zatrudnionych. ASO w B, Akta sprawy Ryszarda Siemiaszki, sygn. III K 1232/82, k. 38v.

darności". Ryszard Karbowski - kierownik zmiany - sporządził listę osób deklarujących chęć strajkowania. Zapisało się na niej tylko 23 pracowników „Biawaru”. W związku z tym załoga nie przerwała pracy. W kilka miesięcy później R. Siemiaszko został skazany przez Sąd Wojewódzki na 1 rok więzienia⁵⁶.

W Fabryce Wyrobów Runowych „Biruna” działacz NSZZ „Solidarność” - Ryszard Gocłowski nawoływał do strajku, twierdząc, iż aresztowano Marka Depczyńskiego, przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”, że strajkują „Fasty”, „Uchwyty” i zakłady pracy w całej Polsce. Załoga nie podjęła strajku, a dyrektor wezwał milicję. R. Gocłowski opuścił zakład pracy, obawiając się aresztowania. Został zwolniony z pracy w trybie natychmiastowym. Rozesłano za nim list gończy⁵⁷.

Nie udało się zorganizować strajku w największym zakładzie Białostockich, czyli w BZPB „Fasty”. Na wszystkich wydziałach pojawili się oficerowie Wojska Polskiego. Co jakiś czas obok zakładu przejeżdżały kolumny wozów pancernych. Potencjalni organizatorzy byli wzywani na rozmowy z kierownictwem. Kilku członkom „Solidarności”: Jerzemu Wysockiemu, Kazimierzowi Maniczowi, Jolancie Wołany i Witoldowi Mierzwińskiemu udało się wynieść z zakładu sztandar Komisji Zakładowej „Solidarności”, kilka flag oraz niektóre dokumenty. Wprowadzono ścisłą kontrolę poruszania się po zakładzie⁵⁸.

Nie strajkowały również „Uchwyty”. Po ogłoszeniu stanu wojennego Henryk Malinowski, wiceprzewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” (pracujący w Biurze Projektowym) wyszedł na warsztat. Jego obecność na hali fabrycznej i rozmowy z robotnikami zwróciły uwagę konfidentów Służby Bezpieczeństwa. Kierownictwo zakładu obawiało się, iż wiceprzewodniczący zorganizuje strajk. Został więc aresztowany, a załoga zastraszona⁵⁹ („Uchwyty” należały do czołówki zakładów w województwie białostockim, w których organizowano robotnicze protesty)⁶⁰.

Nie strajkowano również poza Białymstokiem. W Fabryce Maszyn Rolniczych „Agromet” w Czarnej Białostockiej (do „Solidarności” należało około

⁵⁶ ASO B, Akta sprawy Ryszarda Siemiaszki, sygn. III K 1232/82, 29-30.

⁵⁷ ASO w B, Akta sprawy Ryszarda Gocłowskiego, sygn. II K-30/82, k. 65, 79.

⁵⁸ J. Jamiołkowski, *W pogoni...*, Białystok 2000, s. 49-50.

⁵⁹ T. Danilecki stwierdził na podstawie materiałów grupy operacyjnej, która stworzyła plan kierunkowych działań operacyjnych umożliwiających przejęcie kierowniczych ogniw „Solidarności” w woj. białostockim po wprowadzeniu stanu wyjątkowego (przechowywanych w archiwum IPN Oddział w Białymstoku pod sygn. 0044/223), iż białostocka SB przewidywała, że po wprowadzeniu stanu wojennego centrum oporu będzie w „Uchwytach” przy ul. Łąkowej, a strajki mogą wybuchnąć w „Biazecie” i „Fastach”. Mieli im przeciwdziałać tajni współpracownicy, których zadaniem było przejęcie kierownictwa w KZ i sterowanie protestami. Strajki wybuchły tylko w „Biazecie” i „Uchwytach” przy Szosie Północno-Obwodowej, prawdopodobnie dlatego, iż SB nie zdołała pozyskać odpowiednich osób. Strajku w „Spomaszu” SB nie przewidywała, zob.: T. Danilecki, M. Zwolski, dz. cyt., s. 422; także R. Rudnicki, *13 grudnia 1981 r.*, „Gazeta Współczesna” 1996, nr 242 z 14 XII, s. 14-15.

⁶⁰ Załoga „Uchwytów” protestowała w grudniu 1970 r., w czerwcu 1976 r. i pod koniec sierpnia 1980, zob. M. Kietliński, *Białystok na zakrętach PRL*, „Gryfita” 2000, nr 22, s. 15-20.

90% załogi) odbyła się narada kierowników. Oznajmiono na niej zawieszenie działalności związków zawodowych i innych organizacji, zakazano zebrań. Dyrektor Krzysztof Stępień oświadczył, że do fabryki został przydzielony komisarz, który miał sprawować kontrolę. Nakazano zawiesić redagowanie biuletynu „Cień” (był on drukowany w podziemiu). Dyrektor Stępień uchronił przed internowaniem działaczy „Solidarności”, zapewniając władze, iż są przydatni w fabryce, a ich wcześniejsza działalność była całkowicie apolityczna. Poręczył, iż „Solidarność” nie będzie działać na terenie „Agrometu” .

Białostoccy dziennikarze, którzy należeli do „Solidarności”, zostali urlopowani. Część środowiska przyjęła to jako odsunięcie ich od pracy za dotychczasowe przekonania polityczne i działalność w „Solidarności”. W ramach akcji „Klon” białostocka SB przeprowadziła rozmowy ostrzegawcze z J. Chmielewskim, M. Kusibą i A. Pawluczukiem. Stwierdzili oni, iż nie będą prowadzić działalności politycznej. A. Pawluczuk i J. Muszyński opracowali list do Ministra Spraw Wewnętrznych, pod którym zbierali podpisy o uwolnienie redaktora Rozgłośni Regionalnej Polskiego Radia, Władysława Piotrowskiego. Z A. Pawluczukiem przeprowadzono kolejną rozmowę. Jednocześnie zabroniono urlopowanym dziennikarzom pobytu w redakcjach, by niekorzystnie nie oddziaływali na pracujące zespoły redakcyjne⁶².

Powoli aktywizowali się działacze białostockiej „Solidarności”, którzy uniknęli internowania. Z Warszawy do Białegostoku przyjechał Krzysztof Burek. Wyskoczył ze zwalniającego pociągu w rejonie Białystok-Wiadukt i udał się na ulicę Kardynała Stefana Wyszyńskiego, do mieszkania Ireny i Eugeniusza Bil-Jaruzelskich. Stamtąd w godzinach południowych został przewieziony samochodem przez Hannę Bołbot do kościoła prokatedralnego, gdzie odbyło się pierwsze spotkanie ukrywających się członków białostockiej „Solidarności”. Zdał tam relację z obrad Komisji Krajowej i odczytał dokument - apel Prezydium KK NSZZ „Solidarność”⁶³.

Zebrało się Prezydium Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego w składzie: Stanisław Marczuk, Jerzy Rybnik, Dariusz Boguski, Roman Wilk, Krzysztof Burek, Stanisław Przestrzelski, Edward Łuczycycki, Waldemar Rakowicz. Uczestnicy spotkania wydali odezwę rozpoczynającą się od słów: „*Mijają ty dzień stanu wojennego. Piąty dzień drakońskiego ograniczenia praw obywatelskich, rządów siły i przemocy...*”, skierowaną do wszystkich

Pamiętny grudzień 1981. Wspomnienia Ryszarda Wołkońca, „Rozmaitości”. Informacyjny Magazyn Gminy Czarna Białostocka 2003, nr 139, s. 7.

⁶²AIPN Bi, Uzupelnienie ... za okres od 1.12 1981 r. do 31.12.1981 r., sygn. 047/2302, k. 126.

⁶³ 14 grudnia 1981 r. w Stoczni Gdańskiej powołano Krajowy Komitet Strajkowy, na czele którego stanął Mirosław Krupiński. Członkowie NSZZ „Solidarność” zostali wezwani do strajku generalnego. Zakończyć się on miał po uwolnieniu wszystkich aresztowanych i odwołaniu proklamowanego stanu wojennego. Komunikat podpisali Mirosław Krupiński - wiceprzewodniczący Komisji Krajowej, Andrzej Konarski, Eugeniusz Szumiejko, Jan Waszkiewicz i Aleksander Przygodziński - członkowie Prezydium KK. *Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981-1983*. Pod red. T. Walichnowskiego, Warszawa 2001, s. 87; także *Stan wojenny. Wspomnienia i oceny*, dz. cyt., s. 350.

członków NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. Tekst odezwy zredagował Krzysztof Burek. W tym samym dniu Komitet ogłosił stan żałoby w całym regionie. Jej manifestacją miało być noszenie przez członków „Solidarności” żałobnych opasek. Zaapelowano także, by prace na każdej zmianie w każdym zakładzie pracy rozpoczynać modlitwą za dusze zabitych górników⁶⁴.

W tydzień po wprowadzeniu stanu wojennego w województwie panował spokój. Jak informował płk S. Rogalewski, MO znajdowała pojedyncze ulotki, notowała również wrogie wypowiedzi. Prokuratura działała energicznie i skutecznie. Przeprowadzono szereg rozmów ostrzegawczych z członkami „Solidarności”. Nie przynosiły one pożądanego skutku, gdyż dane z rozpoznania SB wskazywały, że w poniedziałek 21 grudnia 1981 r. miała być podjęta we wszystkich zakładach akcja protestacyjna i zbieranie podpisów pod petycją do władz o cofnięcie stanu wojennego. W związku z akcją organizowaną przez podziemną „Solidarność” 21 grudnia od godz. 5 do godz. 23 na całym obszarze miasta działały wzmocnione siły wojska i milicji, natomiast do ważniejszych zakładów pracy przybyło 10 komisarzy wojskowych⁶⁵. Do każdego komisariatu na terenie województwa skierowano po jednym plutonie wojska w celu zademonstrowania siły w terenie. Radiostacje w Krynicach i Sowlanach były ochraniające przez wojsko. Zapowiadany strajk jednak nie odbył się.

Pod koniec grudnia 1981 r. w województwie białostockim obserwowano się sporadyczne próby organizowania publicznych wystąpień. Niektórzy internowani opuścili ośrodki odosobnienia, pozostali zachowywali się spokojnie. Ich rodziny zgłaszały się z prośbą o umożliwienie im przekazywania paczek żywnościowych, odzieży. W Białymstoku krążyły różne plotki o mających nastąpić strajkach, wystąpieniach itp. W tych sprawach SB prowadziła rozmowy wyjaśniające i ostrzegawcze z członkami „Solidarności”. Takie rozmowy były przeprowadzone w „Fastach”, w „Fadomie” i w Elektrociepłowni, gdzie były kolportowane ulotki oraz „Biuletyn Informacyjny”. W „Fastach”, MPK, ZNTK w Łapach organizowano zbiórki pieniędzy na pomoc rodzinom internowanych działaczy. W Siemiatyczach pojedyncze osoby czyniły próby organizowania masówek, co zostało udaremnione. Płk S. Rogalewski stwierdził, iż w „Fastach” w przerwie śniadaniowej odbywały się zbiorowe modlitwy w intencji internowanych i ich szybkiego wyjścia na wolność⁶⁶.

⁶⁴ *Kronika stanu wojennego na Białostocczyźnie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1987, nr 102, s. 4, 5, 8.

⁶⁵ Tamże, s. 8.

⁶⁶ APB, UWB, WKO, Protokół..., sygn. 1/21, k. 19-23; także AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.12.1981 r. do 31.12.1981 r., sygn. 047/2302, k. 130.

4. Taktyka Służby Bezpieczeństwa w zakresie tworzenia nowych związków zawodowych

Pod koniec grudnia 1981 r. SB opracowała koncepcję działań mających na celu przejęcie „Solidarności”⁶⁷. Postanowiono zaktywizować liderów związków branżowych, którym zalecono tworzenie komisji socjalno-bytowych. Następnym etapem było częściowe odbudowanie „Solidarności” w oparciu o liderów kontrolowanych przez SB. Miało się to odbywać przez powoływanie nieformalnych grup inicjatywnych w dużych zakładach pracy na szczeblu miejskim i wojewódzkim (zgodnie z podziałem administracyjnym kraju, ale zabroniono tworzenia regionów). Kandydaci do grupy inicjatywnej mieli prowadzić swe działania dyskretnie, bez wrażenia prowadzenia działalności związkowej. Przy tworzeniu grup brano pod uwagę zachowanie i działalność kandydatów. Chętnie też typowano tzw. osobowe źródła informacji z poprzedniego okresu i członków „Solidarności” pozyskanych po wprowadzeniu stanu wojennego. Dobrze zakonspirowanych współpracowników postanowiono używać do likwidacji tajnych struktur „Solidarności”. Grupy inicjatywne miały być powoływane wer dług podziału branżowego, gdyż - jak zauważali funkcjonariusze SB - silne interesy partykularne poszczególnych branż byłyby przeciwwagą dla układu terytorialnego i siły związków zawodowych. Przedstawiciele sekcji branżowych mieli wchodzić w skład centralnych władz i zarządów wojewódzkich „Solidarności”, co udaremniłoby strajki o większym zasięgu. Zakładano też, iż koncepcjonowana „Solidarność” uzna WRON i podporządkuje się jej decyzjom, będzie związkiem zawodowym współpracującym z władzą ludową i koncesjonowanymi związkami zawodowymi. Realizacją przedstawionych zadań miał zająć się wydział V we współdziałaniu z wydziałami II, III i IV Komendy Wojewódzkiej MO w Białymstoku⁶⁸.

W związku z tym 28 grudnia 1981 r. płk. J. Michałkiewicz - Zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku powołał Grupę Operacyjną KWMO, która miała koordynować działania operacyjne w stosunku do „Solidarności”. W jej skład weszli: kpt. Paweł Borowik - zastępca naczelnika wydziału V - kierownik grupy, kpt. Bazyli Firsowicz - zastępca naczelnika wydziału II - zastępca kierownika, kpt. Walery Małachowski - kierownik sekcji wydziału II, por. Antoni Janiuk - starszy inspektor wydz. II, por. Jerzy Szematowicz - kierownik sekcji wydz. III, p. por. Marian Dolecki - kierownik sekcji wydz. IV, por. Włodzimierz Bruczko - kierownik sekcji wydz. JV, p. por. Józef Paszko - kierownik sekcji wydz. V i p. por. Anatol Hackiewicz - kierownik sekcji wydz. V⁶⁹.

Na swej pierwszej odprawie, która odbyła się 30 grudnia 1981 r., członkowie grupy operacyjnej wytypowali zakłady, w których postanowili obsadzić

Problem ten wymaga pogłębionych badań. W publikacji został jedynie zasygnalizowany.

⁶⁸ AIPN Bi, Założenia taktyki działania w stosunku do związku zawodowego „Solidarność” w zakresie tworzenia struktur związkowych, sygn. 0044/223, k. 1-4.

⁶⁹ Tamże, Decyzja nr 015/81 z 28.12.1981 r. w sprawie powołania grupy operacyjnej, sygn. 0044/223, k. 3.

Komisje Zakładowe „Solidarności” własnymi ludźmi. W tym celu miały być powołane grupy inicjatywne w „Fastach”, „Uchwytach”, PKP, PKS, ZNTK Łapy, BZGraf., Służbie Zdrowia, oświacie, BZPOW, BKB⁷⁰.

Działania SB przyniosły pewne efekty. W styczniu 1982 r. w PKP powołano dwie komisje socjalno-bytowe liczące 9 i 10 osób, wśród których było 6 tzw. kontaktów służbowych i 3 tajnych współpracowników. W PKS powołano 5 komisji socjalno - bytowych, po 1 w każdym wydziale. Łącznie liczyły 24 członków, wśród których było 2 kontakty operacyjne. W ZNTK w Łapach powołano 21-osobową komisję socjalną, do której weszły tzw. 2-osobowe źródła informacji. W BZGraf. rozpoczęła działalność 16-osobowa komisja socjalna, do której planowano wprowadzenie 2 źródeł informacji. Grupy inicjatywne powstały przy Państwowym Szpitalu Klinikznymi, Miejskim Zakładzie Opieki Zdrowotnej. Tam też wprowadzono tajnych współpracowników: „Turystę” i „Ryszarda”. W oświacie grupy inicjatywne zaczął tworzyć tajny współpracownik „Rafał”. W OPPMs powołano 11-osobową grupę inicjatywną, w skład której wszedł tzw. kontakt operacyjny. W BZGRaf. powstała 10-osobowa grupa inicjatywna, do której wszedł tzw. kontakt operacyjny. W Cukrowni w Łapach powstała 5-osobowa grupa inicjatywna, w skład której wszedł tajny współpracownik. W „Uchwytach” powołano 16-osobową komisję socjalną, w skład której weszło 3 tajnych współpracowników SB. W „Agromecie” powstała 34-osobowa komisja socjalna, w skład której weszło 2 tajnych współpracowników. W „Unitra-Biazet” powołano 9-osobową sekcję socjalną, w skład której weszło 2 tajnych współpracowników. W „Fastach” powołano 14-osobową komisję socjalną. SB dążyła do szybkiego wprowadzenia do niej swoich informatorów⁷¹.

Mimo czynionych zabiegów SB nie zdołała odbudować kontrolowanych struktur „Solidarności”. W związku z tym 8 października 1982 r. Sejm zatwierdził ustawę o związkach zawodowych⁷². Zezwolono na tworzenie związków zawodowych. W założeniu miały być one niezależne od administracji państwowej i gospodarczej i nie podlegać nadzorowi i kontroli ze strony administracji państwowej. Ich statuty były zgodne z Konstytucją PRL oraz innymi ustawami. Związki stały na gruncie zasad społecznej własności środków produkcji, będącej podstawą socjalistycznego ustroju Państwa, miały też uznawać przewodnią rolę PZPR w budowie socjalizmu oraz konstytucyjne zasady polityki zagranicznej PRL. Związki miały charakter branżowy, a nie regionalny.

W białoostockich zakładach pracy bojkotowano nowe związki zawodowe, załogi przyjęły postawy wyczekujące. W oddolnych grupach inicjatywnych (tworzonych na polecenie dyrektorów) prorządowych związków znaleźli się przede wszystkim członkowie PZPR. Były one ściśle kontrolowane przez SB. Cały proces organizowania Związków miał potrwać 3 lata. Na szczęblu wojewódzkim planowano powołać tzw. Sztaby Wojewódzkie, w skład których

Tamże, Protokół z odprawy grupy operacyjnej powołanej w celu koordynacji zadań w stosunku do związków zawodowych, sygn. 0044/223, k. 7.

⁷¹ Tamże, Analiza dokonanych czynności w przedmiocie tworzenia grup inicjatywnych w oparciu o materiały dostarczone przez członków grupy operacyjnej, sygn. 0044/223, k. 10-12.

⁷² Dz.U. 1982, nr 32, poz. 216.

wchodziliby m.in. zastępcy komendantów wojewódzkich ds. SB . Próby tworzenia nowych związków zawodowych w największych białostockich zakładach pracy zakończyły się fiaskiem. Jedynie w „Uchwytach” akces do powstającego związku zgłosiło około 150 osób⁷⁴.

W środowisku dziennikarskim związanym z „Solidarnością” ustawę o związkach zawodowych przyjęto z niechęcią. Jej wprowadzenie negowali m.in. Henryk Kin, Marek Kusiba, Sylwester Barski, Edmund Burel, Janusz Stankiewicz. Wyrażali pogląd, iż rozwiązanie „Solidarności” przecięło proces demokracji kraju⁷⁵.

5. Regionalny Międzyzakładowy Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” w Białymstoku

Po wprowadzeniu stanu wojennego SB nie zdołała jednak wyeliminować z gry białostockiej „Solidarności”. Ukrywający się liderzy czynili próby odbudowania ogniw Związku w zakładach pracy. 13 stycznia 1982 r. Stanisław Marczuk i Jerzy Rybnik spotkali się w pracowni architekta Andrzeja Chwaliboga z przedstawicielami komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” białostockich zakładów pracy. Pierwotnie na spotkanie mieli przybyć przedstawiciele 12 komisji zakładowych. Ostatecznie przybyło tylko 4 związkowców, m. in. Krzysztof Putra. Radzono o stworzeniu siatki konspiracyjnej i dalszej działalności Związku⁷⁶. Postanowiono zaktywizować działaczy w zakładach pracy. Prezydium RMKS zaleciło przeprowadzenie w dużych zakładach pracy regionu doróżnych zbiórek pieniędzy przeznaczonych na pomoc osobom represjonowanym i ich rodzinom oraz stworzenie funduszu, z którego będą wypłacane zasiłki osobom pozbawionym pracy, zorganizowanie w zakładach pracy kas związkowych, z których miały być wypłacane zasiłki statutowe oraz stworzony fundusz samopomocy społecznej. Do odbioru funduszy przeznaczonych na pomoc represjonowanym miały być upoważnione imiennie osoby, wyznaczone przez RMKS. Zwrócono się do działaczy „Solidarności” z zakładów pracy z apelem o odbudowywanie struktur związkowych, a także bierny opór wobec władz polegający na jak najmniej wydajnej pracy, braku jakiegokolwiek inicjatywy, ślamazarnym wykonywaniem poleceń. Postanowiono zwracać uwagę na szczegóło-

AIPN Bi, Protokół nr 28 z narady roboczej dotyczącej pracy operacyjnej w najbliższej przyszłości - prowadził płk A. Antończyk, sygn. 0044/338, k. 54-54v.

⁷⁴ TKR rozwiązanie „Solidarności” uznała za kolejne pogwałcenie przez władze komunistyczne prawa do swobodnego zrzeszania się ludzi pracy. TKR zaapelowała do członków i sympatyków NSZZ „Solidarność”, by nie wstępowali do tworzonych związków zawodowych, zob.: *Odezwa TKR NSZZ „Solidarność” Region Białostok z dnia 9.10.1982 r. w sprawie związków zawodowych*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 38, s. 1; także AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 01. 10 do 31.10.1982 r., sygn. 047/2302, k. 270.

⁷⁵ Tamże, k. 277.

⁷⁶ Relacja Andrzeja Chwaliboga z kwietnia 1999 r.; także A. Kwiatkowska, *Zwolniony 13 grudnia*, „Gazeta Współczesna” 1997, nr 2 z 5 I, s. 2.

we przestrzeganie przepisów BHP, odmawianie wykonania pracy w tych wszystkich przypadkach, kiedy kłóciło się to ze stosownymi przepisami dotyczącymi jej bezpieczeństwa⁷⁷.

Kolejne posiedzenie RMKS odbyło się **27 stycznia 1982 r.** Omówiono na nim metody zakładania Kół Oporu Społecznego „Solidarności”. Postanowiono, wzorując się na doświadczeniach z innych regionów, organizować kilkusobowe grupy osób najbardziej zaufanych, takich, o których wiadomo było, że nie godzą się z terrorem komunistycznych władz. Miały one stanowić najmniejszą elementarną komórkę oporu społecznego i działać w sposób zakonspirowany. KOS miały przekazywać wydawnictwa, informacje o represjach stosowanych w środowisku organizować we własnym zakresie pomoc dla osób represjonowanych i ich rodzin poprzez organizowanie zbiórek pieniędzy dla osób represjonowanych, na działalność wydawniczą i organizację ruchu oporu. Każdy z członków KOS został zobowiązany do założenia nowego Koła Oporu Społecznego⁷⁸.

Działacze podziemnej „Solidarności” podejmowali szereg działań, mających usprawnić działalność Związku w warunkach stanu wojennego. Pod koniec stycznia w pracowni Andrzeja Chwaliboga spotkali się Roman Wilk i Walenty Olendzki, którzy omówili problemy związane w drukowaniem i kolportażem „Biuletynu Informacyjnego”. Z inicjatywy Romana Wilka powstała konspiracyjna grupa pod nazwą Tymczasowa Komisja Wykonawcza, która zajmowała się organizowaniem spotkań z ukrywającymi się działaczami NSZZ „Solidarność”, wyszukiwaniem im mieszkań, kolportażem podziemnego „Biuletynu”. W jej skład wchodził: Jerzy Ickiewicz, Janusz Borzuchowski, Marian Leszczyński i Ewa Bończak-Kucharczyk. Pracę grupy koordynował Henryk Zdzienicki⁷⁹.

Kolejną grupę zorganizował S. Przestrzelski. W jej skład wchodził: Zbigniew Krukowski, Krzysztof, Tomasz, Jacek i Henryk Wasilewscy, Kazimierz Płazak, Wojciech Białous, Jerzy Bukiert, Bolesław i Teresa Niewińscy. Grupa ta zajmowała się kolportażem „Biuletynu Informacyjnego”, a także przekazywaniem pieniędzy zebranych w zakładach pracy rodzinom internowanych działaczy. W mieszkaniu Wacława Przestrzelskiego (brata Stanisława) przechowywano część sprzętu poligraficznego uratowanego z Zarządu Regionu⁸⁰.

Redakcja „Biuletynu Informacyjnego” wezwała członków Związku do sporządzania i gromadzenia wszelkich materiałów dokumentujących wydarzenia po 13 grudnia 1981 r.: opisy strajków, pacyfikacji, zatrzymań, przesłuchań w SB, internowania i więzienia, szykan stosowanych w zakładach pracy, nazwiska osób zwalnianych z pracy, nazwiska kolaborantów. Zaaapelowano także do członków i sympatyków „Solidarności”, aby „w trosce o swoje zdrowie fizycz-

Odezwą Prezydium RMKS z dnia 13.01.1982 r. do członków NSZZ „Solidarność” Region Białystok, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 2, s. 1-2.

⁷⁸ „Opornik”. Akademicki Ruch Oporu 1982, nr 2, s. 12.

⁷⁹ Relacja Romana Wilka z lipca 1999 r.

⁸⁰ K. Litwiejko, *Stanisław Przestrzelski (1945-1999)*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 197 z 12 VIII, s. 8; także Relacja Tomasza Wasilewskiego z lipca 2001 r.

ne i psychiczne" udawali się wieczorem na krótki spacer w godzinach od 19.30 do 20.00 (czyli w porze nadawania dziennika telewizyjnego)⁸¹. Spacerując należało unikać gromadzenia się, by nie dawać pretekstu milicji do interwencji. Propozycja ta spotkała się z dużym oddźwiękiem wśród mieszkańców. Od tej pory chodnikami wzdłuż ulic: Lipowej, Św. Rocha i Rynku Kościuszki we wtorki, czwartki i soboty w wyznaczonych godzinach manifestacyjnie spacerowało po kilkaset osób. Z rąk do rąk przekazywano „Biuletyn Informacyjny”, ulotki i inne nielegalne wydawnictwa. Jako uzupełnienie akcji spacerowej kierownictwo proponowało akcję gazetową. W każdą środę należało powstrzymać się od kupowania gazet reżimowych⁸².

Także w Czarnej Białostockiej działacze „Solidarności” wezwali wszystkich członków i sympatyków, by w każdy wtorek i czwartek spacerowali po głównych ulicach miasteczka w porze nadawania dziennika telewizyjnego. Miała to być forma protestu przeciwko głównej propagandzie PZPR. Zaapelowano, by ludzie nie kupowali gazet reżimowych, a składki związkowe należało przekazywać do kościoła, kładąc pieniądze na tacy⁸³.

6. Powstanie Tymczasowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność” w Białymstoku

20 marca 1982 r. powstała Tymczasowa Komisja Regionalna NSZZ „Solidarność” Region Białystok, będąca kontynuacją RMKS. Tworzyli ją ukrywający się działacze NSZZ „Solidarność”, m.in. Roman Wilk, Dariusz Boguski, Jerzy Rybnik, Stanisław Marczuk oraz Krzysztof Burek⁸⁴. Funkcję przewodni-

Spacer w trakcie emisji dziennika telewizyjnego były jedną z form protestu przeciwko wprowadzeniu stanu wojennego. Zainicjowali je mieszkańcy Świdnika w początkach lutego 1982 r.; zob. *Stan wojenny w Polsce. Kalendarium wydarzeń 13 XII 1981-31XII 1982*. Źródła do historii Polski XX wieku - ze zbiorów Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 1999, s. 24.

⁸² *Apel do wszystkich członków i sympatyków „Solidarności”, „Biuletyn Informacyjny...”* 1982, nr 8, s. 9.

⁸³ „Cień”. *Biuletyn Informacyjny TKK NSZZ „Solidarność”* w Czarnej Białostockiej 1982, nr 1, s. I.

⁸⁴ SB bardzo zależało na ujęciu Stanisława Marczuka, Romana Wilka, Jerzego Rybnika, Krzysztofa Burka i Edmunda Lajdorfa. Do ich ujęcia powołano grupę kontrolno-koordynacyjną przy Wydziale Kryminalnym MO. Gdy grupie tej nie udało się ująć poszukiwanych działaczy, SB powołała specjalną Grupę Operacyjną przy Wydziale V SB, której zadaniem było sfinalizowanie sprawy (nadano jej kryptonim „Odrodzenie”). Do rozpoznania operacyjnego wykorzystano 23 tajnych współpracowników SB. W trakcie działań operacyjnych ustalono, iż całością struktur regionalnych „Solidarności” kierował Stanisław Marczuk, który poprzez łączników utrzymywał kontakty z Gdańskiem i Warszawą. SB prowadziło specjalną kombinację operacyjną, której celem było ustalenie miejsca ukrywania się S. Marczuka. Jednakże SB nie potrafiła dotrzeć do grupy ani jej kontrolować. Za pomyślne sfinalizowanie sprawy funkcjonariusze SB mogli liczyć na wysokie nagrody pieniężne, zob.: AIPN Bi, *Uzupełnienie...* od 1.06. 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 216, 249; także AIPN Bi, Protokół nr 26 z narady Wydziału V SB o pracy operacyjnej prowadzonej przez Naczelnika tow. Antończyka, sygn. 0044/338, k. 49-51.

czego powierzone Stanisławowi Marczukowi. Zasadniczym celem działania TKR było dążenie do przywrócenia możliwości nieskrępowanej działalności Związku i realizacji jego programu, reprezentowanie interesów ludzi pracy, podejmowanie działań zmierzających do zniesienia stanu wojennego, uwolnienia i rehabilitacji osób internowanych oraz skazanych za działalność związkową, przywrócenie praw pracowniczych osobom zwolnionym z zakładów pracy za przynależność do NSZZ „Solidarność”. Członkowie TKR zobowiązali się, iż z chwilą normalnej działalności Związku złożą sprawozdanie ze swej działalności merytorycznej i finansowej. Zaapelowali do wszystkich Związkowców o jedność i wspólne działania, pamiętając o słowach Lecha Wałęsy, iż „Solidarność nie da się podzielić ani zniszczyć”⁸⁵.

TKR zaapelowała także do społeczeństwa o kontynuowanie protestu przeciw wprowadzeniu stanu wojennego poprzez gaszenie światła i wystawianie w oknach świeczek i zniczy 13. każdego miesiąca, powstrzymywanie się od chodzenia do kina i teatru, noszenie znaczka „Solidarność” przepasanego krepą, spotkania w parafialnych kościołach na mszy św. w intencji prześladowanych członków „Solidarność”, co tydzień - w środę - niekupowanie gazet (miał to być protest przeciw zawieszeniu wydawania prasy związkowej). TKR zaapelowała ponownie do związkowców o wieczorne spacerowanie na ulicy Lipowej we wtorki, czwartki i soboty w godzinach nadawania dziennika telewizyjnego⁸⁶.

Szybko się zbliżał 1 maja 1982 r. Święto to komunistyczna władza chciała wykorzystać do celów propagandowych i usankcjonowania polityki stanu wojennego (szczególny nacisk położono na obecność młodzieży). Poprzez zorganizowane i liczne pochody chciano pokazać, iż społeczeństwo pogodziło się z panującą sytuacją. Podziemna „Solidarność” także przywiązywała dużą wagę do tegoż święta i jego przebiegu. W **kwietniu 1982 r.** Tymczasowa Komisja Regionalna wezwała wszystkich członków i sympatyków „Solidarność” do bojkotu pochodów pierwszomajowych. Jednocześnie TKR oświadczyła, iż jest to święto pracownicze i 1 maja 1982 r. powinien stać się powszechnym dniem solidarności Związku z tymi, którzy cierpieli prześladowania, krzywdy i więzienie. TKR zaproponowała, by znakiem takiej solidarności było złożenie kwiatów przed siedzibą Zarządu Regionu. Kwiaty od członków Związku miały być złożone również przed siedzibami Terenowych Komisji Koordynacyjnych. W dniu pracowniczego święta członkowie „Solidarność” mieli przypiąć do ubrań znaczki NSZZ „Solidarność”⁸⁷.

1 maja 1982 r. odbyły się oficjalne pochody pierwszomajowe. Aby zapobiec imprezom organizowanym przez podziemne struktury „Solidarność” budynki Zarządu Regionu zostały obstawione przez mundurowych milicjantów. Przed budynkiem zaczęli gromadzić się ludzie z wiązkami kwiatów i przypiętymi znaczkami NSZZ „Solidarność”. Ci, którzy próbowali złożyć kwiaty, zo-

Deklaracja programowa Tymczasowej Komisji Regionalnej z 20. 03. 1982 r., „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 14, s. 2.

⁸⁶ Tamże, 1982 nr 11, s. 1.

⁸⁷ *Oświadczenie TKR z 22.04.1982 r. w sprawie obchodów święta 1 Maja*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 15, s. 2.

stali zatrzymani. Spisywano ich personalia. Część z nich odwieziono na Komendę Miejską Milicji Obywatelskiej w Białymstoku przy ulicy Bema. Po wieczornym bojkocie dziennika telewizyjnego tłum białostoczan ruszył w kierunku siedziby Zarządu Regionu. Nad głowami uczestników pochodu powiewały biało-czerwone sztandary. Na białostockich trawnikach pojawiły się biało-czerwone chorągiewki z napisem „Solidarność”⁸⁸.

W połowie maja 1982 r. TKR podjęła decyzję o czasowym zawieszeniu akcji spacerów po ulicy Lipowej. Na tę decyzję złożyły się informacje, iż SB planuje prowokację, podczas której miały być użyte oddziały ZOMO do pacyfikacji spaceru. Do TKR wpłynęło również kilka wniosków od działaczy „Solidarności” z zakładów pracy, w których postulowano ograniczenie lub zawieszenie spacerów. Z czasem zmalała także liczba uczestników spacerujących po ul. Lipowej⁸⁹. Rozwijała się działalność wydawnicza TKR. W czerwcu 1982 r. ukazał się pierwszy numer „Rzeczpospolitej Samorządnej”. Czasopismo zredagował Krzysztof Burek. W założeniach miało ono przybrać formę regionalnego miesięcznika związkowego. Jego tytuł nawiązywał do sformułowanej uchwały programowej I Krajowego Zjazdu Delegatów. Tomikiem zatytułowanym „Gryps” - zawierającym kilkadziesiąt wierszy „wojennych” - rozpoczęła swoją działalność podziemna Białostocka Oficyna Wydawnicza, którą kierował Roman Wilk⁹⁰. W czerwcu 1982 r. w wielu miejscach Białegostoku pojawiły się ulotki o treściach: „Walczymy aż do zwycięstwa - Solidarność, Żądamy uwolnienia internowanych, Junta pod sąd - naród”. Ulotki sygnowane przez Akademicki Ruch Oporu i Demokratyczny Ruch Oporu nawoływały do przerw w pracy 13 czerwca, wstrzymania ruchu kołowego, uruchamiania klaksonów, zapalania świeczek w oknach. TKR wydała kolejne oświadczenie, w którym stwierdziła, iż żadnego z polskich problemów 1982 r. nie uda się rozwiązać bez społecznej akceptacji. Wezwano komunistyczne władze do likwidacji stanu wojennego i jego skutków, a także do dialogu ze społeczeństwem. Wezwano do akcji protestacyjnych w zakładach pracy, spotkania się na spacerze na ul. Lipowej w czasie emisji dziennika telewizyjnego oraz zapalenia świec w oknach porze wieczorowej⁹¹.

Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981-1983, pod red. T. Walichowskiego, Warszawa 2001, s. 473; także *Nasz 1 Maj*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 16, s. 1.

⁸⁹ Testem na ich dalszy los miała być frekwencja na spacerze 8 czerwca 1982 r. Członkowie TKR stwierdzili, iż zamierzają kontynuować spacery jeżeli będzie w nich uczestniczyło tyle osób ile na początku maja 1982 r. zob.: *Odezwa TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dnia 25.05.1982 r. do członków i sympatyków „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 20, s. 2.

⁹⁰ Relacja Krzysztofa Burka z lipca 1999 r.

⁹¹ *Oświadczenie TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dnia 5. 06. 1982 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 21, s. 1-2; także „Rzeczpospolita Samorządna”. Miesięcznik Tymczasowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1982, nr 1, s. 16.

APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-1981. Informacja nr 1, sygn. 55/VII/3 -t. 11, k. 189.

Zapowiadane strajki jednak nie wybuchły. Przeprowadzona została tylko akcja ulotkowa w wielu dzielnicach Białegostoku. Ulotki rozrzucono na klatkach schodowych i trawnikach. Zawierały hasła: „*Solidarni aż do zwycięstwa, My chcemy wolnej Polski, Wolność dla internowanych i uwięzionych, Junta pod sąd*”. Pojawiły się także w mieście biało-czerwone chorągiewki z orłem w koronie i napisem „*Solidarność*”.

21 czerwca 1982 r. w rocznicę poświęcenia sztandaru Zarządu Regionu w kościele pod wezwaniem Św. Kazimierza na Antoniuku odprawiona została msza święta, którą koncelebrowali księża Jerzy Giształowicz, Wacław Lewkowicz i Bogdan Maksimowicz - proboszcz miejscowej parafii. Okolicznościowe kazanie wygłosił ksiądz Wacław Lewkowicz. Nawiązując do ubiegłorocznej uroczystości powiedział, że choć sztandar „Solidarności” jest nieobecny na tej mszy, to są z jej uczestnikami wypisane na nim słowa Jana Pawła II: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi - naszej białostockiej ziemi”. Mówił także o losie internowanych, niesłusznie cierpiących za winy, których nie popełnili. Po zakończeniu mszy uczestniczący w niej wierni (ponad 1,5 tys. osób) udali się na plac przy ulicy Leszczykowej, gdzie na szczycie wzgórza znajdowały trzy brzoźowe krzyże postawione tu w 1981 r. Przed uroczystością postawiono mniejszy krzyż z wypalonym napisem: „Solidarność” oraz „Ofiarom grudnia” Poniżej tych czterech krzyży zgromadzeni ludzie utworzyli piąty krzyż z kwiatów i zapalonych świec. Na zakończenie uroczystości odśpiewano „Rotę”, „Boże, coś Polskę”, hymn narodowy i „Anioł Pański” w intencji poległych w grudniu 1981 r. W białostockich kościołach kolportowane były tego dnia okolicznościowe ulotki. W ciągu doby ulice patrolowały, wzmocnione przez ponad 100 żołnierzy służby czynnej, oddziały ZOMO⁹³.

Po uroczystościach religijnych odbyło się kolejne posiedzenie TKR, na którym dokonano przeglądu i oceny sytuacji w kraju i regionie. Omówiono szereg spraw organizacyjnych, mających usprawnić akcję niesienia pomocy osobom represjonowanym. TKR zwróciła się z apelem do komisji zakładowych i innych, tymczasowo powołanych ciał związkowych, działających w zakładach pracy, o przeprowadzenie akcji mającej na celu uzyskanie opinii wśród załóg zakładów pracy o celowości przeprowadzenia strajku powszechnego i określenia przybliżonego terminu, kiedy taka gotowość zostanie uzyskana. Po zebraniu informacji TKR miała ocenić sytuację i nastroje robotników, a swoje wnioski przesłać do TKK. W tych zakładach, których załogi opowiedziały się za strajkiem, komisje zakładowe miały przystąpić do prac organizacyjnych niezbędnych do przygotowania ogólnopolskiego protestu. TKR po raz kolejny postanowiła odwołać akcję protestacyjnych spacerów w porze dziennika telewizyjnego. Stwierdzono, że zamierzony cel został osiągnięty. Białostoczanie zamani-

APB, UWB, WKO, Informacja dotycząca planu działań MO w zakresie poprawy dyscypliny społecznej, porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zwalczania spekulacji za okres I półrocza 1982 r. na terenie województwa białostockiego, sygn. 1/24, k. 128-130; także *Oświadczenie... „Biuletyn Informacyjny...”* 1982, nr 21, s. 1-2.

⁹³ AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.06. 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 210; także (dz), *Spotkanie po roku, „Biuletyn Informacyjny...”* 1982, nr 23, s. 2.

festowali jedność i dezaprobatę wobec rzeczywistości stanu wojennego. Ponadto oczywiście stawało się, iż ludzie są zmęczeni i coraz rzadziej uczestniczą w spacerach. Toteż TKR uznała, iż od lipca spacery będą odbywać się tylko 13. dnia każdego miesiąca. Odpowiadając na zalecenia TKR w kilku zakładach pracy w Białymstoku został przeprowadzony sondaż opinii na temat ewentualnego strajku powszechnego. Na ankietę odpowiedziało 50 osób. Przeciw akcji protestacyjnej wypowiedziały się tylko 4 osoby. Pozostali ankietowani opowiedzieli się za potrzebą przeprowadzenia strajku generalnego⁹⁴. Na początku **sierpnia 1982 r.** TKR poparła żądania Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej (uwolnienie Lecha Wałęsy i wszystkich internowanych i skazanych za działalność związkową, przywrócenia do pracy zwolnionych, zwrot związkom zawodowym i organizacjom społecznym skonfiskowanego majątku, przywrócenie możliwości działania i zakończenia stanu wojennego). Wyrazem poparcia tych żądań miał być protestacyjny spacer 13 sierpnia w godzinach 19.30 - 20.15. 16 sierpnia (dzień pamięci poległych w grudniu 1970 i górników z kopalni „Wujek”) załogi białostockich zakładów pracy po zakończeniu pierwszej zmiany miały razem opuścić zakłady i w milczącym pochodzie przejść chodnikami wyznaczonymi przez komisje zakładowe odcinek ulicy na trasie do domu⁹⁵.

13 sierpnia 1982 r. w kolejną „miesięcznicę” wprowadzenia stanu wojennego, na wezwanie Tymczasowej Komisji Regionalnej na ulicy Lipowej odbył się demonstracyjny spacer w porze dziennika telewizyjnego. Wzięło w nim udział kilka tysięcy osób. W trakcie spaceru funkcjonariusze MO zatrzymali Jana Besztę - Borowskiego - przewodniczącego NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” i jego zastępcę, Ryszarda Sikorskiego. W BZPB „Fasty” pojawiły się 2 flagi „Solidarności”. Podobną flagę umieszczono na budynku Biura Wystaw Artystycznych. W Brańsku rozrzucono ulotki potępiające działania MO i ZOMO. Zalecono też w nich powoływanie Rad Oporu i rzetelne opłacanie składek związkowych oraz organizowanie zaopatrzenia i dostaw żywności dla strajkujących zakładów pracy⁹⁶.

16 sierpnia w kościele pod wezwaniem Św. Kazimierza na Antoniuku została odprawiona msza św. w intencji pokoju społecznego w Polsce i papieża Jana Pawła II. Zgromadzeni modlili się również za internowanych i więzionych przez komunistyczne władze. Po uroczystościach zakończonych hymnem „Boże, coś Polskę” zgromadzeni (z których wielu ubranych było na ciemno i miało związkowe znaczki) przeszli na plac przy ulicy Leszczyńskiej. Pod krzyżami ułożono krzyż z kwiatów, odmówiono modlitwy. W czasie śpiewania hymnu narodowego wielu uczestników uroczystości miało podniesione palce w kształ-

⁹⁴ *Komunikat TKR NSZZ „Solidarność” z dnia 25.06.1982 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 24, s. 1.

⁹⁵ APB, KW PZPR, Materiały na plenarne posiedzenie KW PZPR w Białymstoku, sygn. 55/11-t.14, k. 88-89.

⁹⁶ Tamże, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-1981, sygn. 55/VII/3 - t. 11, k. 196-197.

cie litery „V”. W „Fastach” i Lokomotywowni DOKP w Białymstoku przerwa-
no pracę. Wieczorem odbył się spacer ulicą Lipową⁹⁷.

Pod koniec sierpnia 1982 r. TKR przeprowadziła akcję propagandową, w której wezwała wszystkich członków „Solidarności” z Białegostoku i innych miast województwa białostockiego do udziału 31 sierpnia w marszach pokojowych, które miały być traktowane jako protest przeciw obowiązującemu stanowi wojennemu, a także jako wyraz solidarności ze wszystkimi represjonowanymi. W Białymstoku na terenie „Sklejek”, „Uchwyków”, w „Spomaszu” i „Biazecie” pojawiły się ulotki, w których nawoływano do wzięcia udziału w okolicznościowych mszach świętych oraz pokojowym marszu ulicą Lipową.

W Michałowie na kilku budynkach użyteczności publicznej i chodnikach umieszczono napisy: „*Precz z czerwonymi, Żądamy wolności, Precz z SB*” oraz znaki Polski Walczącej. W Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach w jednej z hal wymalowano farbą olejną napisy: „*Solidarność*” oraz „*Precz z komuną*”. Napis „*Solidarność*” wymalowano na tablicy informacyjnej Komisji Zakładowej PZPR. W Sokółce, podczas uroczystości sześćsetlecia obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej, w kazaniu skierowanym do ponad 3,5 tysiąca wiernych, ksiądz wezwał władze do przywrócenia „Solidarności” i zwolnienia wszystkich internowanych i więzionych działaczy. W Uhowie wywieszono dwa plakaty nawołujące do wzięcia udziału we mszy świętej. W Wasilkowie szarą farbą olejną wymalowano trzy kioski „Ruchu” i chodniki przed kioskami hasłami o treści: „*Nie deptać „Solidarności”, precz z siepaczami, precz z PZPR, Niech żyje „Solidarność, nie deptać „Solidarności”, Lechu z tobą*”. Na trasie Białystok Augustów w pobliżu wsi Jurówce najprawdopodobniej z samochodu wyrzucono 78 ulotek o formacie A4 o treści: „*Sierpień 80 - czy pamiętasz, jeżeli tak, weź udział w niezależnych obchodach. Swoją obecnością na mszach w kościele Farnym i Rocha w dniu 31 bm. o godz. 18 oraz bojkotem środków komunikacji przyczynisz się do realizacji umów sierpniowych. Nikt nas w tym nie wyręczy. Tylko solidarna postawa nas wszystkich pozwoli odnieść zwycięstwo. TKR NSZZ „Solidarność” Białystok*”. W Czarnej Białostockiej na słupach telefonicznych i kotłowni miejskiej umieszczono pięć biało - czerwonych flag z napisem „Solidarność”⁹⁸.

31 sierpnia 1982 r. z okazji 2. rocznicy podpisania porozumień sierpniowych w Gdańsku odprawiona została w Bazylice Prokatedralnej msza święta, która zgromadziła rzesze wiernych. Ks. proboszcz Antoni Lićwinko w kazaniu zaapelował o rozagę i spokojne rozejście się do domów. Po jej zakończeniu pieśnią „Boże, coś Polskę” część uczestników (ponad 2,5 tysiąca) udała się na spacer ulicą Lipową do kościoła św. Rocha, skąd znaczna ich część zawróciła i próbowała dostać się pod siedzibę MKZ przy ulicy Nowotki. W rejonie ulicy Mickiewicza duże siły ZOMO zablokowały dojście do ulicy Nowotki. Przez milicyjny megafon manifestanci wezwani zostali do rozejścia się. Odpowie-

⁹⁷ AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.08.1982 r. do 31.08.1982 r., sygn. 047/2302, k. 239-241; także *Wiadomości z Regionu*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 31, s. 2.

⁹⁸ Tamże, s. 2-3.

działy gwizdy oraz las wzniesionych go góry rąk z palcami ułożonymi w literę „V”. Tłum zaczął śpiewać Hymn, a potem „Rotę” i „Boże, coś Polskę”. Przez cały czas skandowano hasła: „Solidarność”, „uwolnić Lecha”. Manifestanci ruszyli w górę ulicy Mickiewicza. Wejście od ulicy Orzeszkowej nie było zablokowane, więc manifestanci poszli tamtędy. Powoli zapadał zmrok. Z balkonów pozdrawiali ich mieszkańcy ul. Orzeszkowej. Zamysłem manifestujących było dotarcie pod siedzibę Zarządu Regionu od strony ulicy Lenina”. Na mostku rzeki Białej znów natrafili na kordon ZOMO. Znów wezwano manifestantów do rozejścia się. Na kordon posypały się kwiaty, które ludzie zamierzali złożyć pod siedzibą Zarządu Regionu. Wtedy z milicyjnych samochodów zaczęto robić zdjęcia. Część manifestujących zaczęła rozchodzić się do domów. Kilkaset osób, które jeszcze pozostały, pomaszerowało dalej. Na rondzie od strony bramy wjazdowej do Pałacu Branickich pojawiły się znacznie siły ZOMO. Aleję 1. Maja¹⁰⁰ zablokowano na mostku na rzece Białej. Po kolejnym wezwaniu do rozejścia się w tłum padły granaty z gazem łzawiącym oraz petardy, a ZOMO użyło szturmowych pałek. Wybuchła panika. Niektórzy z manifestujących uciekali, przeprawiając się przez rzekę Białą. Wylegitymowano ponad 100 osób. Pobito i zatrzymano 51 osób¹⁰¹. Wśród nich znalazł się diakon Wyższego Seminarium Duchownego, Jerzy Sidorowicz. Służba ruchu drogowego zabrała 16 praw jazdy za rzekome zakłócanie ruchu drogowego i 8 dowodów rejestracyjnych. W pochodzie dominowała młodzież¹⁰².

Była to jedyna tak liczna manifestacja uliczna zorganizowana przez białostocką „Solidarność” i spacyfikowana przez ZOMO. W latach następnych próbowano organizować podobne manifestacje, ale gromadziły one nielicznych uczestników.

W Czarnej Białostockiej około 30 osób zgromadziło się pod krzyżami na osiedlu mieszkaniowym. Śpiewano pieśni religijne i na koniec hymn narodowy, unosząc ręce z palcami ułożonymi w literę „V”. W demonstracji uczestniczyli były I sekretarz Komitetu Gminno-Miejskiego PZPR. Zatrzymano 4 osoby. Aresztowano Wacława Mojkwskiego - działacza NSZZ „Solidarność” z Łap. W Uhowie po mszy świętej w intencji Ojczyzny i „Solidarności” około 50 osób udało się na cmentarz, składając kwiaty na grobie żołnierzy poległych w 1920 i 1939 r. Przy tej okazji nauczycielka historii z miejscowej szkoły - Teresa Mojsa - przedstawiła prawdziwą historię stosunków polsko-sowieckich, za co została

Obecnie ulica Jana Klemensa Branickiego.

¹⁰⁰ Obecnie Aleja Józefa Piłsudskiego.

¹⁰¹ Przekrój socjalny zatrzymanych: robotnicy - 22, rolnicy - 1, studenci - 7, uczniowie szkół średnich - 8, nie pracujący - 8, tzw. prywatna inicjatywa - 4, alumn WSD - 1. Przekrój wiekowy zatrzymanych: do 17 lat - 1, 17-21 lat - 13, 21 - 31 lat - 27, 31-40 lat i powyżej 40 lat - 10, zob.: *Wiadomości z Regionu*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982 nr 33, s. 3-4; także AIPN Bi, Ocena sytuacji polityczno-operacyjnej województwa białostockiego za okres od 15.12. 1981 r. do 31.12.1982r., sygn. 047/2302, k. 316.

¹⁰² AIPN Bi, Uzupelnienie... od 1.08.1982 r. do 31.08.1982 r., sygn. 047/2302, k. 239; także *Stan wojenny w Polsce. Kalendarium wydarzeń 13 XII 1981-31XII 1982...*, s. 25; także relacja ks. Jerzego Sidorowicza z lipca 1999 r.

zawieszona w pełnieniu obowiązków zawodowych. W Brańsku rozlepiono ulotki o antypaństwowej treści i nawołujące do niesprzedawania zboża^{1 3}.

W sierpniu 1982 r. SB zaktywizowała swoją działalność. Wytypowano do ewentualnego internowania lub zatrzymania 71 osób. Funkcjonariusze SB przeprowadzili 164 rozmowy profilaktyczne z osobami, które podejrzewali o działalność podziemną, pobrali przy tym 38 zobowiązań o zaprzestaniu działalności, pozyskali lub wytypowali do pozyskania 11 osób do rozpracowywania środowiska „Solidarności”¹⁰⁴.

1 września 1982 r. w trybie doraźnym przed kolegiami ds. wykroczeń stanęli manifestanci zatrzymani 31 sierpnia. Byli to m.in.: Marek Trockin, Jan Dąbrowski, Grzegorz Roszkowski, Barbara Walczuk, Mirosław Napierało, Wiesław Grabowski, Henryk Litwińczuk, Sławomir Olechnicki, Wojciech Bogucki, Jan Radziwoń, Roman Makowski, Henryk Kakareko, Tadeusz Tarnas, Anna Walczuk, Piotr Warda, Mirosław Zawadzki, Marek Łuckiewicz, Ryszard Winnicki, Mieczysław Lechojda, Józef Laskowski, Hanna Makarczuk, Grzegorz Zawadzki, Czesław Żurobski, Maciej Marciniak, Jerzy Janusz, Andrzej Stankiewicz, Mirosław Lipiński, Romuald Olchowik, Stanisław Kryński, Stanisław Kuprjanowicz, Andrzej Tonas, Bogdan Tadeusz, Ewa Szaciłowska, Katarzyna Jabłońska, Tomasz Andruszkiewicz, Krzysztof Sawicki, Wiesław Sokołowski, Tadeusz Olszewski, Robert Dmitruk, Ewa Czerepko, Urszula Lider, Zbysław Kamiński, Teresa Sawicka, Małgorzata Malinowska, Anna Białous, Krystyna Ignatowska, Edward Pajda¹⁰⁵. Zarzucono im łamanie prawa i porządku publicznego w okresie stanu wojennego, (artykuł 50 ust. 1 Dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym)¹⁰⁶. Grzywnami w wysokości 20 tys. złotych (z możliwością zamiany na 90 dni więzienia) ukarano 8 uczniów szkół średnich, 5 studentów i 5 pracujących. „Gazeta Współczesna” - tuba propagandowa PZPR - w ostrym tonie zaatakowała uczestników demonstracji, pisząc, iż stonkowo nieliczna grupa mieszkańców Białegostoku poddała się inicjatywie prowokatorów i usłuchała ich haseł, które prowadzą do naruszania socjalistycznego prawa obowiązującego w kraju. Jak dalece nieodpowiedzialni są uczestnicy wczorajszego spaceru świadczy to, że niektórzy udali się na niebezpieczną eskapadę z dziećmi. Rodzice powinni mieć więcej wyobraźni, gdyż organizowanie takich imprez narusza rygory stanu wojennego. Dobrze by było, gdyby ludzie ci uświadomili sobie, że sąw tym przedsięwzięciu osamotnieni¹⁰⁷.

Władze wojewódzkie PZPR stwierdziły, iż 31 sierpnia w kilku przypadkach w zajęciach udział brały dzieci członków partii. KW PZPR zobowiązał Miejską Komisję Kontroli Partyjnej do przeprowadzenia rozmów wyjaśniających z rodzicami, członkami partii, których dzieci uczestniczyły we wzmiankowanych wydarzeniach.

¹⁰³ APB, KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-1981, teleks nr 1, sygn. 55/VII/3 - 1. 11, k. 232, 237.

¹⁰⁴ AIPNBi, Uzupełnienie. . . . . od 1.08. 1982 r. do 31.08.1982 r., sygn. 047/2302, k. 242.

¹⁰⁵ ASO w B, Rejestr spraw o wykroczenia 1982, poz. 15.

¹⁰⁶ Dz. U. Nr 29, poz. 154 z 14. 12. 1981.

¹⁰⁷ „Gazeta Współczesna” 1982 nr 171 z 2 IX, s. 1.

Również władze uczelni wszczęły postępowanie dyscyplinarne wobec studentów, którzy brali udział w manifestacji 31 sierpnia. Komisje dyscyplinarne miały rozpatrzyć ich sprawy po wydaniu prawomocnych orzeczeń przez kolegia ds. Wykroczeń¹⁰⁸.

8 września 1982 r. członkowie TKR podziękowali uczestnikom pokojowej manifestacji, z 31 sierpnia. Jednocześnie stwierdzili, iż wydarzenia te pokazały siłę społecznego oporu, wolę trwania społeczeństwa przy wartościach, jakie wniosła „Solidarność”; był to również widomy znak protestu wobec polityki ekipy gen. Wojciecha Jaruzelskiego uprawianej po 13. grudnia 1981 r. Użycie siły wobec uczestników pokojowej manifestacji obnażyło intencje władz, które „rozwiązywały” problemy na drodze konfrontacji¹⁰⁹.

We wrześniu 1982 r. wszystkie przedsiębiorstwa zlokalizowane na terenie województwa białostockiego pracowały normalnie¹¹⁰, chociaż występowały braki surowców i materiałów. Podziemna „Solidarność” przeprowadziła kilka akcji. W Uhowie na tablicy ogłoszeń, przy domu kultury, wywieszono portret Lecha Wałęsy i odezwę do społeczeństwa, wzywającą do organizowania podziemnych struktur przeciwko socjalistycznej władzy. W Zakładzie Wyrobów ze Srebra „Biamet” rozrzucono ulotki o treści: *Zetrzeć „Solidarność” z murów możecie, ale nie z pamięci.* W kilka dni później 1,5 kilometra od Uhowa, na skraju lasu przy trasie kolejowej Białystok - Warszawa, rankiem, na dwu brzożach pojawiły się dwie flagi narodowe przepasane krepą z napisem „Solidarność” i flaga „S”. Teren wokół drzew opalowano i umieszczono ostrzeżenie o ukrytych minach. Koło południa oba drzewa zostały ścięte przez funkcjonariuszy MO. Na terenie Łap została przeprowadzona akcja malowania napisów na murach domów, ulicach, znakach drogowych. Pojawiło się hasło „*Precz z PZPR*”, rysunki orła w koronie¹¹¹. Solidaryzowano się także z Lechem Wałęsą. Kilkuset członków „Solidarności” uczestniczyło we mszy świętej, odprawionej w intencji przywódcy „Solidarności”. Po mszy grupa około 300 osób złożyła kwiaty obok krzyża znajdującego się na dziedzińcu kościoła św. Rocha. W ten sposób Białystok dał dowód pamięci o Lechu Wałęsie. W centrum Białegostoku pojawiło się kilkaset ulotek wykonanych na dziecięcej drukarence o treści „*Solidarność ” żyje*”¹¹².

¹⁰⁸ APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC, sygn. 55/VI/3 - t. 11, k. 98.

Apel TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok do ludzi pracy Białegostoku, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 34, s. 1.

¹¹⁰ W tym czasie Komisje Zakładowe zostały zobowiązane przez TKR do skuteczniejszego zbierania składek członkowskich, których wysokość została ustalona na 100 zł miesięcznie. Zebrane pieniądze przeznaczono na akcje samopomocy osobom represjonowanym, internowanym, aresztowanym i ich rodzinom. Wysokość i formy pomocy ustalały KZ, zob.: *Uchwała TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dn. 8.09. 1982 r. w sprawie składek członkowskich*, „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 37, s. 1.

¹¹¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 41, s. 2.

¹¹² APB KW PZPR, Informacja o bieżącej sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim, sygn. 55/VII/3 - t. 11, k. 7.

Nową formą działania „Solidarności” było przesyłanie listów adresowanych do dyrektorów i komisarzy wojskowych następującej treści: *Ostrzegamy przed represjonowaniem pracowników. Proszą pamiętać, że skrzywdzony naród to wielka siła.* Listy te wysłano do następujących przedsiębiorstw: WUT, FMR „Agromet” Czarna Białostocka, BKB, BZGraf., OPPM, FWR „Biruna”, ZPW im. E. Plater, PKP, BZPOW, BZD¹³.

W BZPB „Fasty” zaktywizowała działalność podziemna grupa „Solidarności”. Jej członkowie kolportowali wydawnictwa i utrzymywali kontakty z Kościołem. Doszło do spotkania działaczy grupy ze Stanisławem Marczukiem, od którego otrzymali polecenie bojkotowania mającej powstać Rady Pracowniczej. S. Marczuk zalecił jednocześnie wstrzymanie się od akcji na własną rękę do czasu określenia przez władze nowych związków zawodowych. Prosił też, by przeczytane „Biuletyny Informacyjne” przekazywać do innych zakładów pracy. Ustalono, iż podziemna „Solidarność” będzie działać w systemie trójkowym. SB prowadziła działania operacyjne pod kryptonimem „Pajęczyna”, które miały doprowadzić do likwidacji podziemnych struktur w „Fastach”. W „Uchwytach” zbiórkę pieniędzy na działalność TKR prowadzili Zbigniew Rasiński i Lucjan Cybulko. FMR „Agromet” w Czarnej Białostockiej TTK kolportowała „Biuletyn Informacyjny Cień”¹⁴.

W połowie **października 1982 r.** TKR ogłosiła 10 listopada (druga rocznica rejestracji Związku) dniem powszechnego strajku protestacyjnego. Zaapelowano do wszystkich ludzi pracy w Regionie Białostockim o masowe uczestnictwo w akcji strajkowej. Związkowcy żądali anulowania decyzji Sejmu delegalizującej związki zawodowe oraz przywrócenia praw NSZZ „Solidarność”, odwołania stanu wojennego, uwolnienia internowanych i aresztowanych, amnestii dla skazanych. Władze podziemnej „Solidarności” wezwały wszystkie instancje związkowe Regionu do powoływania Tajnych Komitetów Strajkowych przygotowujących protest. Strajk miał być przygotowany i przeprowadzony bez ujawniania przywódców. TKR zaapelowała także, aby oprócz strajku właściwego stosować, w miarę rozeznania sytuacji przez komitety strajkowe, inne formy akcji strajkowej - strajk włoski polegający na ścisłym przestrzeganiu przepisów BHP, strajk absencyjny. Apelowano o przeprowadzenie w dniach poprzedzających strajk akcji plakatowych, ulotkowych, malowania napisów i haseł. Kierownictwo podziemnej „Solidarności” zwróciło się do mieszkańców z prośbą by w tym dniu w ubiorach znalazły się elementy bieli - koloru pokoju, i koloru niebieskiego - znaku nadziei. O godzinie 17 związkowcy mieli spotkać się na protestacyjnym spacerze na ul. Lipowej. TKR zaproponowała niepracującym w tym dniu mieszkańcom Białegostoku, by 10 listopada udali się do największego sklepu miasta, „Centralu”, i tam protestowali przeciwko rażącym zaniedbaniom w zaopatrzeniu miasta. Wezwano do umacniania struktur organizacyjnych społeczeństwa podziemnego, tworzenia pod kierownictwem komisji zakładowych

AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.08.1982 r. do 31.08.1982 r., sygn. 047/2302, k. 247.

Tamże, za okres od 1.09 do 30. 09. 1982, k. 251.

NSZZ „Solidarność” jednolitego frontu antyreżimowego. Licząc się dalszymi represjami władz, komisja wezwała członków „Solidarności” do wpłacania do końca października składek członkowskich w podwójnej wysokości, w celu zgromadzenia koniecznych środków dla zapewnienia osobom represjonowanym i ich rodzinom niezbędnej pomocy finansowej¹¹⁵.

Na (największym) Cmentarzu Farnym, przy centralnej alei prowadzącej do kościoła Chrystusa Zbawiciela, została umieszczona tablica od „Solidarności” z napisem poświęconym pamięci pomordowanych w 1956, 1970, 1976, 1981 i 1982 r. Niedaleko od niej do pnia drzewa został przytwierdzony krzyż z napisami, na poprzecznym ramieniu: „Solidarność”, poniżej: *Pomordowanym przez władzę ludową - KOS*. Przy tablicy i krzyżu zapłonęły setki zniczków i świec, przez cały dzień gromadzili się ludzie, tłumnie w tym dniu odwiedzający cmentarz. Kolportowano ulotki nawołujące do manifestacji 10 listopada 1982 r. W nocy tablica i krzyż zostały usunięte przez SB. Tablice poświęcone pamięci pomordowanych umieszczono tego dnia również na cmentarzu św. Rocha i na cmentarzu parafialnym w Supraślu. W Korycinie rozrzucono ulotki sygnowane przez MKR Warszawa, w których nawoływano do manifestacji religijnych¹¹⁶.

W związku z rocznicą rejestracji NSZZ „Solidarność”, a także mającymi się odbyć strajkami, władze wojewódzkie podjęły działania, które miały zapobiec przygotowywanej akcji „Solidarności”. Na terenie miasta pojawiły się wzmocnione patrole milicji i wojska. Sporządzona została lista najbardziej zagrożonych strajkami zakładów pracy w Białymstoku. Były to: „Fasty”, „Uchwyty”, „Biazet”, „Spomasz”, BZGraf, Fabryka Mebli, Huta Szkła, Zakłady Mięsne, „Agnella”, Elektrociepłownia. W Sokółce obawiano się strajku w „Stolbudzie” i „Spomaszu”, w Wasilkowie w Zakładach im. E. Plater, zaś w Łapach w Cukrowni. Do zakładów pracy w województwie planowano wysłanie 27 grup operacyjnych¹¹⁷. W niektórych zakładach pracy dyrektorzy przeprowadzali „ostrzegawcze” rozmowy z potencjalnymi członkami protestu. Szantażowano załogi zapowiedziami zwolnień z pracy z chwilą ogłoszenia strajku. Przeprowadzono pobór do wojska wśród aktywnych związkowców¹¹⁸.

Aby zapobiec zapowiadanym strajkom **10 listopada 1982 r.** do „Fast” przybyła 30-osobowa grupa oficerów, głównie wojsk raketowych. Przydzielono ich na wszystkie wydziały. Wojskowi nakazywali kierownikom obserwację pracowników, wyławianie namawiających do strajku. Przewodniczący KZ

„Biuletyn Informacyjny”. . . . 1982, nr 40, s. 1.

¹¹⁶ APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadesłane do KC. Informacja nr 3, sygn. 55/VII/3-t.II,k. 60; także „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 41, s. 4.

¹¹⁷ APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO w Białymstoku 9 listopada 1982, sygn. 1/25, k. 183-188.

¹¹⁸ Działacze związkowi z Białegostoku trafili do jednostki w Czerwonym Borze. Koszary, w których ich umieszczono, otoczyła jednostka Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Wśród wziętych do wojska znajdowali się i tacy, którzy nie składali przysięgi, z kategorią zwalnającą z odbywania czynnej służby, ludzie chorzy; zob. „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 46, s. 4.

NSSZ „Solidarność” Jerzy Jamiołkowski został oddelegowany służbowo do Łodzi¹¹⁹.

W Białostockich Zakładach Przemysłu Wełnianego im. Sierżana pojawiła się grupa oficerów. W tym samym czasie na terenie zakładu wywieszono flagę „S” ze znakiem „V”, rozrzucono ulotki ze znakiem Polski Walczącej. Na terenie zakładu pojawili się funkcjonariusze SB. W BZPT „Unitra-Biazet” przed gabinetami dyrektorów rozrzucono ulotki, które nawoływały do zorganizowania akcji strajkowych 10 listopada. Na tablicy ogłoszeń PZPR zostało zniszczone hasło, na którym dopisano *Niech żyje ZSRR, ale na własny rachunek*. Został także przekazany komunikat TKR NSZZ „Solidarność” w sprawie obchodów święta 11 listopada na terenie miasta. Przybyła cała kadra kierownicza, oficerowie, agenci SB. Na każdym wydziale dyżurował komisarz i pięciu cywilów. Dwaj działacze związkowi, S. Gościński i T. Korbut, otrzymali zakaz opuszczania swoich stanowisk poprzez cały czas pracy. W pobliżu Białostockich Fabryk Mebli na jednym z budynków przy Szosie Północno-Obwodowej namalowano napis „Solidarność” żyje”, kotwicę oraz znak Polski Walczącej. Między godzinami 17 a 17.30 po ulicy Lipowej odbył się protestacyjny spacer związkowców Białegostoku. W tym czasie ulicę obstawiały liczne patrole ZOMO¹²⁰.

W Uhowie miała miejsce akcja ulotkowa, rozrzucono m.in. ulotki adresowane do milicjantów i żołnierzy, pojawił się również duży napis „Solidarność” żyje”, który zamalowała białostocka SB. Członkowie NSZZ RI „Solidarność” przeprowadzili akcje ulotkowe na terenie następujących gmin: Bielsk Podlaski, Choroszcz, Dąbrowa Białostocka, Dobrzyniewo, Dubicze Cerkiewne, Janów, Jaświły, Jasionówka, Knyszyn, Kuźnica Białostocka, Mielnik, Mońki, Poświętne, Sokółka, Suchowola, Tykocin, Zabłudów¹²¹.

Nieudaną akcję strajkową TKR wyjaśniała zastraszeniem załóg pogroźkami, iż w razie strajku zakład zostanie rozwiązany, a załoga zwolniona. Miały być przeprowadzane powtórne nabory pracowników, wśród których nie byłoby miejsca dla strajkujących. Pewien wpływ na taką sytuację wywarła również branka do wojska aktywnych działaczy „Solidarności”, a także zapowiedź zniesienia stanu wojennego na sesji Sejmu, która miała się odbyć 13 grudnia 1982 r.¹²²

11 listopada 1982 r. działacze i sympatycy podziemnej „Solidarności” uczcili 64. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości. W intencji wolnej Ojczyzny a także tych, którzy oddali życie za próby odzyskania przez Polskę suwerenności, oraz za ofiary stanu wojennego, internowanych i więzionych odprawiona została uroczysta msza święta. Zwyczajem stało się śpiewanie pie-

¹¹⁹ J. Jamiołkowski, dz. cyt., s. 42.

¹²⁰ APB, KM PZPR, Informacje Egzekutywy KM PZPR przekazane do KW 9.11.1982 r., sygn. 56/TV-t. 16, k. 221; także „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 43, s. 2.

¹²¹ APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-1982. Informacja nr 2, sygn. 55/VII/3 - t. 11, k. 90; także „Goniec Wojenny”. Biuletyn NSZZ RI „Solidarność” Region Białystok 1982, nr 7, s. 4.

¹²² „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 43, s. 1-2.

śni „Boże, coś Polskę”. Po mszy świętej zorganizowano pochód ulicami F. Dzierżyńskiego¹²³ i M. Skłodowskiej-Curie na Cmentarz Wojskowy przy ulicy Zwierzynieckiej. Uczestnikom tej dość licznej demonstracji (wzięło w niej udział około 2 tys. osób) towarzyszyły znaczne siły ZOMO. Przy Grobie Nieznanego Żołnierza złożono kwiaty, zapalono znicze i świece, odśpiewano „Rotę”, „Boże, coś Polskę” oraz hymn narodowy. Uroczystość przebiegła w spokojnej atmosferze. Władze nie dokonały aresztowań .

W **grudniu 1983 r.** w „Tygodniku Mazowsze”¹²⁵ ukazał się wywiad ze Stanisławem Marczukiem, przewodniczącym TKR, który podkreślał, iż działalność „Solidarności” na Białostocczyźnie napotykała znaczne trudności. Wynikały one ze słabego uprzemysłowienia regionu, nielicznej klasy robotniczej, a także z braku znaczących liderów. Ubogie też było zaplecze intelektualne. Większość działań odbywało się więc na zasadzie przechwytywania i powielania pomysłów zrodzonych w innych regionach. Przewodniczący podkreślał, iż Białostocczyzna była regionem wielonarodowościowym i nawet „Solidarność” nie zdołała załagodzić narosłych przez lata antagonizmów i waśni. Stwierdził, iż nieźle rozwijały się działania anonimowe. Dobrze wypadły spacerzy w porze dziennika telewizyjnego, układanie krzyża z kwiatów 31 sierpnia. „Nie wypaliła” natomiast akcja strajkowa w zakładach pracy 13 maja oraz 11 listopada 1982 r. Przewodniczący podkreślił, iż w Białymstoku szerzyła się postawa życzliwego kibicowania, bez wychylania się. Ludzie czytali prasę, chętnie płacili składki, chodzili na msze związkowe. Kierownictwo białostockiej „Solidarności” zmuszone więc było do przygotowania związkowców do „długiego marszu”.

Pod koniec 1982 r. swoje działania podsumowały władze wojewódzkie. Na posiedzeniu WKO w Białymstoku płk S. Rogalewski stwierdził, iż podziemna „Solidarność” i działacze akademicy stopniowo ograniczyli swą działalność. Oceniano, że w regionie aktywnych było około 200 osób. Funkcjonariusze SB skonfiskowali 16587 ulotek, 1579 egzemplarzy podziemnych wydawnictw, 40 plakatów, 8 transparentów, 34 flagi „Solidarności” oraz ujawnili ponad 294 antypaństwowe napisy. Zlikwidowali 9 punktów, w których drukowano podziemne wydawnictwa. Skonfiskowali: 4 maszyny do pisania, 1 powielacz, 149 sztuk matryc, 20 ryz papieru maszynowego oraz ponad 10 kilogramów farby drukarskiej. Internowali 58 osób, w 1 powtórnie¹²⁶, zatrzymali 187 osób, aresztowali 83 osoby, sądy wszczęły 52 sprawy za naruszenie przepisów o stanie wojennym, sądy przedstawiły zarzuty 107 osobom, skazały 43 osoby, uniewinniły 6 osób. Funkcjonariusze SB dokonali przeszukań u 362 osób, Wojewódzkie Komendy Uzupełnień powołały do służby wojskowej 73 osoby, przeprowadzono 1393 rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze. Ponadto wydział operacyjny SB założył 17 spraw operacyjnego rozpracowania, 133 sprawy operacyjnego sprawdzania, 103 kwestionariusze ewidencyjne. W ramach tych

*~ Obecnie ul. Legionowa

¹²⁴ „Biuletyn Informacyjny...” 1982 nr 43, s. 2.

¹²⁵ „Tygodnik Mazowsze” 1982 nr 37, s. 3.

¹²⁶ Jana Beszty-Borowskiego.

spraw objęto rozpracowaniem i kontrolą operacyjną 627 osób wywodzących się z „Solidarności” i NZS. Pozyskano do współpracy 258 tajnych współpracowników. SB otrzymywała wyczerpujące informacje tylko z kilku zakładów pracy¹²⁷.

Funkcjonariusze SB nie zdołali jednak zniszczyć podziemnych struktur „Solidarności”. W Białymstoku wychodziło kilka tytułów prasy związkowej: „Biuletyn Informacyjny”, „Goniec Wojenny”, „Nasz Samorząd”, „Cień”, funkcjonowała Białostocka Oficyna Wydawnicza. W Hajnówce rozrzucono w kilku punktach miasta ponad 100 ulotek z napisem: *Była, jest i będzie zawsze „Solidarność”*. W Choroszczynie na kilku budynkach pojawiły się ulotki o następującej treści: *Wzywamy do uczczenia 16 grudnia - dnia poległych ofiar reżimu* .

Białostocka Służba Bezpieczeństwa odniosła znaczny sukces w walce z podziemną „Solidarnością”. **23 grudnia 1982 r.** został aresztowany Roman Wilk, który ukrywał się od początku stanu wojennego. Był jednym z założycieli „Solidarności” w zakładzie „Unitra-Biazet”. Oddelegowany do pracy w MKZ zajmował się m.in. poligrafią. Był twórcą Białostockiej Oficyny Wydawniczej. Mimo jego aresztowania ukazał się setny numer „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” (52 numery pojawiły się przed wprowadzeniem stanu wojennego). 13 grudnia 1981 r. trzy numery „Biuletynu” oczekiwały na druk w Białostockich Zakładach Graficznych. Zostały skonfiskowane przez funkcjonariuszy SB. Udało się wynieść tylko kilkanaście egzemplarzy numeru 53¹²⁹.

Ukazanie się 100 numeru pisma¹³⁰ w czasie stanu wojennego było wielkim sukcesem podziemnej „Solidarności”. W Biuletynie redagowanym, drukowanym i kolportowanym z pełnym poświęceniem przez działaczy podziemnych struktur Związku, były publikowane różnego rodzaju instrukcje zachowania się w stanie wojennym, informacje o aresztowanych i prześladowanych działaczach Związku, działaniach reżimowych władz. Niekiedy pojawiała się publicystyka oraz teksty historyczne (z okazji rocznic) z najnowszych dziejów Polski.

15 stycznia 1983 r. TKR wydała Deklarację Programową, w której żądała od władz demokratyzacji i pluralizmu życia politycznego i społecznego, w tym demokratycznych wyborów, samorządności terytorialnej i niezależnych związków zawodowych, suwerenności i partnerskiego rozwoju stosunków Polski ze wszystkimi państwami na arenie międzynarodowej. Związkowcy domagali się reformy systemu ekonomicznego w kierunku poszerzenia i rozwoju wielosektorowego modelu własnościowego, oparcia działalności gospodarczej na rachunku ekonomicznym i autentycznej samorządności oraz zniesienia prymatu ide-

AIPN Bi, Ocena sytuacji polityczno-operacyjnej województwa białostockiego za okres od 15.12. 1981 r. do 31.12.1982 r., sygn. 047/2302, k. 309, 317; także AIPN Bi, Protokół nr 33 z rocznej narady roboczej Wydziału V SB, sygn. 0044/338, k. 61; także AIPN Bi, Sprawozdania statystyczne dotyczące tajnych współpracowników SB nadane do Biura „C” MSW za 1982 r., sygn. 045/2241, k. 27.

¹²⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 48, s. 2.

¹²⁹ Tamże, 1983, nr 48, s. 4.

¹³⁰ „Biuletyn Informacyjny” nr 48 (100) ukazał się 21 grudnia 1982.

ologii nad ekonomiką. Postulowano opracowanie programu rozwoju rolnictwa i zaopatrzenia społecznego w żywność, ukierunkowanego na samowystarczalność żywnościową kraju poprzez wzrost potencjału produkcyjnego i umożliwienie operatywności ekonomicznej sektora prywatnego. Apelowano o zwiększenie nakładów na rozwój infrastruktury wsi i związanych z rolnictwem gałęzi przemysłu, wytworzenie właściwych relacji cen produktów rolnych w stosunku do innych artykułów oraz wprowadzenie kontroli eksportu artykułów żywnościowych, zapewniającej priorytet zaopatrzenia rynku wewnętrznego. Żądano także anulowania ustaw i przepisów umożliwiających represjonowanie opozycji i utrzymanie przywilejów grup rządzących oraz - zagwarantowania rządów prawa i przestrzegania równości wobec prawa, swobody wyrażania przekonań i poglądów oraz nieskrępowanego dostępu do pełnej rzetelnej informacji.

Działania białostockiej „Solidarności” koncentrować się miały na podnoszeniu świadomości społecznej poprzez działalność oświatową i wydawniczą, upowszechnianiu społecznie korzystnego systemu etycznego, tworzeniu ośrodków myśli twórczej (politycznej, ekonomicznej, naukowej, artystycznej, społecznej), bojkotowaniu fasadowych instytucji i organizacji tworzonych przez władze oraz szkodliwych społecznie zarządzeń władz, gromadzeniu materialnych zasobów stanowiących bazę ruchu. Szczególna uwaga miała być zwrócona na stworzenie systemu pomocy i samopomocy, gwarantującego ochronę jednostek przed wypaczeniami prawa, systemu wspomagającego poczucie bezpieczeństwa członków ruchu oraz umożliwiającego pomoc materialną najbardziej potrzebującym. Podkreślono ważność przeprowadzenia akcji świadczących o obecności „Solidarności” (ulotkowych, napisowych lub innych) w sposób niepozwalający na rozpoznanie lub wykrycie uczestników akcji i niepowodujących szykanowania osób postronnych. Zobowiązano członków i sympatyków „Solidarności” do bojkotowania nowych związków zawodowych, fikcyjnej samorządności pracowników manipulowanych przez władzę organizacji społecznych typu PRON i KON. Podkreślono również, iż Związek nie prowadził ani nie będzie prowadził działalności agresywnej, nie będzie stosował przemocy i niszczył już wytworzonych dóbr materialnych.

Złożoność sytuacji w kraju i zróżnicowany profil społeczny członków ruchu spowodowały, że zakres działania Związku obejmować miał następujące platformy:

- konspiracyjną, związaną z podziemiem jako ośrodkiem programowym i organizacyjnym, w dużej mierze wykorzystującym doświadczenia ruchu „Odnowy” i „Solidarności”. Działalność konspiracyjna skupiać się miała wokół doskonalenia struktury konspiracyjnej grup, począwszy od szczebla zakładu, a skończywszy na koordynacji regionalnej
- półoficjalną, związaną ze stowarzyszeniami twórczymi, kulturalnymi i instytucjami usługowymi, skupiającą działania na rozpowszechnianiu ważnych dla społeczeństwa osiągnięć naukowych i kulturalnych (w tym na opracowaniu przez poszczególne grupy szczegółowych koncepcji rozwiązania problemów nurtujących społeczeństwo) oraz organizowa-

niu działalności ekonomicznej, pozwalającej na zwiększenie funduszy społecznych,

- oficjalną, związaną z Kościołem i innymi instytucjami oraz prowadzoną częściowo przez grupy konspiracyjne, obejmującą pomoc i samopomoc społeczną rozpowszechnianie społecznie etycznych norm i konsolidację społeczeństwa na gruncie tych norm oraz spontaniczne akcje społeczne organizowane w niewielkich grupach ludzi, a także oficjalnie zgłaszane protesty, pozwalające na napiętnowanie wynaturzeń prawa, władzy i systemu ekonomicznego¹³¹.

27 stycznia 1983 r. w gmachu Komendy Wojewódzkiej MO w Białymstoku odbyło się spotkanie przedstawicieli SB, MO i innych instytucji stojących na „straży prawa” ze „społeczeństwem”. Wysłano zaproszenia do dyrektorów i organizacji społecznych, przy czym dyrekcje zakładów pracy upoważnione zostały do oddelegowania przedstawicieli załóg, co jednak obowiązkowe nie było, gdyż obawiano się bojkotu ze strony robotników. Na spotkaniu płk S. Rogalewski, szefowie wydziałów: kryminalnego, paszportowego, przestępstw gospodarczych, a także prokurator Marek Łochowski, poinformowali zgromadzonych o historii i stanie obecnym „Solidarności”, jej działalności podziemnej. Zaznaczono więc, że miejscowa „Solidarność” była raczej spokojna, co określono mianem „linii wałęsowskiej”, że nie było „ekstremy” (czyli KOR, KPN), że ogólnie panował spokój. Podkreślono, iż na skutek wysiłku odpowiednich organów rozbito około 10 drukarni, zatrzymano ponad 180 podejrzanych, z czego 48 aresztowano, wyłapano też prawie wszystkich ukrywających się (z wyjątkiem dwóch), a obecne „podziemie” prawie nie istnieje. Jak podkreślił płk S. Rogalewski, na wolności przebywa pewna liczba zapaleńców, ale władza kontroluje sytuację. Stanisław Marczuk, według sh'v płk S. Rogalewskiego nie miał powodów, żeby się ukrywać, mógłby pracować, a tak marnuje tylko swój talent. Na zakończenie złożono podziękowania i gratulacje funkcjonariuszom SB, MO i ORMO oraz dyrektorom zakładów pracy za właściwą postawę¹³².

13 lutego 1983 r. wyszedł z ukrycia Stanisław Marczuk. Przebywał on w Państwowym Szpitalu Klinicznym na oddziale kardiologicznym. Wiadomość o jego zgłoszeniu się na Komendę Milicji Obywatelskiej podana przez dziennik telewizyjny okazała się nieprawdziwa¹³³. Po wyjściu ze szpitala, z piętnem „włóczęgi spokoju społecznego” nie przyjęto go do pracy w „Uchwytach”, mimo odwołań do sądów kilku szczebli¹³⁴. W tym czasie redakcja „Biuletynu Informacyjnego” propagowała wśród czytelników „Kodeks Honorowy Robotnika”. Tekst nieznanego autorstwa opublikowany został dzięki łącznikom, którzy przekazali go ukrywającym się członkom TKR. „Kodeks” wskazywał, jak powinno odnosić się do osób, które gorliwie akceptowały stan wojenny. Hono-

¹³¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 51, s. 1-3.

¹³² Tamże, 1983, nr 53, s. 3.

¹³³ Tamże 1983, nr 56, s. 3; także relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

¹³⁴ W dowodzie osobistym Stanisława Marczuka wpisano, iż został zwolniony z pracy 13 grudnia 1981 r., chociaż była to niedziela i zakład pracy nie funkcjonował; zob. A. Kwiatkowska, *Zwolniony 13 grudnia*, „Gazeta Współczesna” 1997, nr 2 z 5 I, s. 3.

rowy robotnik nie powinien podejmować współpracy z dyrekcją zakładu, uczestniczyć w naradach czy działalności społecznej organizowanej odgórnie. Powinien także bojkotować uroczystości jubileuszowe i nie przyjmować nagród i wyróżnień¹³⁵.

W marcu 1983 r. odbyło się kolejne posiedzenie TKR, na którym przedyskutowano problemy związane z drukowaniem wydawnictw regionalnych oraz dokonano bilansu funduszy związkowych. Podjęto decyzję o uruchomieniu wydawnictw o problematyce politycznej, ekonomicznej, społecznej i kulturalnej. Postanowiono zmniejszyć częstotliwość wydawania „Biuletynu Informacyjnego”. TKR wydała także oświadczenie w sprawie obchodów 1. i 3. Maja, w związku z przygotowaniem przez SB i MO szeregu prowokacji (prowokowanie tłumów gromadzących się przy kościołach i wywołanie rozruchów ulicznych). TKR zaleciła unikanie zorganizowanych akcji na ulicach 1. i 3. Maja, a także ostrożne i spokojne zachowanie przy kościołach po odbytych nabożeństwach¹³⁶.

Oprócz posiedzeń TKR, w marcu 1983 r. podziemna „Solidarność” podejmowała także inne działania. W niektórych zakładach pracy Białegostoku rozprowadzane były bony z nadrukiem „*Solidarność*” Regionu Białystok - *represjonowanym* w nominałach: 100, 200, 500 i 1000 złotych. Na chodniku przy ulicy Świerkowej w Białymstoku, w pobliżu domów akademickich Politechniki Białostockiej, wymalowano napis „*Akademicki Ruch Oporu*”¹³⁷.

W Zakładach Przemysłu Wełnianego im. E. Plater w Wasilkowie, w czasie zebrania partyjnego na terenie przedsiębiorstwa rozrzucono ulotki sygnowane przez „Solidarność”, wzywające do bojkotu 1. Maja i Święta Ludowego, a uczczenia 3. Maja.

Podobne ulotki rozklejano w Suraziu. W Białymstoku pojawiły się ulotki podpisane przez NZS, nawołujące młodzież do bojkotu oficjalnych obchodów 1. Maja, a także ulotki podpisane przez podziemną „Solidarność”, nawołujące do gromadzenia się po nabożeństwach 1. maja w Parku Zwierzynieckim w celu zorganizowania kontrmanifestacji. W Hajnówce udało się wprowadzić do obiegu pewną ilość banknotów o nominale 10 złotych z nadrukiem „Solidarność”¹³⁸.

1 maja 1983 r. po apelach TKR ponad tysiąc osób zgromadziło się na spacerze w głównej alei Parku Zwierzynieckiego. O godzinie 11 w Bazylice Prokatedralnej odprawiona została msza święta w intencji ludzi pracy. Wzięło w niej udział kilka tysięcy osób. Po niej uformował się pochód, który w milczeniu ruszył w kierunku kościoła św. Rocha i bez przeszkód dotarł do skrzyżowania ulic Lipowej z Próchniaka. Tam po trzykrotnym wezwaniu do opuszczenia jezdni, rzuconym z radiowozu milicyjnego, manifestanci zeszli na chodnik i kontynuowali spacer ulicą Lipową. MO nie interweniowała. Radiowozy podje-

„Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 43, s. 6; także AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.02.1983 r. do 28.02.1983 r., sygn. 047/2302, k. 17,

¹³⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 58, s. 1.

¹³⁷ APB, KW PZPR, Informacje Wydziału Polityczno-Organizacyjnego nadane do KC, sygn. 55/VII/3-t. 12, k. 39.

¹³⁸ Tamże, k. 20.

chały tylko pod Zarząd Regionu na ulicy Nowotki, którego pilnowano przez cały dzień¹³⁹.

22 maja 1983 r. członkowie TKR zorganizowali tajną naradę w mieszkaniu Janiny Hościłowicz w Łapach. Podsumowano obchody 1 Maja stwierdzając, iż próby zorganizowania kontrmanifestacji po części były udane, gdyż w Parku Zwierzynieckim zebrało się około tysiąca osób. TKR oceniała, że w oficjalnym pochodzie wzięło udział około 20 tys. ludzi, a frekwencję zrobili uczniowie białostockich szkół, harcerze, pracownicy administracji państwowej, często zmuszani do wzięcia udziału w pochodach. Brakowało natomiast w pochodach robotników i studentów¹⁴⁰. Omówiono sytuację finansową „Solidarności”. Postanowiono zwrócić się do władz wojewódzkich o zwrot środków finansowych skonfiskowanych w czasie wprowadzenia stanu wojennego. Aby zintensyfikować działania, planowano powołać nową komisję wykonawczą „Solidarności” oraz nawiązać ściślejsze kontakty z podziemną „Solidarnością” w Gdańsku¹⁴¹.

22 lipca 1983 r. Rada Państwa uchwałą z 20 lipca¹⁴² zniosła stan wojenny na całym terytorium PRL. Rozwiązaniu uległa WRON. Ogłoszono amnestię, którą objęte zostały przestępstwa popełnione z powodów politycznych albo w związku ze strajkiem lub akcją protestacyjną (art. 1, p. 3)¹⁴³. Zapowiedziano zaniechanie wszczynania postępowań karnych lub ich umorzenie wobec sprawców, którzy dobrowolnie do 31 października zgłoszą się do organów ścigania, polskiego przedstawicielstwa dyplomatycznego lub konsularnego i oświadczą do protokołu, że zaniechają przestępczej działalności oraz ujawnią rodzaj popełnionego czynu i miejsce jego popełnienia. Łagodnie zamierzano potraktować kobiety oraz sprawców, którzy w chwili popełnienia czynu nie ukończyli 21 lat. Amnestię miał stosować właściwy sąd po rozpoznaniu danej sprawy.

Białostocka „Solidarność” rozpoczynała długi i trudny marsz. Jej szeregi topniały. Coraz mniej ludzi chciało się angażować w konspiracyjną działalność. Pomiędzy poszczególnymi grupami i ich liderami zaczęło dochodzić do kłótni o dalszą koncepcję działania.

7. Działalność Kościoła Katolickiego w czasie stanu wojennego

Już w pierwszym dniu stanu wojennego Kościół aktywnie włączył się do działań mających na celu złagodzenie wytworzonej sytuacji politycznej. Ksiądz biskup Edward Kisiel od pierwszych godzin stanu wojennego dawał świadectwo patriotycznej postawy. Prawdopodobnie, jako jeden z pierwszych duchow-

¹³⁹ Tamże 1983, nr 63, s. 1; także AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.05.1983 r. do 31.05.1983 r., sygn. 047/2302, k. 75.

¹⁴⁰ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 64, s. 1-2.

¹⁴¹ AIPN Bi, Kontrywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1983-1985. Uzupełnienie ... od 1.05.1983 r. do 31.05.1983 r., sygn. 047/2302, k. 77.

¹⁴² Uchwała Rady Państwa z dnia 20 lipca 1983 r. w sprawie zniesienia stanu wojennego, Dz. U. Nr 39, poz. 178.

¹⁴³ Ustawa z dnia 21 lipca 1983 r. o amnestii, Dz. U. Nr 39, poz. 177.

nych w Polsce, odprawił w dniu ogłoszenia stanu wojennego mszę świętą w intencji działaczy „Solidarności”. Wczesnym rankiem **13 grudnia 1981 r.** przyjmował w budynku Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku trzech wyższych rangą oficerów Wojska Polskiego i Milicji Obywatelskiej, którzy przybyli zakomunikować, iż podjęto decyzję o wprowadzeniu stanu wojennego. Oznajmiono mu, że obowiązują inne prawa i jako zwierzchnik Kościoła Rzymskokatolickiego winien podjąć starania, by sprzyjać łagodzeniu napięć. Sugerowano, iż represje wobec związkowców są konieczne, lecz tymczasowe. Odpowiedzią z jego strony na żądanie prowadzenia polityki lojalnej wobec władzy było przewodniczenie, w kościele pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, mszy świętej o godz. 11.00, podczas której poświęcił zakładowy sztandar „Solidarności”¹⁴⁴.

14 grudnia 1981 r. w „starym”, „białym kościółku” spotkali się działacze „Solidarności”, by wybrać delegację na rozmowę z pasterzem diecezji. W grupie tej znaleźli się m. in. Zofia Lewicka-Pezowicz, Krystyna Strubel i Eugeniusz Bil-Jaruzelski. W spotkaniu ze strony kościelnej uczestniczył poza biskupem Kisielom także kanclerz Kurii, ks. Cezary Potocki. Podczas rozmowy ksiądz biskup okazywał z troską o los zatrzymanych związkowców. Zasadniczym celem wizyty działaczy związkowych (co zostało ustalone wcześniej podczas spotkania w „małym kościółku farnym”), była prośba skierowana na ręce bp. E. Kisiela, by w miarę swych możliwości, jak najszybciej nawiązał kontakt z internowanymi. Związkowcy zdawali sobie sprawę z tego, iż sami nie są w stanie zebrać jakichkolwiek informacji o losie zatrzymanych. Zresztą, wielu z nich obawiało się o swój los i wszelkie interwencje u władz mogłyby się zakończyć aresztowaniem. Pozostawał biskup, a jego patriotyczna i pasterska postawa oraz szacunek, jakim cieszył się wśród społeczeństwa, stawały się gwarancją nadziei złożonych w dobre ręce. Biskup obiecał uczynić wszystko, co było w jego mocy, by potrzebne informacje uzyskać¹⁴⁵.

22 grudnia 1981 r. odbyło się spotkanie księdza biskupa E. Kisiela z wojewodą białostockim Kazimierzem Dunajem. Omówiono sytuację polityczną na Białostocczyźnie po wprowadzeniu stanu wojennego. Wojewoda stwierdził, że sytuacja ustabilizowała się, w przedsiębiorstwach i instytucjach trwała normalna praca. Władze odwoływały ze stanowisk kierowniczych nieodpowiedzialnych ludzi. Jednak w województwie, według słów wojewody, wystąpiły postawy wrogie państwu - kolportowanie nielegalnych wydawnictw i ulotek, a także produkowanie niebezpiecznych narzędzi w „Uchwytach”. Wojewoda zapewnił księdza biskupa, iż nie będzie ograniczał poruszania się księży dla wypełniania przez nich posług religijnych. Ksiądz biskup poruszył sprawę internowanych, podkreślił przy tym, iż szczególne zaniepokojenie społeczeństwa budził fakt internowania Stanisława Prutisa, pracownika naukowego Filii Uniwersytetu

Bardzo cenne i ciekawe informacje o działalności charytatywnej Kościoła zaprezentował w swej publikacji ks. A. Szot, *Działalność charytatywna Kościoła Katolickiego w okresie stanu wojennego (na terenie archidiecezji w Białymstoku)*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 2001, nr 4, s. 184.

¹⁴⁵ Relacja Eugeniusza Bil- Jaruzelskiego z grudnia 2001 r.

Warszawskiego. Wojewoda odpowiedział, że dr Stanisław Prutis odmówił podpisania deklaracji lojalności wobec władz. Ksiądz biskup Kisiel domagał się również udzielenia pomocy materialnej rodzinom internowanych przez władze wojewódzkie. W odpowiedzi usłyszał, iż władze zapewniły internowanym wyżywienie, opiekę lekarską, możliwość odwiedzin, dostęp do prasy i radia oraz dostarczanie paczek świątecznych, a także przewidziały zwolnienia niektórych osób¹⁴⁶.

W początkach 1982 r. Kościół podjął modły w intencji uwolnienia więzionych i internowanych członków „Solidarności”. 3 stycznia 1982 r. w kościele św. Rocha modlono się za internowanych i więzionych oraz wystawiono puszkę na ofiary dla rodzin internowanych. W kilka dni później ks. Zygmunt Lewicki - proboszcz parafii św. Wojciecha, apelował o spokój w kraju i modlitwę w intencji uwięzionych i internowanych oraz poszanowanie człowieka, niezależnie od jego przekonań religijnych i zajmowanej pozycji społecznej¹⁴⁷.

Władze wojewódzkie liczyły się z opinią hierarchów Kościoła. Pod koniec stycznia 1982 r. wojewoda białostocki spotkał się kolejno z hierarchami Kościoła Katolickiego z diecezji łomżyńskiej, drohiczyńskiej. Z księdzem biskupem Mikołajem Sasinowskim wojewoda rozmawiał o aktualnej sytuacji społeczno-politycznej. Ksiądz biskup stwierdził, iż społeczeństwa straciło zaufanie do władzy, stan wojenny może wywołać niepokoje, a działalność „Solidarności” odbywa się w konspiracji. Jak podkreślił ks. biskup, Kościół chciał dobrośąsiedzkich stosunków z ZSRR, ale na zasadzie suwerenności i samodzielności. Dalej ks. biskup zauważył, iż stan wojenny uniemożliwia nawiązanie dialogu między władzą a opozycją, a stosunki poprawiłoby zwolnienie wszystkich internowanych. Nie należy też zmuszać internowanych do podpisywania deklaracji lojalności, gdyż jest to łamanie przekonań i sumienia. Ks. biskup Sasinowski ubolewał z powodu dużej liczby ludzi młodych, których sytuacja zmusiła do wyjazdu za granicę. Wojewoda stwierdził, iż od internowanych żąda się tylko przestrzegania prawa stanu wojennego, a władze zajęły się pomocą dla ich rodzin, przeznaczając na ten cel około 2 milionów zł¹⁴⁸.

Następnie wojewoda K. Dunaj spotkał się z ks. biskupem Władysławem Jędruszkim z diecezji drohiczyńskiej. Wojewoda omawiając sytuację społeczno-polityczną podkreślił, iż w województwie białostockim panuje atmosfera spokoju i pracy, a żywotnym problemem zajmującym władze jest zapewnienie żywności dla mieszkańców miast. Wojewoda stwierdził, iż niektórzy księża z ambon, a także podczas kolędy z dezaprobatą odnosili się do wprowadzenia stanu wojennego. Ksiądz biskup odpowiadając na zarzuty wojewody, stwierdził, iż nie należy się dziwić takiej postawie duchowieństwa, gdyż swobody obywatelskie zostały ograniczone. Dalej ks. biskup wyraził zaniepokojenie mającymi nastąpić podwyżkami cen żywności. Omówiono także wypadki zdej-

¹⁴⁶ APB, KW PZPR, Informacje notatki i korespondencja dotycząca polityki wyznaniowej, problemów Kościoła i kleru, sygn. 55/XI/11 - 1. 1, k. 121-122.

¹⁴⁷ Tamże, k. 140.

¹⁴⁸ Tamże, k. 48, 50.

mowania krzyży (Ośrodek Zdrowia w Narwi) i szykanowania osób, które stanęły w ich obronie¹⁴⁹.

W lutym ks. biskup E. Kisiel podczas wyświęcania punktu katechetycznego przy ul. Radzymińskiej na Białostoczku stwierdził, iż znakiem zbawienia, znakiem chrześcijaństwa jest krzyż. Wisi on w salach katechetycznych, wisiał on również dawniej w szkołach i miejscach pracy. Z wielkim bólem stwierdzić można ich zdejmowanie. Ksiądz biskup E. Kisiel podczas konferencji dekanalnej w Korycinie przypomniał księżom o zawieszeniu na okres stanu wojennego działalności w NSZZ „Solidarność”. Zalecał, by nie powodować konfliktów. Ksiądz Kazimierz Kułakowski - profesor Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku poddał w wątpliwość fakt przywrócenia w przyszłości działalności NSZZ „Solidarność”, twierdząc, iż zostanie ona przekształcona w związki branżowe. Ksiądz Józef Horodeński z kościoła w Siemiatyczach odprawił mszę świętą w intencji aresztowanej Raisy Sokołowskiej, działaczki „Solidarności” w Siemiatyczach. W Dąbrowie Białostockiej ksiądz Wojciech Pełkowski odprawił modły w intencji takiego rozwoju sytuacji, aby nie zdjęto wcześniej zawieszonych krzyży w Urzędzie Gminy i szkołach¹⁵⁰.

W kraju zapadały ważne decyzje. 26 lutego 1982 r. Episkopat Polski, zgromadzony na 183. konferencji plenarnej, w trosce o losy narodu polskiego wydał komunikat, w którym wskazał na konieczność dążenia do ugody społecznej. Komunikat odebrany został w kraju z największą uwagą. Prymasowska Rada Społeczna, powołana przez księdza prymasa Józefa Glempa w nawiązaniu do dawnej tradycji czasów księdza prymasa Augusta Hlonda, miała pełnić rolę organu opiniodawczego i służebnego wobec Prymasa Polski, któremu przedkładała wyniki swej pracy. Duchowni wezwali władze państwowe do respektowania niezależnej opinii publicznej i przystąpienia do dialogu, a także zwolnienia internowanych i zapewnienia swobodnego powrotu osobom, które ukrywały się w obawie politycznych represji. Apelował też o przywrócenie swobody działania Klubom Inteligencji Katolickiej¹⁵¹.

W marcu 1982 r. ks. Cezary Potocki - kanclerz Kurii Białostockiej na rekolekcjach intonował modły za cierpiących działaczy „Solidarności”. Ksiądz Wojciech Pełkowski wyrażał się negatywnie pod adresem generała Wojciecha Jaruzelskiego, zaś ks. Józef Niemotko - proboszcz parafii Janów - głosił, iż władze powinny zwolnić Lecha Wałęsę z internowania i pozwolić mu na organizowanie działalności związkowej. Ks. Leon Grzegorzczak, wikariusz parafii w Sokółce, apelował o modlitwy za internowanych i więzionych, aby jak najszybciej powrócili do domów. Ksiądz Adam Niewiarowski, wikariusz parafii św. Rocha, powiedział na rezurekcji, iż wierni spotykają się w sytuacji stanu wojennego, który wedle zapowiedzi władz miał się skończyć w lutym, a nie wiadomo, kiedy się to stanie. Intonował modły za internowanych i aresztowanych za przekonania. Na rekolekcjach dla kobiet modlił się w intencji cierpiących

Tamże, k. 51-52.

Tamże, k. 136,140.

Tamże, k. 141.

działaczy „Solidarności”, aby - będąc w obozach dla internowanych - pozostali Polakami¹⁵².

Ksiądz Kazimierz Klej - wikariusz parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku, wygłosił kazanie w pierwszą rocznicę wyświęcenia sztandaru „Solidarności” Fabryki Przyrządów i Uchwytów. Powiedział, iż naród polski jest ściśle związany z wiarą katolicką, a „Solidarność” powstała z woli narodu, kultura narodowa zaś jest związana z Zachodem. Wszelkie trendy ze Wschodu nie miały w Rzeczypospolitej racji bytu. Ksiądz Eugeniusz Rogowski - proboszcz parafii w Narwi, podczas kazania stwierdził, iż w 1980 r. zabłysła iskierka odnowy i promyk wolności, ale ten promyk został przyćmiony przez stan wojenny. Jerzy Giształowicz - duszpasterz akademicki w kościele św. Rocha - na nabożeństwie dla studentów intonował modły za aresztowanych studentów i ich szybki powrót do domu, za internowanych i więzionych oraz żołnierzy poległych w Katyniu. Ryszard Korzeniewski podczas kazań krytykował rządy W. Jaruzelskiego i jego ekipy. Ponadto wyrażał opinię, iż zdejmowanie krzyży jest dyskryminacją wierzących. Ks. Aleksander Mierzwiński - proboszcz parafii Kleszczele, głosił kazania, w których sprzeciwiał się zdejmowaniu krzyży i krytykował rządy ekipy W. Jaruzelskiego. Ks. Tadeusz Szerszeń - wikariusz parafii w Hajnówce, stwierdził, iż środki masowego przekazu propagują fałszywy obraz rzeczywistości. Ks. Jan Mrowas - wikariusz parafii Tykocin - po odczytaniu „Słowa Pasterskiego Biskupów Polskich” nawiązał do faktów zdejmowania krzyży i stwierdził, że jeżeli zdejmuje się krzyże, to tak samo należy zdjąć krzyże z cmentarza pod Monte Cassino i karetok pogotowia¹⁵³.

6 maja 1982 r. ksiądz biskup Edward Kisiel spotkał się z wojewodą białostockim Kazimierzem Dunajem. Wojewoda stwierdził, iż „Solidarność” zakłóca spokój społeczny, co wyraża się w kolportowaniu ulotek o treści nawołującej do wystąpień przeciwko prawowitej władzy, do zaniechania pracy oraz demonstracji ulicznych. Od pewnego czasu w mieście odbywają się spacerzy uliczne, przy czym znamieny jest czas ich odbywania w czasie nadawania dziennika telewizyjnego. Powiedział także, że władza przygotowana jest do likwidacji wystąpień zemocjonowanych wyrostków, ale nie chce używać przemocy. Skarżył się i na zachowanie księży. Jako przykłady antypaństwowych wystąpień księży podał kazanie ks. Edwarda Tokarzewskiego, który stwierdził, iż wzrost cen na artykuły spożywcze i przemysłowe rozwiał wiarę ludności wiejskiej w czyste intencje generała Wojciecha Jaruzelskiego. Natomiast ksiądz Jerzy Giształowicz modlił się za aresztowanych studentów oraz oficerów zamordowanych w Katyniu. Wojewoda przekazał także ks. biskupowi ulotkę podpisaną przez TKR w Białymstoku, wzywającą do zaniechania pracy 13 maja 1982 r. w godzinach 12-12.15 oraz apel o uczestnictwo we mszy, która miała się odbyć tego dnia w kościele św. Rocha. Dalej wojewoda informował, że aresztowani działacze „Solidarności” zamierzają się spotykać w pomieszczeniach należących do parafii św. Wojciecha. Do nielegalnej działalności konspiracyjnej wciągana była mło-

APB, KW PZPR, Informacje ... sygn. 557X1/11 - 1. 1, k. 142.

Tamże, k. 144.

dzień białostockich uczelni, szczególnie Filii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Politechniki Białostockiej. Naganna też była, w opinii wojewody, postawa pracowników naukowych tych uczelni. Ksiądz biskup E. Kisiel wspominał wojewodzie o faktach zdejmowania krzyży w szkołach, a także obrażaniu uczuć religijnych wiernych poprzez szkalowanie krzyża w artykułach publikowanych przez „Gazetę Współczesną”, i o zwalnianiu nauczycieli wieszających krzyże w szkole. Stwierdził, iż na konferencji dekanalnej zwrócił się do księży, by wypowiedzieli się za utrzymaniem spokoju i porządku¹⁵⁴.

W czasie wakacji księży organizowali kolonie dla dzieci osób represjonowanych przez władze. W miejscowości Łubianka, gmina Janów, w diecezji białostockiej zorganizowany został obóz dla 40 takich dzieci. Opiekunami byli ksiądz Bernard Sołjan, wikariusz parafii w Nowym Dworze, oraz ksiądz Kazimierz Litwiejko - wikariusz parafii w Sokółce¹⁵⁵.

15 lipca, w 39. rocznicę masowego mordu dokonanego przez hitlerowców w Lesie Pilickim koło Bielska Podlaskiego odbyła się msza polowa z udziałem 10 księży. Złożono wieńce z napisem „Ofiarom barbarzyństwa hitlerowskiego - członkowie NSZZ „Solidarność”. Ksiądz w okolicznościowym kazaniu orzekł, iż msza święta poświęcona została także uczczeniu pamięci tych, których „skostniałe ciała służyły jako podkłady dla kolei syberyjskich”, a także ofiar stanu wojennego. W Hajnówce na kilku budynkach w centrum miasta pojawiły się wydrapane w tynku hasła: „Precz z partią”, „Solidarność” zwycięży”, „Dokąd prowadzisz, ślepcze?” oraz symbole KPN i Polski Walczącej¹⁵⁶.

W związku z zapowiadаныmi przez Tymczasową Komisję Koordynacyjną na 31 sierpnia 1982 r. (druga rocznica porozumień gdańskich) manifestacjami ulicznymi, które miały być wyrazem protestu wobec wciąż trwającego stanu wojennego, 28 sierpnia po raz kolejny wojewoda białostocki Kazimierz Dunaj spotkał się z księdzem biskupem Edwardem Kisielem. Wojewoda zabiegał o to spotkanie, gdyż spodziewał się, iż uda mu się przekonać ks. biskupa do uspokojenia nastrojów społeczeństwa. Omówiono sytuację społeczno-polityczną w województwie. Wojewoda poinformował księdza biskupa o przygotowaniach opozycji do antyrządowych wystąpień. Stwierdził, iż jeśli dojdzie do manifestacji ulicznych, władza użyje siły. Wojewoda zaproponował, żeby od 30 sierpnia do 5 września w miejscowościach: Białystok, Sokółka, Czarna Białostocka nie odprawiać nabożeństw w godzinach od 16 do 20, zrezygnować z odprawiania mszy intencyjnych, podjąć starania o ogrodzenie terenu, na którym przewidywano budowę kościoła św. Kazimierza na Dziesięcinach, co miało zapobiec

¹⁵⁴ Tamże, k. 125-126

¹⁵⁵ APB, UWB, Wydział do Spraw Wyznań. Sprawozdania o sytuacji wyznaniowej 1982 - 1989, sygn. XXI/7, k. 237; także Ks. K. Litwiejko, *Kolonie dla dzieci internowanych działaczy „Solidarności”*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 280, s. 6.

¹⁵⁶ KW PZPR. Informacje Wydziału Organizacyjnego nadane do KC PZPR 1981-198. Informacja nr 1, sygn. 55/VII/3 - t. 11, k. 211, 213; także AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.07. 1982 r. do 31.07.1981 r., sygn. 047/2302, k. 227.

gromadzeniu się wiernych na placu przy postawionych krzyżach. Ksiądz biskup Edward Kisiel podkreślił, iż Episkopat Polski chce spokoju, niemożliwe jest jednak zrezygnowanie z nabożeństw popołudniowych, ponieważ mają charakter tradycyjny i rezygnacja mogłaby spowodować niepokoje społeczne. Również ze mszy intencyjnych Kościoł nie mógł zrezygnować, gdyż były odprawiane w intencji ofiar II wojny światowej, a także - z rozpoczęcia nowego roku szkolnego. Na zakończenie ksiądz biskup stwierdził, iż Kościoł pragnie spokoju, ale to właśnie władze prowokują niepokoje, a w charakterze prowokatorów pojawili się w „Solidarności” funkcjonariusze SB po to, by tę organizację rozbijać. Ksiądz biskup uważał, że do utrzymania porządku i spokoju społecznego przyczyniłby się akt dobrej woli ludowej władzy, wyrażający się zwolnieniem wszystkich aresztowanych, w tym Lecha Wałęsy¹⁵⁷.

17 października 1982 r. w parafii Dojlidy odbyło się nabożeństwo w intencji pierwszej rocznicy wyświęcenia sztandaru KZ NSZZ „Solidarność” z Zakładów Mięśnych w Białymstoku. Kazanie wygłosił ks. proboszcz Maciej Pawlik, który skrytykował działania władz. Funkcjonariusze SB przeprowadzili z nim rozmowę ostrzegawczą, w czasie której stwierdzili, iż ks. proboszcz reprezentuje wrogi stosunek do ustroju i gloryfikuje „Solidarność”. W związku z tym został poddany ścisłej kontroli operacyjnej¹⁵⁸.

Także w październiku 1982 r. białostoccy literaci i dziennikarze, m.in. Marek Kusiba, Wiesław Kazancki, Jan Leończuk, Jerzy Chmielewski, wspólnie z działaczami białostockiej „Solidarności” organizowali konspiracyjne wieczory autorskie, najczęściej w kościele św. Wojciecha¹⁵⁹.

Zapowiadane przez TKR na 10 listopada 1982 r. strajki w zakładach pracy skłoniły wojewodę do kolejnego spotkania z ks. bp. Edwardem Kisielem. Wojewoda mówił o akcji ulotkowej w zakładach pracy i uczelniach, niedostarczaniu mleka do punktów skupu we wsi Borowskie, Turośń Kościelna i Juchnowiec oraz próbie organizacji grupy bojowej wśród młodzieży szkoły zawodowej w Białymstoku. Zarzucił biskupowi, iż władze kościelne tolerowały wrogie napisy na cmentarzu farnym 1 listopada, księża odprawiali msze święte w intencji „Solidarności” i więzionych w okresie stanu wojennego, skrytykował też układanie krzyża z kwiatów przed Bazyliką Prokatedralną¹⁶⁰.

11 listopada 1982 r. w Bazylice Prokatedralnej odprawiona została msza święta w 64. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę. W nabożeństwie uczestniczyło około 1,5 tys. wiernych. Po zakończeniu mszy około 900 osób przeszło ulicami Dzierżyńskiego, M. Skłodowskiej-Curie i Świerczewskiego¹⁶¹ na Cmentarz Wojskowy, gdzie złożono wiązanki kwiatów i zapalono znicze. Odśpiewano „Rotę” i inne pieśni religijne. Zgromadzeni na cmentarzu podnieśli

¹⁵⁷ Tamże, k. 232; także APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/1 1 - 1. 1, k. 128-129.

¹⁵⁸ Także AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.10. 1982 r. do 31.10.1982 r., sygn. 047/2302, k. 275.

¹⁵⁹ Tamże, k. 277.

¹⁶⁰ APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/11-t. 1, k. 133-135.

¹⁶¹ Obecnie ulica 11 Listopada.

w górę ręce z palcami rozstawionymi w kształcie litery „V”. Po zakończeniu uroczystości wszyscy rozeszli się w pokoju. ZOMO nie interweniowało¹⁶².

21 listopada 1982 r. w Bazylice Prokatedralnej w Białymstoku ksiądz biskup Edward Kisiel odprawił uroczystą sumę, w której uczestniczyli byli internowani i ci spośród skazanych z regionu, którzy znaleźli się już na wolności. Podczas ofiarowania u stóp Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej złożono kosz biało-czerwonych kwiatów, przepasany szarfą z napisem: *Matko Boska, miej w swojej opiece poszkodowanych*, oraz umieszczone na aksamitnej poduszce z napisem *Najświętszej Marii Pannie - internowani w 1982 r. Białystok*, dwa medale ze znakiem Polski Walczącej.

Represje po 13 grudnia 1981 r. dotknęły nie tylko związkowców, lecz i ich rodziny. Fakt pozbawienia wielu rodzin obecności i opieki ojca i męża stawał te rodziny w trudnej, zwłaszcza materialnie, sytuacji. W dodatku sklepy były puste, często nie realizowano wcześniej wprowadzonych kartek na wiele artykułów spożywczych i przemysłowych, jak mięso, cukier, benzyna, alkohol. Pomoc materialna ze strony władz kościelnych dla osób represjonowanych i ich rodzin została zorganizowana możliwie szybko. Już 16 grudnia 1981 r. członkowie Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski Oddział w Białymstoku (dalej KCEP) zwrócili się z prośbą do Urzędu Celnego w Białymstoku o dokonanie odprawy celnej przedmiotów nadesłanych przez szwedzką firmę Huvudviasskolan Venersborg. Przekazane dary rozdysponowywano pomiędzy osoby potrzebujące. Część trafiła do osób represjonowanych w pierwszych dniach stanu wojennego. Pierwsze paczki z pomocą materialną przekazano internowanym jeszcze w Białymstoku. 31 grudnia 1981 r. Kapelan Aresztu Śledczego w Białymstoku, ks. Michał Ozdowski przekazał aresztantom 10 paczek z żywnością. Kolejnych dwudziestu zatrzymanych otrzymało paczki żywnościowe po 3 kg każda¹⁶³.

Następne paczki dostarczano już do Ośrodka Odosobnienia w Suwałkach, dokąd przewieziono internowanych z Białegostoku. 20 stycznia 1982 r. Kuria Arcybiskupia w Białymstoku przekazała do Suwałk pierwszy transport paczek żywnościowych. Dostarczeniem ich zajął się ks. Ryszard Winkiewicz wraz z siostrą Teresą Mitros. Przez następne cztery miesiące osoby te przywoziły paczki dla internowanych w Suwałkach, a później do Ośrodka Odosobnienia w Kwidzynie. W styczniu 1982 r. przekazano łącznie 60 paczek, w lutym - 80, w marcu - 42. W sumie przygotowano 182 paczki po 5 kg każda (razem 910 kg). Dodatkowo internowani otrzymali 32 paczki odzieżowe. Po raz ostatni paczki dla internowanych w Kwidzynie ks. R. Winkiewicz i s. T. Mitros dostarczyli w Wielki Piątek - 9 kwietnia 1982 r.¹⁶⁴

¹⁶² AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.11. 1982 r. do 30.11.1982 r., sygn. 047/2302, k. 287.

Ks. A. Szot, *Pomoc Kościoła Katolickiego osobom represjonowanym i ich rodzinom w okresie stanu wojennego na terenie Archidiecezji w Białymstoku*, [w:] Stan wojenny. Spojrzenie po dwudziestu latach. Materiały z sesji naukowej organizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku 11-12 grudnia 2001r., s. 23.

¹⁶⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (dalej AAB), Protokoły kontroli rozdawnictwa darów, bez sygnatury.

Pomoc charytatywna udzielana mieszkańcom Białostoczczyzny pochodziła z różnych państw i zagranicznych instytucji i fundacji, m.in. z Francji, Włoch, Caritas Włochy, RFN, Danii, Szwajcarii, Caritas Niemcy, Catholic Relief Services USA, Anglii, Caritas Catholica Belgia, USA, Secours International de Caritas Catholica Francja, Secours Catholique Paryż, Polskiej Parafii w Paryżu, TUC Londyn, Club Lions International Francja, Medecins du Mond Francja, Food for Poland Fund Anglia. W styczniu 1982 r. kanclerz Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku sporządził zestawienie transportów darów przekazanych dla archidiecezji. Otrzymała ona łącznie 30 transportów (w okresie od 5 lutego 1981 r. do 25 stycznia 1982 r.), w tym 22 za pośrednictwem KCEP, a osiem transportów specjalnych tylko dla tutejszej archidiecezji. Łączna waga nadesłanych darów wynosiła 416516 kg, w tym waga darów w transportach specjalnych - 88160 kg. Dary rozdzielono na wszystkie 70 parafii i 3 samodzielne placówki, tzw. rektoraty. Z polecenia ks. biskupa E. Kisiela prawie zawsze część otrzymanych darów przeznaczano na pomoc dla internowanych i pozbawionych wolności oraz ich rodzin. Praktycznie raz w miesiącu udzielano im pomocy materialnej w postaci paczek żywnościowych lub odzieżowych¹⁶⁵.

Kuria borykała się jednak z wieloma próbnymi związonymi z rozdawnictwem darów. Brakowało magazynów, transportu i ich przywożenia z Warszawy i rozwożenia po całej diecezji, ludzi do przeładowywania. Żadna diecezja w Polsce nie była przygotowana do tak wielkiej działalności charytatywnej i trzeba było czasu, by ją dobrze zorganizować. Z pomocą Kościołowi w Białymstoku pospieszyła Białostocka Kolumna Sanitarna, która służyła środkami transportu. Od PTHW wypożyczono magazyny przy ul. Kawaleryjskiej, skąd rozwożono dary do poszczególnych parafii. Dary, zgodnie z wolą ofiarodawców, rozdzielano wśród rodzin wielodzietnych, osób niepełnosprawnych, chorych i nie mających środków do życia, bez względu na ich wyznanie i światopogląd¹⁶⁶.

Wszelka pomoc charytatywna udzielana w budynku Kurii odbywała się za wiedzą i zgodą biskupa E. Kisiela. Dzięki zrozumieniu potrzeby chwili administrator diecezji udostępnił na parterze swego domu biskupiego trzy pomieszczenia, w których przechowywano otrzymane: środki chemiczne, żywność i odzież. Wielokrotnie biskup osobiście interesował się zakresem udzielanej pomocy, spotykał się z pracownikami punktu charytatywnego. Wizytował magazyny z darami. Internowanym i ich rodzinom pomocy udzielali pracownicy Kurii: ks. Wacław Lewkowicz i s. Teresa Mitros. Prowadzono ewidencję internowanych i zwolnionych z pracy. Pomocy prawnej udzielali im mecenas Lech Lebensztein, Witold Wenclik i prawnicy z zespołów adwokackich.

Biskup Czesław Domin, przewodniczący KCEP, w styczniu 1982 r. wydał Okólnik KCEP dla Diecezjalnych Dyrektorów Charytatywnych. Poinformował w nim administratora archidiecezji w Białymstoku o pomocy charytatywnej przekazanej przez rząd USA poprzez Catholic Relief Services. Rząd amerykański-

AAB, Pomoc charytatywna, faktury, zarządzenia, pisma, bez sygnatury.
Ks. A. Szot, *Pomoc Kościoła...*, s. 23.

ski zastrzegł jednak, iż Kościół w Polsce nie ma prawa do przekazywania nawet najmniejszych partii darów instytucjom państwowym czy kościelnym, lecz tylko osobom prywatnym potrzebującym pomocy. Ksiądz bp E. Kisiel podpisał dołączone do listu zobowiązanie, iż będzie na terenie diecezji pilnował zasad, obowiązujących przy podziale darów żywnościowych z USA. Sprawozdania, które przekazywała Kuria Arcybiskupia w Białymstoku z rozdzielnictwa darów Catholic Relief Services z USA, zawierały ilości przekazanych darów dla poszczególnych dekanatów i parafii. Parokrotnie zaznaczono w nich, iż część darów trafiło do rodzin osób uwięzionych, np. w maju 1982 r. internowanym i ich rodzinom przekazano 8 bel używanej odzieży.

Przewodniczący KCEP zwrócił uwagę na potrzebę organizowania pomocy dla osób pozbawionych pracy i ich rodzin tak długo, jak długo pozostaną bez środków do życia. Opieką nad rodzinami winna zająć się wspólnota parafialna. Parafie zostały zobowiązane do sporządzenia spisu rodzin, których żywicieli pozostawiali bez pracy, oraz do przeprowadzenia przez swoje zespoły parafialne rozeznania potrzeb poszczególnych rodzin. Pomoc ta mogła dotyczyć wsparcia finansowego bądź środków żywnościowych i odzieży. Celem skuteczniejszego zaspokajania potrzeb ludzi pozbawionych pracy i ich rodzin powołano specjalny zespół prawnoinformacyjny na terenie klasztoru oo. Kapucynów w Warszawie.

Ponieważ pomoc dla osób, które utraciły pracę, pozostawały bez środków do życia i dla ich rodzin wyłoniła się jako nowy dział pracy duszpasterstwa charytatywnego, bp Domin wymagał odpowiedniego zorganizowania pracy na terenie parafii oraz zdobycia środków materialnych. Proponowano w tym celu urządzać okolicznościowe nabożeństwa ze zbiórką pieniężną na wspomniany cel, kwesty do puszek na terenie przykościelnym, ustawienie w kościele specjalnej puszkiz z napisem „Pomoc pozbawionym pracy”, ogłoszenie (w razie potrzeby, zwłaszcza w okresie przedświątecznym) zbiórki darów rzeczowych, np. ubrań, obuwia. Biskup gorąco zachęcał księży proboszczów, by pomoc tę potraktowali jako nagłą obowiązek chrześcijańskiej miłości bliźniego.

W pracę przy rozdawnictwie darów angażowali się Irena i Eugeniusz Bil-Jaruzelscy, ks. Ryszard Winkiewicz, siostra Teresa Mitros. Przy pakowaniu paczek pomagały również siostry pracujące i mieszkające w budynku Kurii: s. Wiktoria i s. Bolesława. Pakowały paczki przeważnie po zakończonej pracy, a zdarzało się nieraz, że zajęcie to przeciągało się do późnych godzin nocnych. Siostra Teresa wraz z Ireną Bil-Jaruzelską prowadziły dokładną ewidencję osób aresztowanych i internowanych. Zgłaszały się do nich osoby świeckie, przeważnie członkowie rodzin osób zatrzymanych, także i sąsiedzi czy świadkowie tych wydarzeń, by poinformować o zatrzymaniu. W późniejszym czasie takie informacje weryfikowano z „pewniejszych źródeł”, najczęściej od osób z TKR. Przy rozwożeniu paczek pomagał Zbigniew Jabłoński, który do tego celu używał samochodu. Kiedy z miejsca internowania został zwolniony Marek Maliszewski, znający dobrze środowisko białostockiej „Solidarności”, to on przejął na siebie obowiązki organizowania transportu na terenie miasta. Z pomocą przy

roznoszeniu paczek pospieszyły m. in. Alina Chwalibóg, Halina Smaczna, Krystyna Strubel, Halina Wilk¹⁶⁷.

Podczas wizyty duszpasterskiej („kolędy”) zimą 1981/1982 r., kapłani zwracali uwagę na obowiązek uzupełnienia duszpasterskiej kartoteki parafialnej pod względem potrzeb pomocy duchowej i materialnej. W wielu parafiach powstawały specjalne listy osób potrzebujących. Zaznaczano także adresy osób internowanych i aresztowanych. Listy takie trafiały również do Kurii.

Przy parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku działał, poza budynkiem Kurii, drugi punkt charytatywny, w którym udzielano pomocy materialnej potrzebującym. Odpowiedzialnym za jego funkcjonowanie ze strony parafii był ks. K. Klej, pomagała mu siostra Laurencja. Wspierały ich w tej pracy także osoby świeckie, m. in. Barbara Biała, Gabriela Walczak, Alina Chwalibóg. To one organizowały pomoc osobom aresztowanym i zatrzymywanym w Areszcie Śledczym w Białymstoku. Przed gmachem aresztu nawiązywano kontakt z rodzinami osób aresztowanych, które przybywały odwiedzić najbliższych w dniu widzeń. Im przekazywano przygotowane wcześniej w kościelnych punktach charytatywnych paczki. Nawiązane w ten sposób kontakty owocowały w późniejszym czasie wzajemnym zaufaniem. Łatwiej było wtedy o przyjęcie paczek materialnych lub wsparcia pieniężnego.

Przy parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku przez długi czas, już nawet po zawieszeniu i zakończeniu stanu wojennego, funkcjonowała apteka. Leki pochodziły wyłącznie z darów zagranicznych. W pamięci wielu białostoczan zapisała się ona jako przysłowiowa „ostatnia deska ratunku”. Gdy nie było żadnych szans na zakup poszukiwanych leków w aptekach państwowych, pozostawała jeszcze nadzieja, iż wśród zagranicznych darów jest potrzebne lekarstwo. W aptece intensywnie działali m.in. Agnieszka Bożuchowska, dr Edward Łuczycy, Krzysztof Rutkowski i Zofia Lewicka-Pezowicz.

Przy kościele Św. Wojciecha działała grupa charytatywna, wywodząca się ze środowisk inteligencji katolickiej, skupiona wokół osoby ks. Czesława Gładczuka. Na początku 1982 r. ks. Czesław Gładczuk otrzymał transport odzieży ze Skandynawii. W późniejszym czasie podobne transporty z darami napływały na jego adres z Holandii. Dzięki życzliwości rektoratu Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku, którego był profesorem, dary te były magazynowane w piwnicach seminarium. Stamtąd je zabierano i przenoszono do salki pod kościołem św. Wojciecha, gdzie członkinie KIK, m.in. Danuta Talarczyk, robiły paczki i zapraszały rodziny najbardziej potrzebujące pomocy po ich odbiór.

Rodzinom osób aresztowanych i skazanych udzielano też pomocy finansowej, m. in. zwracano koszty związane z obroną prawną, bądź opłacano zasądzone kolegia¹⁶⁸. Do 21 maja 1982 r. przekazano rodzinom osób internowanych, aresztowanych, skazanych, zwolnionych z pracy łącznie 520 532 zł.

Tamże, s. 25-26; także AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.03 1982 r. do 31. 03. 1982 r., sygn. 047/2302, k. 157.

¹⁶⁸ Relacja J. Nowaka z kwietnia 1999 r.

KCEP informował w czerwcu 1982 r., iż EWG przeznaczyło pewną ilość środków pieniężnych na zakup żywności dla rodzin osób skazanych i zatrzymanych po 13 XII 1982 r. Bp C. Domin obiecywał, iż dzięki tym środkom każda rodzina dotknięta represjami będzie otrzymywała miesięcznie od lipca do listopada 1982 r. kilka kilogramów podstawowej żywności. Transporty przeznaczone na ten cel trafiały do Niepokalanowa. Stamtąd każda diecezja, także administratura apostołska w Białymstoku, odbierała dary stosownie do liczby rodzin w diecezji objętych pomocą zgodnie z ww. regułą.

Kuria Arcybiskupia w miarę swych możliwości udzielała pomocy innym osobom, najczęściej zwalnianym z pracy za przynależność i działalność związkową. Od 13 grudnia 1981 r. pozostawało bez pracy kilkanaście osób, etatowych pracowników Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. Były wśród nich osoby stale potrzebujące pomocy. Dziesięć otrzymywało pomoc w postaci paczek żywnościowych i odzieży. W kwietniu 1982 r. przekazano 15 rodzinom paczki żywnościowe i odzież, w maju - 10 rodzinom. Ogółem do 20 maja 1982 r. przekazano 787 paczek żywnościowych i 92 paczki z odzieżą. Zwalniani z pracy otrzymywali zapomogi pieniężne na koszty prawne, gdyż pracownicy Kurii nalegali, by na drodze prawnej domagać się przywrócenia do pracy. Nie zawsze jednak te kroki odnosiły pozytywny skutek. Opiekę prawną nad internowanymi i zwalnianymi z pracy prowadził z ramienia Kurii mecenas Witold Wenclik. Z pomocą spieszyli mu prawnicy z Zespołów Adwokackich: Jan Chojnowski, Zbigniew Horbaczewski, Marian Kondracki, Jerzy Korsak, Stanisław Kostka, Lech Lebensztejn oraz Witold Lenzion¹⁶⁹.

Duchowieństwo parafialne diecezji białostockiej i drohiczyńskiej oceniało zniesienie stanu wojennego i ogłoszenie amnestii jako wynik spokojnego przebiegu wizyty papieskiej w Polsce. Podkreślano, że Kościół w tych warunkach zmuszony został do ustępstw na rzecz władzy i wyhamowania działalności podziemia politycznego¹⁷⁰.

8. Aresztowania i represje wobec działaczy NSZZ „Solidarność”

Pierwsze postępowania prokuratury przeciwko działaczom białostockiej „Solidarności” rozpoczęły się w kilka dni po wprowadzeniu stanu wojennego. **19 grudnia 1981 r.** Prokuratura Wojewódzka wszczęła dwie sprawy karne w trybie postępowania doraźnego z powodu naruszenia art. 46 ust. 2 dekretu o stanie wojennym¹⁷¹. Sprawy dotyczyły nawoływania do strajku na terenie BZPT „Unitra - Biazeł”. Aresztowano Bogusława Dębskiego i Ryszarda Boruckiego - członków Komisji Zakładowej. Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku B. Dębski został skazany na 2 lata, R. Borucki na 3 lata. Za nawoływanie do strajku na terenie „Uchwyków” Henryk Malinowski, wiceprzewodniczący KZ

A. Szot, *Pomoc Kościoła...*, s. 35.; relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

APB, KW PZPR, *Informacje...*, sygn. 55/XMI -1 1, k. 151.

Dekret z dnia 12 grudnia o stanie wojennym, Dz. U. Nr 29, poz. 154.

NSZZ „Solidarność”, został skazany na 3 lata więzienia. Oskarżycielem był Zenon Kuriata¹⁷⁴.

19 grudnia 1981 r. został wyrzucony z pracy Waldemar Grzegorzcyk - znany fotograf „Solidarności”. Przez następne lata był szykanowany przez SB.

23 grudnia 1981 r. Prokuratura Wojewódzka wszczęła postępowanie przeciw Romanowi Koperowi podejrzanemu z art. 46 pkt 1 dekretu z dnia 12.12.1981. Zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania (w dniach 15-22 grudnia 1981 r. Roman Koper był internowany). Sprawę skierowano do Sądu Rejonowego w Białymstoku, który wydał wyrok uniewinniający .

28 grudnia 1981 r. w Mońkach zatrzymano Lecha Kraszewskiego - przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Spółdzielni Transportu Wiejskiego, który rozwieszał plakat z hasłem *Żądamy uwolnienia więźniów politycznych* - MKR¹⁷⁵ . W kilka tygodni później wpłynął akt oskarżenia przeciwko Lechowi Kraszewskiemu. Sąd Wojskowy skazał go w trybie doraźnym na 3 lata więzienia i obciążył kosztami procesu¹⁷⁵ .

29 grudnia 1981 r. Prokuratura Wojewódzka wszczęła postępowanie przeciwko Markowi Bernatowiczowi o czyn z artykułu 234 KK w związku z art. 1 pkt 1 i art. 4 dekretu z 12.12.81 - postępowanie prowadzono w trybie doraźnym, zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku skazano go na 3 lata pozbawienia wolności, pozbawienie praw publicznych na 2 lata¹⁷⁶ .

W sylwestrową noc funkcjonariusze SB przeprowadzili rewizję w domu Henryka Smaczego. Znaleźli około 300 ulotek i plakatów związkowych, które na szeroką skalę były kolportowane w mieście w czasie akcji prowadzonej w noc sylwestrową. Za kontynuowanie działalności związkowej Henryk Smaczny został skazany na 3 lata więzienia i 2 lata pozbawienia praw publicznych¹⁷⁷ .

Przez pierwsze tygodnie stanu wojennego w województwie białostockim w trybie przyspieszonym ukarano 289 osób. Wobec 11 ukaranych zastosowano karę aresztu za działalność polityczną, w wielu przypadkach wymierzono

¹⁷² ASO w B, Akta sprawy Bogusława Dębskiego, sygn. II K 48/82, k. 69-70; „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 2, s. 4.

¹⁷³ Sprawa ustalona na podstawie: Repertoriów 1 Ds. i 2 Ds. Prokuratury Rejonowej i II Ds. Prokuratury Wojewódzkiej przechowywanych w Archiwum Prokuratury Okręgowej w Białymstoku. Akt sprawy Romana Kopera, sygn. III K 549/82, które były przechowywane w Archiwum Sądu Okręgowego, nie odnaleziono.

¹⁷⁴ Relacja Józefa Mozolewskiego z lipca 1999 r.

¹⁷⁵ Po wysłanej do Rady Państwa przez L. Kraszewskiego prośbie o ułaskawienie Sąd Wojskowy zwolnił go warunkowo 14 kwietnia 1983 r.; ASO w B, Akta sprawy Lecha Kraszewskiego, sygn. II K 9/82, k. 2,3,19,34,54,76.

¹⁷⁶ Sprawa ustalona na podstawie: Repertoriów 1 Ds. i 2 Ds. Prokuratury Rejonowej i II Ds. Prokuratury Wojewódzkiej przechowywanych w Archiwum Prokuratury Okręgowej w Białymstoku. Akt sprawy Marka Bernatowicza, sygn. II K 14/82, przechowywanych w Archiwum Sądu Okręgowego nie odnaleziono.

¹⁷⁷ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 4, s. 5.

grzywny. Najczęstszymi wykroczeniami w tym czasie było „naruszanie godziny milicyjnej i nieprzestrzeganie dyscypliny meldunkowej”¹⁷⁸.

W styczniu 1982 r. przetoczyła się kolejna fala aresztowań działaczy białostockiej „Solidarności”. W bazie oddziału Towarowego Przedsiębiorstwa PKS w Białymstoku zatrzymano Stanisława Horbacza, działacza „Solidarności”, zarzucając mu, iż spowodował pożar zagrażający życiu i zdrowiu ludzi oraz mieniu w znacznych rozmiarach, podkładając ogień w zbiornikach z paliwem samochodów ciężarowych. Wojskowa Prokuratura Garnizonowa zastosowała wobec S. Horbacza areszt tymczasowy¹⁷⁹.

Aresztowano Raisę Sokołowską sekretarza Terenowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” w Zakładzie Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Siemiatyczach. Oskarżono ją o przechowywanie w mieszkaniu ulotek godzących w gotowość obronną PRL celem ich rozpowszechniania. Sprawa Raisy Sokołowskiej została przekazana Wojskowej Prokuraturze Garnizonowej w Białymstoku¹⁸⁰.

4 stycznia 1982 r. Prokuratura Wojewódzka wszczęła postępowanie przeciwko Zdzisławowi Ciniewiczowi. Postępowanie prowadzono w trybie doraźnym, zastosowany został areszt tymczasowy (w dniach 14.12.1981- 4.01.1982 Z. Ciniewicz był internowany). Wyrokiem Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku został skazany na 1,5 roku pozbawienia wolności. Sąd Najwyższy w Warszawie zmienił wyrok Sądu I instancji na 1,5 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 5 lat¹⁸¹. Zdzisław Ciniewicz (urodzony w 1948 r.) po dalszych szykanach ze strony SB zmarł 6 czerwca 1985 na oddziale intensywnej terapii kardiologii Państwowego Szpitala Klinicznego.

W miejscu pracy (szpital im. Śniadeckich) został aresztowany Edward Łuczycycki, członek Komisji Krajowej i Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. Funkcjonariusze „bezpieki” dokonali rewizji w jego domu¹⁸².

W pierwszych 2 tygodniach obowiązywania stanu wojennego przed kolegiami ds. wykroczeń na terenie województwa białostockiego za naruszenie przepisów stanu wojennego stanęło 289 osób, wobec 11 zastosowano areszt, a 269 ukarano grzywną. Do października 1982 za naruszenie przepisów stanu wojennego kolegium ds. wykroczeń ukarało 1628 osób, przy czym zdecydowana większość (1434 osoby) za naruszenie godziny milicyjnej; zob. APB, Biuro Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku 1973-1990, sygn. 120, k. 10; także J. Gadek, *Kryptonim Jodła*, „Gazeta Współczesna” 1991, nr 239, s. 2; także „Gazeta Współczesna” 1982, nr 258, s. 3.

¹⁷⁹ Areszt uchylono i umorzono śledztwo w maju 1982 r. Postanowienie o umorzenia śledztwa przez Wł. Michalczyka wiceprokuratora Prokuratury Rejonowej w Białymstoku przeciwko Stanisławowi Horbaczowi, sygn. akt I Ds. 1442/82; *Świadectwo zwolnienia Stanisława Horbacza z Aresztu Śledczego*, kserokopie dokumentów w zbiorach autora.

¹⁸⁰ Raisę Sokołowską oskarżono o to, iż po wprowadzeniu stanu wojennego mimo przeprowadzonej rozmowy ostrzegawczej nie zaprzestała wrogiej działalności. Przechowywała w mieszkaniu ulotki o treści godzącej w gotowość obronną PRL celem ich rozpowszechniania zob.: APB, KW PZPR, Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej, uchwała 7/82 WKKP z 10 lutego 1982 r.

¹⁸¹ Archiwum Prokuratury Okręgowej w Białymstoku (dalej APO w B). Repertorium sygn. I Ds 3/82. Akt sprawy Z. Ciniewicza, sygn. II K 23/82, przechowywanych w Archiwum Sądu Okręgowego nie odnaleziono.

¹⁸² Relacja Edwarda Łuczycyckiego z marca 1999 r.

Funkcjonariuszom SB udało się odnaleźć i aresztować Ryszarda Gocłowskiego - pracownika „Biruny” - poszukiwanego listami gończymi. Jerzy Zegarski, były doradca MKZ Białystok, działacz Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania, zosłał zwolniony z „Pakpolu”.

Pod koniec stycznia 1982 r. aresztowano Agnieszkę Nowak - studentkę Politechniki Białostockiej. Informację, iż zajmuje się ona rozprowadzaniem „bibuły”, SB dostała od mieszkającego w akademiku konfidenta. U Agnieszki Nowak znaleziono oprócz wydawnictw sprzed 13 grudnia 1981 r. także „Biuletyn Informacyjny” NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok nr 2 z 20 stycznia 1982 r., jak również notatki studentki dotyczące projektowanej struktury podziemnego Niezależnego Zrzeszenia Studentów w Białymstoku¹⁸³.

W lutym 1982 r. Służba Bezpieczeństwa zintensyfikowała swe działania. Trwały represje obejmujące wszystkie środowiska. SB dokonywała przeszukań w zakładach pracy, trwało zwalnianie członków „Solidarności” z pracy (Eugeniusz Komarzewski ze Spółdzielni Inwalidów Niewidomych, Wiesław Jagodziński - mistrz na Wydziale Narzędziowni w Zakładach „Unitra-Biazet”, Andrzej Korzeniecki, Zdzisław Murawski, Adam Strużyński). W BZGraf. zwolniono A. Biskupa za posiadanie matrycy z papierem, inny drukarz (członek związków branżowych), u którego znaleziono matryce do produkcji biletów wolnej jazdy autobusami komunikacji miejskiej, nadal wykonywał swoje obowiązki. Aresztowani zostali: Michał Bojanowski, Marek Powichrowski (zwolniony po 48 godzinach) - studenci Politechniki Białostockiej, Sławomir Raube, Ewa Dmitruk, Tomasz Kleszczewski - studenci Filii Uniwersytetu Warszawskiego, Kazimierz Krupiński - kierowca MPK, Jakub Antoniuk - działacz chłopski z Dobrzyniewa (w czasie wojny zastępca komendanta Batalionów Chłopskich na Białostocczyźnie), Janusz Kurzyna, Henryk Żochowski, Sławomir Kruszewski — Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Łapach, Walentyna Sokołowska, Jerzy Nowicki - Siemiatycze. Odbył się proces Ryszarda Gocłowskiego z „Biruny”, w wyniku którego skazany został na 3 lata więzienia¹⁸⁴. Ryszard Gocłowski po wyjściu z więzienia nie mógł znaleźć pracy i wyjechał do Australii. W marcu w „Unitrze-Biazet” aresztowano Andrzeja Dytmana¹⁸⁵ i Marka Wilka (brata Romana Wilka)¹⁸⁶.

¹⁸³ *Proces studentów białostockich 1982-1983*, „Rubież” 1992, nr 1, s. 86-99.

¹⁸⁴ R. Gocłowskiego bronił mecenas Waldemar Niemotko, który wcześniej prowadził sprawę Zbigniewa Simoniuka. Za pomoc członkom NSZZ „Solidarność” podpalono mu mieszkanie, zatrzymywano go i robiono rewizje w o mieszkaniu. Przed kolegium ds. wykroczeń zapłacił karę za rzekomą obrazę ZOMO. Trafił też przed oblicze sądu. Minister sprawiedliwości wykorzystał okazję i zwolnił go z pracy. Nie miał jej przez 1,5 roku. Na szczęście dla mecenasa sąd w Ostrowi Mazowieckiej umorzył warunkowo postępowanie karne i nakazał zapłacić karę grzywny, zob.: J. Tartak, *Paragrafy za pierwszej „Solidarności”*. *Rozmowa z Waldemarem Niemotko - adwokatem w stanie wojennym*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 243 z 15-17 XII, s. 7.

¹⁸⁵ Andrzeja Dytmana oskarżono, iż kierował pięcioosobową grupą o zabarwieniu terrorystycznym, która dokonała podpalenia III Komisariatu MO w Białymstoku, zob.: AIPN Bi, *Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982*. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.06 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/230, k. 210.

¹⁸⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 5, s. 3.

Przed Sądem Wojskowym w Białymstoku odbyła się rozprawa przeciwko J. Sokołowskiemu oskarżonemu o kolportaż wydawnictw podziemnych. Otrzymał on 1 rok i 3 miesiące w zawieszeniu na 3 lata. Z Aresztu Śledczego w Białymstoku zwolniono po umorzeniu śledztwa Mariana Leszczyńskiego, obwinionego o kontynuowanie działalności związkowej¹⁸⁷.

W tym samym przedsiębiorstwie dyrektor zwolnił 2 członkinie „Solidarności” - Reginę Sadowską i Jadwigę Czerwińską. Dostały wypowiedzenie z pracy z terminem jednego miesiąca, mimo iż obie pracowały w zakładzie 10 lat. Dyrektor ds. pracowniczych sporządził liczącą około 30 nazwisk listę aktywistów Związku, m.in. członków komisji zakładowych z zarządzeniem, że w wypadku jakichkolwiek śladów podejmowania przez nich działalności związkowej zostaną zwolnieni z pracy w trybie natychmiastowym. Także sytuacja w „Centrostalu” była napięta. Za najmniejsze przewinienia dyrekcja wymierzała bardzo surowe kary. Udzielano nagany za tzw. niewłaściwy stosunek do PZPR¹⁸⁸.

W początkach **marca 1982 r.** Prokuratura Rejonowa w Białymstoku wszczęła postępowanie przeciwko Stanisławowi Kropiewnickiemu, Sławomirowi Kruszewskiemu, Andrzejowi Dziubie, Kazimierzowi Wiekowi. Wobec oskarżonych zastosowano tymczasowy areszt. Postępowanie prowadzono w trybie doraźnym¹⁸⁹.

W marcu 1982 r. Służba Bezpieczeństwa zaktywizowała działalność. W Sokółce w Zespole Szkół Ogólnokształcących do pracy na wsi przeniesiono Czesława Mosieja, członka Zarządu Regionu. Inny nauczyciel, Bronisław Czaplajewicz, otrzymał nagane za noszenie znaczka związkowego, a następnie przeniesienie do innej szkoły. W białostockim „Spomaszu” dyrektor Wiesław Daszuta zwalniał członków Komisji Zakładowej z zajmowanych stanowisk, przeciwko przewodniczącemu KZ dyrekcja i prokuratura próbowały wytoczyć proces za rzekomą nadpłatę pracownikom zawiązyanych poborów¹⁹⁰.

Oprócz aresztowań funkcjonariusze MO zastraszali obywateli. Na alei 1 Maja i ulicy Włókienniczej odbył się pokaz siły milicji i wojska. Wzięły w nim udział: milicyjna nyska, transporter opancerzony, tzw. skot z karabinem maszynowym, okryty brezentowym pokrowcem, autokar pomalowany na żółto i zielony samochód transportowy. Z pojazdów wyskoczyło kilkudziesięciu milicjantów i żołnierzy. Podzieleni na czteroosobowe patrole, zaczęli legitymować przechodniów. Zatrzymano kilka młodych osób¹⁹¹.

Zbigniew Puczkowski, Włodzimierz Karpiuk, Zygmunt Rutkowski i Józef Duchnowski zostali skazani na 1 rok więzienia w zawieszeniu za posiadanie prasy związkowej. Danuta Mężyńska, nauczycielka botaniki ze Szkoły Podstawowej Nr 20, została zawieszona w czynnościach pedagogicznych za to, że w marcu powiesiła w klasie krzyż¹⁹².

Tamże, 1982, nr 13, s. 2.

Tamże, 1982, nr 12, s. 2.

APO w B, Repertorium 1 Ds. 1575/82.

„Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 11, s. 6.

Tamże.

Tamże, 1982, nr 15, s. 2.

W Czarnej Białostockiej usunięto krzyże z Ośrodka Zdrowia i ze szkół. Wymuszono rezygnację z funkcji sekretarza Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR Jerzego Charkiewicza, członka „Solidarności”. Ł. Matuszewska, przewodnicząca Komisji Zakładowej przy Spółdzielni Mieszkaniowej, została zwolniona z pracy. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa przeprowadzili rewizję miejscowej plebanii pod pretekstem, iż ksiądz proboszcz przechowuje znaczne ilości słodyczy¹⁹³.

W kwietniu 1982 r. białostocka SB dokonała aresztowań w Brańsku. Kilka osób zostało osadzonych w więzieniu na podstawie sankcji prokuratorskiej. W Czarnej Białostockiej aresztowano, a następnie osadzono w więzieniu J. Rybakiewicza, przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w „Spomasz” Sokółka¹⁹⁴. Halina Smaczna została postawiona w stan oskarżenia pod zarzutem obrazy najwyższych władz PRL. W trakcie rewizji w jej mieszkaniu odmówiła funkcjonariuszom SB szklanki wody. Zabrano z domu i postawiono przed Kolegium ds. Wykroczeń Krzysztofa Kozaka. Oskarżono go o uchylanie się od pracy. Kolegium orzekło przymusowe podjęcie pracy z możliwością zamiany na 1 miesiąc aresztu, przy czym w wypadku podjęcia pracy Kozak zobowiązany został do przeznaczania 20% zarobków na rzecz Towarzystwa Przyjaciół Dzieci¹⁹⁵.

Pod koniec kwietnia 1982 r. w ramach przygotowań WRON do obchodów Imaj a funkcjonariusze SB dokonali przeszukań w mieszkaniach 40 studentów i pracowników białostockich uczelni, podczas których zakwestionowano 2253 ulotek, 27 egzemplarzy „Demokratycznego Ruchu Oporu” oraz inne wydawnictwa drukowane w Białymstoku, 3 maszyny do pisania, 14 ryz czystego papieru, matryce białkowe, kartki papieru sygnowane pieczętkami NZS. Zatrzymano 23 osoby¹⁹⁶. W toku śledztwa spośród aresztowanych wyodrębniono 16 osób i dołączono do Agnieszki Nowak, Tomasza Kleszczewskiego i Andrzeja Ciszewskiego¹⁹⁷. Byli to: Tomasz Wiśniewski (FUW), Janusz Okurowski (FUW), Zofia Samsonowicz (FUW), Jacek Cyrta, Bogusław Lider, Wojciech Świerziński (FUW), Jarosław Mosiejewski (FUW), Krzysztof Bondaryk (FUW), Krzysztof Kozak (PB), Wojciech Pietrzak, Andrzej Chwalibóg - asystent na Politechnice Białostockiej, Wojciech Gorczyński (pracownik naukowo-dydaktyczny PB) Jan Kalisz - asystent FUW, Sławomir Prokopiuk (FUW), Michał Bojanowski (od lutego), Andrzej Gontar (PB), Marek Czeszkiewicz. Aresztowano także Olega Łatyszonka¹⁹⁸, Tamarę Łatyszonek, Annę Zimnoch, Annę Prymak, Bożenę Ko-

¹⁹³ Tamże, 1982, nr 13, s. 3.

¹⁹⁴ „Cień”. Biuletyn Informacyjny TTK NSZZ „Solidarność” w Czarnej Białostockiej 1982, nr 1, s. 1.

¹⁹⁵ „Biuletyn. Informacyjny...” 1983, nr 62, s. 6.

¹⁹⁶ AIPN Bi, Sprawa operacyjnego sprawdzania, kryptonim „Akademik”, sygn. 012/399, k. 4-5.

¹⁹⁷ AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.04 1982 r. do 30.04.1982 r., sygn. 047/2302, k. 169; także „Studencki Biuletyn Wojenny” 1982, nr 1, s. 1.

¹⁹⁸ Oleg Łatyszonek aktywnie działał w podziemnych strukturach „Solidarności”. W marcu 1982 r. pod pseudonimem JKS opublikował w „Biuletynie Informacyjnym” artykuł pt. Dziel i rządź. Przedstawił w nim relacje między „Solidarnością” a mniejszością białoruską. „Nieznane” (esbec-

stro, Marka Dubaniewicza, Jacka C. Żukowskiego, Janusza Taranienkę, Leszka Sadowskiego¹⁹⁹.

Podczas kolejnego „telewizyjnego spaceru”, **6 maja 1982 r.**, na budynku przy ulicy Lipowej zawieszono flagę „Solidarności”, którą spacerowicze powitali rześzystymi oklaskami. Odśpiewano hymn narodowy, interweniujących zaś funkcjonariuszy MO, którzy zdjęli flagę, wygwizdano. Flagę zawiesił Ryszard Szczęśny, za co został aresztowany²⁰⁰.

SB przesłuchiwała Tadeusza Tyszkiewicza, przewodniczącego TKK w Czarnej Białostockiej, i Alfreda Jabłońskiego, przewodniczącego Komisji Wydziałowej w FMR „Agroma”. Przeprowadzono rewizję u czterech pracowników Białostockich Zakładów Graficznych: Wojciecha Białousa, Edwarda Budnika, Wojciecha Łowca, Mirosława Kościuczuka²⁰¹.

W maju po nieudanej akcji strajkowej władze aresztowały Ryszarda Szczęśnego („Fasty”), Cezarego Nowakowskiego („Fasty”) i Zenona Biendera („Spomasz”). Jan Niwiński, członek Zarządu Regionu, przewodniczący KZ w CPN, został oskarżony o ukrywanie dokumentów Komisji Zakładowej i skazany na rok więzienia z zawieszeniem na 3 lata, 10 tys. zł grzywny, 3,8 tys. zł opłaty kosztów sądowych. Sądziła Maria Bernas. Rektor Akademii Medycznej zawiesił w prawach studenckich Jerzego Cyglera, studenta IV roku, za złożenie 1 maja kwiatów przed siedzibą Zarządu Regionu. Troje innych studentów - obwinionych o ten sam „występek” - zostało zawieszonych w zajęciach. W przypadku „recydywy” mieli podzielić los swego kolegi²⁰².

20 maja odbyła się rozprawa przeciwko członkom Komitetu Założycielskiego Związku Zawodowego Funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej Garnizonu Białystok, oskarżonych o ujawnienie „tajemnicy służbowej”. Krzysztof Florczykowski, przewodniczący KZ, otrzymał wyrok skazujący na 1,5 roku pozba-

nie ręce) rozlepiąły na murach Białegostoku plakaty z wezwaniem: „Bij Białorusinów! „Solidarność”. Także pod patronatem SB założono w Bielsku Podlaskim Komitet Samoobrony Białorusinów. W czasie stanu wojennego SB rozpuszczała pogłoski o straszliwej rzezi gotowanej prawosławnym przez „Solidarność”, propaganda szeptana mówiła o składach broni (głównie kos i wideł), o kierowniczej roli księży katolickich. Jak pisał dalej autor artykułu, także Zarząd Regionu, pochłonięty polityką ogólnokrajową, nie znalazł czasu na zajęcie się sprawą mniejszości białoruskiej. Konsolidacja Związku na Białostocczyźnie odbywała się pod hasłami bogoojczyźnianymi, wiele było mowy o Kresach, misji na Wschodzie. Nie uwzględniono przy tym faktu, iż co trzeci mieszkaniec województwa to prawosławny. Wiele z głoszonych haseł budziło wśród mniejszości białoruskiej poczucie niepewności, czasami wręcz zagrożenia. Perfidnym manewrem z rzekomą „rzezią” prawosławnych władze wojskowo-partyjne zapewniły sobie wierny zastęp zwolenników. Utrudniało to działalność Związku na Białostocczyźnie. Relacja Olega Łatyszonka z kwietnia 1999 r.

¹⁹⁹ „Biuletyn Informacyjny” ... 1982, nr 18, s. 2; także „Opornik”. Akademicki Ruch Oporu 1982, nr 1, s. 3; także *Próba sił. Źródła do dziejów Uniwersytetu Warszawskiego po 13 grudnia 1981*. Oprac. J. Mantel-Niećko przy współpracy M. Satanowskiej, H. Suwały, B. Chmiel, E. Pankiewicz, Warszawa 1991, s. 303-394.

²⁰⁰ AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.06 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 215.

²⁰¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 17, s. 6.

²⁰² Tamże, 1982, nr 18, s. 2.

wienia wolności w zawieszeniu na 3 lata i 25 tys. złotych grzywny. Andrzej Radzicki, wiceprzewodniczący KZ, 1,5 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata i 30 tys. grzywny. Wraz z nimi była sądzona Eliza Kustro, pracownica KW MO, którą skazano na 1 rok i 3 miesiące więzienia. Wykonanie kary zawieszono na 3 lata i 20 tys. grzywny²⁰³.

Trwały weryfikacje nauczycieli akademickich na białostockich uczelniach wyższych. Na Akademii Medycznej weryfikacji poddano 30 osób. Jedynymi kryteriami oceny były: działalność w „Solidarności”, wypowiedzianie niezależnych poglądów, oddanie legitymacji partyjnej. Na FUW atakowano wielu cennionych naukowców, których władze uważały za sympatyków „Solidarności”. Na Politechnice Białostockiej przeprowadzono weryfikację z udziałem nauczycieli na grupy według zajmowanych stanowisk. W komisjach oceniających głównymi autorytetami byli sekretarze POP i przedstawiciele egzekutywy KU PZPR. Wypowiedzenia wręczono 31 nauczycielom akademickim. Po złożeniu odwołań większość przywrócono do pracy. Rektor zawiesił także działalność Rad Wydziałowych²⁰⁴.

W początkach czerwca 1982 r. Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie Miasta Białegostoku skazało Andrzeja Hryniewickiego (Biuro Projektów) na 2,5 tys. złotych grzywny za noszenie breloczka z napisem „Solidarność”²⁰⁵.

Także w czerwcu Sąd Najwyższy zawiesił na dwa lata wykonanie kary więzienia Zdzisławowi Ciniewiczowi, przewodniczącemu KZ przy Zakładach Przemysłu Owocowo-Warzywnego, który był poważnie chory (padaczka, konieczność szybkiej operacji nogi). Został on skazany na 1,5 roku więzienia za ukrycie sztandaru i dokumentów Komisji Zakładowej²⁰⁶.

Funkcjonariuszom SB udało się zlikwidować punkt poligraficzny wydawnictw „Solidarności”. Przeszukano mieszkanie Adama Czepiela, u którego znaleziono powielacz elektryczny marki „Cyklop” produkcji czechosłowackiej, 2 tys. ulotek o treści: *Niech się naród nie smuci - „Solidarność” powróci, Bez strachu, ale z rozważką, „Solidarność” aż do zwycięstwa*, kilkanaście numerów „Biuletynu Informacyjnego” nr 19 i 20 kilka puszek farby drukarskiej, czcionki drukarskie, papier maszynowy. Po ekspertyzie SB stwierdziła, iż „Biuletyn Informacyjny” nr 19 i 20 był drukowany na skonfiskowanym powielaczu. Adam Czepiel zdołał umknąć i był intensywnie poszukiwany przez SB²⁰⁷.

Pod koniec czerwca Prokuratura Rejonowa w Białymstoku wszczęła postępowanie wobec Jerzego Kozłowskiego - Białostockie Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich. Zastosowano tymczasowe aresztowanie. Sąd rejonowy w

Relacja Andrzeja Radzickiego z kwietnia 1999 r.; także „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 19, s. 2; także APO w B, Repertorium, sygn. II Ds. 70/81.

²⁰⁴ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 106, s. 4.

²⁰⁵ Tamże, 1982, nr 23, s. 2.

²⁰⁶ Tamże, 1982, nr 22, s. 2.

²⁰⁷ AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.06. 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 197.

Białymstoku skazał oskarżonego na 1 rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata i dozór MO za prowadzenie działalności związkowej²⁰⁸.

2 lipca 1982 r. przed Sądem Wojewódzkim w Białymstoku stanął Cezary Nowakowski, wiceprzewodniczący KZ przy BZPB „Fasty”, oskarżony o zorganizowanie strajku 13 maja w „Fastach”. Podczas procesu świadkowie w bardzo pozytywnym świetle scharakteryzowali sylwetkę oskarżonego - wzorowego robotnika i prawego człowieka, podkreślali, że najlepsze świadectwo wystawiła mu kilkutysięczna organizacja związkowa, powierzając mu funkcję wiceprzewodniczącego Komisji Zakładowej. Obrońca C. Nowakowskiego, mecenas Lech Lebensztejn, wnioskował o uniewinnienie. Prokurator żądał 3,5 roku więzienia. Sąd, któremu przewodniczył sędzia Kaluta, przechylił się do wniosku obrony. Cezary Nowakowski został uniewinniony²⁰⁹.

W kilka dni później w Sokółce telefonistki zostały zmuszone do podsłuchiwania rozmów. Miernikiem jakości pracy była ilość przerwanych rozmów i meldunki o podejrzanym rozmowach. Telefonistki, w większości członkinie „Solidarności”, żadnych meldunków składać nie chciały. Specjalna inspekcja zagroziła zmianami personalnymi za złą pracę. W Dąbrowie Białostockiej została zwolniona telefonistka za to, iż nie przerwała rozmowy o strajkach. Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa dokonali nalotu na Białostockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłu Lekkiego. Oskarżyli wiceprzewodniczącego Komisji Zakładowej, Ryszarda Pietruszkę, o zbieranie składek związkowych w trakcie wypłaty. Gdy wiceprzewodniczący odmówił złożenia pisemnego wyjaśnienia, zarekwirowano mu notes, z którego spisano prywatne adresy i numery telefonów. W BPBPL zwolniono z pracy Barbarę Januszkiewicz - sekretarza Komisji Zakładowej, a członek KZ Witalis Oleksza został powołany do rezerwy LWP²¹⁰.

W lipcu 1982 r. toczyło się postępowanie przeciwko Zbigniewowi Gocłowskiemu, Jerzemu Wysockiemu, Leszkowi Baranowi, Franciszkowi Bartnickiemu, Waldemarowi Czechakowi²¹¹, oskarżonym z artykułu 46 dekretu z 12.12.1981 oraz art. 138 i 142 kk. W listopadzie 1982 r. Sąd Wojewódzki w Białymstoku skazał Waldemara Czechaka na 3,5 roku więzienia, Zbigniewa Gocłowskiego na 3 lata więzienia, Andrzeja Dytmana na 2 lata²¹².

11 sierpnia 1982 r. Służba Bezpieczeństwa odniosła sukces w walce z podziemną „Solidarnością”. W czasie dostarczania „Biuletynu Informacyjnego” na punkt kolportażowy aresztowano Dariusza Boguskiego (redaktora „Biulety-

²⁰⁸ APO w Białymstoku, Repertorium, sygn. 1 Ds. 1778/82. Akt sprawy sygn. III 1778/82 przechowywanych w ASO w Białymstoku nie odnaleziono; także AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.06. 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 198.

²⁰⁹ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 25/26, s. 2.; także relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

²¹⁰ Tamże, 1982, nr 28, s. 4; także relacja Ryszarda Pietruszki z czerwca 1999 r.

²¹¹ W. Czechak został aresztowany 25 czerwca 1982 r. był on podejrzany o przynależność do grupy terrorystycznej próbującej podpalić III i IV Komisariat MO w Białymstoku; zob. AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.06. 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 200.

²¹² APO w B, Repertorium sygn. 2285/82. Akt sprawy oskarżonych sygn. II K 10/83 przechowywanych w ASO nie odnaleziono.

nu Informacyjnego"), a wraz z nim siatkę kolportażową, którą stworzył: Małgorzata Nagórska (Centrala Nasienna), Stanisław Litwinowicz, Alina Połubok (Białostockie Przedsiębiorstwo Przemysłu Lekkiego), Grażyna Rynkiewicz, Irena Bogusz, Marianna Rynkiewicz (zwolniona po 3 miesiącach), Tomasz Wasilewski (RSW Prasa-Książka-Ruch), Adam Czepia (zwolniony po 3 miesiącach), Tadeusz Wildner, Halina Małgorzata Motyka (Przedsiębiorstwo Spedycji Krajowej; zwolniona 17 sierpnia), Stanisław Przestrzelski (Białostockie Zakłady Graficzne; zwolniony 17 sierpnia), Waldemar Rakowicz (Okręgowe Przedsiębiorstwo Obrotu Zwierzętami Hodowanymi; zwolniony 17 sierpnia). Zwolniono Krzysztofa Wasilewskiego (Transportowa Kolumna Sanitarna) oraz Adama Wasilewskiego. Funkcjonariuszom Służby Bezpieczeństwa nie udało się skonfiskować związkowego sprzętu poligraficznego²¹³.

W tydzień później prokurator Maria Sasinowska sporządziła i podpisała akt oskarżenia przeciwko Zbigniewowi Simoniukowi za składanie fałszywych zeznań i dwie ucieczki z zakładów psychiatrycznych. Sędzia Leszek Kudrycki skazał oskarżonego na dwa lata więzienia .

9 września 1982 r. prokurator Włodzimierz Michalczuk przedstawił zarzuty Zbigniewowi Rasińskiemu, iż jako członek NSZZ „Solidarność” nie odstąpił od działalności w Związku po wprowadzeniu stanu wojennego. Prokurator oskarżył Rasińskiego, iż zbierał składki związkowe od pracowników i przeznaczał je na pomoc internowanym. W listopadzie Prokuratura Rejonowa umorzyła postępowanie ze względu na brak ostatecznych dowodów winy oskarżonego²¹⁵
go •

W początkach października 1982 r. nastąpiły dalsze represje. Została aresztowana Barbara Walczak - studentka II roku Wydziału Pedagogiki i Psychologii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku. Była sądzona z artykułu 50. dekretu o stanie wojennym. Andrzej Dziuba (Zakład Doskonalenia Zawodowego) został skazany na rok więzienia. Przewieziono go do Zakładu Karnego w Braniewie. Także po roku więzienia otrzymali: Marek Wilk - „Unitra-Biażet”, Stanisław Kropiewnicki - „Unitra-Biażet”, zaś Sławomir Kruszewski - Unitra Biażet - półtora roku więzienia. Zbigniew Simoniuk²¹⁶ (rencista z „Uchwytów”) został skazany na dwa lata więzienia. Marian Lange (Zakład Remontowo-Montażowy Spółdzielni Mleczarskiej) został oskarżony o kolportaż wydawnictw związkowych i dostał wyrok 3 lat więzienia, Lucjan Cybulko - FPiU, oskarżony o kolportaż - 1,5 roku więzienia w zawieszeniu na 3 lata. Ryszard Szczęsny - „Fasty” - oskarżony o „zakłócanie porządku publicznego”

„Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 31, s. 2; także Relacja Dariusza Boguskiego z grudnia 1999 r.

²¹⁴ M. Łozowska, *Pomiar sprawiedliwości*, „Kurier Poranny” 2001, nr 292 z 14X12001, s. 3.

²¹⁵ APO w B, Akta śledztwa w sprawie kontynuowania działalności związkowej przez Zbigniewa Rasińskiego, sygn. 1 Ds. 2983/82, k. 17.

²¹⁶ Zbigniewa Simoniuka oskarżano, iż razem z Waldemarem Czechakiem kierował grupą o zabarwieniu terrorystycznym. Wg SB grupa miała plany wysadzenia budynków KW MO, KW PZPR, magazynów MO i stacji benzynowej, zob.: AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.06 1982 r. do 30.06.1982 r., sygn. 047/2302, k. 210.

(wywieszenie flagi „Solidarności” na ulicy Lipowej podczas spaceru protestacyjnego w maju 1982 r.) został skazany na 3 miesiące aresztu. Mirosław Czarnecki, pracownik Fabryki Maszyn Rolniczych w Czarnej Białostockiej został ukarany przez kolegium ds. wykroczeń grzywną w wysokości 13 tys. złotych za noszenie znaczka „Solidarności”²¹⁷.

3 listopada 1982 r. rozpoczął się proces 21 studentów Politechniki Białostockiej i Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, oskarżonych o pisanie, drukowanie i rozpowszechnianie „Biuletynu Informacyjnego” „Solidarności”. Proces objął 19 osób i był jednym z większych w Polsce. Odbывał się w Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Białymstoku. Oskarżał prokurator Józef Rabczewski. Obrońcami studentów byli: Piotr Andrzejewski, Władysław Siła-Nowicki oraz Lech Lebensztejn, Stanisław Kostka, Władysław Grzymała, Jerzy Korsak, Jan Chojnowski²¹⁸. Jeszcze przed procesem wyłączono ze sprawy z powodu złego stanu zdrowia Annę Prymak, a w kilka dni później Krzysztofa Bondaryka i Kornelię Dalecką. Proces ciągnął się do marca 1983 r. 14 marca Wojskowy Sąd Garnizonowy w Białymstoku w składzie: por. Jan Malinowski (przewodniczący), por. Jerzy Rypin i por. Bazyli Zacharczuk uznał: Agnieszkę Nowak (PB), Tomasza Kleszczewskiego (FUW), Andrzeja Ciszewskiego (FUW), Janusza Okurowskiego (FUW), Sławomira Prokopiuka i Zofię Samsonowicz (FUW) winnymi, ponieważ będąc członkami NZS, którego działalność była zawieszona, nie odstąpili od kontynuowania działalności, biorąc udział w zebraniu organizacyjnym 14 grudnia 1981 r., na którym opracowano struktury i formy działalności na czas trwania stanu wojennego (art. 46 ust. 1 dekretu o stanie wojennym); Kornelię Dalecką (PB), Mariolę Łupińską (PB) i Wojciecha Pietrzaka (PB) winnymi tego, że 29 grudnia 1981 r. sporządzili około 200 sztuk ulotek o treści poniżającej naczelne organy PRL (art. 48 ust. 3 dekretu o stanie wojennym); Zofię Samsonowicz i Janusza Okurowskiego winnymi tego, że pod koniec grudnia 1981 r. w Białymstoku sporządzili 100 sztuk ulotek zawierających fałszywe wiadomości, mogące wywołać niepokój publiczny lub rozruchy (art. 48 ust. 3 dekretu o stanie wojennym); Tomasza Kleszczewskiego winnym rozpowszechniania ulotek o treści poniżającej naczelne organy PRL, rozlepiania ich na klatkach schodowych (art. 273 §2 KK) oraz rozpowszechniania „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” Region Białystok poprzez przekazanie go Agnieszce Nowak (art. 48, ust. 3 dekretu); Andrzeja Ciszewskiego i Jarosława Mosiejewskiego winnymi redagowania „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” Region Białystok oraz 100 sztuk ulotek. Materiały te mogły wywołać niepokój publiczny lub rozruchy (art. 48 ust. 2 dekretu o stanie wojennym); Krzysztofa Kozaka (PB) winnym sporządzenia 50 ulotek o treści poniżającej naczelne organy PRL (art. 273 KK); Zofię Samsonowicz winną przenoszenia ulotek o treści antypaństwowej (art. 273 KK); Jacka Żukowskiego (FUW) winnym udzielania pomocy Z. Samsonowicz i J. Okurowskiemu w sporządzaniu ulotek zawierających treści antypaństwowe i udostępniania mieszka-

„Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 36, s. 2.
Relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

nia do tego celu (art. 18 KK). T. Kleszczewski został skazany na 6 miesięcy pozbawienia wolności, K. Kozak i W. Pietrzak, A. Ciszewski i J. Mosiejewski na kary po 1 roku pozbawienia wolności, Z. Samsonowicz na karę 9 miesięcy, J. Okurowski na karę 6 miesięcy pozbawienia wolności. Wykonanie tych kar Sąd zawiesił na 3 lata i zaliczył okres aresztu w poczet wyznaczonych kar. Postępowanie wobec A. Nowak, T. Kleszczewskiego, A. Ciszewskiego, J. Okurowskiego, Sł. Prokopiuka, Z. Samsonowicz, K. Daleckiej, M. Łupińskiej i J. Żukowskiego, dotyczące zorganizowania zebrania po 13 grudnia 1981 r., sporządzenia 200 sztuk ulotek, rozpowszechniania „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” oraz udostępniania mieszkania, ze względu na znikome niebezpieczeństwo tych czynów Sąd umorzył. Od zarzucanych czynów Sąd zwolnił Andrzeja Chwaliboga (prac. PB), Andrzeja Gontara (prac. PB), Wojciecha Świerżbińskiego (FUW), Wojciecha Gorczyńskiego (PB), Bogusława Lidera (FUW), Olega Łatyszonka (nauczyciel) i Tomasza Wiśniewskiego (FUW). Ponadto Sąd zasądził od oskarżonych: T. Kleszczewskiego i J. Okurowskiego kwoty po 2,4 tys. zł, a od Z. Samsonowicz, A. Ciszewskiego, K. Kozaka, W. Pietrzaka, i J. Mosiejewskiego po 3,6 tys. zł jako opłaty na rzecz skarbu państwa oraz obciążył ich kosztami postępowania. Wyrok nie był prawomocny. Nieusatysfakcjonowany prokurator J. Rabczewski złożył odwołanie do Izby Wojskowej Sądu Najwyższego. Rewizja została uwzględniona. Zdecydowano o ponownym rozpatrzeniu sprawy przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego (Wojskowy Sąd Garnizonowy w Białymstoku uległ likwidacji). W dniu 20 czerwca 1983 Sąd WOW zapoznał się z aktami sprawy, włączył ponownie do listy oskarżonych Annę Prymak i Krzysztofa Bondaryka i przekazał dalsze postępowanie Sądowi Wojewódzkiemu w Białymstoku. Wejściu sprawy na wokandę zapobiegła amnestia. Sprawę umorzono²¹⁹.

11 listopada 1982 r. po uroczystościach na Cmentarzu Wojskowym, gdzie Irena Bil-Jaruzelska złożyła kwiaty, nastąpiła próba jej zatrzymania przez funkcjonariusza MO. Dzięki zdecydowanej postawie Marka Maliszewskiego (odwiozł ją na Pogotowie Ratunkowe) funkcjonariusz zamiarów swych nie zrealizował. Irena Bil-Jaruzelska trafiła na Oddział Kardiologii Państwowego Szpitala Klinicznego (żyła z wszczepionym stymulatorem serca), gdzie przebywała przez kilka dni. Wydarzenie to bardzo źle wpłynęło na stan jej zdrowia.

Po pewnym czasie wysłała zażalenie skierowane do Prezesa Rady Ministrów - W. Jaruzelskiego, w którym postawiła zarzuty niepraworządnych i niehumanitarnych napaści ze strony białostockiej SB. Po dwóch miesiącach dostała odpowiedź, że uczestniczyła w demonstracji politycznej o wydźwięku antypaństwowym. Pułkownik Wiktor Mielczarek - Dyrektor Gabinetu Prezesa Rady Ministrów, który odpowiedź podpisał, ubolewał, że w takim stanie zdrowia Irena Bil - Jaruzelska zdecydowała się brać udział w manifestacji, która wymagała interwencji funkcjonariuszy MO, co naraziło ją na utratę zdrowia²²⁰.

K. Bondaryk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Białymstoku w latach 1980-1981*, Białystok 1999, s. 82-84.

²²⁰ Małżeństwo Ireny i Eugeniusza Bil - Jaruzelskich szykanowano już wcześniej. 30 stycznia 1982 r. o godzinie 6 przeprowadzono ponad pięciogodziną rewizję w ich domu. Funkcjonariusz

W grudniu 1982 r. nastąpiły kolejne represje. Wacław Mojkowski za działalność, w NSZZ „Solidarność” dostał wyrok 18 miesięcy w zawieszeniu na 3 lata oraz 50 tys. zł grzywny. Zapadły kolejne wyroki z oskarżenia o kolportaż wydawnictw związkowych. Stefan Chłudziński (Sklejki) - 2,5 roku więzienia, Stefan Szot (Zakłady Mięsne) - 2 lata więzienia, Jerzy Dobrach (Sklejki) - rok w zawieszeniu. Skazani członkowie „Solidarności” odsiadali wyroki w Zakładzie Karnym w Braniewie²²¹.

W tym samym czasie redakcja „Biuletynu Informacyjnego” Region Białystok wydrukowała listy skazanych, przebywających w areszcie i zwolnionych członków „Solidarności”. Skazanymi na 3 lata więzienia byli: Ryszard Gocłowski - FWR „Biruna”, Lech Kraszewski - Spółdzielnia Transportu Wiejskiego - Mońki, Marian Lange - Zakład Remontowo-Montażowy Spółdzielni Mleczarskich, Henryk Smaczny - GS Juchnowiec. Na 2,5 roku więzienia został skazany. 2 lata więzienia otrzymał Andrzej Korzeniecki - MPK, po rewizji 1 rok więzienia; Zbigniew Simoniuk - FPiU - 1,5 roku więzienia. Także na 1,5 roku więzienia skazani zostali: Edward Łempicki - Knyszyn; Sławomir Kruszewski - „Unitra-Biazet”; Eugeniusz Komarzewski - Spółdzielnia Pracy Niewidomych; Eugeniusz Suszycki - PTHW; Adam Strużyński - Białostocka Spółdzielnia Mieszkaniowa. Na jeden rok więzienia skazani zostali: Wojciech Bogucki - Spółdzielnia Pracy Inwalidów Niewidomych; Robert Krzysztof Łempicki - Knyszyn; Jan Olesiewicz - Knyszyn; Stanisław Kropiewnicki - „Unitra-Biazet”; Ryszard Siemiaszko - „Spomasz”; Marek Wilk - „Unitra-Biazet”. Zwolnieni ze względu na stan zdrowia po odbyciu części kary zostali: Ryszard-Borucki (skazany na 1,5 roku) - „Unitra-Biazet”, Zdzisław Ciniewicz (skazany na 2 lata) - Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego, Andrzej Dziuba (skazany na 1 rok) - Zakład Doskonalenia Zawodowego, Henryk Malinowski (skazany na 3 lata) - FPiU, Ryszard Szczęsny (skazany na 3 miesiące) - „Fasty”. Wyroki w zawieszeniu: Stanisław Czarnecki (1 rok), Lucjan Cybulko - FPiU (1,5 roku), Józef Duchnowski - PTHW (1 rok), Sławomir Dzikiewicz - „Fasty” (1 rok), Tadeusz Nobis - CPN. Przed sądami w Białymstoku stanęło z oskarżeń o działalność polityczną 38 osób, 34 z nich skazano. W aresztach przebywało 41 osób²²².

W początku 1983 r. władze nadal represjonowały działaczy podziemnej „Solidarności”. **W styczniu 1983 r.** aresztowano Mariana Leszczyńskiego, członka NSZZ „Solidarność”, któremu zarzucono kontynuowanie działalności

sze SB skonfiskowali książki autorstwa W. Gombrowicza, Cz. Miłosza, a nawet poezję ks. Jana Twardowskiego. E. Bil - Jaruzelskiego zawieziono do Komendy Wojewódzkiej MO, gdzie był przesłuchiwany. Ciągłe pytało go o miejsce pobytu Krzysztofa Burka. Po 48 godzinach E. Bil - Jaruzelski został zwolniony. Od tego czasu, niemal regularnie, co kilka miesięcy rewizje zaczynały się o 6 rano. Wyjaśniano przy tym, że gospodarze są podejrzani o kontynuowanie podziemnej działalności związkowej, że znieważyli naczelne organy PRL, itp. Relacja Eugeniusza Bil-Jaruzelskiego z grudnia 2001 r.

²²¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1982, nr 43, s. 3.

²²² Tamże, 1982, nr 47, s. 4.

związkowej w stanie wojennym oraz udzielanie pomocy osobom ukrywającym się .

W Areszcie Śledczym w Białymstoku zginął śmiercią tragiczną (nigdy nie wyjaśnioną) członek „Solidarności” Zbigniew Simoniuk²²⁴, miał 33 lata. Został skazany wyrokiem Sądu Rejonowego w Białymstoku na karę 2 lat więzienia za zeznanie nieprawdy oraz ucieczkę w okresie tymczasowego aresztowania. Ponadto oskarżano go, iż w czasie ucieczki ze Szpitala Psychiatrycznego w Choroszcy wszedł w kontakt z grupą terrorystyczną, z którą planował przeprowadzenie akcji mającej na celu wysadzenie budynków KW MO w Białymstoku² .

Z Aresztu Śledczego w Białymstoku zwolniono grupę studentów i pracowników uczelni białostockich, przetrzymywanych tam bez wyroku sądowego od stycznia i kwietnia 1982 r. Zwolnieni, oskarżeni o druk, kolportaż i kontynuowanie działalności związkowej w stanie wojennym, mieli odpowiadać z wolnej stopy. W więzieniu pozostawali nadal dwaj studenci Andrzej Ciszewski i Andrzej Gontar²²⁶.

18 stycznia 1983 r. na terenie Warszawy został zatrzymany (wcześniej poszukiwany listem gończym) Krzysztof Burek. Prokurator Prokuratury Wojskowej w Białymstoku zastosował wobec niego areszt tymczasowy, stawiając mu zarzut, iż od dnia 13 grudnia 1981 r. nie odstąpił od kontynuowania działalności w podziemnej „Solidarności” oraz brał udział w wydawaniu i rozpowszechnianiu wydawnictw „Solidarności”, które zawierały informacje mogące wywołać niepokoje społeczne. K. Burek przyznał się do kontynuowania działalności związkowej i redagowania „Biuletynu Informacyjnego”²²⁷.

19 stycznia 1983 r. zatrzymano Jerzego Szymczyka - pracownika Okręgowego Przedsiębiorstwa Przemysłu Mięsnego w Białymstoku, który próbował wnieść paczkę z 89 egzemplarzami „Biuletynu Informacyjnego”. W wyniku podjętych czynności wyjaśniających prokurator nakazał jego tymczasowe aresztowanie.

12 kwietnia 1983 r. funkcjonariusze SB aresztowali Roberta Tyszkiewicza - lidera MłoKOS. W trakcie rewizji esbecy znaleźli u niego maszynę do pisania, bibułę, którą R. Tyszkiewicz przywiózł z Gdańska, papier maszynowy, a także kilka numerów „Naszego Głosu”, którego treści mogły według funkcjonariuszy SB wyrządzić szkodę interesom PRL. Wobec R. Tyszkiewicza zastosowano tymczasowy areszt. R. Tyszkiewicz konsekwentnie odmawiał wyja-

„Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 53, s. 4.

²²⁴ Nazwisko Z. Simoniuka widnieje na symbolicznej mogile poświęconej pamięci ofiar stanu wojennego, obok nazwisk górników z kopalni „Wujek”, zamordowanych przez komunistyczny reżim w początkach stanu wojennego. Tablica znajduje się w Paryżu.

²²⁵ AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.01 1983 r. do 31.01.1983 r., sygn. 047/2302, k. 5.

²²⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 51, s. 6.

²²⁷ Tamże, 1983, nr 52, s. 4; także AIPN Bi, Ocena sytuacji polityczno-operacyjnej województwa białostockiego za okres od 1.01. 1983 r. do 31.01.1983 r., sygn. 047/2302, k. 2.

śnień dotyczących pochodzenia znalezionych materiałów oraz ujawnienia osób, z którymi współpracował²²⁸.

Gdy nie udało się zmusić R. Tyszkiewicza do składania zeznań, SB postanowiła aresztować w maju 1983 r. Annę Chwieńsko - koleżankę R. Tyszkiewicza. Oskarżono ją, że od stycznia 1983 r. do maja redagowała artykuły do „Naszego Głosu”. Powołano się na opinię eksperta wydziału kryminalistyki, który stwierdził, iż znalezione podczas rewizji u R. Tyszkiewicza były pisane przez nią. Ponadto podczas rewizji w A. Chwieńsko domu znaleziono podziemne wydawnictwa²²⁹. Konsekwentna postawa A. Chwieńsko i R. Tyszkiewicza, którzy odmówili składania zeznań oraz nie przyznali się do zarzucanych im czynów, doprowadziła do ich późniejszego uwolnienia.

1 marca 1983 r. zatrzymano Janusza Ogryzko, członka Komisji Rewizyjnej MKZ NSZZ „Solidarność”, inżyniera mechanika zatrudnionego w PKP. W czasie rewizji znaleziono u niego nadajnik przygotowany do pracy na falach UKF, materiały ze szkolenia wojskowego (wcześniej pracował jako oficer LWP), oraz adresy obywateli RFN i przekazy nadesłanych na jego adres paczek z Niemiec. Na wniosek Wydziału Śledczego Prokuratura Rejonowa w Białymstoku wszczęła śledztwo, a wobec oskarżonego zastosowano areszt tymczasowy²³⁰.

wy .

Długoletnia pracownica „Fast”, Grażyna Rynkiewicz, została wypuszczona na wolność. Nie udowodniono jej stawianych przez władze zarzutów. Dyrekcja „Fast” zwolniła ją z pracy.

Aresztowano Andrzeja Fedorowicza, drukarza „Biuletynu Informacyjnego” Tymczasowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność”. W lipcu 1983 r. funkcjonariusze SB dokonali rewizji w mieszkaniu Janiny Werpachowskiej, która zajmowała się kolportażem podziemnych wydawnictw, wspomagając też druk podziemnego Biuletynu. Zabrali sto tytułów różnych książek, matryce białkowe, znaleźli też maszynę do pisania. J. Werpachowska została aresztowana. Po kilkunastu dniach wypuszczono ją na wolność²³¹.

Zniesienie stanu wojennego, a także amnestia nie zatrzymały represji wobec działaczy podziemnej „Solidarności”. Aresztowania, procesy, kary więzienia i grzywny za działalność polityczną były stosowane przez władze do końca lat osiemdziesiątych.

Pod koniec 1982 r. władze uznały sytuację w kraju za opanowaną na tyle, że 12 grudnia generał W. Jaruzelski oznajmił, iż w opinii WRON powstały wa-

Relacja Roberta Tyszkiewicza z września 1999 r.; także AIPN, Akta sprawy przeciwko R. Tyszkiewiczowi za wytwarzanie i kolportaż nielegalnego Biuletynu „Nasz Głos”, sygn. 07/98, k. 1.

²²⁹ Tamże, k. 38,40.

²³⁰ AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1980-1982. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.03 1983 r. do 31.03.1983 r., sygn. 047/2302, k. 37.

²³¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 56, s. 3; także J. Gadek, *Akcja „Jodła”*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 243 z 14 XII, s. 6-7.

runki do zawieszenia stanu wojennego. 19 grudnia 1982 r. Rada Państwa uchwaliła zawieszenie stanu wojennego z dniem 31 grudnia 1982 r.

23 grudnia zwolniono z ośrodków internowania wszystkich zatrzymanych, poza siedmioma przywódcami „Solidarności”. Byli to: Andrzej Gwiazda, Seweryn Jaworski, Marian Jurczyk, Karol Modzelewski, Grzegorz Palka, Andrzej Rozpłochowski i Jan Rulewski. Internowanie zmieniono im na areszt. Wcześniej, we wrześniu 1982 r., w identyczny sposób zmieniono status prawny czterech przywódców KOR - Jacka Kuronia, Adama Michnika, Jana Lityńskiego i Henryka Wujca. Prokuratura Wojskowa wysunęła pod ich adresem zarzut uczestniczenia w przygotowywanym obaleniu ustroju PRL. Zawieszenie stanu wojennego z końcem 1982 r. oznaczało kres masowego oporu. Zmiany w odczuciach i zachowaniu społecznym nastąpiły w listopadzie 1982 r. po nieudanych próbach strajku. Wymownym tego sygnałem był nieudany strajk, do którego nawoływała TKK. Po roku stan wojenny w odczuciu społecznym „spowszedniał” i jego oficjalne odwołanie, które nastąpiło 22 lipca 1983 r., przeszło jako prawie niezauważone.

Zawieszenie stanu wojennego wyhamowało opór podziemnych struktur „Solidarności” w regionie białostockim. Wielu działaczy chciało prowadzić w miarę normalne życie, pracować. Topniały szeregi ludzi zaangażowanych w podziemną działalność. Coraz rzadziej ukazywał się „Biuletyn Informacyjny”. Zmęczenie i ciągłe napięcie nerwowe, a także brak perspektyw na zwycięstwo, doprowadzały do konfliktów w szeregach białostockiej „Solidarności”. Dochodziło do sporów i kłótni pomiędzy liderami poszczególnych grup o dalsze koncepcje działania i przywództwo nad całością jeszcze istniejących, chociaż już słabych, struktur związkowych.

Rozdział III

Długi marsz białostockiej „Solidarności” 22 lipca 1983 - 9 października 1988

1. Działalność TKR po zniesieniu stanu wojennego

Zniesienie stanu wojennego przywódcy „Solidarności” wykorzystali do złożenia deklaracji gotowości podjęcia dialogu z władzami i zawarcia kompromisu. Równocześnie jednak, w przeświadczeniu, że zniesienie stanu wojennego będzie miało charakter formalny, w oświadczeniu z 28 lipca TKK uznała konieczność dalszej działalności Związku w podziemiu (*„Jstniejemy i walczymy”*), podkreślając potrzebę poszukiwania również jawnych form aktywności oraz deklarując walkę z podwyżkami cen i pogarszającą się sytuacją ekonomiczną społeczeństwa. Posunięcia władz interpretowano jako przejście do kolejnego „tapu walki władzy ze społeczeństwem. Wzywano do kontynuowania programu sformułowanego w deklaracji *„Solidarność - dziś”*. Jak się spodziewano, wraz z decyzją Sejmu z 21 lipca 1983 r., znoszącą z dniem 22 lipca stan wojenny, i rozwiązaniem WRON, uchwalono równocześnie ustawę „O szczególnej regulacji prawnej w okresie przewycięzania kryzysu społeczno-ekonomicznego o¹” na kolejne dwa i pół roku, co w praktyce oznaczało kontynuację represji stanu wojennego i dalsze trwanie kursu konfrontacyjnego w nieco tylko złagodzonej formie.

Pomimo ustawy o amnestii pozostawiono w więzieniach ok. 60 więźniów politycznych, w tym znanych przywódców „Solidarności” i KOR, a wkrótce zaczęto zamykać następnych - do końca października 1983 r. za kratami znalazło się ponad 160 osób². 27 września 4 działacze KOR (J. Kuroń, H. Wujec, Z. Romaszewski i A. Michnik) oskarżono o działalność w KOR i „Solidarności”. Ich proces odłożono, ale pojawiły się pomysły wyrażone przez rzecznika prasowego rządu Jerzego Urbana o możliwości amnestiowania pozostających w więzieniu działacze „Solidarności”. Przywódcy Związku zaproponowali nową formę protestu przeciwko postępowaniu władz. W rocznicę Porozumień Gdań-

¹Dz. U.Nr39,roz. 175.

²J. Holzer, K. Leski, *Solidarność” w podziemiu*, Warszawa 1990, s. 73.

skich 31 sierpnia wezwano do dwugodzinnego bojkotu miejskich środków transportu³.

Odpowiadając na deklarację, TKK, TKR wydała odezwę do mieszkańców Białostocczyzny, w której zapelowała, aby 31 sierpnia 1983 r. spotykać się na Mszach świętych, które miały być odprawione w kościele św. Rocha i w Bazylice Prokatedralnej. Celem tego spotkania była trzecia rocznica podpisania Porozumienia Gdańskiego, z którego narodziła się „Solidarność”. TKR skrytykowała uchwaloną ustawę sejmową o tzw. szczegółowej regulacji prawnej, która wyposażała aparat władzy w nadzwyczajne środki pozwalające skutecznie prowadzić represyjną politykę stanu wojennego. Domagano się wypuszczenia z więzień działaczy „Solidarności”. TKR zaapelowała również do wszystkich członków „Solidarności”, aby 31 sierpnia nie korzystali ze środków komunikacji miejskiej w godzinach popołudniowego szczytu⁴.

Ponadto TKR wyszła z propozycją tworzenia Regionu Koleżeńskich Kas Pomocy w zakładach pracy, które miały powstawać na zasadach podobnych jak Kasy Zapomogowo-Pożyczkowe. Pieniędźmi w nich zgromadzonymi planowano wspomagać -związkowców, którzy znaleźli się trudnej sytuacji finansowej. Był to pomysł nowy, gdyż do tej pory składki uiszczano na mszach, rzucając pieniądze na tacę. Jednak w miarę upływu czasu coraz mniej osób chciało dawać pieniądze. Często więc brakowało funduszy na pomoc dla represjonowanych członków „Solidarności i ich rodzin, a także na bieżącą działalność podziemną (np. na drukowanie „Biuletynu Informacyjnego”)⁵.

W nocy z 30 na 31 sierpnia 1983 r. w kilku miejscowościach województwa białostockiego działacze podziemnej „Solidarności” podjęli akcję upamiętniającą rocznicę wydarzeń sierpniowych. W Wasilkowie szarą farbą olejną pomalowano trzy kioski „Ruchu” i chodniki przed nimi hasłami o treści: *Me departać „Solidarności”, Precz z siepaczami, precz z PZPR, Niech żyje „Solidarność”, Lechu z tobą.*

W Białymstoku rozrzucono ulotki, w których zachęcano mieszkańców do udziału w niezależnych obchodach poprzez uczestnictwo we mszach świętych w kościołach: Bazylice Prokatedralnej i św. Rocha w dniu 31 sierpnia 1983 r. Apelowano również o bojkot środków komunikacji miejskiej. W Czarnej Białostockiej na słupach telefonicznych i kotłowni miejskiej umieszczono pięć biało - czerwonych flag z napisem „Solidarność”⁶.

Białostoczanie pozytywnie odnieśli się do apeli TKR. 31 sierpnia 1983 r. w Białymstoku odbyły się uroczyste msze święte, w których udział wzięło ponad 1,5 tys. osób. Po ich zakończeniu zgromadzeni ludzie zaczęli w skupieniu

³ H. Głębocki, *Konspira. Dzieje „Solidarności” w podziemiu (1981-1989)*, [w:] „Solidarność” XX lat historii, Warszawa 2000, s. 180-182.

⁴ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 67, s. 1.

⁵ Słabnięcie struktur związkowych spowodowało, iż niewiele osób płaciło składki. Były to tendencje ogólnopolskie. Np. w warszawskich zakładach składki płaciło 5% zatrudnionych, zob.: „Tygodnik Mazowsze” 1983, nr 71, s. 1; także „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 67, s. 1.

⁶ APB, KW PZPR, ROPP (Regionalne Ośrodki Pracy Partyjnej) Białystok. Informacje bieżące o sytuacji społeczno-politycznej 1982-1983, sygn. 55/XVII/2-t. 1, k. 103.

maszerować ulicą Lipową. Wznoszono hasła: *Nie chcemy komitetów, chcemy chleba i wolności, Chcemy Lecha nie Wojciecha*, „Solidarność” żyje⁷. W trakcie tej manifestacji funkcjonariusze SB zaczęli legitymować jej uczestników. Wygarnęli z tłumu i zatrzymali 17 osób, w tym Józefa Nowaka, znanego działacza NSZZ „Solidarność”⁸.

Na początku października 1983 r. w trakcie spotkania liderów podziemnej „Solidarności” (Stanisław Marczuk, Jerzy Rybnik, Krystyna Łukaszuk, Tadeusz Sawicki i Michał Pietkiewicz) do mieszkania, gdzie odbywała się narada, wkroczyli funkcjonariusze SB. Stanisława Marczuka i Jerzego Rybnika zakuto w kajdanki. Wszystkich zawieziono do Komendy Wojewódzkiej MO, i po spisaniu personaliów zwolniono⁹.

W początkach października 1983 r. do Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku zgłosił się Edward Łuczycki, który po złożeniu wyjaśnień z działalności w podziemnych strukturach NSZZ „Solidarność” został zwolniony do domu .

Święta i rocznice były dobrą okazją do zademonstrowania istnienia Związku. **1 listopada 1983 r.**, w dniu Wszystkich Świętych, na białostockich cmentarzach pamiętano o ofiarach komunistycznego reżimu. Na cmentarzu św. Rocha na grobach nieznanymi żołnierzami znalazła się tabliczka z napisem *Pomordowanym w Katyniu*, obok niej biało-czerwona flaga przepasana kirem. Na cmentarzu farnym przy głównej alei umieszczono tablicę *Ofiarom stanu wojennego i „Solidarność” walczy*. Tablice zostały wykonane i umieszczone na cmentarzu przez Roberta Tyszkiewicza i Jana Budela¹¹. Zostały one bardzo szybko usunięte przez SB. Dłużej utrzymały się dwie tablice umieszczone przy kaplicy cmentarnej: jedna pamięci Grzegorza Przemyka, podpisana przez uczniów białostockich szkół, drugą *Poległym za wolność i sprawiedliwość społeczną w Polsce, w stanie wojennym* sygnował Młodzieżowy Komitet Obrony Społecznej¹².

Również z okazji 65. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę podziemna „Solidarność” zamówiła Mszę świętą w Bazylice Prokatedralnej. Po jej zakończeniu ponad 100 osób udało się na Cmentarz Wojskowy, tam odśpiewano hymn państwowy, „Rotę” i „Boże coś Polskę”. Potem złożono kwiaty na mogiłach żołnierzy poległych w 1920 r.¹³

⁷ Tamże, k. 113; także AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.08. 1983 r. do 31.08.1983 r., sygn. 047/2302, k. 106.

⁸ Relacja Józefa Nowaka z kwietnia 1999 r.

⁹ Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

¹⁰ Zeznał on, iż brał udział w spotkaniu działaczy „Solidarności” 20 maja 1983 w Łapach. Omówiono sprawę odzyskania zablokowanych przez władze państwowe pieniędzy związkowych, które miały być przeznaczone na budowę pomnika „Solidarności”. Do prowadzenia rozmów z władzami upoważniono Michała Pietkiewicza; APO, Akta Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku w sprawie zgłoszenia nielegalnej działalności przed 22 lipca 1983 przez E. Łuczyckiego, sygn. II Ds.-25/83, k. 2, 2v, 7.

¹¹ Relacja Jana Budela z maja 2001 r.

¹² „Nasz Głos”. Pismo Młodzieży Ziemi Wschodnich 1983, nr 19, s. 2.

¹³ AIPN Bi, Uzupełnienie... od 1.11 1983 r. do 30.11.1983 r., sygn. 047/2302, k. 125.

W Uhowie członkowie podziemnej „Solidarności” wywiesili na przewodach trakcji elektrycznej biało-czerwona flagę z napisem „Solidarność”. Podczas odsłonięcia pomnika Jana III Sobieskiego w Płonce Kościelnej rozrzucono ulotki, a zebrani unosili prawą dłoń z palcami złożonymi w literę „V”¹⁴.

15 listopada 1983 r. w Areszcie Śledczym w Białymstoku przebywali: Andrzej Dytman, Jerzy Wysocki, Waldemar Czechak, Ryszard Gocławski. Ich proces toczył się przed Sądem Wojewódzkim. Wyrok miał zapaść 18 listopada¹⁵.

W połowie listopada 1983 r., po prawie trzymiesięcznej przerwie ukazał się kolejny numer „Biuletynu Informacyjnego” TKR NSZZ „Solidarność”. Jak pisała redakcja, „Biuletyn” ukazał się w wyjątkowo trudnej i skomplikowanej sytuacji NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie. W Związku panował bałagan i niedowład organizacyjny. Wielu działaczy ogarnął marazm, nastąpiła dość znaczna infiltracja środowiska związkowego przez Służbę Bezpieczeństwa. W samym Związku doszło do rozłamu organizacyjnego i rozgrywek personalnych. Wzrastała nieufność pomiędzy działaczami, którzy nawzajem zaczęli się podejrzewać o współpracę ze SB. Mimo tak dramatycznej sytuacji Związek nadal prowadził działalność. Liderzy podziemnej „Solidarności” uznali, iż są za słabi organizacyjnie by podejmować większe akcje protestacyjne i zamierzali się skupić na odbudowie bazy wydawniczej i kolportażowej wydawnictw. W tej sytuacji było to działanie sensowne, gdyż wychodził „Biuletyn Informacyjny” TKR, w Zakładzie Energetycznym ukazywał się „Izolator”, w „Uchwytach” redagowano „Smolucha”, wydawał pismo Młodzieżowy Komitet Oporu Społecznego, działała Białostocka Oficyna Wydawnicza¹⁶.

W grudniu 1983 r. przybyło jeszcze jedno niezależne pismo, wydawane przez sympatyków „Solidarności”. Ukazał się pierwszy numer Niezależnego Pisma Środowisk Inteligenckich Białegostoku „Errata”. Jej twórcy deklarowali się jako grupa ludzi, których poglądom najbliższe były idee „Solidarności”. Byli wśród nich jej członkowie oraz ci, którzy do Związku nie należeli. Do „Solidarności” odnosili się z szacunkiem i nadzieją, uważali jednak, że instytucjonalizm nie musi być jedyną postawą organizowania się społeczeństwa, które nie godzi się z narzuconą mu sytuacją. Stąd też powstała koncepcja niezależnego pisma środowiskowego, prezentującego różne poglądy. Tytuł „Errata” odnosił się do panującej rzeczywistości, wymagającej, wg twórców pisma, ciągłego jej odkłamywania. Zadeklarowali oni także, iż jak każde porządne czasopismo „Errata” będzie ukazywać się w małym nakładzie i z opóźnieniem. W skład redakcji wchodził: Wanda Iwiłł, Jan Iński, Maciej Eski, Tomasz Irski (pseudonimy). Druk wykonał Dom Wolnego Słowa w Białymstoku. „Erratę” redagowali Michał Falkowski i Ewa Bończak-Kucharczyk¹⁷. Ukazały się jednak tylko

APB, Rada Narodowa i Urząd Miasta i Gminy w Łapach, sygn. 47, k. 90-91.

¹⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 68, s. 8; także AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.09.1983 do 30.09.1983 r., sygn. 047/2302, k. 113.

¹⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1983, nr 68, s. 1.

¹⁷ „Errata”. Niezależne Pismo Środowisk Inteligenckich Białegostoku 1983, nr 1, s. 1.

dwa numery „Erraty”. Dziś trudno odpowiedzieć na pytanie, dlaczego jej żywot był tak krótki.

13 grudnia 1983 r. w 2. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, w Bazylice Prokatedralnej odprawiona została Msza święta. Po jej zakończeniu grupa licząca 250 osób rozpoczęła spacer chodnikiem ul. Lipowej w kierunku kościoła św. Rocha. Funkcjonariusze SB legitymowali uczestników pochodu. Zatrzymano 6 osób, które po przesłuchaniu zostały zwolnione do domów¹⁸.

16 grudnia 1983 r. w Bazylice Prokatedralnej wznoszono modły za poległych w czasie wojny i stanu wojennego. Obecnych było ponad tysiąc osób. W przedsionku kościoła ułożono krzyż z płonących świec, przy którym umieszczono 4 podobizny L. Wałęsy wykonane czerwonym tuszem. Ponadto kolportowano ulotki o treści *Nobel Lecha i „Solidarności”, wolność więźniom politycznym, kara zbrodniarzom*¹⁹.

2. Aresztowania i zatrzymania działaczy podziemnej „Solidarności”

Rok 1983 białostockiej „Solidarności” zakończył się dotkliwą stratą. 13 grudnia nastąpiła wpadka drukarni „Biuletynu Informacyjnego”. Funkcjonariusze SB skonfiskowali urządzenia poligraficzne oraz matryce, dwie maszyny 40 pisania, 28 opakowań farby, 24 rzyzy papieru, około 700 egzemplarzy różnych czasopism, w tym „Biuletyn Informacyjny”. Aresztowano Jerzego Kułaka, członka NZZ i redaktora „Biuletynu”, który był jednocześnie drukarzem Białostockiej Oficyny Wydawniczej. Wraz z nim zatrzymano także drukarza Tadeusza Dzieńsa²⁰ oraz Wandę Sadowską, właścicielkę mieszkania, w którym mieściła się drukarnia. Aresztowanie to pociągnęło za sobą ponowne zatrzymanie Dariusza Boguskiego oraz Ryszarda Zielińskiego - przewodniczącego NZZ FUW²¹. Pod koniec lipca zatrzymani wyszli na wolność na mocy ustawy o amnestii. Wraz z nimi wyszedł Marek Trudnos²².

Początek 1984 r. rozpoczął się od kolejnych aresztowań działaczy Związku. W styczniu Prokuratura Rejonowa wszczęła postępowanie wobec Władysława Harkiewicza, oskarżając go o kontynuowanie działalności politycznej. Postępowanie zamknięto na podstawie ustawy o amnestii. W lutym toczyło się postępowanie wobec Roberta Jamro, Marka Pietrowcewa, Marii Żochowskiej, Roberta Dubrownika, Iwony Sadowskiej, Piotra Szewczyka, Jarosława Turońskiego. Także i to postępowanie umorzono na mocy amnestii²³.

¹⁸ AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.12 1983 r. do 31.12.1983 r., sygn. 047/2302, k. 134.

¹⁹ Tamże, k. 136.

²⁰ T. Dzieńs wyszedł z więzienia na mocy amnestii z 22 lipca 1983 r. W 1985 r. wyjechał z całą rodziną do Australii; zob. ASO w Białymstoku, Akta sprawy Andrzeja Kuczyńskiego sygn. III K 402/86, k. 80 i 80v.

²¹ APO w B, Informatyka, sygn. 47/93/6, k. 17-18.

²² Tamże, Repertorium, sygn. 1 Ds. 4620/83.

²³ APO w B, Repertorium, sygn. 1 Ds. 719/84.

W marcu 1984 r. zatrzymano Janinę Werpachowską, która przewoziła podziemne wydawnictwa z Warszawy do Białegostoku. Prokuratura Rejonowa wszczęła postępowanie wobec zatrzymanej. Postępowanie to umorzono po kilku tygodniach z braku cech przestępstwa. U kilkunastu osób z Bielska Podlaskiego funkcjonariusze SB dokonali rewizji w związku z podejrzeniem o działalność antypaństwową. U trzech osób znaleziono ulotki i portrety Lecha Wałęsy z napisem „*Lech Wałęsa - Nobel*”, „*Tygodnik Wojenny — Edycja Dolny Śląsk*” oraz homilię księdza Jerzego Popiełuszki²⁴.

W początkach maja 1984 r. został „namierzony” przez SB i aresztowany Edmund Lajdorf, członek Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, ukrywający się od 13 grudnia 1981 r. w Warszawie. Przetrzymany go w więzieniu na ulicy Rakowieckiej²⁵.

W tym czasie funkcjonariusze MO aresztowali Andrzeja Karwowskiego - studenta III roku Wydziału Administracyjno-Ekonomicznego Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku oraz Danutę Rogalską - studentkę III roku Wydziału Pedagogiki i Psychologii Filii UW w Białymstoku²⁶. Prokuratura Rejonowa w Białymstoku wszczęła postępowanie przeciwko Robertowi Tyszkiewiczowi i Markowi Trudnosowi. Sprawy umorzono na mocy ustawy o amnestii²⁷.

Wobec nasilających się działań Służby Bezpieczeństwa redakcja „Biuletynu Informacyjnego” wydrukowała informację o sposobach zachowania się podczas przesłuchania przez funkcjonariuszy SB. Był to - jak się to okazało - skuteczny oręż w walce z funkcjonariuszami SB. Osoby wzywane na przesłuchanie do Komendy Wojewódzkiej MO wiedziały, jak się zachować i jakie informacje podawać przesłuchującym funkcjonariuszom, by nie zdekonspirować innych działaczy²⁹.

Centralnym wydarzeniem 1984 r., które zdaniem opozycji mogło pokazać skalę poparcia dla podziemnej „Solidarności”, były wybory do rad narodowych wyznaczone na 17 czerwca 1984 r. Opozycja, łącznie z Lechem Wałęsą wezwała do ich bojkotu. W związku z apelami „Solidarności” władze wojewódzkie dużą wagę przywiązywały do organizacji wyborów. Pomyślny ich przebieg miał być symptomem poparcia dla polityki generała W. Jaruzelskiego i jego ekipy. W związku z powyższym powstał Wojewódzki Sztab Wyborczy, który

Tamże, sygn. 1 Ds. 1209/84; także J. Gadek, *Akcja „Jodła”*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 243 z 14 XII, s. 6-7.

²⁵ Tamże.

²⁶ APO w B, Repertorium, sygn. 1 Ds. 2467/84.

²⁷ Tamże, sygn. 1 Ds. 1993/84.

²⁸ Jeżeli otrzymaliśmy wezwanie na przesłuchanie, to po pierwsze, należy sprawdzić, czy wezwanie jest zgodnie z artykułem 144 Kodeksu Karnego, sprawdzić, jaki organ wysłał to wezwanie, w jakim charakterze, jakiej sprawie, miejscu i czasie ma się stawić i czy jego stawiennictwo jest obowiązkowe, także uprzedzić o skutkach niestawienia się. Najważniejszy jest charakter sprawy. Jeżeli mamy stawić się w charakterze świadka, to zgodnie z art. 169 KK mamy obowiązek stawić się i złożyć zeznania. Orężem w czasie przesłuchania był artykuł 160 KK, który pozwalał uchylić się do składania zeznań, jeżeli udzielanie odpowiedzi mogło narażać na odpowiedzialność karną świadka lub osobę dla niego najbliższą: „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 71, s. 4.

²⁹ Relacja Krzysztofa Wasilewskiego z maja 2001 r.

powołał zespół ds. oceny nastrojów społecznych w województwie białostockim. Zespół miał rozpoznać sytuację społeczno-polityczną, dokonać ocen, analiz i prognoz rozwoju sytuacji społeczno-politycznej w województwie białostockim.³⁰ W tym czasie Wydział Informacji Politycznej KW PZPR we współpracy z Zakładem Nauk Społecznych Filii UW w Białymstoku przeprowadził badania sondażowe opinii społecznej pt. „Społeczeństwo przed wyborami”. Badaniami objęte zostały środowiska najbardziej trudne politycznie i społecznie, wśród których obawiano się najmniejszej frekwencji wyborczej. Po przeprowadzonych badaniach stwierdzono, iż tylko 50% ankietowanych interesowało się problematyką wyborczą, a zdaniem 50,6% badanych szeregowi obywatele nie mieli wpływu na tworzenie lokalnych programów wyborczych. Około 40% badanych stwierdziło, że nie zna żadnego kandydata na radnego. 36,6% ankietowanych deklarowało, iż nie weźmie udziału w wyborach .

Rada Wojewódzka Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego skierowała apel do młodych wyborców w województwie białostockim o udział w wyborach.³² Napisano w nim, iż 17 czerwca 1984 r. wybierane będą rady narodowe - organy władzy i samorządu terytorialnego. Młodzi stanowią prawie połowę obywateli uprawnionych do głosowania i będzie to ich pierwszy akt polityczny w publicznym życiu kraju. Stwierdzono, iż młodzież jest pokoleniem przyszłości, a w socjalistycznej Polsce młodzież może realizować swoje marzenia, ambicje i cele życiowe. Podkreślano, iż głos młodzieży będzie miał istotny wpływ na kierunek społeczno - gospodarczego rozwoju kraju, a udział młodzieży w wyborach to głosy za porozumieniem i poprawą warunków życiowych w PRL³³.

Represje nie załamały działalności podziemnych struktur Związku. Ożywienie działalności podziemnej „Solidarności”, po kilku miesiącach marazmu nastąpiło przed wyborami do rad narodowych. Na początku czerwca 1984 r. TKR wydała odezwę, w której wezwała do bojkotu wyborów pomimo tego, iż władze przed wyborami dały możliwość kupienia obywatelom dodatkowej kostki masła i kilograma cukru. Działacze „Solidarności” oświadczyli także, iż uczciwi Polacy, idąc za głosem czystego sumienia, nie powinni brać udziału w głosowaniu, ponieważ wyniki wyborów i tak zostaną sfałszowane. Na terenie miasta przeprowadzono wielokrotne akcje ulotkowe. Treść ulotek była bardzo różnorodna. Niektóre z nich imitowały kartki na żywność - był na nich wydru-

APB, KW PZPR, Plan pracy zespołu do zbadania nastrojów społecznych w województwie białostockim w 1984 r., sygn. 2, k. 1-2.

³¹ APB, KW PZPR, Raport przeprowadzonych badań sondażowych opinii społecznej *Społeczeństwo przed wyborami*, sygn. 3, k. 5-6.

³² W środowisku akademickim panował pogląd, iż nie należy brać udziału w wyborach do rad narodowych. Żeby jednak zabezpieczyć się przed ewentualnymi konsekwencjami za absencję, należało pójść do lokali wyborczych, odnotować swój udział i wrzucić puste koperty lub skreślić wszystkich kandydatów i napisać na kartach antyrządowe hasła. Podobny pogląd prezentowała także kadra naukowa; zob.: APB, KW PZPR, Ocena sytuacji politycznej w poszczególnych środowiskach w związku z wyborami do rad narodowych, sygn. 2, k. 1.

³³ APB, KW PZPR, Apel Rady Wojewódzkiej PRON w Białymstoku skierowany do młodych wyborców, sygn. 1, k. 1.

gowany program wyborczy Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego: 25 kg łożu, 0,5 kg kości, 2 litry wody, pół kostki mydła i inne „luksusowe towary”. Często powtarzały się hasła następującej treści: *Idź głosować do Rad-podziekuje ci Kraj Rad, Dziś każą głosować, jutro będą krzyże zdejmować*, Bojkot wyborów był odpowiedzią na 13 grudnia 1981 r. Ciekawą akcją ulotkową przeprowadzono w „Fastach”. W tkalni na tablicy zatytułowanej „Najlepsi do Rad Narodowych” naklejono zdjęcia milicjantów o psich głowach. Obok nich widniał napis: *Obywatelu, oddaj głos na listą PRON*³⁴.

Na obszarze województwa białostockiego członkowie podziemnych struktur „Solidarności” także prowadzili intensywne działania propagandowe. W Supraślu - z okazji Dni Supraśla - w Liceum Plastycznym otwarta została wystawa rocznego dorobku artystycznego uczniów. Zarekwirovano ok. 80 prac (np. karykatury działaczy PZPR) mających charakter antypaństwowy. Prace te zostały usunięte z wystawy. Sprawą zajęło się SB. Skonfiskowane materiały przekazane zostały do Wydziału Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR. W Choroszczy na klatkach schodowych pojawiły się ulotki, w których nawoływano do bojkotu wyborów, negowano dorobek 40-lecia (tabela porównawcza zarobków i cen z 1946 r. i 1984), podważano zasadność przyjaźni PRL i ZSRR³⁵.

W tym czasie SB przeprowadziła akcję „Poligrafia”, podczas której skonfiskowano ulotki nawołujące do bojkotu wyborów do rad narodowych. Płk Rogalewski uznał, iż akcja zakończyła się sukcesem³⁶.

17 czerwca 1984 r. odbyły się wybory do rad narodowych. W Białymstoku prowadzona akcja ich bojkotu przyniosła pewne skutki. W 484 okręgach wyborczych i 374 obwodach głosowania wybrano co prawda 2019 radnych z 4182 zgłoszonych, ale frekwencja była niższa niż zakładały władze. W wyborach do miejskich rad narodowych wzięło udział 156693 wyborców z 199737 uprawnionych, czyli 78%, zaś w wyborach do rad narodowych wspólnych dla miast i gmin udział wzięło 95733 z 123957 uprawnionych, czyli 77,2%³⁷. Najmniejszą frekwencję zanotowano w okolicach Turośni Kościelnej, Turośni Dolnej, Suraża oraz Brańska, gdzie głosowało 29% uprawnionych. W okręgach tych zarządzono ponowne głosowanie na 15 lipca 1984 r.³⁸ W Płonce Kościelnej, Łapach, Różanymstoku, Supraślu i Wasilkowie pojawiły się ulotki nawołujące do bojkotu wyborów. Wybory zbojkotowali księża rzymskokatolicy,

„Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 72, s. 1.

³⁵ APB, KW PZPR, Regionalne Ośrodki Pracy Partyjnej (ROPP). Informacje bieżące o sytuacji społeczno-politycznej 1984-1985, sygn. 55/XVII/2-t.2, k. 111.

³⁶ APB, UWB 1974-1998. Protokoły posiedzeń WKO. Protokół z posiedzenia WKO w Białymstoku 14 marca 1984, sygn. 1/34, k. 16.

³⁷ Działacze podziemnej „Solidarności” obliczyli, iż w wyborach wzięło udział 50-60% uprawnionych; zob. APB, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku 1974 - 1990, sygn. 6, k. 323; także „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 73, s. 1.

³⁸ W okręgu wyborczym w Brańsku w ponownym głosowaniu wzięło udział 55% wyborców, natomiast w Turośni Kościelnej 18,8% wyborców, zob.: AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1983-1985. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.07 1984 r. do 31.07.1984 r., sygn. 047/2302, k. 179.; także J. Beszta-Borowski, dz. cyt., s. 101.

wśród których głosowało 30, czyli 34% uprawnionych. Biskupi nie wzięli udziału w głosowaniu³⁹.

21 czerwca 1984 r. w kościele św. Kazimierza na Dziesięcinach uczczono 3. rocznicę poświęcenia sztandaru Regionu Białystok. Około tysiąca wiernych wzięło udział we mszy świętej. Po zakończeniu nabożeństwa wierni udali się na ulicę Leszczyńską, gdzie przy trzech brzoźowych krzyżach położono kwiaty. Funkcjonariusze SB fotografowali uczestników zgromadzenia⁴.

W środowisku podziemnej „Solidarności” doszło do kolejnych aresztowań. Zatrzymano Wiesława Łukaszuka⁴¹, Ryszarda Przestrzelskiego, Bolesława Niewińskiego⁴². Postępowania w ich sprawie umorzono na mocy ustawy o amnestii, uchwalonej przez Sejm 21 lipca 1984 r.

Amnestia wpłynęła na dalsze zmniejszanie się oporu „Solidarności”. W kolejnym „dniu „Solidarności” wypadającym **31 sierpnia** w całej Polsce ograniczono się do rocznicowych nabożeństw, uroczystości i koncertów (tylko we Wrocławiu zorganizowano manifestację uliczną, która została zlikwidowana przez ZOMO). Podobnie było w Białymstoku. W kościele św. Rocha odprawiona została uroczysta Msza święta w intencji NSZZ „Solidarność”. Homilię wygłosił ks. Jerzy Giształowicz, który zaznaczył, że zgromadzono się w świątyni, by uczcić czwartą rocznicę podpisania porozumień Gdańsko-Szczecińsko-Jastrzębskich. Podkreślił, iż działaniom robotników zawsze towarzyszyła Matka Boska, że można rozwiązać „Solidarność”, ale ducha ludzi nie da się zamknąć. Idee sierpnia 1980 r. żyły w narodzie, bo słuszne były żądania robotników. Następnie zaintonował „Boże coś Polskę”, w trakcie śpiewania wszyscy zgromadzeni w kościele podnieśli palce w kształcie litery V. W kościele zgromadziło się około 4 tys. osób. Przyjechali także związkowcy z Łap, Uhowa, Czarnej Białostockiej, Brańska, Sokółki. Wielu przybyło z biało-czerwonymi kwiatami, z których przez cały kościół został ułożony krzyż zakończony literą V. W pobliżu kościoła zgromadzono dość liczne siły porządkowe (SB, MO, ZOMO), które nie podjęły jednak czynnych działań, ponieważ uczestnicy Mszy świętej na prośbę księdza spokojnie rozeszli się do domów⁴³.

Następnego dnia w Bazylice Prokatedralnej odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą tym wszystkim, którzy walczyli o niepodległość Polski. W odprawionej Mszy świętej wzięli udział żołnierze AK oraz sympatycy i członkowie „Solidarności”. Uroczystość zakończyła pieśń „Boże, coś Polskę” i „Rota”. Unosił się las rąk ze znakiem zwycięstwa. Pod tablicą pojawił się kosz biało-

³⁹ APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/II - t. 1, k. 209; Tamże, Protokoły posiedzeń Egzekutywy KW, sygn. 55/IV-t. 36, k. 14 -17; także AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.06. 1984 r. do 30.06.1984 r., sygn. 047/2302, k. 173.

⁴⁰ „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 73, s. 3.

⁴¹ APO w B, Repertorium sygn. 1 Ds. 2692/84.

⁴² Tamże, sygn. 1 Ds. 3453.

⁴³ „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 75, s. 1-2; także AIPN Bi, Kontrwywiadowca charakterystyka województwa białostockiego 1983-1985. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.08. 1984 r. do 31.08.1984 r., sygn. 047/2302, k. 181.

czerwonych kwiatów z szarfą, na której widniał napis *Poległym w walce - NSZZ „Solidarność”*⁴⁴.

Pod koniec września 1984 r. w Częstochowie spotkali się uczestnicy II Pielgrzymki Duszpasterstwa Ludzi Pracy. Przybyli przedstawiciele „Solidarności” ze wszystkich zakątków Polski. Wśród zebranych znaleźli się m. in. członkowie władz „Solidarności” (Lech Wałęsa, Andrzej Gwiazda, Marian Jurczyk), przewodniczący większości zarządów regionów. Ze względu na religijny charakter uroczystości przywódca „Solidarności” nie zabierali głosu. Podczas Mszy świętej i drogi krzyżowej modlono się do Matki Bożej w intencji Ojczyzny, a zwłaszcza o to, by pomogła Ona zwyciężać w walce o uczynienie Polski krajem suwerennym, samorządnym i praworządnym. Mszę świętą celebrowali ksiądz Jerzy Popiełuszko i ksiądz Henryk Jankowski. Podczas uroczystości działacze białostockiej „Solidarności” ofiarowali obraz Matki Boskiej Częstochowskiej na tle politycznych zawirowań w PRL, jak grudzień 1970, Radom 1976 i stan wojenny, pędzla białostockiego malarza Artura Chacieja, a wśród pielgrzymów z całego kraju spora część nosiła znaczki z podobizną patrona Korony i Litwy, Św. Kazimierza .

Jesienią 1984 r. działalność podziemnej „Solidarności” ograniczać się zaczęła w zasadzie do manifestowania swego istnienia na uroczystościach religijnych. **14 października** w kościele pod wezwaniem św. Kazimierza w Białymstoku odbyły się uroczystości kończące obchody 500-lecia śmierci patrona. We Mszy świętej uczestniczyli przedstawiciele Episkopatu Polski, z Prymasem Józefem Glempem na czele, duchowieństwo prawosławne oraz dwóch księży z ZSRR. Mszę świętą koncelebrował kardynał Franciszek Macharski. Homilię wygłosił Prymas Polski. W dalszym ciągu uroczystości przedstawiciele różnych środowisk Białegostoku złożyli na ołtarzu kwiaty. Młodzież przyniosła wiązanek kwiatów ułożonych w kształcie litery „S”, prosząc jednocześnie o błogosławieństwo. Po odśpiewaniu hymnu „Boże, coś Polskę” pod trzema brzoźowymi krzyżami złożono biało - czerwony wieniec od ludzi pracy. Zawieszono tam flagi „Solidarności”, były także transparenty. Po odśpiewaniu „Roty” ludzie spokojnie rozeszli się do domów. W nocy flagi zostały zdjęte przez funkcjonariuszy „bezpieki”⁴⁵.

Wydarzenie z **19 października 1984 r.** wstrząsnęło opinią publiczną w Polsce. Ksiądz Jerzy Popiełuszko, duszpasterz „Solidarności”, został uprowadzony i bestialsko zamordowany przez trzech funkcjonariuszy SB IV Departamentu MSW, zwalczającego Kościół Katolicki: Grzegorza Piotrowskiego, Leszka Pękałę i Waldemara Chmielewskiego. Z rąk oprawców wyrwał się kierowca księdza J. Popiełuszki, Waldemar Chrostowski. Początkowo oficjalne komunikaty podawały, że ksiądz zniknął. Dopiero 27 października minister spraw wewnętrznych gen. Cz. Kiszczak poinformował, że zbrodni dokonali

„Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 75, s. 2.

⁴⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 78, s. 4; także Relacja Henryka Zdzenickiego z kwietnia 1999 r.

⁴⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 78, s. 4; także AIPN Bi, Uzupełnienie ... od 1.10. 1984 r. do 3.10.1984 r., sygn. 047/2302, k. 192.

funkcjonariusze MSW. Aby rozładować nastroje, władze poświęciły trzech funkcjonariuszy SB, bezpośrednich sprawców zbrodni i ich zwierzchnika, wysokiego oficera MSW. Proces odbył się jesienią i zimą 1984-1985 r., a władze lansowały tezę, iż była to prowokacja przeprowadzona przeciwko ekipie gen. W. Jaruzelskiego przez „beton partyjny” przeciwny reformom. Proces zakończył się wyrokami od 14 do 25 lat więzienia⁴⁷.

Szok wywołany tym morderstwem spowodował mobilizację opozycji i napięcie, jakiego nie było od 1982 r. Białościanie, podobnie jak społeczeństwo w innych regionach Polski, trwali w tych dniach na modlitewnym czuwaniu. 30 października 1984 r. TKR wydała oświadczenie, w którym pożegnała zamordowanego księdza Jerzego Popiełuszkę: „*W imieniu członków NSZZ „Solidarność” Regionu Białostok żegnamy księdza Jerzego Popiełuszkę - męczennika narodowej sprawy. Ksiądz Jerzy służył w bezkompromisowy sposób prawdzie, ideałom „Solidarności”, najlepszym wartościom narodowym. Dlatego zginął.*

Za jego śmierć, bez względu na to, co się jeszcze powie ojej bezpośrednich przyczynach, odpowiedzialny jest komunistyczny system władzy PRL, oparty na dyktacie siły, przemocy, lekceważeniu podstawowych praw osoby ludzkiej. Szczególnie doświadczenia trzech ostatnich lat pokazały, jak niewiele dla tej władzy znaczą podstawowe prawa człowieka, a aparat bezpieczeństwa funkcjonuje z poczuciem bezkarności i moralnego przyzwolenia na zbrodnie i występki przeciwko społeczeństwu.

Łącząc się w bólu i żałobie po śmierci księdza Jerzego z wszystkimi ludźmi pracy w kraju, z całym naszym Związkiem, mamy jednakże do tej żałoby prawo szczególnie. Żegnamy Syna naszego Regionu, który tu, na ziemi białościan, na ziemi ludzi tak często krzywdzonych i poniżanych kształtował swoją osobowość i wrażliwość moralną.

Męczeńska śmierć księdza Jerzego Popiełuszki stała się wielkim wyzwaniem rzuconym naszym sumieniem. Zobowiązuje nas ona do jeszcze większej odpowiedzialności za wartości, w imię których oddał życie.

Ufamy, że śmierć księdza Jerzego Popiełuszki umocni w nas jeszcze bardziej przywiązanie do ideałów „Solidarności”, pogłębi nasze dążenie do uzyskania autentycznej niepodległości duchowej i politycznej naszego narodu, stanie się trwałym fundamentem nadziei na lepszy los naszej umęczonej Ojczyzny

W dniu Wszystkich Świętych cmentarz farny stał się miejscem narodowego kultu. Na symbolicznym grobie księdza Jerzego Popiełuszki został postawiony drewniany krzyż, zawisła flaga „Solidarności” i jego zdjęcie. Przebywający na cmentarzu białościanie modlili się przy symbolicznym grobie księdza Jerzego. Ustawiono też setki zniczów. Wśród krzyży i tablic można było zobaczyć hasła: *Poległym w latach II wojny światowej, Poległym za Polskę w latach 1956, 1970, 1981, 1982, 1983, 1984, Pomordowanym przez władzę ludową, Ofiarom Katynia*. Postawiono również drewniany krzyż *Nienarodzonemu*

H. Głębocki, dz. cyt., s. 192.

„Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 77, s. 1.

Dziecku. Emblematy narodowe pojawiły się na grobie Zbigniewa Simoniuka. W pobliżu kościoła, znajdującego się na cmentarzu, ustawiono białą makietę trzech krzyży wileńskich, pomnika, którego budowę przerwał stan wojenny. Na cmentarzu wojskowym przyklejono kartki z hasłami: *Bohaterom Katynia - młodzież Białegostoku, Bóg - Honor - Ojczyzna - Młodzieżowy Komitet Obrony Społecznej, a także Pamięci tych, którzy walczyli, aby Polska była Polską - KO*. Na Bazylice Prokatedralnej wywieszono flagę z kirem oraz umieszczono napis: *Ofiarom reżimu poległym w latach 1956- 1970 NSZZ „Solidarność”*. Na cmentarzu św. Rocha, przy nieznanym grobie obok zdjęcia ks. Popiełuszki umieszczono flagę z napisem „Solidarność”. Podobną flagę umieszczono również na cmentarzu w Starosielcach. W Sokółce na cmentarzu umieszczono drewnianą tabliczkę z szarfą z napisem „Solidarność”. W Bielsku Podlaskim rozrzucono ulotki z odbitką popiersia generała W. Jaruzelskiego oraz napisem *Jaruzelski ma krew na rękach*. W Choroszczu na wcześniej postawionym krzyżu, obok kościoła, umieszczono tabliczkę z napisem, iż jest on poświęcony księdzu Popiełuszce. W Wasilkowie na cmentarzu zbudowano mogiłę i ułożono z kwiatów napis: *Ku czci zamordowanego ks. Popiełuszki*. Także w innych kościołach Białostoczczyzny odbywały się uroczystości poświęcone księdzu Jerzemu Popiełuszce⁴.

2 listopada 1984 r. do Białegostoku przybył ks. Grzegorz Kalwarczyk. Miał on przewieźć zwłoki księdza Jerzego Popiełuszki do Warszawy. Posiadał upoważnienie podpisane przez kanclerza Kurii Metropolitarnej w Warszawie, ks. Zdzisława Króla oraz Władysława i Mariannę Popiełuszków. Samochód prowadził Antoni Skowroński - pracownik Miejskiego Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych w Warszawie. Towarzyszył mu jego brat Eugeniusz Skowroński. Nieco później dojechał do Białegostoku z podobnym upoważnieniem ks. kanonik Edward Żmijewski. Najpierw przybyli oni do siedziby Kurii. Ks. Biskup Edward Kisiel przydzielił im do pomocy ks. prałata Cezarego Potockiego. Przybył też Jacek Lipiński, który reprezentował załogę Huty Warszawa. Z Kurii pojechali do Prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej, a potem do Prokuratury Wojewódzkiej. Zażądali od prokuratora Henryka Winnickiego wydania ciała, otwarcia bramy w celu wprowadzenia samochodu, a także przybycia do prosektorium ks. biskupa Edwarda Kisiela, który miał odmówić modlitwy w intencji duszy zamordowanego kapłana. Prokurator wyraził zgodę. Potem udali się do prosektorium, gdzie oczekiwali na nich profesor Maria Byrdy, pułkownik WUSW Jerzy Zinkiewicz, pułkownik WUSW Jerzy Paczuska i dr Jerzy Janicz. Komisyjnie otwarto pomieszczenie, w którym przechowywano zmasakrowane zwłoki ks. Jerzego. Na wniosek prof. Byrdy zdecydowano, by przy ubieraniu zwłok nie było najbliższej rodziny kapłana. Zwłoki ks. Jerzego ubrały siostry Szarytki Barbara Lisowska, Maria Bereza i Aniela Niemiec. Został on ubrany w białą koszulę, czarne spodnie i pantofle oraz su-

APB, KW PZPR, Informacje notatki i korespondencja dotycząca polityki wyznaniowej, problemów Kościoła i kleru, sygn. 55/XI/11 - t. 1, k. 155-156; APB, KW PZPR, Informacje o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie białostockim 1984-1986, sygn. 55/IX/3 - t. 7, k. 1-3.

tannę. Do sutanny przyczepiono 3 znaczki. Znaczek Matki Bożej Częstochowskiej na tle biało-czerwonej flagi, znaczek z napisem „Solidarność” na tle orła i sierpnia 1980 r., 1984 r. i Huty Warszawa oraz znaczek z wizerunkiem kościoła św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, z napisem *Msza za Ojczyznę*. Założono mu też albę z wyhaftowanymi czerwoni krzyżkami i zielonymi listkami oraz czerwony gotycki ornat pontyfikalny. Do ręki włożono krzyż pasyjny z naklejonym napisem „Solidarność” oraz różaniec z masy perłowej, który otrzymał od Ojca Świętego Jana Pawła II. Gdy ks. E. Żmijewski chciał zrobić zdjęcie, zaprotestował pułkownik WUSW Jan Prokopiuk. Po interwencji ks. Kalwarczyka ks. Żmijewski zrobił kilka zdjęć. Przy ubieraniu zwłok pomagał także laborant sekcyjny Eugeniusz Litwińczuk oraz pracownik Jerzy Jerzewski. Zwłoki złożono do metalowo drewnianej trumny, przy której zebrali się: ks. Antoni Lićwiniko - proboszcz prokatedry, ks. Kazimierz Klej - wikariusz prokatedry, ks. Stanisław Kuszuk, ks. Stanisław Dąbrowski, ks. Antoni Wasilewski, ks. Michał Ozdowski z parafii Św. Rocha, ks. Eugeniusz Biały z parafii w Narewce, ks. dziekan Wojciech Wysocki, siostra Bogumiła Boniecka ze Zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Rodziny. Około godziny 15 przybył ks. biskup Edward Kisiel i odmówił modlitwy, które zwykle odmawia się przy zwłokach w domu zmarłe - go⁵⁰. W pobliżu prosektorium zaczęli gromadzić się ludzie. Zamknięto ruch samochodowy przy ulicy Podedwornego⁵¹. Tłum gęstniał i w końcu liczył od 5 do 7 tysięcy osób. Oddział ZOMO, który pojawił się na ulicy, został przywitany groźnym pomrukiem zgromadzonych ludzi. W tej sytuacji ZOMO szybko wycofało się. Przed bramą Instytutu ludzie zaczęli śpiewać pieśni religijne, składano kwiaty i znicze. Po wyniesieniu trumny ze zwłokami księdza Jerzego Popiełuszki ludzie zaintonowali hymn „Boże, coś Polskę”. Powszechny płacz przerodził się w skandowanie okrzyku: „Solidarność”. Karawan wiozący zwłoki ks. Jerzego Popiełuszki był poprzedzony przez samochód ks. biskupa E. Kisiele. W kondukt włączyło się ponad 200 taksówek i samochodów, które towarzyszyły mu do granic miasta. Kierowcy włączali klaksony i słychać było wycie syren. Na chodnikach przystawali ludzie i wznosili palce kształcie litery „V”. Dużo młodzieży biegło za karawanem. Na granicy Archidiecezji Wileńskiej w Żółtkach kondukt żałobny zatrzymał się. Wszyscy wyszli z samochodów, uklękli na szosie i pod przewodnictwem ks. Cezarego Potockiego odmówili modlitwę „Anioł Pański” i „Wieczny odpoczynek”. Ks. G. Kalwarczyk podziękował wszystkim za pomoc i udział. Dziękował też J. Lipiński. Następnie kondukt udał się do Warszawy, napotykając po drodze na liczne patrole MO, które jednak nie zatrzymywały pojazdów.

Milicja próbowała ukarać mandatami białostockich taksówkarzy, biorących udział w wyprowadzeniu zwłok księdza Jerzego Popiełuszki z Bialegostoku do Warszawy (taksówkarze odprowadzili kondukt do Żółtek - granicy diecezji białostockiej). Pojawiły się groźby pozbawienia niektórych z nich prawa

³ *Przed ostatnią drogą. Relacja ks. Grzegorza Kalwarczyka z podjęcia zwłok ks. Jerzego Popiełuszki z Prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej w Białymstoku*, „Nasza Polska” 2002, nr 43, s. 10-11.

⁵¹ Obecnie ulica Jerzego Waszyngtona.

do wykonywania zawodu. Na szczęście interwencje władz kościelnych pokrzyżowały te plany⁵². Pogrzeb księdza Jerzego Popiełuszki odbył się w Warszawie **4 listopada 1984 r.** W uroczystościach pogrzebowych wzięła udział trzydziestoosobowa delegacja NSZZ „Solidarność” z Białegostoku. Związkowcy zabrali ze sobą wieńce, sztandary. Szczególne zainteresowanie zgromadzonych tłumów wzbudzała tablica, z którą przybyła białostocka delegacja. Umieszczono na niej herb miasta Białegostoku oraz duże zdjęcie księdza Jerzego Popiełuszki. Na tablicy widniał także napis „Region Białystok”. Poczet sztandarowy z Białegostoku zaciągnął wartę przy grobie, którą trzymał całą noc⁵³.

11 listopada 1984 r. w Suchowoli ksiądz biskup Edward Kisiel odprawił uroczystą Mszę świętą za duszę okrutnie zamordowanego księdza Jerzego Popiełuszki. Przybyło około 7 tys. osób z Białegostoku, okolicznych miejscowości, a także z Warszawy i innych miast Polski. Pojawiły się flagi „Solidarności”, transparenty z Huty Warszawa, Ursusa, parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, z białostockich „Fast” i „Uchwytyw”. Przed kościołem stanął drewniany krzyż, na którym powieszono biało-czerwona flagę w kształcie litery V. Po mszy świętej głos zabrał Stanisław Marczuk. W następnej Mszy świętej odprawionej za duszę księdza Jerzego wzięło udział kilka tysięcy wiernych (także z Warszawy i Bydgoszczy). Homilię wygłosił ks. Stanisław Suchowolec⁵⁴.

Kolejną Mszę świętą w intencji Ojczyzny odprawiono w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie. Uczestniczyło w niej ok. 2,5 tys. ludzi, w tym również delegacje członków „Solidarności” z białostockich zakładów pracy. Później stało się tradycją, iż liczne delegacje złożone z przedstawicieli białostockiej „Solidarności” uczestniczyły we mszach świętych za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu w Warszawie, w każdą ostatnią niedzielę miesiąca, aż do maja 1989 r. Wchodzono wtedy do kościoła w zwartej grupie, na czele z kopią sztandaru Zarządu Regionu⁵⁵. W ten sposób Związek demonstrował swe istnienie.

Po amnestii z 1984 r. władze tworzyły uzależnione od siebie instytucje i organizacje społeczne. Rozbudowane zostały nowe związki zawodowe. 24 listopada 1984 r. w Bytomiu w Kopalni Węgla Kamiennego „Szombierki” istniejące prorządowe związki zawodowe utworzyły Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych (OPZZ), a na przewodniczącego wybrany został Alfred Miodowicz, działacz związku hutników i były działacz NSZZ „Solidarność” oraz członek PZPR. Otrzymał w pierwszej turze ponad 57% głosów, pokonując tym samym Romualda Morica. Po wyborze na przewodniczącego

„Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 78, s. 3.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ AIPN Bi, Kontrwywiadowcza charakterystyka województwa białostockiego 1983-1985. Uzupełnienie do kontrwywiadowczej oceny województwa białostockiego za okres od 1.11. 1984 r. do 30.11.1984 r., sygn. 047/2302, k. 197; także „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 77, s. 4.

⁵⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1984, nr 79, s. 3-4; Relacja Ewy Sypytrowskiej z października 1999 r.

OPZZ A. Miodowicz wszedł w skład Biura Politycznego KC PZPR⁵⁶. OPZZ wstąpił do PRON, a także przejął majątek po „Solidarności”. OPZZ nadano monopol w sprawach socjalnych w zakładach (które odebrano pozostającym często pod wpływem opozycji samorządom robotniczym). Rosła stopniowo liczebność jego członków, dochodząc z czasem do kilku milionów⁵⁷.

Działania władz nie zdołały jednak przełamać oporu podziemnych struktur „Solidarności” w Białymstoku. Jednak członków i sympatyków „Solidarności” ogarniała apatia i zmęczenie, co było wyraźnie widać w zakładach pracy, gdzie nie podejmowano w zasadzie żadnych działań. Składki członkowskie były wpłacane nieregularnie i przez coraz mniejszą rzeszę Związkowców. Pod koniec 1984 r. działalność opozycji skupiała się głównie wokół uroczystości o charakterze narodowym i religijnym. Zgodnie z ustaloną tradycją obchodzono ważne rocznice i święta narodowe. Istotne znaczenie miały też uroczystości związane ze śmiercią księdza Jerzego Popiełuszki. Podziemna „Solidarność” utrzymała działalność wydawniczą, kolportażową oraz pomoc dla represjonowanych, chociaż ta ostatnia była bardzo skromna i niewystarczająca. Udało się w pewien sposób zbojkotować wybory do rad narodowych, przez co wzięto w nich udział mniej osób niż spodziewały się władze. Nie udawało się jednak doprowadzić do rozpowszechnienia książek wydawanych w podziemiu wśród szerszych grup społeczeństwa. Pojawiły się problemy z drukowaniem i kolportażem podziemnego „Biuletynu Informacyjnego”, który wychodził coraz rzadziej i w coraz mniejszym nakładzie. Niektóre egzemplarze były prawie nieczytelne.

W styczniu 1985 r. w Suchowoli, do której przybyli członkowie białostockiej „Solidarności”, odprawiono uroczystą Mszę świętą w intencji pomyślności Ojczyzny. Mszę zakończono pieśnią „Boże, coś Polskę”. Zgromadzeni podnieśli ręce z palcami ułożonymi w znak „Victoria”. Następnie odbyły się modlitwy na zewnątrz kościoła, przy symbolicznym obrazie księdza Jerzego Popiełuszki, za jego duszę. O zmarłym mówił Stanisław Marczuk. We Mszy świętej wzięli także udział znani polscy aktorzy, Krzysztof Chamiec i Jerzy Kamas. Do Suchowoli w każdą drugą niedzielę miesiąca białostocka „Solidarność” organizowała wyjazdy na Msze święte w intencji Ojczyzny. Organizatorem akcji był ks. Stanisław Suchowolec⁵⁸.

Także w kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu w Warszawie odprawiona została uroczysta Msza święta w intencji Ojczyzny. Do Warszawy przybyli członkowie „Solidarności” z różnych stron kraju. Białostocką „Solidarność” reprezentowali przedstawiciele kilku zakładów pracy oraz związkowcy z Suchowoli, Hajnówki, Brańska i Choroszczy. Mszę rozpoczęła uroczystość poświęcenia trzech sztandarów, wśród nich sztandaru białostockiego „Fadomu” (widniały na nim herby Białegostoku i Ziemi Białostockiej, napis „Solidar-

A. Miodowicz, *Zadymiarz*, Warszawa 1993, s. 64-72.

H. Głębocki, dz. cyt., s. 194.

APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/II - t. 1, k. 169.

ność", daty robotniczych protestów 1956, 1970 i 1976 oraz srebrne krzyże z wileńskiego pomnika, który miał być odtworzony przez „Solidarność”⁵⁹.

Działalność opozycji skupiająca się coraz częściej wokół Kościoła pobudziła do działania władze wojewódzkie, które zwracały uwagę hierarchii kościelnej, że niektórzy kapłani zbyt angażują się w działalność antypaństwową. Na spotkaniach wojewody K. Dunaja z ks. biskupem E. Kisielem padały stwierdzenia, iż ks. Wacław Lewkowicz - notariusz Kurii Białostockiej - w swych kazaniach poruszał tematy o treści negatywnej wobec władz państwowych, ZSRR; gloryfikował „Solidarność”, brał również udział w nabożeństwach w intencji Ojczyzny odprawianych w Suchowoli. Po śmierci ks. Witolda Pietkuna był duchowym przywódcą białostockiej „Solidarności”. Ks. Antoni Lićwinko z parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku oskarżany był przez władze za wyrażenie zgody na eksponowanie na cmentarzu farnym symboli związkowych z okazji różnych rocznic. W Bazylice Prokatedralnej odprawiane były nabożeństwa dla młodzieży, po zakończeniu których uczestnicy organizowali milczące przemarsze ul. Lipową do kościoła św. Rocha. Przemarsze traktowano jako protest skierowany przeciw telewizji, radiu i prasie. Po nabożeństwach młodzież maszerowała również pod siedzibę Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. Według opinii władz ks. Jerzy Giształowicz występował przeciwko ustrojowi PRL. Podnosił sprawę Katynia, utworzył na cmentarzu św. Rocha symboliczny grób oficerów, którzy zginęli w Katyniu. W kościele św. Rocha urządzał spotkania młodzieży z niezależnymi prawnikami, dziennikarzami „Tygodnika Powszechnego”, gloryfikował działalność podziemnej „Solidarności”. Zorganizował wystawy poświęcone męczeństwu ks. J. Popiełuszki i 50-leciu śmierci J. Piłsudskiego⁶⁰.

Zaangażowanie się niektórych księży w działalność podziemną a także brak innych działań opozycji spowodowały, iż w początkach 1985 r. intensywnie rozwijało się duszpasterstwo wśród społeczności Białegostoku, które było pewnym antidotum na coraz trudniejszą sytuację białostockiego podziemia. Najbardziej prężnym było Duszpasterstwo Akademickie, prowadzone przez księdza Jerzego Giształowicza z parafii św. Rocha i ks. Stanisława Hoduna z parafii Wniebowzięcia NMP. Organizowano specjalne nabożeństwa wieczorne, a także wystawy poświęcone m.in. ks. Jerzemu Popiełuszce i Józefowi Piłsudskiemu. Mocno zaangażowane w pracy było także Duszpasterstwo Służby Zdrowia, gdzie funkcję kapelana pełnił ks. Jerzy Klimaszewski, który przy pomocy lekarzy i pielęgniarek organizował w szpitalach ołtarze, przy których odprawiał niedzielne nabożeństwa. Aktywną działalność prowadziło Duszpasterstwo Rolników Indywidualnych zorganizowane przez Jana Besztę-Borowskiego, zgrupowane w rejonie Łap, Turośni Kościelnej, Turośni Dolnej i Suraza. Na tym terenie istniały najsilniejsze struktury podziemne NSZZ „Solidarność” RI. Tam też bojkot społeczeństwa spowodował, iż władza zmuszona była ponownie wybory do rad narodowych. Rolnikom przewodził Jan Beszta-

„Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 82, s. 1.

APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/11 - t. 1, k. 166.

Borowski, biorący udział w spotkaniach Duszpasterstwa Rolników na terenie całego kraju. Opiekę duszpasterską sprawował ks. Franciszek Wilczewski. Aktywnie działało Duszpasterstwo Ludzi Pracy, utworzone w 1983 r. w „Fastach” (powstało więc znacznie wcześniej niż podobna inicjatywa miejska). Rozpoczął je wspólny opłatek. W ślad za nim poszły comiesięczne zakładowe msze święte odprawiane w parafii Św. Kazimierza. Potem organizowano wspólne pielgrzymki i wycieczki autokarowe religijno-patriotyczne do: Częstochowy, Kalwarii Zebrzydowskiej i Paśławskiej, Oświęcimia, Lichenia, Gniezna i licznych sanktuariów maryjnych. Zorganizowana grupa z „Fast” szła w pielgrzymkach pieszych do Częstochowy. Opiekę duszpasterską sprawował ks. Józef Wiśniewski. Duszpasterstwo ułatwiało działalność związkową (zbierano składki, rozprawdzano ulotki, nawiązywano kontakty). Duszpasterstwo Robotników rozwijało się także „Uchwytach”, gdzie robotnicy aktywnie uczestniczyli w nabożeństwach i imprezach kościelnych poświęconych rocznicowym datom powstania „Solidarności”⁶¹.

Organizowane były pielgrzymki: młodzieżowa do Różanogostoku w pierwszych dnia lipca i, organizowana przez Kurię Białostocką pielgrzymka piesza warszawska z udziałem studentów z Białegostoku, prowadzona przez duszpasterzy parafii Wniebowzięcia NMP w Białymstoku i św. Rocha oraz siedlecka z udziałem młodzieży szkół średnich. W pielgrzymce tej uczestniczyli harcerze.

Msze święte w intencji Ojczyzny (od listopada 1984 r. kościół parafialny w Suchowoli stał się miejscem comiesięcznych uroczystych nabożeństw w intencji Ojczyzny) zaczął odprawiać w kościele parafialnym w Suchowoli ksiądz Stanisław Suchowolec. W marcu 1985 r. odprawił uroczystą Mszę świętą w intencji Ojczyzny, w której uczestniczyło ponad 1,2 tys. osób, głównie studentów z Warszawy i Białegostoku oraz młodzież harcerska z Białegostoku i Czarnej Białostockiej. Homilię, zawierającą krytykę komunistycznych władz, wygłosił ks. Jerzy Giszarowicz, duszpasterz akademicki w Białymstoku. Działalność ks. S. Suchowolca, którego nabożeństwa zaczęły gromadzić coraz większe rzesze wiernych, zwróciła uwagę władz wojewódzkich. Wojewoda białostocki Kazimierz Dunaj wystosował do ks. biskupa Edwarda Kisiela list, w którym przedstawił działalność księdza Stanisława Suchowolca. Pisał m.in: *Wielokrotnie podnoszono wobec księdza biskupa kwestie szkodliwych politycznych wystąpień duszpasterskich oraz udostępniania przez nich obiektów osobom świeckim do celów niezgodnych ich religijnemu przeznaczeniu. Działalność taka, kiedy z trudem buduje się społeczne porozumienie, musi budzić sprzeciw. Przykładem jest działalność księdza Stanisława Suchowolca od listopada 1984 do 1985, organizującego w Suchowoli polityczne msze w intencji Ojczyzny*⁶¹. Nie udało się dotrzeć do materiałów, w których można odnaleźć odpowiedź ks. biskupa E. Kisiela.

Tamże, k. 169.

APB, UWb, Wydział ds. Wyznań, sygn. 111/89, k. 75-76.

W marcu w Bazylice Prokatedralnej przy kaplicy Matki Boskiej Ostrobramskiej ustawiono 58 świec różnej wielkości, z kartkami napisanymi przez zakłady pracy i szkoły: *Polskie Koleje Państwowe - Białystok* „Solidarność”, *emeryci i renciści PKP* — „Solidarność”, „Fadom” — „Solidarność”, *Rzemieślnicy* — „Solidarność”, *Spółdzielnia Meblarska* - „Solidarność”, *Białostockie Przedsiębiorstwo Instalacji Sanitarnych* — „Solidarność”, *Osiedle Wygoda* - „Solidarność”, *Zespół Szkół Elektrycznych* - „Solidarność”, *III Liceum Ogólnokształcące* - „Solidarność”, *Rolnicy Indywidualni* — „Solidarność”. Pozostałe kartki umieściły osoby indywidualne. Na większości kartek znajdowały się wiersze lub prośby, w których autorzy prosili o Ojczyznę wolną i niepodległą. Były też hasła: „*Zło dobrem zwyciężaj*” oraz hasła w intencji księdza Jerzego Popiełuszki. Na kracie oddzielającej kaplicę Matki Boskiej Ostrobramskiej umieszczona została kartka z napisem: „*Świece wolności*”, a także kartka z napisem: „*Nie zapalać świec*”. Miały być one zapalone, gdy w Polsce zapanuje wolność, niepodległość i sprawiedliwość. W kościele św. Rocha w Białymstoku paliło się kilkadziesiąt świec, przy których umieszczono kartki z napisem: „Solidarność”.

W Dziadkowicach nad symbolicznym grobem Jezusa Chrystusa umieszczono napisy: *1956, 1968, 1970 i 1981*, w Mielniku w kościele nad grobem znajdował się wielki napis „*Victoria*”, a z każdej litery symbolicznie ściekała krew. W Brańsku przy grobie widniało hasło: „*Jezus Chrystus - żeby wszyscy byli jednością*”, a koło hasła ułożono czapki milicyjne i wojskowe. W Wasilkowie i Sokółce wykonano na budynkach hasła: „*Solidarność*” *pozdrowia naród, życzymy wolnej Polski, Precz z komuną - „Solidarność”*.

Wobec coraz bardziej zamykającego się kręgu oddziaływania opozycji, o jej istnieniu miały przypomnieć demonstracje w maju 1985 r. Pierwszomajowe manifestacje zostały rozbite w Gdańsku, Gdyni, Płocku, Siedlcach, Częstochowie, Poznaniu, Łodzi i Wrocławiu. W Warszawie ZOMO nie interweniowało. Natomiast 3 maja zostały zaatakowane zostały pochody w Warszawie, Krakowie i Lublinie⁶⁴.

W Białymstoku 1 maja nie odbyła się żadna demonstracja. Po Mszy świętej odprawionej w Bazylice Prokatedralnej grupa licząca ponad 50 osób udała się w kierunku prosektorium szpitala wojewódzkiego (miejsca sekcji zwłok księdza Jerzego Popiełuszki), z zamiarem złożenia tam kwiatów i zapalenia zniczy. Zwarty kordon ZOMO nie dopuścił manifestantów do prosektorium. Jeszcze skromniej wypadały obchody 3 Maja. Nie przygotowano okolicznościowych ulotek ani biuletynów. Władza chcąc spacyfikować ewentualne protesty „rzuciła” do sklepów więcej artykułów spożywczych i przemysłowych⁶⁵.

Słabe przygotowanie do uroczystości majowych spowodowane było ostrymi sporami w kierownictwie podziemnej „Solidarności”. Część działaczy bojkotowała działania S. Marczuka, przewodniczącego TKR. Na czele opozy-

APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/II - 1. 1, k. 158

H. Głębocki, dz. cyt., s. 196.

Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

cyjnej grupy stanął Leopold Stawecki, który powołał alternatywną dla TKR strukturę o nazwie Międzyzakładowa Komisja Koordynacyjna (dalej MKK). Wydała ona odezwę programową w której podkreśliła, iż MKK będzie działać niezależnie od TKR. Jednocześnie zostało utworzone pięciosobowe Tymczasowe Kolegium Wykonawcze MKK „Solidarność” w Białymstoku. Jako deklarację ideową MKK przyjęła program działania uchwalony na pierwszym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku w pełnym jego brzmieniu, łącznie ze Statutem. Członków i sympatyków „Solidarności” wezwano do współpracy. MKK postanowiła wydawać swój biuletyn przeznaczony dla wszystkich członków „Solidarności”. Zamierzano powołać do życia białostockie wydawnictwo „Świt”⁶⁶. W skład Tymczasowego Kolegium Wykonawczego MKK weszli: Leopold Stawecki, Andrzej Fedorowicz i Anna Wojciechowska⁶⁷. Grupa ta posiadała sprzęt poligraficzny i zaczęła wydawać własny Biuletyn Informacyjny o nazwie „Jutrzenka”⁶⁸.

Z powodu braku jakiegokolwiek aktywności podziemnej „Solidarności” w zakładach pracy, kierownictwo postanowiło zmienić formy jej działalności. Związkowcy mieli wchodzić do rad pracowniczych i ubiegać się o stanowiska przewodniczących tych rad. Tak zdarzyło się w BZPB „Fasty”, gdzie były przewodniczący kandydował na szefa rady, lecz nie został wybrany na to stanowisko. Udało mu się zostać członkiem rady. Najbardziej irytował władze fakt, iż swoje działania rozpoczął od wykorzystywania autokarów zakładowych do organizowania religijnych wycieczek⁶⁹.

Służba Bezpieczeństwa zintensyfikowała swe działania. W połowie czerwca 1985 r. na trasie Białystok - Łapy milicjanci z Łap zatrzymali Andrzeja Kuczyńskiego, pracownika Białostockiego Zakładu Energetycznego. W samochodzie, którym kierował, funkcjonariusze znaleźli podziemne wydawnictwa. A. Kuczyńskiego oskarżono, iż informacje zawarte w skonfiskowanych materiałach mogły wyrządzić poważną szkodę interesom PRL Ponadto przeprowadzono tzw. wywiad środowiskowy, który wykazał, iż A. Kuczyński utrzymywał kontakty z organizacjami kościelnymi i brał czynny udział w pochodach w trakcie dziennika telewizyjnego. Prokurator Janusz Kossakowski podjął decyzję o trzymiesięcznym osadzeniu A. Kuczyńskiego w areszcie za rozpowszechnianie nielegalnych wydawnictw. Po kilku miesiącach prof. Andrzej Kaliciński wydał opinię, iż A. Kuczyński jest poważnie chory na serce, w związku z czym wyszedł on na wolność⁷⁰.

Za działalność związkową (m.in. kolportowanie i przechowywanie podziemnych wydawnictw) aresztowana została Małgorzata Kurzyzna. W Areszcie

Odezwą MKK w zbiorach autora.

⁶⁷ Relacja Krzysztofa Wasilewskiego z maja 2001 r.

⁶⁸ „Jutrzenka”. Pismo NSZZ „Solidarność” Informacyjno - Szkoleniowe. Pierwszy numer „Jutrzenki” znajduje się aktach sprawy Andrzeja Kuczyńskiego; zob. ASO w Białymstoku, sygn. III K 402/86, k. 1.

⁶⁹ APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO w Białymstoku 19 czerwca 1985, sygn. 1/37, k. 59.

⁷⁰ ASO w B, Akta sprawy A. Kuczyńskiego, sygn. III K 402/86, k. 112.

Śledczym przebywała kilka tygodni, skąd zwolniono ją ze względu na zły stan zdrowia. Dyrektorka Walentyna Siniakowicz wyrzuciła ją z pracy w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej. Sąd Rejonowy w Białymstoku, przed którym stanęła M. Kurzyna, oskarżona o rozpowszechnianie publikacji „Solidarności”, zasądził jej wpłatę 10 tys. zł na pomnik Matki Polki⁷¹.

6 czerwca 1985 r. na oddziale intensywnej terapii kardiologii Państwowego Szpitala Klinicznego zmarł Zdzisław Ciniewicz (urodzony w 1948 r.). We wrześniu 1980 r. był przewodniczącym Komitetu Strajkowego w Białostockich Zakładach Przemysłu Owocowo-Warzywnego. Od 23 lipca 1981 r. pełnił funkcję przewodniczącego białostockiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania. Po wprowadzeniu stanu wojennego był internowany i więziony przez komunistyczne władze .

Aresztowania i represje ze strony SB, które dotyczyły działaczy i sympatyków „Solidarności” powodowały, iż uroczystości rocznicowe gromadziły coraz mniejszą liczbę uczestników. Z okazji 4. rocznicy wyświęcenia sztandaru Regionu Białystok w kościele św. Kazimierza na Dziesięcinach odprawiona została uroczysta Msza święta. Po jej zakończeniu złożono kwiaty pod trzema brzoźowymi krzyżami. Na uroczystościach obecnych było około 200 osób⁷³.

22 czerwca 1985 r. w Krypnie odbyły się uroczystości poświęcenia obrazu Matki Bożej, w których udział wzięli m.in. prymas Polski kardynał Józef Glemp i metropolita wrocławski, kardynał Henryk Gulbinowicz. Do Krypna przybyła bardzo liczna pielgrzymka z Białegostoku z emblematami „Solidarności”. W kościele związkowcy odśpiewali pieśń „Ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie”, wznosząc przy tym palce złożone w kształcie litery „V”. W kilka dni później w Płonce Kościelnej odbyła się koronacja obrazu Matki Bożej Płonkowskiej. Podczas uroczystości widniały transparenty „Solidarności”. Przybyły liczne rzesze wiernych (ponad 100 tysięcy). Homilię wygłosił prymas Józef Glemp. Były widoczne (choć nieliczne) emblematy „Solidarności”⁷⁴.

Próba sił, sprawdzianem skuteczności oporu członków podziemia wobec komunistycznej władzy stały się wybory do Sejmu w 1985 r. Władze dopuściły możliwość zgłaszania dwóch kandydatów na jedno miejsce. Obydwie strony potraktowały wybory jako swoisty plebiscyt poparcia. 16 lipca 1985 r. TKK wezwała do bojkotu wyborów. Oprócz propagowania tej idei, przygotowano akcję sprawdzania frekwencji przed lokalami wyborczymi. W lipcu 1985 r. w Białymstoku powstał Społeczny Komitet Kontroli Wyborów do Sejmu. Grupa tworzących go ludzi powzięła zamiar, by w Białymstoku i w województwie społecznymi siłami obliczyć frekwencję wyborczą do Sejmu. Komitet postanowił posłużyć się metodą liczenia osób głosujących „3x5” (zastosowaną w Warszawie w 1984 r.). Komitet prowadził intensywną akcję propagandową mającą

⁷¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 84, s. 2.

⁷² „Jutrzenka...” 1985, nr 2, s. 2.

⁷³ „Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 84, s. 3; „Jutrzenka...”, s. 3.

⁷⁴ APB, Rada Narodowa i Urząd Miasta i Gminy w Łapach, sygn. 55, k. 24-25; J. Beszta-Borowski, dz. cyt., s. 114.

na celu uzmysłowić ludziom bezsens głosowania. W mieście kolportowano znaczki z hasłem: „*Nie daj się zrobić w farsę wyborczą*”, a także ulotki o treści: „*Naszym wyborem: powszechny bojkot*”, „*Wybory? Panom z KC czas powiedzieć NIE*”. Opracowana została instrukcja uczestników akcji „3x5”, która polegała na przeprowadzeniu odpowiedniej ilości niezależnych, krótkich pomiarów frekwencji wyborczej w ciągu całego dnia na obszarze miasta i województwa. Każdy pomiar polegał na liczeniu w czasie 5 minut (nie dłużej ani krócej) wszystkich osób wychodzących z dowolnie wybranego lokalu wyborczego⁷⁵.

Władze wojewódzkie bardzo intensywnie przygotowywały się do wyborów. W połowie **sierpnia 1985 r.** odbyło się specjalne posiedzenie z udziałem I sekretarza KW PZPR, wojewody białostockiego, kierownictwa WUSW w Białymstoku. Uzgodniono, że wojewoda białostocki miał spotkać się z administratorem diecezji białostockiej i drohiczyńskiej, zaś naczelnicy miast i gmin zostali zobowiązani do przeprowadzenia rozmów z proboszczami poszczególnych parafii. Do takich zadań zostali zobowiązani także sekretarze Komitetów Gminnych PZPR⁷⁶.

By zbadać nastroje społeczne przed wyborami, KW PZPR zlecił badania sondażowe w 42 okręgach wyborczych, którymi objęto 1424 osoby. W ankietach pytano o stosunek do rzeczywistości, zaufanie do instytucji państwowych, partii, Kościoła, „Solidarności”, a także o to, czy ludzie będą głosować w październikowych wyborach. Z przeprowadzonych badań wynikało, że społeczeństwo najwyższym zaufaniem darzyło wojsko, Kościół i duchowieństwo, Sejm i sądownictwo. Rozwiązań „Solidarność” obdarzyło zaufaniem około 30% ankietowanych. Na pytanie, czy ludzie pójdą głosować w wyborach do Sejmu, odpowiedziało na tak 68,4% badanych, z tego 33,4% - że będą uczestniczyć w głosowaniu dla „świętego spokoju”, a 14,8% - pójdą, bo obawiają się nacisków i szykan. 34% badanych stwierdziło, iż ich udział w wyborach nie będzie miał żadnego wpływu na losy kraju⁷⁷.

W początkach sierpnia TKR poparła oświadczenie TKK w sprawie bojkotu wyborów do Sejmu PRL. TKR ogłosiła bojkot wyborów w województwie białostockim. Warunkiem autentycznych wyborów miało być zniesienie represyjnego ustawodawstwa i uwolnienie więźniów politycznych⁷⁸.

W okresie przedwyborczym nastąpiło nasilenie represji. Sądy stosowały tryb przyspieszony, nadal wsadzono do więzienia za kolportaż bezdebitowej literatury. Aby spacyfikować podziemną działalność, funkcjonariusze SB dokonali kolejnych aresztowań wśród działaczy podziemnej „Solidarności”. Postanowieniem prokuratora Janusza Kossakowskiego aresztowany został Jerzy Ko-

Dokumenty Społecznej Akcji Obliczania Frekwencji podczas Wyborów do Sejmu w październiku 1985 r., „Bez Debitu”. Kwartalnik Nieregularny 1987, nr 2, s. 21-31; Instrukcja dla uczestników akcji 3x5 sporządzona przez Społeczny Komitet Kontroli Wyborów do Sejmu. Instrukcja w zbiorach autora.

⁷⁶ APB, KW PZPR, Informacje ... sygn. 55/XI/11 - 1. 1, k. 174.

⁷⁷ APB, KW PZPR, Informacja o ogólnych wynikach badań sondażowych „Społeczeństwo przed wyborami”, sygn. 2, k. 2-3.

⁷⁸ Dokumenty... s. 1-2.

rolkiewicz, ojciec 3-miesięcznego dziecka i jedyny żywiciel rodziny. Razem z nim aresztowano Barbarę Bazyluk, Wiesława Maksima i Ryszarda Augustyniaka. Osoby te były podejrzane o rozpowszechnianie nielegalnych wydawnictw. U Barbary Bazyluk znaleziono pieczętkę „Solidarność” walczy, kalendarz na 1985 r. z napisem NSZZ „Solidarność” prowadzi w miłości ku niepodległości, trzy pisemka „Solidarność”, w tym „Jutrzenkę”, „Nasz Głos”, oraz kilkanaście sztuk „Biuletynów Informacyjnych Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”⁷⁹.

U Jerzego Korolkiewicza znaleziono wydawnictwa, kalendarze, ulotki, biało - czerwone opaski z napisami „Solidarność”, tymczasowe statuty Konfederacji Polski Niepodległej. U Wiesława Maksima znaleziono kilka ryz papieru maszynowego. Stwierdził on, że papieru używał do zawijania kanapek. Śledztwo przeciwko oskarżonym zataczało coraz szersze kręgi. Przesłuchano w charakterze świadków Teresę Niewińską, Antoniego Michalczuka, Teresę Leszczyńską, Jolantę Jedeluk, Zenona Biendera (funkcjonariusze SB przeprowadzili u niego rewizję, w czasie której poszukiwali podziemnych wydawnictw), Danutę Grabowską, Zbigniewa Serafina, Roberta Tyszkiewicza, Czesława Żerę, Sokrata Janowicza. Żaden z przesłuchiwanym nie obciążał zeznaniami oskarżonych. We wrześniu 1985 r. Okręgowy Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk w Białymstoku stwierdził, iż zakwestionowane publikacje dyskredytują konstytucyjne zasady ustroju PRL, systemu władzy państwowej. Zawarte w nich treści oczerniają Związek Radziecki, mają charakter antyradziecki, a tym samym mogą zagrażać bezpieczeństwu i obronności PRL. Znaleziono również treści wzywające do bojkotu wyborów do Sejmu. Stwierdzono wysoki stopień szkodliwości społeczno-politycznej. Starania Lecha Lebensztejna (obrońcy oskarżonych) spowodowały, iż pod koniec października 1985 Barbara Bazyluk, Wiesław Maksim, Ryszard Augustyniak, Jerzy Korolkiewicz wyszli na wolność⁸⁰.

W 5. rocznicę podpisania porozumień sierpniowych, w kościele św. Kazimierza przy ulicy Leszczynowej, została odprawiona Msza święta, w której wzięło udział około 2 tys. wiernych. Wnętrze świątyni zostało symbolicznie udekorowane. Po prawej stronie ołtarza na tle trzech biało-czerwonych krzyży wisiały fotogramy z sierpniowego strajku w Stoczni Gdańskiej i emblemat „Solidarności” utkany z kwiatów. Po Komunii świętej przed ołtarzem ułożono olbrzymi krzyż z kwiatów. W części artystycznej warszawscy aktorzy (m.in. Hanna Skarżanka) recytowali wiersze Czesława Miłosza, Kazimierza Wierzyńskiego i innych poetów współczesnych. Po zakończeniu mszy świętej wszyscy

B. Bazyluk miała wtedy 19 lat. Zdała maturę i miała zamiar podjąć dalszą naukę. Była przetrzymywana i przesłuchiwana w piwnicach Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Białymstoku. Decyzję o zatrzymaniu oskarżonej na trzy miesiące wydał prokurator Janusz Koszakowski, uzasadniając swoją decyzję tym, iż informacje zawarte w skonfiskowanych Biuletynach Informacyjnych mogły wyrządzić szkodę interesom PRL. Po wyjściu na wolność miała trudności ze znalezieniem pracy. Wpadała w depresję i leczyła się w szpitalu psychiatrycznym; zob. M. Łozowska, *Za Miłosza i Wałęsę*, „Gazeta w Białymstoku” [lokalny dodatek do Gazety Wyborczej] 2001, nr 40 i 41, s. 1 - 2.

⁸⁰ ASO w B, Akta sprawy Jerzego Korolkiewicza i innych, sygn. III K 70/86, k.4, 229-284, 286-287.

uczestnicy udali się pod trzy brzożowe krzyże, gdzie zapalono znicze i odśpiewano pieśń „Ojczyzna ma” i „Rotę”⁸¹.

Na początku **września 1985 r.** TKR po raz kolejny wezwała do bojkotu wyborów. Apel podpisali m.in. Bernard Bujwicki, Krzysztof Burek, Jerzy Chmielewski, Edmund Lajdorf, Stanisław Marczuk, Jerzy Rybnik, Leopold Stawecki, Krystyna Strubel, Tadeusz Waśniewski, Roman Wilk. Odnotowano przypadki szykanowania tych osób. J. Chmielewski był wzywany przez SB na przesłuchanie, a T. Waśniewskiemu grożono wyrzuceniem z pracy. Funkcjonariusze SB prowadzili rozmowy ostrzegawcze z księżmi. W Białymstoku, Choroszczy, Dobrzyniewie i Jasionówce pojawiły się liczne ulotki antywyborcze. Przedstawiły orła z gwiazdą i napis: „*Polaku, jeśli chcesz mieć takiego orła - głosuj na komunistów*”, oraz napis: „*Głos na PRON to podwyżki, pałowanie przez ZOMO i represje*”⁸².

W początkach października 1985 r. wojewoda K. Dunaj spotkał się z ks. biskupem Edwardem Kisielem. Wojewoda prosił biskupa, by zachęcał księży do udziału w wyborach do Sejmu. Ks. biskup odpowiedział, iż udział w wyborach jest osobistą sprawą każdego duchownego⁸³.

13 października 1985 r. odbyły się wybory do Sejmu PRL. W okręgu białostockim, według oficjalnych obliczeń, upoważnionych do głosowania było 468622 osoby, wzięło udział w głosowaniu 381179, oddało ważne głosy 380498 wyborców. Frekwencja wyniosła 81,3%. Mandaty poselskie zdobyli: Eugeniusz Czykwini, Włodzimierz Kołodziejuk, Zygmunt Łapiński, Danuta Muranko, Gertruda Orlacz, Mirosław Sadowski, Józef Szawiec⁸⁴.

W dwa dni później Społeczny Komitet Kontroli Wyborów w Białymstoku poinformował, iż 14 października zakończono zbieranie pomiarów kontrolnych frekwencji wyborczej. Zebrano 2585 pomiarów w Białymstoku (przy 108 obwodach wyborczych), co dawało gwarancję obliczenia frekwencji w mieście za pomocą odpowiedniego programu komputerowego. Z wyjątkiem Zabłudowa, gdzie głosowało 86% uprawnionych, nie zebrano wystarczającej ilości pomiarów z poszczególnych gmin województwa. Ze wstępnych obliczeń dokonanych po zamknięciu punktów wyborczych wynikało, iż frekwencja wyborcza na terenie miasta oscylowała wokół 70%⁸⁵. Średnio w różnych miastach Polski wybory zbojkotowało 35-50% uprawnionych. L. Wałęsa zwracał uwagę, że władze

⁸¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 85, s. 2.

⁸² APB, KWPZPR, Informacje ..., sygn. 55/XI/II - t. 1, k. 173; „Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 85, s. 3.

⁸³ APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/11 - 1. 1, k. 341.

⁸⁴ *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej*, „Gazeta Współczesna” 1985, nr 242 z 14 X, s. 2

⁸⁵ Dla porównania w Warszawie głosowało 57,4%, we Wrocławiu 40,3%, Gdańsku 47%, w Krakowie 48, % uprawnionych, zob. „Gazeta Wyborowa”. NSZZ „Solidarność” Białystok 1985, nr 1, s. 1; Dokumenty. Społeczna Akcja... „Bez Debitu” 1987, nr 2, s. 21-31; także „Biuletyn Informacyjny...” 1985, nr 85, s. 1; także Komunikat nr 2 Społecznego Komitetu Kontroli Wyborów do Sejmu. Komunikat w zbiorach autora; także „Nasz Głos”. Pismo Młodzieży Ziemi Wschodnich 1985, nr 38, s. 1.

usiłowały przekształcić wybory w plebiscyt, mający pokazać poparcia społeczeństwa dla ich polityki⁸⁶.

W Wigilię Bożego Narodzenia do wszystkich kościołów w Białymstoku na Pasterkę przybyły tłumy wiernych. Na tych, którzy modlili się w kościele św. Rocha, czekała niespodzianka w postaci rozsianych ulotek z napisem: *Spokojnych i bezpiecznych Świąt Bożego Narodzenia oraz wiary, nadziei, miłości i wolności w nowym roku 1986 życzy „Solidarność”*⁷.

W początkach 1986 r. działalność podziemnej „Solidarności” nadal skupiała się wokół uroczystości religijnych. W ostatnią niedzielę stycznia 1986 r. w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie tradycyjnie już została odprawiona msza święta za Ojczyznę. Przybyła na nią delegacja z Białegostoku wraz z przewodniczącym S. Marczukiem. Białostocka grupa „Solidarności” wkroczyła na teren kościoła z rozwiniętym sztandarem Regionu. Powitano ich oklaskami i podniesionymi w górę dłońmi⁸⁸.

W kwietniu 1986 r. odbyło się spotkanie wojewody białostockiego Mariana Gały (który zastąpił K. Dunaja) z ks. biskupem Edwardem Kisielem. Wojewoda poinformował ks. biskupa o antyrządowych wystąpieniach duchownych w czasie marcowych rekolekcji, które odbyły się w białostockich świątyniach. Według wojewody, kazania zaproszonych rekolekcjonistów (jezuita Hubert Czuma w Bazylice Prokatedralnej i kościele św. Wojciecha, ks. Jan Umiński z Sulej owa w kościele parafialnym św. Kazimierza, ks. Zbigniew Jezierski z diecezji łomżyńskiej w kościele parafialnym Św. Rodziny, ksiądz Jan Gaik wykładowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w kościele św. Wojciecha) były pełne nienawiści wobec władz państwowych i socjalizmu. Ksiądz biskup stwierdził, iż to, co mówią w kościele księża, jest ich sprawą i władza kościelna nie ma na to wpływu. Następnie wojewoda poinformował ks. biskupa, że przy kościołach parafialnych w Choroszczu i Suchowoli eksponowane były hasła i emblematy „Solidarności”⁸⁹.

Po raz kolejny TKR zbojkotowała obchody 1 maja. Już 10 kwietnia 1986 r. związkowcy napisali, iż *„obchodzenie Święta Ludzi Pracy przez władze, które przetrzymują w więzieniach działaczy związkowych, nie szukają dialogu ze społeczeństwem, a gospodarkę kraju prowadzą do ruiny, jest farsą”*. Zaapelowano o absencję w rządowych obchodach pierwszomajowych. Apele poskutkowały. Wielu członków „Solidarności” nie wzięło udziału w oficjalnych obchodach⁹⁰.

Akcja bojkotowania przez podziemną „Solidarność” obchodów 1 maja wywołała reakcję ze strony władz. Na posiedzeniu WKO zastępca szefa Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych płk J. Pasich omówił sytuację społeczno-polityczną w województwie na tle zbliżającego się święta. 3 kwietnia 1986 r. powołany został przy Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych

L. Wałęsa, *Droga do wolności. Decydujące lata 1985-1990*, Warszawa 1991, s. 29.

„Biuletyn Informacyjny...” 1986, nr 87-88, s. 3.

Tamże.

APB, KW PZPR, Informacje..., sygn. 55/XI/11 - 1. 1, k. 186.

Biuletyn Informacyjny...” 1986, nr 90, s. 1.

sztab ds. zabezpieczenia obchodów uroczystości majowych w województwie. W toku działań zabezpieczających likwidowano podziemne wydawnictwa nawołujące do bojkotu pochodów 1-majowych. WUSW skierowało swe główne siły do zabezpieczenia uroczystości majowych w Białymstoku. Siły porządkowe zostały wzmocnione przez członków ORMO oraz Robotniczą Służbę Porządkową. W stan pogotowia postawiono służbę komunalną miasta. I sekretarz KW PZPR Włodzimierz Kołodziejuk⁹¹ wskazał na pilną potrzebę uregulowania sprawy nagłaśniania uroczystości kościelnych. Należało wg niego w oparciu o uregulowania prawne zobowiązać Kościół do zaprzestania zakłócania spokoju mieszkańcom miasta, co ponoć miało miejsce poprzez intensywne nagłaśnianie uroczystości kościelnych⁹².

Pod koniec kwietnia 1986 r. funkcjonariusz SB, który pełnił służbę przy ulicy Łąkowej, otrzymał informację, iż pracownik „Uchwytów” Andrzej Waluda wniósł na teren zakładu nielegalne czasopisma. Przeszukano biurko A. Waludy, w którym znaleziono podziemne wydawnictwa. Przeszukano też mieszkanie A. Waludy. Tam także znaleziono podziemne wydawnictwa. Znając powiązania Waludy przeszukano jeszcze mieszkania Krystyny Strubel i Jacka Wasilewskiego, u których również znaleziono podziemną prasę. Prokurator Danuta Pietsch wydała postanowienie o tymczasowym aresztowaniu A. Waludy, uzasadniając tę decyzję tym, iż zatrzymany zgromadził i przechowywał znaczne ilości nielegalnych wydawnictw, których treści mogły zagrozić interesom PRL. Do Komendy Wojewódzkiej MO dotarł anonimowy list, w którym były działacz NSZZ „Solidarność” (tak się określił) donosił, iż A. Waluda tylko kolportował czasopisma, które dostarczał mu Stanisław Marczuk. Według tegoż informatora kolportowaniem nielegalnej prasy na terenie „Uchwytów” zajmowali się Władysław Nawrocki i Eugeniusz Czyżewski. Po tym donosie przeszukano mieszkanie S. Marczuka i znaleziono w nim podziemne wydawnictwa. S. Marczuka przewieziono do KW MO, gdzie go przesłuchano. Funkcjonariusze SB szczególnie interesowali się jego kontaktami z A. Waludą. Przesłuchiwany stwierdził, iż nigdy nie spotkał się z oskarżonym i go nie zna. Sprawę umorzono

• 93

na mocy amnestii .

W wyniku donosu funkcjonariusze SB zatrzymali Waldemara Zalewskiego - pracownika Urzędu Poczty Polskiej w Białymstoku, który przewoził podziemne wydawnictwa z Krakowa. W wyniku przeprowadzonej rewizji skonfiskowano Zalewskiemu 74 wydawnictwa. Prokurator J. Kossakowski przesłuchał zatrzymanego i przedstawił mu zarzuty o rozpowszechnianie nielegalnych czasopism, mogących wyrządzić szkodę interesom PRL. W. Zalewski został tymczasowo aresztowany. Sprawa po pewnym czasie została umorzona i W. Zalewski wyszedł na wolność⁹⁴.

Na I sekretarza KW PZPR w Białymstoku W. Kołodziejuk został wybrany na posiedzeniu plenarnym KW PZPR 11 kwietnia 1983 r.

⁹² APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO w Białymstoku 28 kwietnia 1986, sygn. 1/42, k. 32.

⁹³ ASO w B, Akta sprawy Andrzeja Waludy i innych, sygn. III K 1596/86, k. 38-49, 59, 63.

⁹⁴ Tamże, k. 92-102.

12 lipca 1986 r. (z okazji zbliżającej się 6. rocznicy Porozumień Gdańskich) TKR wydała następujące oświadczenie: *31 sierpnia minie 6. rocznica Porozumień Gdańskich w wyniku których powstał NSZZ „Solidarność”. Tego lata, znieczepione polityką władz polskich, społeczeństwo strajkowało w wielu zakładach na terenie Polski. W strajkującej Stoczni Gdańskiej doszło do spotkania przedstawicieli społeczeństwa z wysłannikami rządu. Lech Wałęsa spotkał się z M. Jagielskim. Partia i rząd działając pod silną presją społeczną, zgodziły się na wiele ustępstw. Zdarzyło się to pierwszy raz w historii PRL. Strona rządowa zwolniła aresztowanych działaczy opozycyjnych.*

Przyjęto zasadę pluralizmu związkowego, zaś nowym związkom przyznano wiele uprawnień. Obiecano zniesienie cenzury poza niezbędnym minimum, dotyczącym ochrony tajemnicy państwowej. Zagwarantowano nadawanie przez radio Mszy Św. Zapewniono o powrocie do pracy osób szykanowanych za poglądy. Obiecano powoływać kadry kierownicze wg kwalifikacji i kompetencji, oraz zwiększyć samodzielność przedsiębiorstw i udział samorządu robotniczego w zarządzaniu. Historia „Solidarności” nie zamknęła się 13 grudnia 1981 r. Walka trwa.⁹⁵

Ukazujące się odezwy doprowadziły do kontrakcji władz. **W sierpniu 1986 r.** funkcjonariusze SB zrobili nalot na mieszkanie Ewy Sypytkowskiej. Pod pretekstem poszukiwania broni, którą rzekomo miała przechowywać, zrobili rewizję i zabrali kilkanaście klaserów znaczków wydawanych w podziemiu przez „Solidarność”. E. Sypytkowską aresztowano. Uwolniona została po umorzeniu sprawy⁹⁶.

Latem 1986 r. zaostrzył się kryzys gospodarczy w Polsce. Próby reform nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Radykalna przebudowa gospodarki, dotkliwa dla znacznej części obywateli, wymagała społecznej akceptacji. Ekipa generała W. Jaruzelskiego postanowiła 17 lipca ogłosić amnestię, którą oficjalna propaganda przedstawiała jako gest łaski wobec opozycji. Generał Cz. Kiszczak ogłosił zwolnienie wszystkich więźniów politycznych. Odzyskali wolność m.in. Władysław Frasyniuk, Bogdan Lis, Adam Michnik, Zbigniew Bujak, Jerzy Kropiwnicki, Andrzej Słowik, Bogdan Borusewicz, Tadeusz Jedynek, Leszek Moczulski, Krzysztof Król i wielu innych. W sumie na mocy amnestii we wrześniu 1986 r. wyszło na wolność 225 osób. Nie objęto amnestią osób, którym zarzucano czyny kryminalne, szpiegostwo lub zdradę ojczyzny. Odtąd władza nie skazywała na kary więzienia za działalność opozycyjną, ale gnębiła działaczy grzywnami i konfiskatami mienia oraz krótkimi aresztami⁹⁷.

W początkach **sierpnia 1986 r.** zmarł sędzia Tadeusz Iwaszczuk - znany i ceniony działacz NSZZ „Solidarność” (przewodniczący Komisji Rewizyjnej w Zarządzie Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”). 7 sierpnia w Łapach odbył się jego pogrzeb. Cześć oddali mu Stanisław Marczuk, Michał Pietkiewicz, Leopold Stawecki i wielu innych. Składano wieńce z szarfami „Solidarności”.

„ Biuletyn Informacyjny...” 1986, nr 90, s. 1-2.

Relacja Ewy Sypytkowskiej z października 1999 r.

J. Skórzyński, *Ugoda i rewolucja. Władza i opozycja 1985-1989*, Warszawa 1995, s. 20.

Wieniec z napisem: „Przyjaciele Solidarność - Białystok” nieśli: Krystyna Strubel, Anna Wojciechowska oraz Michał Pietkiewicz. Pogrzeb odbył się z udziałem 8 księży. Mieszkańcy Białegostoku i Łap utworzyli okazały kondukt żałobny. Nad grobem zmarłego pożegnał Michał Pietkiewicz, zaznaczając, że robi to w imieniu „Solidarności”. Wśród uczestników pogrzebu znaleźli się dwaj funkcjonariusze Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych, którzy robili zdjęcia uczestnikom pogrzebu, a później złożyli wniosek do Kolegium ds. Wykroczeń przy Naczelniku Miasta i Gminy w Łapach. Kolegium ds. Wykroczeń wymierzyło kary za złożenie wieńca na grobie sędziego Tadeusza Iwaszczuka. Uznano, iż szarfa z napisem „Przyjaciele „Solidarność” - Białystok” była demonstracją antypaństwową a czyn ten mógł wzniecić niepokój społeczny. W związku z powyższym Kolegium wymierzyło dość wysokie kary. Krystynę Strubel i Annę Wojciechowską obciążono po 30 tys. grzywny lub 2 miesiące aresztu; Michał Pietkiewicz, wiceprzewodniczący Zarządu Regionu, miał czekać na wyrok do 3 grudnia. Kolegium II Instancji wymierzyło mu grzywnę w wysokości 50 tys. zł, a w razie braku wpłaty 3 miesiące aresztu. Kolegium ds. Wykroczeń w Łapach wymierzyło Leopoldowi Staweckiemu grzywnę w wysokości 50 tys. zł, gdyż stwierdziło, iż składał on wieniec z napisem: „Solidarność” na grobie sędziego Tadeusza Iwaszczuka. Decyzja została podjęta na podstawie zeznań świadka oskarżenia - funkcjonariusza RUSW, który uczestniczył w pogrzebie służbowo. Ponadto tenże funkcjonariusz przedstawił zdjęcia z pogrzebu, twierdząc, iż oskarżony znajduje się na nich⁹⁸. Tak więc władze wykorzystywały każdą okazję do utrudniania życia białostockim działaczom.

17 września 1986 r. ks. Stanisław Suchowolec odprawił nabożeństwo za poległych podczas II wojny światowej, połączone z recytacją utworów poetyckich w wykonaniu aktorów z Warszawy. W nabożeństwie uczestniczyli przedstawiciele „Solidarności”. Z czasem w mszach świętych za Ojczyznę uczestniczyło coraz więcej wiernych (w tym licznie dzieci i młodzież). Przybywali również przedstawiciele opozycji solidarnościowej z Wybrzeża, Warszawy, Krakowa, Śląska, Opola i Wrocławia. Jednocześnie ks. S. Suchowolec przy kościele w Dojlidach (dokład został przeniesiony z Suchowoli) zainicjował budowę symbolicznego grobu i pomnika księdza Jerzego Popiełuszki”.

20-21 września 1986 r. odbyła się kolejna pielgrzymka ludzi pracy na Jasną Górę. Uczestniczyło w niej około 100 tys. ludzi. Z Białegostoku pojechała liczna delegacja (ponad tysiąc uczestników). Poświęcony został sztandar Duszpasterstwa Ludzi Pracy z Białegostoku. Na sztandarze na jednej stronie widniał biały orzeł w koronie, a na drugiej znajdowała się postać św. Jerzego, przebijającego włócznią głowę smoka. Pielgrzymom z Białegostoku przewodził Stani-

AIPN Bi, Akta sprawy o wykroczenie Krystyny Strubel, sygn. A-532/86, k. 1; także Akta sprawy o wykroczenie Anny Wojciechowskiej, sygn. A-534/86, k. 1-2, Akta sprawy o wykroczenie Michała Pietkiewicza, sygn. A-533/86, k. 32.

Z. Branach, *Sam płonął i nas zapalał. Próba wyjaśnienia zbrodni zabójstwa księdza Stanisława Suchowolca*, Bydgoszcz 2001, s. 16,41.

sław Marczuk (tradycyjnie każdego roku są organizowane pielgrzymki „Solidarności”, na kilkadziesiąt autokarów)¹⁰⁰.

Pod koniec września 1986 r. Lech Wałęsa spotkał się w Gdańsku z członkami Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej, gdzie powołał Tymczasową Radę NSZZ „Solidarność”, w skład której weszli prawie wszyscy, którzy w Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej występowali z imienia i nazwiska: Bogdan Borusewicz, Zbigniew Bujak, Władysław Frasyniuk, Tadeusz Jedynek, Bogdan Lis, Janusz Pałubicki i Józef Piniór. Rada miała działać jawnie. Impulsem do stworzenia Rady było uwolnienie więźniów politycznych. Tymczasowe Rady Regionalne NSZZ „Solidarność” utworzono w następujących regionach: Dolny Śląsk, Małopolska, Pomorze Zachodnie, Śląsko-Dąbrowskie, Toruń - Bydgoszcz, Ziemia Łódzka, Ziemia Radomska¹⁰¹.

Odgórnie tworzenie jawnych rad budziło poważne opory ze strony niektórych działaczy podziemia - np. we Wrocławiu Władysław Frasyniuk i Marek Muszyński nie dopuścili do powstania jawnej reprezentacji. Kontrowersje te udało się wyjaśnić dopiero po kilku spotkaniach L. Wałęsy z działaczami z Wrocławia. Ujawnili się ostatni członkowie TKK (Jan Górny i Marek Muszyński). Rozdzielone zostały także kompetencje. TKK miała zajmować się bieżącą działalnością Związku i jego reprezentowaniem na zewnątrz, zaś TR „S” miała koordynować działania jawne poprzez powstające rady i inne struktury. Dualizm ten miał pozwolić na przechodzenie do stopniowej jawnej działalności, przy jednoczesnym ukryciu przed SB poligrafii i finansów. Tajne Komisje Zakładowe miały dalej pozostawać w ukryciu¹⁰².

Tymczasowa Rada Regionalna NSZZ „Solidarność” nie została utworzona w Białymstoku. Działacze podziemnej TKR nigdy nie podpisali się własnymi nazwiskami pod wydawanymi odezwaniami czy apelami. W województwie białostockim nie stworzono struktur, które mogłyby rozpocząć jawną działalność. Wydaje się, iż białostoccy działacze skupieni w TKR nie byli również sami przygotowani do wyjścia na powierzchnię i prowadzenia legalnej działalności związkowej. Nadal bardzo chętnie brali udział w uroczystościach religijnych i patriotycznych, od czasu do czasu kolportowali bezdebitowe wydawnictwa i bibułę. Nie bez wpływu na ten stan rzeczy był także głęboki rozłam w łonie samego Związku. Wśród byłych działaczy „Solidarności” nie było jednoznaczności co do celowości tworzenia tego typu struktur. Międzyzakładowa Komisja Koordynacyjna „Solidarność”, która od początku torpedowała poczynania Tymczasowej Komisji Regionalnej również była zbyt słaba, by skupić większość białostockich działaczy. W tym czasie ludzie, którzy działali w podziemiu byli w stanie skupić się wokół Kościoła i demonstrować swe istnienie poprzez udział w uroczystościach patriotycznych i religijnych.

Dostrzegały to władze państwowe. W związku z tym w październiku wojewoda Marian Gała zwrócił się z pismem do ks. biskupa Edwarda Kisielea o

Tamże, s. 3.

¹⁰¹ „Tygodnik Mazowsze” 1986, nr 182, s. 2.

¹⁰² W. Sawicki, *Czas metamorfozy. Podziemie antykomunistyczne w 1987 r. w oczach Służby Bezpieczeństwa*, „Arcana” 1999, nr 27, s. 93.

przywołanie do porządku księży, którzy, według niego, prowadzili wywrotową działalność polityczną. Do nich zaliczył m.in. ks. Stanisława Suchowolca z parafii Dojlidy, ks. Stanisława Piotrowskiego, wykładowcę Wyższego Seminarium Duchownego, ks. Wojciecha Pełkowskiego z parafii Św. Rodziny, ks. Antoniego Lićwinę, proboszcza parafii Wniebowzięcia NMP. Jak stwierdził wojewoda, w ciągu całego roku w swoich kazaniach krytykowali sojuszników i sojusze oraz system wychowania młodzieży, a także głosili apoteozę „Solidarności”¹⁰³.

W październiku 1986 r. sytuacja społeczno-polityczna we wszystkich środowiskach społeczno-zawodowych i wśród załóg zakładów pracy była korzystna dla władz. W centrum zainteresowania społecznego znajdowały się sprawy gospodarcze województwa białostockiego oraz pogarszające się warunki życia codziennego. Powołanie Tymczasowej Rady NSZZ „Solidarność” oraz tworzenie nowych struktur tego typu w innych regionach kraju, a także brak podobnej inicjatywy ze strony działaczy białostockiej „Solidarności”, nie wywołało szerszego rezonansu społecznego w województwie. Księża wobec braku poparcia hierarchii kościelnej dla nowych inicjatyw opozycji wyraźnie stonowali treść głoszonych kazań, unikając akcentów o negatywnej wymowie politycznej. Niewątpliwym wpływem na tę sytuację miały rozmowy przeprowadzone przez wojewodę białostockiego z biskupami, którzy hamowali wystąpienia księży z ambon, w tym zwłaszcza ks. Stanisława Suchowolca. Przebieg różnych uroczystości religijnych, w czasie których nie odnotowywano antyrządowych wystąpień księży ani kolportażu podziemnych wydawnictw również świadczyło o powolnym wygasaniu oporu.

24 października 1986 r. Sejm PRL uchwalił ustawę nowelizującą Kodeks Wykroczeń. Na jej podstawie władza ustawodawcza wprowadziła artykuł 52a (*„Kto bez wymaganego zezwolenia sporządza, wydaje, przewozi lub rozpowszechnia utwory i inne informacje wyrażone za pomocą druku lub innych form służących do ich utrwalania i przekazywania tego, kto bierze udział w związku, który rozwiązano lub któremu odmówiono legalizacji, podlega karze grzywny lub aresztu”).* Na podstawie tak zmienionego kodeksu kolegia do spraw wykroczeń wydawały wyroki skazujące na kary grzywny ludzi uczestniczących w demonstracjach bądź posiadających lub kolportujących wydawnictwa bezdebitowe. W kilku przypadkach w Polsce towarzyszyła temu konfiskata samochodu jako narzędzia przestępstwa¹⁰⁴.

11 listopada 1986 r. na Cmentarzu Wojskowym zgromadziło się kilkaset osób. Przyniesiono znicze i kwiaty. Po odśpiewaniu modlitwy „Anioł Pański” wystąpił Stanisław Marczuk, który mówił o wydarzeniach z 1918 r. Uroczystość zakończono odśpiewaniem „Pierwszej Brygady” i hymnu narodowego. Z cmentarza zebrani udali się do kościoła św. Rocha (pomnik odzyskania niepodległości), gdzie została odprawiona Msza święta koncelebrowana przez księży

APB, KW PZPR, Informacje ..., sygn. 55/XI/1 1 - 1. 1, k. 192. ' • •
Dz. U. 1986 Nr 39, poz. 193.

Jerzego Giźzarowicza, Wojciecha Pełkowskiego i Władysława Ciereszke. Kazanie wygłosił ks. J. Giształowicz. Po zakończeniu uroczystości wierni ze sztandarem Duszpasterstwa Ludzi Pracy i księża wyszli przed Krzyż Misyjny, gdzie do zebranych przemówił diecezjalny duszpasterz ludzi pracy, ks. Wojciech Pełkowski. Uroczystość zakończono „Rotą” i pieśnią „Ojczyzno ma”¹⁰⁵.

W kolejną rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w kilku punktach Białegostoku oraz niektórych zakładach pracy przeprowadzona została akcja ulotkowa. Na ulotce widniał łańcuch, w jego kolejnych ogniwach zawierały się daty: 17 - XII - 1970, 13 - XII - 1981, 16 - XII - 1981. Tego dnia została odprawiona msza święta w intencji ludzi pracy. Była to także rocznica poświęcenia sztandaru „Solidarności” Zakładów im. Sierżana. Mszę świętą odprawiono przy ołtarzu Matki Boskiej Ostrobramskiej w Bazylice Prokatedralnej. Po Mszy świętej modlono się przy tablicy poświęconej księdzu Jerzemu Popiełuszcze. Na stopniach kościoła zapłonęły znicze. Niezależna Poczta Białostok wydała 2 znaczki. Pierwszy przedstawiał 13 grudnia, ponurą twarz gen. W. Jaruzelskiego w otoczeniu czołgu, drugi - 13 grudnia w pięć lat później, na nim zaś L. Wałęsa i Z. Bujak, w środku Victoria. Znaczki wykonano w 5 kolorach¹⁰⁶. Ksiądz Stanisław Suchowolec odprawił mszę świętą w kościele na Dojlidach, podczas której wygłosił kazanie, w którym krytykował politykę władz PRL¹⁰⁷.

W Wigilię Bożego Narodzenia 1986 r. „Solidarność” złożyła życzenia w formie małych ulotek mieszkańcom Białegostoku. Był na nich rysunek kościółka, chatki, świerku, gwiazdy betlejemskiej. Życzono wiary, nadziei, miłości i odwagi w myśleniu i działaniu. Kolportowano także pocztówki na Boże Narodzenie. Jedna wersja przedstawiała Świętą Rodzinę w otoczeniu symboliki narodowej z podpisem: „*Żadna przemoc Cię nie pokona. Boś z woli narodu i z Bogiem zrodzona „Solidarność” nasza — Białostok*”. Druga wersja to Matka Boska z Dzieciątkiem. Obok fragment znanej kolędy: „*Chrystus się rodzi nas oswojodzi - NSZZ „Solidarność” Białostok*”¹⁰⁸.

W pierwszych dniach stycznia 1987 r. w kościele parafialnym w Starosielcach została odprawiona Msza święta, w której wzięli udział internowani, więzieni i prześladowani ludzie pracy z regionu białostockiego. Przybyło około 100 osób. Mszę św. celebrował ks. proboszcz miejscowej parafii. Homilię wygłosił ks. Wojciech Pełkowski. Następnie przedstawiciele zebranych odczytali modlitwy w intencji Kościoła w Polsce, prześladowanych i poszkodowanych z NSZZ „Solidarność”. Wszyscy zgromadzeni przełamali się wigilijnym opłatkami, wyrażając jednocześnie przekonanie, iż przyszłe święta będą obchodzone już w wolnym i demokratycznym kraju. Głos zabrał Stanisław Marczuk, który przypominał rolę, jaką pełniła w społeczeństwie „Solidarność”. Złożył też życzenia świąteczne i serdecznie podziękował proboszczowi i księżom parafii za umożliwienie uczestnictwa wszystkim prześladowanym w tak uroczystej Mszy świętej oraz przekazał wyrazy wdzięczności księżom, którzy swą obecnością

„Biuletyn Informacyjny...” 1986, nr 95, s. 1.

Tamże, 1987, nr 96, s. 1.

Z. Branach, dz. cyt., s. 16.

Tamże, s. 4.

uświetnili tę uroczystość (ks. J. Giształowicz, ks. Cz. Gładczuk, ks. S. Suchowolec)¹⁰⁹.

16 stycznia 1987 r. w Warszawie odbyło się spotkanie członków Tymczasowej Rady NSZZ „Solidarność” z udziałem cieszących się autorytetem działaczy Związku z Białegostoku, Bielska-Białej, Bydgoszczy, Gdańska, Gorzowa, Górnego Śląska, Kielc, Lublina, Łodzi, Poznania, Radomia i Szczecina. Dyskutowano o trybie i realizacji prac zmierzających do skoordynowania działań Związku i całego społeczeństwa obywatelskiego wokół programu mogącego przeciwdziałać degradacji środowiska naturalnego, dewastacji zasobów kraju i pogarszającym się warunkom pracy. Stwierdzono, że prace nad programem takich działań i stanowiskiem NSZZ „Solidarność” w sprawie polityki gospodarczej winny - zgodnie z wezwaniem Przewodniczącego Związku - integrować członków „Solidarność”, różne jej środowiska, ludzi, którzy nie chcą pozostać bierni wobec zagrożeń stwarzanych przez nieefektywną politykę gospodarczą władz i jej oporu wobec koniecznych zmian gospodarczych, politycznych i społecznych. Poinformowano obecnych na spotkaniu przedstawicieli Regionów o stanie prac nad tezami gospodarczymi przygotowywanymi przez TR NSZZ „Solidarność” na prośbę Lecha Wałęsy. Tymczasowa Rada NSZZ „Solidarność” uznała, że w chwili obecnej obrona poziomu życia ludzi pracy, emerytów i rencistów jest podstawowym obowiązkiem Związku. Zapoznano się z propozycją Lecha Wałęsy, dotyczącą płac i cen. Podpisując się pod stanowiskiem, członkowie Rady uznali za wskazane przed ogłoszeniem poddać je konsultacji działaczy Związku. W dalszej części spotkania przedstawiciel Komisji Interwencji i Praworządności, Zbigniew Romaszewski przedstawił Radzie projekt stanowiska w sprawie grzywien, w którym ostro skrytykował nowelizację kodeksu karnego, w szczególności artykuł 52 a pozwalający skazywać na dotkliwe kary grzywny uczestników demonstracji, osoby posiadające lub kolportujące podziemne publikacje. Zaproponował powołanie specjalnego funduszu, z którego miały być pokrywane koszty podziemnej działalności. Zaapelowano do Polonii i zaprzyjaźnionych z „Solidarnością” zagranicznych związków zawodowych o wpłacanie pieniędzy na konto funduszu. TR NSZZ „Solidarność” przyjęła projekt jako dokument własny. Dokument podpisali: Bogdan Borusewicz, Zbigniew Bujak, Władysław Frasnyniuk, Tadeusz Jedynek, Bogdan Lis, Janusz Pałubicki, Józef Pinior¹¹⁰.

20 maja 1987 r. ukazał się 100. podziemny numer „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność”, w którym Redakcja podsumowała swą działalność. Stwierdzono, iż dokładnie nie wiadomo, ile tak naprawdę numerów „Biuletynu Informacyjnego” ukazało się do tej pory. Jak przypuszczano, było ich 154 (licząc Biuletyn ukazujący się legalnie w latach 1980-1981). W podziemiu „Biuletyn Informacyjny” ukazywał się w miarę regularnie, chociaż zdarzały się wpadki i konfiskaty przez funkcjonariuszy SB. Podkreślono, iż pierwszy pod-

„Biuletyn Informacyjny...” 1987, nr 96, s. 1.

„Tygodnik Mazowsze” 1987, nr 195, s. 1.

ziemny „Biuletyn Informacyjny” ukazał się już na początku 1982 r. i był jednym z pierwszych podziemnych pism w kraju. Fakt ten odnotowały rozgłośnie zachodnie, a Radio „Wolna Europa” obszernie cytowało wyjątki z pierwszych „Biuletynów”. Pismo, drukowane na prymitywnym powielaczu biańkowym, ukazywało się w miarę regularnie co tydzień. Papier dostarczany był przez związkowców i różnymi kanałami docierał do redakcji, która często zmieniała adresy. Po pewnym czasie tygodnik zamienił się dwutygodnik, a potem - miesięcznik¹¹¹.

Trwający kryzys gospodarczy, nieudane reformy spowodowały próby wciągnięcia przedstawicieli środowisk opozycyjnych do instytucji oficjalnych. Najważniejszym posunięciem władz było powołanie 6 grudnia 1986 r. 56-osobowej Rady Konsultacyjnej przy Radzie Państwa. Prowadzono rozmowy ze środowiskami katolickimi, bezskutecznie usiłując pozyskać znane osobistości¹¹². Komuniści na czele z generałem W. Jaruzelskim zaproponowali społeczeństwu „kontrolowaną odwilż”. W poszczególnych województwach planowano powołać obywatelskie konwenty konsultacyjne przy wojewódzkich radach narodowych. Pracą konwentów mieli kierować przewodniczący rad. Władze zalecały, by w pierwszej kolejności utworzyć konwenty w dużych aglomeracjach miejskich. W pierwszej kolejności miały one powstać w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu. Obywatelskie konwenty konsultacyjne miały przekazywać uzgodnione opinie do właściwych organów państwowych i instytucji działających na terenie danego województwa¹¹³.

Realizując wytyczne z Warszawy, władze wojewódzkie w Białymstoku zaczęły tworzyć Obywatelski Konwent Konsultacyjny. **3 września 1987 r.** odbyło się zebranie założycielskie Konwentu przy Marianie Szamatowiczu - przewodniczącym Wojewódzkiej Rady Narodowej. W posiedzeniu uczestniczyli zaproszeni przez przewodniczącego kandydaci w składzie: Jan Bartoszewicz, Tadeusz Chachaj, Konstanty Charytoniuk, Kazimierz Cybulski, Bazyli Czeczuga, Jan Gajewski, Jerzy Grygorczuk, Zbigniew Horbaczewski, Sokrat Janowicz, Kazimierz Kolp, Leszek Kupiec, Mieczysław Kulczakowicz, Jerzy Łebkowski, Józef Makara, Kazimierz Pieńkowski, Włodzimierz Poskrobko, Zdzisław Pukorski, Władysław Serczyk, Dionizy Sidorski, Krzysztof Wolfram, Stanisława Wdowiak, Michał Świecki, Jan Zalewski, Henryk Zdzienicki oraz Mikołaj Kozak i przedstawicielka „Gazety Współczesnej” Irena Biernacka. Konwent miał przekazywać opinie w najważniejszych dla województwa sprawach, za pośrednictwem przewodniczącego WRN, do właściwych organów państwowych i

¹¹¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1986, nr 100, s. 1-3.

¹¹² K. Łabędź, *Spory wokół zagadnień programowych w publikacjach opozycji politycznej w Polsce w latach 1981-1989*, Kraków 1997, s. 33; także A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004, s. 78-79.

¹¹³ *Notatka w sprawie koncepcji i zakresu działania Społecznej Rady Konsultacyjnej przy Radzie Państwa oraz obywatelskich konwentów konsultacyjnych przy wojewódzkich radach narodowych*, [w:] Polska 1986-1989: koniec systemu. Materiały z międzynarodowej konferencji w Miedzeszynie. Tom 3 Dokumenty, pod red. A. Dudka i A. Friszke, Warszawa 2002, s. 20-22.

instytucji działających na terenie województwa białostockiego, jak i w kraju. Konwent miał rozważać następujące tematy problemowe: normalizacja życia społeczno-politycznego oraz pogłębienie porozumienia narodowego, sprawniejsze funkcjonowanie województwa, planowanie społeczno-gospodarcze, w tym przyspieszenie osiągania celów założonych w planie pięcioletnim, postęp naukowo-techniczny, rozwój socjalistycznej demokracji, bieżąca i perspektywiczna polityka społeczna¹¹⁴.

Po raz kolejny Konwent zebrał się w grudniu 1987 r. Dyskutowano nad wypracowaniem sposobów przezwyciężenia barier w reformowaniu gospodarki. Wnioski dotyczące polityki kadrowej w województwie białostockim przekazane zostały Wojewódzkiej Komisji Współdziałania PZPR, ZSL i SD. Opracowano koncepcję przygotowania kadry (liderów) do wcielania w życie reformy gospodarczej na terenie województwa i rozważenia możliwości wykorzystania i zaangażowania ludzi działających w „Solidarności”. Konwent nie odgrywał jednak ważniejszej roli w kreowaniu polityki w województwie białostockim. Nie udało się też pozyskać do współpracy opozycji¹¹⁵.

Pomimo pozorów demokratyzacji życia społecznego i deklarowanej przez władzę chęci współpracy z opozycją, represje za działalność polityczną nadal dotykały białostockich działaczy Związku. Kolegium ds. Wykroczeń skazało z artykułu 52a Jerzego Korolkiewicza na grzywnę w wysokości 45 tys. zł i przepadek mienia w postaci ulotek i druków na rzecz skarbu państwa oraz obciążono go kosztami postępowania w wysokości tysiąca złotych¹¹⁶.

W początkach października 1987 r. w Białymstoku gościł Zbigniew Bujak. Na spotkanie z nim przybyła liczna grupa mieszkańców miasta. Wywiązała się burzliwa dyskusja o obecnych i przyszłych działaniach „Solidarności”. Jednym z najważniejszych tematów, podjętych w trakcie spotkania, była sprawa tworzenia Komitetów Organizacyjnych „Solidarności”. Z. Bujak poinformował zebranych, iż w kraju powstało 17 Komitetów i zaapelował o tworzenie takich Komitetów w zakładach pracy w województwie białostockim. Swój apel uzasadniał tym, iż „Solidarność” nie znalazła sposobu na wciągnięcie w swe szeregi młodzieży. Wykruszyła się spora część kadry związkowej biorącej udział w wydarzeniach 1980-1981 r. Jak twierdził, w zdecydowanej większości zakładów pracy nie były te same załogi co w sierpniu 1980 r. Bardzo często się zdarzało, że „Solidarność” na szczeblu zakładowym była bardziej znana funkcjonariuszom SB niż większości pracowników. Legalne ujawnianie działalności miało stworzyć możliwość otwarcia struktur związkowych dla pozostałych członków załóg danych zakładów pracy i dawało ludziom młodym szansę wstąpienia w szeregi „Solidarności”¹¹⁷.

APB, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku (dalej BWRN), sygn. 184, k. 38-49; także „Bez Debitu...” 1987, nr 4, s. 1-3.

¹¹⁵ APB, BWRN 1974-1990, sygn. 185, k. 2.

¹¹⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1987, nr 101, s. 4.

¹¹⁷ W. Sawicki, dz. cyt., s. 97.

Zgodnie z zapowiedziami Z. Bujaka pod koniec października na wspólnym posiedzeniu Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” i Tymczasowej Rady NSZZ „Solidarność” z udziałem przewodniczącego Lecha Wałęsy powołano jednolite kierownictwo Związku o nazwie Krajowa Komisja Wykonawcza NSZZ „Solidarność”. W jej skład weszli m.in. Lech Wałęsa - przewodniczący, Zbigniew Bujak (Region Mazowsze), Jerzy Dłużniewski (Region Ziemia Łódzka), Władysław Frasyniuk (Region Dolny Śląsk), Stefan Jurczak (Region Małopolska), Bogdan Lis (Region Gdańsk), Andrzej Milczanowski (Region Pomorze Zachodnie), Janusz Pałubicki (Region Wielkopolska), Stanisław Węglarz (Region Środkowoschodni). Przedstawiciele Regionów Śląsko-Dąbrowskiego i Toruńskiego mieli zostać zgłoszeni w terminie późniejszym¹¹⁸.

Na Białostocczyźnie TKR była nadal zakonspirowana i nieprzygotowana do wyjścia na powierzchnię i legalnej działalności. Działalność podziemnej „Solidarności” ograniczała się raczej do kolportażu „Biuletynu Informacyjnego”, bibuły oraz udziału w uroczystościach patriotycznych i religijnych. Nie było struktur „Solidarności” w białostockich zakładach pracy. Narastało zniecierpliwienie społeczne przedłużającym się kryzysem gospodarczym. Powszechna była opinia, iż w gospodarce zamiast być lepiej jest coraz gorzej. W rezultacie powstawał coraz większy rozdźwięk między tzw. optymizmem władz a odczuciami społeczeństwa. Nasilała się krytyka władz z powodu powolnego i nieudolnego wprowadzania reformy gospodarczej, a także z powodu wzrostu kosztów utrzymania¹¹⁹. Białostoccy liderzy odczuwali zubożenie społeczeństwa na ich kolejne apele i inicjatywy. Duchową pociechą był już tradycyjny udział w uroczystościach z okazji kolejnej rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę. Jednak i tutaj odczuwało się zubożenie społeczne. Tylko 200 osób spotkało się na Cmentarzu Wojskowym w Zwierzyńcu. Podczas manifestacji przemawiali: Stanisław Marczuk i Robert Tyszkiewicz - przedstawiciel niezależnej młodzieży Białegostoku. Po odśpiewaniu religijnych i patriotycznych pieśni zebrani przeszli ulicami Białegostoku do kościoła św. Rocha, gdzie została odprawiona uroczysta Msza święta w intencji Ojczyzny. W nabożeństwie koncelebrowanym przez ks. Wacława Lewkowicza oprócz członków „Solidarności” wzięli udział mieszkańcy Białegostoku. We Mszy świętej uczestniczyły poczty sztandarowe Duszpasterstwa Ludzi Pracy i „Solidarności” Pracowników Służby Zdrowia¹²⁰.

Ciągle pogłębiający się kryzys gospodarczy, spadek poparcia społeczeństwa do przeprowadzanych reform gospodarczych zmusił władze do zapytania społeczeństwa o celowość tych reform. 6 maja 1987 r. Sejm uchwalił zmianę konstytucji, wprowadzając do niej możliwość przeprowadzenia referendum, a

¹¹⁸ *Komunikat TKK NSZZ „S”, TR NSZZ „S” i Przewodniczącego Lecha Wałęsy*, „Biuletyn Informacyjny...” 1987, nr 102, s. 1; także J. Skórzyński, dz. cyt., s. 41.

¹¹⁹ *Nie podpisana ekspertyza na temat sytuacji wewnętrznej w kraju i stosunku państw zachodnich do PRL z 28 sierpnia 1987 r.*, [w:] Polska 1986-1989, dz. cyt., s. 37-38.

¹²⁰ „Biuletyn Informacyjny...” 1987, nr 102, s. 1.

następnie uchwalił ustawę o konsultacjach społecznych i referendum . **7 października 1987 r.** pisarz Jan Dobraczyński - przewodniczący PRON, zwrócił się do Sejmu z propozycją przeprowadzenia ogólnokrajowego referendum w sprawie reform w gospodarce i demokracji życia społecznego. 23 października 1987 r. Sejm uchwalił przeprowadzenie 29 listopada powszechnego referendum na temat tempa i zakresu reform¹²². Pytania, które ułożył partyjny psycholog Janusz Reykowski, zostały tak sformułowane, by maksymalnie ułatwić oczekiwaną przez władze odpowiedź „Tak”. W kierownictwie PZPR przywiązywano dużą wagę do przebiegu referendum. Jego autorem był sam W. Jaruzelski. Partia po raz pierwszy decydowała się oddać pod osąd opinii publicznej swoje zamierzenia, sądząc, że zyskają one łatwą aprobatę¹²³.

30 listopada 1987 r. Wojewódzka Komisja do Spraw Referendum w składzie: Wiktor Łotocki - przewodniczący, Stanisław Barszczewski, Edward Głós, Jan Krupa - wiceprzewodniczący, Henryk Zakrzewski - sekretarz, Jan Dadyński, Mieczysław Gliński, Jerzy Grygorczuk, Bogumiła Kaczyńska, Halina Marczyk, Aleksandra Nowacka, Kazimierz Sądziel, Wanda Skłodowska - Kogut, Waldemar Szumowski, Józef Wojtulewicz, Jan Zieniuk - członkowie, ustaliła wyniki głosowania na terenie województwa białostockiego. Uprawnionych do głosowania było 482826 osób, w głosowaniu wzięło udział 318648, z tego 1447 kart do głosowania uznano za nieważne, a za ważne 317201. Na pytanie 1: *Czy jesteś za pełną realizacją przedstawionego Sejmowi programu radykalnego uzdrowienia gospodarki, zmierzającego do wyraźnej poprawy warunków życia społeczeństwa, widząc, że wymaga to przejścia przez trudny dwu- trzyletni okres szybkich zmian?* głosowało za „tak” 194809 głosujących, na „nie” głosowało 97473 osób, nie udzieliło odpowiedzi na postawione pytanie albo też przekreśliło kartę w obrębie tego pytania 24919 głosujących. Na pytanie 2: *Czy opowiadasz się za polskim modelem głębokiej demokracji życia politycznego, której celem jest umocnienie samorządności, rozszerzenie praw obywateli i zwiększenie ich uczestnictwa w rządzeniu krajem?* — odpowiedzi „tak” udzieliło 203151 głosujących, odpowiedzi „nie” udzieliło 88514 głosujących, nie udzieliło odpowiedzi na postawione pytanie albo też przekreśliło kartę w obrębie tego pytania 25536 głosujących. W Białymstoku uprawnionych do głosowania było 182347 osób, wydano kart 102308, nieważne 790, ważne 101518, na pytanie I: było tak 60929, nie 33136, nie udzieliło odpowiedzi 7453. Na pytanie II: tak 66682, na nie 27218, nieważne 7618¹²⁴. Pierwsze pytanie poparło 61,4% uprawnionych do głosowania, zaś na „nie” głosowało 30,7% uprawnionych. Na

¹²¹ Dz. U. 1987 nr 14, poz. 82.

¹²² Monitor Polski 1987 nr 30, poz. 232.; J. Kuciński, *Polskie referendum 29 listopada 1987*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 2, s. 46.

¹²³ J. Skórzyński, dz. cyt., s. 47-49; także A. Dudek, *Kalendarium 1986-1989. Polska droga do demokracji*, [w:] Polska 1986-1989: koniec systemu. Materiały z międzynarodowej konferencji w Miedzeszynie 21-32 października 1999. Tom 1. Referaty, pod red. P. Machcewicza, Warszawa 2002, s. 184.

¹²⁴ APB, Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku 1974-1990, sygn. 58, k. 7 i 7v, 50 i 50v.

drugie pytanie pozytywnie odpowiedziało 64% głosujących, zaś negatywne 27,9% głosujących. Frekwencja w województwie białostockim wyniosła 66%¹²⁵.

Po nieudanym referendum rząd zwrócił się do tzw. konstruktywnej opozycji z mglistą propozycją rozmów. Jak okazało się później, ekipa rządząca nie zamierzała jednak zmieniać zasad funkcjonowania instytucji życia publicznego ani pozwolić na relegalizację NSZZ „Solidarność”. Jej oferta sprowadzała się do gotowości przyjęcia poszczególnych osób z solidarnościowej elity do sfery władzy¹²⁶.

Na początku **grudnia 1987 r.** Stanisław Marczuk został zatrzymany przez funkcjonariuszy SB. Skonfiskowano znalezione przy nim wydawnictwa podziemne i przeprowadzono rewizję w domu, podczas której bezprawnie zabrano mu 55 tys. zł. Podczas przetrzymywania na komendzie pobrano mu odciski palców. W obu tych sprawach Stanisław Marczuk złożył protest do prokuratora wojewódzkiego.

W dwa tygodnie później Kolegium ds. Wykroczeń skazało Stanisława Marczuka na zapłacenie 45 tys. zł plus 1 tys. zł jako pokrycie kosztów oraz przepadek zatrzymanych wydawnictw¹²⁷.

Po raz kolejny w kościele Niepokalanego Serca Maryi w Dojlidach odprawiona została Msza święta w intencji internowanych, więzionych i prześladowanych mieszkańców Białegostoku. Mszę koncelebrował i homilię wygłosił ks. Stanisław Suchowolec. Nawiązując do postaci Jana Chrzciciela, „prostującego ścieżki pańskie”, przypomniał historię „Solidarności”. Tak jak św. Jan został zgładzony za głoszenie prawdy, tak „Solidarność” została zgnieciona, a jej działacze byli szykanowani. Ksiądz S. Suchowolec przypomniał ofiary komunistycznego systemu, w tym księdza Jerzego Popiełuszkę i Zdzisława Ciniowicza, który ciężko chory na serce był zabierany ze szpitala i przesłuchiwany przez SB. Swą nieugiętą postawę przypłacił życiem. Ale jak podkreślił ksiądz Suchowolec, „Solidarność” nie zginęła, a zgromadzeni działacze byli dowodem trwania Związku. Ksiądz zaapelował o zaprzestanie kłótni i sporów w samym Związku, gdyż tylko, jak podkreślił, jedność może doprowadzić do ostatecznego zwycięstwa. Po odśpiewaniu hymnu „Boże, coś Polskę” zebrani podzielili się opłatkiem, złożyli sobie życzenia, a następnie udali się na wspólną wieczerną wigilijną, podczas której młodzież z miejscowej parafii śpiewała kolędy przy akompaniamencie gitary. Na uroczystości pojawiło się mniej osób niż w latach poprzednich, co potwierdza tylko opinię, iż wszelka działalność zubożniała działaczom i sympatykom „Solidarności”. Poza tym kierownictwo białostockiej „Solidarności” było nadal skłócone i tam gdzie pojawiali się liderzy

W kraju frekwencja wyniosła 63%, żadne z zadanych pytań nie uzyskało wystarczającej liczby pozytywnych odpowiedzi, gdyż władze ustaliły, iż rezultaty będą ważne dopiero przy udziale co najmniej 50% uprawnionych, a nie tylko głosujących; zob. *Obwieszczenie o wynikach referendum przeprowadzonego w dniu 29 listopada 1987 r.*, „Gazeta Współczesna” 1987, nr 281 z 2 XII, s. 1.

¹²⁶ B. Gacek, *Okragły stół-geneza i przebieg*, „Wiadomości Historyczne” 1993, nr 2, s. 65.

¹²⁷ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 103, s. 1.

jednej z grup, to na spotkania z zasady nie przychodzili członkowie innych grup¹²⁸.

24 stycznia 1988 r. przed Kolegium ds. Wykroczeń stanęli Stanisław Marczuk i Robert Tyszkiewicz, oskarżeni o kierowanie nielegalnym zgromadzeniem w dniu 11 listopada 1987 r. na Cmentarzu Wojskowym w Białymstoku. Stanisław Marczuk musiał zapłacić 30 tys. zł grzywny, a Robert Tyszkiewicz 15 tys. zł. Stanisław Marczuk zapowiedział odwołanie się od tej decyzji. Tego samego dnia przed kolegium stanęła Anna Kuczyńska, oskarżona o rozrzucanie ulotek o antysocjalistycznej treści. Sprawę odroczone. Kolegium II instancji zatwierdziło orzeczenie, uznające winnym Stanisława Marczuka wykroczenia z art. 1 pkt Kodeksu Wykroczeń¹²⁹.

1 maja 1988 r. po Mszy świętej wychodzący z Bazyliki Prokatedralnej sformowali pochód. Na jego czele czterej mężczyźni nieśli transparenty z napisem: „*Nie ma wolności bez „Solidarności”, Uwolnić więźniów politycznych*”. Około 100 osób ruszyło w kierunku skrzyżowania z ulicą Sienkiewicza. Tam oczekiwał na nich policyjny kordon. ZOMO zablokowało przejście, odgradzając demonstrantów od uczestników oficjalnego pochodu. Doszło do skandowania haseł: *Mniej milicji - więcej chleba*. Demonstranci udali się na ulicę Dzierżyńskiego, która także została zablokowana przez ZOMO. Uczestników demonstracji zaczęli fotografować funkcjonariusze SB. Na ulicy Sienkiewicza ZOMowcy wyciągnęli z tłumu Stanisława Marczuka i odprowadzili go do budynku szkoły, który został natychmiast otoczony przez ZOMO. Po tym incydencie uczestnicy demonstracji rozeszli się spokojnie do domów. Stanisław Marczuk został zwolniony.

Trudna sytuacja ekonomiczna oraz podwyżki cen wywołały sytuacje konfliktowe i strajki. 25 kwietnia 1988 r. rozpoczął się strajk pracowników komunikacji miejskiej w Bydgoszczy. Miał on charakter płacowy i wybuchł bez udziału „Solidarności”, niemniej okazał się zapalnikiem, który zapoczątkował kolejne protesty. Następnego dnia stanęła Huta im. Lenina w Krakowie. Obok żądań podwyżki płac wysunięto tam postulat przywrócenia do pracy zwolnionych w stanie wojennym działaczy „Solidarności”. W trzy dni później zastrajkowali pracownicy Huty Stalowa Wola. Wysunęli oni żądanie zalegalizowania działalności „Solidarności” w ich zakładzie pracy. 2 maja 1988 r. zastrajkowała Stocznia Gdańska. Władze przyjęły taktkę przeczekania i drobnych ustępstw. Ireneusz Sekuła uznał, że strajki rządu nie dotyczą, a wszelkie problemy powinny być załatwiane z dyrektorami zakładów. Zapowiedział jednak podwyższenie zarobków.

⁹ Tamże, 1988, nr 104, s. 2.

¹⁰ Tamże, 1988, nr 107, s. 3.

¹¹ T. Tabako, *Strajk 88*, Warszawa 1992, s. 66.

4 maja 1988 r. oddziały milicyjne brutalnie zaatakowały robotników strajkujących w Nowej Hucie. Wiele osób pobito, dziesiątki aresztowano. Odmiennie potraktowano strajk w Stoczni Gdańskiej. Oddziały ZOMO otoczyły strajkujący zakład, ale po pewnym czasie milicja się wycofała, mimo iż władze orientowały się, że strajkuje tylko nieliczna część pracowników Stoczni¹³².

L. Wałęsa uznał strajk za przedczesny i przez pierwsze dwa dni odmawiał przeniesienia się do Stoczni. Bogdan Borusewicz namawiał Wałęsę argumentując, że jeśli ZOMO wkroczy do Stoczni i w środku nie znajdzie Wałęsę, dojdzie do kompromitacji. Był to argument, który przekonał Wałęsę i trzeciego dnia protestu dołączył do strajkujących. Było ich w tym czasie ponad 600 osób z przewagą młodzieży (17-22 lata), czyli tych, którzy w czasie tzw. pierwszej „Solidarności” byli jeszcze dziećmi. W zespole doradców Komitetu Strajkowego (byli tam Tadeusz Mazowiecki, Andrzej Wielowieyski i Andrzej Celiński) trwała dyskusja o potrzebie zakończenia strajku, który powoli się załamywał ze względu na malejącą frekwencję. A. Celiński zaproponował grupowe wyjście ze Stoczni. Tak też się stało. 9 maja 1988 r. Komitet Strajkowy podjął decyzję o zakończeniu strajku, a następnego dnia o godzinie 20 strajkujący opuścili Stocznnię. Na czele pochodu szli L. Wałęsa i T. Mazowiecki, trzymając się pod rękę .

133

Łącznie strajki i konflikty załóg z kierownictwem objęły 72 zakłady pracy w 28 województwach. Były wśród nich m.in.: 4 huty i 1 zakład przetwórstwa hutniczego, 3 stocznie, w tym 1 stocznia rzeczna, 8 przedsiębiorstw komunikacyjnych, 16 fabryk i zakładów wytwórczych maszyn, urządzeń, aparatury i pojazdów mechanicznych, 3 zakłady górnicze, 5 zakładów przetwórstwa, 6 zakładów produkcyjno-remontowych i naprawczych, 2 przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, 9 jednostek spółdzielczych. Zdecydowana większość strajków miała charakter spontaniczny. Wszystkie protesty o charakterze politycznym były inspirowane przez podziemnych działaczy "Solidarności". Wśród żądań politycznych najczęściej wymieniano pluralizm związkowy, czyli legalizację NSZZ „Solidarność”, uwolnienie więźniów politycznych, zapewnienie bezpieczeństwa i niekaralności uczestnikom strajków, przywrócenie do pracy osób zwolnionych dyscyplinarnie. Żądano także podwyżek płac oraz dodatków osłonowych jako rekompensatę za podwyżki cen, domagano się również modyfikacji systemów wynagrodzeń¹³⁴.

W maju 1988 r. w Białymstoku strajki nie wybuchły. Tymczasowa Komisja Regionalna wydała oświadczenie, w którym potępiła władzę za stosowanie siły wobec strajkujących robotników. Podkreślono, iż społeczeństwo polskie nie zrezygnuje ze swych dążeń i praw, a sierpnia 1980 r. nie da się wymazać z

A. Garlicki, *Karuzela. Rzecz o Okrągłym Stole*, Warszawa 2003, s. 95.

¹³³ T. Tabako, dz. cyt., s. 94-99.

¹³⁴ *Informacja o wynikach badań nad rolą członków PZPR w sytuacjach konfliktowych w zakładach pracy sporządzona w czerwcu 1988 r. w Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej*, [w:] Polska 1986-1989... T. 3 Dokumenty, Warszawa 2002, s. 108-109.

polskiej historii. Zaapelowano do władz o rozsądek i przystąpienie do dialogu z „Solidarnością”¹³⁵.

Strajki w innych regionach kraju wzmogły czujność białostockiej SB. Zbierano informacje i komentarze o zamiarach załóg, dokonano rozpoznania pod kątem powstawania komitetów strajkowych, sporządzono plany zabezpieczenia urządzeń poligraficznych i radiowęzłów. Opracowane zostały scenariusze rozmów z osobami, które mogłyby kierować strajkami¹³⁶.

Wydarzenia w kraju spowodowały, iż w połowie **maja 1988 r.** odbyło się zebranie założycielskie przedstawicieli prawie wszystkich wydziałów Fabryki Przyrządów i Uchwytów w celu wybrania nowych władz do Tymczasowej Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”¹³⁷. W jej skład wchodził przewodniczący, trzech wiceprzewodniczących, sekretarz i członek. Postanowiono, iż sekretarz TKZ będzie jednocześnie skarbnikiem, oraz że działalność Komisji będzie tajna. Komisja postanowiła zintegrować załogę „Uchwytów” wokół niezależnego ruchu związkowego. Stwierdzono, iż ponad 70% załogi nie należało do rządowych związków zawodowych i postanowiono tę lukę wypełnić. Zaapelowano do członków „Solidarności”, by wybierali przedstawicieli do kontaktów z TKR. Żądano, aby władza usiadła do wspólnego stołu z przedstawicielami społeczeństwa i obrała wspólny front działania. Komisja zaapelowwała również do innych zakładów pracy, by za jej przykładem i organizowały niezależne struktury związkowe, które wywalczą swobody demokratyczne i pluralizm związkowy. Zwrócono się również do członków TKR o wsparcie¹.

W czerwcu 1988 r. niezwykle bogatą oprawę miała procesja Bożego Ciała w Białymstoku. Oprócz wielu tysięcy wiernych w uroczystej procesji i nabożeństwie brały udział poczty sztandarowe białostockich rzemieślników, Duszpasterstwa Ludzi Pracy i służby zdrowia oraz licznie zgromadzona młodzież i duchowieństwo. W czasie uroczystej Mszy świętej homilię wygłosił ks. Tadeusz Olszewski. Zakończył się także II Kongres Eucharystyczny. Uroczysta procesja przeszła Aleją 1 Maja. W uroczystościach liczny udział wzięli członkowie i sympatycy białostockiej „Solidarności”. Po raz pierwszy od stanu wojennego został pokazany społeczeństwu Białegostoku sztandar NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok¹³⁹.

W sierpniu 1988 r. przez Polskę przetoczyła się kolejna fala strajków. 15 sierpnia rozpoczął się strajk okupacyjny załogi Kopalni Węgla Kamiennego „Manifest Lipcowy” w Jastrzębiu, która sformułowała 21 postulatów (oprócz postulatów ekonomicznych żądano legalizacji NSZZ „Solidarność”). Górnicy strajkowali przez prawie trzy tygodnie. Pomimo gróźb ze strony władz, górnikom zagwarantowano bezpieczeństwo. Do strajkujących przyjechał Lech Wałęsa. W dwa dni później zastrajkował Szczecin. Następnie do strajkujących dołą-

¹³⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1988 nr 109, s. 2.

¹³⁶ AIPN Bi, Protokół z narady roboczej Wydziału V SB, sygn. 0044/338, k. 79-79v.

¹³⁷ Działania związkowców w FPI U kompletnie zaskoczyły funkcjonariuszy SB, zob.: AIPN, Protokół..., sygn. 0044/338, k. 79v.

¹³⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 109, s. 2.

czyły załogi Stoczni Gdańskiej, Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego we Wrocławiu, kopalnie w Jastrzębiu i Piekarach Śląskich, Huty Warszawa, Ursusa¹⁴⁰.

20 sierpnia 1988 r. zebrał się Komitet Obrony Kraju, któremu przewodniczył gen. W. Jaruzelski. Obecni byli m.in. Zbigniew Messner (Prezes Rady Ministrów), Józef Czyrek (członek Biura Politycznego, sekretarz KC PZPR), gen. Florian Siwicki (Minister Obrony Narodowej), Czesław Kiszczak (minister Spraw Wewnętrznych), Roman Malinowski (marszałek Sejmu). Posiedzenie KOK odbywało się w krajobrazie społeczno-politycznym przypominającym Polskę z sierpnia 1980 r. Dyskutowano o wprowadzeniu stanu wyjątkowego¹⁴¹ w Polsce. Trwało wcielanie żołnierzy rezerwy do pododdziałów ROMO¹⁴².

Na wydarzenia w kraju z nadzieją patrzyli działacze TKR. **21 sierpnia 1988 r.** Stanisław Marczuk zwrócił się z apelem o wsparcie strajkujących i organizowanie strajków w białostockich zakładach¹⁴³. Na apel Przewodniczącego zareagowały tylko niektóre załogi. 24 sierpnia 1988 r. Tymczasowa Komisja Zakładowa „Solidarności” w „Uchwytach” ogłosiła pogotowie strajkowe oraz wystosowała postulaty do dyrektora zakładu pracy, Sejmu oraz Rady Państwa, solidaryzujące się ze strajkującą Stoczną Gdańską. Żądano m. in. przywrócenia S. Marczuka do pracy w „Uchwytach”¹⁴⁴. Pogotowie strajkowe ogłoszono również w „Pakpolu”, Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym, PTHW, w „Fastach” zbierano podpisy pod postulatami na poszczególnych wydziałach. Postulaty wysłano do L. Wałęsy i Sejmu PRL¹⁴⁵.

Poparciem dla strajkujących załóg był liczny udział członków i sympatyków „Solidarności” w uroczystościach zorganizowanych w Białymstoku z okazji ósmej rocznicy podpisania umów sierpniowych. Wzięło w nich udział ponad tysiąc osób, które zgromadziły się w kościele św. Rocha na uroczystej mszy świętej. Jej początek poprzedził uroczysty przemarsz w kierunku ołtarza regionalnych sztandarów „Solidarności” ze sztandarem Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” na czele. Po mszy odbył się krótki program artystyczny. Następnie zgromadzeni udali się pod krzyż misyjny, gdzie wspólnie odmówili modlitwę „Anioł Pański”. Stanisław Marczuk podziękował kapłanom i wszystkim

¹⁴⁰ T. Tabako, dz. cyt., s. 182.

¹⁴¹ Instytucja stanu wyjątkowego w Polsce została wprowadzona do obowiązującego w PRL porządku prawnego ustawą z dnia 20 lipca 1983 r. o zmianie Konstytucji PRL (Dz. U. z 1983 Nr 39, poz. 175). Zapowiedziana przez Konstytucję ustawa szczegółowo regulowała warunki wprowadzenia stanu wyjątkowego.; A. Dudek, *Przyczynek do genezy okrągłego stołu. Posiedzenie Biura Politycznego KC PZPR z 21 VIII 1988 r.*, „Arcana” 1999, nr 30, s. 161.

¹⁴² L. Kowalski, *Stan wyjątkowy - okrągły stół*, „Arka” 1993, nr 44-45, s. 16-17.

¹⁴³ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 110, s. 1-3.

¹⁴⁴ Uznano, iż organizacja partyjna w zakładzie jest skostniała i niereformowalna. Domagano się ograniczenia działalności członków PZPR do funkcji opiniotwórczych i wprowadzenia pluralizmu związkowego w PRL i mechanizmów rynkowych, sprawdzonych w rozwiniętych państwach demokratycznych. Stwierdzono również, iż obecne związki zawodowe nie reprezentowały interesów załogi „Uchwytów”; zob.: M. Grześkiewicz, *Skomplikowane urządzenie*, „Gazeta Współczesna” 1988, nr 180 z 3 IX, s. 1,3.

¹⁴⁵ „Druk ulotny”. Pismo międzyzakładowych struktur „S”, szeregowych członków „S” oraz ich sympatyków 1988, nr 11, s. 3.

zebrany za udział we mszy świętej. Zaapelował również o udzielenie poparcia strajkującym robotnikom¹⁴⁶.

31 sierpnia 1988 r. L. Wałęsa spotkał się z Cz. Kiszczakiem w rządowej willi w Warszawie. Na życzenie lidera „Solidarności” świadkiem spotkania był ks. biskup Bronisław Dąbrowski, a Cz. Kiszczak zaprosił - dla równowagi - Stanisława Cioska. Było to pierwsze od 13 grudnia 1981 r. oficjalne spotkanie przedstawicieli komunistycznej władzy i solidarnościowej opozycji. 16 września, tym razem w obszerniejszej, podwarszawskiej willi w Magdalence, doszło do spotkania w szerszym gronie, z udziałem przedstawicieli PZPR, „Solidarności”, prokomunistycznych związków zawodowych OPZZ, współzrządzających z komunistami stronnictw satelickich Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego oraz Kościoła¹⁴⁷.

1 września 1988 r. zakończył się strajk w Stoczni Gdańskiej. W odpowiedzi na apel L. Wałęsy i wobec oświadczenia Sekretariatu Episkopatu Polski, który przejął na siebie odpowiedzialność za nadzorowanie kwestii bezpieczeństwa osobistego i pracowniczego strajkujących, przerwano strajk w Nowej Hucie. W Szczecinie strajki zakończyły się dwa dni później. Do kopalni węgla kamiennego „Manifest Lipcowy” przybył L. Wałęsa, który wygasił strajk trwający trzy tygodnie. Górnicy uzyskali ograniczone gwarancje pracownicze¹⁴⁸.

Po zakończeniu strajków władza zrozumiała, iż niezbędne są głębokie reformy, które można było przeprowadzić pod warunkiem porozumienia się z wciąż nielegalną „Solidarnością”. Również na Białostocczyźnie czuło się nadciągającą odwilż. Odbyło się zebranie pracowników „Uchwyków”, na którym wyrazili oni wolę założenia Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Kierowano się tu przede wszystkim potrzebą zapewnienia pracownikom ochrony związkowej, jak również potrzebą aktywnej działalności na rzecz podźwignięcia Polski z kryzysu. W tym celu wybrano Tymczasowy Komitet Zakładowy NSZZ „Solidarność” Fabryki Przyrządów i Uchwyków w składzie: Tadeusz Sosnowski - przewodniczący, Andrzej Jeżerys, Lucjan Citko, Sawa Lewandowski, Stanisław Koc, Janusz Jaroszuk, Andrzej Waluda, Wiesław Targoński, Daniel Herman i Kazimierz Kozicki. Komitet postanowił wystąpić do Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku o rejestrację NSZZ „S” Fabryki Przyrządów i Uchwyków w Białymstoku, poprzeć politykę Lecha Wałęsy, wysłać do Sejmu PRL petycję o legalizację NSZZ „Solidarność”¹⁴⁹. TKZ NSZZ „Solidarność” w „Uchwykach” zwrócił się do ks. dziekana Macieja Pawlika, proboszcza parafii Niepokalanego Serca Maryi, o wyrażenie zgody na podjęcie obowiązków kapelana ludzi pracy przez ks. wikarego Stanisława Suchowolca. Ksiądz M. Pawlik taką zgodę wyraził i ks. Suchowolec objął przewodnictwo duchowe „Solidarności”¹⁵⁰.

¹⁴⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 110, s. 4.

¹⁴⁷ J. A. Majcherek, *Pierwsza dekada III Rzeczypospolitej 1989-1999*, Warszawa 1999, s. 20.

¹⁴⁸ T. Tabako, dz. cyt., s. 225-226.

¹⁴⁹ „Smoluch”. Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Fabryki Przyrządów i Uchwyków, wrzesień-listopad 1988, s. 3.

¹⁵⁰ Z. Branach, dz. cyt., s. 43

30 września 1988 r. TKZ NSZZ „Solidarność” w „Uchwytach” wystąpił do Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku z wnioskiem o rejestrację „Solidarności”, powołując się na art. 84 Konstytucji PRL, art. 2 Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy. Nad prawidłowym przebiegiem rejestracji miał czuwać mecenas Lech Lebensztejn¹⁵¹.

Prawdziwy przełom nastąpił w Białymstoku dopiero 9 października 1988 r., kiedy to TKR podjęła decyzję o samorozwiązaniu się i przekazaniu wszystkich uprawnień na ręce przewodniczącego Stanisława Marczuka. Działaczom zebranych w salce przy Kościele w Dojlidach tekst oświadczenia odczytał Roman Wilk. W wyniku spotkania powstała Regionalna Komisja Wykonawcza Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w następującym składzie: Stanisław Marczuk - przewodniczący, Krzysztof Ancypo, Konrad Kruszewski, Krzysztof Paliński, Romuald Rozwadowski, Jerzy Rybnik, Adam Sypytkowski, Robert Tyszkiewicz - rzecznik prasowy, Andrzej Waluda, Roman Wilk, Stanisław Gościński. RKW była reprezentacją członków NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok i stanowiła tymczasową władzę Związku w Regionie. Jej głównym celem była koordynacja i wspomaganie działań zakładowych organizacji związkowych, zmierzających do ponownej legalizacji NSZZ „Solidarność”. RKW NSZZ „Solidarność” upoważniła Ewę Sypytkowską do utworzenia Regionalnej Komisji Interwencji i Praworządności NSZZ „Solidarność”, której celem było udzielanie pomocy prawnej i materialnej wszystkim osobom represjonowanym za działalność niezależną, bez względu na przynależność organizacyjną. W skład Komisji weszli, obok Ewy Sypytkowskiej, Walenty Olendzki i Teresa Gołębiwska¹⁵².

W składzie RKW znalazło się niewielu działaczy z okresu legalnej działalności NSZZ „Solidarność” w latach 1980-1981, czy też później działających w podziemiu. Stanisław Marczuk fakt ten tłumaczył tym, iż nie do wszystkich działaczy udało mu się dotrzeć i poinformować ich o swych zamierzeniach. Taki stan rzeczy niósł niebezpieczeństwo utworzenia konkurencyjnych struktur związkowych.

¹⁵¹ „Bez Debitu”. Kwartalnik Nieregularny. Wydawnictwo Północno-Wschodnie. Dokumenty. Sprawa Uchwyków 1989, s. 23; Z. Branach, dz. cyt., s. 52; także Druk ulotny. Pismo międzyzakładowych struktur „S”, szeregowych członków „S” oraz ich sympatyków. Białystok 1988, nr 13, s. 1-2

¹⁵² Relacja Ewy Sypytkowskiej z października 1999 r.

Rozdział IV

Zwycięstwo

1. Tworzenie się jawnych struktur „Solidarności” na Białostocczyźnie

Powstanie Regionalnej Komisji Wykonawczej rozpoczynało kolejny etap działalności NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie. Po kilku latach nielegalnej działalności powstawały jawne struktury Związku. Wniosek o rejestrację złożył TKZ NSZZ „Solidarność” w „Uchwytach”. Pomocy prawnej udzielił mecenas Lech Lebensztejn. Jednak **10 listopada 1988 r.** Sąd Wojewódzki wniosek odrzucił. Liczni sympatycy NSZZ „Solidarność” udali się zwartą grupą do kościoła św. Rocha (pod budynkiem KW PZPR manifestujący skandowali „Solidarność”), gdzie mszę świętą odprawił ksiądz S. Suchowolec, chwając odważną postawę robotników z „Uchwyków”¹, za przykładem których poszły inne zakłady pracy Białostocczyzny.

15 października 1988 r. w BZPB „Fasty” powstała Komisja Organizacyjna NSZZ „Solidarność”². Komisja przeprowadziła akcję zbierania deklaracji wstąpienia do NSZZ „Solidarność”, w czasie której zgłosiło się 575 pracowników³. J. Jamiołkowski poinformował dyrektora zakładu o powstaniu Komisji. Ten zaś powiadomił o tym fakcie prokuratora rejonowego, który wezwał J. Jamiołkowskiego na rozmowę ostrzegawczą⁴. W kilka tygodni później Komisja Organizacyjna na zebraniu załogi przekształciła się w Komitet Założycielski,

¹ „Regionalny Informator Solidarności” 1988, nr 1, s. 1; także A. Boruch, *Podlaska Stocznia Gdańska*, „Kurier Poranny” 2002, nr 108, s. 4-5; także relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

² W skład Komisji Zakładowej weszli: Jerzy Jamiołkowski, Szymon Bielski, Romuald Rozwadowski, Jerzy Woźniowski, Danuta Brzósko, Czesława Stypułkowska, Leontyna Omielańczyk, Krystyna Waszkiewicz, Władysława Sobolewska, Janina Szpajchler, zob. J. Jamiołkowski, dz. cyt., s. 59.

³ Druk ulotny. Pismo międzyzakładowych struktur „S”, szeregowych członków „S” oraz ich sympatyków, Białystok 1989, nr 19, s. 1.

⁴ APB, UWB 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO z 20 października 1988 r., sygn. 1/49, s. 40.

który wystąpił - zgodnie z ustawą o związkach zawodowych - do Sądu o rejestrację. Do rozprawy rejestracyjnej wyznaczonej na 19 grudnia 1988 r. nie doszło, gdyż Sąd Wojewódzki nie rozpatrywał żadnych spraw zgłoszonych przez Komitety Założycielskie⁵.

Rozpoczęła działalność grupa inicjatywna NSZZ „Solidarność” w BZPT „Unitra-Biazet”. Związkowcy zażądali od dyrekcji zakładu wydania sztandaru KZ NSZZ „Solidarność” z lat 1980-1981. W listopadzie złożono wniosek o rejestrację Komisji w Sądzie Wojewódzkim⁶.

Odradzanie się struktur NSZZ „Solidarność” w zakładach pracy w Białymstoku zaniepokoiło władze wojewódzkie. 20 października 1988 r. na posiedzeniu WKO, W. Kołodziejuk stwierdził, iż w niektórych zakładach pracy dyrektorzy pozwolili na działalność „Solidarności”, w związku z czym wojewoda został zobowiązany do przeprowadzenia z nimi rozmów. Największy niepokój władz partyjnych budziła sytuacja w „Uchwytach”, którymi zarządzał dyrektor G. Szutkiewicz. Miał on być wezwany na rozmowę w pierwszej kolejności. KOK zobowiązał WKO do powołania plutonów porządkowo - ochronnych w zakładach pracy produkujących na potrzeby wojska. W przypadku rozruchów i strajków miały one przejąć kontrolę nad zakładem. W województwie białostockim wytypowano 9 takich zakładów (m.in. „Uchwyt” i „Unitra-Biazet”)⁷.

Jesienią 1988 r. białostocka „Solidarność” poniosła bolesną stratę. 19 października zmarł Michał Pietkiewicz, pracownik Przedsiębiorstwa Elektryfikacji i Technicznej Obsługi Rolnictwa „Eltor”. We wrześniu 1980 r. był członkiem Komitetu Robotniczego, pierwszym przewodniczącym Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Regionu Białystok (12 września 1980 - 12 października 1980), członkiem Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność”, jak również od listopada 1980 r. członkiem prezydium MKZ. Do I Walnego Zjazdu Delegatów (25 -26 czerwca 1981 r.) uczestniczył w pracach Zarządu Regionu, jako odpowiedzialny za Społeczny Komitet Budowy Pomnika „Solidarności” i Fundacji Sztandaru. Na Walnym Zjeździe Delegatów wybrano go na wiceprzewodniczącego Zarządu Regionu. Na jego grobie na cmentarzu farnym stanęły trzy krzyże wileńskie. W imieniu przyjaciół z „Solidarności” i Zarządu Regionu nad grobem przemawiali Krzysztof Burek i Leopold Stawecki⁸.

Odradzała się „Solidarność” na białostockich uczelniach. Pod koniec października w Filii UW w Białymstoku odbyło się zebranie pracowników, na którym utworzono Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”. Zdecydowano, że

⁵ Druk ulotny... 1989, nr 19, s. I.

⁶ APB, KW PZPR, Informacja sekretarza KW PZPR w Białymstoku Józefa Piechowskiego nt. funkcjonowania struktur byłego NSZZ „Solidarność”, działających nielegalnie w zakładach pracy województwa białostockiego przekazana Maciejowi Lubczyńskiemu - kierownikowi Wydziału Społeczno-Zawodowego K.C PZPR w dniu 14 stycznia 1989 r., sygn. 1, k. 1-2.

⁷ APB, UW 1974-1998, WKO, Protokół z posiedzenia WKO z 20 października 1988 r., sygn. 1/49, s. 41.

⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 111, s. 9-10.

chętni do wstąpienia do Związku mogą przez tydzień wpisywać się na wyłożone listy, a następnie podjęta zostanie sądowa rejestracja „Solidarności”⁹.

Nie obyło się również bez szykan ze strony władz. Pod koniec października 1988 r. pięciu członków Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” z „Uchwytów” w Białymstoku zostało wezwanych do prokuratury, gdzie grożono im sankcjami karnymi za prowadzenie działalności związkowej. Wezwania podpisał prokurator J. Kossakowski. RKW NSZZ „Solidarność” uznała to postępowanie za akt bezprawnej szyskany¹⁰.

Nie odstraszyło to działaczy „Solidarności” w innych instytucjach od organizowania niezależnych związków zawodowych. 22 października 1988 r. Komisja Założycielska NSZZ „Solidarność” w Spółdzielni Inwalidów „Naprzód” złożyła dokumenty rejestracyjne w Sądzie Wojewódzkim. Powstał piętnastoosobowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Zakładzie Gazowniczym, który również ubiegał się o rejestrację¹¹.

Na spotkaniu Regionalnej Komisji Wykonawczej z przedstawicielami zakładów pracy poinformowano zebranych o aktualnym stanie organizacyjnym Związku oraz dokooptowano do swego składu Ewę Pankiewicz - pracownika naukowego F UW w Białymstoku, członka Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” na Filii UW oraz Henryka Łupińskiego - pracownika ZNTK w Łapach. Zaproszony specjalista omówił sposoby prawnego zarejestrowania NSZZ „Solidarność”. RKW poparła stanowisko Lecha Wałęsy w obliczu zbliżających się rozmów „okrągłego stołu”. Białostoccy działacze mieli nadzieję, iż po zakończonych rozmowach dojdzie do ponownej legalizacji NSZZ „Solidarność” oraz szybkich i skutecznych przemian w życiu gospodarczym i politycznym Polski. Podkreślali przy tym, że katastrofalna sytuacja ekonomiczna oraz związana z nią radykalizacja nastrojów społecznych grożą niekontrolowanym wybuchem społecznego niezadowolenia. Przedyskutowano również przygotowania do obchodów 70. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości¹². Przedstawiciele RKW poparli stanowisko Komitetu Organizacyjnego NSZZ „Solidarność” w „Uchwytach”, który wysłał pismo protestacyjne do premiera Mieczysława Rakowskiego i przewodniczącego Lecha Wałęsy przeciwko likwidacji Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Jego autorzy podkreślili, iż był to cios wymierzony w Związek i osobiście w Lecha Wałęsę, cios uniemożliwiający rozpoczęcie rozmów przy „okrągłym stole”. Autorzy oświadczenia wyrazili solidarność z prawnikami Stoczni i obiecali wesprzeć ich działania¹³.

⁹ 6 października 1988 r. na Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku powstał jawny Komitet Założycielski Niezależnego Zrzeszenia Studentów, w skład którego weszli: Kazimierz Borowski, Robert Dorosz, Michał Hintertan, Mirosław Małaszewski, Robert Mrozowski, Tomasz Ostrowski, Sławomir Oźlański, Wojciech Rogacin, Jan Żabiuk, zob. „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 111, s. 5.

¹⁰ Tamże, s. 1-3.

¹¹ Tamże, s. 4.

¹² „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 111, s. 1.

¹³ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 112, s. 2.

W kilka dni później Sąd Wojewódzki w Białymstoku wyznaczył rozprawę rejestracyjną dla NSZZ „Solidarność” z „Uchwyków” oraz Zakładu Gazowniczego. Rozprawa jednak nie odbyła się. Zdjęto ją z wokandy i odesłano do Trybunału Konstytucyjnego w związku z niezgodnością ustawy o związkach zawodowych (jeden związek w jednym zakładzie) z konstytucją PRL. Zebrani udali się do kościoła św. Rocha, gdzie ks. S. Suchowolec odprawił mszę świętą w intencji rejestracji „Solidarności”. W drodze do kościoła Związkowcy rozdawali ulotki¹⁴.

Oprócz organizowania struktur w zakładach pracy przedstawiciele RKW wzięli czynny udział w uroczystościach patriotycznych z okazji 70. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. Rozpoczęła je msza święta w Bazylice Prokatedralnej, celebrowana przez księdza biskupa Edwarda Kisiela. Homilię wygłosił ksiądz biskup Edward Ozorowski. W czasie mszy poświęcono wieńiec, który w imieniu „Solidarności” złożony został przy płycie żołnierzy poległych w latach 1914 - 1920. Po mszy świętej ponad 3 tys. osób z pochodniami udało się ulicami Białegostoku na Cmentarz Wojskowy w Zwierzyńcu. W uroczystym przemarszu wzięły udział wszystkie niezależne organizacje działające na terenie miasta. Z transparentami szli członkowie KPN, studenci, licznie przybyli przedstawiciele zakładów pracy, głównie tych, które złożyły wnioski o legalizację NSZZ „Solidarność”. Wśród manifestantów dominowali studenci Filii UW w Białymstoku, którzy domagali się rejestracji Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Skandowano hasła: „*Nie ma wolności bez Solidarności*”, „*Lenin wasz, Stocznia nasza*”, „*Więcej leków - mniej ubeków*”, „*Chodźcie z nami, dziś nie biją*”. Milicja nie interweniowała. Manifestanci bez przeszkód dotarli na cmentarz, gdzie odmówiono modlitwę za dusze poległych i odśpiewano Rotę. W imieniu zebranych głos zabrał Stanisław Marczuk. W kościele na Dojlidach u księdza Stanisława Suchowolca uroczystą mszę świętą odprawił ksiądz Jerzy Sidorowicz. Poezję patriotyczną recytowała Dorota Stypułkowska - Wiszowata, a własne wiersze czytał Jan Leończuk¹⁵.

11 listopada 1988 r. na dziedzińcu Wydziału Humanistycznego Filii UW przy ulicy Świerkowej odbył się wiec z okazji 70. rocznicy odzyskania niepodległości, który zgromadził liczne rzesze studentów, gości z innych białostockich uczelni. Obecni byli niektórzy pracownicy Filii oraz przedstawiciele Niezależnego Zrzeszenia Studentów Białoruskich. Wiec rozpoczęła melodia „Mury”. Następnie Jan Żabiuk - student V roku historii - mówił o drogach odzyskania niepodległości. Przedstawiciele NZS, Robert Mrozowski i Robert Morgowik poinformowali zebranych o aktualnej sytuacji Zrzeszenia, jego programie działania. Delegacja Samorządu Studenckiego zadeklarowała gotowość współpracy z NZS. Przedstawiciel Niezależnego Zrzeszenia Studentów Białoruskich, Eugeniusz Wappa, złożył wszystkim życzenia z okazji historycznej rocznicy. „Soli-

¹⁴ „Międzyrodowiskowy Biuletyn Informacyjny NZS Białystok” 1988, nr 1, s. 2; także A. Boruch, dz. cyt., s. 5.

¹⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 112, s. 1.

darność" uczelnianą reprezentował doc. dr hab. Henryk Ruciński, który poinformował zebranych o reaktywowaniu Związku na terenie uczelni. W imieniu pracowników Filii wyraził protest w sprawie likwidacji Stoczni Gdańskiej. Dr Ewa Pankiewicz, przedstawicielka uczelnianej „Solidarności” (członek RKW) podziękowała organizatorom wiecu i wyraziła przekonanie, że dążenia środowiska studenckiego zmierzają do pogłębienia autonomii uczelni¹⁶.

W połowie listopada RKW wydała komunikat o powołaniu Regionalnej Komisji Interwencji i Praworządności. Do jej prowadzenia RKW upoważniła Ewę Sypytkowską. Przesłano do Sejmu petycję podpisaną przez ludzi pracy Białostocczyzny (ponad 2,8 tys. podpisów) z żądaniem legalizacji NSZZ „Solidarność”. W początkach grudnia w Sądzie Wojewódzkim w Białymstoku odbyła się rozprawa dotycząca wniosku o rejestrację NSZZ „Solidarność” w Fabryce Przyrządów i Uchwytów. W kilka dni później odbyła się kolejna rozprawa dotycząca rejestracji NSZZ „Solidarności” w „Uchwytach”. Sprawę odroczone na wniosek adwokata (powodem była nieobecność dwóch członków Komitetu Organizacyjnego). Postanowił on zwrócić się przez Ministra Sprawiedliwości - do Trybunału Konstytucyjnego o wyjaśnienie niezgodności między gwarantowaną w Konstytucji PRL wolnością zrzeszania się obywateli a uchwałą Rady Państwa z 1982 r. zawieszającą w Polsce pluralizm związkowy. Był to precedens w skali kraju. Odroczone również sprawę rejestracji „Solidarności” w Zakładzie Gazowniczym¹⁷.

Z okazji 7. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego przez gen. W. Jaruzelskiego w kościele św. Rocha w Białymstoku odbyła się uroczysta msza św. Po jej zakończeniu grupa około 30 osób z Konfederacji Polski Niepodległej, wbrew apelowi Regionalnej Komisji Wykonawczej NSZZ „Solidarność” o zaniechanie demonstracji ulicznych, udała się pod budynek, w którym mieścił się Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”. Złożono tam kwiaty i wygłoszono okolicznościowe przemówienie. Białostockie Grupy Oporu rozprowadzały niezależną prasę i ulotki w formie nekrologu z nazwiskami poległych z rąk władzy ludowej w latach 1981 - 1988. Okolicznościową Mszę świętą odprawił ksiądz Stanisław Suchowolec, w czasie której z inicjatywy działaczy „Uchwytów” złożono ślubowanie wierności zasadom nauki Chrystusa. Słowa przyrzeczenia odczytał Tadeusz Sosnowski. W uroczystości wzięły udział liczne poczty sztandarowe¹⁸.

18 grudnia 1988 r. w podziemiach kościoła przy ul. Żytniej w Warszawie odbyło się piąte z kolei posiedzenie tzw. sześćdziesiątki - nieformalnej grupy działaczy związkowych, politycznych, naukowców, artystów, którzy od 31 maja 1987 r. zbierali się na zaproszenie L. Wałęsy. Spotkanie to (przybyło na nie 128 ze 135 oczekiwanych uczestników) przekształciło się w zebranie założycielskie Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”. Kom-

„Regionalny Informator Solidarności” 1988, nr 1, s. 1.

„Biuletyn Informacyjny...” 1988, nr 113, s. 2.

Tamże, 1989, nr 116, s. 3.

tet ów miał stanowić zaplecze intelektualne oraz kadrowe na wypadek dojścia do wolnych wyborów, jak również prowadzenia negocjacji przy „okrągłym stole”. O tym, kto zostanie zaproszony do udziału w pracach sześćdziesiątki, decydowała, obok Wałęsy, jego grupa warszawskich doradców, na czele z Bronisławem Geremkiem, Jackiem Kuroniem i Adamem Michnikiem. Poza Komitetem Obywatelskim znalazła się część opozycyjnych środowisk politycznych, m. in. Konfederacja Polski Niepodległej. Mimo to Komitet Obywatelski za swe podstawowe zadanie uznał prezentowanie opinii niezależnych środowisk społecznych, wyrażanie społecznych potrzeb i interesów oraz formułowanie i przedstawianie programów działania¹⁹.

Zachodziły także zmiany w PZPR. **20 grudnia 1988 r.** rozpoczęła się pierwsza część X plenum KC PZPR, na której wymieniono prawie połowę składu Biura Politycznego i Sekretariatu KC. Podczas drugiej części, w styczniu 1989 r., W. Jaruzelski zaproponował podjęcie uchwały w sprawie pluralizmu związkowego. W odpowiedzi usłyszał wiele niechętnych opinii. A. Miodowicz zgłosił wniosek, by dopiero przewidziana na maj Krajowa Konferencja Delegatów zajęła się tym problemem. W tej sytuacji W. Jaruzelski, Cz. Kiszczak, F. Siwicki oraz M.F. Rakowski zgłosili dymisję. W wyniku tej presji przegłosowano wotum zaufania dla Biura Politycznego i I sekretarza, a następnie przy 143 głosach za, 32 przeciw i 14 wstrzymujących się przyjęto dokument, w którym pluralizm związkowy uznano za istotny składnik rzeczywistości społeczno-politycznej PRL. W kilka dni później KKW NSZZ „Solidarność” uznała ten dokument za oczekiwaną deklarację intencji i zgłosiła gotowość do rozmów²⁰.

Początek 1989 r. upłynął na Białostocczyźnie pod znakiem tworzenia struktur NSZZ „Solidarność” w kolejnych zakładach pracy. Zawiązał się Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w BZPT „Unitra - Biazet”. W jego skład weszło 15 osób. Funkcję przewodniczącego pełnił Stanisław Gościniak. W Białymstoku rozpoczęła jawną działalność Regionalna Komisja Oświaty NSZZ „Solidarność”²¹. 20 lutego wznowiła działalność Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Zespole Szkół Mechanicznych w Białymstoku, a w dzień później Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Hurtu Spożywczego. Na jej przewodniczącego został wybrany Andrzej Jakubowski. Rozpoczęły działalność Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność” w ZETO Białystok, „Biawarze”, Białostockim Węźle PKP, BFM, VI Liceum Ogólnokształcącym im. króla Zygmunta Augusta, ZPB im. E. Plater w Wasilkowie, ZNTK w Łapach. W Sądzie Wojewódzkim złożony został formalny wniosek o rejestrację Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w BSM. Tymcza-

¹⁹ B. Dudek, *Wybory czerwcowe 1989*, „Wiadomości Historyczne” 1994, nr 3, s. 143; także M. F. Rakowski, *Ostatni zjazd PZPR*, [w:] Polska pod rządami PZPR. Pod red. M.F. Rakowskiego, Warszawa 2000, s. 457 i nn.

²⁰ B. Gacek, *Okrągły stół- geneza i przebieg*, „Wiadomości Historyczne” 1993, nr 2, s. 68.

²¹ W składzie Komisji byli: Jan Zambrzycki, Zofia Bolwan, Anna Krajewska, Irena Nieczaj, Waldemar Nieczaj, Barbara Pietraszuk, Teresa Sasinowska, Alicja Wojtkowska, Ryszard Wojtkowski.

sowa Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy Politechnice Białostockiej poinformowała rektora o podjęciu prac organizacyjnych zmierzających do wznowienia działalności statutowej²². Jawną działalność podjęła Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w Białostockim Kombinate Budowlanym. Liczyła 10 osób i reprezentowała 137 członków. Powstała Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Pracowników Doskonalenia Zawodowego w Białymstoku. Zebrał się Komitet Organizacyjny NSZZ „Solidarność” w Krajowej PKS Oddziału I w Białymstoku; 21-osobowemu Komitetowi przewodniczył Ryszard Stulgis²³.

W tym czasie trwały rozmowy przedstawicieli opozycji ze stroną rządową. **27 stycznia 1989 r.** na spotkaniu roboczym w Magdalence przyjęto, iż przy „okrągłym stole” zasiądzie 56 osób, w tym 20 z opozycji, 6 z Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych, 14 z koalicji PZPR, ZSL, SD, PAX, Unii Chrześcijańsko-Społecznej, ponadto 14 niezależnych autorytetów oraz 2 przedstawicieli Kościoła. Wśród niezależnych autorytetów strona solidarnościowo-opozycyjna otrzymała 5 miejsc. Zgodzono się, iż należy zmienić ustawę o związkach zawodowych, która pozwoli na zalegalizowanie „Solidarności”. Ceną, którą „Solidarność” miała zapłacić za legalizację, był udział w niekonfrontacyjnych wyborach parlamentarnych. Strona solidarnościowa zasiadała do „okrągłego stołu” faktycznie nie dysponując mandatem społecznym. Nie miał go także Komitet Obywatelski przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, stanowiący bazę kadrową solidarnościowej delegacji. Dobitnie jej charakter określił Adam Michnik, stwierdzając, że delegaci wyrażali swoje poglądy, a wszyscy razem tworzyli drużynę L. Wałęsy. Zarówno solidarnościowa grupa robocza, jak i liczne niepodległościowe organizacje opozycyjne odmawiały Wałęsie prawa do reprezentowania społeczeństwa, zarzucały kapitulancję. Uważały, że władza jest już na tyle słaba, że wystarczy poczekać, a sama ustąpi. Wielu zwolenników miała koncepcja, według której „okrągły stół” powinien być efektem dłuższego procesu obejmującego odbudowę struktur związkowych, porozumienie różnych odłamów opozycji i wyłonienie wspólnej reprezentacji do rokowań z władzą²⁴.

„Solidarność” negocjując ze stroną rządową godziła się na tzw. okres przejściowy i stopniową demokratyzację życia społecznego. Wolne wybory oraz ewentualne przejęcie władzy przez opozycję mogło nastąpić dopiero za cztery lata. „Solidarność” biorąc udział w kontraktowych wyborach brała współodpowiedzialność za poczynania władzy. Ekipa Jaruzelskiego od pewnego czasu prowadziła grę, mającą wciągnąć opozycję w orbitę władzy. Jaruzelski liczył, iż uzyska pomoc finansową z Zachodu, poparcie społeczeństwa, a jako inicjator zmian zachowa kontrolę nad państwem²⁵.

„Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 115, s. 2.

Tamże, 1989, nr 118, s. 2.

B. Gacek, dz. cyt., s. 68.

J. Żakowski, *Geremek odpowiada - Żakowski pyta. Rok 1989*. Warszawa 1989, s. 98.

Echa rozmów przywódców „Solidarności” prowadzonych z przedstawicielami władz centralnych oraz zmiany w aparacie partyjnym doprowadziły do kolejnego spotkania liderów białostockiej „Solidarności”. Pod koniec stycznia odbyło się posiedzenie RKW NSZZ „Solidarność”. Zapoznano się z aktualną sytuacją w regionie²⁶.

30 stycznia 1989 r. białostocka „Solidarność” poniosła kolejną bolesną stratę. Zmarł tragicznie ksiądz Stanisław Suchowolec. Zwłoki liczącego 31 lat kapłana znaleziono w mieszkaniu na plebanii w Dojlidach. Z okien budynku wydobywał się dym. Gospodyni, która znalazła zwłoki księdza, zawiadomiła pogotowie ratunkowe. Przybyły lekarz stwierdził zgon. Wiadomość o nagłej śmierci ks. Suchowolca obiegła miasto, a za pośrednictwem zagranicznych rozgłośni radiowych całą Polskę. Był to drugi w tym miesiącu zgon katolickiego kapłana związanego z opozycją (21 stycznia nad ranem na plebanii parafii powązkowskiej w Warszawie znaleziono zwłoki księdza S. Niedzielaka)²⁷. Prowadzący śledztwo ustalili, iż było to zezadzenie spowodowane awarią grzejnika elektrycznego „Farel”. Rzecznik Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku w specjalnym oświadczeniu stwierdził, iż nie ma podstaw do przypuszczeń, że zgon nastąpił przy udziale osób trzecich. W śledztwie pominięto wątek polityczny - ani słowem nie wspomniano o kontaktach księdza z opozycją, ani o licznych groźbach (kartki z narysowanymi szubienicami, uszkodzenie hamulców w samochodzie) pod adresem kapłana. Zwłoki księdza Suchowolca przewieziono do prosektorium przy ulicy Podedwornego. Sekcja tchawicy księdza wykazała drobinę sadzy ze spalonych zasłon i firan. Od wczesnych godzin rannych przed prosektorium gromadziły się tłumy²⁸. Sprawa śmierci ks. S. Suchowolca była nadzorowana przez Prokuraturę Generalną, a w Białymstoku koordynowała ją prokurator Danuta Sikorska²⁹.

Następnego dnia o godzinie 14, przy licznych udziale duchowieństwa i mieszkańców nastąpiło wyprowadzenie zwłok ks. S. Suchowolca z Zakładu Medycyny Sądowej Akademii Medycznej w Białymstoku. Przy trumnie czuwały poczty sztandarowe białostockich zakładów pracy. 3 lutego 1989 r. Kościół Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Dojlidach został udekorowany symbolami „Solidarności”. Wyróżniał się wielki transparent z napisem: *RKW Białystok żegna księdza Stanisława, Wielkiego Orędownika „Solidarności”* i flagi przybrane kirem (jedna do połowy spalona). Do kościoła przybyło kilka tysięcy białostoczian, aby pożegnać kapłana. Mszę żałobną koncelebrował ksiądz biskup Edward Kisiel, z udziałem księdza biskupa Edwarda Ozorowskiego. Nabożeństwo odprawiono przed kościołem, na specjalnie wybudowa-

²⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 116, s. 2.

²⁷ B. Paszkowski, *Zaczadzić księdza?*, „Tygodnik Białostocki”. Pismo członków i sympatyków NSZZ „Solidarność” 1989, nr 3, s. 8.

²⁸ Druk ulotny. Pismo międzyzakładowych struktur „S”, szeregowych członków „S” oraz ich sympatyków, Białystok, 1989 nr 19, s. 1; Z. Branach, dz. cyt., s. 85-88.

²⁹ J. Tartak, *Bracie zginąłem abyś ty żył godniej*, „Express Wschodni”. Konfederacja Polski Niepodległej 1991, nr 1, s. 1-2.

nym ołtarzu, przed którym ustawiono trumnę ze zwłokami ks. Suchowolca. Na niej ułożono sztandar NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. Po mszy świętej uroczysty kondukt żałobny udał się w pobliże symbolicznego grobu ks. Jerzego Popiełuszki, obok którego przygotowano miejsce wiecznego spoczynku ks. Suchowolca. Nad grobem księdza Stanisława pożegnali: Leopold Stawecki w imieniu przyjaciół z „Solidarności”, Stanisław Marczuk w imieniu RKW, Jan Besza-Borowski w imieniu „Solidarności” Rolników Indywidualnych, Tadeusz Sosnowski w imieniu „Solidarności” z „Uchwytów”, Seweryn Jaworski w imieniu KKW „Solidarność”, Wojciech Ziemiński - w imieniu żołnierzy Rzeczypospolitej, Leszek Moczulski w imieniu KPN, Zbigniew Romaszewski w imieniu Komisji Interwencji i Praworządności.

Dojazd do dzielnicy Dojlidy ze śródmieścia Białegostoku był bardzo utrudniony. Ludzie zdążający (w pogrzebie uczestniczyło ponad 10 tys. osób) na pogrzeb czekali na autobusy MKP linii nr 2 ponad godzinę, a nawet dłużej. Natomiast po zakończeniu uroczystości pogrzebowych „dwójki” podjeżdżały do przystanku jedna za drugą³⁰.

2. Obrady „okrągłego stołu”

6 lutego 1989 r. w Warszawie rozpoczęły się obrady „okrągłego stołu”³¹. Przemówienia otwierające spotkanie wygłosili: gen. Cz. Kiszczak, L. Wałęsa, A. Miodowicz, J. Turowicz, M. Kozakiewicz, J. Ślisz, J. Janowski, A. Pietrzak i J. Ozdowski. Cz. Kiszczak za zadanie „okrągłego stołu” uznał wypracowanie nowego modelu funkcjonowania państwa, z zachowaniem socjalistycznych podstaw ustrojowych. Osiągnięcie consensusu w sprawie niekonfrontacyjnych wyborów parlamentarnych oraz reform politycznych i ekonomicznych określił jako warunek uchylenia ustaw blokujących pluralizm związkowy. L. Wałęsa podkreślił konieczność przywrócenia pluralizmu związkowego, zaś zakres, w jaki „Solidarność” miała firmować reformy, uzależnił od faktycznego uczestnictwa w ich przeprowadzaniu. Postanowiono, iż obrady toczyć się będą w trzech głównych zespołach roboczych: gospodarki i polityki społecznej, pluralizmu związkowego, reform politycznych. Działy podzespoły: rolnictwa, górnictwa, reformy państwa i sądów, stowarzyszeń, samorządu terytorialnego, młodzieży, środków masowego przekazu, nauki, oświaty i postępu technicznego, zdrowia i ekologii³². Przy „okrągłym stole” zawarty został kontrakt, który pozwalał na

„Solidarność Walcząca”. Pismo organizacji „Solidarność Walcząca” w Białymstoku 1989, nr 1, s. 4; także Z. Branach, dz. cyt., s. 90-91.

³¹ Pojęcie „okrągły stół” nie jest przypadkowe. To prezes warszawskiego KIK - profesor Andrzej Stelmachowski (późniejszy kandydat na senatora z województwa białostockiego) rozpoczynając mediację z sekretarzem KC Józefem Czyrkim w sierpniu 1988 r., właśnie słowami „okrągły stół” określił możliwe negocjacje. Było to nawiązanie do formułowanej wcześniej przez władze propozycji, (tylko że wtedy chodziło o spotkanie przedstawicieli stowarzyszeń i grup - z wyłączeniem „Solidarności”); zob. *Polska Wybory '89*, Warszawa 1989, s. 17 i nn.

³² B. Gacek, dz. cyt., s. 69.

faktyczne zakończenie stanu wojennego, a mianowicie w zamian za wybory nastąpiła legalizacja „Solidarności”. W trakcie negocjacji pojawiła się szansa, że wokół tego kontraktu zarysuje się szerszy pakiet propozycji. Obok legalizacji „Solidarności” za niezbędne uznano zmiany w mechanizmie funkcjonowania państwa oraz funkcjonowania gospodarki. Z Białegostoku w pracach Podzespołu ds. Rolnictwa uczestniczył J. Beszta - Borowski³³.

W związku z pracami „okrągłego stołu” RKW w Białymstoku zaapelowała do wszystkich członków i sympatyków „Solidarności” na Białostocczyźnie o tworzenie jawnych komisji zakładowych. Działalność ich mogłoby zainicjować złożenie do sądów wniosków o rejestrację bądź pisemne zawiadomienie dyrekcji zakładów o wznowieniu działalności przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność”. Rozwijanie struktur organizacyjnych „Solidarności” miało być wrazem poparcia dążeń Lecha Wałęsy i negocjatorów przy „okrągłym stole”. Liderzy białostockiej „Solidarności” zwrócili się do wszystkich załóg w regionie o wstrzymanie się z akcjami strajkowymi oraz demonstracjami ulicznymi na okres trwania negocjacji przy „okrągłym stole”³⁴.

18 marca 1989 r. spotkali się po raz kolejny przedstawiciele RKW. Na zebraniu do RKW dokooptowano Jana Zambrzyckiego. Skład Komisji przedstawiał się więc następująco: Stanisław Marczuk - przewodniczący, Stanisław Gościński, Jerzy Jamiołkowski, Henryk Łupinski, Jerzy Rybnik, Konrad Krukowski, Krzysztof Paliński, Ewa Pankiewicz, Adam Sypytkowski, Robert Tyszkiewicz - rzecznik prasowy, Andrzej Waluda, Roman Wilk, Jan Zambrzycki. RKW wraz Komitetem Obywatelskim zainicjowała akcję zbierania podpisów pod protestem przeciwko transportom chloru przez Białystok³⁵. Po odbytej naradzie przedstawiciele RKW spotkali się z przedstawicielami jawnych zakładowych struktur. W spotkaniu uczestniczyło około 60 osób. Dyskutowano na temat programu regionalnej „Solidarności”. Najwięcej kontrowersji wzbudził pozastatutowy charakter RKW. Dominował jednak pogląd o odłożeniu spraw statutowych do momentu zalegalizowania Związku i przeprowadzenia demokratycznych wyborów³⁶.

5 kwietnia 1989 r. zakończyły się obrady „okrągłego stołu”. Z podpisanymi dokumentami najbardziej istotne okazało się stanowisko w sprawie reform politycznych, w których władza zgodziła się na przebudowę istniejącego systemu politycznego oraz na niekontrolowane wybory do Sejmu. W wyniku zawartego kontraktu zagwarantowano stronie rządowej 65% mandatów poselskich, z pozostawieniem dla opozycji 35%. Do Senatu miały się odbyć wolne wybory.

J. Beszta-Borowski, dz. cyt., s. 166.

³⁴ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 116, s. 2.

³⁵ 9 marca 1989 r. o 3 nad ranem wykołowało się w Białymstoku 5 cystern przewożących chlor ze Związku Radzieckiego do Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Przyczyną katastrofy była pęknięta szyna. Białostocka Straż Pożarna nie dysponowała sprzętem specjalistycznym. Wezwano ekipę z Płocka. W Urzędzie Miejskim obradował sztab kryzysowy pod przewodnictwem prezydenta Zbigniewa Zdrojewskiego. Dopiero następnego dnia podniesiono ostatnią cysternę. Niebezpieczeństwo wycieku chloru, który mógł spowodować olbrzymią katastrofę ekologiczną, zostało zażegnane.

³⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 118, s. 2.

Ewolucyjny charakter przemian ustrojowych miał gwarantować prezydent, wybierany przez Zgromadzenie Narodowe. Zgodzono się także na legalizację „Solidarności” i reformy gospodarcze³⁷.

Zgodnie z porozumieniami zawartymi przy „okrągłym stole” 7 kwietnia 1989 r. uchwalona została ustawa - ordynacja wyborcza do Sejmu PRL X kadencji na lata 1989-1993³⁸. Prawo wyborcze pozwalało na zwiększenie wpływu społeczeństwa na skład Sejmu. Obywatele mieli prawo zgłaszania kandydatów na posłów, a także możliwość wyboru między kilkoma kandydatami (w obrębie jednego mandatu, który z góry określono, jakiej miał przyspaść sile politycznej). Do zarejestrowania kandydata na posła lub senatora - bez względu na to, czy zgłaszała go partia, stronnictwo, czy grupa obywateli - niezbędny był wniosek podpisany przez 3 tys. wyborców z danego województwa. W wyborach do Senatu z każdego województwa wybieranych było po 2 senatorów, a w województwie stołecznym i katowickim po 3 senatorów. W pierwszej turze senatorami mieli zostać ci kandydaci, którzy uzyskają w swoim okręgu wyborczym ponad 50% ważnie oddanych głosów. Jeżeli pierwsze głosowanie nie przyniosłoby rozstrzygnięć, planowano drugą turę. Uzgodniono również, że wszyscy kandydaci prowadzą swoją kampanię wyborczą, korzystając z przysługujących im równych praw: wolności słowa, publikacji, zgromadzeń i dostępu do państwowych środków masowego przekazu³⁹.

14 kwietnia 1989 r. Komitet Wojewódzki PZPR na posiedzeniu plenarnym przyjął zasady wyłaniania kandydatów na posłów do Sejmu i Senatu PRL spośród członków PZPR w województwie białostockim. Zgodnie z „Zasadami” prawo wysuwania kandydatów przysługiwało komitetom partyjnym liczącym ponad 400 członków i kandydatów partii. Działacze PZPR mogli być zgłaszani także przez inne uprawnione podmioty oraz przez grupy ponad 3 tys. obywateli. Łącznie do końca kwietnia zgłoszono z ramienia partii 33 kandydatów na posłów i 4 na senatorów. Powołano sztaby wyborcze dla promowania wyłonionych przez konwencje kandydatów⁴⁰.

³⁷ A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989-1995*, Kraków 1997, s. 31-32; także *Prawo konstytucyjne*, pod red. W. Skrzydło, Lublin 1994, s. 142.

³⁸ Dz. U. z 1989, Nr 19, poz. 102.

⁹ R. Chruściak, *System wyborczy i wybory w Polsce 1989-1998. Parlamentarne spory i dyskusje*, Warszawa 1999, s. 15; także S. Gebethner, *Wybory do Sejmu i Senatu 1989 r.*, „Państwo i Prawo” 1989, z. 8, s. 4-5.

⁴⁰ APB, KW PZPR, Ocena przebiegu i wyników wyborów do Sejmu i Senatu w województwie białostockim, sygn. 3, k. 41.

3. Powstanie Tymczasowego Zarządu Regionu. Przygotowania do wyborów parlamentarnych

Odbyło się kolejne spotkanie RKW z delegatami istniejących już komitetów organizacyjnych (założycielskich) zakładowych struktur Związku. Dokonano wyboru części (15 osób) zakładowych struktur Tymczasowego Zarządu Regionu. Dalsze osoby miały być wybierane w miarę powstawania następnych komisji zakładowych. Do czasu przeprowadzenia demokratycznych wyborów tymczasowa struktura Związku przedstawiała się następująco:

Zjazd Delegatów - przedstawiciele oddelegowani przez Komisje Zakładowe, osoby z potwierdzonym przez delegatów mandatem z 1981 r., działacze prowadzący potwierdzoną przez delegatów działalność związkową w latach 1981-1989;

Tymczasowy Zarząd Regionu - wybrany w tajnym głosowaniu przez Zjazd Delegatów;

Regionalna Komisja Wykonawcza - dobierana przez Przewodniczącego spośród wszystkich działaczy regionalnej „Solidarności”;

Przewodniczący RKW - Stanisław Marczuk, który został wybrany w 1981 r. i funkcję pełnił w latach 1981 - 1989⁴¹.

Przygotowania do czerwcowych wyborów parlamentarnych zaowocowały uchwałą Krajowej Komisji Wykonawczej, która 7 kwietnia 1989 r. zwróciła się do Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, by objął patronat nad kampanią wyborczą jako Komitet Obywatelski „Solidarność”. KKW zalecała regionalnym strukturom Związku podjęcie inicjatywy zorganizowania na czas wyborów, we współpracy z NSZZ „Solidarność” RI, wojewódzkich bądź regionalnych komitetów obywatelskich „Solidarności”. Ich zadaniem miało być stworzenie regionalnych list kandydatów, wystawianie przedstawicieli do komisji wyborczych oraz prowadzenie kampanii wyborczej. Listom udzielił poparcia L. Wałęsa⁴².

Wykonując zalecenia KKW Tymczasowy Zarząd Regionu przystąpił do organizowania regionalnego Komitetu Obywatelskiego. 15 kwietnia 1989 r. ukonstytuował się przy NSZZ „Solidarność” i NSZZ RI „Solidarność” Komitet Obywatelski „Solidarność” Ziemi Białostockiej⁴³.

W trakcie prac organizacyjnych nad utworzeniem Komitetu członkowie TZR doszli do wniosku, iż nie należy ograniczać się jedynie do wyborów, że nadeszła chwila, by utworzyć strukturę mogącą w przyszłości stać się opinotwórczym ciałem opozycji. Pewnych wzorów do przyszłych działań dostarczały prace Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie. Powołano także przy Komitecie Obywatelskim Komitet Wyborczy NSZZ „Solidarność” Ziemi Bia-

⁴¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 119, s. 2.

⁴² B. Dudek, dz. cyt., s. 144.

⁴³ Skład Komitetu Obywatelskiego zob. Aneks s. 382-383; zob. „Dobro Wspólne”. Gazeta Wyborcza Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej 1989, nr 3, s. 2.

łostockiej. Jego przewodniczącym został Stanisław Marczuk. Komitet na stanowisko kierownika biura wyborczego powołał Jerzego Muszyńskiego⁴⁴.

Grupa osób współpracujących z Komisją ds. Mniejszości Narodowych Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność”, Lechu Wałęsie, lansowała pomysł, aby w czerwcowych wyborach w województwie białostockim wspierać wspólnego kandydata - Białorusina. Grzegorz Kostrzewa - Sekretarz Komisji - przedstawił Białorusinom koncepcję, że „Solidarność” nie wystawi kandydata do jednego mandatu senatorskiego i jednego mandatu poselskiego, ustępując w ten sposób miejsca kandydatom białoruskim. Stronę białoruską reprezentować mieli kandydaci związani z Klubem Białoruskim, który powstał w lutym 1989 r.⁴⁵ Klub grupował inteligencję (która na początku lat 80. porzuciła pozostające pod patronatem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Białostockie Towarzystwo Społeczno -Kulturalne), studentów z Białoruskiego Zrzeszenia Studentów oraz osoby nie należące do żadnej organizacji. Klub był jednocześnie ośrodkiem myśli politycznej Białorusinów w Polsce⁴⁶.

Jak się jednak okazało pomysły narodzone w Warszawie nie znalazły akceptacji w Białymstoku. Tu 15 kwietnia 1989 r. na zebraniu Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej przyjęte zostały kandydatury na posłów i senatorów. Proces typowania kandydatów przebiegał według określonych reguł. Liczyła się przeszłość związkowa, nieposzlakowane życie rodzinne i opinia Kościoła. W głosowaniu tajnym nominację na senatora uzyskał prof. Andrzej Kaliściński, na posłów: Jan Beszta - Borowski, Krzysztof Jaworowski i Krzysztof Putra⁴⁷. Wszyscy kandydaci „Solidarności” na posłów i senatorów zostali zaproszeni do Stoczni Gdańskiej na spotkanie z Komitetem Obywatelskim; każdemu z nich zrobiono zdjęcie z Lechem Wałęsą które potem jako plakat było wywieszane w danym okręgu wyborczym⁴⁸. Starano się do minimum ograniczyć indywidualizowanie kandydatów, wiedząc, iż w większości nie są oni dostatecznie popularni. We wspólnym programie wyborczym kandydaci jako swój cel wskazywali suwerenność narodu i niepodległość kraju oraz naprawę Rzeczypospolitej. Zobowiązali się także działać na rzecz takiej przebudowy państwa, która miała zapewnić równość i wolność obywateli, wolność stowarzyszeń, odrodzenie samorządu terytorialnego, niezależność sądów, likwidację cenzury, zakaz przyznawania kierowniczej roli jakiegokolwiek partii politycznej, przyznanie przedsiębiorstwom pełnej samodzielności, zmiany w stosunkach własnościowych dające podstawy dla prywatyzacji, wznowienie roli samorządów pracowniczych, zwiększenie nakładów na szkolnictwo i opiekę zdrowotną. Z apelem do Komitetu i jego przewodniczącego, Stanisława Marczuka, o przy-

Relacja Lecha Lebensztejna z lipca 1999 r.

⁴⁵ M. Ziółkowski, *Przyczynki do rozważań o naszej tolerancji*, „Więź” 1989, nr 11-12, s. 145-146.

E. Mironowicz, *Białorusini w wyborach parlamentarnych i samorządowych w Polsce w latach 1989-1994*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 1995, nr 2, s. 122.

⁴⁷ J. Kwasowski, *Niezwykła wiosna '89*, „Gazeta w Białymstoku” (dodatek do „Gazety Wyborczej”) 1999, nr 106, s. 6.

⁴⁸ J. Beszta - Borowski, dz. cyt., s. 173.

jęcie w skład Komitetu wszystkich tych, którzy za działalność w podziemiu cierpieli w więzieniach, stawiali bierny opór komunistycznej władzy - zwrócił się Jakub Leszek Sławiński z Niezależnego Ruchu Społecznego „Solidarność” im. Jerzego Popiełuszki⁴⁹.

W tej sytuacji Klub Białoruski na posta niezależnego wytypował Eugeniusza Mironowicza w okręgu południowym województwa białostockiego, a na niezależnego senatora Sokra Janowicza. Białorusini rozpoczęli kampanię wyborczą. Skomplikowało to sytuację, gdyż przedstawiciele polskich i białoruskich środowisk niezależnych konkurowali o głosy tych samych wyborców.

Sekretariat Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” udzielił zgody Michałowi Klingerowi (teolog prawosławny, wykładowca Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej), by udał się do Białegostoku i przeprowadził negocjacje z działaczami białostockiej „Solidarności”. Na zebraniu KO „Solidarność” Ziemi Białostockiej 19 kwietnia 1989 r., M. Klinger przedstawił kandydaturę E. Mironowicza. Propozycję M. Klintera odrzucono po długiej i burzliwej dyskusji. Nie bez znaczenia był tu fakt przyznania 4, a nie 5 -jak wcześniej zakładano - mandatów dla kandydatów niezależnych. Sądzić należy, iż pewną rolę odegrała nieobecność E. Mironowicza na zebraniu.

Klub Białoruski starał się uzyskać poparcie ordynariusza prawosławnej diecezji białostocko-gdańskiej, biskupa Sawy, i białostockiego oddziału Unii Chrześcijańsko-Społecznej dla idei wystawienia przez wszystkie środowiska prawosławne i białoruskie dwóch kandydatów. Po wejściu do Sejmu i Senatu mieliby oni reprezentować interesów białoruskiej mniejszości narodowej, jej języka, kultury i religii, a także czynić starania do ustanowienia poprawnych stosunków między Polakami i Białorusinami. Biskup Sawa stwierdził, iż Cerkiew nie włączy się do bezpośredniego udziału w kampanii wyborczej, a jej poparcie uzyskali Eugeniusz Czykwini i Jan Suchodoła - kandydaci Bractwa Prawosławnego. Kręgi cerkiewne wsparły też Jana Piwnika - kandydata na senatora, oraz Bogdana Martyniuka⁵⁰.

Walkę o mandat poselski podjęto również Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne. Wraz z przedstawicielami innych towarzystw kulturalno-społecznych mniejszości narodowych, przewodniczący BTKS A. Barszczewski podjął w KC PZPR rozmowy na temat uzyskania miejsca na liście krajowej. Odmówiono mu. KW PZPR udzielił poparcia „niezależnemu” Mirosławowi Surowcowi⁵¹.

Komitet Wyborczy, na czele którego stanął Jerzy Muszyński, zgłosił 381 osób do prac w obwodowych komisjach wyborczych (ogółem utworzonych

„Czyn”. Pismo Niezależnego Ruchu Społecznego „Solidarność” im. ks. Jerzego Popiełuszki. Region Północno-Wschodni 1989, nr 2. s. 2.

⁵⁰ Kandydaturę B. Martyniuka do Wojewódzkiej Komisji Wyborczej w Białymstoku zgłosiło Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, które utworzyło w województwie pięć kół: w Kleszczelach, Czeremesze, Bielsku Podlaskim, Białymstoku i Hajnówce; zob.: M. Ziółkowski, *Przyczynek...* „Więź” 1989, nr 11-12, s. 145, 150.

⁵¹ Tamże, s. 149; także E. Mironowicz, *Białorusini w wyborach...* „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, s. 122.

zostało 128 komisji, w których podjęto pracę 1385 osób⁵¹. Trwały przygotowania gazety wyborczej, której tytuł „Dobro Wspólne” zaproponował Ireneusz Choroszuca⁵³. Pierwszy numer wydany został pod koniec kwietnia 1989 r. W gazecie zaprezentowano kandydatów na posłów i senatorów⁵⁴. Nadchodząca kampania wyborcza wymagała środków finansowych, toteż pod koniec kwietnia Komitet Wyborczy zaapelował o wsparcie finansowe. Pieniądze potrzebne były na zorganizowanie przedwyborczych spotkań, na opłaty wynajmowanych sal, na druk ulotek, plakatów. Zachęcano potencjalnych wyborców do kupna cegiełek funduszu wyborczego KO za: 500, 1000 i 5000 złotych. Kasę Komitetu Wyborczego oprócz prywatnych osób zasilali również przedsiębiorstwa. I tak, np. „Uchwyty” w Białymstoku uchwałą Rady Pracowniczej przekazały w formie darowizny kwotę miliona złotych na finansowe wsparcie kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu⁵⁵.

NSZZ „Solidarność” został ponownie zarejestrowany przez sędzię Danutę Widawską, która w uzasadnieniu postanowienia powiedziała, iż społeczeństwo wiąże wielką nadzieję z działalnością związków zawodowych. „Solidarność” reprezentowali: mecenas Jan Olszewski, Andrzej Celiński i Henryk Wujec. Lech Wałęsa nie przybył na rozprawę z powodu choroby.

W kilka dni po rejestracji delegacja NSZZ „Solidarność” z S. Marczukiem na czele wybrała się do wojewody Mariana Gały; zażądano zwrotu siedziby zajętej w stanie wojennym, samochodu i maszyn do pisania. Wojewoda przyjął Związkowców życzliwie i obiecał spełnienie żądań. Po tygodniu od wizyty białostocka „Solidarność” miała dwa pokoje, telefony i maszyny do pisania. Tam też przeniósł się sztab wyborczy KO. Zaczęli napływać liczni chętni do pomocy, mieszkańcy Białegostoku przynosili pieniądze na cegiełki wyborcze. Z siedziby KO wolontariusze kolportowali „Dobro Wspólne”, organizowali kandydatom spotkania wyborcze, rozprawdzali cegiełki, przeprowadzali akcje plakatowe. W pracach biura wyborczego czynnie uczestniczyły Urszula Matusiewicz, Alina Chwalibóg, Halina Prus, Gabriela Walczak i Krystyna Łukaszuk⁵⁶.

W związku z mającymi się odbyć 4 czerwca wyborami parlamentarnymi Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej powołało okręgowe, wojewódzkie i obwodowe komisje wyborcze. W województwie białostockim działała jedna Wojewódzka Komisja Wyborcza do wyboru senatorów, w składzie: Wiktor Łotocki - przewodniczący, Lech Lebensztejn, Zygmunt Liedke, Eugeniusz Rogowski - wicprzewodniczący, Henryk Zarzecki - sekretarz, Ireneusz Choroszuca, Marek Czerniawski, Jan Dziuba, Eugeniusz Leończuk, Marian Leszczyński, Halina Marczuk, Mirosław Martenczuk, Zenobia Siemieniuk, Zenon Szelaż, Emanuel Trembaczowski, Jan Wieremiuk, Józef Wojtulewicz - członkowie. Działały dwie Okręgowe Komisje Wyborcze: nr 9 w Białymstoku i nr

APB, Biuro Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku 1973-1990, sygn. 4, k. 29.

J. Kwasowski, dz. cyt.

„Dobro Wspólne...” 1989, nr 1, s. 1.

„Kurier Podlaski” 1989, nr 92 z 10 V, s. 3.

Kwasowski, dz. cyt., s. 6.

10 w Bielsku Podlaskim do wyboru posłów. Komisja nr 9 zasięgiem obejmowała miasto Białystok, miasta i gminy: Choroszcz, Czarną Białostocką, Supraśl, Wasilków, Zabłudów oraz gminy: Dobrzyniewo Kościelne i Juchnowiec Dolny. Natomiast Komisja nr 10 obejmowała miasta: Bielsk Podlaski i Hajnówkę; miasta i gminy: Brańsk, Dąbrowę Białostocką, Drohiczyn, Knyszyn, Mońki, Siemiatycze, Sokółkę i Suraż oraz 33 gminy. Wchodziły gminy wchodziły w skład okręgu wyborczego nr 10: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Dziadkowice, Grodzisk, Gródek, Hajnówka, Janów, Jasionówka, Jaświły, Kleszczele, Korycin, Krynki, Krypno, Kuźnica, Michałowo, Mielnik, Milejczyce, Narew, Narewka, Nowy Dwór, Nurzec - Stacja, Orla, Poświętne, Sidra, Suchowola, Szudziałowo, Turośń Kościelna, Tykocin i Wyszki⁵⁷.

Zachodzące w Polsce zmiany odmieniły dotychczasowy charakter pierwszomajowego świętowania. 1 maja 1989 r. w województwie białostockim nie było oficjalnych pochodów. Odbyło się natomiast 20 wieców i festynów o charakterze rekreacyjnym. Spadła liczba uczestników biorących udział w wiecach i festynach. NSZZ „Solidarność” nie uczestniczyła w obchodach 1 Maja⁵⁸. Jej członkowie wzięli liczny udział w uroczystej mszy świętej w Bazylice Katedralnej, rozpoczęła ona obchody 198. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Po zakończonej mszy świętej kilkutysięczny pochód przeszedł na Plac Zgromadzeń. Do licznie (ok. 10 tysięcy) zebranych mieszkańców Białegostoku przemówił Stanisław Marczuk, który podkreślił, iż Związek wyrósł na ideałach Konstytucji 3 Maja i odrodzenia duchowego, jakiego doświadczyli Polacy za sprawą Jana Pawła II. Dzięki temu Związek przetrwał bardzo trudne chwile i mógł powrócić do legalnego funkcjonowania. Następnie prof. Andrzej Kaliciński i Krzysztof Putra, kandydujący z listy Komitetu Obywatelskiego do Senatu i Sejmu, wygłosili stosowne przemówienia i przedstawili swoje programy wyborcze, w których stwierdzili, iż będą dążyć do doprowadzenia za 4 lata do wolnych i demokratycznych wyborów, ustanowienia nowej konstytucji, demokratycznych wyborów samorządowych, poprawy poziomu życia obywateli⁵⁹. Na ulicach Białegostoku pojawiła się taksówka z wielkim znakiem „Solidarności” na masce i po bokach z nazwiskami Andrzeja Kalicińskiego, Andrzeja Stelmachowskiego, Jana Beszty Borowskiego i Krzysztofa Putry. Napisy wykonał Janusz Smaczny, właściciel zakładu sztyldów. Właścicielem taksówki był Zbigniew Bajerski, działacz „Solidarności” od 1981 r. Po kilku dniach właściciel taksówki musiał zmyć napisy, gdyż nie podobały się funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej. Zagrozili, iż skierują sprawę do Urzędu Wojewódzkiego, który cofnie koncesję na użytkowanie taksówki⁶⁰.

⁵⁷ „Gazeta Współczesna” 1989, nr 90 z 12 V, s. 2.

⁵⁸ APB, KW PZPR, Informacja o aktualnej sytuacji społecznej - politycznej w województwie białostockim według stanu na 8 maja 1989 r. (materiał na Egzekutywę KW PZPR 9 maja 1989), sygn. 1, k. 40.

⁵⁹ „Dobro Wspólne...” 1989, nr 3, s. 1.

⁶⁰ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 120-121, s. 6; także „Dobro Wspólne...” 1989, nr 3, s. 1.

W tym dniu w licznych miejscowościach odprawiono msze święte za sukcesy „Solidarności” w wyborach (Dąbrowa Białostocka, Mońki, Juchnowiec, Choroszcz, Grodzisk). W Sidrze ksiądz podczas kazania nawoływał wiernych do składania podpisów na prof. A. Kalicińskiego i niepopierania innych kandydatów. Świątynie i nabożeństwa nierzadko były pomocą działalności wyborczej NSZZ „Solidarność”⁶¹.

Również strona rządowa czyniła przygotowania do wyborów. **5 maja 1989 r.** zebrało się Plenum Wojewódzkiego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego, w czasie którego wybrano Jerzego Ślęzaka i Tomasza Miłkowskiego jako kandydatów na posłów. Rekomendowano także Józefa Eljasiewicza - kandydata na senatora. Z listy krajowej rekomendowano Józefa Szawca. Na plenum zapadły decyzje o sposobach prowadzenia kampanii wyborczej. Postanowiono wykonać ulotki, 10 dużych plasz i umieścić je na przystankach autobusowych, przygotować prezentację kandydatów w środkach masowego przekazu oraz na festynach wyborczych⁶².

Po raz kolejny zebrała się Egzekutywa PZPR. Na posłów rekomendowano kandydatury Włodzimierza Cimoszewicza, Jadwigę Rudzińską - Patejuk, Ewę Urszulę Gierasimowicz i Janusza Szymańskiego. Witolda Karczewskiego i Mariana Szamatowicza rekomendowano jako kandydatów na senatorów⁶³.

11 maja 1989 r. Wojewódzka Komisja Wyborcza w Białymstoku przyjmująca zgłoszenia kandydatów na senatorów wpisała na listę 13 osób. Byli to: Mirosław Cybulko, Adam Czesław Dobroński, Józef Eljasiewicz, Sokrat Janowicz, Mieczysław Januszewski, Andrzej Kaliciński, Witold Karczewski, Zbigniew Łopianecki, Jan Piwnik, Andrzej Stelmachowski, Marian Szamatowicz i Wiesław Szwaczko. W Okręgu Wyborczym nr 9 (Białystok i najbliższe gminy) zgłoszono następujące kandydatury na posłów: Ewa Urszula Gierasimowicz, Janusz Szymański, Wiesław Żyliński - mandat nr 35 (PZPR), Adam Babul, Jan Bielski, Stanisław Dworakowski, Ryszard Śliwiński - mandat nr 36 (ZSL), Mieczysław Kulczakowicz, Stanisława Korolkiewicz, Krzysztof Putra, Izabela Sipowicz, Zenon Wojewódzki. W okręgu nr 10 (z siedzibą w Bielsku Podlaskim) wpisano na listę następujących kandydatów: Arseniusza Artysiewicz, Stefana Bajko, Włodzimierza Cimoszewicza, Stanisława Mazurka, Jadwigę Rudzińską-Patejuk- mandat nr 35 (PZPR), Jana Borzyma, Aleksego Burzyńskiego, Mirosława Sadowskiego, Aleksego Siemieniuka - mandat nr 36 (ZSL), Eugeniusza Czykwina, Jana Suchodoła - mandat nr 37 (Unia Chrześcijańsko-Społeczna), Jana Beszotę-Borowskiego, Wiesława Hukałowicza, Bogdana Martyniuka, Eugeniusza Mironowicza, Mirosława Surowca - mandat nr 38⁶⁴.

⁶¹ APB, KW PZPR, Informacja o aktualnej sytuacji społecznej - politycznej w województwie białostockim według stanu na 8 maja 1989 r. (materiał na Egzekutywę KW PZPR 9 maja 1989), sygn. 2, k. 42.

⁶² APB, Stronnictwo Demokratyczne. Wojewódzki Komitet w Białymstoku, sygn. 191, k. 21.

⁶³ APB, KW PZPR, Protokół z posiedzenia Egzekutywy 9 maja 1989 r., sygn. 2, k. 7-8.

⁶⁴ *Obwieszczenie Okręgowej Komisji wyborczej w Białymstoku z dnia 11 maja 1989*, „Nasze Sprawy”. Biuletyn KW PZPR w Białymstoku 1989, nr 2, s. 1-2.

Po zgłoszeniu kandydatów rozpoczęła działalność sztab wyborczy PZPR. Promocja kandydatów na posłów i senatorów odbywała się poprzez kolportaż plakatów indywidualnych kandydatów, ulotek informacyjnych, wizytówek i listów indywidualnych do wyborców. Transmitowano audycje w radiowęzłach zakładowych i szkolnych, bezpośrednie spotkania kandydatów z wyborcami w zakładach pracy, uczelniach, szkołach, targowiskach, na festynach i uroczystościach z okazji „Święta Ludowego”, Dnia Dziecka itp. Środki masowego przekazu (gazety, radio, telewizja) prezentowały wszystkich kandydatów popieranych przez PZPR. Rozgłośnia PR otrzymała na czas kampanii wyborczej dodatkowo jedną godzinę antenową. Telewizja emitowała 4 razy w tygodniu półgodzinne programy wyborcze, zaś lokalna prasa wprowadziła dodatkowe kolumny wyborcze oraz mutację wojewódzkiego dziennika partyjnego⁶⁵. W okresie od 12 maja do 3 czerwca 1989 r. kandydaci na posłów i senatorów odbyli 424 spotkania, w tym kandydaci PZPR - 348⁶⁶.

Komitet Obywatelski, chcąc złamać monopol informacyjny PZPR, uruchomił Biuro Prasowe „Solidarności”, gdzie dyżury pełniła redakcja „Biuletynu Informacyjnego”, która dostała zgodę cenzury na legalne publikowanie tekstów. Komitet Obywatelski zaczął też emitować na antenie Radia Białostok własne półgodzinne audycje wyborcze w każdy wtorek, czwartek i sobotę. Prezentowały one kandydatów do Sejmu i Senatu z województwa białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego. Audycje redagowała Gabriela Walczak (zwolniona z pracy w rozgłośni na początku stanu wojennego)⁶⁷. Szeroko kolportowana była instrukcja Komitetu Wyborczego „Solidarność” Ziemi Białostockiej informująca o sposobie głosowania na kandydatów „Solidarności”. Po otrzymaniu sześciu kart do głosowania (jedna różowa i pięć białych), na różowej do Senatu należało odnaleźć A. Stelmachowskiego i A. Kalicińskiego i pozostawić te nazwiska nieskreślone pozostałe zaś nazwiska skreślić. Na karcie w okręgu nr 10 należało pozostawić nazwisko K. Putry, zaś w okręgu nr 9 J. Beszty-Borowskiego⁶⁸.

4. Przebieg wyborów „kontraktowych” na Białostocczyźnie

4 czerwca 1989 r. odbyły się wybory do Sejmu i Senatu, w trakcie których wybierano 460 posłów i 100 senatorów. W 108 okręgach wybierano 425 posłów spośród 1682 kandydatów. Wybierano także 35 posłów z krajowej listy wyborczej, która obejmowała tylu kandydatów, ile mandatów przypadało na tę listę. Frekwencja wyniosła 62,32%. Spośród 161 mandatów bezpartyjnych obsadzono 160. Wszystkie mandaty zdobyli kandydaci promowani przez Komitet Obywatelski „Solidarność” i rekomendowani przez L. Wałęsę. Uzyskiwali oni z reguły 70% ważnie oddanych głosów. Tylko w jednym okręgu oficjalny kandy-

APB, KW PZPR, Ocena przebiegu i wyników wyborów do Sejmu i Senatu w województwie białostockim, sygn. 2, k. 46.

⁶⁶ Tamże, k. 41.

⁶⁷ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 120-121, s. 13; także „Dobro Wspólne” 1989, nr 3, s. 2.

⁶⁸ „Dobro Wspólne...” 1989, nr 5, s. 2.

dat KO „Solidarność” nie uzyskał wymaganej większości głosów i musiał stanąć do drugiej tury wyborów. Spośród 264 mandatów koalicyjnych w okręgach obsadzono tylko 3 mandaty, z tego 2 zdobyli członkowie ZSL, a 1 członek PZPR. Brak obsady znacznej liczby mandatów koalicyjnych (261) był wynikiem kampanii wyborczej polegającej na wzywaniu do skreślenia wszystkich kandydatów oprócz kandydatów „Solidarność”. Taktyka ta znalazła poparcie u znacznej większości wyborców. Bardzo niespodziewanym wynikiem zakończyły się wybory na krajową listę wyborczą. Z tejsze listy tylko 2 kandydatom udało się uzyskać w skali kraju niezbędne poparcie, byli to: Mikołaj Kozakiewicz i Adam Zieliński. W wyborach do Senatu w 49 okręgach wyborczych stanowiących obszar województw wybierano 100 senatorów spośród 555 kandydatów. W pierwszej turze głosowania obsadzono 92 mandaty, które w całości zdobyli kandydaci Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, uzyskując przeciętnie około 64% ważnych głosów. W drugiej turze do obsadzenia pozostało 8 mandatów w 6 okręgach⁶⁹.

Z Białostoczczyzny senatorami desygnowanymi przez „Solidarność” zostali Andrzej Kaliciński, na którego głosowało 153758 osób (58,5%) i Andrzej Stelmachowski, na którego głosowało 158326 osób (60,2%), posłami zaś Jan Beszta Borowski (61,7%) i Krzysztof Putra (65%)⁷⁰. Wybory przebiegły w spokojnej atmosferze. Wieczorem było już pewne, że frekwencja będzie niska. Z wstępnych danych, które już następnego dnia opublikowała „Gazeta Współczesna” wynikało, że do godziny 18 w województwie białostockim głosowało 51,6% uprawnionych do głosowania, zaś lokale wyborcze w sumie odwiedziło 250 tysięcy osób. Ostatecznie okazało się, że frekwencja w województwie białostockim wyniosła 62%⁷¹ i była zróżnicowana, wahając się od 50 do 60% w 21 miasto-gminach i w 6 gminach (Łapy, Suraż, Kleszczele, Krynki, Poświętne, Wyszki) do 70-75%⁷². Wynik wyborów okazał się szokiem dla strony rządowej. W pierwszej turze, przy ponad 60% frekwencji wybrani zostali tylko kandydaci desygnowani przez opozycję. Kandydaci popierani przez PZPR musieli wystartować ponownie⁷³.

Wybory stały się ogólnopolskim plebiscytem stosunku społeczeństwa do dotychczasowego kierunku rozwoju PRL oraz „Solidarność”. Główna uwaga elektoratu skupiła się na rozstrzygnięciu, czy opowiada się za dotychczasową polityką władzy, czy też za zasadniczymi i gruntownymi zmianami, czego wy-

⁶⁹ R. Chruściel, dz. cyt., s. 22.

Nasi w Sejmie i w Senacie. Posłowie i senatorowie wybrani z listy „Solidarność”, Warszawa 1990, s. 21, 124, 220, 259.

⁷¹ W całej Polsce frekwencja wyniosła również 62% i była mniejsza niż w czasie referendum na temat reform gospodarczych w 1987 r. Niektórzy usłuchali wezwania radykalnej opozycji do zbojkotowania wyborów, gdyż nie były one w pełni wolne, część obywateli nie wierzyło by Polsce była siłą polityczna zdolna odwrócić upadek gospodarczy kraju, zob: T. G. Ash, *Wiosna obywateli. Rewolucja 1989 r. widziana w Warszawie, Budapeszcie, Berlinie i Pradze*, Londyn 1990, s. 20-21.

⁷² (ib), *Do godziny 18 połowa wyborców oddała swe głosy*, „Gazeta Współczesna” 1989, nr 130 z 5 VI, s. 2.

⁷³ Z. Nikitorowicz, *Demokracja na 35 procent*, „Kurier Poranny” 2000, nr 125 z 2 VI.

razem była „Solidarność”, a w mniejszym zakresie - na szczegółowych programach wyborczych oraz osobowości kandydatów. Opowiedzenie się za kandydatami Komitetu Obywatelskiego w osobach Andrzeja Kalicińskiego oraz Andrzeja Stelmachowskiego oznaczało negację dotychczasowego systemu politycznego i społeczno-gospodarczego kraju oraz poparcie dla budowy nowej Polski w oparciu o zaufanie do „Solidarności”, jej programu związanego z Lechem Wałęsą i Kościołem. Głosowanie za kandydatami PZPR, Marianem Szamatowiczem i Witoldem Karczewskim oznaczało poparcie dla orientacji reformatorskiej w PZPR, zakładającej wyjście z dotychczasowego kryzysu drogą reform w partii i społeczeństwie oraz uruchomienia mechanizmów rynkowych w gospodarce. Oddanie głosów na Sokrata Janowicza i Jana Pi wnika oznaczało poparcie orientacji prawosławno-białoruskiej, nie spotykanej w innych częściach Polski⁷⁴.

Elektorat „Solidarności” okazał się bardzo zdyscyplinowany i głosował na swoich przedstawicieli. Kandydaci Komitetu Obywatelskiego najwięcej głosów otrzymali w rejonie Moniek, w Białymstoku i rejonie, w Sokółce i Łapach, wyraźnie mniej w rejonie Bielska Podlaskiego i Hajnówki. Im więcej osób wyznania prawosławnego było w danym rejonie, tym było mniejsze poparcie dla kandydatów „Solidarności”. „Solidarność” kojarzyła się mniejszości białoruskiej ze zjawiskiem dyskryminacji religijnej i narodowościowej z okresu II Rzeczypospolitej. Ambiwalentnie odbierano katolicki charakter NSZZ „Solidarność”, w którym upatrywano zagrożenie prawosławia⁷⁵.

8 czerwca obradował TZR NSZZ „Solidarność”, którego członkowie wyrazili zadowolenie ze zwycięstwa wyborczego. Omawiano także sprawy związane z samorządnością przedsiębiorstw i organizację pracy związkowej na szczeblu Regionu. Uchwalono, iż Komisje Zakładowe winny wspierać działania Rad Pracowniczych w macierzystych zakładach pracy poprzez nawiązanie stałych kontaktów z Radami Pracowniczymi. Inspiracją tych działań miała być współpraca KZ z Radą Pracowniczą w „Uchwytach”. Dążono do stworzenia Regionalnego Klubu Samorządowego⁷⁶.

Następnego dnia zebrała się Egzekutywa KW PZPR. Tematem posiedzenia był wynik wyborów do Sejmu i Senatu PRL. Dyskusję rozpoczął W. Kołodziejuk - I Sekretarz KW, który stwierdził, iż wybory spowodowały nowy układ sił politycznych w Polsce. Według niego główną siłą motoryczną w pierwszej turze wyborów był Kościół. Opozycja w sposób bezwzględny podporządkowała się strategii Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, a kampania wyborcza z konkurencyjnej przemieniła się w konfrontacyjną. Władze centralne w opinii I Sekretarza KW PZPR wykazały wobec opozycji zbyt wiele zaufania. Apelował, by w następnej turze (18 czerwca) partia zapewniła większą frekwencję. Proponował też, by nawiązywać kontakty z przedstawicielami Komitetów Obywatelskich i włączać je w układy władzy. Obecny na posiedzeniu Egzekutywy puł-

A. Sadowski, *Społeczne problemy wschodniego pogranicza*, Białystok 1991, s. 263-264. Tamże, s. 264-265.

„Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 174, s. 26.

kownik S. Rogalewski - Komendant Wojewódzki MO stwierdził, iż wyniki I tury wyborów były wielką porażką PZPR. Wedle informacji, które otrzymywał od podległych funkcjonariuszy, ludzie uznali, że działania władzy były nieefektywne. Wśród członków partii przeważała opinia, że brak było więzi między władzami partii a jej szeregowymi członkami⁷⁷.

Przeanalizowano także pracę sztabów wyborczych. Wskazano na następujące mankamenty ich pracy: brak grup wspierających kandydata na spotkaniach z wyborcami, członkowie partii w czasie spotkań kandydatów z wyborcami wykazywali postawę bierną nie bronili polityki partii, nie polemizowali z wystąpieniami opozycji, słaba atrakcyjność i pomysłowość organizowanych spotkań⁷⁸.

Najłatwiejszym sposobem wprowadzenia w I turze kandydatów do parlamentu miała być dla władzy lista krajowa. Jednak pomysł zawiódł. Wymaganą większość, jak już wspominałem, uzyskało tylko dwóch kandydatów: Mikołaj Kozakiewicz i Adam Zieliński. Dla listy krajowej ordynacja nie przewidywała II tury. W rezultacie Rada Państwa musiała wydać 12 czerwca dekret korygujący ordynację tak, by można było wybrać brakujących 33 posłów (kandydaci z listy krajowej zgodnie odmówili ponownego udziału w wyborach)⁷⁹.

Członkowie Państwowej Komisji Wyborczej z ramienia Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” przyjęli z zaniepokojeniem do wiadomości dokonaną przez Radę Państwa nowelizację ordynacji wyborczej, jako sprzeczną z zasadami prawodawstwa i czyniącą z kalendarza wyborczego zupełną fikcję. Od podania się do dymisji wstrzymała ich jednak świadomość dramatycznych konsekwencji takiego kroku. Liczbę mandatów w okręgach zwiększono w ponownym głosowaniu o mandaty nie obsadzone z listy krajowej. O każdy z nich ubiegać się miało dwóch nowych kandydatów zgłoszonych przez organa naczelnych władz organizacji, które zgłaszały listę krajową. W ten sposób dla ponownego głosowania zniesiona została lista krajowa. Wyznaczono 33 okręgi wyborcze, w których zwiększono liczbę mandatów oraz ustalono numery i przeznaczenie tych mandatów⁸⁰.

18 czerwca obydła się II tura wyborów. Od godziny 6 do 22 otwartych było ponad 22 tys. lokali obwodowych komisji wyborczych. Ponowne głosowanie przeprowadzono w 107 okręgach wyborczych do Sejmu, w których pozostały nie obsadzone mandaty poselskie i w sześciu okręgach do Senatu. Wybierano 295 posłów i 8 senatorów. Łącznie w szranki wyborcze stanęły 603 osoby. Obsadzono wszystkie 295 mandatów. Ogółem obsadzono więc wszystkie 460 mandatów, z czego 458 w okręgach i 2 z krajowej listy wyborczej. W czasie wyborów do Senatu obsadzono 8 mandatów w 6 okręgach. Spośród 8 mandatów 7 zdobyli kandydaci KO „Solidarność”, a tylko w woj. piłskim do Senatu

⁷⁷ APB, KW PZPR, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR 9 czerwca 1989 r., sygn. 4, k.l.

⁷⁸ APB, KW PZPR, Ocena przebiegu i wyników wyborów do Sejmu i Senatu w województwie białostockim, sygn. 5, k. 1-2.

⁷⁹ „Gazeta Współczesna” 1989, nr 135 z 10-11 VI, s. 1.

⁸⁰ *Polska Wybory 1989*, Warszawa 1989, s. 54.

wszedł prywatny przedsiębiorca Henryk Stokłosa nie będący kandydatem KO „Solidarność”. II tura przypieczętowała sukces wyborczy „Solidarności”. Jej wyniki potwierdziły układ sił politycznych ukształtowany 4 czerwca. Tam gdzie struktury „Solidarności” były silne, frekwencja była bardzo niska. Np. w Turośni Kościelnej, Wyszkach, Brańsku - poniżej 10%. Tylko w kilku gminach frekwencja przekroczyła 50% (Czyże - 77%, Kleszczele - 69%, Czeremcha - 60%, Krynki - 52%, Gródek - 50%). Były tam dość silne struktury partyjne i zamieszkiwała ludność białoruska⁸¹.

Na terenie województwa głosowało 23% uprawnionych, przy czym w okręgu nr 9 głosowało 20%, a w okręgu nr 10 - 27%⁸². Posłami z ramienia PZPR zostali Włodzimierz Cimoszewicz, Janusz Szymański, z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego Adam Babul, Aleksy Siemieniuk, z ramienia Stronnictwa Demokratycznego Jerzy Słezak, a z ramienia Unii Chrześcijańsko Społecznej Eugeniusz Czykwin⁸³. Frekwencja w skali kraju była minimalna (25%).

Na Białostoczczyźnie II tura wyborów miała znacznie mniejszą rangę niż pierwsza, choć do bojkotu było daleko. Przez pierwsze dwie godziny w lokalach wyborczych było prawie pusto, później natomiast głosujących przybywało. Szczególnie zagęszczenie było wówczas kiedy ludzie wychodzili z kościołów po skończonej mszy św. Przeważnie głosowano całymi rodzinami, czasem zjawiał się ktoś samotnie bądź ze znajomym, pojawiło się też sporo duchownych - zarówno katolickich, jak i prawosławnych. Ogólnie ludzie wiedzieli, jak głosować i na kogo. Mimo więc pewnego skomplikowania techniki, rotacja odbywała się szybko - nie było kolejek do kabin, nie było błędzenia i pytań, chyba że ze strony osób w podeszłym wieku. Najczęściej powtarzały się narzekania na drobny druk na kartach do głosowania. Głosowanie przebiegało spokojnie. Tylko w Szkole Podstawowej nr 36 na Słonecznym Stoku i w Kuratorium odnotowano przypadki agitacji. Głosujący z wyborami wiązali wiele nadziei. Przede wszystkim liczyli na poprawę sytuacji gospodarczej i stabilizację polityczną. Emocje jednak już opadły. Nikt nie miał wątpliwości, jak głosować, a ci, którzy nie poszli do wyborów, twierdzili, że wszystko już i tak wiadomo, więc po co chodzić jeszcze raz⁸⁴.

5. W drodze ku normalizacji

Po zwycięstwie wyborczym białostocka „Solidarność” uroczyście obchodziła 8. rocznicę poświęcenia sztandaru Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Mszę świętą odprawił w kościele św. Kazimierza przy ulicy Leszczyńskiej ks. Wojciech Pełkowski - kapelan duszpasterstwa ludzi pracy. Po

APB, SD, WK w Białymstoku, sygn. 191, k. 25.

„Gazeta Współczesna” 1989, nr 143 z 20 VI, s. 2.

APB, SD, WK w Białymstoku, sygn. 191, k. 25.

Ebe, *Większość pozostała w domu*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 118 z 19 VI, s. 1, 3.

mszy przemawiał przewodniczący Stanisław Marczuk. Podziękował księdzu Bogdanowi Maksimowiczowi, proboszczowi parafii św. Kazimierza, ks. W. Pełkowskemu, senatorowi A. Kalicińskiemu i posłowi K. Putrze za udział w uroczystości. Przypomniał historię sztandaru.

Po upływie pierwszego półrocza 1989 r. można było zauważyć, iż „Solidarność” na Białostocczyźnie rozwijała się zdecydowanie wolniej i nie tak lawinowo, jak to działo się w latach 1980-1981. Związek przestawał też być organizacją masową. W początkach lipca 1989 r. w województwie białostockim zarejestrowanych było 114 komisji zakładowych. Liczbę członków szacowano na 16 - 17 tysięcy. W większości przypadków organizacje zakładowe „Solidarności” skupiały po 30-40% zatrudnionych. Wielu znanych działaczy „Solidarności” wycofało się z czynnej działalności w pracach Związku (np. z funkcji członków Prezydium TZR zrezygnowali Roman Wilk i Jerzy Jamiołkowski, których zastąpili Wojciech Łowiec i Adam Sypytkowski)⁸⁵.

Trudna sytuacja ekonomiczna (lawinowo rosnące ceny, pustoszące sklepy) spowodowała wzrost napięcia w regionie. **1 sierpnia 1989 r.** w białostockim oddziale RSW Książka - Prasa - Ruch ogłoszono pogotowie strajkowe. Powstał Komitet Strajkowy, w skład którego weszli członkowie „Solidarności”. Strajkujący żądali uniezależnienia się białostockiego oddziału, poprawy warunków pracy i podwyżki płac. Ogłoszono pogotowie strajkowe w ZNTK w Łapach i ZPL „Las” w Białymstoku.

W warsztacie Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Białymstoku wybuchł strajk, który przekształcił się w strajk okupacyjny MPK. Domagano się 15 % podwyżki płac. Strajkujących nie poparła „Solidarność” ani OPZZ. O godzinie **14 ósmego sierpnia** autobusy zaczęły zjeżdżać do zajezdni. W dwie godziny później przestała kursować komunikacja miejska. Ludzie musieli wracać z pracy do domów piechotą. Wieczorem na negocjacje przybyli mediatorzy z Zarządu Regionu, z Krzysztofem Putrą i Aleksandrem Usakiewiczem na czele. Trudne rozmowy trwały do rana. Autobusy wyjechały z zajezdni. Przewodniczący Zarządu Regionu S. Marczuk poinformował w białostockiej prasie, iż działaczom „Solidarności” na razie udaje się gasić strajki⁸⁶.

W związku z pogarszającą się sytuacją materialną społeczeństwa, a także coraz częstszymi wybuchami społecznego niezadowolenia Zarząd Regionu domagał się od władz państwowych rozbicia monopolu i stworzenia warunków dla budowania nowej rzeczywistości gospodarczej. W tym celu należało zlikwidować przepisy kępujące handel, a także rozdzielnictwo mięsa i umożliwić jego zakup bezpośrednio przez sklepy. Związkowcy wyrazili swe oburzenie na gwałtowne podwyżki cen, będące konsekwencją urynkowienia. Prezydium zapelowało do członków „Solidarności”, by zachowali jednak rozsądek i nie organizowali niezapowiadanych akcji strajkowych. Jak podkreślił TZR, niedopuszczalne było organizowanie akcji protestacyjnych w dziedzinach, które mia-

⁸⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 175, s. 3.

⁸⁶ K. Sawicki, *Najgroźniejszy strajk*, „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 178, s. 3., także A. Smółko, *Ognisko zapalne. Strajk w MPK*, „Robotnik białostocki”. Pismo Białostockiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS-RD 1989, nr 2, s. 2.

ły wpływ na życie ludzi (komunikacja miejska, produkcja i zaopatrzenie w żywność), bowiem dezorganizacja życia miasta wywoływała gniew na organizatorów strajku wśród mieszkańców. Jednocześnie Prezydium Zarządu Regionu domagało się od rządu comiesięcznych wypłat rekompensat za wzrost cen żywności. Prezydium poinformowało także, iż w przypadku niespełnienia tych postulatów Związek podejmie akcję protestacyjną na terenie całego kraju. Udzielono poparcia Lechowi Wałęsie, który zaproponował utworzenie rządu opozycji solidarnościowej w koalicji ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. Wybór Czesława Kiszczaka na premiera rządu spotkał się z powszechną dezaprobatą „Solidarności”⁸⁷.

Apele TZR NSZZ „Solidarność” nie zostały jednak zaakceptowane przez załogi niektórych zakładów pracy na Białostocczyźnie. Trwało pogotowie strajkowe w „Fastach”. Odbyły się rozmowy z dyrekcją w sprawie podwyżek płac. Ogłoszono pogotowie strajkowe w zakładach pracy podległych białostockiemu PSS „Społem”. Strajkowali także pracownicy Wojewódzkiej Kolumny Transportu Sanitarnego w Białymstoku. Domagali się podwyżki płac o 200%. Na ulice miasta wyjechało tylko 6 karetek. Strajkowała również druga zmiana w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach. Domagano się podwyżki płac. Strajkował też Zakład Energetyczny EC - 2 w Białymstoku⁸⁸.

16 sierpnia 1989 r. obradował TZR NSZZ „Solidarność”. Tematykę posiedzenia zdominowała napięta sytuacja w regionie (w wielu zakładach pracy trwały pogotowia strajkowe), wynikająca z drastycznych podwyżek cen. Dyskutowano zwrócić uwagę na istniejącą ciągle reglamentację mięsa, postulowano likwidację PSS „Społem” i Gminnych Spółdzielni. Dyskutowano nad wnioskiem do wojewody o udostępnienie kilku sklepów, w których handlować mogliby wszyscy. Omówiono możliwość przeprowadzenia w regionie akcji protestacyjnej, przy czym zwracano uwagę na to, iż ewentualny strajk musiałby mieć charakter polityczny (wyrażenie dezaprobaty wobec gospodarczych działań władzy), a nie płacowy. Należałoby jedynie domagać się rekompensat finansowych z tytułu wzrostu cen artykułów spożywczych. Białostoccy związkowcy poparli kandydaturę Tadeusza Mazowieckiego na stanowisko premiera nowego rządu. Postulowali, by program działania przyszłego rządu przewidywał podjęcie działań osłonowych, mających zminimalizować koszty ponoszone przez społeczeństwo tytułem wzrostu cen. Zaaapelowano do społeczeństwa Białostocczyzny o powstrzymanie się od strajków do czasu powołania nowego rządu i przedstawienia przez niego programu gospodarczego⁸⁹.

Protesty „Solidarności” i twarda postawa L. Wałęsy spowodowały rezygnację Cz. Kiszczaka z misji tworzenia nowego rządu. 19 sierpnia W. Jaruzelski skierował do Sejmu wnioski o odwołanie Kiszczaka i powołanie Tadeusza Mazowieckiego na funkcję premiera. W parę dni później Sejm ogromną przewagą głosów (378 za, 4 przeciw, 41 wstrzymujących się) powierzył T. Mazowiec-

J. M. Majcherek, *Pierwsza dekada III Rzeczypospolitej 1989-1999*, Warszawa 1999, s. 32-33.
„Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 179, s. 2.
Tamże.

kiemu misję tworzenia nowego rządu. Był to moment przełomowy w dziejach PRL. Po kilkudziesięciu latach polskim premierem zostawał człowiek nie wywodzący się z formacji komunistycznej, wieloletni redaktor naczelny katolickiego miesięcznika „Więź” i „Tygodnika Solidarność”, doradca i działacz „Solidarności”⁹⁰.

Postępujący gwałtownie kryzys gospodarczy i chaos decyzyjny spowodowały kolejne napięcie na Białostocczyźnie. **12 września 1989 r.** rozpoczął się strajk w „Fastach”. Nie poparła go „Solidarność” ani Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych. Komitet Strajkowy zażądał podwyżki płac w wysokości 150 tys. zł. Próby mediacji między dyrekcją zakładu i strajkującymi podjęli się Stanisław Marczuk i Krzysztof Putra. Strajkujący nie chcieli z nimi rozmawiać. Dyrekcja wyraziła zgodę na podwyżkę w wysokości 100 tys. zł. Strajkujący zawiesili protest i przystąpili do pracy⁹¹.

Zbliżające się wybory do władz Związku zmobilizowały do pracy aktywistów „Solidarności”. **30 października** zebrał się TZR NSZZ „Solidarność”. Jerzy Jamiołkowski przedstawił projekt regionalnej ordynacji wyborczej. Podjęto uchwałę, iż wybory delegatów zakładowych i międzyzakładowych powinny zakończyć się do 30 listopada 1989 r. W organizacjach związkowych liczących nie mniej niż 200 członków wybierano 1 delegata, w pozostałych proporcjonalnie do liczby członków Związku, np. przy 250 osobach wybierano dwóch kandydatów, z 400 wybierano 3 kandydatów itp. Biuro Informacji TZR przypominało komisjom zakładowym, że do ważności wyboru delegatów konieczne było uregulowanie zobowiązań finansowych wobec Regionu i 25% składek powinno trafić na konto Regionu. Przewodniczący Stanisław Marczuk stwierdził, iż odrodzona „Solidarność” powinna prowadzić działalność gospodarczą, gdyż do jej dalszych działań potrzebne będą pieniądze, których nie da się uzyskać ze składek. Jak podkreślił przewodniczący, najwięcej kłopotów było ze sprawami organizacyjnymi, które wynikły z braku środków finansowych⁹².

Zebrał się przewodniczący komisji zakładowych NSZZ „Solidarność”, którzy omówili problemy związane ze zbliżającymi się wyborami do władz TZR. Przez kilka godzin zebrani dyskutowali nad projektem ordynacji wyborczej, który po kilku poprawkach zatwierdzili. Wybrano Regionalną Komisję Wyborczą, która miała koordynować i nadzorować wybory delegatów na Walny Zjazd Delegatów. Określono również liczbę członków „Solidarności” na Białostocczyźnie, która wahała się w granicach 25 tysięcy. W TZR zarejestrowało się 230 komisji zakładowych. Najliczniejsze komisje zakładowe były w: BZPB „Fasty” - 1304 osób, Fabryce Przyrządów i Uchwytów - 920 osób, Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej - 700 osób. Komisja Pracowników Oświaty i Wychowania liczyła 649 osób⁹³.

⁹⁰ J. M. Majcherek, dz. cyt., s. 34-35.

⁹¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1989, nr 179, s. 2.

⁹² K. Paliński, *Mam mieszane uczucia*, „Tygodnik Białostocki”. Pismo członków i sympatyków „Solidarności” 1989, nr 6, s. 1, 3.

⁹³ Tamże.

Pod koniec listopada 1989 r. zebrała się Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w „Fastach”. Jerzy Jamiołkowski mówił o trudnej sytuacji ekonomicznej robotników, ale według niego ludziom należało wpoić przekonanie, że oni i przedsiębiorstwo tworzą całość. Postulował również podzielenie zakładu na kilka niezależnych jednostek, które mogłyby pracować na własnym rozrachunku gospodarczym. Stwierdził także, iż „Solidarność” pełniła w zakładach pracy rolę bufora. Była oskarżana o wszelkie bolączki życia codziennego. Robotnicy narzekali, iż „Solidarność” prowadziła zbyt ugodową politykę i przestała reprezentować ich interesy. Dając parasol ochronny rządowi premiera T. Mazowieckiego „Solidarność” znalazła się w dość niezręcznej sytuacji. Ciężko jej było protestować wobec liberalnej polityki gospodarczej gabinetu Mazowieckiego⁹⁴.

13 grudnia 1989 r. odbyła się manifestacja przed białostockim ratuszem. Jej współorganizatorami byli Polska Partia Socjalistyczna - Rewolucja Demokratyczna, Niezależne Zrzeszenie Uczniowskie i Niezależne Zrzeszenie Studentów. Z głośników płynęły piosenki z czasów stanu wojennego. Wśród manifestujących przeważała opinia, że dopóki prezydentem będzie Wojciech Jaruzelski, to w kraju będzie źle. Następnie manifestujący powędrowali pod siedzibę KW PZPR przy ulicy Próchniaka⁹⁵. Skandowano hasło *Młodzież z partią się rozliczy*. Przed budynkiem KW stanął krzyż brzoźowy, wokół którego zapalono znicze. Także na schodach budynku zapalono świece w kształcie krzyża i rozpalono ognisko z plakatów obwieszczających stan wojenny. Jeden z plakatów powieszono na budynku KW PZPR⁹⁶.

E. Burel, *To nie jest czas hasła i sztandarów. Rozmowa z J. Jamiołkowskim, działaczem NSZZ „Solidarność” z „Fast”*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 228 z 24-26 XI, s. 1-2.

⁹⁵ W. Filipczuk, *Osiem lat po trzynastym grudniu w Białymstoku*, „Kurier Poranny” 1989, nr 242 z 14 XII, s. 1.

⁹⁶ Tamże, s. 7.

Rozdział V

NSZZ „Solidarność” w wolnej Polsce 1990-2005

13 - 14 stycznia 1990 r. odbyła się I tura II Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”¹. Wzięło w nim udział 235 delegatów reprezentujących 183 komisje zakładowe na 290 zarejestrowanych w Tymczasowym Zarządzie Regionu. Pierwszy dzień obrad poświęcono sprawom proceduralnym. Następnego dnia ustępujący przewodniczący TZR NSZZ „Solidarność”, Stanisław Marczuk, złożył obszerne sprawozdanie z działalności Związku w latach 1981 - 1990. W dyskusji nad sprawozdaniem obok głosów uznania dla tych, którzy przeprowadzili Związek przez czasy stanu wojennego pojawiły się liczne głosy niepokoju o przyszłość „Solidarności”. Jerzy Jamiołkowski z „Fast” stwierdził, iż należy znaleźć formułę na najbliższy czas, gdyż bezsenssem jest wyłączenie chodzenie ze sztandarami czy też udział tylko w uroczystościach patriotycznych i religijnych. Zgłoszono następujących kandydatów na przewodniczącego Zarządu Regionu: Stanisław Marczuk (FPiU), Wojciech Łowiec (BZGraf.), Aleksander Usakiewicz (Politechnika Białostocka), Jan Zambrzycki (przewodniczący Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania). Zaprezentowano kandydatów do Zarządu Regionu w następującym składzie: Romuald Bieniasz (Przedsiębiorstwo Zagraniczne w Mońkach), Zbigniew Brożek („Biazet”), Danuta Busłowska (Przedszkole nr 26), Zbigniew Czarnecki (wiceprzewodniczący Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Hajnówce), Tadeusz Cybulski (Zespół Szkół Mechanicznych), Lech Cygler (Białostockie Przedsiębiorstwo Instalacji Elektrycznych), Halina Drabiuk (ZOZ Siemiatycze), Zbigniew Dubak (PKP), Jarosław Dunaj (Miastoprojekt), Tadeusz Ejsmont (PIP „Instal”), Antoni Filipkowski (przewodniczący Sekcji Emerytów i Rencistów), Ryszard Francke (ZNTK Łapy), Jan Gajewski (POM Mońki), Jan Gardocki (PZU), Władysław Guziak (Lenpol Bielsk Podlaski), Jarosław Gwardecki (PTHW), Jerzy Ickiewicz (Politechnika Białostocka), Andrzej Jakubowski (PHS), Zenon Juczewski (OST „Gromada”), Władysław Kalinowski, Andrzej Kałwa (ZETO), Marek Kluź (WPEC), Dariusz Kocharński (Siemiatyckie Zakłady Obuwia), Danuta

¹ I Walny Zjazd Delegatów odbył się w czerwcu 1981 r.

Kornacka (Zakład Energetyczny), Tadeusz Kozak (Zakład Poprawczy), Leonard Kozłowski (Zakłady Transportu Przemysłu Mięsnego), Konrad Kruszewski („Monar” Białystok), Bazyli Kuptel (Fabryka Przyrządów i Uchwytów), Tadeusz Laskowski (Fadom), Kazimierz Leszczyński (OSM Bielsk Podlaski), Bogusław Lewiński (PKS Bielsk Podlaski), Bogusław Lic (ZPW im. Emilii Plater Wasilków), Bożena Łapuć (Terenowy ZOZ), Stanisław Łuczaj (SM „Zachęta”), Dariusz Łuczak (przewodniczący TTK w Hajnówce), Henryk Łupiński (ZNTK Łapy), Mieczysław Marcinowicz („Agromet” Czarna Białostocka), Józef Marcińczyk (PGR Krynki), Piotr Modzelewski (Państwowy Szpital Kliniczny), Witold Perkowski, Tadeusz Pieniążek, Ryszard Pietruszko (BPBPL), Roman Sadokierski (Hajnowski Zakład Przemysłu Maszynowego Leśnictwa), Krzysztof Sańko (Rejon Dróg Publicznych), Ewa Sypytkowska (PSS „Społem”), Adam Sypytkowski (Spółdzielnia Inwalidów „Naprzód), Józef Śmigielski (Zakłady Płyt Wiórowych w Grajewie), Władysław Tokarski (BSM), Kazimierz Trzęsicki (Filia Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku), Robert Tyszkiewicz („Tygodnik Białostocki”), Wacław Woronowicz (Sokółka), Marian Zaborowski (Huta Szkła). Kandydaci do Komisji Rewizyjnej : Danuta Busłowska (kandydowała także do Zarządu Regionu), Witold Gąsowski (Zakłady Mięsne), Jerzy Kolendo („Agromet” Czarna Białostocka), Krzysztof Niewiński (GS „Samopomoc Chłopska w Zabłudowie), Dariusz Piesiak („Furnel” Hajnówka), Zofia Stypułkowska (księgowa), Marian Szymański (Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji). Po głosowaniach wybrano władze Związku w następującym składzie: Stanisław Marczuk - przewodniczący, Aleksander Usakiewicz, Wojciech Łowiec, Kazimierz Leszczyński, Piotr Modzelewski, Jerzy Ickiewicz, Dariusz Łuczak, Kazimierz Trzęsicki, Józef Marcińczyk, Zbigniew Czarnecki, Władysław Tokarski, Robert Tyszkiewicz, Tadeusz Pieniążek, Tadeusz Laskowski, Marek Kluź, Witold Perkowski, Dariusz Kochański, Danuta Busłowska, Andrzej Kałwa, Jarosław Dunaj, Krzysztof Sańko, Jan Gardocki, Ryszard Pietruszko, Zenon Juczewski, Andrzej Jakubowski, Henryk Łupiński, Leonard Kozłowski, Ewa Sypytkowska, Lech Cygler, Jarosław Gwardecki, Tadeusz Cybulski, Władysław Kalinowski, Stanisław Łuczaj, Romuald Bieniasz, Zbigniew Dubak, Tadeusz Ejsmont, Mieczysław Marcinowicz - członkowie Zarządu Regionu, Krzysztof Niewiński, Zofia Stypułkowska, Marian Szymański, Witold Gąsowski, Władysław Guziak - członkowie Komisji Rewizyjnej, Wojciech Łowiec, Aleksander Usakiewicz, Stanisław Marczuk, Kazimierz Trzęsicki, Robert Tyszkiewicz, Jerzy Ickiewicz, Jarosław Bartel - delegaci na Zjazd Krajowy².

II WZD ustalił liczbę członków Zarządu na 35 osób (jedno miejsce w Zarządzie przypadało na tysiąc członków). W tej liczbie mieściły się miejsca mandatowe z terenowych list z Bielska Podlaskiego, Czarnej Białostockiej, Grajewa, Hajnówki, Łap, Sokółki, Moniek i Siemiatycz. Związkowcy uważali także za niezbędne podjęcie działalności gospodarczej w ramach Funduszu Gospodarczego „Solidarności”. Powołano spółkę z ograniczoną odpowiedzial-

² „Tygodnik Białostocki...” 1990, nr 14, s. 14.

nością, która miała podjąć działalność gospodarczą, a zysk z tego osiągnięty miał wspomóc działalność statutową „Solidarności”. Zgromadzeni na II Walnym Zejeździe Delegatów podziękowali wszystkim, którzy wspomagali Związek w trudnych czasach stanu wojennego. Powołano Nadzwyczajną Komisję Rewizyjną w skład której weszli, oprócz osób wybranych, członkowie Komisji Rewizyjnej wybranej w 1981 r. Zadaniem Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej było przedstawienie podczas II tury II WZD sprawozdania z oceny działalności władz regionalnych w celu udzielenia absolutorium. W skład Komisji weszli: Walenty Olendzki - przewodniczący, Łucja Kloza, Janusz Ogryzko, Tadeusz Gaśowski - członkowie³.

Komisja przeanalizowała trzy okresy działalności NSZZ „Solidarność” Region Białystok:

I okres: do stanu wojennego

II okres: działalność podziemna Związku podczas stanu wojennego

III okres: działalność Tymczasowego Zarządu Regionu 31.12.1989 r. Komisja odbyła osiem zebrań plenarnych. W związku z pracą Walentego Olendzkiego w operacjach finansowych w okresie stanu wojennego, brał on udział w pracy Komisji jako obserwator i nie podpisywał sprawozdania. Wyjaśnień udzieliło Komisji osiem osób związanych działalnością w strukturach takich, jak: TKR, RKW, TZR. Komisja przedstawiła dokładne rozliczenie finansowe TZR za okres od maja 1989 r. do 31.12.1989 r., oraz - ze względu na specyficzny okres stanu wojennego - rozliczenia dokonane na podstawie zestawień, składanych oświadczeń i miesięcznych rozliczeń osób odpowiedzialnych za stan kasy. Jak stwierdziła Komisja, finansami gospodarowano oszczędnie i z wyczuciem potrzeb. Kierowano je najczęściej na kolportaż „Biuletynu Informacyjnego”, pomoc Oficynie Wydawniczej, pomoc rodzinom internowanych i osadzonych w aresztach działaczy związkowych oraz innym potrzebującym. Do rozliczenia z okresu maj 1984 r. - maj 1987 r. zostało około 80 tys. zł pochodzących ze skrytek. Rozliczenia tego miała dokonać Ewa Pankiewicz.

Ze względu na to, iż lista osób działających w latach 1981-1988 była długa, Nadzwyczajna Komisja Rewizyjna w sprawozdaniu nie wymieniła żadnych nazwisk, gdyż istniała możliwość pominięcia niektórych, a także ze względu na zastrzeżenie ujawnienia niektórych nazwisk. Komisja złożyła słowa podziękowania bezimiennym oraz imiennym ofiarodawcom dokonującym wpłat tak w walucie zachodniej, jak i w polskiej, które w znacznym stopniu umożliwiły trwanie Związku w stanie wojennym.

Podziękowano wszystkim tym, którzy z wielkim trudem i narażeniem pracowali w podziemiu przy poligrafii, kolportażu, niesieniu pomocy charytatywnej i prawnej. Szczególne wyrazy uznania skierowano pod adresem duchownych, za pomoc okazaną Związkowi.

³ AZRP NSZZ „Solidarność, Sprawozdanie Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej powołanej uchwałą nr 2 II Walnego Zjazdu Delegatów Region Białystok 13.01.1990 r., bez sygn., k. 1-2.

W dalszej części sprawozdania podkreślono, iż Tymczasowy Zarząd Regionu od momentu powstania odbył 17 zebrań plenarnych, na których poruszał istotne problemy regionu, przedstawiając je w formie oświadczeń, uchwał i wniosków. W zasadzie pracę TZR uznano za właściwą choć mającą pewne niedociągnięcia (brak wpisów do księgi inwentarzowej przedmiotów darowanych, brak potwierdzenia otrzymanej dotacji dla Podregionu Grajewo, prywatna pożyczka w kwocie 200 tys. zł). Szczegółowe rozliczenie finansowe z okresu działalności TZR zostało przedstawione w załącznikach. Komisja z całą odpowiedzialnością oceniła działalność władz regionalnych w okresie stanu wojennego i TZR jako pozytywną i wniosła o udzielenie im absolutorium.

Nadzwyczajna Komisja Rewizyjna przekazała nowo wybranej Komisji Rewizyjnej dokumenty finansowe z okresu stanu wojennego i TZR oraz sprawozdanie ze swoich prac Komisji wraz z załącznikami, w celu przechowania jako dokumentów ważnych dla ciągłości białostockiej „Solidarności”⁴.

Na II WZD przedstawiony został także projekt programu działania Regionu Białystok, w którym nawiązano do tradycji powszechnego ruchu społecznego „Solidarności”, narodzonego w wyniku sierpniowych strajków w 1980 r. Stwierdzono, iż w okresie przechodzenia od państwa monopolu komunistycznego do państwa demokratycznego, opartego na gospodarce rynkowej, NSZZ „Solidarność” miała do spełnienia podwójną rolę: wspieranie procesu zmian ustroju gospodarczego oraz ochronę środowiska pracowniczego przed kosztami tych zmian. Należało w tym celu wskazywać, że przemiany gospodarcze stwarzają szansę na polepszenie sytuacji pracownika oraz uruchamiać aktywność społeczną umożliwiającą ich wykorzystanie. Podkreślono, iż powodzenie reform zależy w dużej mierze od wyeliminowania z życia politycznego i gospodarczego nomenklatury. Walka o likwidację zasady nomenklatury była jednym z podstawowych zadań „Solidarności” na drodze do odzyskania przez społeczeństwo pełnej podmiotowości. Szczególną uwagę winien zwrócić Związek na młode pokolenie, które mogło odrodzić atrakcyjność Związku. Podkreślono także, iż mniejsza niż w 1980 r. liczebność Związku wymaga skuteczniejszych metod. Działalność „Solidarności” miała stać się znacznie bardziej profesjonalna i opierać się na fachowej organizacji pracy, dobrym przygotowaniu kadrowym, sprawnym przepływie informacji oraz udziale ekspertów. Pozwolić to miało na rzeczywistą zmianę charakteru związku - z roszczeniowego na negocyjny, bardziej właściwy w praworządnym państwie demokratycznym.

Generalnym dążeniem NSZZ „Solidarność” miało być działanie na rzecz uproszczenia systemu płacowego. Płace planowano podzielić na dwa składniki: płacę gwarantowaną-wynikającą z samego świadczenia pracy, uwzględniającą kwalifikacje pracownika (dla pracowników niewykwalifikowanych nie mniejszą od minimum socjalnego, dla wykwalifikowanych negocjowaną przez związek, odpowiednio wyższą i uzależnioną od stopnia kwalifikacji) i płacę warunkową - wynikającą z zysku, wydajności, jakości pracy. Dążeniem NSZZ „Solidarność” winna być ochrona najślabszych, a więc ludzi młodych, starszych i

⁴ Tamże.

kobiet, którzy mogą nie nadążyć za tempem spodziewanych na rynku przemian. Podstawowym staraniem związku w zakresie ochrony pracy powinna być obrona zasady, że za stworzenie i utrzymanie systemu osłony socjalnej odpowiada państwo. Natomiast związek zawodowy intensywnie współpracuje z właściwymi jego instytucjami, dąży do zapewnienia temu systemowi jak największej skuteczności. Dlatego należało: wynegocjować co najmniej trzymiesięczny okres wypowiedzeń w przypadku zwolnień grupowych, domagać się odprawy w wysokości co najmniej trzymiesięcznego wynagrodzenia, pilnować zgodności zwolnień z Kodeksem Pracy, propagować aktywne poszukiwanie pracy poprzez powołanie biur pośrednictwa pracy, ośrodków szkoleniowych, instytucji ubezpieczeniowych. Każdy zwalniany winien mieć szansę znalezienia pracy i przekwalifikowań zawodowych. Zamierzano walczyć o wprowadzenie i odpowiedni poziom zasiłków dla bezrobotnych - zarówno dla osób tracących pracę, jak i nie mogących jej znaleźć po ukończeniu nauki. Postanowiono uczyć aktywnego poszukiwania pracy, a także mobilności zawodowej, która była warunkiem ograniczania bezrobocia. We współpracy z różnymi inicjatywami, władzami lokalnymi, pracodawcami zamierzano powołać specjalistyczne, regionalne instytucje zwalczające skutki bezrobocia. NSZZ „Solidarność” w okresie intensywnych przemian gospodarczych powinien też zwracać szczególną uwagę na rzetelne wypełnianie tradycyjnych zadań w zakresie ochrony pracy, tj. ochronę czasu pracy, bhp, świadczenia bytowe. Komisje zakładowe miały być najważniejszym elementem struktury związku. W sytuacji radykalnych przemian gospodarczych wyznaczono im następujące zadania:

- systematyczne informowanie załogi i Zarządu Regionu o sytuacji przedsiębiorstwa,
- przeciwstawianie się uwłaszczeniu nomenklatury,
- dbałość o współdziałanie załogi w przekształceniach własnościowych przedsiębiorstwa i wspieranie inicjatyw dających załodze uprawnienia własnościowe (np. akcjonariat pracowniczy),
- przeciwdziałanie nieprzygotowanej restrukturyzacji przedsiębiorstwa w celu zapobieżenia żywiołowemu bezrobociu,
- współpraca z autentycznym samorządem (lub wyłonienie go) oraz wybranym na drodze konkursu dyrektorem,
- dążenie do wyeliminowania partii politycznych ze struktur przedsiębiorstwa,
- inspirowanie działalności związkowej w przedsiębiorstwach niepaństwowych,
- dążenie do odbudowy etosu pracy w oparciu o etykę chrześcijańską
- działania na rzecz zmiany organizacji pracy,
- współpraca z organizacjami pracodawców.

Ustalono również strukturę regionalną Związku. Jego organizacja opierała się na kryterium terytorialnym. Działalnością regionu miał kierować Zarząd Regionu (instancja uchwałodawcza) i Prezydium Zarządu Regionu (instancja wykonawcza). Oprócz nich zaplanowano uruchomienie profesjonalnych biur, które zapewniłyby fachową obsługę komisji zakładowych i Zarządu Regionu. Ich prace mieli nadzorować członkowie Prezydium Regionu. Podjęte zostały decyzje o powołaniu:

Biura Ekonomicznego
Biura Interwencji i Pomocy Prawnej
Biura Organizacyjnego
Biura Informacji i Szkoleń
Sekretariatu.

Praca Zarządu Regionu miała natomiast skupiać się w stosownych komisjach, których liczbę i podział merytoryczny określić powinien Zarząd Regionu. Za podstawowy cel działalności Zarządu Regionu uznano koordynację i wspomaganie pracy komisji zakładowych i terenowych związku. Zaplanowano następujące zadania Zarządu Regionu:

- opracowanie i uruchomienie szerokiego systemu szkoleń dla działaczy związkowych,
- dążenie do osiągnięcia przez związek samodzielności finansowej, powołanie w tym celu regionalnego przedsiębiorstwa „Solidarności” oraz rewindykowanie majątku d. CRZZ w części przynajmniej „Solidarności” i majątku przywłaszczonego przez OPZZ po 13 grudnia 1981 r.,
- aktywny udział w procesie przekształceń własnościowych w gospodarce,
- sprawną informację związkową; powołanie specjalnego biuletynu regionalnego na potrzeby komisji zakładowych oraz wydawnictwa regionu,
- inspirowanie i uczestnictwo w procesie przemian społeczno - politycznych w kraju;
- współpraca z komitetami obywatelskimi - przy poszanowaniu zasady wzajemnej podmiotowości - w tym zwłaszcza w zbliżających się wyborach samorządu terytorialnego.

Stwierdzono, iż NSZZ „Solidarność” w obliczu przemian była bardzo potrzebna. Stanowiła najpoważniejszą siłę społeczną i polityczną kraju. Jak podkreślali związkowcy w trudnych czasach nie mogła ona zagubić swego etosu - solidarnego, pokojowego, odpowiedzialnego współdziałania ludzi różnych zawodów, środowisk i pokoleń, robotników, chłopów i inteligentów, starszych i młodych - dla wspólnego dobra, jakim jest Rzeczpospolita i los jej obywateli.

Po zjeździe odbyło się spotkanie ZR z przewodniczącymi Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”, prowadził je przewodniczący, Stanisław Marczuk. Jak stwierdził, „Solidarność” znalazła się ciężkiej sytuacji, gdyż konieczne reformy gospodarcze spowodowały obniżenie stopy życiowej i bezrobocie. Rząd T. Mazowieckiego, jak podkreślał Stanisław Marczuk, otrzymał duży kredyt zaufania od „Solidarności”, toteż Związek musiał włączyć się w prace nad nową organizacją Rzeczypospolitej. NSZZ „Solidarność” chciał odzyskać

samorządy po to, żeby prace rządu nie zostały zmarnowane. Problemy związane z bezrobociem omówił senator Andrzej Kaliciński. O sposobach władz terenowych na zneutralizowanie skutków bezrobocia mówił wicewojewoda Aleksander Czuż⁵.

W połowie lutego na kolejnym posiedzeniu ukonstytuował się wybrany na II Walnym Zjeździe Delegatów Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z przewodniczącym Stanisławem Marczukiem na czele. Powołane zostało prezydium w następującym składzie: Aleksander Usakiewicz - wiceprzewodniczący, Wojciech Łowiec - wiceprzewodniczący, Witold Perkowski - sekretarz, Jan Gardocki, Marek Kluż, Henryk Łupinski, Władysław Tokarski, Robert Tyszkiewicz - członkowie.

Na posiedzeniu Prezydium Zarządu Regionu 23 kwietnia 1990 r. omówiono stanowisko Związku w rozmowach z rządem. Związkowcy opowiedzieli się za przyspieszeniem prywatyzacji, podniesieniem płacy minimalnej, wypłatami w sferze budżetowej. Zapoznano się ze stanem prawnym majątku utraconego po 13 grudnia 1981 r. Odzyskano od WUSW maszyny do pisania. Prezydium przyjęło także oświadczenie potępiające prześladowania przez prezesa członków „Solidarności” w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Rybołach. Przyjęto uchwałę o współpracy Zarządu Regionu z Komitetem Obywatelskim w wyborach samorządowych. Zarząd Regionu zezwolił Komitetowi Obywatelskiemu na używanie znaku i nazwy „Solidarności” na okres wyborów samorządowych. Komitet Obywatelski Ziemi Białostockiej, Region Białystok NSZZ „Solidarność”, NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych, NSZZ „Solidarność” Rzemiosła, Klub Inteligencji Katolickiej i Komitet Obywatelski Miasta Białegostoku utworzyły Obywatelski Komitet Wyborczy. Na jego czele stanął Aleksander Usakiewicz - wiceprzewodniczący Zarządu Regionu⁶.

19 maja 1990 r. odbyła się III tura Walnego Zjazdu Delegatów białostockiej „Solidarności”, zwołana dla dokonania oceny zjazdu krajowego i ratyfikowania nowego statutu. Na zjazd przybyło niewielu delegatów. Nie podjęto uchwał, gdyż zabrakło kworum. Uzupełniono skład Zarządu Regionu o Józefa Mozolewskiego, reprezentanta Moniek, rozszerzono skład Komisji Rewizyjnej. Nowy statut został ratyfikowany tylko uchwałą Zarządu Regionu, gdyż zabrakło wymaganej liczby delegatów. Na zjeździe wystąpił Tomasz Kowalewski, przewodniczący Niezależnego Zrzeszenia Studentów Filii UW, który przedstawił projekt działań na rzecz ochrony bezrobotnych absolwentów szkół wyższych oraz zakresu współpracy „Solidarności” i NZS. Przewodniczący S. Marczuk poinformował zgromadzonych delegatów o liczebności Związku w regionie. NSZZ „Solidarność” liczył wtedy ponad 25 tys. członków, zrzeszonych w 290 komisjach zakładowych. Przypomniał, iż w latach 1980-1981 „Solidarność” na Białostocczyźnie liczyła ponad 112 tys. członków. W latach 1980-1981 Związek skupiał około 90% załóg, podczas gdy w latach 1989-1990 tylko 15-30% załóg poszczególnych zakładów pracy. Tylko kilkadziesiąt komisji zakłado-

⁵ „Tygodnik Białostocki...” 1990, nr 12, s. 14-15.

⁶ Tamże.

wych wpłacało do ZR statutowe składki. W trakcie dyskusji delegaci zarzucili kierownictwu Związku brak pomocy instruktażowej z ich strony, słaby przepływ informacji, brak fachowców z dziedziny prawa i ekonomii. Trudna sytuacja Związku splatała się z kłopotami płacowymi w zakładach pracy, będącymi konsekwencją reform realizowanych przez rząd T. Mazowieckiego, popierany przez „Solidarność”. Trudności te wykorzystywali działacze OPZZ, przeciągając na swoją stronę załogi zakładów i organizując strajki wymierzone w rząd T. Mazowieckiego. W tej sytuacji „Solidarność” stanęła przed trudnym wyborem drogi, którą miała pójść w wolnej i demokratycznej Polsce⁷.

27 maja 1990 r. wybrano pięćdziesięcioosobową Radę Miejską Białegostoku złożoną z 84% członków Obywatelskiego Komitetu Wyborczego „Solidarność”. Radzie przewodniczył Janusz Dolecki, a funkcję prezydenta przez czteroletnią kadencję sprawował Lech Rutkowski. Wiceprezydentami zostali: Wojciech Hołownia, po nim Ewa Bończak - Kucharczyk i Marek Sosnkowski. Członkami Zarządu byli Barbara Januszkiewicz, Waldemar Mierzejewski, Marek Nawrocki, Ryszard Tur. Rada i Zarząd Miejski za swe główne zadania uznali stworzenie silnych podstaw finansowych (niedobór finansowy w budżecie wynosił 50 miliardów ówczesnych złotych), wprowadzenie racjonalnych zasad gospodarowania, dostosowanie struktur i podstaw funkcjonowania gospodarki miejskiej do reguł wolnego rynku, odrabianie zaległości w rozwoju infrastruktury, usprawnienie prac służb komunalnych. Przeznaczano poważne środki na inwestycje. Wprowadzano tzw. wolny najem na lokale komunalne⁸.

W czerwcu 1990 r. w Białymstoku odbyło się spotkanie Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej, na które przybyli przedstawiciele z całego województwa. Celem spotkania było omówienie tzw. „wojny na górze”, zapowiedzianej przez Lecha Wałęsę. Działacze KOZB podzielili się na zwolenników rządu (w tym duchu przemawiał Marian Leszczyński) i jego przeciwników, popierających Lecha Wałęsę (optował za tym Waldemar Piekart). Po burzliwej dyskusji zebrani udzielili poparcia Lechowi Wałęsie i opowiedzieli się przeciw federalizacji ruchu komitetowego. Postanowiono wziąć udział w ogólnopolskim zebraniu przedstawicieli KO. Do Warszawy mieli pojechać M. Leszczyński i W. Piekart.

Rada Miejska wybrała prezydenta Białegostoku. Do rywalizacji o fotel prezydencki stanęli: Andrzej Łupiński - rekomendowany przez Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, Jan Citko, Wojciech Hołownia i Lech Rutkowski - rekomendowany przez Klub Inteligencji Katolickiej. Po trzech turach głosowania białostoccy rajcy powierzyli urząd prezydenta miasta Białegostoku Lechowi Rutkowskiemu.

W gmachu po byłej siedzibie KW PZPR odbyła się po raz pierwszy Rada Wydziału Humanistycznego Filii UW w Białymstoku. Przekazanie „białego domu” odbyło się dzięki pomocy i zaangażowaniu działaczy Zarządu Regionu

⁷ Tamże.

⁸ A. Dobroński, *Białystok. Historia miasta*, Białystok 2001, s. 216.

NSZZ „Solidarność”, a w szczególności Roberta Tyszkiewicza, i Niezależnego Zrzeszenia Studentów z przewodniczącym Tomaszem Kowalewskim na czele.

W lipcu 1990 r. Zarząd Regionu tworzyli: Stanisław Marczuk - przewodniczący, Wojciech Łowiec - wiceprzewodniczący, Aleksander Usakiewicz - wiceprzewodniczący, Witold Perkowski - sekretarz, Władysław Tokarski, Robert Tyszkiewicz, Tadeusz Cybulski, Lech Cygler, Zbigniew Dubak, Jarosław Dunaj, Tadeusz Ejsmont, Jan Gardocki, Jarosław Gwardecki, Jerzy Ickiewicz, Andrzej Jakubowski, Zenon Juczewski, Władysław Kalinowski, Andrzej Kałwa, Leonard Kozłowski, Tadeusz Laskowski, Stanisław Łuczaj, Piotr Modzelewski, Danuta Busłowska, Ewa Sypytkowska, Kazimierz Trzęsicki, Zbigniew Czarnecki - Hajnówka, Dariusz Kochański - Siemiatycze, Kazimierz Leszczyński - Bielsk Podlaski, Dariusz Łuczak - Hajnówka, Henryk Łupiński - Łapy, Mieczysław Marcinowicz - Czarna Białostocka, Józef Marcińczyk - Sokółka, Józef Mozolewski - Mońki, Artur Olchanowski - Dąbrowa Białostocka, Tadeusz Pieniążek - Grajewo, Krzysztof Sawicki - Sokółka. Komisję Rewizyjną tworzyli: Zofia Stypułkowska, Marian Szymański - przewodniczący, Krzysztof Niewiński, Witold Gąsowski. Przy Zarządzie Regionu Białystok działalność prowadziły następujące sekcje branżowe: Sekcja Spółdzielczości Inwalidów - przewodniczący Józef Stankiewicz, Regionalna Sekcja Spółdzielczości - przewodniczący Adam Stawowski, Regionalna Sekcja Pracowników Rolnictwa Uspołecznionego - przewodniczący Lech Kowalski, Regionalna Sekcja Budownictwa Uspołecznionego - przewodniczący Andrzej Korabowicz, Regionalna Sekcja Przemysłu Lekkiego „Fasty” - przewodniczący Mirosław Zwitek⁹.

Dużym problemem w województwie białostockim stawało się bezrobocie. W połowie lipca 1990 r. Rejonowe Biura Pracy zarejestrowały na terenie województwa białostockiego 19.719 bezrobotnych. Najwięcej bezrobotnych zarejestrowanych zostało w Białymstoku (ponad 12 tys.). W Sokółce zarejestrowano 1829, a w Bielsku Podlaskim 1302 bezrobotnych. Wśród bezrobotnych 6218 osób nie pracowało ponad 3 miesiące. Ponad 1090 osób nigdy nie było zatrudnionych. Bezrobotnym zaproponowano w tym czasie 313 miejsc pracy. Na jedno miejsce pracy przypadało więc 63 bezrobotnych. Sytuację pogarszał fakt, iż od końca czerwca 1990 r. kolejne zakłady zgłosiły chęć dokonania zwolnień grupowych. W sumie przez 1990 r. 180 zakładów zwolniło 67096 pracowników, w tym zwolnienia grupowe objęły ponad 4 tys. osób. Pod koniec lipca w województwie białostockim zarejestrowano ponad 21 tys. bezrobotnych¹⁰.

Podjęto próby walki z bezrobociem. W Białymstoku Minister Pracy i Polityki Socjalnej powołał Wojewódzką Radę Zatrudnienia. Jej inauguracyjne posiedzenie odbyło się pod koniec lipca 1990 r. Na posiedzeniu tym dokonano ogólnego przeglądu rynku pracy. Rada ukonstytuowała się w sposób następujący: Wojciech Łowiec (wiceprzewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidar-

⁹ „Dwutygodnik Związkowy NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1990, nr 1, s. 3.

¹⁰ *Raport o bezrobociu*, „Dwutygodnik Związkowy NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1990, nr 1, s. 2.

ność"), Piotr Litermus (kurator oświaty), Henryk Zdzienicki (dyrektor Fabryki Przyrządów i Uchwytów), Nina Matus (WPZZ).

26 lipca 1990 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. W czasie spotkania omawiano sprawę działań socjalnych Związku. Członkowie Zarządu Regionu zapoznali się z sytuacją na białostockim rynku pracy. Przedstawione zostały wyniki i przebieg rozmów Związku z rządem w sprawie bezrobocia. Poruszono także problem projektu ustawy o związkach zawodowych. Zarząd Regionu wystosował list do premiera T. Mazowieckiego z prośbą o jak najszybsze powołanie Stanisława Prutisa - pracownika Wydziału Prawa Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku - na stanowisko wojewody białostockiego. Zarząd poparł również inicjatywy związane z tworzeniem i powstawaniem szkolnictwa prywatnego i społecznego, w szczególności szkół opartych na zasadach katolickiej etyki wychowania. Związkowcy zwrócili się do wszystkich ludzi popierających tę inicjatywę o pomoc materialną i rzeczową dla tworzących się szkół”.

Także w lipcu 1990 r. powołano w Białymstoku Regionalną Sekcję Pracowników Rolnictwa Uspołecznionego. Na posiedzeniu założycielskim ukonstytuował się Zarząd w składzie: Lech Kowalski - przewodniczący, Krzysztof Sawicki - wiceprzewodniczący, Lucjan Paniczko - sekretarz, Andrzej Doroszek - członek, Witold Sz waj - członek, który był również wiceprzewodniczącym Krajowej Sekcji Rolników z siedzibą w Poznaniu¹².

W początkach sierpnia 1990 r. w Zarządzie Regionu NSZZ „Solidarność” zarejestrowanych było 349 komisji zakładowych. Największe z nich to: KZ w Białostockim Zakładzie Przemysłu Bawełnianego „Fasty” - 1370 członków, KZ w Fabryce Przyrządów i Uchwytów - 920 członków, KZ w Zakładzie Energetycznym - 713 członków, KZ w Zakładach Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach - 600 członków, KZ w Węźle Polskich Kolei Państwowych - 386 członków. W tym czasie wyrejestrowała się KZ w Brygadzie Remontowo-Budowlanej przy Miejskim Zespole Szkół Ekonomiczno-Administracyjnych. W przybliżeniu do „Solidarności” należało około 30 tysięcy osób.

Odbyło się spotkanie Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami komisji zakładowych. Spotkanie rozpoczął Stanisław Marczuk, który stwierdził, że w „Solidarności” powstały dwa ugrupowania polityczne, tj. Porozumienie Centrum i Ruch Obywatelski Akcja Demokratyczna. Przewodniczący podkreślił, iż „Solidarność” jest związkiem zawodowym i nie może się jako całość opowiadać politycznie. Następnie przedstawiono sprawozdanie z działalności poszczególnych biur przy Zarządzie Regionu. Omówiono także program obchodów dziesięciolecia NSZZ „Solidarność”. Wnioskowano konieczność aktywniejszej postawy komisji zakładowych oraz o zachowanie etosu „Solidarności”. W spotkaniu uczestniczyło około 70 przedstawicieli ko-

¹¹ *Posiedzenie Zarządu Regionu*, „Dwutygodnik Związkowy NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1990, nr 1, s. 1.

¹² „Dwutygodnik Związkowy...” 1990, nr 1, s. 4.

misji zakładowych. W związku z sierpniowymi rocznicami związkowcy przyjęli następujące oświadczenia:

„Powstałiśmy 10 lat temu jako ruch społeczny występujący w obronie słusznych praw narodu i człowieka pracy. Naszą bronią była Solidarność, przeciwnikiem był komunistyczny system państwowy. Dziś stoimy przed nowymi zadaniami – jest nimi budowa państwa demokratycznego. Wierzymy, że „Solidarność”, dzięki której odnieśliśmy tyle zwycięstw, pozwoli przezwyciężyć nam trudności obecnego okresu. Wierzymy, że solidarnie ochronimy potrzeby człowieka pracy i zbudujemy miejsce nowemu pokoleniu, państwo demokratyczne, godne tradycji i miejsca narodu polskiego w Europie. W związku z 10. rocznicą powstania NSZZ „Solidarność” wzywamy wszystkich członków i sympatyków do godnego uczczenia tego historycznego faktu w dziejach Polski. Nie zniechęcajmy się, doprowadźmy nasze dzieło do końca. Niech Rzeczpospolita będzie dumna z nas, której jesteśmy dumą” .

29 sierpnia 1990 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” z wiceprzewodniczącym Komisji Krajowej, Lechem Kaczyńskim. Przybyło ok. 200 osób. Lech Kaczyński przedstawiał sytuację Związku i omówił problemy społeczno-polityczne w kraju, poruszając sprawę prywatyzacji i bezrobocia. Uznał za konieczne tworzenie się partii politycznych, tak aby Związek nie był obarczany odpowiedzialnością za wydarzenia polityczne. Następnie L. Kaczyński rozmawiał z członkami Prezydium Zarządu Regionu.

31 sierpnia 1990 r., na stadionie MOSiR w Zwierzyńcu, ksiądz biskup Edward Kisiel odprawił uroczystą mszę świętą w intencji NSZZ „Solidarność” w dziesiątą rocznicę wydarzeń Sierpnia 80 r. Uczestniczyli w niej przedstawiciele duchowieństwa diecezjalnego z Białegostoku i Drohiczyzna, poczty sztandarowe Związku, organizacje kombatanckich, społecznych i klubów sportowych oraz licznie zgromadzeni członkowie i sympatycy NSZZ „Solidarność”. Po Mszy świętej, w czasie której homilię wygłosił ks. Wojciech Pełkowski, i wystąpieniu Stanisława Marczuka, złożono kwiaty na Cmentarzu Wojskowym. Następnie odbył się bieg uliczny o Puchar Przewodniczącego ZR. Imprezy sportowe odbywały się również 1 i 2 września.

We wrześniu 1990 r. w Regionie Białostockim działało 9 Komisji Zakładowych Pracowników Oświaty i Wychowania (w Białymstoku, Bielsku Podlaskim, Dąbrowie Białostockiej, Grajewie, Hajnówce, Łapach, Mońkach, Siemiatyczach i Sokółce). Skupiały one 1566 członków. Razem tworzyły Regionalną Sekcję Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”. Największą Komisją Zakładową była białostocka, obejmująca teren byłego powiatu białostockiego. Liczyła ona 1071 członków zrzeszonych w kołach NSZZ „Solidarność”, które istniały w 70 placówkach oświatowo-wychowawczych. Najliczniej „Solidarność” była reprezentowana w Zespole Szkół Mechanicznych w Białymstoku¹⁴. 20 września obradowało Prezydium Zarządu Regionu Białystok. Posiedzenie

Tamże.

Tamże.

rozpoczął przewodniczący Stanisław Marczuk. Pierwszym punktem porządku obrad było przygotowanie zebrania z przedstawicielami komisji zakładowych. Prezydium podjęło także decyzję o powrocie regionalnego dwutygodnika do winiety „Biuletynu Informacyjnego”, wydawanego poprzednio. Omówiono też sprawy powołania Oddziału Fundacji Gospodarczej NSZZ „Solidarność” w Białymstoku¹⁵.

22 września 1990 r. związkowcy, reprezentujący komisje zakładowe poszczególnych zakładów pracy, spotkali się z członkami Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Poruszono problemy przynależności członków Związku do partii politycznych. Ustalono, iż komisje zakładowe powinny być neutralne politycznie, bez określania się z którąś ze stron. Wiceprzewodniczący Wojciech Łowiec poinformował zebranych o przygotowywanej ustawie o układach zbiorowych pracy.

12 października 1990 r. po raz kolejny zebrał się Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie rozpoczął Stanisław Marczuk, który mówił o konieczności skupienia uwagi na sprawach związkowych. Aleksander Usakiewicz omówił efekty pracy nad powołaniem w Białymstoku oddziału Fundacji Gospodarczej NSZZ „Solidarność”. Zarząd powołał grupę roboczą, mającą opracować projekt Funduszu Pomocy Bezrobotnym Członkom „Solidarności”. Przyjęto stanowisko w sprawie powołania Komisji Profilaktyki Chorób Cywilizacyjnych, Komisji Ochrony Przyrody. Zarząd poparł kandydaturę Lecha Wałęsy na urząd prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶.

18 października 1990 r. spotkali się związkowcy zrzeszeni w Regionalnej Sekcji Branżowo-Metalowej NSZZ „Solidarność”. W spotkaniu wzięło udział 26 przedstawicieli 12 przedsiębiorstw Białostocczyzny. Gospodarzem zebrania była Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” przy „Unitrze-Biazet”. Upoważnienie od przewodniczącego Krajowej Sekcji Branżowo-Metalowej, Ryszarda Jędrzejczaka, otrzymał przewodniczący KZ z „Unitry-Biazet”, Zbigniew Brozek. Wybrano szesnastoosobowy Zarząd oraz sześćosobowe Prezydium.

10 listopada 1990 r. w sali łącznikowej Urzędu Wojewódzkiego odbyło się Walne Zebranie Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Obrady rozpoczął przewodniczący Stanisław Marczuk, który złożył sprawozdanie z dotychczasowej działalności (od maja do końca października). W tym czasie w Zarządzie zarejestrowało się 30 komisji zakładowych. Organizowane przez Zarząd spotkania z przedstawicielami komisji zakładowych nie cieszyły się dużą popularnością. Przewodniczący zaapelował do zebranych o większe zaangażowanie w sprawy Związku i wskazał na apatię, jaka ogarnęła „Solidarność”. Poinformował nadto związkowców o działalności Komisji Interwencji, Zespołu Negocjacyjno-Konsultacyjnego i powołaniu Oddziału Regionalnej Fundacji Gospodarczej. Przewodniczący Marczuk poinformował zebranych o swym zamiarze zaangażowania się w przygotowania do papieskiej wizyty w Białymstoku. Wiceprzewodniczący Aleksander Usakiewicz mówił, iż nakład „Biuletynu Informa-

¹⁵ „Dwutygodnik Związkowy...” 1990, nr 2, s. 3.

¹⁶ Protokół z zebrania w zbiorach prywatnych.

cyjnego" wynosił 500 egzemplarzy, a komisje zakładowe nie wykazywały nim zainteresowania i nie chciały go kupować. Nie odbyły się wybory uzupełniające do Zarządu Regionu, nie podjęto żadnych uchwał. Zabrakło kworum¹⁷.

20 stycznia 1991 r. Ojciec Święty Jan Paweł II ustanowił ordynariat wojskowy, czyli polowy, w Polsce. Biskupem (ordynariuszem) polowym został ksiądz prałat Leszek Sławoj Głódź, w 1981 r. kapelan białostockiej „Solidarności”.

21 stycznia 1991 r. Zarząd Regionu zaprotestował przeciwko interwencji Armii Czerwonej w krajach bałtyckich. Stwierdzono: *Uszanowanie prawa narodów do samostanowienia jest warunkiem koniecznym w procesie budowy nowej Europy. Brutalna przemoc, jakiej dopuszczono się w Wilnie i Rydze, ma na celu zdławienie odradzającej się państwowości krajów bałtyckich. Terror i siła nigdy nie zastąpią dialogu, a jedynym efektem będzie przelana krew i cierpienie. Tym większe oburzenie budzi fakt, że agresji dopuszcza się państwo, na czele którego stoi laureat Nagrody Nobla. Związek nasz wyraża pełną solidarność z walką narodów bałtyckich o własne państwa, których byt przerwany został haniebnym traktatem Ribbentrop-Mołotow.* Związkowcy zaapelowali do mieszkańców Białostoczczyzny o pomoc pieniężną dla krajów bałtyckich.

16 lutego 1991 r. odbyło się Walne Zebranie Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, w którym udział wzięli przedstawiciele delegacji holenderskiego miasta Eindhoven, przewodniczący Związku Zawodowego Przemysłu Budowlanego i Drzewnego (Bouw en Houtbound FNV) Theo van Kampen z małżonką. Gość z Holandii przekazał flagę swego związku -jako symbol przyszłej współpracy - przewodniczącemu Zarządu Regionu, Stanisławowi Marczukowi. W hotelu „Zwierzyniec” Theo van Kampen spotkał się z przedstawicielami Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” z „Unitry-Biazet”, Białostockiej Fabryki Mebli, Fabryki Przyrządów i Uchwytów¹⁸.

2 marca 1991 r. przed Komisją Likwidacyjną „Gazety Współczesnej” stanęli dziennikarze i wszyscy zainteresowani kupnem dziennika. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zaoferował kwotę 1 miliarda 530 milionów złotych. Kandydaturę Zarządu Regionu poparły: Zarząd Oddziału Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w Białymstoku, Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”, Komitet Obywatelski Ziemi Białostockiej i NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych. W czasie dyskusji przewodniczący Stanisław Marczuk stwierdził, iż decyzje Zarządu Regionu popiera 35 tys. związkowców „Solidarności” z województwa białostockiego.

Pod koniec kwietnia 1991 r. członkowie Zarządu Regionu spotkali się z przedstawicielami komisji zakładowych. Wymieniono poglądy na temat narastającego bezrobocia¹⁹, kondycji załóg pracowniczych, sytuacji zakładów pracy w obliczu postępującej recesji, miejsca organizacji związkowych w dobie re-

¹⁷ Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

¹⁸ „Dwutygodnik Związkowy...” 1990, nr 2, s. 4.

¹⁹ W Białymstoku zarejestrowanych było 20323 bezrobotnych. Z czego niemal połowę stanowiły kobiety. Na każdą ofertę pracy przypadało przeciętnie 28 chętnych. W tym czasie w kraju zarejestrowanych było 1370 tys. bezrobotnych, co stanowiło 7,3% ogółu czynnych zawodowo.

form gospodarczych. Wiceprzewodniczący ZR, Wojciech Łowiec, stwierdził, że przyczyną trudności w kraju jest kontraktowy Sejm, który blokuje reformy. Na pytania związkowców odpowiadał nowy redaktor naczelny „Gazety Współczesnej”, Adam Jerzy Socha²⁰.

6 maja 1991 r. w Białymstoku powstał ośrodek OLC (Open Learning Centre). Inicjatorem jego powstania był oddział regionalny Fundacji Gospodarczej Region Białystok NSZZ „Solidarność”, któremu wsparcia udzieliły władze polityczne Białostoczczyzny.

10 maja 1991 r. inicjatorzy powstania ośrodka OLC spotkali się z władzami wojewódzkimi, miasta, NSZZ „Solidarność”, Rady Miejskiej. W spotkaniu uczestniczyli: wicewojewoda białostocki Aleksander Usakiewicz, przewodniczący Rady Miejskiej Janusz Dolecki, rektor Politechniki Białostockiej Kazimierz Pieńkowski, przewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Stanisław Marczuk²¹.

13 maja 1991 r. w Białostockim Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym rozpoczął się strajk. Miasto zostało sparaliżowane. Ludzie na próżno czekali na autobusy. Pierwsza zmiana nie wyjechała. Czarę goryczy przelała wypłata. Średnie płace załogi wahały się w granicach miliona czterystu tysięcy złotych. Dyrektor zarabiał około 6 milionów. Pierwsze rozmowy przedstawicieli rady i Zarządu Miasta ze strajkującymi nie przyniosły rezultatów. Strajkujący konsekwentnie trzymali się dwóch postulatów: zmiany dyrektora Wiesława Tomaszewskiego i podwyżki płac. Warunków tych nie chciały spełnić władze, gdyż dyrektor cieszył się zaufaniem władz, a pusta kasa nie pozwalała na podwyżkę płac. Po południu zebrała się Rada Miejska. Radni postanowili zorganizować komunikację zastępczą zaś strajkującym dali trzy dni na powrót do pracy. Jednak przez następne dni trwały negocjacje. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” i Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych uznało strajk za nielegalny. Wolne Związki Zawodowe poparły strajk załogi. Kierowcy, pomimo ataków prasy, strajkowali nadal. Po mieście jeździły wojskowe samochody - komunikacja zastępcza. Kilku strajkujących podjęto głodówkę. Zwołane zostało kolejne posiedzenie Rady Miasta, w trakcie której uchwalono, że MPK będzie przekształcone i przejdzie do sfery budżetowej. Dyrektor Wiesław Tomaszewski został odwołany ze stanowiska. Do firmy miał wejść likwidator. Podpisano porozumienie ze strajkującymi. Pracownicy dostali podwyżki i zapłatę za dni strajku. Po sześciu dniach nieobecności na ulicach Białegostoku pojawiły się autobusy komunikacji miejskiej²².

W związku z napiętą sytuacją w Białymstoku zebrał się Zarząd Regionu. Spotkanie zdominowały sprawy dotyczące uchwały Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” o mającym się odbyć 22 maja ogólnopolskim strajku „Solidarności” przeciwko polityce społecznej i gospodarczej rządu. W sprawie strajku w

15 marca 1991 r. na kolejnym posiedzeniu Komisja Przetargowa większością głosów przyjęła ofertę Zarządu Regionu i sprzedała mu „Gazetę Współczesną” za kwotę 1,5 miliarda złotych.

²¹ Notatka ze spotkania w zbiorach prywatnych.

²² T. Kowalczyk, *Dni przymusowych spacerów*, imb. „Ilustrowany Magazyn Białostocki”. Tygodnik Miejski, 1991, nr 0, s. 5-6.

MPK Zarząd Regionu stwierdził, iż akcja strajkowa została podjęta bez wyczerpania dostępnych środków prawnych, umożliwiających uregulowanie narastających problemów. Związkowcy tłumacząc, iż strajk był bardzo uciążliwy dla mieszkańców Białegostoku, wezwali strajkujących do zawieszenia akcji protestacyjnej i podjęcia działań zmierzających do wypracowania nowego systemu wynagrodzeń. Podkreślono, iż rozwiązanie problemów pracowników strajkujących w MPK wymaga zmiany polityki gospodarczej rządu. Zarząd Regionu uchwalił przystąpienie do akcji protestacyjnej, jednak na prośbę przewodniczącego Stanisława Marczuka miała ona przyjąć jak najłagodniejsze formy. Komisje zakładowe miały wywiesić na zakładach pracy flagi związkowe, a nie narodowe, oraz prowadzić intensywną akcję informacyjną, co do przyczyn negatywnej oceny sytuacji w kraju²³.

5 czerwca 1991 r. na lotnisku Krywlany powitano Jana Pawła II, który podczas Mszy świętej ogłosił błogosławioną siostrę Bolesławę Lament i wygłosił homilię. Kolejnymi punktami wizyty papieskiej było otwarcie w katedrze pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP I Synodu Archidiecezji w Białymstoku i spotkanie z prawosławnymi w cerkwi pod wezwaniem św. Mikołaja w Białymstoku. Była to pierwsza wizyta Papieża w Cerkwi Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego i trzecia wizyta w świątyni prawosławnej - po Jerozolimie i Konstantynopolu. Odprawiono wówczas paraliturgiczne nabożeństwo molebień w języku cerkiewno-słowiańskim. Jak podkreślił arcybiskup Sawa, prawosławny metropolita warszawski i całej Polski, była to wizyta historyczna, która przyczyniła się do złagodzenia napiętych na tym terenie stosunków katolicko-prawosławnych²⁴.

Jan Paweł II dokonał odsłonięcia i modlił się przy pomniku ks. J. Popiełuszki²⁵. Dostojnego gościa witały entuzjastycznie tłumy, przybyły procesje zza wschodniej granicy, w tym około 20 tys. wiernych z Białorusi²⁶. W imieniu białostockiej „Solidarności” Papieża powitał przewodniczący, Stanisław Marczuk, słowami:

„Rzesze mieszkańców Ziemi Białostockiej gorąco, ze staropolską gościnnością witają Cię, Ojczyźnie Świętej, w stolicy województwa, Białymstoku. Wraz z tą rzeszą, w sposób szczególny, z najwyższym szacunkiem oddaniem i nadzieją pragną Cię powitać - Pielgrzymie Nadziei - członkowie NSZZ „Solidarność” Regionu Białostockiego. Jesteśmy przekonani, iż Twoja, Ojczyźnie Świętej, pierwsza pielgrzymka do Ojczyzny w roku 1979 poprzez pamiętne słowa wypowiedziane na placu Zwycięstwa w Warszawie:

*„Niech zstąpi Duch Twój!
Niech zstąpi Duch Twój!
I odnowi oblicze Ziemi
Tej Ziemi”*

„DwutygodnikZwiązkowy...” 1990, nr 2, s. 4.

²⁴ J. Gadek, *Papież uczył Dialogu*, „Gazeta Współczesna” 2005 nr 68 z 7 IV, s. XVI.

²⁵ Pomnik księdza Jerzego Popiełuszki, zbudowany według projektu Jadwigi Zaleskiej i Mariana Puznyszyna, stanął na skwerze przed kościołem farnym 24 maja 1991 r.

²⁶ A. Dobroński, dz. cyt., s. 218.

- była preludeum do wielkiego narodowego zrywu wyrażonego w znamienym symbolu „Solidarności”. Wiemy, jak wiele zawdzięczamy Twej duchowej opiece, pomocy i wsparciu od samego początku powstania „Solidarności”. Nasza regionalna białostocka „Solidarność” ma dziś szczególną okazję podziękować Ci, Ojczyźnie Świętej, za serdeczne przyjęcie naszej delegacji w Watykanie w przeddzień pamiętnych wydarzeń. Do końca naszych dni zachowamy w pamięci przeżycia związane z udziałem we Mszy św. odprawionej przez Ciebie, Ojczyźnie Świętej, w osobistej kaplicy, kiedy to nasze modlitewne spotkanie łączyliśmy z Twoją bezpośrednią bliskością. Jesteśmy świadomi naszego zakorzenienia się w wartościach chrześcijańskich i w swej dalszej pracy widzimy mocne oparcie w nauce społecznej Kościoła katolickiego, a w szczególności w Twoim, Ojczyźnie Świętej, nauczaniu społecznym. Wysłuchamy dziś w skupieniu i uwadze Twych słów, Ojczyźnie Świętej, bo wiemy, że będą one oparciem w przewyciężaniu naszych trudności na drodze budowania nowego ładu społecznego i ekonomicznego, a przede wszystkim moralnego naszej Ojczyzny. Witaj, Pielgrzymie Nadziei na Białostockiej Ziemi²¹.

23 czerwca 1991 r. w katedrze białostockiej ordynariusz diecezji, ksiądz biskup Edward Kisiel, odprawił Mszę świętą w intencji beatyfikacji ks. Jerzego Popiełuszki i w intencji Ojczyzny. Homilię wygłosił ksiądz Stanisław Piotrowski. Na uroczystość przybyły poczty sztandarowe Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”. Po Mszy poświęcono tablicę pamiątkową w miejscu, gdzie 5 czerwca

1991 r. modlił się Jan Paweł II²⁸. Okolicznościowe przemówienia wygłosili: Stanisław Marczuk, ksiądz biskup Edward Ozorowski, Andrzej Lussa, Lech Rutkowski i Andrzej Kaliciński.

Późnym wieczorem 3 lipca 1991 r. odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Zarządu Miasta Białegostoku, w którym uczestniczyli m.in. Lech Rutkowski - prezydent, Barbara Januszkiewicz, Waldemar Mierzejewski, Marek Nawrocki, Ryszard Tur, Cezary Lompart - sekretarz miasta, Wojciech Łowicz - wiceprzewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”, Bogusław Cudowski - Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”, Jerzy Ickiewicz - Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”, Ewa Sawicka - NSZZ „Solidarność”. W czasie spotkania próbowano rozstrzygnąć konflikt pomiędzy Zarządem Miasta Białegostoku a Komitetem Strajkowym w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym. Prezydentowi zostały przekazane postulaty strajkującej załogi MPK w Białymstoku w likwidacji. Żądano w nich powołania komisji składającej się z członków Rady Miejskiej, pracowników MPK oraz niezależnych w celu opracowania zasad przekształceń własnościowych w MPK. Do chwili zakończenia prac miał zostać wstrzymany proces likwidacji. Strajkujący żądali ponadto uporządkowania wszystkich spraw pracowniczych, a także uznania strajku za legalny. Komitet Strajkowy reprezentował Jerzy Karwowski. Mediatorzy oświadczyli, iż w cza-

Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.

²⁸ 5 czerwca 1991 r. Jan Paweł II ogłosił powstanie diecezji białostockiej z biskupem dr. Edwardem Kisielem jako jej ordynariuszem.

sie rozmów z Komitetem Strajkowym powstała szansa porozumienia i zawieszenia strajku w MPK. Celem zebrania było ustalenie stanowiska w sprawie możliwości podjęcia rozmów z Komitetem Strajkowym w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym. Komitet Strajkowy miał uszanować wolę pracowników, którzy zawarli umowę o pracę w nowo utworzonych przedsiębiorstwach komunikacyjnych, a także umożliwić wszystkim chętnym pracownikom podjęcie pracy 4 lipca poprzez odblokowanie bram i udostępnienie autobusów do obsługi komunikacji miejskiej. Z powyższym stanowiskiem Zarząd Miasta zapoznał Janusza Doleckiego - przewodniczącego Rady Miejskiej, Andrzeja Meyera, Ewę Bończak-Kucharczyk, Janusza Andrzejewskiego -przedstawicieli Rad Nadzorczych nowopowstałych spółek, Andrzeja Świętońskiego - dyrektora Zakładu Komunikacyjnego, Alicję Wróbel - kierownika Zakładu Komunikacji Miejskiej. Zarząd Miasta upoważnił do dalszych rozmów z Komitetem Strajkowym następujących członków Zarządu: Marka Sosnkowskiego, Ryszarda Tura, Marka Nawrockiego²⁹.

Negocjacje między strajkującymi a władzami Białegostoku trwały nadal. W rozmowach też brali udział członkowie Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” z Wojciechem Łowcem na czele. Rozmowy były bardzo trudne. Wobec braku porozumienia strajkujący pracownicy MPK zorganizowali 14 lipca 1991 r. manifestację uliczną, w której wzięło udział ok. 200 osób. Manifestanci spotkali się z wiceprezydentem Markiem Sosnkowskim i przewodniczącym Rady Miejskiej Januszem Doleckim. Delegacja Komitetu Strajkowego w białostockim MPK na czele z przewodniczącym Zbigniewem Olechnickim została przyjeta w Kancelarii przez prezydenta RP, Lecha Wałęsę.

Przed Sądem Gospodarczym w Białymstoku zakończyła się rozprawa z powództwa Rady Pracowniczej Pracowników MPK przeciwko prezydentowi Białegostoku, Sąd oddalił wniosek Rady Pracowniczej o uchylenie uchwał Rady Miejskiej w sprawie likwidacji MPK, a także wniosek Rady Pracowniczej o wstrzymanie likwidacji MPK. Wicewojewoda białostocki, Aleksander Usakiewicz, zaapelował do pracowników MPK o przystąpienie do pracy.

Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” po przeanalizowaniu sprawy przeciągającego się strajku niektórych pracowników Komunikacji Miejskiej stwierdził: *W wyniku strajku wszczętego w dniu 8 lipca 1991 r. niemożliwe jest wykonanie porozumienia pomiędzy Komitetem Strajkowym a Zarządem Miasta Białystok, zawartego w dniu 5 lipca. Niepowodzeniem zakończyły się mediacje podejmowane przez różne gremia, w tym przez wiceprzewodniczącego ZR Wojciecha Łowca. Przyczyną tego stanu rzeczy był brak zorganizowanego Komitetu Strajkowego do rozmów na temat prawa pracy, nad przestrzeganiem którego pieczę mają związki zawodowe. Trudności w tworzeniu demokratycznego prawa nie ominęły także naszej lokalnej społeczności. Walczyliśmy o prawo decydowania o własnym losie. Kiedy wybrane w wolnych i demokratycznych wyborach władze lokalne próbują pozbywać się powierzonego im mienia, co może umożli-*

Protokół nr 52/91 z posiedzenia Zarządu Miasta Białegostoku 3 lipca 1991 r. o godzinie 22.30 (posiedzenie nadzwyczajne). Kserokopia w zbiorach autora.

Uwić jego racjonalne spożytkowanie dla dobra nas wszystkich, pojawiają się siły wykorzystujące różnego rodzaju niedociągnięcia, aby hasłami obrony praw pracowniczych torpedować te wysiłki. Zarząd Regionu, uznając strajk i udzielając wszelkiej pomocy kierującym, miał na uwadze fakty braku poszanowania ludzi dla prawa, co obserwowaliśmy w czerwcu 1991 r., kiedy to likwidator (prawnik) zwolnił pracowników z pominięciem procedur prawnych. W porozumieniu z 5 lipca zagwarantowane zostały wszystkie prawa pracownicze. Przeszkodzie w ich egzekwowaniu stanęły czynniki, które poszukują — nie licząc się z niczym — pozorów poparcia społecznego dla swoich wątpliwych programów politycznych. W wyniku zastosowanej przez ZR obowiązującej procedury prawnej i przyjęcia przez strajkujących oferty realizacji umowy z 5 lipca nastąpiła dramatyczna zmiana ich położenia. W dniu przyjazdu do Polski Jana Pawła II strajkujący urządzili wiec, a raczej zadymę, której towarzyszyły nieodpowiedzialne głosy lżenia władz miasta i wulgarne wypowiedzi. Mimo to Zarząd Regionu wszystkimi siłami będzie konsekwentnie bronić praw pracowniczych. Jednak warunkiem skutecznego działania jest natychmiastowe zakończenie strajku. Biorąc na siebie obowiązek wynegocjowania wszystkich praw pracowniczych, zdecydowanie odcinamy się od prób wykorzystywania strajkujących dla zanarchizowania naszego życia społecznego.

9 lipca 1991 r. odbyło się spotkanie delegatów Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” z członkami Zarządu Regionu. Z istniejących na terenie działania białostockiego regionu „Solidarność” 385 komisji zakładowych na spotkanie przybyło tylko 100 przedstawicieli komisji. Spotkanie związkowców rozpoczął przewodniczący Stanisław Marczuk, który poinformował zebranych, iż na pełnomocnika do Krajowej Komisji Wyborczej wybrano Józefa Mozolewskiego. Przyjęto zasady ustalenia kandydatów na posłów z ramienia „Solidarności”. Zgłoszono kandydatów na posłów: Kazimierza Trzęsickiego, Wojciecha Łowca, Teresę Bartel-Bujnowską. Związkowcy po zapoznaniu się z treścią podpisanego 5 lipca porozumienia z Komitetem Strajkowym w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym stwierdzili, iż porozumienie gwarantowało przestrzeganie prawa pracy i zapewniało pracę zwalnianym pracownikom MPK. Dalsze prowadzenie akcji strajkowej uniemożliwiałoby wprowadzenie w życie postanowień i unormowanie spornych kwestii. W związku z powyższym uznano, że strajk jest nielegalny i wymierzony w społeczność miasta. W imieniu mieszkańców Białostocczyzny związkowcy zaapelowali o natychmiastowe przystąpienie do pracy³⁰.

Pracownicy Fabryki Przyrządów i Uchwytów „Bison-Biał” w Białymstoku poparli załogę MPK. Dyrektor Jan Sterkowicz stwierdził, iż podjęto decyzję o dwugodzinnym strajku. Na zewnątrz zakładu wywieszono flagi. Prezydent Białegostoku Lech Rutkowski zwrócił się do strajkujących pracowników MPK z apelem o przerwanie strajku. Prezydent podkreślił powagę sytuacji, jaka zaplanowała w ZSRR po wprowadzeniu stanu wyjątkowego przez Komitet ds. Stanu Wyjątkowego na czele z Gienadijem Janajewem i aresztowaniu Michaiła Gor-

Notatki z zebrania w zbiorach prywatnych.

baczowa. Powołał się także na apele Lecha Wałęsy o jedność i zażegnanie wszelkich sporów w Polsce.

2 września 1991 o godzinie 4.30 na teren zajezdni Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego przy ulicy Składowej, okupowany przez ponad 50 dni przez strajkujących pracowników, wtargnęły silne oddziały prewencyjne policji państwowej. Akcję przeprowadzono na polecenie komendanta wojewódzkiego PP, na wniosek wojewody białostockiego oraz prezydenta miasta. Policja użyła siły. Kilku strajkujących zostało poturbowanych. Około godziny 4.40 strajkujący zostali siłą wyprowadzeni poza bramę bazy.

21 września 1991 r. po trzech kolejnych próbach udało się zwołać nadzwyczajny Zjazd Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Komisja Rewizyjna zarzuciła przewodniczącemu Stanisławowi Marczukowi szereg uchybień w postaci przekraczania statutowych kompetencji, unikanie podejmowania kolegialnych decyzji na rzecz jednoosobowych, brak współpracy z Zarząd Regionu. Komisja Rewizyjna przypomniała, że na Regionie ciążył dług w wysokości 1,5 miliarda złotych (pieniądze te Zarząd Regionu przeznaczył na zakup „Gazety Współczesnej”). Miliard Zarząd był winien Zarządowi Miasta Białegostoku, 300 milionów Centrali Produktów Naftowych. Komisja Rewizyjna mimo przedstawionych zastrzeżeń wniosła o przegłosowanie wotum zaufania dla Zarządu Regionu. Przewodniczący Zarządu Regionu, Stanisław Marczuk, składając delegatom wyjaśnienia, zarzucił lokalnej prasie, zwłaszcza „Kurierowi Porannemu”, iż goniąc za sensacją rozpętała nagonkę dotyczącą operacji finansowych, związanych z zakupem „Gazety Współczesnej” i udziału S. Marczuka w spółce „Metalzbyt”. Odnosząc się do zarzutów o uchybienia w ZR, Marczuk winą za ten stan rzeczy obarczył wiceprzewodniczącego Wojciecha Łowca. Konflikt w ZR doprowadził już wcześniej do bezwładu władz „Solidarności”. Na dziewięciu członków Prezydium pozostało tylko pięciu, w tym czterech etatowych. Zarządzone zostało głosowanie tajne i odrębne nad wotum zaufania dla przewodniczącego i Zarządu. Ogromną większością głosów (104 na 142) Zarząd wotum otrzymał, natomiast przewodniczącemu Stanisławowi Marczukowi zabrakło jednego głosu do uzyskania wotum zaufania (66 delegatów głosowało za, 67 było przeciw, jeden głos był nieważny, 8 delegatów wstrzymało się od głosu). Wobec powstałej sytuacji delegaci z macierzystej organizacji związkowej Stanisława Marczuka (Fabryka Przyrządów i Uchwytów) zwrócili się do przewodniczącego o złożenie piastowanej funkcji. Przewodniczący rezygnację złożył³¹. Zjazd gościł przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, Mariana Krzaklewskiego, który mówił o zbliżających się wyborach parlamentarnych. Próbował też załagodzić napiętą sytuację w Regionie. Stwierdził, że konflikt przewodniczącego z wiceprzewodniczącym wynikał z ich wieku, a przewodniczący wzięł na swe barki za dużo obowiązków. Marian Krzaklewski podkreślił, iż Związkowi potrzebny jest profesjonalny aparat. Zjazd powołał siedmioosobową regionalną komisję wyborczą oraz

³¹ Relacja Stanisława Marczuka z marca 1999 r.; także relacja Józefa Mozolewskiego z lipca 1999 r.

siedmioosobową komisję programową, która miała rozpocząć pracę nad programem Związku na najbliższe trzy lata. W części dotyczącej zbliżających się wyborów parlamentarnych przypomniano, że w całym kraju kandydaci z „Solidarności” figurować będą na liście numer 30. W białostocko-suwalskim okręgu wyborczym było 7 kandydatów „Solidarności”. Na zjeździe zaprezentowali się Marian Lewandowski - wiceprzewodniczący Zarządu Regionu „Pojezierze”, i Anna Czerniawska, radca prawny z Urzędu Miejskiego.

25 września 1991 r. Zarząd Regionu zwrócił się do Zarządu Miasta z żądaniem o zapewnienie miejsc pracy wszystkim pracownikom rozwiązanego MPK. Domagano się przeprowadzenia rozmów między Zarządem Miasta, Komisją Zakładową NSZZ „Solidarność” byłego MPK, Zarządem Regionu i Sekcją Krajową Pracowników Miejskich Zakładów Komunikacyjnych. Zarząd Regionu powołał Wojciecha Łowca, Zenona Juczewskiego i L. Kozłowskiego do prowadzenia negocjacji z ramienia ZR.

22 października 1991 r. Prokuratura Wojewódzka w Białymstoku, po zapoznaniu się z ustaleniami Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej do zbadania działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, podjęła śledztwo w sprawie śmierci księdza Stanisława Suchowolca, umorzone przez Prokuraturę Rejonową w Białymstoku z powodu braku cech przestępstwa. W toku czynności procesowych ustalono, iż osobą księdza S. Suchowolca intensywnie interesowała się Służba Bezpieczeństwa (szkalowano dobre imię księdza, kierowano groźby, uszkodzeniu uległ samochód kapłana).

15 listopada 1991 r. na frontonie byłego Domu Prasy przy ulicy Suraskiej 1, gdzie mieściła się redakcja „Gazety Współczesnej”, zawisł szyld NSZZ „Solidarność” Region Białystok. Związek przeprowadził się z siedziby przy ulicy Świętojańskiej 13.

16 grudnia 1991 r. w „Gazecie Współczesnej” ukazał się artykuł pt. „Związek się kurczy”. Przewodniczący ZR, Wojciech Łowiec, mówił o zaniku aktywności wśród członków „Solidarności”. Wg przewodniczącego przyczyną takiego stanu była sytuacja w kraju, stworzona przez rząd o związkowych korzeniach. Jak obliczał przewodniczący, „Solidarność” na Białostocczyźnie liczyła ponad 20 tys. członków. Zmalała także liczebność największych komisji zakładowych na terenie Białegostoku. KZ NSZZ „Solidarność” FPiU „Bison-Biał” z 1000 członków (1989) do 560 członków, KZ NSZZ „Solidarność” BZPB „Fasty” z 1100 (1989) do 738, w Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania do „Solidarności” należało 30 % załogi³².

1 lutego 1992 r. po burzliwej debacie Sejm przyjął uchwałę w sprawie uznania decyzji o wprowadzeniu stanu wojennego za nielegalną oraz powołania komisji nadzwyczajnej do zbadania skutków, wynikających z ograniczenia praw i swobód obywatelskich oraz pracowniczych, w tym szczególnie poprzez stosowanie ustawodawstwa stanu wojennego, zbadania możliwości naprawienia krzywd i szkód obywatelom, ustalenia zakresu odpowiedzialności osób przygotowujących i realizujących stan wojenny. Komisja miała opracować projekt

MK, *Związek się kurczy*, „Gazeta Współczesna” 1991, nr 240, s. 3.

ustawy o niestosowaniu przepisów o przedawnieniu ścigania i karania przestępstw wymierzonych przeciwko obywatelom w związku z ich działalnością polityczną, związkową lub społeczną.

1 lutego 1992 r. obradował IV Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Zjazd rozpoczął się Mszą świętą w Bazylice Prokatedralnej. Następnie delegaci udali się do Urzędu Wojewódzkiego; obrady otworzył przewodniczący Wojciech Łowiec. Wprowadzono sztandar Zarządu Regionu, odśpiewano hymn, odmówiono modlitwę. Ksiądz A. Lićwinko życzył owocnych obrad. Na przewodniczącą I tury Zjazdu wybrano Barbarę Pietraszuk. Komisja Skrutacyjna potwierdziła ważność podejmowanych decyzji przez Zjazd, gdyż na sali obecnych było 158 na 200 delegatów, czyli około 70%. Związkowcy udzielili absolutorium ustępującym władzom Zarządu Regionu za okres kadencji, tj. od lutego 1989 r. do 1 lutego 1992 r. Uznali system komunistyczny za zbrodniczy i przyjęli stanowisko, iż do władz w NSZZ „Solidarność” nie powinny być wybierane osoby współdziałające z systemem komunistycznym po 13 grudnia 1981 r.³³

W połowie lutego 1992 r. trwała II tura IV Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Zarządu Regionu Białystok. Związkowcy zaprotestowali przeciwko obsadzaniu stanowisk w organach administracji i nadzoru państwowego, samorządowego i zakładowego przez byłych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i osoby zajmujące eksponowane stanowiska w organizacjach, zaliczanych do współpracujących z systemem komunistycznym. Wyrażono dezaprobatę wobec osób, które wypłynęły na fali „Solidarności” na eksponowane stanowiska w województwie białostockim i zapomniały o korzeniach i etosie „Solidarności”. Związkowcy zobowiązali Zarząd Regionu do podjęcia inicjatywy w celu zorganizowania pomocy Polakom zamieszkującym Litwę i Białoruś. Uczestnicy IV WZD domagali się wycofania podwyżek cen nośników energii. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Fabryki Przyrządów i Uchwytów „Bison-Biał” oraz delegaci IV Walnego Zjazdu Delegatów podziękowali przewodniczącemu Zarządu Regionu w latach 1981 - 1991, Stanisławowi Marczkowi, za całokształt pracy oraz ogromne zaangażowanie w zachowaniu ciągłości, a następnie odbudowy „Solidarności” w Regionie Białostockim. Przesłuchano kandydatów na funkcję przewodniczącego Zarządu Regionu (Wojciech Łowiec, Jerzy Lach, Marek Maliszewski, Jerzy Ickiewicz). Wybrany został Zarząd Regionu w następującym składzie: Wojciech Łowiec - przewodniczący Zarządu Regionu, Józef Mozolewski - wiceprzewodniczący Zarządu Regionu, Bogusław Cudowski - Wiceprzewodniczący Zarządu Regionu, Ewa Sypytowska - Skarbnik, Henryk Łupiński, Wiesław Hossa, Zenon Janczewski, Zbigniew Brożek, Danuta Busłowska, Zbigniew Czarnecki, Zbigniew Dubak, Marian Gromak, Marek Hawieńczyk, Janusz Jamiołkowski, Jerzy Kłagisz, Leonard Kozłowski, Wojciech Lipnicki, Ryszard Pietruszko, Mieczysław Recko, Jan Starzyński, Janina Szumowska, Zbigniew Toporkiewicz, Stanisław Wiśniewski, Andrzej Binkowski. Przyjęto strukturę i organizację ZR oraz jego komórek.

Kserokopia protokołu z WZD w zbiorach autora.

Aby zapewnić właściwą obsługę członków Związku i działaczy KZ, utworzono następujące działy:

Biuro Prawne i Zbiorowych Stosunków Pracy (nadzór - członek Prezydium i wiceprzewodniczący B. Cudowski).

Biuro Konsultacyjno - Negocjacyjne (nadzór - B. Cudowski).

Biuro Szkoleń i Informacji (nadzór - B. Cudowski).

Biuro Polityki Ekonomicznej (nadzór - członek Prezydium, Z. Juczewski).

Biuro ds. Kontaktów z KZ i Sekcjami Branżowymi (nadzór - członek Prezydium i wiceprzewodniczący, J. Mozolewski).

Dział Dokumentacji i Finansów ZR (odpowiedzialna - członek Prezydium i skarbnik - Ewa Sypytkowska).

Działalność gospodarcza (członek Prezydium - Wiesław Hossa).

Warunki Pracy i Życia oraz Ubezpieczenia Społeczne (H. Łupiński - członek Prezydium).

Z siedmiu członków Prezydium - czterech powołano do pracy etatowej (w sumie 3 etaty)³⁴.

11 marca 1992 r. odbyło się zebranie wyborcze do władz Regionalnej Sekcji Budownictwa i Przemysłu Drzewnego NSZZ „Solidarność” Region Białystok. W zebraniu udział wzięło 28 osób reprezentujących 17 przedsiębiorstw. W wyniku głosowania wybrano władze w następującym składzie: Jerzy Kudlewski - przewodniczący, Jerzy Janiszewski - zastępca przewodniczącego, Alina Zalewska - sekretarz, Waldemar Waszkuć, Marek Stachurski, Krzysztof Kupczyk, Andrzej Koć - członkowie. Komisję Rewizyjną tworzyli: Ewa Charcewicz, Zbigniew Toporkiewicz, Janusz Aleksiejczuk. Delegatami do Sekcji Krajowej budownictwa NSZZ „Solidarność” zostali: Andrzej Kudlewski, Jerzy Janiszewski i Alina Zawadzka³⁵.

9 kwietnia w Krakowie Krajowe Porozumienie Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” podjęło decyzję o zorganizowaniu demonstracji w Warszawie 24 kwietnia. W apelu skierowanym do wszystkich Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” podkreślono, iż gospodarka polska ulega rozkładowi, rośnie liczba afer gospodarczych, następuje blokada decyzji gospodarczych na najwyższych szczeblach władzy. Mimo wielokrotnych apeli pod adresem Sejmu, rządu i prezydenta problemy nie zostały rozwiązane. W związku z apelem KPKZ komisje zakładowe reprezentowane przez przewodniczących KZ FPiU - Bazylego Kuptela, KZ „Unitry-Biażetu” - Zbigniewa Brożka, KZ „Fast” - Jerzego Jamiołkowskiego i Zarządu Regionu - Tadeusza Sosnowskiego, poparły apel KPKZ³⁶.

24 kwietnia 1992 r. w Warszawie odbyła się wielka demonstracja zorganizowana przez Komisję Krajową NSZZ „Solidarność” (według policyjnych

„Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 4, s. 1-3; także Aż, *Przeważył duch związkowy*, „Gazeta Współczesna” 1992, nr 32, s. 2.

³⁵ *Sekcja budownictwa działa. Informacja dotycząca działalności Regionalnej Sekcji Budownictwa i Przemysłu Drzewnego NSZZ „Solidarność” - Region Białystok*, „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 5, s. 8.

³⁶ Tamże.

statystyk wzięto w niej udział ok. 70 tysięcy uczestników). Do zgromadzonych związkowców przemawiał przewodniczący KK Marian Krzaklewski. Mówił o konieczności zawarcia umowy społecznej między władzą a społeczeństwem. Region Białystok reprezentowała dwuosobowa delegacja. W większości byli to przedstawiciele największych zakładów pracy Białostocczyzny: FPiU, „Fast”, „Biazetu”, robotnicy z Hajnówki. Hasło, pod którym demonstrował Region Białystok, to: *„Stop dla bezrobocia. Domagamy się przyspieszenia reform społeczno-gospodarczych, ratujących zakłady pracy Białostocczyzny”*. Delegacja białostockich związkowców odwiedziła grób księdza Jerzego Popiełuszki, na którym złożyła wiązanki biało-czerwonych kwiatów.

Aktywnie działało Biuro Prawne i Zbiorowych Stosunków pracy Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Pracownicy tam zatrudnieni przyjmowali wielu członków Związku, którzy przychodzili po pomoc w sprawach pracowniczych. Interweniowano też w tych zakładach pracy, w których dochodziło do konfliktów pomiędzy kierownictwem zakładu, a Komisją Zakładową i do naruszania praw pracowniczych. Na podstawie statystyk Państwowej Inspekcji Pracy postanowiono typować najbardziej „antypracownicze” zakłady pracy w danym miesiącu. O łamaniu praw pracowniczych informowano Państwową Inspekcję Pracy oraz Prokuraturę Rejonową w Białymstoku³⁷.

Próbowano się też przeciwstawić bezrobociu. Przy Zarządzie Regionu „Mazowsze” powołany został Komitet Organizacyjny Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych „Praca”. Zadaniem Towarzystwa było stworzenie bezrobotnym członkom Związku zapewnienia dodatkowego świadczenia. We wszystkich regionach Związek rozprowadzał certyfikat o nominale 100 tys. zł. Każdy właściciel certyfikatu (mógł nim tylko członek Związku) stawał się współwłaścicielem Towarzystwa. W Białymstoku certyfikaty rozprowadzali i informacji udzielali Józef Mozolewski i Henryk Łupiński³⁸. Ta cenna inicjatywa nie rozwinęła się jednak i nie stała się pomocna dla rzesz bezrobotnych w takim stopniu, w jakim planowała to „Solidarność”.

Pracownicy Zarządu Regionu starali się zintensyfikować kontakty robocze z Komisjami Zakładowymi. Dobrą okazją były wyjazdowe posiedzenia członków ZR na terenie zakładów pracy. 20 maja 1992 r. odbyło się wyjazdowe posiedzenie Zarządu Regionu w „Fadomie”. ZR postanowił zapoznać się z konfliktem pomiędzy Komisją Zakładową a organem założycielskim, jakim był Urząd Wojewódzki. Wobec rozbieżności zdań pomiędzy członkami KZ w „Fadomie”, ZR nie zajął stanowiska w tej sprawie. Z kolei 6 czerwca 1992 r. odbyło się wyjazdowe posiedzenie ZR na terenie „Uchwyków”. Tematem posiedzenia była ogólna działalność Związku. W trakcie posiedzenia ZR podjął dwie uchwały, w których domagał się od Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” podjęcia kroków w sprawie zniesienia podatków od ponadnormatywnych wynagrodzeń (tzw. popiwiek) i oddłużenia przedsiębiorstw przemysłowych oraz

M. Markowski, *Tu nie warto pracować*, „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 4, s. 7.

³⁸ H. Łupiński, *Będąc członkiem naszego Związku nie musisz bać się bezrobocia*, „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 4, s. 11.

odzyskania majątku utraconego po 13 grudnia 1981 r. Zarząd Regionu poparł zdecydowanie uchwałę sejmową o lustracji byłych funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa³⁹.

11-13 czerwca 1992 r. w Gdańsku obradował IV Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Wybrano nową 98-osobową Komisję Krajową oraz Prezydium w składzie: Marian Krzaklewski - przewodniczący, Jan Hałas - wiceprzewodniczący, Janusz Pałubicki - wiceprzewodniczący, Stanisław Alot - sekretarz, Leszek Jankowski - skarbnik, Stanisław Węglarz, Leszek Szvec, Jacek Smagowicz, Karol Łuzniak, Jerzy Ostrołuch, Ewa Tomaszewska, Grzegorz Tusz, Longin Komołowski, Jan Mosiński, Tomasz Wójcik, Janusz Tomaszewski, Jacek Rybicki - członkowie⁴⁰.

Zakończył się trwający cztery dni IV Zjazd NSZZ „Solidarność” w Gdańsku. Delegaci większością głosów wybrali na przewodniczącego Mariana Krzaklewskiego, który stwierdził, iż Związek powinien dbać przede wszystkim o interesy pracownicze. Jego konkurent, Maciej Jankowski, uważał, że „Solidarność” powinna być zaangażowana politycznie. Gośćmi Zjazdu byli m.in. Lech Wałęsa i Jan Olszewski.

16 czerwca w Wasilkowie odbyły się uroczystości pogrzebowe kapelana białostockiej „Solidarności”, księdza Wojciecha Pełkowskiego. W ostatniej drodze odprowadzały księdza kapelana liczne rzesze białostockich związkowców.

2-3 lipca w hotelu „Leśny” w Białymstoku odbyła się konferencja szkoleniowa NSZZ „Solidarność”, dotycząca prezentacji związków zawodowych w środkach masowego przekazu. Organizatorem był Zarząd Regionu Białystok, współorganizatorem Zarząd Regionu Mazowsze. Konferencję sponsorowała niemiecka fundacja im. Friedricha Eberta. Wzięło w niej udział 50 przedstawicieli Zarządów Regionów z całego kraju oraz redaktorzy „Biuletynów Informacyjnych”. W czasie dyskusji związkowcy narzekali na nierzetelność mediów oraz ich niechęć do NSZZ „Solidarność”. Gościem honorowym konferencji był przewodniczący KK Marian Krzaklewski.

Latem 1992 r. poszczególni członkowie Zarządu Regionu czynnie uczestniczyli w sporach zbiorowych w białostockich zakładach pracy. Taki spór powstał w „Fadomie” - komisarz nie wprowadzał programu naprawczego. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” nie zgodziła się na jego warunki i poprosiła o pomoc ZR. W wyniku wspólnych prac podpisano porozumienie, w którym związkowcy wyrazili zgodę na zmniejszenie zatrudnienia, co miało uratować pozostałe miejsca pracy. Doszło również do konfliktu w Zakładzie Montażu Elementów Dyskretnych w Mońkach, gdzie kierownik zakładu A. Dubicki, wręczył wypowiedzenia osobom chronionym prawnie. Wstępne rozmowy zakończyły się fiaskiem. Dopiero groźba strajku okupacyjnego spowodowała kolejną turę negocjacji, które odbyły się w Warszawie. W ich wyniku podpisa-

Co w Regionie?, „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 5, s. 3.

Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 6, s.3.

no porozumienie (po mediacji przedstawiciela ZR Wojciecha Łowca z Andrzejem Budzykiem z Ministerstwa Pracy i przedstawiciela ZR „Mazowsze” A. Wieczorka) z kierownikiem zakładu, A. Dubickim.

Także działania komisarza H. Kiszły w PKS Towarowy doprowadziły do protestu KZ NSZZ „Solidarność” i całej załogi. Ogłoszono pogotowie strajkowe. Pozytywne zajęcie stanowiska przez organ założycielski (wojewoda oraz dyrektor Wydziału Rozwoju Gospodarczego, Marek Kluź, oraz jego zastępca Krystyna Łukaszuk) umożliwiło podpisanie porozumienia między stronami sporu. Członkowie Prezydium Zarządu Regionu czynnie uczestniczyli w sporach w białostockim Browarze, PGR w Sokółce, Przedsiębiorstwie Lasów Państwowych „Las” i Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Białymstoku. W działaniach tych ZR reprezentowali: Wojciech Łowiec - przewodniczący, Józef Mozolewski - zastępca przewodniczącego, H. Wasilewicz - pracownik ZR, A. Łupiński - radca prawny⁴¹. Fachowa pomoc ze strony członków Zarządu Regionu i pracujących tam prawników przynosiły pozytywne skutki i dzięki takim działaniom załogi podpisywały korzystne porozumienia z pracodawcami.

Latem 1992 r. Zarząd Regionu prowadził lustrację związkową poprzez składanie na ręce przewodniczącego Wojciecha Łowca upoważnień o wydanie zaświadczenia z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Złożono 460 upoważnień na 4 tys. osób funkcyjnych.

28 sierpnia w sali konferencyjnej „Biażetu” odbyło się spotkanie związkowców reprezentowanych przez przedstawicieli 20 największych zakładów pracy Białostocczyzny z przedstawicielami władz lokalnych. Na spotkanie przybyli m.in. Jerzy Kopania, Waldemar Połczyński, Krzysztof Putra, Aleksander Usakiewicz, Marek Kluź, Lech Rutkowski, Ewa Bończak-Kucharczyk. Nie przybyli Aleksander Małachowski i Ryszard Bugaj. Ostre słowa krytyki skierowali związkowcy pod adresem obecnych na sali posłów. Zbigniew Brożek z „Biażetu” podkreślił, iż czas spotkania nawiązuje do wydarzeń 1980 r. w Gdańsku. Jerzy Jamiołkowski z „Fast” stwierdził natomiast, iż to spotkanie można określić jako „rocznicowy pomruk niezadowolenia”. Jego zdaniem, sytuacja ekonomiczna pracowników przedsiębiorstw państwowych jest bardzo ciężka, a strajki ekonomiczne, organizowane przez związek należy uznać za usprawiedliwione. J. Jamiołkowski zaproponował utworzenie „frontu nacisku na władzę”. Przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” FPiU, Bazyli Kuptel, zaproponował obniżenie stóp procentowych, likwidację popiwku, zniesienia dywidendy i oddłużenie podmiotów gospodarczych. Postępowanie rządu skrytykował poseł Zjednoczenia Chrześcijańsko Narodowego, Waldemar Połczyński. W obronie rządu stanęli Aleksander Usakiewicz - poseł ZChN, i Jerzy Kopania - poseł Unii Demokratycznej. Lech Rutkowski - prezydent miasta Białegostoku, mówił o trudnej sytuacji finansowej miasta. Kończąc spotkanie, związkowcy doszli do wniosku, iż są skazani sami na siebie i nie mogą liczyć na pomoc ze strony władz. Postanowiono utworzyć Regionalne Porozumienie Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”. 30 sierpnia w Lubinie odbyły się obchody 12. rocz-

nicy powstania NSZZ „Solidarność”. Kardynał Henryk Gulbinowicz poświęcił pomnik ku czci pomordowanych przez komunistyczną władzę. Głos zabrali minister Jan Maria Rokita, minister Andrzej Zakrzewski z Kancelarii Prezydenta, przewodniczący NSZZ „Solidarność”, Marian Krzaklewski.

W sierpniowych obchodach wzięło udział około 150 pocztów sztandarowych z całej Polski. Region Białystok reprezentowali: Józef Mozolewski, Zenon Juczewski, Stanisław Tomaszuk i Mieczysław Marcinowicz⁴².

31 sierpnia z okazji 12. rocznicy powstania „Solidarności” ksiądz Stanisław Andrukiewicz odprawił uroczystą Mszę świętą, po której związkowcy złożyli kwiaty pod pomnikiem ks. Jerzego Popiełuszki. W uroczystościach wzięły udział poczty sztandarowe komisji zakładowych⁴³.

1 września w sali konferencyjnej FPiU „Bison-Biał” odbyło się spotkanie przedstawicieli Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” białostockich zakładów pracy w celu podpisania i zawarcia porozumienia komisji zakładowych. Jak stwierdził Tadeusz Sosnowski z KZ „Uchwyków”, „porozumienie miało nawiązywać do «Sieci». Przeciwno tej koncepcji wystąpili wiceprzewodniczący Zarządu Regionu, Bogdan Cudowski, i Józef Mozolewski, którzy stwierdzili, że porozumienie to jest niezgodne ze Statutem NSZZ „Solidarność”, gdyż w Regionie może istnieć tylko jedna struktura. Po dyskusji nie udało się powołać oficjalnego porozumienia Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność”. Ustalono, iż organizacje związkowe będą się spotykać w celu wywierania nacisku na rząd.

9 września Zarząd Regionu zdecydowanie poparł działania Komisji Krajowej, zmierzające do natychmiastowego:

- oddłużenia przedsiębiorstw państwowych,
- zniesienia sposobu odliczania dywidendy,
- zniesienia podatku od ponadnormatywnych wynagrodzeń (popiwku),
- obniżenia stopy procentowej kredytu refinansowego.

Jednocześnie ZR zadeklarował wszechstronne poparcie Związku w celu wymuszenia w najbliższym czasie realizacji powyższych postulatów, ze strajkiem generalnym. Zobowiązano Komisje Zakładowe Regionu Białystok do przygotowania się do podjęcia ewentualnego protestu, o którego formie i terminie zadecydować miała Komisja Krajowa.

5 października 1992 r. po zapoznaniu się z sytuacją dotyczącą sporu zbiorowego w Fabryce Przyrządów i Uchwyków „Bison-Biał” Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” poparł postulaty wysunięte przez Komitet Strajkowy. Związkowcy zwrócili się także do wojewody białostockiego o przeanalizowanie skuteczności wprowadzanych programów naprawczych w przedsiębiorstwach, dla których organem założycielskim był wojewoda białostocki, i podjęcie decyzji o stosunku do tych komisarzy (szczególnie byłych dyrektorów), których działalność nie przynosiła spodziewanych efektów i sprowadzała się do redukcji zatrudnienia.

M. Marcinowicz, *Rocznice*, „Biuletyn Informacyjny Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” 1992, nr 8, s. 3.

⁴³ Tamże.

16 października 1992 r. na zaproszenie Polonii francuskiej do Paryża na uroczystość odsłonięcia pomnika ks. Jerzego Popiełuszki udały się poczty sztandarowe: Zarządu Regionu Białystok, KZ NSZZ „S” ZNTK Łapy, Duszpasterstwa Ludzi Pracy, KZ NSZZ „S” BKB, KZ NSZZ „S” BZPOW⁴⁴.

Urząd Rady Ministrów zakazał udostępniania lokali urzędów wojewódzkich i rejonowych partiom politycznym, ruchom społecznym i związkom zawodowym. Prezydium ZR stanowczo zaprotestowało przeciwko dyskryminacji legalnie działających organizacji związkowych, a decyzję Urzędu Rady Ministrów uznano za przejaw prześladowania NSZZ „Solidarność”⁴⁵.

W listopadzie 1992 r. nie powiodła się próba założenia Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w prywatnej firmie komunikacyjnej „Biatra”. Jej dyrektor Wiesław Tomaszewski zwolnił z pracy Ryszarda Sierpawskiego, założyciela i przewodniczącego KZ. Zarząd Regionu został zmuszony do wyrejestrowania KZ, jedną z kilku, które powstały w prywatnych firmach. Organizowanie Komisji Zakładowych w prywatnych firmach niezbyt dobrze wychodziło działaczom „Solidarności”. Pracodawcy bronili się przed związkami zawodowymi, a pracownicy nie mieli możliwości, by wymusić na pracodawcach zgodę na zakładanie związków.

Wojciech Łowiec, przewodniczący Zarządu Regionu, 13 grudnia 1992 r. spotkał się z ostrą krytyką ze strony działaczy związkowych, reprezentujących Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność”. Związkowcy krytykowali pomysł dwugodzinnego strajku ostrzegawczego, zachowanie władz i reprezentacji parlamentarnej „Solidarności”. Przewodniczący KZ FPiU „Bison-Biał”, Bazyli Kuptel, ostro krytykował decyzję Komisji Krajowej NSZZ „Solidarności” w sprawie akcji protestacyjnej. Jego zdaniem, zachowanie posłów „Solidarności” było kompromitujące. W podobnym tonie wystąpił przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” z „Fast”, Ireneusz Szczytko.

14 grudnia odbył się ogólnopolski strajk ostrzegawczy zorganizowany przez Komisję Krajową NSZZ „Solidarność”. W Białymstoku największym zakładem, który poparł akcję strajkową, były BZPB „Fasty” (1,6 tys. osób), w Hajnówce - „Furnel” i „Hamech”. Do akcji przystąpiła Białostocka Fabryka Przyrządów i Uchwyków „Bison-Biał”.

18 grudnia obradował Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”. Głównym tematem obrad była sprawa zlekceważenia uchwały Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, dotyczącej ogólnopolskiej akcji strajkowej przez KZ NSZZ „Solidarność” w FPiU „Bison-Biał”. ZR zaapelował do wszystkich członków „Solidarności” w tym zakładzie o zwołanie walnego zgromadzenia członków w celu oceny i wyciągnięcia sankcji łącznie z wykluczeniem z KZ działaczy, którzy naruszyli statut, i zorganizowania wyborów nowych władz.

„Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 9, s. 5.

⁴⁵Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w sprawie zakazu wykorzystywania przez związki zawodowe pomieszczeń Urzędów Wojewódzkich i Rejonowych do prowadzenia zebrani, wieców, zjazdów itp., „Biuletyn Informacyjny...” 1992, nr 10, s. 24.

13 stycznia 1993 r. w Urzędzie Miejskim w Białymstoku odbyły się konsultacje Zarządu Miasta z przedstawicielami Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” oraz innych związków zawodowych w sprawie planowanych podwyżek cen biletów komunikacji miejskiej. Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” zarzucili władzom miasta, iż podział majątku Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego na kilka spółek nie doprowadził do istotnego obniżenia kosztów utrzymania komunikacji miejskiej, że majątek MPK nie jest w pełni wykorzystany; wyrazili niezadowolenie, że władze miejskie uchylają się od przedstawienia Związkowi informacji o kosztach utrzymania funkcjonowania spółek komunikacyjnych. Po długiej dyskusji przedstawiciele ZR zajęli stanowisko, iż żaden z przedstawionych wariantów podwyżek nie jest do zaakceptowania i wyrazili zgodę na kroczące podwyżki. Wiceprezydent Białegostoku, M. Sosnkowski, stwierdził, iż przy podejmowaniu decyzji w kwestii cen biletów komunikacji miejskiej Zarząd Miasta zajmie stanowisko zbliżone do propozycji „Solidarności”.

23 stycznia 1993 r. w siedzibie Zarządu Regionu odbyło się spotkanie przedstawicieli ZR, członków NSZZ „S”, pracowników białostockich żłobków i przedstawicieli Zarządu Miasta w związku z prowadzonym sporem w sprawie wynagrodzenia pracowników żłobków. W posiedzeniu uczestniczył Andrzej Budzyk - mediator z listy Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej. Spotkanie miało charakter informacyjny⁴⁶.

26 stycznia 1993 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Regionu, na którym przewodniczący Wojciech Łowiec przedstawił wyniki spotkania prezydium KK z przewodniczącymi małych i średnich regionów. Zgodnie z decyzjami podjętymi na tym spotkaniu poszczególne Zarządy Regionów zobowiązano do opracowania listy przedsiębiorstw bazowych (o kluczowym znaczeniu ze względu na strukturę zatrudnienia i potencjał ekonomiczny) w regionach celem ujęcia ich w negocjacjach oddłużeniowych z rządem. Składając sprawozdanie z rozmów, przewodniczący Wojciech Łowiec poinformował, iż gmina Grajewo znalazła się na liście priorytetowej i została zaliczona do gmin o szczególnym zagrożeniu bezrobociem strukturalnym⁴⁷.

2 lutego 1993 r. Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” upoważniło członka Zespołu Roboczego Komisji Krajowej NSZZ „S” ds. Walki z Bezrobociem, Wojciecha Łowca, do reprezentowania interesów Związku przy współpracy z MPI PS, w zakresie środków pomocy zagranicznej w ramach programów Phare, Strude i Banku Światowego⁴⁸.

27 lutego 1993 r. rozpoczęły się obrady Warnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Region Białystok. Zebranie otworzył przewodniczący Wojciech Łowiec sprawozdaniem z działalności Zarządu Regionu. Stwierdził, że Związek wypracował określoną postawę - strajki jako ostateczna forma protestu wybuchały na Białostocczyźnie sporadycznie i były to „bardzo przemyśla-

Wiadomości związkowe z regionu, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 13, s. 14.

Tamże.

Tamże, s. 3.

ne akcje". Przewodniczący przedstawił również przeliczenie dochodów i wydatków. Rok zamknął się kwotą 700 milionów nadwyżki. Wojciech Łowiec zaproponował utworzenie funduszu strajkowego. Przewodniczący Komisji Rewizyjnej stwierdził, iż część komisji zakładowych bardzo opieszale reguluje składki, toteż zobowiązał Zarząd Regionu do ich zdyscyplinowania. Wniosek o przyjęcie sprawozdania przeszedł przytłaczającą większością głosów. Po jego przyjęciu rozdano materiały dotyczące w głównej mierze paktu o przedsiębiorstwie państwowym. Jednak to nie sprawy związkowe ani pakt o przedsiębiorstwie państwowym zdominowały WZD. Głównym tematem dyskusji była sprawa „Gazety Współczesnej”. Rozpoczął ją Andrzej Lussa, stwierdzając, iż sprzeciwiał się przekształceniu „Gazety Współczesnej” w gazetę związkową, a teraz sprzeciwia się przekształceniu „Gazety Współczesnej” w gazetę lewicową. Po ostrej dyskusji podjęto uchwałę o treści: *„Walny Zjazd Delegatów zdecydowanie przeciwstawia się próbom przekształcania „Gazety Współczesnej” w organ partii lewicowych. Zamieszczanie w GW artykułów anty religijny eh i ośmieszających „Solidarność” oraz uczynienie z gazety narzędzia walki z prawicą nie może być dalej tolerowane. WZD wnioskuje o powołanie Rady Programowej czuwającej nad utrzymaniem niezależności politycznej GW”*. Za przyjęciem uchwały głosowało 77 delegatów, 9 było przeciw, a 21 wstrzymało się od głosu. Podjęto również uchwałę, w której WZD wnioskował do Rady Miasta o odwołanie z funkcji wiceprezydenta miasta Ewy Bończak-Kucharczyk, jako że nie konsultowała z organami przedsiębiorstwa decyzji o wprowadzeniu Zarządu Komisarycznego do Białostockiego Kombinatoru Budowlanego. Zobowiązano radnych z Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” do wniesienia ww. wniosku pod obrady najbliższej sesji Rady Miasta. Za przyjęciem uchwały głosowało 87 delegatów. Na zjeździe uzupełniono skład Zarządu Regionu o następujące osoby: Adam Stawowski, Danuta Dakowicz, Krzysztof Teodoruk, Aleksander Rękawek, Romuald Sokołowski, Kazimierz Rogaczewski. Wybrano delegatów na Zjazd Krajowy w składzie: Jerzy Lach i Bogusław Cudowski; Tadeusz Sosnowski zrezygnował z funkcji członka Zarządu Regionu. Powodem tej decyzji był konflikt T. Sosnowskiego z przewodniczącym Zarządu Regionu, Wojciechem Łowcem. W zjeździe wzięło udział 142 delegatów na 214 uprawnionych. Gośćmi Zjazdu byli: Stanisław Alot - sekretarz Prezydium Komisji Krajowej, P. Rapachalski - wiceprzewodniczący ZR „Pojezierze”, oraz Krystyna Łukaszuk - pracownica Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku⁴⁹.

Podsumowano działalność Zarządu Regionu, który od 21 lutego 1992 r. odbył 12 posiedzeń i podjął 50 uchwał (następnie zrealizowanych). Zarząd przyjął następującą strukturę organizacyjną:

- Biuro Konsultacyjno-Negocjacyjne (2 % etatu) - refinansowane,
- Biuro Prawne i Zbiorowych Stosunków Pracy (1 % etatu)
- Biuro Szkoleń i Informacji (2 % etatu)

⁴⁹ *Sprawozdanie z sesji roboczej V Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 14, s. 1 -3.*

- Biuro Szkoleń (prowadzone społecznie)
- Biuro Organizacyjne (2 $\frac{1}{2}$ etatu na miejscu i 6 etatów w TKK)
- Księgowość i kasa (1 $\frac{1}{2}$ etatu)
- Sekretariat, kierowca, sprzątaczką (2 % etatu).

Łącznie ZR zatrudniał 19 etatowych pracowników oraz na 3 etatach członków prezydium (przewodniczący - 1 etat, wiceprzewodniczący - 1 etat, skarbnik - $\frac{1}{4}$ etatu i wiceprzewodniczący $\frac{1}{2}$ etatu).

Poszczególne komórki i biura wykonały następującą pracę:

- Biuro Konsultacyjno-Negocjacyjne: udzielono 446 porad prawno-ekonomicznych i sporządzono 17 opinii, w tym sprawy zwolnień grupowych - 47, przekształcenia własnościowe - 31, sprawy pracownicze - 132, sprawy dotyczące uprawnień KZ - 34, sprawy podatkowe - 15, sprawy rewindykacyjne ~ 5 i inne - 122. Prawnicy BKN uczestniczyli w szkoleniach organizowanych przez Biuro Szkoleń ZR i w seminariach Komisji Krajowej. Białostockie Biuro obsługiwało także Region „Pojezierze”.

- Biuro Prawne i Zbiorowych Stosunków Pracy zostało powołane do ochrony praw pracowniczych. Zajmowało się związkowymi działaniami interwencyjnymi, prowadzeniem sporów zbiorowych (łącznie 188 spraw), a jego pracownicy udzielali różnych porad. W ramach pomocy KZ „Solidarności” w zakładach pracy sporządzano wnioski do Najwyższej Izby Kontroli, prokuratury i sądów. Prawnicy zatrudnieni zarówno w Biurze, jak i w BKN występowali w sądzie w charakterze pełnomocników strony związkowej.

- Biuro Szkoleń i Informacji zajmowało się wydawaniem „Biuletynu Informacyjnego”, prowadziło szkolenia dla związkowców z Litwy, Łotwy, Białorusi i Rosji (ogółem 280 osób). W Regionie szkolenia odbywały się w pięciodniowych cyklach. Przeszkolono około 350 działaczy w następujących tematach: statut i struktura Związku, uprawnienia KZ, organizacja pracy KZ, problemy BHP, płace, elementy prywatyzacji, negocjacje. Biuro Szkoleń przy współpracy z Fundacją im. Eberta było współgospodarzem ogólnopolskiej konferencji nt. „Informacja i ogląd związków zawodowych w środkach masowego przekazu”. Nawiązano współpracę z duńskimi i szwedzkimi związkami zawodowymi.

- Fundacja Gospodarcza „Solidarność” zajmowała się szkoleniami z zakresu przekwalifikowań, istotnych w dobie galopującego bezrobocia. Szkolenia pozwalały na zdobycie dodatkowych kwalifikacji, co ułatwiało znalezienie pracy. Zorganizowano następujące szkolenia: marketingu (30 osób), przekształceń własnościowych (64 osoby), podatkowy (23 osoby), komputerowy (340 osób), maszynopisania (40 osób) i kurs sekretarek (82 osoby). Fundacja prowadziła również Bank Informacji Gospodarczej oraz działalność gospodarczą, a jej dochód wyniósł 13 3 6743 00 zł.

- Biuro Ekonomiczne prowadzone było społecznie i zajmowało się głównie polityką ekonomiczną w Regionie, negocjowaniem z Zarządem Miasta jego uchwał i ich opiniowaniem. Występowało do Klubu Parlamentarnego NSZZ „Solidarność” oraz do KK z różnymi wnioskami. Próbowano utworzyć Klub Pracy. Inicjatywa nie wzbudziła jednak zainteresowania członków Związku.

Powołane zostało Biuro Organizacyjne, które zajmowało się organizowaniem uroczystości z udziałem Związku (pielgrzymki, rocznice, msze, wiece, akcje protestacyjne). Pracownicy Biura kontaktowali się z Komisjami Zakładowymi i Sekcjami Branżowymi, a także załatwiali sprawy dotyczące rejestrowania Komisji Zakładowych, pomagali w rozstrzygnięciu sporów wewnątrz Związku. Prowadzili też działalność gospodarczą w spółkach: „Kresy BG” i „Sokar”, zajmowali się poligrafią i administracją.

Ponadto ZR prowadził różnorodną działalność socjalną, współpracując z zespołem socjalnym Komisji Krajowej. W ramach akcji „Lato z „Solidarnością” zorganizowano kolonie w Wilnie, w których uczestniczyło 406 osób, w tym 24 osoby wyjechały bezpłatnie, 2 z częściowym dofinansowaniem. ZR współpracował z klubami sportowymi, współorganizował np. wyścigi kolarskie młodzików o puchar przewodniczącego ZR, halowy turniej piłki nożnej, mitting lekkoatletyczny w rocznicę Sierpnia. Wsparto akcję organizowaną przez Seminarium Duchowne w Białymstoku „Dzieci Śródmieścia”, zakupiono leki biednym dzieciom, udzielono pomocy mieszkaniowej sierotom.

Po raz pierwszy w historii ZR opracowano i przyjęto preliminarz dochodów i wydatków. Został on przekroczony w kilku punktach, a stało się tak ze względu na wysoką inflację. Bilans 1992 r. zamknięto prawie 700-milionową nadwyżką bilansową. ZR zakupił sprzęt poligraficzny za 100 milionów zł, komputer za 19 milionów zł i zakupił udziały w spółce „Sokar” za 16 milionów zł. W 1992 r. ZR wyrejestrował 22 KZ i zarejestrował 14 nowych KZ. Łączną liczbę członków NSZZ „Solidarność” w dniu Zjazdu oszacowano na 22,5 tys. członków, chociaż Komisja Wyborcza doliczyła się 19 tys. członków „Solidarności”⁵⁰.

Marzec 1993 r. rozpoczynał się pod znakiem strajków. 11 marca zastrajkowała załoga „Spomaszu”. Jak podkreślił przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność”, Adam Lic, załoga zastrajkowała, protestując przeciwko bardzo niskim płacom i olbrzymim wynagrodzeniom Rady Nadzorczej. Następnego dnia został ogłoszony dzień ogólnopolskiej akcji solidarnościowej dla poparcia postulatów pracowników ochrony zdrowia, oświaty, nauki i kultury. Protest był kolejnym etapem trwającego od lutego sporu między rządem a sekretariatem budżetowych branż NSZZ „Solidarność”. Na marsz protestacyjny do Warszawy wyjechała z Białegostoku osiemdziesięciosobowa delegacja związkowców. Przewodnicząca Regionalnej Rady Ochrony Zdrowia NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, Teresa Bartel-Bujnowska, stwierdziła, że była to prawdziwie antyrządowa demonstracja.

15 marca 1993 r. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”, realizując uchwałę WZD żądającą ustąpienia wiceprezydenta Białegostoku Ewy Bończak-Kucharczyk, wystosował list otwarty do przewodniczącego białostockiej Rady Miejskiej, w którym zarzucił wiceprezydentowi miasta prowadzenie liberalnej

⁵⁰ *Obszerne fragmenty ze Sprawozdania z działalności ZR Białystok NSZZ „Solidarność” za 1992 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 14, s. 10-14.

polityki, bez liczenia się z głosami społeczeństwa. ZR stwierdził, iż reprezentuje ponad 16 tysięcy swoich członków, którzy są podatnikami i powinni mieć wpływ na politykę prowadzoną przez Radę Miejską. List podpisali przewodniczący ZR, Wojciech Łowiec i jego zastępca, Józef Mozolewski.

14 kwietnia zebrał się Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Obradom przewodniczył wiceprzewodniczący, Bogusław Cudowski. Zebranie w znacznej części poświęcono dyskusji nad wnioskiem przewodniczącego ZR, Wojciecha Łowca, o odwołanie z funkcji członka Prezydium ZR Henryka Łupińskiego, któremu przewodniczący zarzucał niechęć do współpracy i uniemożliwianie kierowaniem pracami władz regionalnych „Solidarności”. Ripostując Łupiński stwierdził, iż to właśnie Łowiec zbyt mało czasu poświęca sprawom regionu i toleruje nieprawidłowości w jego funkcjonowaniu, zwłaszcza w dziale szkoleń, oraz nie liczy się z opinią innych osób. Podejmowane próby załagodzenia konfliktu nie przyniosły żadnego efektu, wobec czego przegłosowano wniosek przewodniczącego. Prezydium nie wyraziło zgody na odwołanie Łupińskiego. Przewodniczący złożył pisemny wniosek o zawieszenie pełnienia swej funkcji i wniósł o udzielenie mu zaległego urlopu wypoczynkowego. Zarząd ustalił, iż w przeciągu najbliższego miesiąca zwołany zostanie Nadzwyczajny WZD Regionu Białystok. Funkcję kierownika zakładu pracy dla pracowników etatowych Zarządu Regionu pełnił H. Łupiński. Wybrano Zbigniewa Toporkiewicza na regionalnego komisarza ds. przeprowadzenia referendum w sprawie uwłaszczenia obywateli. Zdecydowano o wejściu ZR w skład Fundacji Przekształceń i Rozwoju Regionu Północno-Wschodniego. Z funkcji pełnomocnika ds. „Gazety Współczesnej” zrezygnował Wiesław Hossa. Pod koniec zebrania wrócono do prób kompromisowego rozwiązania sporu. Z inicjatywy Danuty Busłowskiej poddano pod głosowanie wnioski o odwołanie całego Prezydium ZR. Wniosek został oddalony⁵¹.

5 maja 1993 r. Regionalna Rada Ochrony Zdrowia NSZZ „S” zorganizowała dwudziestogodzinny strajk. Wzięło w nim udział 90% placówek służby zdrowia Regionu Białystok. Także Regionalna Sekcja Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” rozpoczęła akcję strajkową we wszystkich placówkach oświatowych województwa. Nauczyciele napisali, iż walczą o to, aby polskie dzieci uczyły się w warunkach spokoju, optymizmu, w przekonaniu lepszego jutra, by rodzice nie musieli utrzymywać szkół, a nauczyciel żeby nie pozostawał na granicy nędzy. Jak poinformowała środki masowego przekazu Danuta Busłowska - sekretarz Regionalnego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” - w Białymstoku strajkowały prawie wszystkie szkoły średnie i około 70% szkół podstawowych. Strajk poparł Zarząd Regionu, komisje zakładowe białostockich zakładów pracy, Spółdzielnia Pracy „Promot”, ZNTK w Łapach i białostocki „Biazeł”. Rozmowy związkowców ze służby zdrowia z rządem nie przyniosły oczekiwanych efektów. W tej sytuacji „Solidarność” służby zdrowia Regionu Białystok postanowiła podjąć czynny strajk bezterminowy.

Tamże.

10 maja 1993 r. dyrektorzy białostockich szkół średnich otrzymali informacje od Regionalnego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność”, że nauczyciele nie przeprowadzą matur, a w szkołach rozpocznie się strajk okupacyjny. Poparcia strajkującym nauczycielom udzieliły Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność” Politechniki Białostockiej, Akademii Medycznej, Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, Wojewódzkiego Domu Kultury, Miejskiego Domu Kultury i Biblioteki Wojewódzkiej.

Pod hasłami: *Oszczędzanie na zdrowiu to powolne konanie społeczeństwa i Domagamy się należnego miejsca służby zdrowia w systemie państwa* odbyła się w Białymstoku manifestacja służby zdrowia. Patronowały jej Regionalna Rada Ochrony Zdrowia i Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność”. Związkowcy ze służby zdrowia zebrali się przed Wojewódzkim Szpitalem Zespolonym. Głos zabrał wiceprzewodniczący ZR Józef Mozolewski, który przedstawił postulaty Regionalnego Komitetu Strajkowego Zdrowia, Oświaty, Kultury i Nauki. Domagano się w nich m.in. podniesienia realnych nakładów na naukę, oświatę, edukację, kulturę i służbę zdrowia, odstąpienia od planowanej redukcji zatrudnienia w sferze budżetowej. Następnie związkowcy rozpoczęli „biały marsz” ulicami Białegostoku. Wzięło w nim udział około tysiąca pracowników oraz 18 karetek. Manifestacja spotkała się z dużym poparciem mieszkańców miasta. Przemarsz zakończył się pikietą pod Urzędem Wojewódzkim, a do manifestantów wyszli: Stanisław Prutis - wojewoda białostocki, i Krzysztof Chętnik - lekarz wojewódzki. Postulaty strajkowe wręczono wojewodzie, który zobowiązał się do ich przekazania Urzędowi Rady Ministrów⁵².

W skład TKK w Hajnówce wchodziły komisje zakładowe następujących zakładów pracy: Hajnowskie Przedsiębiorstwo Suchej Destylacji Drewna „Furnel”, Zakłady Maszyn „Hamech”, Zakład Gospodarki Mieszkaniowej i Komunalnej, Zespół Opieki Zdrowotnej, Urząd Rejonowy, Nadleśnictwo, PKP Czeremcha, Spółdzielnia Inwalidów „Postęp”, PSS „Społem” oraz pracownicy oświaty i wychowania. Ogólna liczba członków na terenie Hajnówki wynosiła 735 osób. W skład prezydium TKK wchodziły następujące osoby: Zbigniew Czarnecki, Józef Solipiwo, Waldemar Gieleniewski, Roman Sadokierski, Zuzanna Padewska, Sławomir Wołczyk i Henryk Borowy.

14 maja 1993 r. działając na podstawie uchwały Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” i uchwały Zarządu Regionu, Prezydium ZR NSZZ „Solidarność” powołało Regionalny Komitet Strajkowy, na czele którego stanęli Wojciech Łowiec - przewodniczący ZR, i Mieczysław Recko - wiceprzewodniczący ZR, oraz przewodniczący Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania. W skład RKS weszli: Józef Mozolewski, Tadeusz Sosnowski, Henryk Łupiński, Zbigniew Brożek, Mirosław Zawistowski, Zbigniew Dubak, Danuta Dakowicz, Wiesław Hossa, Ewa Sypytkowska i Zenon Juczewski. W kilka dni po ukonstytuowaniu się RKS podjął decyzję o przystąpieniu do strajku generalnego⁵³.

M. Markowski, *Strajkujemy*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 15/16, s. 1.

⁵³ *Uchwały Regionalnego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok*, „Biuletyn Informacyjny. Dodatek strajkowy z dnia 24.05.1993 r., s. 2.

W związku z decyzją RK w Białostockich Zakładach Przemysłu Bawełnianego „Fasty” odbyło się spotkanie Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” z przedstawicielami Zarządu Regionu. Omówiono warunki przystąpienia do strajku generalnego.

Jednak już **22 maja** RKS zawiesił akcję strajkową w placówkach służby zdrowia. Jak podkreślili związkowcy, na tej decyzji zaważyło dobro pacjenta. Były też i przyjemniejsze chwile w działalności Związku. 30 maja 1993 r. w Dolistowie nad Biebrzą odbyły się zawody wędkarskie o Puchar Przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Na zawodach obecny był przewodniczący KK - Marian Krzaklewski. Poproszony o skomentowanie decyzji prezydenta RP o rozwiązaniu Sejmu stwierdził, iż „nie należy ulegać panice, gdyż jest to normalna sytuacja w każdym państwie demokratycznym”⁵⁴.

Pod koniec czerwca 1993 r. Regionalny Komitet Wyborczy zaapelował do członków NSZZ „Solidarność” o uczestnictwo w wyborach 19 września 1993 r. i głosowanie na kandydatów „Solidarność”. Z ramienia „Solidarność” do Sejmu kandydowali: Zdzisław Piekarski - lekarz medycyny, który pracował w Zarządzie Służby Zdrowia MSW; Jerzy Lach - inżynier elektryk, który pracował w Rejonowym Urzędzie Poczty w Białymstoku; Wojciech Łowiec - elektromechanik z Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”; Stanisław Kondracikowski - magister ekonomii, pracował „Biazecie”; Romuald Zujko - inżynier ekonomii rolnictwa, pracował w Białostockich Zakładach Drobiarskich; Urszula Kolasińska - magister ekonomii, pracowała w Rejonowej Stacji PKP Białystok; Ryszard Przestrzelski - mistrz telekomunikacji, pracował w PKP Oddział Automatyki Białystok; Jerzy Mikołaj Piątkowski - technik ekonomista, pracował w Specjalistycznym Zespole Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc w Białymstoku; Helena Hakel - technik włókiennik w BZPB „Fasty”; Leopold Czernicki - rewident księgowy, emeryt⁵⁵.

28 czerwca **1993 r.** zakończył obrady V Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Na Zjeździe nieobecny był Lech Wałęsa. Uczestnicy Zjazdu wystosowali *Apel do społeczeństwa „Nasza Ojczyzna jest w niebezpieczeństwie”*, w którym stwierdzili, iż we wrześniowych wyborach rozegra się decydująca bitwa o Polskę. Dokończeniem „Rewolucji Solidarność” miała być wysoka frekwencja wyborcza i głosowanie na ludzi uczciwych, kompetentnych i cieszących się zaufaniem narodu. Dalej stwierdzano: dość już paraliżu państwa i niekompetencji władzy i separowania społeczeństwa od decydowania o losach kraju. Parlament powinien być mądry i sprawny, rząd efektywny i zarządzający tak, by rachunek ekonomiczny nie kłócił się ze sprawiedliwością społeczną. Autorzy Apelu oczekiwali od przyszłego Sejmu uwłaszczenia wszystkich Pola-

ły! Markowski, *Związek nie jest zwolennikiem łowienia ryb w mętnej wodzie. Rozmowa z M. Krzaklewskim*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 17, s. 1-3.

⁵⁵ „Biuletyn Informacyjny”. Dodatek wyborczy 1993, nr 1, 3. 2-3.

ków . Wśród 371 delegatów Region Białystok reprezentowali Wojciech Łowicz, Jerzy Lach, Bogusław Cudowski i Henryk Łupiński⁵⁷.

Zarząd Regionu także zaapelował do członków Związku o liczne uczestnictwo w wyborach parlamentarnych. Podkreślono przy tym, iż w ostatnim czasie tylko „Solidarność” broniła interesów pracowniczych i tylko liczna jej reprezentacja w przyszłym Sejmie może zagwarantować przestrzeganie praw pracowniczych. „Solidarność” dość już miała arogancji władzy, grabieży majątku narodowego, uwłaszczenia nomenklatury i nowych prominentów. Bez pracy pozostawało ponad 2,6 miliona osób, rosła przestępczość, atakowany był Kościół. Celem „Solidarności” było przygotowanie projektu praw gwarantujących członkom i obywatelom Polski, że reformy, które „Solidarność” wskazała w 1980 r. będą kontynuowane. „Solidarność” zobowiązywała się, iż nie będzie wchodzić w żadne koalicje i układy, a jej celem jest dokończenie „rewolucji „Solidarności” z 1980 r. Zarząd Regionu zwrócił się z prośbą do Komisji Zakładowych, działających na terenie ZR Białystok, o przeznaczenie na kampanię wyborczą kwoty minimum 5 tysięcy złotych od jednego członka⁵⁸.

W lipcu 1993 r. zakończył się konflikt w ZOZ w Łapach między dyrektorem placówki a zdecydowaną większością załogi. Zarzucano dyrekcji nieudolność, arogancję i nieszanowanie roli związków zawodowych. W przeprowadzonym z inicjatywy Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” referendum załoga wypowiedziała się za odwołaniem dyrektora Krzysztofa Rutkowskiego. Taki wniosek złożono na ręce wojewody i wydziału zdrowia Urzędu Wojewódzkiego. W związku z brakiem reakcji urzędników, związkowcy z NSZZ „Solidarność” zorganizowali strajk okupacyjny szpitala. Po kilku dniach dyrektora odwołano. Strajk był przeprowadzony zgodnie z ustawą o rozwiązywaniu sporów zbiorowych. Strajkujący spotkali się z nieprzychylnością białostockiej prasy, która porównywała ich do „Samoobrony” Andrzeja Leppera⁵⁹.

29 sierpnia 1993 r. z okazji 13. rocznicy powstania „Solidarności” Zarząd Regionu wydał oświadczenie, w którym podkreślił, iż przed „Solidarnością” pojawiły się wyzwania wynikające z nowej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Bezrobocie, niepewność jutra i zwykła bieda stały się rzeczywistością wielu milionów Polaków. Rewolucja „Solidarności” nie została zakończona. Żeby ją dokończyć, członkowie „Solidarności” postanowili kandydować do Sejmu. Jak sami podkreślali szli tam nie po władzę, a po prawa dla tych, którym te prawa odebrano⁶⁰.

⁵⁷ *Apel V Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” do społeczeństwa polskiego „Nasza Ojczyzna jest w niebezpieczeństwie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 17/18, s. 1.

* Tamże, s. 4; także E. Chocha, *Prostowanie kregostupów*, „Gazeta Współczesna” 1993, nr 50, s. 2.

Wzywamy członków NSZZ „Solidarność” do uczestniczenia w wyborach w dn. 19 IX 1993 r. i głosowanie na kandydatów „Solidarności”, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 17/18, s. 1.

⁵⁹ B. Paszkowski, *Konflikt w ZOZ-ie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 17/18, s. 2.

⁶⁰ *Idziemy po prawa nie po władzę*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 19, s. 1.

W amfiteatrze białostockim odbył się festyn zorganizowany przez „Solidarność” z okazji 13. rocznicy protestu sierpniowego. W części artystycznej wystąpili m.in. Andrzej Rosiewicz, Alosza Awdiejew i zespół Imperium. Festyn był połączony z prezentacją regionalnych kandydatów NSZZ „Solidarność” do Sejmu RP. Podczas imprezy odbyło się losowanie nagród ufundowanych przez Zarząd Regionu⁶¹.

7 września 1993 r. podpisany został akt notarialny Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych „Praca”. Jego kapitał zakładowy wynosił 6, 652 mld zł. Środki te pochodziły z dotacji Funduszu Pracy oraz sprzedaży „cegiełek” o wartości 100 mln zł. Certyfikaty były rozprowadzane wśród członków „Solidarności” 19 regionów. Najaktywniejsze okazały się Mazowsze, Wielkopolska, Ziemia Radomska, Opole i Białystok. Polisy ubezpieczeniowe na początku działalności mogli nabywać jedynie członkowie „Solidarności”. TUV „Praca” gwarantowało, iż Związek nabywa uprawnienia do świadczeń po upływie 12 miesięcy. Przedstawicielem Zarządu Regionu Białystok w Radzie Nadzorczej TUV „Praca” został Henryk Łupiński⁶².

19 września 1993 r. wybory parlamentarne na Białostocczyźnie zdecydowanie wygrała lewica. W okręgu wyborczym nr 4 w Białymstoku wybierano 7 posłów z 16 zarejestrowanych okręgowych list. Głosowanie przeprowadzono w 449 obwodach. Okręgowa Komisja Wyborcza w Białymstoku ustaliła: uprawnionych do głosowania - 504213 osób, wydano do głosowania 263691 kart, oddano głosów 263309, nieważne 9062 głosy, ważnych 254247 głosów. Kandydaci NSZZ „Solidarność”, startujący z listy nr 8, uzyskali następujące wyniki: Zdzisław Piekarski - 3257 głosów, Jerzy Lach - 944, Wojciech Łowiec - 1825, Stanisław Kondracikowski - 924, Romuald Zujko - 365, Urszula Kulańska - 1008, Ryszard Przestrzelski - 324, Jerzy Piątkowski - 362, Helena Hakel - 394, Henryk Czernicki - 234 głosy. Nie przekroczyli oni wymaganego progu procentowego i nie weszli do Sejmu RP nowej kadencji⁶³.

23-24 września 1993 r. w ośrodku wypoczynkowym BZPB „Fasty” w Doktorcach odbyło się posiedzenie Krajowej Rady Sekretariatu Przemysłu Lekkiego NSZZ „Solidarność”. Na spotkaniu omawiano sytuację ekonomiczną przemysłu lekkiego i sytuację bytową pracowników branży. Członkowie Rady zapoznali się z problemami ZPB „Fasty” oraz województwa białostockiego, które przedstawili m.in. wicewojewoda białostocki i wiceprzewodniczący Zarządu Regionu, Józef Mozolewski. Rada Sekretariatu postanowiła nie ponaglać Komisji Krajowej w sprawie wejścia w spór zbiorowy do czasu sformowania nowego rządu⁶⁴.

Tamże, s. 5.

Przegląd związkowy, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 19, s. 2.

„Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 20, s. 5.

Tamże, s. 2.

2 października 1993 r. w sali kolumnowej białostockiej Akademii Medycznej rozpoczęły się obrady Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”. Po sprawdzeniu i obliczeniu obecności okazało się, iż na 217 uprawnionych do głosowania, obecnych na sali było 141 delegatów, co stanowiło wymagane kworum do podejmowania uchwał. Nad przebiegiem obrad czuwał Karol Łuźniak członek Komisji Krajowej. Komisja Rewizyjna zgłosiła wniosek o zamknięcie obrad dla prasy, ze względu na dużej wagi zawartość merytoryczną protokołu kontrolnego. Wniosek przeszedł ogromną większością głosów, a do kontaktów z prasą wybrany został rzecznik zjazdu - Krzysztof Teodoruk. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej przedstawił jej przewodniczący, Janusz Wyszynski. Regionalna Komisja Rewizyjna stwierdziła: *„Popełnej i udokumentowanej analizie działalności ZR, Regionalna Komisja Rewizyjna stwierdza, iż działalność ww. władz Związku była praktycznie sparaliżowana wewnętrznymi rozgrywkami personalnymi w gronie działaczy kierujących bezpośrednio pracą ZR. Wzajemne nieporozumienia i konflikty wychodziły nawet poza ZR i miały często swe odbicie na łamach regionalnej prasy. Główną przyczyną tych nieporozumień była jednak postawa przewodniczącego ZR. Brak umiejętności kierowania zespołem ludzkim, zawierania kompromisów, agresywne i wulgarne wypowiedzi w stosunku do oponentów, w tym do członków Regionalnej Komisji Rewizyjnej sprawiły, iż przewodniczący ZR i Zarząd Regionu doprowadzili do zniszczenia i osmieszenia tego, co w naszym Związku było najcenniejsze - solidarności międzyludzkiej”*. Po przedstawieniu sprawozdania Regionalnej Komisji Rewizyjnej, zakończonej wnioskiem o odwołanie Wojciecha Łowca z funkcji przewodniczącego ZR, i odwołanie Zarządu Regionu poprzez imienne głosowanie na poszczególnych członków, nastąpiła ostra dyskusja. Jako pierwszy wystąpił Wojciech Łowiec, który wnioski Komisji Rewizyjnej uznał za bezpodstawny atak na jego osobę. Po wystąpieniu Wojciecha Łowca padały z ust delegatów wypowiedzi popierające wnioski Regionalnej Komisji Rewizyjnej. Wielu jednak uczestników było przeciwnych stanowisku Komisji Rewizyjnej. Polemikę zakończono przyjęciem wniosku o odwołanie przewodniczącego ZR oraz poszczególnych członków Zarządu Regionu. Za odwołaniem Wojciecha Łowca głosowało 91 delegatów, przeciw było 44. Odwołano również 9 członków ZR: Zenona Juczewskiego, Wiesława Hosę, Ewę Sypytkowską, Adama Stawowskiego, Zbigniewa Dubaka, Ryszarda Pietruszkę, Mieczysława Rećkę, Janinę Szumowską i Marka Hawieńczyka. Po ogłoszeniu wyników z funkcji zrezygnował jeden z wiceprzewodniczących, Bogusław Cudowski. Wojciech Łowiec zapowiedział złożenie protestu do Krajowej Komisji Rewizyjnej, gdyż, jego zdaniem, głosowanie było nieważne, ponieważ w Komisji Skrutacyjnej znaleźli się pracownicy Zarządu Regionu. W dalszej części obrad nie doszło do wyboru nowego przewodniczącego, uzupełnienia składu Zarządu Regionu ani załatwienia spraw proceduralnych wymagających podjęcia uchwał. Zabrakło kworum⁶⁵.

M. Markowski, B. Paszkowski, *Zmiany w Regionie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 20, s. 1-3.

4 **października** 1993 r. po uchwale o zwołaniu Nadzwyczajnego Wyborczego WZD, Zarząd Regionu powołał Regionalną Komisję Wyborczą, w skład której weszli: Henryk Łupiński, Zbigniew Brożek, Leonard Kozłowski, Stanisław Wiśniewski, Danuta Dakowicz. Wykonywanie obowiązków przewodniczącego Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” powierzył Józefowi Mozolewskiemu. Z funkcji pełnomocnika „Kresy” BG (wydawcy „Gazety Współczesnej”) odwołano Wiesława Hosę. Nowym pełnomocnikiem Związku został Zbigniew Toporkiewicz⁶⁶.

23 **października** 1993 r. na nadzwyczajnym posiedzeniu zebrali się biało-stoccy związkowcy. Gościem Zjazdu był Roman Rutkowski - przewodniczący Krajowej Komisji Rewizyjnej. Zwrócił on uwagę na uchybienia, jakie miały miejsce 2 października (członkowie ZR byli w Komisji Skrutacyjnej). Następnie odbyły się wybory nowego przewodniczącego Zarządu Regionu. Jedynym kandydatem był Józef Mozolewski i on też (103 głosy za, przeciw 24) został nowym przewodniczącym ZR. Funkcję wiceprzewodniczących powierzono Romualdowi Kateuszowi i Zbigniewowi Toporkiewiczowi, skarbnikiem został Henryk Łupiński, a członkami prezydium Jerzy Lach i Eugeniusz Stepańczuk. Do Zarządu weszli: Zbigniew Brożek, Zbigniew Czarnecki, Danuta Dakowicz, Jan Dobrzyński, Marian Gromak, Janusz Jamiołkowski, Leonard Kozłowski, Jadwiga Krukowska, Bazyli Kuptel, Andrzej Lussa, Jędrzej Łucyk, Henryk Łupiński, Wiesław Nowosielski, Aleksander Rękawek, Jan Sokołowski, Romuald Sokołowski, Krzysztof Teodoruk, Stanisław Wiśniewski, Zofia Zięckowska, Andrzej Zińkowski. Komisję Rewizyjną utworzyli: Janusz Wyszyński - przewodniczący, Lech Gawałkiewicz, Jan Kulikowski, Antoni Wądołowski, Janusz Suszczyński, Henryk Grzesiuk. Delegatami na Zjazd Krajowy zostali: Józef Mozolewski, Tadeusz Sosnowski, Jerzy Lach i Henryk Łupiński. Na członków do Komisji Krajowej wybrano Józefa Mozolewskiego i Tadeusza Sosnowskiego. Delegaci upoważnili Zarząd Regionu do rozmów z ugrupowaniami centroprawicowymi celem stworzenia szerokiej koalicji ugrupowań prawicowych w najbliższych wyborach samorządowych⁶⁷.

26 **listopada** 1993 r. Zarząd Regionu odwołał Adama Dolistowskiego, prezesa Zarządu Spółki z o. o. „Kresy” BG,. Na jego miejsce powołał Zbigniewa Fabjańczuka. Uzupełniono także ZR, powołując Jędrzeja Łucyka do Prezydium ZR⁶⁸.

⁶⁶ Uchwała nr 118/93 Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność z dnia 4.10.1993 r. „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 20, s. 2.

⁶⁷ Nowe władze Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 21, s. 3.

⁶⁸ Uchwała nr 127/93 Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z dnia 26.11.1993 r., „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 22, s. 2.

2 grudnia 1993 r. w Białymstoku przebywali: przewodniczący Wolnego Związku Zawodowego Białorusi, Genadij Byków, i przewodniczący Regionalnej Organizacji Wolnego Związku Białorusi w Mohylowie, Siergiej Obodowski. W czasie rozmów i spotkań w Zarządzie Regionu ustalono formy i zasady wzajemnej współpracy z NSZZ „Solidarność”. Białostoccy działacze zobowiązali się do przekazania Białorusinom otrzymanego w czasie stanu wojennego sprzętu technicznego. Goście zapoznali się z funkcjonowaniem ogniw „Solidarności”, doradztwem ekonomicznym i prawnym, a także z systemem szkoleń związkowych⁶⁹.

3 stycznia 1994 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” powołał zespół do prowadzenia rozmów z Zarządem Miasta Białegostoku w sprawie pozyskania budynku przy ulicy Suraskiej na siedzibę Zarządu Regionu. W składzie byli Józef Mozolewski, Bazyli Kuptel i Jędrzej Łucyk⁷⁰.

Na początku 1994 r. Zarząd Regionu zarejestrował kilka nowych komisji zakładowych, m.in. w Oddziale Budynków PKP Białystok, w Szkole Podstawowej w Milejczycach, w Wojewódzkim Ośrodku Animacji Kultury w Białymstoku, w Automobilkлубie Podlaskim w Białymstoku, w Urzędzie Miejskim w Bielsku Podlaskim i w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Makówce.

W styczniu 1994 r. Skarbnik ZR, Henryk Łupiński, poinformował, iż składki członkowskie należy potrącać zgodnie z uchwałą finansową Komisji Krajowej w wysokości 1% od zarobków brutto z wyłączeniem: zasiłków rodzinnych, nagród, deputatów branżowych. Jednocześnie do Zarządu Regionu należy odprowadzać 35% wpływów. Wobec uchylania się od płacenia zobowiązań, miały być wyciągane konsekwencje aż do skreślenia z rejestru włącznie⁷¹.

24 stycznia 1994 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zaakceptował wynegocjowane zmiany do umowy spółki z o. o. „Kresy” BG i upoważnił przewodniczącego ZR, Józefa Mozolewskiego, oraz pełnomocnika ds. „Gazety Współczesnej”, Zbigniewa Toporkiewicza, do podpisania aktu notarialnego ze spółką „Orkla Press International” SA z Norwegii. „Orkla” odkupiła udziały od dotychczasowego współnika ZR - spółki „Przekaz” z Gdańska”. Norweski potentat prasowy zobowiązał się do podjęcia działań, które przyczynią się do szybkiego rozwoju „Gazety Współczesnej”⁷².

9 lutego 1994 r. w Warszawie odbyła się ogólnopolska manifestacja zorganizowana przez Komisję Krajową NSZZ „Solidarność”. Wzięło w niej udział ponad 50 tysięcy związkowców. Manifestację prowadził Marian Krzaklewski. Przedstawiciele Regionu białostockiego krzyczeli *Precz z Cimoszką*⁷³.

25 lutego 1994 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” przekształcił się w Regionalny Sztab Protestacyjny i zobowiązał wszystkie Tereno-

Władza nas nie lubi, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 22, s. 4-5.

⁷⁰ *Uchwała nr 136/94 Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” z dnia 3.01 1994 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 24, s. 2.

⁷¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 24, s. 2.

⁷² Tamże.

⁷³ (smk), *Nie! Bezrobociu, podwyżkom, biedzie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 24, s. 1-3.

we Komisje Koordynacyjne do przekształcenia się w Terenowe Sztaby Protestacyjne. Wystąpił też do komisji zakładowych, które zadeklarowały gotowość podjęcia akcji strajkowej, o przekształcenie się w Zakładowe Komitety Strajkowe. Został utworzony Regionalny Fundusz Strajkowy. Sztab ogłosił pogotowie strajkowe całego Regionu, oflagowano zakłady pracy, włączono syreny alarmowe. W Fabryce Maszyn Rolniczych „Agromet” w Czarnej Białostockiej przeprowadzony został dwugodzinny strajk. 11 marca 1994 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zorganizował manifestację uliczną. Wzięło w niej udział około 2,5 tysiąca uczestników. Manifestanci przeszli ulicami miasta spod siedziby ZR na ulicy Suraskiej do Urzędu Wojewódzkiego na ulicy Mickiewicza, gdzie po wystąpieniu przewodniczącego ZR, Józefa Mozolewskiego, postulaty „Solidarności” przekazano Andrzejowi Gajewskiemu wojewodzie białostockiemu⁷⁴.

15 marca 1994 r. Krajowy Sztab Protestacyjny NSZZ „Solidarność” wyraził zgodę na przeprowadzenie 17 marca akcji strajkowych przez Zakładowe Komitety Strajkowe, zgłoszone przez Regionalny Sztab Protestacyjny NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. Strajkować miały następujące zakłady pracy: Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Łapach, Cukrownia Łapy, Białostockie Przedsiębiorstwo Elektroniczne „Biazet”, Białostockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Lekkiego, Przedsiębiorstwo Produkcji Elementów Budowlanych „Fadom”, Hajnowskie Przedsiębiorstwo Suchej Destylacji Drewna w Hajnowce, Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty” SA Białystok, Furael International spółka z o.o. Oddział w Hajnowce, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe w Grajewie, Przedsiębiorstwo Drogowo-Mostowe w Siemiatyczach, Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal” Białystok, Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej w Białymstoku, spółka z o.o. - wstrzymało dostawy ciepła do budynków administracyjnych (Urząd Wojewódzki i Urząd Miejski) w godzinach 8-14, Zakład Transportu i Gospodarki Produktami Naftowymi nr 1⁷⁵.

W kwietniu 1994 r. Dział Szkoleń Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” rozpoczął szkolenia dla członków komisji zakładowych. Kursanci otrzymywali urlopowanie z prawem wynagrodzenia. Tematyka szkoleń obejmowała m.in. Statut NSZZ „Solidarność”, organizację pracy komisji zakładowych, organizację pracy działacza związkowego, jak prowadzić zebrania KZ, zebrania wyborcze, dokumentację ogólną i finansową KZ, pisanie protokołów, płać, negocjacje. Szkolenia prowadzili instruktorzy Zarządu Regionu. Całość szkoleń koordynowała Krystyna Łukaszuk⁷⁶.

9 kwietnia 1994 r. w zabytkowej auli białostockiej Akademii Medycznej zebrali się związkowcy na V Walnym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność”

Cierpliwość na wyczerpaniu. Białostockie NIE bezrobociu, podwyżkom i biedzie, „Biuletyn Informacyjny...” 1993, nr 25, s. 1.; także Mak, „Solidarność” na ulicy. Manifestacja związkowców, „Gazeta Współczesna” 1994, nr 51, s. 1.

⁷⁵ *Kalendarium protestu NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 25, s. 2.*

⁷⁶ *„Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 27, s. 2.*

Regionu Białystok. Józef Mozolewski, przewodniczący Zarządu Regionu, złożył sprawozdanie z działalności ZR za 1993 r. i I kwartał 1994 r. W wystąpieniu poruszył wykonanie uchwał poprzednich zjazdów i kwestie organizacyjno-finansowe ZR. Z kolei sprawozdanie złożył Janusz Wyszyński, przewodniczący Regionalnej Komisji Rewizyjnej. Sprawozdanie zostało przyjęte przez uczestników Zjazdu. Omówiono zbliżające się wybory samorządowe. Tadeusz Sosnowski poinformował o udziale Związku w pracach Białostockiego Porozumienia Prawicy. W koalicji tej uczestniczyło 17 partii politycznych i stowarzyszeń. Ze sprawozdania wynikało, iż „Solidarność” była najbardziej liczącym się członkiem Porozumienia, ponieważ dysponowała największym zapleczem organizacyjnym. Wszelkie decyzje w BPP zapadały jednak na zasadzie konsensusu i równości praw koalicjantów. Z tego powodu część delegatów wyrażała duże wątpliwości co do zasad uczestnictwa NSZZ „Solidarność” w Białostockim Porozumieniu Prawicy. Domagano się ustalenia pewnych gwarancji dla ochrony interesów „Solidarności”⁷⁷.

19 czerwca 1994 r. w Białymstoku odbyły się wybory samorządowe. Wygrał je Komitet Wyborczy „Jedność”, w skład którego wchodziła białostocka „Solidarność”. Uzyskał 26 mandatów w pięćdziesięciosobowej Radzie Miejskiej i przejął władzę w mieście.

W kilka dni później Rada Miasta wybrała nowego prezydenta Białegostoku. Został nim Andrzej Piotr Lussa, czterdziestodwuletni lekarz medycyny, radny „Jedności”. Był znanym działaczem „Solidarności”, członkiem jej władz regionalnych⁷⁸.

26 sierpnia 1994 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” przyjął realizację uchwały budżetowej Zarządu Regionu na I półrocze 1994 r. ZR wyraził również oburzenie w sprawie wyroku Sądu Wojewódzkiego w Warszawie, uniewinniającego generałów, Władysława Ciastonia i Zenona Płatka, oskarżonych o podżeganie do zbrodni i kierowanie zabójstwem księdza Jerzego Popiełuszki⁷⁹.

26 sierpnia 1994 r. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w Białostockiej Spółdzielni „Promot” weszła w spór zbiorowy z Zarządem Spółdzielni. Związkowcy domagali się zaprzestania represjonowania pracowników za działalność związkową, respektowania prawa Komisji Zakładowej do zawierania i wypowiedzania zakładowych regulaminów płacowych, konsultowania zmian w strukturze Spółdzielni oraz włączenia 50% premii uznaniowej w płacę zasadniczą. Konflikt dotyczył zwolnienia z pracy bez wypowiedzenia przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „S” w Spółdzielni „Promot”, Adama Stawowskiego - byłego członka Zarządu Regionu. Michał Golonko, prezes Zarządu „Promotu”, nie chciał wpuścić na zaplanowane wcześniej negocjacje przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”, Adama Stawowskiego.

M. Markowski, B. Paszkowski, *W pałacu na roboczo*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 26, s. 1-3.

⁷⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 29, s. 3.

⁷⁹ *Uchwała nr 172 Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z dnia 26.08.1994 r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 30, s. 2.

Dopiero okazanie pełnomocnictwa z Zarządu Regionu przez przewodniczącego KZ przekonało prezesa i Adam Stawowski wszedł na teren Spółdzielni. Rozmowy nie odbyły się, gdyż Zarząd Spółdzielni nie wyraził zgody na obecność negocjatorów z Zarządu Regionu⁸⁰.

31 sierpnia 1994 r. pod pomnikiem księdza Jerzego Popiełuszki w Białymstoku, z okazji 14. rocznicy podpisania porozumień sierpniowych, delegacja Zarządu Regionu w składzie: Józef Mozolewski - przewodniczący, Stanisław Wiśniewski, Zbigniew Czarnecki i Zbigniew Brożek (radny „Jedności”) złożyła wiązanekę z biało-czerwonych kwiatów. Po południu w kościele pod wezwaniem św. Kazimierza odbyła się uroczysta Msza święta, którą odprawił ks. Andrzej Rogoziński. Przed ratuszem odbył się festyn. W trakcie trwania imprezy składano podpisy pod obywatelskim projektem konstytucji, przygotowanym przez NSZZ „Solidarność”⁸¹.

21 września 1994 r. na wniosek Komisji Rewizyjnej odbyło się zakładowe zebranie członków „Solidarności” w Białostockich Zakładach Graficznych. W wyniku tajnego głosowania Komisja Zakładowa została odwołana i postanowiono, że do czasu wyborów organizacją zakładową będzie kierować Komisja Rewizyjna. Odwołani członkowie KZ zwrócili się do Zarządu Regionu o rozstrzygnięcie konfliktu, twierdząc, że odwołanie KZ nastąpiło z naruszeniem Statutu NSZZ „Solidarność”. Wobec niemożności rozwiązania narastającego konfliktu Zarząd Regionu na wniosek Regionalnej Komisji Rewizyjnej postanowił (na podst. Por. 43. Statutu) wyznaczyć zarząd komisaryczny do czasu statutowych wyborów Komisji Zakładowej. Był to pierwszy przypadek tego typu, gdy Zarząd Regionu Białystok skorzystał ze swych uprawnień statutowych⁸².

19 października 1994 r., w dziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki, uroczystą Mszę świętą za Ojczyznę odprawił metropolita białostocki arcybiskup Stanisław Szymecki. W nabożeństwie w Bazylice Archikatedralnej uczestniczyli członkowie kapituły, przedstawiciele władz wojewódzkich i miejskich, księża, poczty sztandarowe NSZZ „Solidarność”, mieszkańcy Białegostoku. Homilię wygłosił.

24 października trwała ogólnopolska akcja protestacyjna sfery budżetowej, zorganizowana przez Komisję Krajową NSZZ „Solidarność”. Związkowcy przesyłali na ręce Józefa Oleksego - marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej - listy protestacyjne wobec projektu budżetu na 1995 r. Przewodniczący Zarządu Regionu, Józef Mozolewski, zaapelował do członków „Solidarności” Regionu Białystok o przesyłanie na ręce marszałka Sejmu jak największej ilości listów protestacyjnych⁸³.

(mim), *Stan wojenny w „Promocie”, „Biuletyn Informacyjny...”* 1994, nr 30, s. 4.

⁸¹ Tamże.

⁸² (mim), *Zarząd komisaryczny w KZ Białostockich Zakładów Graficznych*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 32, s. 3.

⁸³ Tamże.

26 października 1994 r. Minister Edukacji Narodowej, Aleksander Łuczak, odwołał ze stanowiska białostockiego kuratora Piotra Litermusa, związanego z „Solidarnością”. Jego miejsce zajął Tadeusz Kaluta. Jak podkreślił Jędrzej Łucyk, przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania, była to polityczna zagrywka i dzielenie łu-

• 84
pow .

9 grudnia 1994 r. w Zespole Szkół Zawodowych nr 2 odbyło się Walne Zebranie Delegatów Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania w Białymstoku. Funkcję przewodniczącego ponownie powierzono Jędrzejowi Łucykowi, wiceprzewodniczącą została Krystyna Wasiluk, sekretarzem - Danuta Busłowska. W skład Komisji Zakładowej weszli: Krzysztof Pogorzelski, Dariusz Mierzyński, Alfred Komar, Michał Zakrzewski, Aneta Krajewska, Maria Raciborska, Marian Sacharczuk, Irena Litwinienko, Miranda Sawicka, Wojciech Miszkiewicz, Bernard Zabielski, Elżbieta Bohusze-wicz, Maria Miszczuk, Krystyna Orłowska. Komisję Rewizyjną tworzyli: Henryk Suchocki, Ewa Krasieńska, Teresa Sikorska, Agnieszka Reszewska⁸⁵.

11 grudnia 1994 r., dla upamiętnienia miejsca urodzenia i 10. rocznicy męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki, w jego rodzinnej wsi, Okopach, odsłonięto pamiątkową tablicę. Inicjatorami jej odsłonięcia byli białostoccy związkowcy NSZZ „Solidarność”. Odsłonięcia dokonał i wygłosił okolicznościowe przemówienie przewodniczący Zarządu Regionu Józef Mozolewski, który powiedział: „*Dziękujemy, książe Jerzy, żeś nam ukazał, jak przeżyć człowieczeństwo po polsku, po chrześcijańsku i po kapłańsku*”. Pomnik poświęcił metropolita białostocki, abp Stanisław Szymecki. W uroczystości uczestniczyły poczty sztandarowe „Solidarności” z całej Polski, wicewojewoda Grzegorz Rykowski, prezydent Białegostoku Andrzej Lussa, przewodniczący Rady Miejskiej, Jan Chojnowski. W kościele w Suchowoli abp Stanisław Szymecki odprawił uroczystą mszę świętą w intencji Ojczyzny i zamordowanego kapłana. Homilię wygłosił ks. Andrzej Rogoziński. Za pamięć o zmarłym ks. Jerzym podziękował ksiądz Czesław Banaszkiewicz z warszawskiej parafii pod wezwaniem św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, przybyły wraz z hutnikami z Huty „Warszawa”⁸⁶.

20 grudnia 1994 r. przed Urzędem Wojewódzkim w Białymstoku odbyła się pikietą zorganizowana przez Zarząd Regionu. Urząd pikietowało stu kilkudziesięciu pracowników służby zdrowia i oświaty, z flagami związkowymi oraz transparentami: *Koalicjo! Tak dalej być nie miało, Etyka obowiązuje nie tylko nas. Również Rząd i Ratujcie służbę zdrowia*. Pikietę rozpoczął przemówieniem Józef Mozolewski. Teresa Bartel-Bujnowska, przewodnicząca Regionalnej Rady Ochrony Zdrowia, przypomniała o katastrofalnej sytuacji służby zdrowia. Jędrzej Łucyk, przewodniczący Regionalnej Sekcji Oświaty NSZZ „S”, przy-

K. Wasiluk, *Drugie odwołanie. Rozmowa z Piotrem Litermusem - byłym Kuratorem Oświaty w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 32, s. 5-7.

⁸⁵ *Wybory w Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny...” 1994, nr 33, s. 5.

⁸⁶ „Biuletyn Inrformacyjny...” 1994, nr 34, s. 4.

pomniął, że rządząca koalicja doszła do władzy dzięki niezadowoleniu ludzi najbardziej potrzebujących, ale jak w czasach PRL, zapomniała o swych obietnicach. Delegacja związkowców wręczyła petycję wicewojewodzie Grzegorzowi Rykowskiemu⁸⁷.

17 stycznia 1995 r. Walne Zebranie Delegatów TTK w Hajnówce wybrało nowe władze na kadencję 1995 - 1997. Przewodniczącym został Zbigniew Czarnecki. W skład TTK weszli: Waldemar Gielniewski, Roman Sadokierski, Henryk Borowy, Zuzanna Padewska, Zdzisław Wiatrowski, Aldona Olejnicka, Sławomir Wałczyk, Krystyna Duszka, Czesław Praczyk, Lech Michalak, Józef Borowy, Zofia Artemiuk. Komisja Rewizyjna: Mikołaj Czekarski, Bogusław Jerzyk, Jan Lunda, Stanisław Mierzwiński⁸⁸.

20 stycznia 1995 r. odbyło się zebranie wyborcze do władz Regionalnej Sekcji Budownictwa i Przemysłu Drzewnego Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. W zebraniu udział wzięło 12 delegatów reprezentujących 8 przedsiębiorstw. Do władz sekcji zostali wybrani: Jan Kulikowski - „Fadom” - przewodniczący; Krzysztof Kajkowski - „Przemysłówka” - zastępca przewodniczącego; Alina Zalewska - „Fadom” - sekretarz; Józef Panasiuk - PRIBP - członek zarządu; Grzegorz Buczkowski - PIP „Instal” - członek zarządu; Zbigniew Toporkiewicz - „Eltor” - przewodniczący Komisji Rewizyjnej; Leszek Zubrzycki - „BPIS” - członek Komisji Rewizyjnej; Krzysztof Linka - BPPBP - członek Komisji Rewizyjnej. Regionalna Sekcja Budownictwa i Przemysłu Drzewnego wg stanu na dzień wyborów liczyła 1132 członków⁸⁹.

W połowie lutego 1995 r. Regionalna Komisja Wyborcza, działając na podstawie ordynacji wyborczej, ustaliła następujące okręgi wyborcze:

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Grajewie - Okręg nr 1,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Łapach - Okręg nr 2

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Mońkach - Okręg nr 3,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Czarnej Białostockiej - Okręg nr 4,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Dąbrowie Białostockiej - Okręg nr 6,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Sokółce - Okręg nr 5,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Bielsku Podlaskim - Okręg nr 7,

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Hajnówce - Okręg nr 8,

Tamże.

„3iuletyn Informacyjny...” 1995, nr 35, s. 2.

Komisje Zakładowe z Terenowej Komisji Koordynacyjnej w Siemiatyczach - Okręg nr 9.

Okręgi wyborcze powyżej numeru 10 miały być tworzone z pozostałych Komisji Zakładowych⁹⁰.

27 lutego 1995 r. na zaproszenie Józefa Mozolewskiego do Białegostoku przybyli przedstawiciele Republiki Czeczenii, Ali Ramazan, oficjalny przedstawiciel prezydenta Dżochara Dudajewa, dr Tamara Mazajewa, minister kultury i sztuki Czeczenii, Maciej Jachimczyk, sekretarz Przedstawicielstwa Republiki Czeczenii w Polsce, oraz prezes Zarządu Międzynarodowego Centrum Humanitarnej Pomocy dla Czeczenii w Warszawie. Spotkali się z księdzem arcybiskupem Stanisławem Szymeckim, Mieczysławem Januszewskim, przewodniczącym Sejmiku Samorządowego w Białymstoku, oraz z radnymi i władzami regionalnymi NSZZ „Solidarność”. Na sesji Rady Miejskiej przedstawiciele władz czeczeńskich zaproponowali podpisanie umowy o braterskiej współpracy między Białymstokiem a Aczohi Marianem. Józef Mozolewski przypomniał, że wszelka pomoc dla Czeczenii ze strony Związku ma wyłącznie charakter humanitarny, a nie polityczny⁹¹.

6 marca 1995 r. odbył się Walny Zjazd Delegatów Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” w Białymstoku. W pierwszej części obrad ustępujący przewodniczący RSOiW Jędrzej Łucyk złożył sprawozdanie z pracy Sekcji w mijającej kadencji, a Danuta Busłowska - sprawozdanie finansowe. Ustępujące kierownictwo uzyskało absolutorium przy pełnej akceptacji delegatów. Głównym celem WZD było powołanie nowych władz związkowych Regionalnej Sekcji. Przewodniczącym został ponownie Jędrzej Łucyk. Powołano także Prezydium w składzie: Krystyna Wasiluk - KZ Białystok, Danuta Busłowska - KZ Białystok, Andrzej Osmolski - KZ Łapy, Edward Okruszko - KZ Sokółka, Barbara Suproń - KZ ZSMD Białystok, Aleksander Rękawek - KZ Siemiatycze. Do Komisji Rewizyjnej zostali wybrani: Piotr Daniło - KZ Bielsk Podlaski, Małgorzata Jacewicz - KZ Janów, Jerzy Tałałaj - KZ ZDZ Białystok. Delegatmi na Walny Krajowy Zjazd Sekcji Oświaty i Wychowania zostali: Jędrzej Łucyk, Krystyna Wasiluk, Danuta Busłowska. Delegaci zaprotestowali także przeciw niedotrzymaniu przez rząd RP obietnicy, danej wobec Komisji Trójstronnej, wypłacenia tzw. trzynastej pensji do końca lutego 1995 r. pracownikom sfery budżetowej⁹².

Dzięki staraniom Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” 13 marca 1995 powstał w Białymstoku Regionalny Ośrodek Pomocy dla Narodu Czeczeńskiego, który miał się zajmować zbierką darów i przekazywaniem ich do organizowanych konwojów. Założycielami Ośrodka byli: Józef Mozolewski, senator Barbara Łękawa, Andrzej Lussa - prezydent Białegostoku, Jan Choj-

(r), *Białystok - Czeczenii*, „Biuletyn Informacyjny...” Region Białystok 1995, nr 36 s. 1-3.

⁹² „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 36 s. 2.

nowski - przewodniczący Rady Miejskiej, Mieczysław Januszewski - przewodniczący Sejmiku Samorządowego oraz prezesi władz wojewódzkich Porozumienia Centrum, Zjednoczenia Chrześcijańsko-Narodowego i Konfederacji Polski Niepodległej. Powstającemu ośrodkowi poparcia udzielił Andrzej Gajewski wojewoda białostocki.

1-2 kwietnia 1995 r. w auli Akademii Medycznej w Białymstoku odbył się VI Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Przewodniczącym białostockiego Zarządu Regionu po raz drugi został Józef Mozolewski. Przed otwarciem obrad delegaci uczestniczyli we Mszy świętej w Bazylice Prokatedralnej i złożyli kwiaty pod pomnikiem ks. Jerzego Popiełuszki. Zjazd rozpoczął się wystąpieniem metropolity białostockiego, ks. arcybiskupa Stanisława Szymeckiego. Wśród zaproszonych gości byli: przewodniczący Komisji Krajowej Marian Krzaklewski, senator Barbara Łękawa, przewodniczący Regionu Mohylewskiego Wolnych Związków Zawodowych Białorusi Siergiej Obodowski, przewodniczący Zarządu Regionu Pojezierze NSZZ „Solidarność” Dariusz Ciszewski, władze samorządowe Białegostoku oraz prezesi partii centroprawicowych. Nad właściwym przebiegiem Zjazdu czuwał - z ramienia Komisji Krajowej - Kazimierz Janiak. W sprawozdaniu z działalności Zarządu Regionu Białystok za lata 1992 - 1995 Józef Mozolewski mówił o działalności organizacyjnej, prawnej, konsultacyjno-negocjacyjnej i gospodarczej oraz o współpracy z Białostockim Porozumieniem Prawicy „Jedność”. Zwrócił uwagę na zlikwidowanie podziału w białostockiej „Solidarności”. Po wysłuchaniu sprawozdań ustępującego Zarządu Regionu delegaci udzielili mu absolutorium. Następnie głos zabrał Marian Krzaklewski. Mówił m.in. o możliwości zawierania układów zbiorowych, chronionych kodeksem pracy, wywalczonych strajkami w 1994 r. Po wystąpieniu Mariana Krzaklewskiego nastąpiły wybory nowego przewodniczącego Zarządu Regionu Białystok. Jedynym kandydatem był Józef Mozolewski, który w głosowaniu otrzymał niemal stuprocentowe poparcie. Jego program to: kierowanie Regionem w oparciu o wartości chrześcijańskie, eliminowanie konfliktów wewnątrzwiązkowych, obrona członków Związku i otwarcie na ludzi potrzebujących pomocy, współpraca z ugrupowaniami pravicowymi na płaszczyźnie samorządów lokalnych, kierowanie działalnością gospodarczą ZR w taki sposób, by przynosiła dobrą kondycję finansową Związku oraz usprawnienie informacji wewnątrzwiązkowej. Przewodniczący obiecał łagodzić regionalne skutki bezrobocia, dążyć do prywatyzacji zakładów w ten sposób, aby jak najwięcej udziałów znalazło się w rękach pracowników i prowadzić działania w kierunku uwłaszczenia, wprowadzenia prorodzinnej systemu podatkowego, przeprowadzenia reformy systemu podatkowego i przeprowadzenia reformy systemu ubezpieczeń społecznych. Po wyborach J. Mozolewski zaproponował powiększenie Zarządu Regionu Białystok z 25 do 30 osób oraz przekształcenie Terenowych Komisji Koordynacyjnych w Oddziały Zarządu Regionu. Delegaci przyjęli obie propozycje. Do Zarządu Regionu kandydowały 43 osoby. W skład Zarządu Regionu weszło 19 osób z Białegostoku i 9 z terenu. Żadnego delegata nie zgłosił Oddział Zarządu

Regionu w Dąbrowie Białostockiej. Białostocki Zarząd Regionu reprezentowali: Stanisław Wiśniewski (Przedsiębiorstwo Transportu Spedycyjnego), Leonard Kozłowski (Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego), Jadwiga Krukowska (PKS Białystok), Romuald Kateusz (BZPB „Fasty” SA), Zbigniew Brożek („Biazet”), Cezary Janucik („Eltor”), Jan Kulikowski („Fadom”), Tadeusz Sosnowski (Fabryka Przyrządów i Uchwytów „Bison-Biał” SA), Danuta Dakowicz (Wojewódzki Szpital Zespolony), Eugeniusz Stepańczuk (Zakład Energetyczny), Waldemar Bochenek (Przedsiębiorstwo Przewozu Towarów PKS), Kazimierz Rogalski (Komunalne Przedsiębiorstwo Komunikacji Miejskiej), Sławomir Łukaszewicz (Białostockie Przedsiębiorstwo Robót Zmechanizowanych i Maszynowych), Marek Karpienia (Rejonowy Urząd Poczty), Zdzisław Piekarski (Służba Zdrowia MSW), Wacław Pieszko (KM PKP), Jędrzej Łucyk (KZ Pracowników Oświaty i Wychowania), Jacek Wiktoro (PSS „Spółem”) i Anna Wojciechowska (Państwowy Szpital Kliniczny). Terenowe Oddziały Regionu Białystok były reprezentowane w Zarządzie przez: Tadeusza Zalewskiego (ZOZ Łapy), Henryka Łupińskiego (ZNTK Łapy), Zbigniewa Czarneckiego (Zakład Taboru PKP Czeremcha), Kazimierza Radzajewskiego (oddział ZR w Mońkach), Krzysztofa Linkę (Przedsiębiorstwo Budowlane w Bielsku Podlaskim), Tadeusza Reszute (SM w Sokółce), Eugeniusza Formejstera (ZPW Grajewo), Tadeusza Nazarewicza (KZ Pracowników Oświaty i Wychowania w Siemiatyczach), Wiesława Nowosielskiego (FMR „AGROMET” Czarna Białostocka). Komisję Rewizyjną Zarządu Regionu tworzyli: Jan Suszczyński (MUSI Białystok), Jadwiga Ragiel (PBK Oddział w Białymstoku), Witold Gąsowski (OPPM w Białymstoku), Anna Czarniawska (FPiU „Bison-Biał”), Janusz Wyszynski (Oddział Budynków PKP Białystok), Piotr Czarnecki (FMR „Agromet” Czarna Białostocka), Jerzy Rybakiewicz (ROS PKP Białystok). Wybrano następujące osoby na Krajowy Zjazd Delegatów: Grzegorz Buczkowski (Instal Białystok), Danuta Busłowska (KZ Pracowników Oświaty i Wychowania w Białymstoku), Jerzy Lach (Rejonowy Urząd Poczty w Białymstoku), Józef Mozolewski (Wojewódzka Kolumna Transportu Sanitarnego), Tadeusz Sosnowski i Bogusław Zapolnik (FPiU „Bison-Biał” w Białymstoku).

Delegaci VI Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Białystok podjęli szereg uchwał. Zobowiązali ZR do podjęcia działań w celu zmiany nazwy ulicy Gagarina na aleję „Solidarność”, w związku z przypadającą 15. rocznicą powstania Związku. Poparli kandydaturę Mariana Krzaklewskiego na stanowisko przewodniczącego Komisji Krajowej. Zobowiązali ZR do określenia właściwej linii programowej „Gazety Współczesnej”. Opowiedzieli się także za uwłaszczeniem, prorodzinnym systemem podatkowym oraz reformą systemu ubezpieczeń społecznych. Zadeklarowali otwarcie na dialog z partiami centroprawicowymi, wystąpili o przyznanie rodzicom księdza Jerzego Popiełuszki honorowego członkostwa w „Solidarność”. Delegaci zobowiązali Delegatów ZR Białystok na Krajowy Zjazd Delegatów do starań o włączenie Karty Praw Rodziny do dokumentów programowych związku. Zjazd postanowił prowadzić pomoc dzieciom z Białorusi i białoruskim związkom zawodowym, poparł utworzenie

funduszu eksperckiego, informacyjnego i strajkowego. Związkowcy zdecydowali także o negocjowaniu układów zbiorowych wyłącznie dla członków „Solidarności”, zobowiązali komisje zakładowe do zgłaszania wolnych miejsc pracy w swych zakładach w celu zatrudnienia tam pracowników zwalnianych „Biaze-tu” i Białostockiej Fabryki Mebli oraz udzielili poparcia wszystkim ugrupowa-niom prawicowym i centroprawicowym w parlamencie RP, które zabiegały o jak najszybsze zawarcie konkordatu ze Stolicą Apostolską.

Na pierwszym posiedzeniu nowego Zarządu Regionu Białystok wybrano zastępców przewodniczącego ZR oraz pozostałych członków Prezydium Zarzą-du. Zastępcami zostali Romuald Kateusz i Stanisław Wiśniewski, na skarbnika wybrano Henryka Łupińskiego. Pozostali członkowie Prezydium to Zbigniew Czarnecki, Danuta Dakowicz, Leonard Kozłowski, Jan Kulikowski, Zdzisław Piekarski i Eugeniusz Stepańczuk. Zmienił się także pełnomocnik ds. „Gazety Współczesnej”. Z pełnienia tej funkcji zrezygnował Zbigniew Toporkiewicz, a na jego miejsce wybrano Tadeusza Sosnowskiego⁹³.

13 kwietnia 1995 r. w trakcie pełnienia obowiązków służbowych zmarł nagle dr Andrzej Lussa, Prezydent Miasta Białegostoku. Był aktywnym działa-czem „Solidarności”. W 1980 r. zakładał „Solidarność” w Akademii Medycze-niej. Od 1989 r. był członkiem Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej. W 1993 r. został wybrany do władz Zarządu Regionu Białystok, a w 1994 r. z rekomendacji NSZZ „Solidarność” został wybrany na Prezydenta Miasta Białe-gostoku, będąc jednocześnie delegatem na Walny Zjazd Delegatów Zarządu Regionu Białystok⁹⁴.

25-27 kwietnia w Gdańsku obradowali delegaci X Walnego Zebrania Kra-jowej Sekcji Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność”. Funkcję przewodni-czącego ponownie powierzono Stefanowi Kubowiczowi z Krakowa. Wybrano Sekcję Rady, do której z Białegostoku weszli Jędrzej Łucyk i Krystyna Wasiluk. Rada wybrała Prezydium. W jego skład weszła Krystyna Wasiluk. Prze-wodniczący S. Kubowicz powierzył jej pełnienie funkcji rzecznika prasowego Sekcji Oświaty. J. Łucyk, K. Wasiluk i D. Busłowska z Białegostoku zostali wybrani na krajowy Kongres Sekretariatu Nauki i Oświaty.

8 maja 1995 r. funkcję Prezydenta Miasta Białegostoku objął Krzysztof Jurgiel, członek Naczelnej Rady Politycznej Porozumienia Centrum, radny Ra-dy Miejskiej w Białymstoku z listy centroprawicowego Komitetu Wyborczego „Jedność”, członek NSZZ „Solidarność” w Okręgowym Przedsiębiorstwie Geodezji i Kartografii w Białymstoku⁹⁵.

(r), *Wybory w Regionie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 37 s. 1,4,5.

„Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 37 s. 3.

Nasz nowy prezydent, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 38 s. 1.

10 maja 1995 r. Krajowa Komisja Wyborcza po rozpatrzeniu uwag zarządów regionów co do weryfikacji liczby delegatów na Zjazd Krajowy zatwierdziła listy delegatów z poszczególnych regionów. Delegatami na Zjazd Krajowy z Regionu Białystok byli Józef Mozolewski, Tadeusz Sosnowski, Danuta Buśłowska, Grzegorz Buczkowski i Bogusław Zapolnik .

5 czerwca 1995 r. w Białymstoku gościł prezydent RP Lech Wałęsa. Podczas wizyty spotkał się m.in. z pracownikami białostockich „Fast” oraz przedstawicielami Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”. W „Fastach” prezydent Wałęsa wzywał pracowników do wzięcia na siebie współodpowiedzialności za zakład pracy oraz wywierania nacisku na lokalnych parlamentarzystów w każdej lokalnej sprawie. W godzinach popołudniowych Lech Wałęsa wraz z Józefem Mozolewskim złożyli kwiaty pod pomnikiem ks. Jerzego Popiełuszki i spotkali się tam z matką zamordowanego kapłana. Potem w auli Akademii Medycznej rozpoczęło się uroczyste posiedzenie Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Przewodniczący Józef Mozolewski skrytykował Lecha Wałęsę za nierozliczenie ludzi z poprzedniego układu politycznego oraz za stwierdzenie, iż należy schować na jakiś czas znaczki i sztandary „Solidarności”. Wałęsa zastrzegł, iż jego przyjazd do Białegostoku nie jest elementem kampanii wyborczej, a jeździ po kraju, aby rozmawiać z ludźmi o sprawach najistotniejszych dla Polski. Prezydent wziął udział w uroczystości koronacji obrazu Matki Bożej Miłosierdzia w Bazylice Prokatedralnej, której przewodniczyli metropolita wrocławski, ks. kard. Henryk Gulbinowicz i metropolita białostocki abp Stanisław Szymecki. Byli też wojewoda białostocki Andrzej Gajewski i prezydent Białegostoku Krzysztof Jurgiel⁹⁷ .

8-10 czerwca 1995 r. w Gdańsku w hali „01ivia” odbył się VII Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Przyjęta została Uchwała Programowa Zjazdu, w której Związkowcy potwierdzili wierność wartościom, będącym fundamentem „Solidarności” (prawda, szacunek dla ludzkiej godności, wolności, patriotyzm). Potwierdzono wolę budowania stosunków społecznych na Katolickiej Nauce Społecznej. Wizję państwa opartego na tych wartościach przedstawiła „Solidarność” w Obywatelskim Projekcie Konstytucji. VII KZD uznał, iż najważniejszymi celami Związku w jego obecnej kadencji było upowszechnienie własności poprzez uwłaszczenie społeczeństwa, wzrost wynagrodzeń realnych, ochrona rodzin przed ubóstwem, zapewnienie powszechnego dostępu do usług medycznych, oświaty i kultury, zapewnienie godziwych świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Określono zadania wewnątrzwiązkowe: pozyskiwanie nowych członków i tworzenie nowych struktur związkowych, zwłaszcza w zakładach prywatnych, rozbudowa zespołów eksperckich na poziomie krajowym i regionalnym, systematyczne szkolenia działaczy związkowych wszystkich szczebli, utworzenie funduszy szkoleniowych, ewoluowanie struktur Związku w kierunku ich dostosowywania do struktur pracodawców, wzmacnianie struktur branżowych, rewindykacja majątku NSZZ „Solidarność” i podział

„Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 38 s. 2.

Prezydent w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 39, s. 2.

majątku po byłej Centralnej Radzie Związków Zawodowych, poprzedzanie najważniejszych decyzji ogólnozwiązkowym referendum, doskonalenie systemu informacji wewnątrzwiązkowej.

W trakcie VII Krajowego Zjazdu „Solidarności” przyjęto dokument „Powszechne uwłaszczenie” przygotowany przez prof. Adama Biele. Dokument zakładał inwentaryzację majątku państwowego i komunalnego, jego wycenę w celu wydrukowania bonów uwłaszczeniowych, które miały być rozdzielone między obywateli i publiczne fundusze celowe. Za bony uwłaszczeniowe można byłoby kupować - na przetargach lokalnych lub na giełdzie - mienie komunalne i państwowe. Miało to jednak nie dotyczyć wykupu mieszkań. W ten sposób zamierzano zwrócić mienie zagrabione obywatelom przez władze Polski Ludowej. Dotyczyć to miało również osób, które utraciły mienie na terenach zagrabionych przez ZSRR (tzw. mienie zabużańskie). Pracownikom i emerytom miano przekazać 15% majątku przedsiębiorstw, w których pracowali⁹⁸.

20 lipca 1995 r. z okazji przypadającej 15. rocznicy utworzenia NSZZ „Solidarność” Prezydium Zarządu Regionu powołało zespół ds. organizacji obchodów rocznicy. W jego skład weszli m.in. Stanisław Wiśniewski, Zbigniew Brożek, Zbigniew Czarnecki, Henryk Łupiński”. Powołany został zespół ds. referendum uwłaszczeniowego w składzie: Romuald Kateusz - przewodniczący, Danuta Dakowicz i Jan Kulikowski - członkowie¹⁰⁰.

Latem 1995 r. Zarząd Regionu podsumował sytuację społeczno-gospodarczą w latach 1990-1995 w województwie białostockim. W tym czasie gospodarka przechodziła proces transformacji. Przemysł państwowy i przedsiębiorstwa uspołecznione traciły monopolistyczną pozycję, dynamicznie rozwijał się sektor prywatny. Spośród 20 największych przedsiębiorstw w województwie białostockim 6 było już własnością prywatną, następne ó spółkami akcyjnymi własności skarbu państwa, 2 zakłady znalazły się w rękach właścicieli zagranicznych, 6 kolejnych przedsiębiorstw należało do państwa. Wartość produkcji sprzedanej miasta stanowiła 72,5% produkcji sprzedanej całego województwa. Niski natomiast był udział sektora prywatnego w wartości produkcji Białegostoku i wyniósł w przemyśle ponad 20%, w działalności produkcyjnej ponad 25%. Dominowały 4 działy, spośród których największy udział w wartości sprzedaży osiągnęła produkcja artykułów spożywczych. W Białymstoku prowadziło działalność około 61% wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych województwa, z czego 98% stanowiły zakłady sektora prywatnego. Najliczniejszą grupę stanowiły jednostki branży handlowej, która skupiała ponad 65% wszystkich jednostek handlowych województwa. Najwcześniej sprywatyzowany został handel (prawie w 100%). Działalność produkcyjna

Uwłaszczenie obywateli według „Solidarności”, „Biuletyn Informacyjny...” 1995. nr 40, s. 1.

⁹⁹ *Decyzja Prezydium ZR Białystok NSZZ „S” nr 160/95, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 41, s. 2.*

¹⁰⁰ *Decyzja Prezydium ZR Białystok NSZZ „S” nr 160/95, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 41, s. 2.*

sprywatyzowana została w 48%, budownictwo w 55%, transport w 70%, obsługa nieruchomości w 68%. Na 383 ważniejszych podmiotów gospodarczych w Białymstoku 106 było deficytowymi, zaś 277 osiągnęło rentowność.

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych nastąpiło znaczne ograniczenie zatrudnienia. Liczba pracujących w gospodarce Białegostoku w 1991 r. zmalała do 85, 2 tys. osób w porównaniu np. do 1988 r., kiedy to zatrudnionych było ponad 109 tys. osób. W kolejnych latach dziewięćdziesiątych następowała dalsza likwidacja miejsc pracy. W 1995 r. w Białymstoku pracowało 81,7 tys. osób (bez jednostek małych zatrudniających do 5 osób), w tym 43,6 tys. kobiet. W sektorze publicznym pracowało ponad 55 tys. osób, natomiast w sektorze prywatnym zatrudnionych było ponad 26 tys. Głównym miejscem zatrudnienia był nadal przemysł. W Rejonowym Urzędzie Pracy pod koniec grudnia 1994 r. zarejestrowanych było ponad 19 tys. bezrobotnych, w tym ponad 10 tys. kobiet, co stanowiło 53% ogólnej liczby bezrobotnych. Spośród zarejestrowanych bezrobotnych około 9,5 tys. miało prawo do zasiłku. Najliczniejszą grupę pozostających bez pracy stanowiły osoby młode, w przedziale wiekowym 35-44 lata. Bezrobotnymi były przeważnie osoby z wykształceniem zawodowym. W przeciwdziałaniu bezrobociu aktywnie uczestniczyły związki zawodowe oraz Rejonowe Urzędy Pracy, które organizowały kursy, wspomagały tworzenie miejsc pracy osobom podejmującym działalność gospodarczą. W latach 1990-1994 RUP w Białymstoku udzielił 546 pożyczek bezzwrotnych na uruchomienie działalności gospodarczej. RUP i Urząd Miejski organizowały także roboty publiczne. RUP i Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Białymstoku prowadziły poradnictwo z zakresu prawa pracy, ustawy o zatrudnieniu i bezrobociu, o działalności gospodarczej, poszukiwania pracy.

Wśród mieszkańców Białegostoku występowały znaczne różnice w średnich dochodach na jednego członka gospodarstwa domowego. Rozpiętość w gospodarstwie domowym wahała się od 50 do 550 zł. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w 1994 r. wyniosło 510,54 zł, w sektorze prywatnym było niższe niż w sektorze publicznym o 36,32 zł.

Wśród mieszkańców Białegostoku 54,8% swe poglądy polityczne określało jako prawicowe. Osoby określające swe poglądy polityczne jako lewicowe stanowiły 21,1%, jako neutralne swe poglądy polityczne określało ponad 15% osób.

Mieszkańcy Białegostoku uważali, że najważniejsze problemy, którymi powinien zająć się Zarząd Miasta, to przestępczość, bezrobocie, służba zdrowia, środowisko naturalne i pomoc socjalna. Troski władarzy miasta wymagały ponadto oświata, komunikacja miejska, drogi, parkingi i budownictwo mieszkalne¹⁰¹.

B. Jabłońska, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Białegostoku*, „3iuletyn Informacyjny” 1995, nr 41, s. 5-6.

2 sierpnia 1995 r. na stadionie Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Białymstoku odbył się festyn sportowo - rekreacyjny z okazji 15. rocznicy powstania „Solidarności”. Otwarcia zawodów, których sponsorami byli m.in. białostocki „Polmos”, Browar Dojlidy, Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego oraz Zarząd Miasta Białegostoku, dokonał przewodniczący Józef Mozolewski. Pod koniec sierpnia Zarząd Regionu zorganizował wystawę z okazji 15. rocznicy powstania „Solidarności”, na której znalazły się m.in. zdjęcia ze Stoczni Gdańskiej z 1980 r., fotografie księdza Jerzego Popiełuszki, prasa i wydawnictwa podziemne, „Biuletyny Informacyjne” NSZZ „Solidarność”, afisze z pierwszych demokratycznych wyborów z 1989 r. Wystawę otworzył przewodniczący Zarządu Regionu, Józef Mozolewski. Wśród gości znaleźli się m.in. przedstawiciele władz miejskich na czele z prezydentem Krzysztofem Jurgielem¹⁰².

31 sierpnia 1995 r. w Gdańsku odbyły się centralne uroczystości 15. rocznicy powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Ze strony Zarządu Regionu Białystok udział w nich wzięli Józef Mozolewski, Mieczysław Marcinowicz i Zbigniew Czarnecki, którzy wraz z innymi delegacjami regionów złożyli wieńce pod pomnikiem Trzech Krzyży. Region Białystok reprezentowała też liczna grupa związkowców z komisji zakładowych z OPPM Białystok, BZPOW, PKP, Fadomu, FPiU „Bison-Biał”, BZPB „Fasty”, KPMK oraz oddziałów ZR w Hajnówce i Czarnej Białostockiej.

We Mszy świętej, która poprzedziła obchody, wzięli udział prezydent Lech Wałęsa, marszałkowie Sejmu i Senatu, arcybiskupi i biskupi z różnych regionów Polski, ks. Henryk Jankowski, honorowi członkowie NSZZ „Solidarność”, John Vandervecken - były sekretarz generalny Międzynarodowej Konfederacji Wolnych Związków Zawodowych, delegacja niemieckich związków zawodowych, przedstawiciele ambasady amerykańskiej, Wojska Polskiego i dziennikarze. Po powitaniu gości głos zabrał L. Wałęsa, który wspominał początki „Solidarności”. Następnie przemawiał M. Krzaklewski, który stwierdził, iż „Solidarność” po 15 latach wierna jest wartościom takim, jak: prawda, szacunek dla ludzkiej godności, wolności i patriotyzmu, że zawsze będzie bronić interesów robotnika i jego rodziny. M. Krzaklewski apelował, by „Solidarność” zjednoczyła się dla dobra Polski. Rocznicową uroczystość zakończyło błogosławieństwo biskupa Tadeusza Gocłowskiego¹⁰³.

2 września 1995 r. odbyło się uroczyste posiedzenie Zarządu Regionu, poświęcone piętnastej rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”. O historii i osiągnięciach Związku mówił przewodniczący Józef Mozolewski. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” wyraził stanowczy protest wobec dekretu prezydenta Białorusi, Aleksandra Łukaszenki, na podstawie którego zawieszono działalność Wolnych Związków Zawodowych oraz zastosowano represje wobec dzia-

„Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 42, s. 10; także Mach, *Związkowe pamiątki*, „Gazeta w Białymstoku” 1995, nr 198, s. 3.

¹⁰³ Artur Kozłowski, *Rocznice obchody*, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 41, s. 5.

łączy związkowych. Represyjny dekret prezydenta Łukaszenki przeczył zasadom demokracji, lecz przede wszystkim był zamachem na niezależność i wolność związkową, wyrażoną w Konwencji nr 87 Międzynarodowej Organizacji Pracy. Z racji bliskosąsiedzkich i przyjacielskich stosunków z członkami Wolnych Związków Zawodowych Białorusi Zarząd Regionu wyrażał szczególne zaniepokojenie. Związkowcy zaapelowali do Rządu i Prezydenta RP o skierowanie drogą dyplomatyczną protestu przeciwko dekretowi prezydenta Łukaszenki¹⁰⁴.

Jubileuszowe uroczystości organizowano również w terenie. 1 października w kościele parafialnym w Mońkach odprawiono Mszę świętą w intencji Ojczyzny i „Solidarności”. Podczas koncelebry ksiądz arcybiskup Stanisław Szymczyk dokonał uroczystego poświęcenia sztandaru Oddziału Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Mońkach. Homilię wygłosił duszpasterz ludzi pracy, ksiądz Stanisław Andrukiewicz. Fundatorom sztandaru podziękował przewodniczący Józef Mozolewski, który w wystąpieniu nawiązał do uroczystości związanych z piętnastolecie NSZZ „Solidarność”, a także przedstawił krótką historię monieckiej „Solidarności”, której był współtwórcą¹⁰⁵.

Zbliżały się wybory prezydenckie. Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność” wezwała członków, sympatyków Związku, wszystkich obywateli Rzeczypospolitej do wzięcia udziału w głosowaniu. KK stwierdziła, iż „Solidarność” poparła kandydaturę L. Wałęsy. 2 października Prezydium ZR wyznaczyło Stanisława Wiśniewskiego na koordynatora ds. wyborów prezydenckich i zobowiązało pracowników oddziałów do obsadzania komisji wyborczych. Józef Mozolewski omówił wyniki ankiety, przeprowadzonej wśród członków „Solidarności” na terenie Białostoczczyzny. Największa liczba osób deklarowała głosowanie na Lecha Wałęsę. Najmniej głosów uzyskali Aleksander Kwaśniewski i Marian Krzaklewski¹⁰⁶.

24 października 1995 r. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” wyraził protest wobec przywrócenia do pracy przez ministra sprawiedliwości, Jerzego Jaskiernię, Danuty Pietsch na stanowisko prokuratora Prokuratury Wojewódzkiej w Łomży. Danuta Pietsch w latach 1970 - 1990 prokurator Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku, w 1990 r. została negatywnie zweryfikowana za stronnicze oskarżenia w procesach politycznych w latach osiemdziesiątych¹⁰⁷.

2 listopada Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” postanowił zakupić wyposażenie Oddziału Fundacji Gospodarczej NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, która została zlikwidowana. Jednocześnie Zarząd utworzył Ośrodek Szkoleniowy OLC.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ A. Kozłowski. *Święto monieckiej „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 43, s.4.

¹⁰⁶ „Biuletyn Wyborczy Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Region Białystok.

¹⁰⁷ Tamże.

5 listopada odbyła się I tura wyborów prezydenckich. Najwięcej głosów zebrali Lech Wałęsa i Aleksander Kwaśniewski i to oni przeszli do II tury wyborów. W głosowaniu wzięło udział 64% uprawnionych.

19 listopada w II turze wyborów Aleksander Kwaśniewski pokonał Lecha Wałęsę. W Białymstoku wygrał Lech Wałęsa, na którego głos oddało 56% wyborców. Najwięcej głosów uzyskał L. Wałęsa w gminie Wyszki, gdzie głosowało na niego ponad 81% uprawnionych, zaś najmniej głosów uzyskał w gminach: Czyże - 1,8%, Hajnówka - 2,9%, Dubicze Cerkiewne - 3,3%¹⁰⁸.

Po wyborach Prezydium Zarządu Regionu zwróciło się z apelem do wszystkich obywateli, przede wszystkim do członków „Solidarności”, o oddawanie głosów w II turze wyborów na Lecha Wałęsę. Przewodniczący Zarządu Regionu stwierdził, iż władze białostockiej „Solidarności” są zadowolone z wyników, jakie osiągnął Lech Wałęsa w I turze wyborów na Białostocczyźnie. W II turze, zdaniem przewodniczącego, dla obywateli, którym drogie były wartości chrześcijańskie oraz dokonania Polaków walczących o wolność i niepodległość Ojczyzny, najważniejszą sprawą będzie zatrzymanie pochodu postkomunistów w drodze do całkowitego przejęcia władzy. Józef Mozolewski stwierdził, że trwają prace nad utworzeniem silnego obozu prawicowego, który chce być poważnie traktowany przez elektorat, utożsamiający się z ruchem Sierpnia 80, jak i z jego liderem Lechem Wałęsą. ZR podjął współpracę z poszczególnymi ugrupowaniami społeczno-politycznymi. Władze krajowe wymieniały Białystok jako ośrodek prężnego obozu solidarnościowego. W trakcie przygotowań do wyborów samorządowych udało się utworzyć Białostockie Porozumienie Prawicy, które przejęło władzę w mieście. Dużą rolę w montowaniu BPP odegrała „Solidarność”¹⁰⁹..

Trwała też akcja zbierania podpisów pod zredagowanym przez władze krajowe NSZZ „Solidarność” obywatelskim protestem przeciwko wyborowi Aleksandra Kwaśniewskiego na urząd Prezydenta RP. Do siedziby Zarządu Regionu w Białymstoku zgłaszały się setki osób, które chciały ten protest podpisać. Protest podpisało ponad 32 tysiące mieszkańców regionu północno-wschodniego. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Białymstoku powołał zespół do prac związanych z utworzeniem obozu niepodległościowo-solidarnościowego. W skład zespołu weszli Józef Mozolewski, Stanisław Wiśniewski, Zdzisław Piekarski, Eugeniusz Stepańczuk, Zbigniew Czarnecki (odpowiedzialny za struktury terenowe). Zadaniem zespołu było dążenie do utworzenia obozu niepodległościowo-solidarnościowego na szczeblu krajowym wokół Lecha Wałęsy, lansowanie obywatelskiego projektu konstytucji, powszechne uwłaszczenie społeczeństwa majątkiem państwowym, prorodzinny system podatkowy, ustalenie jednej listy wyborczej w najbliższych wyborach parlamentarnych. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wyraził gotowość współpracy nie tylko z

¹⁰⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr44, s. 9.

¹⁰⁹ A. Kozłowski, *Musimy się zjednoczyć. Rozmowa z przewodniczącym ZR NSZZ „Solidarność” Józefem Mozolewskim*, „Biuletyn Informacyjny...” 1995, nr 44, s. 1,4.

partiami politycznymi, ale także z osobami indywidualnymi, dla których ideały sierpnia i dobro kraju było ważniejsze od partykularnych interesów¹¹⁰.

Po przegranych przez Lecha Wałęsę wyborach wzrosło zainteresowanie mieszkańców Białostocczyzny działalnością w „Solidarności”. Ludzie uważali, iż Związek jest jedyną siłą zdolną oprzeć się postkomunistom. Jak stwierdził Romuald Kateusz, wiceprzewodniczący ZR, w grudniu nastąpił napływ nowych członków. W strukturach „Solidarności” na Białostocczyźnie zarejestrowanych było 18,5 tys. członków zrzeszonych w 320 komisjach zakładowych.

11 grudnia w auli Pałacu Branickich odbyła się nadzwyczajna Sesja Rady Miejskiej, na której biskupowi Wojska Polskiego Leszkowi Sławojowi Głodziowi wręczono akt honorowego obywatela Białegostoku. W uroczystościach udział wzięli: arcybiskup Stanisław Szymecki; szef Warszawskiego Okręgu Warszawskiego, generał dywizji Julian Lewiński senator RP Barbara Łękawa; przewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Józef Mozolewski; prezydent Białegostoku Krzysztof Jurgiel i wicewojewoda białostocki Grzegorz Rykowski. 15 grudnia 1995 r. Prezydent Lech Wałęsa przyjął w Pałacu Namiestnikowskim przedstawicieli białostockich władz samorządowych i związkowych. W spotkaniu uczestniczyli Józef Mozolewski, Krzysztof Jurgiel, Jan Chojnowski - przewodniczący Rady Miejskiej, Krzysztof Rutkowski - prezes białostockiego oddziału Klubu Inteligencji Katolickiej, Czesław Jakubowicz - naczelnik Wydziału Gospodarki Komunalnej Urzędu Miejskiego, Ryszard Turczłonek Zarządu Miasta. Lech Wałęsa podziękował społeczeństwu Białostocczyzny za oddane na niego głosy w wyborach prezydenckich¹¹¹.

NSZZ „Solidarność” przywiązywała dużą wagę do powszechnego uwłaszczenia obywateli. Program powszechnego uwłaszczenia przygotował na zamówienie „Solidarności” profesor Adam Biela z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wg założeń jego programu wartość mienia, które podlegałoby uwłaszczeniu, wynosiła około 500 miliardów dolarów. Program nastawiony był na stworzenie lokalnych rynków kapitałowych na wzór krajów rozwiniętych. Prof. A. Biela uważał, że program Narodowych Funduszy Inwestycyjnych był sprzeczny z ideą powszechnego uwłaszczenia, która zakładała budowę nowego ustroju gospodarczego i powstanie warstwy średniej społeczeństwa. NFI nie był w stanie zrealizować masowej prywatyzacji, w wyniku której indywidualny obywatel stałby się właścicielem, a proponowane tam świadectwa były namiastką tytułu własności. Projekt powszechnego uwłaszczenia przygotowany przez „Solidarność” zakładał m.in. powstanie instytucji Skarbu Państwa oraz Prokuraturii Generalnej, która miała przeprowadzić inwentaryzację i wycenę oraz dokonać podziału mienia państwowego. Projekt przewidywał, że część majątku miała pozostać pod zarządem Skarbu Państwa, ze względu na strategię obronną i gospodarczą kraju oraz potrzebę zabezpieczenia podstawowej infrastruktury władzy centralnej¹¹².

¹¹¹ Tamże.

¹¹² „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 45, s. 1.

5 stycznia 1996 r. w Gdańsku obradowało Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Jerzy Langer przedstawił stan przygotowań Związku do referendum uwłaszczeniowego, które miało się odbyć 18 lutego 1996 r. Przewidywano projekty kampanii referendalnej w mediach. Janusz Tomaszewski przekazał informację o spotkaniu z przedstawicielami opozycji parlamentarnej. Postanowiono założyć specjalny rachunek bankowy na który mogły dokonywać wpłat wszystkie zainteresowane osoby i instytucje, które chciałyby poprzeć akcję uwłaszczeniową NSZZ „Solidarność”¹¹³.

26 stycznia 1996 r. członkowie zespołu do spraw referendum uwłaszczeniowego spotkali się z mieszkańcami Białegostoku. Zespół ten działał przy obozie niepodległościowo-solidarnościowym. Spotkanie poświęcone było przedstawieniu założeń solidarnościowego Programu Powszechnego Uwłaszczenia Obywateli. O związkowym projekcie mówili: Danuta Dakowicz, Beata Jabłońska, Krzysztof Jurgiel i Stanisław Wiśniewski. Tydzień później Białystok odwiedził Tomasz Wójcik, wiceprzewodniczący Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” i członek Krajowego Sztabu ds. Uwłaszczenia, który w siedzibie Zarządu Regionu odpowiadał na pytania dziennikarzy. T. Wójcik stwierdził, iż referendum mbże rozstrzygnąć strukturę społeczno-gospodarczą Polski, a decyzje obywateli będą nieodwracalne¹¹⁴.

18 lutego odbyło się referendum uwłaszczeniowe. Wzięło w nim udział 9 milionów Polaków. Na Białostocczyźnie głosowało 179164 obywatele na 510832 uprawnionych, czyli ok. 35%. Był to jeden z wyższych wskaźników w kraju. Wyniki referendum nie były wiążące dla Sejmu, gdyż frekwencja nie przekroczyła progu 50% biorących udział w głosowaniu. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” podziękował mieszkańcom, którzy wzięli udział w referendum. Największe podziękowania złożono osobom, które poświęciły swój czas, nie mając z tego żadnych korzyści, za pomoc w prowadzeniu kampanii referendalnej. Jak stwierdził przewodniczący ZR Józef Mozolewski, tak niska frekwencja nie była porażką „Solidarności”, lecz polskiego społeczeństwa, a inicjatywa uwłaszczeniowa, lansowana przez „Solidarność”, dotyczyła nie tylko jej członków (ci najliczniej wzięli udział w głosowaniu), ale całego społeczeństwa¹¹⁵.

1 marca 1996 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” powołał zespół do negocjacji czynszów za mieszkania komunalne, w następującym składzie: Józef Mozolewski - przewodniczący ZR, Stanisław Wiśniewski - wiceprzewodniczący ZR, Danuta Dakowicz - członek Prezydium ZR, Beata Jabłońska - ekonomista Biura Konsultacyjno-Negocjacyjnego. Tydzień później Prezydium ZR oprotestowało aroganckie wypowiedzi wicepremiera Grzegorza

¹¹³ Tamże, s. 2.

^{1,4} Tamże, s. 3.

¹¹⁵ „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 46, s. 1.

Kołodki, który wystąpił przeciwko darowiznom. „Solidarność” żądała od Kołodki przeprosin obywateli¹¹⁶.

Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” Regionu Białystok został zawierzony Matce Najświętszej: *Matko Najświętsza, pielgrzymująca do nas w Swym Fatimskim wizerunku, zawierzamy Ci Ludzi Pracy Regionu Białystok. Zawierzamy Ci wszystkie problemy codziennej pracy związkowej, wszystkie decyzje podejmowane dla dobra ludzi pracy, zwłaszcza chorych, samotnych. Spraw, abyśmy budowali prawdziwą Solidarność sobie, wśród innych i w całej Ojczyźnie Naszej.*

Maryjo! Prowadź nas drogą Swojego Syna. Nie pozwól, abyśmy wyrzekli się wiary naszych ojców. Nie pozwól, aby w czasach, kiedy decyduje się przyszły kształt Rzeczypospolitej zwyciężali ludzie, którzy ponoszą odpowiedzialność za upadek moralności i zniszczenie wartości religijnych i narodowych.

Matko nasza- wspomóżycielsko wiernych, umocnij w nas wiarę, nadzieję i miłość, abyśmy wytrwali wśród zamętu pojęciowego szerzonego przez wrogów Kościoła i Ojczyzny, tworząc rzeczywistość nową, opartą na wspólnym dobru.

Zawierzamy ci to wspólne dobro, jakim jest dla nas, członków, Związek Zawodowy „Solidarność”, w którym możemy służyć Bogu i Ojczyźnie. Zawierzamy Ci nas samych, nasze rodziny i wszystkie sprawy dnia codziennego .

24 marca 1996 r. odbył się Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok, w którym uczestniczył Marian Krzaklewski. Związkowcy zaapelowali do ugrupowań pravicowych o jednoczenie się w celu wspólnego udziału w wyborach parlamentarnych. Wyrażono także protest wobec sprawowania funkcji Ministra Edukacji Narodowej przez Jerzego Wiatra - głównego ideologa PRL. Związkowcy jednoznacznie stwierdzili, iż nie będą finansować partii politycznych. Zaapelowali do władz miejskich o nadanie rondy przy ulicy Pałacowej imienia dr. Andrzeja Lussy¹¹⁸.

2 kwietnia 1996 r. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” poparł akcję studentów Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, którzy zorganizowali marsz milczenia przeciwko bezsilności państwa wobec postępującej przestępczości. Ponad tysiąc osób przemaszerowało ulicami pod Urząd Wojewódzki; tu organizatorzy wręczyli wicewojewodzie Grzegorzowi Rykowskiemu petycję do prezesa Rady Ministrów Włodzimierza Cimoszewicza.

11 kwietnia 1996 r. nauczyciele zrzeszeni w „Solidarności” rozpoczęli ogólnopolską akcję protestacyjną. Jak stwierdził Jędrzej Łucyk, przewodniczący Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania, powodem protestu była zenująco niska podwyżka płac nauczycielskich. Krystyna Wasiluk, wiceprzewodnicząca RSOiW i rzecznik Krajowej Sekcji Oświaty „S”, wykluczyła współpracę ze Związkiem Nauczycielstwa Polskiego.

¹¹⁶ „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 48, s. 7.

¹¹⁷ Tamże, s. 1.

¹¹⁸ „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 49, s. 2.

14 maja 1996 r. w Mińsku białoruskie służby bezpieczeństwa aresztowały delegację związkowców NSZZ „Solidarność” wraz z przewodniczącym Marianem Krzaklewskim na czele. Delegacja polskich związkowców przebywała z oficjalną wizytą, składaną na zaproszenie Wolnego Związku Zawodowego Białorusi. Po kilku godzinach wydano decyzję o deportacji. Marian Krzaklewski wraz z towarzyszącymi mu osobami pod silną eskortą milicji został przewieziony do przejścia granicznego w Terespolu, skąd udał się do Białegostoku. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zorganizował manifestację uliczną i pikietę przed Konsulatem Republiki Białoruskiej, w której wzięło udział ok. 1,5 tys. osób. W manifestacji uczestniczył także Marian Krzaklewski. Zarząd Regionu wyraził stanowczy protest w związku z aresztowaniem delegacji „Solidarności”. Białostoccy związkowcy domagali się od władz białoruskich uwolnienia działaczy związkowych na Białorusi, jak również głodujących w więzieniach Mińska. Żądano oficjalnych przeprosin przewodniczącego NSZZ „Solidarności” i towarzyszących mu osób¹¹⁹.

8 czerwca 1996 r. z inicjatywy NSZZ „Solidarność” powstała Akcja Wyborcza „Solidarność”. AWS tworzyły pravicowe partie, związki zawodowe, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, wywodzące się z ruchu solidarnościowego. Listę wyborczą AWS w Białymstoku otwierał Józef Mozolewski - przewodniczący Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” oraz przewodniczący Rady Regionalnej i Zespołu Koordynacyjnego białostockiego AWS. Regionalna Rada AWS w Białymstoku zatwierdziła 14 kandydatów ubiegających się o miejsca w przyszłym parlamencie. Byli to: Józef Mozolewski (NSZZ „Solidarność”), Krzysztof Jurgiel (Porozumienie Centrum - AWS), Marian Blecharczyk (Zjednoczenie Chrześcijańsko Narodowe), Elżbieta Kaufman (Stowarzyszenie Rodzin Katolickich), Czesław Jakubowicz (Konfederacja Polski Niepodległej), Zbigniew Dembowski (NSZZ „S” RI), Waldemar Pawłowski (SDP), Piotr Krutul, Tadeusz Januszewski (RDR - OP), Wiktor Klatkowski (ChSDP), Tadeusz Waśniewski (Prawica Polska), Tadeusz Nazarewicz (NSZZ „S”), Marian Lisowski, Mirosław Leszek Tołwiński (NSZZ „S”). Kandydatami na senatorów RP zostali: Jan Chojnowski - przewodniczący Rady Miejskiej Białegostoku, i Stanisław Marczuk¹²⁰.

10 czerwca 1996 r. białostocka „Solidarność” zaprotestowała przeciwko wystąpieniom płk. Andrzeja Kapkowskiego, szefa Urzędu Ochrony Państwa, który nakazał podległej sobie służbie „monitorować” wszelkie zagrożenia związane z niepokojami społecznymi i akcjami strajkowymi w strategicznych dziedzinach gospodarki. „Solidarność” podkreślała, iż jest związkiem legalnie działającym, a rozkaz był niezgodny z prawem. Żądano wyciągnięcia konsekwencji prawnych wobec funkcjonariuszy UOP¹²¹.

M. Markowski, *Mińsk nie wierzy łzom. Krzaklewski -wolny*, „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 50, s. 1.

¹²⁰ J. Kulak, *AWS w Białymstoku*, biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 59, s. 3.

¹²¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 5, s. 2.

28 czerwca 1996 r. w Poznaniu odbył się VIII Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Związkowcy nakreślili program działania na następną kadencję. Podstawowym celem działania Związku było zapewnienie godnego poziomu życia polskim rodzinom. Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” stwierdził, iż aby ten cel został osiągnięty, niezbędne było:

- uchwalenie nowej konstytucji, opartej na projekcie NSZZ „Solidarność”,
- przeprowadzenie uwłaszczenia obywateli,
- zreformowanie systemu ubezpieczeń społecznych i wprowadzenie ubezpieczeń zdrowotnych zgodnie z projektami NSZZ „Solidarność”,
- przestrzeganie prawa pracy szanującego godność pracownika.

31 sierpnia w 16. rocznicę podpisania porozumień sierpniowych odbyła się w Warszawie ogólnopolska manifestacja NSZZ „Solidarność”. Rozpoczęła ją Msza święta odprawiona przez Prymasa Polski w kościele pw. św. Stanisława Kostki. W homilii ks. kard. Józef Glemp wezwał wiernych do moralnego odrodzenia. Przy grobie księdza Jerzego Popiełuszki przemówił Marian Krzaklewski. Przewodniczący stwierdził, iż pochod „Solidarności” był protestem przeciwko ludziom sprawującym władzę. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” reprezentowali m.in. Józef Mozolewski, Zbigniew Czarnecki, Krystyna Łukaszk.

5 września 1996 r. w Białymstoku odbyła się uroczystość odsłonięcia pomnika „Solidarności” autorstwa Jerzego Grygorczuka. Na uroczystości przed kościołem św. Kazimierza na białostockim osiedlu Dziesięciny przemawiali Lech Wałęsa, Marian Krzaklewski i Józef Mozolewski. Pomnik został wzniesiony zgodnie z pierwotnym projektem (trzy krzyże wileńskie, bryłę kamienną w kształcie serca, która symbolizuje Polskę, opasuje gruby łańcuch z napisem: „Solidarność”). Honorowym gościem był ksiądz bp Leszek Sławoj Głódź. Józef Mozolewski w przemówieniu pokreślił, iż pomnik ten ma wielkie znaczenie dla białostockiej „Solidarności”, a starania o postawienie krzyży podjął jeszcze w 1981 r. Michał Pietkiewicz. Mówił też, iż z pękniętego głazu wyrastają krzyże, symbol zwycięstwa. Wyraził nadzieję, iż obecna rzeczywistość zmieni się, i politycy wykażą rozsądek i prawica zjednoczy się. Jako przykład wskazał Białystok, gdzie powstało Białostockie Przymierze Prawicy, które wygrało wybory samorządowe. Jak mówił dalej przewodniczący J. Mozolewski, osiem ugrupowań prawicowych podpisało deklarację Zarządu Regionu i powstał Regionalny Oddział Akcji Wyborczej „Solidarność”. Zwrócił się też do Lecha Wałęsy, by wsparł w nadchodzących wyborach parlamentarnych Akcją Wyborczą „Solidarność” i podpisał porozumienie z Janem Olszewskim. Skrytykował liberalizację ustawy aborcyjnej. Podziękował wszystkim, którzy przyczynili się do uświetnienia uroczystości odsłonięcia pomnika¹²².

15 listopada 1996 r. Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wyraziło zaniepokojenie wobec zapowiedzi podpisania przez premiera

Krzyże nadziei. Odsłonięcie pomnika białostockiej „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 54, s. 1.

Włodzimierza Cimoszewicza umowy o readmisji i ruchu bezwizowym z Rosją. Mieszkańcy regionu białostockiego coraz boleśniej odczuwali napływ przybyszów ze Wschodu. Ludzie czuli też zagrożenie przestępczością. Prezydium ZR wyraziło poparcie dla działań Niezależnego Związku Zawodowego Policjantów, prowadzącego akcję protestacyjną na tle żądań płacowych. Jak podkreślili związkowcy, społeczeństwo nie mogło czuć się bezpiecznie przy wzrastającej przestępczości, malały wydatki na wyposażenie policjantów i ich płace. Problemy finansowania policji wymagały podjęcia szeregu zdecydowanych rozwiązań systemowych, zapewnienia godziwych warunków wykonywania zawodu¹²³.

20 listopada odwołaniem zarządu spółki zakończył się spór zbiorowy oraz akcja strajkowa w Zakładach Przemysłu Sklejek SA w Białymstoku. Komisja Zakładowa domagała się realizacji porozumienia o wskaźnikowym przyroście wynagrodzeń pracowniczych, żądając podwyżki płac o 240 zł. Pracownicy otrzymali po 50 zł podwyżki, wobec czego Rada Nadzorcza odwołała kierownictwo spółki. Podobny przebieg wydarzeń miał miejsce w Białostockich Fabrykach Mebli SA.

13 grudnia 1996 r. w 15. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego Zarząd Regionu Białystok i Oddział Akcji Wyborczej „Solidarność” zorganizowały marsz milczenia ulicami miasta. Poprzedziła go Msza święta w kościele św. Rocha. Walka o wolną Ojczyznę jeszcze nie ustała, a komuna, przyodziaszys się w inne stroje, ciągle nam grozi. Wszak w ostatnich wyborach oddano rządy tym, którzy znęcali się nad narodem, wysługując się obcemu mocarstwu - powiedział w kazaniu ksiądz Stanisław Andrukiewicz - kapelan białostockiej „Solidarności”. Po mszy świętej uczestnicy uroczystości przeszli w milczeniu, z zapalonymi świecami, ulicą Lipową pod pomnik ks. Jerzego Popiełuszki. Wśród uczestników marszu milczenia byli m.in. Józef Mozolewski - przewodniczący ZR, Stanisław Marczuk - były przewodniczący białostockiej „Solidarności”, Krzysztof Jurgiel - prezydent Białegostoku, przedstawiciele władz miasta oraz partii i stronnictw politycznych, wchodzących w skład Akcji Wyborczej „Solidarność”. Uroczystość zakończyło złożenie wieńców pod pomnikiem ks. Jerzego Popiełuszki¹²⁴.

Dzień później w kawiarni „Fama” spotkali się działacze NSZZ „Solidarność” i przedstawiciele władz miejskich, na czele z Krzysztofem Jurgielem, Józefem Mozolewskim oraz senator Barbarą Łękawą. Na spotkanie przybyła nieliczna grupka działaczy NSZZ „Solidarność” z lat 1980 - 1990: Stanisław Marczuk, Jerzy Rybnik, Andrzej Fedorowicz, Bogusław Dębski, Edward Łuczycycki, Zdzisław Panasewicz, Dorota Stypułkowska-Wiszowata.

W styczniu 1997 r. ukazała się lista sygnatariuszy AWS w Białymstoku: Józef Mozolewski - NSZZ „Solidarność” Region Białystok, Marian Blecharczyk - ZChN, Czesław Jakubowicz - KPN OP, Krzysztof Putra - PC, Robert

„Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 56, s. 7.

¹²⁴ *Lipowa w blasku świece. W XV rocznicę wprowadzenia stanu wojennego*, „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 57, s. 2.

Rogowski - KPN, Elżbieta Kaufman-Suszko - SRK, Tadeusz Januszewski - RdR OP, Waldemar Pawłowski - SDP, Jerzy Matys - ChDSP, Rafał Rudnicki - Forum Młodych PC, Jerzy Ickiewicz - Komitet Obywatelski ZB, Marek Żmujdzin - NSZZ „Solidarność” RI, Zdzisław Cisz - Fundacja Bezpieczna Polska, Krzysztof Babiński - PPE „Zieloni”, Anna Ignatowicz - Polskie Towarzystwo Ziemiańskie, Tadeusz Romańczuk - Liga Krajowa, Janusz Andrzejewski - Ruch STU, Andrzej Piotrowski - NZS, Józef Ostrowski - Światowy Związek Żołnierzy AK¹²⁵.

2 marca 1997 r. Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” w Białymstoku upoważnił prezydium ZR do współpracy z Regionalną Radą AWS i zaakceptował zgłoszenie i wybór przewodniczącego ZR Józefa Mozolewskiego na przewodniczącego Regionalnej Rady AWS w Białymstoku. Zaakceptował także osoby, które z ramienia NSZZ „Solidarność” weszły w skład Regionalnej Rady AWS. Byli to: Józef Mozolewski, Stanisław Wiśniewski, Danuta Dakowicz, Zdzisław Piekarski, Jan Kulikowski, Zbigniew Czarnecki, Krzysztof Jurgiel, Eugeniusz Stepańczuk. Utworzony został Zespół Koordynacyjny Regionalnej Rady AWS w składzie: Józef Mozolewski, Stanisław Wiśniewski, Danuta Dakowicz, Zdzisław Piekarski, Krzysztof Jurgiel. Funkcję pełnomocnika listy okręgowej AWS w Białymstoku objął Stanisław Wiśniewski, na rzecznika prasowego AWS powołano Jerzego Kułaka¹²⁶.

13 marca 1997 r. białostocka „Solidarność” stwierdziła, iż próby rozwiązania Stoczni Gdańskiej przez koalicję Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Polskiego Stronnictwa Ludowego są aktem zemsty politycznej na „Solidarność” i próbą dezintegracji środowisk robotniczych. Prezydium ZR postanowiło wystąpić do Zarządu Regionu o powołanie Sztabu Protestacyjnego, który miał przygotować scenariusz działań protestacyjnych w Regionie Białystok. Następnego dnia Prezydium ZR podjęło decyzję, iż z dniem 17 marca wszystkie Komisje Zakładowe wywieszą flagi związkowe na znak protestu wobec próby likwidacji Stoczni Gdańskiej oraz innych zakładów pracy na terenie kraju i Regionu Białostockiego¹²⁷.

20 marca około tysiąca osób wzięło udział w manifestacji zorganizowanej przez Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w obronie Stoczni Gdańskiej i innych zakładów kraju zagrożonych likwidacją. Pokojowa manifestacja przebiegała pod hasłem: Przeciw przemocy władzy. Uczestniczyli w niej m.in. związkowcy z „Fast”, Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej, Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego w Łapach oraz przedstawiciele ugrupowań AWS. Protestowano także przeciwko użyciu siły przez policję wobec manifestantów w Warszawie. Po odśpiewaniu hymnu narodowego manifestanci ruszyli ulicami pod Urząd Wojewódzki. Po drodze skandowano hasła: „*SLD-KGB*”, *Czerwoni złodzieje, Precz z komuną, Raz sierpem, raz młotem w czerwoną hołotę, Będzie lina na Olina*. Po drodze petardami obrzucono siedzibę

„Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 59, s. 3.

¹²⁶ Tamże, 1997, nr 60, s. 8.

¹²⁷ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” ws. gospodarki Państwa Polskiego i likwidacji Stoczni Gdańskiej*, „Biuletyn Informacyjny...” 1996, nr 5, s. 2.

biura poselsko-senatorskiego SLD. Pod pomnikiem ks. Jerzego Józef Mozolewski i Stanisław Wiśniewski złożyli kwiaty. Przed siedzibą Urzędu Wojewódzkiego Józef Mozolewski odczytał petycję skierowaną do premiera. Zarząd Regionu żądał w niej udzielenia natychmiastowych gwarancji kredytowych Stoczni Gdańskiej, zaprzestania likwidacji przedsiębiorstw z udziałem skarbu państwa, rewizji polityki rządu odnośnie do polskiego przemysłu, ukarania winnych pobicia związkowców w Warszawie 19 marca oraz przedstawienia przez wojewodę białostockiego konkretnych działań wobec zwolnień w takich zakładach, jak „Fasty” i ZNTK. J. Mozolewski i S. Wiśniewski złożyli petycję na ręce wojewody Andrzeja Gajewskiego, który obiecał, że prześle ją premierowi Włodzimierzowi Cimoszewiczowi. Demonstranci rzucali petardy przed budynkiem Urzędu Wojewódzkiego. Po złożeniu petycji demonstracja została zakończona¹²⁸.

12 kwietnia 1997 r. Józef Mozolewski przedstawił sprawozdanie z działalności Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” za 1996 r. Według sprawozdania w Zarządzie Regionu na umowę o pracę zatrudnionych było 28 osób, w tym 5 członków Prezydium Zarządu Regionu: w pełnym wymiarze godzin - 14 pracowników, 14 pozostałych w niepełnym wymiarze godzin, w tym 8 na umowyzleczenia. Członkowie ZR odbyli w 1996 r. 9 posiedzeń, w tym jedno z udziałem przewodniczącego Komisji Krajowej Mariana Krzaklewskiego i prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Wałęsy. Podjęto 34 uchwały i 2 stanowiska, z ZR odeszły dwie osoby (Tadeusz Zaleski i Kazimierz Rogalski). Prezydium ZR zebrało się na 27 posiedzeniach. Zarząd, dzięki pożyczkom komisji zakładowych, zakupił budynek przy ulicy Suraskiej, zmodernizował komputery w ośrodku szkoleniowym „OLC”.

Struktura organizacyjna ZR przedstawiała się następująco:

Dział Organizacyjny

Dział Szkoleń

Biuro Prawne i Zbiorowych Stosunków Pracy

Biuro Konsultacyjno-Negocjacyjne

Ośrodek Szkolenia „OLC”

Dział Księgowości

Sekretariat

Oddziały na terenie działania Regionu: Hajnówka, Bielsk Podlaski, Siemiatycze, Mońki, Sokółka, Grajewo, Łapy, Dąbrowa Białostocka, Czarna Białostocka. W 1996 r. NSZZ „Solidarność” w Regionie Białostockim liczyła 18.200 członków skupionych w 286 komisjach zakładowych. W Regionie prowadzono 7 rodzajów szkoleń. Dział Szkoleń przeprowadził 23 szkolenia dla związkowców, przeszkolono 303 osoby. Pracą Działu Szkoleń kierowała Krystyna Łukaszuk¹²⁹.

(mim), *Nie dajmy się komunistycznej hipnozie*, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 61, s. 3.

¹²⁹ *Sprawozdanie z działalności Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” za rok 1996 wygłoszone przez Przewodniczącego ZR Józefa Mozolewskiego na Zebraniu Delegatów Regionu Białostock NSZZ „S” 12 kwietnia 1997r.*, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 60, s. 4.

10 maja 1997 r. Piotr Gadzinowski, zastępca redaktora naczelnego tygodnika „NIE”, wspólnie ze współpracownikami dokonał publicznego znieważenia pomnika przy kościele św. Kazimierza w Białymstoku, upamiętniającego powstanie „Solidarności”. Znieważenie to polegało na zawieszeniu na pomniku materiału w kształcie majtek z napisem: NIE (logo tygodnika) DLA PORNOGRAFII. „Solidarność” zareagowała ostro na takie postępowanie P. Gadzinowskiego. 14 maja 1997 r. Józef Mozolewski złożył w Prokuraturze Rejonowej w Białymstoku zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa polegającego na znieważeniu publicznym Znaku Krzyża, NSZZ „Solidarność” i wyszydzaniu uczuć religijnych. Prokuratura podjęła czynności przygotowawcze¹³⁰.

2 czerwca Przewodniczący Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” Józef Mozolewski wydał oświadczenie następującej treści:

„Większość mieszkańców naszego regionu w dniu 25 maja 1997 r. odrzuciło w referendum nową konstytucję. Tym, którzy mimo nachalnej rządowo-prezydencko-partyjnej propagandy powiedzieli: „nie”, serdecznie dziękujemy. Mamy nadzieję, że podobną postawę zademonstrujemy również w jesiennych wyborach parlamentarnych i nie zapomnimy, jakie siły polityczne stały za przyjęciem konstytucji. Pomimo iż Akcja Wyborcza „Solidarność” wzywała do udziału w referendum, rozumiemy postawy tych, którzy do urn nie poszli. Być może nie chcieli mieć nic wspólnego z tą nieudaną ustawą. Ubolewam nad faktem, iż niektórzy lewicowi politycy naszego regionu nie mogąc pogodzić się z przegraną, atakują od dłuższego czasu polityków prawicy, posługując się prymitywnymi metodami walki politycznej. Zdajemy sobie sprawę, czym jest polityka, ale wzywamy tych wszystkich, którzy bez żadnych uprawnień wydają wyroki, oczerniając przy tym innych obywateli, by mocno zastanowili się nad swym postępowaniem, bowiem wyborcy potrafią prawidłowo ocenić takie zachowania. Raz jeszcze dziękuję naszej regionalnej większości i pozostaję w przekonaniu, że nie odmówi AWS poparcia w wyborach parlamentarnych, abyśmy mogli dokończyć dzieło rozpoczęte w 1980 r. oraz doprowadzić do rekonstrukcji obecnej konstytucji”¹³¹.

16 czerwca 1997 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” powołał Regionalną Komisję Wyborczą NSZZ „Solidarność”. W jej skład weszli: Zbigniew Czarnecki - przewodniczący, Henryk Łupiński - wiceprzewodniczący, Leonard Kozłowski, Mieczysław Marcinowicz, Jan Grochowski - członkowie.

Zarząd Regionu zdecydował także o przedłużeniu kadencji władz związkowych do końca 1997 r.¹³²

W czerwcu ustalono, iż Józef Mozolewski, przewodniczący ZR Białystok NSZZ „Solidarność” i przewodniczący białostockiego AWS, będzie otwierał listę kandydatów AWS do Sejmu z województwa białostockiego. W czternast-

NIE dla bezczelności „NIE”, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 64, s. 2.

¹ „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 61, s. 2.

² Tamże, s. 2.

ce, która z Białostoczczyzny ubiegała się o mandaty sejmowe, znaleźli się Józef Mozolewski - przewodniczący, Krzysztof Jurgiel - prezydent miasta Białegostoku (PC-AWS), Marian Bleharczyk (ZChN), Elżbieta Kaufman-Suszko (Stowarzyszenie Rodzin Katolickich), Czesław Jakubowicz - naczelnik Wydziału Gospodarki Komunalnej w białostockim magistracie (KPN OP), Zbigniew Dembowski (NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych), Waldemar Pawłowski - wiceprzewodniczący Rady Miejskiej (SDP), Marian Lisowski (NSZZ „S” Sokółka), Wiktor Klatkowski - dyrektor Zarządu Mienia Komunalnego (ChDSP), Tadeusz Waśniewski (Prawica Polska), Tadeusz Nazarewicz (NSZZ „S” Siemiatycze), Mirosław Leszek Tołwiński (NSZZ „S” Bielsk Podlaski). Rezerwowymi kandydatami byli: Zdzisław Piekarski (NSZZ „S”), Jan Ambrosiewicz (Prawica Polska) i Zdzisław Cisz (RdR-OP). Zgodnie z ustaleniami dokonanymi na szczeblu krajowym, na białostockiej liście AWS zostali umieszczeni Romuald Szeremietiew i Piotr Krutul.

Do Senatu RP z AWS kandydowali Stanisław Marczuk (w latach 1981—1991 przewodniczący białostockiej „Solidarności”) i Jan Chojnowski - przewodniczący Rady Miejskiej Białegostoku¹³³.

Akcja Wyborcza „Solidarność” w programie wyborczym zobowiązała się do pełnej realizacji krajowego programu wyborczego AWS. Program obejmował problemy ważne dla mieszkańców Białegostoku i Białostoczczyzny. Jego realizacja miała stanowić główne zadanie i zobowiązanie parlamentarzystów AWS. Założono w nim, iż gospodarka regionu powinna sprostać krajowej i zagranicznej konkurencji, a dążeniem parlamentarzystów miało być dążenie do zachowania równowagi między rozwojem społecznym, ekonomicznym i ekologicznym. Postanowiono wspierać przemysł rolno-spożywczy, który ze względu na położenie województwa białostockiego odgrywał pierwszorzędną rolę. Lokalna polityka finansowa i podatkowa miała wspierać rozwój małych i średnich firm, szczególnie współpracujących z rolnictwem. Podkreślano, że rozwój rolnictwa jest koniecznym warunkiem pomyślności regionu, a każde gospodarstwo, bez względu na formę i wielkość powinno mieć szansę rozwoju. W programie dostrzeżono potrzebę stworzenia preferencyjnych kredytów i zwolnień podatkowych, stworzenia rynku hurtowego, ustabilizowania cen. AWS miała ściśle współpracować z organizacjami i samorządem rolniczym, wedle hasła: Nic o wsi bez wsi. Planowano też rozwijać budownictwo mieszkaniowe, gdyż obowiązkiem państwa wg tegoż programu było zapewnienie każdej rodzinie prawa do własnego mieszkania. AWS planowała również rozwój szkolnictwa, zwłaszcza szkolnictwa wyższego. Szczególną uwagę zwrócono na ochronę zdrowia. AWS planowała wprowadzenie systemu ubezpieczeń zdrowotnych zgodnie z projektem NSZZ „Solidarność”, utworzenie Regionalnych Kas Chorzych. Ubezpieczenie miało być powszechne i obowiązkowe. Planowano zagwarantować wolny wybór lekarza i szpitala, bez względu na zamieszkanie. Planowano utworzenie bazy sanatoryjnej w Supraślu. Założono, iż uda się podnieść

Białostocka lista AWS, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 61, s. 3.

zarobki pielęgniarek i lekarzy. W swoim programie AWS uwzględniała też problem powiększającego się bezrobocia. Aby zapobiegać temu zjawisku, postanowiono wspierać lokalne inicjatywy gospodarcze, głównie produkcję materiałów budowlanych, budownictwo mieszkaniowe i przetwórstwo rolno-spożywcze. Planowano wzmocnienie samorządów poprzez reformę administracyjną (zmiana granic województw i stworzenie powiatów). Miały być wzmocnione uprawnienia wymiaru sprawiedliwości, obywatele mieli mieć łatwiejszy dostęp do sądów i prokuratur. Zakładano dofinansowanie kultury, która według kandydatów z listy AWS była podstawowym wyznacznikiem tożsamości narodowej. Środki masowego przekazu miały się nieskrępowanie rozwijać, AWS deklarowała także poszanowanie praw mniejszości narodowych. Planowano zwiększenie środków finansowych na cele socjalne, sport i turystykę. Białostoczczyzna jako region przygraniczny była zainteresowana rozwojem współpracy z sąsiadami¹³⁴. Czas zweryfikował powyższy program wyborczy. Niestety, wiele ambitnych celów, które założyła AWS, nie zostało zrealizowanych, przy innych popełniono poważne błędy.

11 lipca 1997 r. Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wydało oświadczenie, w którym solidaryzowało się z mieszkańcami południa Polski, dotkniętymi katastrofalną powodzią. Związkowcy ubolewali nad postawą rządu RP, który lekceważąco reagował na tragedię i dziwił ich fakt, iż nie ma pieniędzy na pomoc powodzianom, a są na kampanię wyborczą SLD. Prezydium ZR zaapelowało o solidarną pomoc ludzi dobrej woli dla dotkniętych skutkami powodzi na południu Polski.

Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wysłał do Opola transport darów dla powodzian. Powracający związkowcy przywieźli list z serdecznymi podziękowaniami, napisany przez proboszcza parafii, do której trafiły białostockie dary, księdza Franciszka Szelwickiego. Do Zarządu Regionu dotarło pismo od księdza Jana Piłka, proboszcza z parafii Matki Bożej Bolesnej w Nysie, podpisane przez wychowawczynie kolonii, Annę Jacków i Renatę Domagałę-Harmatę z podziękowaniami za zorganizowanie wypoczynku dzieciom z Nysy, dotkniętej kataklizmem powodzi.

Przewodniczący ZR Białystok NSZZ „Solidarność” podziękował mieszkańcom regionu za pomoc okazaną mieszkańcom południowej Polski, którą nawiedziły katastrofalne powodzie. ZR zebrał środki pieniężne w wysokości 113.873,84 zł, jak również inne środki rzeczowe o dużej wartości¹³⁵.

29 sierpnia 1997 r. Minister Pracy Maciej Manicki podpisał rozporządzenie określające podział majątku pomiędzy NSZZ „Solidarność” a OPZZ. Zgodnie z tym rozporządzeniem NSZZ „Solidarność” miała otrzymać cztery obiekty (w tym związkowy budynek administracyjny w Białymstoku). Radość z decyzji ministra wyrazili Stanisław Marczuk i Józef Mozolewski.

Program Akcji Wyborczej „Solidarność” Region Białystok, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 62, s. 7-8.

¹³⁵ *Jedni drugich brzemień noście, „Biuletyn Informacyjny...”, 1997, nr 62, s. 9.*

31 sierpnia 1997 r. podczas obchodów 17. rocznicy porozumień sierpniowych przewodniczący NSZZ „Solidarność”, Marian Krzaklewski, przedstawił 21 postulatów, które miały stanowić 21 głównych zadań dla Polski wchodzącej w XXI wiek. Przedstawiając je, szef „Solidarności” powiedział, iż dzięki wywalczonej wolności nie musimy już realizacji tych zadań postulować - możemy zrealizować je sami. Listę postulatów - zadań otwierała zapowiedź uchwalenia programu pomocy dla rodziny, w tym ustawy o prorodzinnej polityce podatkowej i pomocy dla matek z małymi dziećmi.

We wrześniu Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania wysłała do Kędzierzyna-Koźła transport z darami dla tamtejszych nauczycieli. Z transportem na Opolszczyznę pojechał Zbigniew Czarnecki, który z Zakładów Przemysłu Drzewnego w Hajnówce zawiózł meble i parkiet dla dotkniętych powodzią szkół Kędzierzyna-Koźła.

8 września 1997 r. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w Fabryce Wyrobów Runowych „Biruna” złożyła do Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa gospodarczego. Komisja Zakładowa przeciwna była wejściu „Biruny” do tworzonego przez XII Narodowy Fundusz Inwestycyjny holdingu tekstylnego, obejmującego 7 zakładów pracy skupionych wokół Próchnika. Jak twierdzili związkowcy, fuzja taka polegałaby na ratowaniu słabych zakładów kosztem dobrze prosperującej „Biruny”, a zastosowany drenaż kapitałowy mógł doprowadzić do upadku firmy.

11 września w „Gazecie Współczesnej” ukazał się wywiad z przewodniczącym Zarządu Regionu, Józefem Mozolewskim, który mówił o zbliżających się wyborach parlamentarnych i szansach ugrupowań prawicowych, skupionych wokół AWS. Podkreślił, iż przyszedł czas na to, by prawica przejęła władzę w Polsce.

W połowie września 1997 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” ustalił listy cząstkowe dla oddziałów Zarządu Regionu i miasta Białegostoku wg następującego klucza:

od 1 do 9 delegatów - 1 członek Zarządu Regionu

od 10 do 18 delegatów - 2 członków Zarządu Regionu itd.

Ustalony został także klucz obowiązujący przy wyborach delegatów do Rad Oddziałów Zarządu Regionu - 1 delegat na 15 członków. Komisje liczące od:

1 do 15 członków - 1 delegat

16 do 30 członków - 2 delegatów

31 do 45 członków - 3 delegatów

46 do 60 członków - 4 delegatów

61 do 75 członków - 5 delegatów

76 do 90 członków - 7 delegatów.

Zarząd Regionu ustalił klucz liczbowy obowiązujący przy wyborze Delegatów na Walne Zebranie Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, wg którego mieli być wybierani delegaci lub elektorzy na wybory delegatów na

Wojewódzki Zjazd Delegatów Regionu Białystok. I tak, w organizacjach związkowych liczących :

1-40 członków - 1 elektor na 8 członków

1 - 8 - 1 elektor

9 - 16 - 2 elektorów

17 - 24 - 3 elektorów

25 - 35 - 4 elektorów

33 - 40 - 5 elektorów

1 delegat na 80 członków

41 - 80 - 1 delegat

121 - 160 - 2 delegatów

201 - 240 - 3 delegatów

281 - 320 - 4 delegatów

361 - 400 - 5 delegatów

441 - 480 - 6 delegatów

521 - 560 - 7 delegatów

601 - 640 - 8 delegatów

681 - 720 - 9 delegatów

761 - 800 - 10 delegatów

841 - 880 - 11 delegatów

921 - 960 - 12 delegatów

1001 - 1040 - 13 delegatów

Naturalny okręg wyborczy stanowiły organizacje związkowe zrzeszające od 41 członków wzwyż. Łączony okręg wyborczy tworzyły organizacje związkowe zrzeszające poniżej 41 członków, a po utworzeniu wspólnego okręgu wyborczego elektorzy tych organizacji, reprezentujący od 41 członków wzwyż¹³⁶.

19 września 1997 r. Zarząd Regionu zebrał dary rzeczowe i pieniądze przeznaczone na pomoc powodziom o wartości 1,5 miliarda starych złotych. Jak zadeklarował Józef Mozolewski, nie był to koniec pomocy Związku powodziom z południowej Polski. Ponad 200 osób zaproszono na spotkanie ofiarodawców, którzy pomagali ludziom poszkodowanym przez powódź. Ofiarodawcom z Białostoczczyzny podziękował Wojciech Kierat, wiceprzewodniczący Zarządu Regionu Śląska Opolskiego NSZZ „Solidarność”.

21 września 1997 r. wybory parlamentarne na Białostoczczyźnie wygrała Akcja Wyborcza „Solidarność”, która uzyskała 43% głosów poparcia. Rządzący Sojusz Lewicy Demokratycznej otrzymał 26,6% głosów. Do Senatu z województwa białostockiego wybrani zostali Stanisław Marczuk - były przewodniczący Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, i Jan Chojnowski - były przewodniczący Rady Miejskiej. Do Sejmu weszli: Józef Mozolewski,

Uchwała ZR w sprawie klucza liczbowego obowiązującego przy wyborze Delegatów na Walne Zebranie Delegatów Regionu NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 63, s.3.

Krzysztof Jurgiel, Piotr Krutul, Marian Blecharczyk, Waldemar Pawłowski - wszyscy z AWS. Lewica wprowadziła dwóch swoich przedstawicieli: Włodzimierza Cimoszewicza i Siergieja Plewę.

W kilka dni po wygranych wyborach podczas konferencji prasowej przewodniczący Zarządu Regionu Józef Mozolewski, zaprosił do współpracy z AWS na szczeblu lokalnym przedstawicieli Ruchu Odbudowy Polski i Bloku dla Polski. Oświadczył, iż spotka się z liderami tych ugrupowań i złoży propozycję przystąpienia do AWS. W trakcie konferencji przewodniczący podziękował za pośrednictwem mediów wyborcom, zapewniając, że ich głosy nie będą zmarnowane. Zapowiedział, iż pomimo uzyskania mandatu poselskiego będzie pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” do końca kadencji.

13 października 1997 r. Przewodniczący Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”, Józef Mozolewski, spotkał się z szefem Regionu Mazursko-Podlaskiego OPZZ, Antonim Poźniakiem. Tematem rozmów była sprawa przekazania „Solidarności” budynku przy ulicy M.C. Skłodowskiej 3. W trakcie spotkania stwierdzono, iż przewodniczący OPZZ był przygotowany do formalnego przekazania budynku, natomiast Józef Mozolewski zapewnił, iż nie zamierza podwyższać czynszów najemcom ani wypowiedać umów.

W listopadzie 1997 r. poseł Józef Mozolewski zwrócił się z interpelacją do ministra Emila Wąsacza w sprawie Zakładów Przemysłu Bawełnianego „Fasty” SA w Białymstoku. Wyraził zaniepokojenie postępowaniem Rady Nadzorczej „Fast” (większość stanowili w niej przedstawiciele Narodowych Funduszy Inwestycyjnych). Bierność Rady spowodowała niekorzystną sytuację finansową, a prezes utracił zaufanie załogi. Kolejna interpelacja posła Mozolewskiego dotyczyła białostockiej Fabryki Wyrobów Runowych „Biruna”. Protestował w niej przeciwko próbom utworzenia holdingu wokół Próchnika, w skład którego miała wejść fabryka. Podkreślił, iż zakład jest w dobrej kondycji finansowej, a holding mógł „Birunie” przynieść same straty¹³⁷.

Ugrupowania wchodzące w skład AWS zgłosiły następujące kandydatury na stanowisko wojewody białostockiego: Zdzisław Piekarski - chirurg ze szpitala MSW, dotychczasowy przewodniczący Zespołu Organizacyjnego AWS, Mieczysław Ilkowski - wójt gminy Krypno, Bogusław Dębski - przewodniczący klubu „Jedność”, członek Zarządu Miasta, Elżbieta Kaufman-Suszko - radna klubu „Jedność”, przewodnicząca Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Białostockiej.

8 grudnia 1997 r. podczas kolejnego posiedzenia Białostocka Rada Regionalna AWS przesłuchiwała kandydatów na stanowisko wojewody białostockiego, zgłoszonych przez ugrupowania wchodzące w skład akcji: Bogusława Dębskiego, Mieczysława Ilkowskiego, Elżbietę Kaufman-Suszko i Tadeusza Januszewskiego (zgłoszonego przez senatora Stanisława Marczyka). Krystynę Łukaszuk poparła białostocka „Solidarność”, a Bogusława Dębskiego ugrupowania wchodzące w skład Białostockiego Porozumienia Prawicy.

„Biuletyn Informacyjny...” 1997, nr 64, s. 4.

W kilka dni później Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Janusz Tomaszewski zwrócił się do Sejmiku Samorządowego Województwa Białostockiego o zarekomendowanie Krystyny Łukaszuk na stanowisko wojewody¹³⁸.

13 grudnia 1997 r. kilkaset osób wzięło udział w marszu milczenia, który przeszedł ulicami Białegostoku. W ten sposób upamiętniono szesnastą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. Marsz poprzedziła Msza święta w kościele św. Rocha, odprawiona przez ks. Stanisława Andrukiewicza, kapelana białostockiej „Solidarności”. W wygłoszonej homilii ksiądz Andrukiewicz, nawiązując do zwycięstwa AWS we wrześniowych wyborach parlamentarnych, zaapelował o jego utrzymanie. Po Mszy świętej ulicą Lipową przeszedł pochód ze świecami pod pomnik księdza Jerzego Popiełuszki. Marsz zorganizował Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” na pamiątkę spacerów, które w stanie wojennym odbywały się w porze dziennika telewizyjnego. Wzięło w nim udział kilkaset osób, wśród nich m.in. Józef Mozolewski - przewodniczący ZR, Krzysztof Jurgiel, Marian Blecharczyk, Waldemar Pawłowski - posłowie, Krystyna Łukaszuk. Robert Targoński, lider białostockiej Ligi Republikańskiej, wręczył posłowi Józefowi Mozolewskiemu klatkę z zamkniętym wewnątrz zdjęciem generała Wojciecha Jaruzelskiego. Zaapelował do parlamentarzystów AWS o ukaranie sprawców stanu wojennego¹³⁹.

27 stycznia 1998 r. w Łodzi odbyło się posiedzenie Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Związkowcy omawiali codzienne sprawy nurtujące „Solidarność”. Region Białystok reprezentował Stanisław Wiśniewski, który stwierdził, iż Związek musi zadbać o spełnienie obietnic wyborczych danych społeczeństwu przez rząd Jerzego Buzka.

Pod koniec stycznia 1998 r. dwaj białostoccy posłowie AWS, Krzysztof Jurgiel i Marian Blecharczyk, wystosowali do ministra spraw zagranicznych interpelację dotyczącą utrudnień w przekraczaniu przez cudzoziemców wschodniej granicy RP. Podkreślili w nim, że taka sytuacja spowoduje zagrożenie bytu kupców, dla których głównym źródłem utrzymania był handel zagraniczny. Przy ulicy Kawaleryjskiej w Białymstoku działał największy bazar po wschodniej stronie Wisły. Znajdowało na nim pracę ponad 3 tys. osób. Jak pisali dalej posłowie, od początku roku ruch graniczny zmalał prawie o 80%. Wielu handlujących na bazarze nie otwierało straganów. Posłowie wskazali Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które nie określiło skutków ograniczenia ruchu

Krystyna Łukaszuk, z zawodu inżynier budownictwa lądowego, działała w podziemnej „Solidarności”. Pracowała m.in. w PKP, Spółdzielni Mieszkaniowej „Elemencie”, a w latach 1992-1993 była zastępcą dyrektora Wydziału Polityki Gospodarczej i Przekształceń Własnościowych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. W Zarządzie Regionu NSZZ „Solidarność” była kierowniczką działu szkoleń ZR. Była też przewodniczącą Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy ZR w Białymstoku, zob.: (RR), *Nasz wojewoda*, „3iuletyn Informacyjny” ... 1997, nr 65, s. 5.

¹³⁹ (RR), *Marsz milczenia*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 65, s. 4.

pomiędzy Polską a jej wschodnimi sąsiadami, jako winne takiego stanu rzeczy .

25 lutego 1998 r. Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, na podstawie głosów oburzenia białostoczan, wystąpiło do Rady Miejskiej z protestem przeciwko uchwale z 24 listopada 1997 r. w sprawie wysokości podatku od środków transportowych. Uchwała Rady Miejskiej mogła spowodować wzrost cen usług i towarów, a także przyczynić się do pomniejszenia dochodów mieszkańców Białegostoku oraz wzrostu bezrobocia¹⁴¹.

11 marca białostoccy kupcy zbierali na Targowisku Miejskim podpisy pod wnioskiem do premiera Jerzego Buzka o odwołanie wojewody Krystyny Łukaszuk. Związkowcy zarzucili wojewodzie brak zainteresowania mieszkańcami Białegostoku. Ponadto poczuli się dotknięci wypowiedziami wojewody, która była przeciwnikiem akcji handlowców, protestujących wobec nowych zasad przekraczania granicy przez obywateli Rosji i Białorusi. Ich zdaniem, nie służyło to interesom kupców i mieszkańców Białegostoku.

18 marca 1998 r. grupa posłów reprezentujących województwa: białostockie, łomżyńskie, suwalskie zwróciła się prośbą do premiera Jerzego Buzka o uwzględnienie w projektowanym podziale kraju na 12 województw powiatów Ełk, Olecko, Gołdap i Pisz w granicach Ziemi Białostockiej¹⁴².

6 kwietnia Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zdecydowanie przeciwstawiło się działaniu tych, którzy kwestionowali kompetencje i sprawność działania wojewody białostockiego Krystyny Łukaszuk. Zarząd potwierdził swoje poparcie wojewodzie Krystynie Łukaszuk¹⁴³.

27-28 czerwca 1998 r. trwały obrady IX Walnego Zebrania Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”. Rozpoczęły się od Mszy świętej odprawionej w kościele Św. Kazimierza. Potem w hali Włókniarza zebrało się 220 delegatów, reprezentujących 20 tysięcy członków „Solidarności” w Regionie Białostockim. Honorowym gościem IX WZD był premier Rzeczypospolitej Polskiej Jerzy Buzek. W wystąpieniu premier powiedział, że z powodu wielu zajęć nie mógł wziąć udziału w regionalnych zebraniach delegatów NSZZ „Solidarność”, zrobił jednakże wyjątek: przebywając w Białymstoku, nie mógł odmówić białostockiej „Solidarności” i jest to jedyne Walne Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność”, w którym postanowił wziąć udział. Delegaci i goście WZD w pytaniach skierowanych do premiera poruszali wiele spraw i problemów, jakie nurtowały społeczeństwo i z jakimi borykała się NSZZ „Solidarność”. Dyskutowano m.in. o reformie systemu ubezpieczeń społecznych, walce z bezrobociem, obsadzie rad nadzorczych spółek skarbu państwa. W imieniu Krajowej Sekcji Branżowej Przemysłu Płyt, Sklejek i Zapłek NSZZ „Solidarność” Eugeniusz Formejster wręczył premierowi uchwałę sekcji w sprawie

Białostoccy posłowie interpelują w sprawie ruchu granicznego, „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 66, s. 2.

¹⁴¹ *Stanowisko Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w sprawie zamierzonych podwyżek cen stawek czynszu i usług komunalnych, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 65, s. 3.*

¹⁴² *W sprawie powiatów, „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 68, s. 2.*

¹⁴³ *„Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 68, s. 2.*

ochrony tego przemysłu przed zagraniczną konkurencją. Jędrzej Łucyk wręczył premierowi foldery Supraśla i zapewnił, iż mieszkający tam katolicy i prawosławni żyją w zgodzie i nie są prawdziwie powtarzane na łamach prasy informacje o napięciach w tej społeczności. Kończąc premier Jerzy Buzek podziękował za zaproszenie i podkreślił wagę tego spotkania ze względu na potrzebę zapoznania się z uwagami dotyczącymi oceny prac rządu, często krytycznymi ze strony „Solidarności”, a także podziękował za ciepło i zrozumienie płynące ze strony białostockiej „Solidarności”.

Następnie ustępujący przewodniczący Józef Mozolewski złożył sprawozdanie, w którym podkreślił wzrost liczebności NSZZ „Solidarność” za jego kadencji, a także coraz skuteczniejsze interwencje w obronie praw pracowniczych. Po sprawozdaniu nastąpiło głosowanie na przewodniczącego Zarządu Regionu. Zgłoszono trzy kandydatury: Krzysztofa Jurgiel - Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w Urzędzie Miejskim, Kazimierza Rogaczewskiego - zgłoszonego przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” w Instalalu, i Józefa Mozolewskiego, zgłoszonego przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” w ZNTK i „Eltorze”. Krzysztof Jurgiel wycofał swoją kandydaturę jeszcze przed głosowaniem. W szranki stanęli Józef Mozolewski i Kazimierz Rogaczewski. Józef Mozolewski wygrał zdecydowaną większością głosów (uzyskał 134 głosy), jego konkurent - 44 głosy¹⁴⁴.

Związkowcy zgromadzeni na IX WZD przyjęli uchwałę programową następującej treści:

„Delegaci Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Białostok NSZZ „Solidarność” wierni ideałom i wartościom takim, jak: prawda, patriotyzm, szacunek dla godności ludzkiej i wolności, potwierdzają wolą budowania stosunków społecznych w oparciu o Społeczną Naukę Kościoła. Uznają za swój obowiązek skuteczną obronę interesów pracowników, członków NSZZ „Solidarność” i ich rodzin. Potwierdzają również wolą dokończenia przemian zapoczątkowanych w 1980 r., które zostały okupione cierpieniem i krwią naszych koleżanek i kolegów.

Kierunki działania:

Obrona interesów pracowniczych członków związku i ich rodzin.

Współpraca z partiami pravicowymi wywodzącymi się z „Solidarności”, a w szczególności z Ruchem Społecznym Akcja Wyborcza „Solidarność” w zakresie:

*reformy państwa,
uwłaszczenia społeczeństwa,
lustracji i dekomunizacji,
reformy oświaty,
reformy służby zdrowia,
ubezpieczeń społecznych,*

Nowa kadencja rozpoczęta. IX WZD Regionu Białostok NSZZ „S” wyłoniło nowe władze; także M. Markowski, Premier na IX WZD, „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 70/71, s. 1-6.

wprowadzania polityki prorodzinnej.

Dokończenie przemian zapoczątkowanych w 1980 r. wymaga czynnego zaangażowania się Zarządu Regionu w budowę partii politycznej, do czego zobowiązuje uchwała Zjazdu Krajowego, powołująca RS A WS. Do chwili rozpoczęcia samodzielnego działania RS A WS, którego zadaniem jest reprezentowanie interesów Związku „Solidarność” na scenie politycznej, Zarząd Regionu powoła Radę Polityczną do współdziałania przy budowie silnej partii.

Profesjonalizm i doradztwo związkowe w Zarządzie Regionu oparte będzie na zespołach eksperckich, powołanych na bazie Biura Negocyjno-Konsultacyjnego, a ich zadaniem będzie doradztwo w zakresie ekonomii i prawa. Zadaniem Związku jest skuteczna obrona praw pracowniczych poprzez bezpośrednią pomoc organizacjom związkowym i sekcjom branżowym oraz współpraca z lokalnymi władzami samorządowymi i rządowymi różnych szczebli.

Walne Zebranie Delegatów uznaje ogromną rolę szkoleń związkowych, opartych na profesjonalnym Dziale Szkoleń Zarządu Regionu oraz Komisji Krajowej. Szkolenia w krótkim czasie powinny dać komisjom zakładowym dużą wiedzę z zakresu działalności związkowej, negocjacyjnej, ekonomicznej i prawnej. Warunkiem koniecznym do zrealizowania tych celów jest utworzenie bazy lokalowej, zwiększenie ilości czynnych nauczycieli związkowych oraz utworzenie funduszu szkoleń.

Zwiększenie liczby członków związku wymaga stosowania nowoczesnych metod rekrutacji oraz powołania osób odpowiedzialnych za pozyskiwanie członków, których prace będą skoordynowane z odpowiednikiem na szczeblu zakładowym i krajowym

Ważnym elementem działalności związkowej jest skuteczna informacja. W wydawanym od lat „Biuletynie Informacyjnym” Zarządu Regionu należy udoskonalać oraz wykorzystywać nowoczesne metody szybkiego przekazywania informacji z pomocą techniki komputerowej i Internetu.

Pozyskiwanie ludzi młodych do Związku umożliwi:

- bezpośrednie spotkania,
- organizowane imprezy młodzieżowe,
- możliwość działalności politycznej.

Powinno to w krótkim czasie zaowocować zrozumieniem roli, jaką odgrywała, odgrywa i odgrywać będzie „Solidarność” w demokratycznym państwie.

Efektywna realizacja zadań związkowych przez Zarząd Regionu wymusza aktywne pozyskiwanie i ekonomiczne gospodarowanie funduszami związku oraz dyscyplinę finansową. Walne Zebranie Delegatów uznaje za niedopuszczalne nierzetelne odprowadzanie składek członkowskich przez komisje zakładowe do Zarządu Regionu. Jednocześnie zaleca się Zarządowi Regionu dalsze, aktywne poszukiwanie innych źródeł finansowania.

Walne Zebranie Delegatów zobowiązuje wszystkich członków władz NSZZ „Solidarność” Regionu Białostok do czynnego udziału we wszystkich posiedzeniach władz statutowych Związku. Etatowych pracowników Związku zobowiązu-

je się do skutecznej organizacji pracy w podległych im działach i zespołach. W celu realizacji tych działań zobowiązuje się Zarząd Regionu do powołania zespołów problemowych, które przedłożą wyniki swoich prac pod oceną Związku na najbliższym Walnym Zjeździe Delegatów. Jednocześnie Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wyraża przekonanie, iż wszyscy członkowie związku będą czynnie uczestniczyć w realizacji uchwały programowej bieżącej kadencji”.

IX WZD udzielił ustępującemu Zarządowi absolutorium, ustalił stałą listę delegatów na kadencję 1998 - 2002 w liczbie 232 delegatów, Zarząd Regionu miał liczyć 30 osób plus przewodniczący, Komisja Rewizyjna - 7 członków, a Prezydium Zarządu Regionu 10 członków plus przewodniczący.

IX Walny Zjazd Delegatów Regionu Białystok wyłonił nowe władze Regionu Białystok w następującym składzie:

Przewodniczący Zarządu Regionu - Józef Mozolewski

Członkowie Zarządu Regionu: Tadeusz Adamski, Danuta Busłowska, Zbigniew Brożek, Jerzy Grodzki, Cezary Janucik, Andrzej Jakubowski, Jacek Jarmołowicz, Leonard Kozłowski, Jan Kulikowski, Jadwiga Krukowska, Jerzy Lach, Jędrzej Łucyk, Sławomir Łukaszewicz, Józef Nowak, Tadeusz Sosnowski, Marek Stachurski, Eugeniusz Stepańczuk, Krzysztof Teodoruk, Krystyna Wasiluk, Leszek Zubrzycki, Zbigniew Czarnecki, Henryk Łupiński, Marek Sobociński, Krzysztof Linka, Eugeniusz Formejster, Piotr Czarnecki, Marian Zajkowski, Józef Poźniak, Kazimierz Radzajewski, Bogdan Zagubin.

Komisja Rewizyjna: Janusz Wyszynski, Witold Gąsowski, Marian Koszkiewicz, Renata Kryńska, Lech Magrel, Jan Suszczyński, Anna Wojtan.

Delegaci na Krajowy Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”: Danuta Busłowska, Bogusław Dębski, Eugeniusz Formejster, Jerzy Grodzki, Jerzy Lach, Józef Mozolewski, Bogusław Zapolnik¹⁴⁵.

Telegramy z życzeniami owocnych obrad przysłały partie wchodzące w skład AWS, z partii nie związanych tym układem politycznym życzenia takie przysłał tylko Ruch Odbudowy Polski.

10 lipca 1998 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w głosowaniu tajnym wybrał skład osobowy Prezydium ZR, łącznie z funkcjami zaproponowanymi przez przewodniczącego Zarządu Regionu, w składzie: Józef Mozolewski - przewodniczący, Jerzy Lach - wiceprzewodniczący, Eugeniusz Stepańczuk - wiceprzewodniczący, Zbigniew Czarnecki - sekretarz, Krzysztof Teodoruk, Cezary Janucik, Leonard Kozłowski, Eugeniusz Formejster, Jan Kulikowski, Jędrzej Łucyk - członkowie. Zarząd Regionu odwołał członków Rady Nadzorczej z ramienia ZR w spółce „Kresy” BG w osobach: Danuty Dakowicz, Krzysztofa Teodoruka i Zbigniewa Brożka. Na ich miejsce powołał Stanisława Wiśniewskiego, Krzysztofa Teodoruka i Tadeusza Sosnowskiego. Odwołani

¹⁴⁵ IX Walne Zebranie Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wyłoniło nowe władze, „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 70/71, s. 4.

zostali przedstawiciele ZR w Regionalnej Radzie Akcji Wyborczej „Solidarność” w osobach: Józefa Mozolewskiego, Stanisława Wiśniewskiego, Krzysztofa Jurgieła, Danuty Dakowicz, Jana Kulikowskiego, Henryka Łupińskiego, Zbigniewa Czarneckiego, Eugeniusza Stepańczuka, Zdzisława Piekarskiego, Jędrzeja Łucyka. Na ich miejsce powołano: Józefa Mozolewskiego, Stanisława Wiśniewskiego, Jerzego Lacha, Henryka Łupińskiego, Zbigniewa Czarneckiego, Krzysztofa Teodoruka, Cezarego Janucika, Marka Stachurskiego, Piotra Czarneckiego. Powołany został Zespół Koordynacyjny Regionalnej Rady AWS w Białymstoku, w składzie: Józef Mozolewski, Eugeniusz Stepańczuk, Jerzy Lach, Stanisław Wiśniewski, Henryk Łupiński, Krzysztof Teodoruk¹⁴⁶.

10 lipca 1998 r. przedstawiciele NSZZ „Solidarność” i Zurich Group podpisali umowę w sprawie utworzenia Powszechnego Towarzystwa Emerytalnego Zurich - Solidarni SA oraz spółki dystrybucyjnej Solidarni-Zurich sp. z o.o. na zasadzie partnerstwa (po 50%), przy czym za stronę inwestycyjną odpowiadał Zurich Group, natomiast za dystrybucję „Solidarność”.

W cztery dni później odbyło się zebranie sprawozdawczo-wyborcze Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” Oddział w Grajewie. Na przewodniczącą wybrano Krystynę Giczko, jej I zastępcą został Zygmunt Kosobudzki, II zastępcą - Andrzej Jęczelewski. Wybrano Radę Oddziału w osobach Eugeniusza Formejstera, Zdzisława Kondraciuka.

8 sierpnia 1998 r. w siedzibie Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” odbyło się spotkanie władz Ruchu Społecznego Akcji Wyborczej „Solidarność” z przewodniczącymi struktur regionalnych. Tematem obrad były nadchodzące wybory samorządowe. Przedstawiciele NSZZ „Solidarność” opowiedzieli się za utrzymaniem struktur AWS i dominującej roli Związku.

17 sierpnia 1998 r. Józef Polkowski - szef komitetu wyborczego AWS, spotkał się z przedstawicielami komitetów regionalnych koordynujących działania AWS z przyszłego województwa podlaskiego. Dyskutowano nad nazwą, jaką miał przyjąć AWS podczas przyszłej kampanii wyborczej do władz samorządowych. Władze krajowe AWS zaleciły, by to ugrupowanie startowało pod jedną listą. Białostocka prawica chciała wystartować jednak pod listą AWS Jedność - Dobro Wspólne. Józef Mozolewski oświadczył, iż wystąpi do Mariana Krzaklewskiego, by zgodził się na nazwę proponowaną przez przedstawicieli białostockiej prawicy.

25-26 września 1998 r. w Jastrzębiu-Zdroju odbył się X Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Związkowcy przyjęli, iż podstawowym zadaniem „Solidarności” jest ochrona godności ludzi pracy i troska o utrzymanie, a w miarę rozwoju gospodarczego państwa, podnoszenie jakości oraz poziomu materialnego życia i ich rodzin, a także zapewnienie możliwości awansu w strukturze społecznej. Krajowy Zjazd Delegatów uznał, iż najważniejszymi celami Związku w obecnej kadencji było:

- upowszechnienie własności poprzez uwłaszczenie społeczeństwa,
- wzrost wynagrodzeń realnych,

- ochrona rodzin przed ubóstwem,
- redukcja bezrobocia,
- zapewnienie powszechnego dostępu do usług medycznych, oświaty i kultury,
- zapewnienie godziwych świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Przewodniczącym Komisji Krajowej został ponownie Marian Krzaklewski. W skład KK z Regionu Białystok weszli Jerzy Lach i Józef Mozolewski¹⁴⁷.

11 października 1998 r. Akcja Wyborcza „Solidarność” wygrała wybory do białostockiej Rady Miejskiej. W nowej kadencji zapewniła sobie 29 mandatów na 50 możliwych, co dawało jej bezwzględną większość i samodzielne rządzenie miastem. Frekwencja w Białymstoku wyniosła 39,95%.

16 listopada 1998 r. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wyraził zdecydowany sprzeciw wobec polityki prowadzonej przez firmy zarządzające w spółkach parterowych, prowadzonej przez firmy zarządzające w spółkach NFI z terenu województwa podlaskiego. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „S” zwrócił się do posła Józefa Mozolewskiego o złożenie interpelacji poselskiej do premiera RP i Ministra Skarbu RP jako częściowego udziałowca w spółkach parterowych o zbadanie sytuacji panującej w NFI. ZR zaapelował do komisji zakładowych spółek parterowych NFI z terenu Regionu Białystok o podjęcie działań w celu obrony pracowników w swoich zakładach pracy poprzez negocjacje, akcje protestacyjne, do strajku włącznie. ZR zadeklarował pomoc w prowadzeniu negocjacji lub mediacji w sprawach spornych.

25 listopada Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w ZPB „Fasty” zaapelowała do radnych białostockiej Rady Miejskiej o wstrzymanie się z podwyżkami czynszów w mieszkaniach komunalnych, cen biletów komunikacji miejskiej oraz opłat za wodę. W swym piśmie związkowcy stwierdzili, że wielu białostoczian otrzymuje wynagrodzenie poniżej średniej krajowej. Apel podpisał przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” w „Fastach”, Edward Pietrowcew¹⁴⁸.

Zmiany ustrojowe końca lat dziewięćdziesiątych przyniosły nowe podziały administracyjne kraju. Ustawa z 5 czerwca 1998 o samorządzie powiatowym¹⁴⁹ przywracała powiaty jako lokalną wspólnotę samorządową. W myśl artykułu 91 wzmiankowanej Ustawy miastem na prawach powiatu było miasto liczące więcej niż 100 tys. mieszkańców oraz miasto, które przestało być siedzibą wojewody z dniem 31 grudnia 1998 r.

Ustawą z 13 października 1998 r.¹⁵⁰ województwo podlaskie podzielono na 17 powiatów, w tym 3 grodzkie. Połączono województwa białostockie, łomżyńskie i suwalskie. W skład nowo utworzonego województwa podlaskiego weszły gminy z dawnych powiatów: białostockiego, bielskiego, dąbrowskiego, hajnowskiego, łapskiego, monieckiego, siemiatyckiego, sokolskiego¹⁵¹.

¹⁴⁷ „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 73, s. 2-3.

¹⁴⁸ Tamże, 1998 nr 72, s. 2.

¹⁴⁹ Dz. U. Nr 91, poz. 578.

¹⁵⁰ Dz. U. Nr 133, poz. 232.

¹⁵¹ Ks. W. Jemielity, *Podziały administracyjne w województwie białostockim w latach 1919-1990*, „Białostoczczyna” 1993, nr 2, s. 71.

29 listopada 1998 r. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w „Biaziecie” SA zwróciła się do ministra skarbu państwa o bliższe zainteresowanie się „Biazetem”, w którym skarb państwa posiadał 38% udziałów. Związkowcy zaprotestowali przeciwko przekształceniu (przez Zarząd) „Biazetu” w spółkę „Biazet” Elektroniki Indukcji i redukcji pracowników. Oświadczenie to podpisał przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w „Biazecie”, Zbigniew Brożek.

3 grudnia 1998 r. Sejm znowelizował rządowy projekt ustawy w sprawie zwrotu majątku utraconego przez NSZZ „Solidarność” w czasie stanu wojennego. Za jego przyjęciem głosowało 234 posłów, 132 (głównie z SLD) było przeciw, 15 wstrzymało się od głosu. Nowelizacja była konieczna, aby umożliwić realizację ustawy z 1990 r. i jej nowelizacji z 1996 r., która nałożyła na budżet państwa jednoznaczny obowiązek zwrotu majątku związkom zawodowym.

13 grudnia 1998 r., w 17. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego, odprawiona została uroczysta Msza święta w kościele św. Rocha. W uroczystościach wzięli udział członkowie „Solidarności” na czele z przewodniczącym Zarządu Regionu Józefem Mozolewskim, przedstawiciele władz miejskich i wojewódzkich, poczty sztandarowe komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” z poszczególnych zakładów pracy. Homilię wygłosił kapelan „Solidarności”, ksiądz Stanisław Andrukiewicz, który podkreślił, iż należy pamiętać o wydarzeniach 13 grudnia 1981 r., a sprawcom tamtych wydarzeń należy wybaczyć tylko wtedy, kiedy przyznają się do winy i zadośćuczynią krzywdom, które wyrządzili działaczom „Solidarności”. Na zakończenie uroczystości jej uczestnicy przeszli w marszu milczenia z kościoła św. Rocha pod pomnik ks. Jerzego Popiełuszki, by złożyć wieńce i kwiaty.

Następnego dnia Białostocka Rada Miejska przyjęła stanowisko w sprawie potępienia twórców stanu wojennego. Przeciwko jego przyjęciu głosował tylko Jerzy Jamiołkowski, znany działacz NSZZ „Solidarność”, internowany przez komunistyczne władze w okresie stanu wojennego, radny BKS Lewica i Niezależni. Z wnioskiem o przyjęcie stanowiska w sprawie potępienia twórców stanu wojennego wystąpił przewodniczący radnych AWS-Jedność-Dobro Wspólne, Bogusław Dębski. Przeciwko takiemu nazwaniu tego apelu oponował Józef Maliszewski.

6 stycznia 1999 r. w ramach ogólnopolskiej akcji protestacyjnej zorganizowanej przez Federację NSZZ Przemysłu Lekkiego, na budynku „Fast” pojawiła się flaga. Flagi takie zawisły wcześniej również na innych przedsiębiorstwach przemysłu lekkiego województwa podlaskiego, m.in. w Zakładach Przemysłu Wełnianego im. Emilii Plater w Wasilkowie i zambrowskim Zamteksie.

7 stycznia 1999 r. w ramach reformy administracyjnej Polski Oddział Regionu Mazowsze NSZZ „Solidarność” w Łomży podjął decyzję o pozostaniu w dotychczasowych strukturach Mazowsza. Oświadczenie takie podpisał przewodniczący Oddziału, Andrzej Kurpiewski.

8 stycznia Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w BZPB „Fasty” zwróciła się do Klubu Parlamentarnego AWS i innych ugrupowań prawicowych o podjęcie działań na rzecz obrony przemysłu tekstylnego. Związkowcy prosili o możliwość pójścia na wcześniejsze emerytury pracowników, którzy przepracowali 35 i 40 lat. Zwrócono przy tym uwagę, iż nie został zrealizowany program wsparcia „Fast” przez Narodowy Fundusz Inwestycyjny „Fortuna” SA. List ten otrzymał również premier Jerzy Buzek.

12 stycznia 1999 r. przewodniczący Józef Mozolewski spotkał się z działaczami Zarządu Regionu „Pojezierze” NSZZ „Solidarność”. Mówiono o funkcjonowaniu związków w warunkach podziału terytorialnego kraju. Panowała opinia, iż „Pojezierze” zostanie rozparcelowane pomiędzy Białystok i Olsztyn.

20 lutego 1999 r. w gmachu dawnego Komitetu Wojewódzkiego PZPR odbył się 10. Zjazd Delegatów Regionu „Pojezierze NSZZ „Solidarność”. Spośród 223 delegatów na Zjeździe pojawiło się 117, co dało kworum. Zdzisław Koncewicz pełniący obowiązki przewodniczącego Zarządu Regionu dokonał oficjalnego otwarcia Zjazdu. Sprawozdania z działalności za ostatnie pół roku złożył Dariusz Ciszewski - były przewodniczący (w czasie Zjazdu pełnił funkcję wicemarszałka Sejmiku Samorządowego). Następnie D. Ciszewski zgłosił wniosek o rozwiązanie „Pojezierza”. W pierwszym głosowaniu wniosek Ciszewskiego przepadł, gdyż takiemu rozwiązaniu sprzeciwili się działacze z Suwałk. Józef Mozolewski zaapelował o poparcie wniosku D. Ciszewskiego i rozwiązanie „Pojezierza”. Obiecał też, iż w Suwałkach utworzony zostanie oddział białostockiej „Solidarności”, w którym będą pracowali: prawnik i ekonomista a 5 miejsc w białostockim Zarządzie Regionu zostanie przeznaczonych dla suwalskich związkowców. Jerzy Langer - przedstawiciel Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” wyjaśnił, że majątek „Pojezierza” przejmie KK. Po apelu J. Mozolewskiego głosowanie powtórzono. Tym razem związkowcy zdecydowali się rozwiązać Region „Pojezierze”. Za takim rozwiązaniem głosowało 74 delegatów, 36 było przeciw, 4 wstrzymało się od głosu. Tak więc „Pojezierze” przestało istnieć¹⁵². Organizacje związkowe działające w powiatach suwalskim, augustowskim i sejneńskim przeszły do Regionu Białystok. Komisje Zakładowe z Giżycka, Pizsa, Ełku oraz Olecka - do Regionu Olsztyn. Jarosław Zieliński, który prowadził obrady, nakazał wyprowadzić sztandar Regionu, który miał być przekazany do Muzeum „Solidarności”, znajdującego się na Jasnej Górze w Częstochowie¹⁵³.

21 lutego 1999 r. powołano Komitet Budowy Pomnika Panoramy Katyńskiej w Białymstoku. Z inicjatywą budowy wystąpił przewodniczący białostockiej „Solidarności” Józef Mozolewski. Budowa Panoramy Katyńskiej miała odzwierciedlać ogrom zbrodni dokonanych na polskich oficerach w Katyniu,

¹⁵² *Uchwała Komisji Krajowej nr 646/99 w sprawie wyrejestrowania Regionu Pojezierze i zmiany zasięgu działania Regionów Białostockiego oraz Warmińsko-Mazurskiego, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 77, s. 2.*

¹⁵³ *I. Sewastianowicz, Pożegnalny bigos. Delegaci postanowili rozwiązać Region „Pojezierze”, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 36 z 22 II, s. 9.; także T. Kubaszewski, Jedyne słuszna siła. Region „Pojezierze” przestało istnieć, „Kurier Poranny” 1999, nr 48 z 26 II, s. 3.*

Charkowie i Miednoje. Wstępny projekt obiektu wykonał znany białostocki artysta Dymitr Grozdeu. Pomnik planowano postawić w pobliżu kościoła Św. Ducha na osiedlu Piasta lub w centrum miasta, w pobliżu Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu w Białymstoku¹⁵⁴.

24 lutego 1999 r. w wypadku drogowym, w miejscowości Wysokie koło Korycina, zginął ksiądz kanonik Stanisław Andrukiewicz - kapelan „Solidarności” i Sybiraków, proboszcz parafii rzymskokatolickiej Ducha Świętego przy ulicy Piastowskiej w Białymstoku. W związku z tragiczną śmiercią księdza Stanisława Andrukiewicza Prezydium Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” ogłosiło w Związku żałobę poprzez wywieszenie flag z kirem.

26 lutego odbyły się uroczystości pogrzebowe ks. Stanisława Andrukiewicza. Mszy pożegnalnej przewodniczył metropolita białostocki, arcybiskup Stanisław Szymecki. Homilię wygłosił ordynariusz połowy Wojska Polskiego Leszek Sławoj Głódź. Przypomniął sylwetkę zmarłego kapłana, jego zaangażowanie w sprawy weteranów, Sybiraków, Rodziny Katyńskiej. To przy kościele Ducha Świętego stanął pomnik Nieznanego Sybiraka. Biskup Głódź zachęcał białostockie władze, by nazwały jedną z ulic Białegostoku imieniem ks. Andrukiewicza¹⁵⁵.

26 lutego w siedzibie ROP w Białymstoku spotkali się represjonowani i internowani działacze NSZZ „Solidarność” w stanie wojennym. Na spotkanie przybyło około 30 osób, reprezentujących różne opcje polityczne. Wszyscy zastanawiali się, dlaczego są dwie „Solidarności”: NSZZ i „S 80”. W ostrych słowach skrytykowano działania Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” i jego przewodniczącego Józefa Mozolewskiego. Nie szczędzono także słów krytyki pod adresem prawicowej koalicji rządzącej Białymstokiem. Internowani i więzieni działacze białostockiej „Solidarności” postanowili założyć związek, który dbałby o ich prawa, głównie socjalne¹⁵⁶.

1 kwietnia 1999 r. weszła w życie uchwała Komisji Krajowej dotycząca wyrejestrowania Regionu „Pojezierze” i zmiany zasięgu działania Regionów Białostockiego i Warmińsko - Mazurskiego. Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”, działając na podstawie Statutu NSZZ „Solidarność” i na wniosek X Walnego Zebrania Delegatów Regionu Pojezierze, postanowiła wyrejestrować Region „Pojezierze” z Krajowego Rejestru Regionów oraz zmienić zasięg działania Regionu Białostockiego, rozszerzając jego obszar o powiaty: augustowski, sejneński, suwalski. Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” wpisał komisje zakładowe z powiatów Suwałki, Sejny i Augustów do rejestru Regionu Białystok. Powołał także 3 okręgi wyborcze obejmujące swym zasięgiem powiaty: Suwałki, Sejny i Augustów, w celu przeprowadzenia wyborów delegatów do rad oddziałów, elektorów, delegatów na WZD Regionu Białystok i zobowiązał te komisje zakładowe do przeprowadzenia wyborów, zgodnie z obowiązującym kluczem wyborczym w Regionie Białystok, do 30 czerwca 1999 r.

„Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 76, s. 3.

Pożegnanie księdza Andrukiewicza, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 77, s. 8.
Autor uczestniczył w tym spotkaniu.

Do inwentaryzacji i podziału majątku po byłym Regionie „Pojezierze” Prezydium ZR powołało zespół w składzie: Józef Mozolewski, przewodniczący ZR, Henryk Łupiński, skarbnik ZR, i Zbigniew Czarnecki, sekretarz ZR. Tym samym związek wzbogacił się o 3 tys. członków zrzeszonych w 64 komisjach zakładowych¹⁵⁷.

Przy podziale terytorialnym nie obeszło się bez konfliktów. Do momentu wprowadzenia zmian terytorialnych Rzeczypospolitej Polskiej zambrowska „Solidarność” działała w strukturach Regionu Mazowsze, który nie chciał wyrazić zgody na przejście tych komisji do Białegostoku. Większość działających komisji zakładowych NSZZ „Solidarność” w Zambrowie opowiedziała się za przystąpieniem do Regionu Białystok. Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność” chcąc zapobiec dalszym sporom powołała zespół w składzie Jerzy Langer - Zastępca Przewodniczącego KK, Jerzy Lach - członek KK, Bogusław Olszewski - członek KK. Zadaniem zespołu była analiza sytuacji w powiecie zambrowskim w związku z kontrowersjami, dotyczącymi wniosku o zmianę zasięgu działania regionów Mazowieckiego i Białostockiego, złożonego do Komisji Krajowej przez organizacje związkowe z terenu powiatu zambrowskiego, który znalazł się w województwie podlaskim¹⁵⁸. Prace tego zespołu doprowadziły do podpisania porozumienia przez Przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok oraz przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Regionu Mazowsze, Jacka Gašiorowskiego, o powołaniu wspólnej reprezentacji przedstawicieli obu regionów. Porozumienie poparli obecni na spotkaniu marszałek województwa podlaskiego Sławomir Zgrzywa i wojewoda podlaski Krysytyna Łukaszuk¹⁵⁹.

W kwietniu zmarł Stanisław Przestrzelski, znany działacz NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie. W 1980 r. był jednym z organizatorów „Solidarności” w Białostockich Zakładach Graficznych, w 1981 r. przewodniczącym MKZ. Aktywnie działał w podziemnej „Solidarności”.

10 kwietnia 1999 r. w sali Wojewódzkiego Ośrodka Animacji Kultury spotkało się kilkadziesiąt osób więzionych, internowanych i represjonowanych przez komunistyczne władze PRL w latach 1980 - 1989. Zebrani postanowili powołać Klub Więzionych, Internowanych, Represjonowanych przez komunistyczne władze. Klub WIR, jak napisano w deklaracji programowej, jest stowarzyszeniem byłych więźniów i działaczy opozycji antykomunistycznej województwa podlaskiego oraz osób czynnie ich wspierających, więzionych, internowanych i represjonowanych za działalność i przekonania w latach 1980-1989 bez względu na reprezentowane przez nich aktualne opcje polityczne. Celem głównym i nadrzędnym Klubu jest integracja jego członków, szczególnie na płaszczyźnie samopomocy wewnątrzrodowiskowej. Organizacja zamierzała osiągać swe cele przez: *„reprezentowanie swych członków oraz występowanie*

„Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 78, s. 2.

¹⁵⁸ *Uchwała KK nr 658/99 w sprawie powołania zespołu do rozpoznania problemu w powiecie zambrowskim*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 79, s. 7.

w ich imieniu i interesie wobec organów władzy i administracji państwowej i samorządowej, jednostek gospodarczych, partii politycznych, krajowych i zagranicznych organizacji społecznych, wyznaniowych, charytatywnych i związków zawodowych, organizowanie i promowanie aktywnego uczestnictwa członków w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym, gromadzenie środków finansowych pochodzących ze składek i ofiar pieniężnych członków Klubu, ofiar pieniężnych innych osób fizycznych i prawnych zarówno z kraju, jak i zagranicy, darowizn i zapisów na rzecz Klubu i z jego działalności statutowej oraz z własnej działalności gospodarczej, organizowanie w ramach posiadanych środków i możliwości działań opiekuńczo-socjalnych na rzecz członków Klubu i innych osób pozostających na ich wyłącznym utrzymaniu, prowadzenie działalności kulturalnej, historyczno-dokumentacyjnej, szeroko rozumianego pośrednictwa i doradztwa oraz akcji informacyjno-propagandowej o działalności i celach stowarzyszenia. Członkami Klubu działającego na terenie województwa podlaskiego mogły być wszystkie osoby, których aktywność i związane z nią represje oraz uciążliwości miały miejsce w latach 1980 - 1989 na terenie województwa oraz spełniają kryteria kwalifikacyjne określone w regulaminie Klubu - bez względu na aktualne miejsce pobytu i zamieszkania". Powołano grupę roboczą, która miała zająć się załatwieniem formalności związanych z rejestracją i dalszą organizacją Klubu WIR, w następującym składzie: Jerzy Jamiołkowski, Longin Kiercul, Józef Nowak, Ryszard Pietruszko i Lesław Wechowski¹⁶⁰.

21 maja 1999 r. odbyły się wybory przewodniczącego Oddziału Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w Czarnej Białostockiej. W zebraniu uczestniczył przewodniczący ZR Białystok NSZZ „S”, Józef Mozolewski. Na przewodniczącego Oddziału wybrano Janusza Gromowskiego - przewodniczącego KZ NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Komunalnym w Czarnej Białostockiej.

22 maja nad brzegiem rzeki Narew w okolicach Tykocina odbyły się VII Regionalne Zawody Wędkarskie o Puchar Przewodniczącego Zarządu Regionu, Józefa Mozolewskiego. Drużynowo poszczególne miejsca zajęli: Fabryka Przyrządów i Uchwytów „Bison-Bial” SA, Zakład Telekomunikacji Białystok, Zakład Energetyczny Białystok, Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Łapach, Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty”, Wodociągi Białostockie, Zarząd Regionu Białystok, Wigierski Park Narodowy. Indywidualnie I miejsce zajął Jarosław Koniuch (Zakład Telekomunikacji w Białymstoku), II - Adam Łapiński (FPiU „Bison-Bial”), III - Roman Leszczuk (Zakład Energetyczny Białystok). Wszyscy zawodnicy otrzymali dyplomy i puchary. Zwycięzcy ponadto uhonorowani zostali atrakcyjnymi nagrodami rzeczowymi w postaci sprzętu wędkarskiego. Drużyna FPiU „Bison-Bial”, która zdobyła I miejsce, miała reprezentować Zarząd Regionu Białystok w VII Ogólnopolskich Zawo-

Autor był obecny na tym spotkaniu.

dach Wędkarskich im. Jana Fraczką o Puchar Przewodniczącego Komisji Krajowej Mariana Krzaklewskiego¹⁶¹.

30 maja 1999 r. w sanktuarium w Świętej Wodzie koło Wasilkowa odbyły się uroczystości poświęcenia dzwonu „Solidarności”. Wzięło w nich udział kilkuset wiernych. Mszę świętą odprawił metropolita białostocki, ks. arcybiskup Stanisław Szymecki. Na uroczystości przybyli przedstawiciele władz NSZZ „Solidarność” z Józefem Mozolewskim na czele, wojewoda podlaski Krystyna Łukaszuk, prezydent Białegostoku Ryszard Tur, szef Komendy Wojewódzkiej Policji Jan Kulesza, szef Komendy Miejskiej Policji Józef Dyszkiewicz. Obecnych było ponad 20 pocztów sztandarowych NSZZ „Solidarność”. W trakcie uroczystości ks. abp Stanisław Szymecki poświęcił ufundowany przez Zarząd Regionu NSZZ „Solidarność” sanktuarium w Świętej Wodzie, ważący ponad 550 kilogramów, dzwon imienia Jana Pawła II. Na dzwonie „Solidarności” wyryte zostały słowa z pierwszej pielgrzymki Ojca Świętego do Ojczyzny: „Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi” oraz imiona kapłanów związanych z „Solidarnością”: księdza Jerzego Popiełuszki, Stanisława Suchowolca i Wojciecha Pełkowskiego. Słowo Boże wygłosił kapelan „Solidarności”, ks. Andrzej Rogoziński. Po Mszy głos zabrał przewodniczący Józef Mozolewski. Nadmienił, iż dzwon ten jest symbolem - pomnikiem przypominającym kapłanów „Solidarności”, którzy w trudnym dla Związku okresie nie szczędzili sił w jego obronie¹⁶².

20 czerwca 1999 r. w Białymstoku odbył się zjazd scaleniowy Ruchu Społecznego Akcji Wyborczej „Solidarność” województwa podlaskiego. Wzięło w nim udział 137 delegatów. Wśród zaproszonych gości byli m.in. wicepremier Janusz Tomaszewski i wojewoda podlaski Krystyna Łukaszuk. Zjazd otworzył przewodniczący Stanisław Wiśniewski. Przewodniczący Józef Mozolewski stwierdził, iż RS AWS powołany został przez „Solidarność” w celu realizacji jej postulatów programowych i w związku z tym „S” nie może pozwolić sobie na to, aby drogi RS AWS i NSZZ „Solidarność” rozeszły się już na początku działalności. Na nowego przewodniczącego RS AWS województwa podlaskiego wybrano Zdzisława Piekarskiego¹⁶³.

W dniach 24-27 czerwca na rzece Bug (Uroczysko Trojan) koło Mielnika Zarząd Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” zorganizował VII Ogólnopolskie Zawody Wędkarskie o Puchar Przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Wędkowało dziesięć trzyosobowych ekip zgłoszonych przez Zarządy Regionów NSZZ „Solidarność”. Białostocki Region reprezentowali: Leszek Lewkowski, Janusz Korzeniowski i Adam Łapiński z Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Fabryce Przyrządów i Uchwytów. Zespołowo wygrała ekipa z Lublina, przed zespołami z Białegostoku i Olsztyna. Indywidualnie najlepszy okazał się Dariusz Ciechański z Lublina. Przewodniczący ZR Józef Mozolewski w imieniu przewodniczącego KK Mariana Krzaklewskiego

¹⁶¹ VII Regionalne zawody wędkarskie o puchar Przewodniczącego Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 79, s. 7.

¹⁶² (JG), *Bicie wielkiego dzwonu*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 79, s. 8.

¹⁶³ „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 80, s. 4.

wręczył zwycięskim drużynom dyplomy, puchary i nagrody rzeczowe. Przewodniczący podziękował wszystkim zawodnikom i zapowiedział, iż następne zawody wędkarskie staną się zawodami o randze międzynarodowej z udziałem związkowców z innych krajów¹⁶⁴.

28 czerwca 1999 r. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” w ZPW SA w Grajewie zaprotestowała przeciwko planowanym w zakładzie redukcjom zatrudnienia. Jak stwierdził dyrektor ds. personalnych, Przemysław Walczak, planowano zwolnić 140 pracowników, gdyż ceny wyrobów w ciągu ostatnich paru miesięcy spadły o 30%. Przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność”, Eugeniusz Formejer, zapowiedział zdecydowane działania w obronie pracowników zagrożonych zwolnieniem z pracy.

W początkach lipca 1999 r. w związku z użyciem gazu, amatek wodnych i gumowych pocisków przez policję wobec demonstrujących 24 czerwca w Warszawie pracowników radomskiego „Łucznika”, przewodniczący ZR Józef Mozolewski przedstawił stanowisko Prezydium ZR. Związkowcy uznali za niedopuszczalne strzelanie do protestujących gumowymi kulami, które powodowały zagrożenie dla zdrowia i życia obywateli i wzbudzały protest opinii społecznej. Prezydium ZR oczekiwało, iż dojdzie do pełnego wyjaśnienia użycia tak drastycznych środków przymusu wobec protestujących pracowników „Łucznika” i wyciągnięcia konsekwencji wobec osób, które podejmowały decyzję o użyciu siły. Wyjaśnienia wymagała też, według członków Prezydium, kwestia sposobów rozwiązywania problemów „zbrój eniówki”¹⁶⁵.

W połowie lipca doszło do kupna 60% Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych „Instal” SA w Białymstoku przez Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo-Handlowo „Rodex”. Większościowy pakiet składał się z udziałów należących do I Narodowego Funduszu Inwestycyjnego. Jako naganne ocenił działanie I NFI przewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w PIP „Instal”, Franciszek Czarnomysy. KZ NSZZ „Solidarność” zażądała uzgodnienia pakietu socjalnego, przedstawienia zobowiązań inwestycyjnych, a także rozwiania tajemnicy, jaką owiane było kupno białostockiego „Instalu” przez Rodex. Protesty związkowców z „Instalu” poparł Zarząd Regionu, a poseł na Sejm RP Józef Mozolewski zwrócił się do premiera Jerzego Buzka z zapytaniem o zgodność z prawem powyższej transakcji¹⁶⁶.

Mszą św. odprawioną 27 sierpnia 1999 r. przez ks. prałata Stefana Girstuna w kościele pw. św. Andrzeja Boboli w Starosielecach rozpoczęło się zebranie białostockiego Klubu Więzionych, Internowanych i Represjonowanych. Zebranie prowadził Ryszard Pietruszko, który poinformował zebranych o zarejestrowaniu klubu w sądzie. Omówiono sprawy organizacyjne i wybrano władze

¹⁶⁴ Tamże, s. 7.

¹ Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w sprawie protestu pracowników radomskiego „Łucznika” w Warszawie „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 80, s. 2.

¹⁶⁶ Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z dnia 22.07 1999 r. w sprawie procesu sprzedaży akcji spółki Instal S.A w Białymstoku „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 80, s. 2.

klubu. Przewodniczącym WIR został Józef Nowak, w skład Zarządu weszli: Ryszard Pietruszko - wiceprzewodniczący, Jerzy Jamiołkowski - sekretarz, Krzysztof Wasilewski - skarbnik i Longin Kiercul - członek. Komisję Rewizyjną tworzyli: Marek Depczyński - przewodniczący, Bogusław Sokołowski - członek, i Janina Werpachowska - członek. Powołany został Sąd Koleżeński w składzie: Bernard Bujwicki - przewodniczący, Cezary Nowakowski - członek, i Andrzej Radzicki - członek¹⁶⁷.

28 sierpnia w hali „Włókniarz” w Białymstoku odbył się kabareton z okazji 19. rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”. Imprezę otworzył przewodniczący Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” Józef Mozolewski słowami: „*Współrządzimy, a nawet rządząmy*”. Następnie wystąpił Jerzy Kryszak, który sparodiował Lecha Wałęsę, Adama Michnika i Andrzeja Leppera. Potem wystąpili Bogusław Mec i Ireneusz Krosny.

11 października 1999 r. w supraskim ośrodku „Knieja” odbyło się Walne Zebranie Delegatów Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”, w którym uczestniczyli: Krystyna Łukaszuk - wojewoda podlaski, Sławomir Zgrzywa - marszałek Sejmiku Samorządowego i Ryszard Tur - prezydent Białegostoku. Obecny był również Janusz Śniadek - wiceprzewodniczący Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Na początku obrad przywrócono mandat Stanisławowi Wiśniewskiemu, wiceprzewodniczącemu Zarządu Regionu

W sprawozdaniu za upływający rok Józef Mozolewski skoncentrował się na sprawach finansowych i gospodarczych. Przedstawił również działalność merytoryczną etatowych pracowników ZR\ Nad sprawozdaniem rozgorzała dyskusja, w której aktywnością wykazali się związkowcy pochodzący z zakładów pracy o trudnej sytuacji ekonomicznej („Fasty”, „Instal”, grajewskie „Płyty”).

Zarząd Regionu powiększono o nowych członków z byłego Regionu „Pojezierze”. Zostali nimi: Jarosław Filipowicz i Bogdan Wielgat z Augustowa oraz Krzysztof Borkowski i Zdzisław Koncewicz z Suwałk. Nie wybrano delegatów w Sejnach.

Delegaci podjęli uchwałę o zmianie nazwy regionu na Region Podlaski NSZZ „Solidarność”. Krzysztof Jurgiel zgłosił projekt uchwały dotyczący opracowania programu działań Zarządu Regionu na 2000 r. do końca listopada, a także, by do 15 marca 2000 r. odbył się kolejny Walny Zjazd Delegatów¹⁶⁸.

Realizując postulaty, które padały na WZD, Zarząd Regionu postanowił powołać zespół do opracowania szczegółowego programu działalności Zarządu Regionu na 2000 r. W skład tego zespołu weszli: Krystyna Wasiluk, Eugeniusz Stepańczuk, Jerzy Lach, Zbigniew Czarnecki, Henryk Łupiński, Krzysztof Borkowski, Bogdan Wilgat, Cezary Janucik i Jadwiga Krukowska¹⁶⁹.

Autor był obecny na tym spotkaniu.

☞ *8 jyzD w Supraślu*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999 nr 82, s. 2.; także E. Burel, *Zebranie prawdziwych związkowców. Obrady delegatów podlaskiej „Solidarności” w Supraślu*, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 198 z 11 X, s. 1.

¹⁶⁹ *Uchwała ZR nr 29 z dnia 5.1J.1999 r.*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1999, nr 83, s. 3.

Postanowiono też uregulować relacje z AWS. Zarząd Regionu przekazał 18% udziałów (głosów) Zarządowi Regionalnemu Ruchu Społecznego województwa podlaskiego. Postanowiono podpisać stosowne porozumienie, które miało przyczynić się do przekazania pozostałej ilości parytetów na rzecz RS AWS. Zarząd Regionu zgłosił Józefa Mozolewskiego jako kandydata na funkcję Przewodniczącego Regionalnej Rady AWS województwa podlaskiego. W skład Regionalnej Rady AWS Województwa Podlaskiego weszli: Eugeniusz Stepańczuk, Jerzy Lach, Henryk Łupiński, Zbigniew Czarnecki, Eugeniusz Formejster, Krzysztof Linka, Cezary Janucik, Tadeusz Sosnowski, Józef Poźniak, Piotr Czarnecki, Józef Mozolewski, Bogdan Wielgat, Zdzisław Koncewicz¹⁷⁰.

Wobec powtarzającej się krytyki działań Wojewody Podlaskiego ze strony ugrupowań prawicowych Zarząd Regionu udzielił poparcia Krystynie Łukaszuk i wezwał ugrupowania prawicowe do zakończenia sporów politycznych i włączenia się do wspólnych działań na rzecz rozwoju regionu. ZR udzielił poparcia protestującym pracownikom Państwowej Straży Pożarnej i Telewizji Polskiej Oddział w Białymstoku¹⁷¹.

24 października 1999 r. na Białostocczyźnie gościł Jerzy Buzek. Premier spotkał się z działaczami podlaskiej „Solidarności”. W czasie dyskusji ze Związkowcami stwierdził, iż przyszłość województwa podlaskiego zależy od rozwoju małych i średnich firm zajmujących się przetwórstwem produktów rolnych. Premier poinformował zebranych, iż jego rząd zamierza w 2000 r. przekazać znaczne środki na rozwój rolnictwa. Na zapytanie Edwarda Pietrowcewa, przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” z „Fast”, o zbyt niską cenę sprzedaży zakładu premier stwierdził, iż ceny takich transakcji dyktuje rynek, a „Fasty” były zadłużone. W spotkaniu uczestniczyli Krystyna Łukaszuk i Józef Mozolewski¹⁷².

Rozpoczął działalność Oddział Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w Augustowie, na czele z Przewodniczącym Bogdanem Wielgatem. Radę Oddziału tworzyli: Ryszard Aleszczyk, Mirosław Chudecki, Jarosław Filipowicz, Zdzisław Jarocki, Marek Kunicki, Eugeniusz Skibicki, Jacek Sobczewski, Mieczysław Szczerbakow, Stanisław Jabłoński, Marianna Kolonkiewicz, Kazimierz Kozłowski, Wiesław Kieprewicz, Andrzej Makowski, Elżbieta Michałowska, Tadeusz Mieszkiel, Janusz Osewski, Alina Stachowska.

Równoległe działalność podjął Oddział w Suwałkach Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”, na czele z Przewodniczącym Zdzisławem Koncewiczem. Skład Rady Oddziału tworzyli: Krzysztof Borkowski, Beata Choińska, Leszek Dec, Marek Kaczmarek, Romuald Łanczkowski, Romuald Palewicz, Irena Schabieńska, Stanisław Stankiewicz, Michał Śliżewski, Jarosław Zakrzewski¹⁷³.

"" „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 83, s. 2.

¹⁷¹ Tamże, s. 3.

(wobu), *Premier odpowiada. Jerzy Buzek na spotkaniu z podlaską „Solidarnością”*, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 208 z 25 X, s. 3.

¹⁷³ „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 83, s. 4.

W styczniu 2000 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wystosował list do premiera Jerzego Buzka, w którym poinformował, iż na terenie województwa podlaskiego nastąpiły zapowiedzi zmniejszenia zatrudnienia w następujących firmach: BAT Polska S.A w Augustowie - 390 osób, MG STAL S.A. w Białymstoku - 200 osób, ZNTK S.A. w Łapach - 185 osób, Pasmanta S.A w Białymstoku - 110 osób, Zakłady Mleczarskie „Mitex” sp. z o.o. - 110 osób. Ponadto zwolnienia miały nastąpić w Białymstoku - około 30 osób, Hotrexie w Siemiatyczach, Obwodzie Lecznictwa Kolejowego - około 170 osób, oraz w Wojewódzkiej Stacji Pogotowia Ratunkowego - 91 osób. W związku z powyższym Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wyraził stanowczy protest i zaapelował do premiera J. Buzka o interwencję w tej sprawie .

Podczas Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”, który odbył się 11 marca 2000 r. w hali „Włókniarza”, przyjęty został program działalności Zarządu Regionu na 2000 r. W WZD uczestniczyli: Krystyna Łukaszuk, Tadeusz Zając - główny inspektor pracy i Marian Krzaklewski. W głosowaniu jawnym delegaci odrzucili wprowadzenie do obrad programu działalności całej podlaskiej organizacji związkowej autorstwa Krzysztofa Jurgiela. Przemawiający Marian Krzaklewski stwierdził, iż NSZZ „Solidarność” przekaże parytety AWS jako reprezentacji politycznej, a tym samym Związek zostanie odpolityczniony. Ostro skrytykował wzajemne zwalczanie się ugrupowań prawicowych. Podczas WZD delegaci podjęli jednak uchwałę, iż nie przekażą pozostałych parytetów Związku dla RS AWS. Krzaklewski potępił też pomysł prawicowych prawyborów prawicowego kandydata na prezydenta. Podkreślił, iż brak wspólnego prawicowego kandydata na to stanowisko świadczy o słabości prawicowych formacji politycznych. Podkreślił, iż wielkim problemem dla Polski jest stale rosnące bezrobocie. Jako metodę walki z tym zjawiskiem wskazał aktywne kreowanie miejsc pracy. Opowiedział się za „paktem dla wsi”. Podkreślił, że prawa pracownicze i związkowe są nagminnie łamane przez pracodawców. W Polsce według obliczeń specjalistów z „Solidarności” do związków zawodowych należało około 19% pracowników. Wiele uwagi Przewodniczący poświęcił środkom masowego przekazu, w których AWS traktowano jako materiał do walcowania medialnego. Proponował powrócić do sprawdzonych metod, takich jak radiowęzły zakładowe, biuletyny i ulotki. Zaproponował, by stworzyć nowe sieci medialne, np. telewizję franciszkanów czy TV Familijną¹⁷⁵.

Marian Krzaklewski poinformował zebranych, iż Prezydium Komisji Krajowej powierzyło¹⁷⁶ Józefowi Mozolewskiemu funkcję przewodniczącego podlaskiej AWS. Kandydujący na to stanowisko Marian Jaszewski stwierdził, iż akceptuje takie stanowisko KK.

¹⁷⁴ „Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 86, s. 1.

¹⁷⁵ A. Kozłowski, *Trudne budowanie. „Solidarność” tryumfując wzięta na swoje barki ciężki, trudny krzyż, który cały czas niesie...*, „Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 87, s. 1-3.

¹⁷⁶ E. Burel, *Z polityką w tle. Marian Krzaklewski gościem podlaskiego zjazdu NSZZ „Solidarność”*, „Gazeta Współczesna” 2000, nr 51 z 13 III, s. 1,3.

Zarząd Regionu poparł kandydaturę Mariana Krzaklewskiego w zbliżających się wyborach prezydenckich. Według ZR tylko kandydatura M. Krzaklewskiego dawała gwarancję jedności prawicy i centroprawicy oraz umożliwiała sprawne przeprowadzenie kampanii wyborczej w oparciu o istniejące zaplecze polityczne i związkowe¹⁷⁷.

W kwietniu 2000 r. w województwie podlaskim obchodzono 60 rocznicę zbrodni katyńskiej. Na zaproszenie Krystyny Łukaszuk w uroczystościach uczestniczyli przedstawiciele Zarządu Regionu ze swoim poczem sztandarowym. W bazylice katedralnej została odprawiona uroczysta Msza święta z udziałem abpa Stanisława Szymeckiego i księdza infułata Stanisława Piotrowskiego. Po nabożeństwie wszyscy uczestnicy przemaszzerowali na Cmentarz Wojskowy obok Zwierzyńca. Tu zostały wygłoszone przemówienia oraz złożono kwiaty. Harcerze przedstawili inscenizację słowno-muzyczną z ostatnich dni polskich oficerów w Katyniu¹⁷⁸.

W początkach maja Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” powołał Komitet Honorowy Obchodów 20 Rocznicy Powstania NSZZ „Solidarność”. Honorowym przewodniczącym Komitetu został S. Marczuk. Komitet liczył 31 członków. Związkowcy wzięli udział w obchodach uchwalenia Konstytucji 3 Maja 1791 r. Głos zabierali Krystyna Łukaszuk i Ryszard Tur, Zarząd Regionu patronował także zawodom sportowym, które odbyły się na stadionie w Zwierzyńcu¹⁷⁹.

W sierpniu 2000 r. z okazji 20 - lecia powstania „Solidarności” Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zorganizował szereg imprez. 12 sierpnia w kościele pw. Św. Kazimierza została odprawiona uroczysta Msza święta, w której uczestniczył Marian Krzaklewski wraz z małżonką. W czasie mszy poświęcono replikę sztandaru ZR NSZZ „Solidarność”. Po zakończeniu uroczystości wierni złożyli kwiaty pod pomnikiem „Solidarności”, a następnie przemaszzerowali ulicami do Hali Włókniarza, gdzie odbył się uroczysty Zjazd Delegatów Regionu. Zebranych gości powitał Józef Mozolewski. W przemówieniu przypomniał dzieje „Solidarności” na Białoostoczczyźnie. Przewodniczący podziękował wszystkim członkom „Solidarności”, a w szczególności tym, którzy ją tworzyli w latach osiemdziesiątych. Oddał hołd pomordowanym kapłanom, zaangażowanym w działalność Związku. Następnie głos zabrał senator Stanisław Marczuk, który wspominał kolegów z pierwszych lat działalności i walkę z komunistycznym reżymem. Po nim przemówił Marian Krzaklewski, nawołując do jedności i odnowy „Solidarności”.

Po przemówieniach rozpoczęła się część artystyczna, w której wzięli udział m.in. Leszek Wojtowicz, bard polskiej „Solidarności”, oraz Tolek Jabłoński, który śpiewał na Białoostoczczyźnie na mszach za Ojczyznę odprawianych w czasie stanu wojennego. Potem wszyscy udali się na piknik, by raczyć się bigosem i wspominać stare dzieje¹⁸⁰.

„Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 87, s. 2.

Tamże, 2000, nr 90-91, s. 3.

Tamże.

Autor uczestniczył w tym spotkaniu.

Następnego dnia odbył się „Festyn z rodziną” zorganizowany przez ZR Podlaskiego NSZZ „Solidarność”, „Gazetę Współczesną” oraz Podlaską Agencję Koncertową. Otwarcia imprezy dokonali Józef Mozolewski - Przewodniczący ZR, i Zbigniew Fabjańczuk - Prezes „GW”. Na deptakach ulicy Suraskiej i Lipowej ustawiono sceny. Wystąpili na nich tacy artyści, jak: Eleni, Michał Gielniak, zespoły „Pędzący jeź”, „ABBA po polsku”, kabaret „Widelec”, a także zespoły folklorystyczne: „Małe Podlasie”, „Klepaczanki”, „Rozśpiewany Gródek”, „Klekociacy”. Impreza trwała do późnej nocy i przyciągnęła wielu białostoczan. Natomiast w kościele pw. Ducha Świętego odbył się występ Reprezentacyjnego Zespołu Artystycznego Wojska Polskiego pt. „Do ciebie Polsko”. Zespół śpiewał pieśni patriotyczne i religijne. Na zakończenie uroczystości odbył się pokaz fajerwerków. Na tle nieba można było ujrzeć napis: „20 lat NSZZ „Solidarność”. Rocznicowe imprezy odbyły się w Świętej Wodzie, Kolonie, Grajewie i Bielsku Podlaskim¹⁸¹.

Ruszyła kampania wyborcza Mariana Krzaklewskiego na Podlasiu. Powstał Podlaski Komitet Wyborczy Kandydata na Prezydenta RP Mariana Krzaklewskiego. Szefem Sztabu został Jacek Żalek, sekretarzem Tomasz Matan, pełnomocnikiem finansowym Janusz Kołłątaj, a rzecznikiem prasowym Romuald Bielewicz. Do pracy w sztabie włączyło się wolontariusz. Przeprowadzono wiele akcji ulotowych, wyjeżdżano na spotkania organizowane przez sztab kra-

¹⁸²

jowy .

27 września 2000 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” złożyło na posiedzeniu Rady Miejskiej w Białymstoku wniosek o uznanie Aleksandra Kwaśniewskiego za „persona non grata miasta Białegostoku”. Ponadto „Solidarność” złożyła też wniosek do prokuratury o ściganie A. Kwaśniewskiego i Marka Siwca, którzy jej zdaniem dopuścili się wyszydzania wiary katolickiej, jej symboli, a także znieważenia głowy państwa watykańskiego. Jak powiedział Radiu Plus Henryk Łupiński z ZR, uznanie Kwaśniewskiego za persona non grata wynikało z faktu, iż Papież Jan Paweł II był honorowym obywatelem Białegostoku. We wniosku skierowanym na ręce Przewodniczącego Rady Miejskiej w Białymstoku związkowcy napisali: *Dla nas jako mieszkańców miasta Białegostoku, skąd w czasie okupacji sowieckiej odbywały się aresztowania i masowe wywózki na Wschód, szczególnie haniebnie jest zachowanie Aleksandra Kwaśniewskiego, który będąc pod wpływem alkoholu zataczał się i bełkotliwie przemawiał na uroczystościach w Katyniu, na które naród czekał prawie 60 lat¹⁸².*

Józef Mozolewski zawiadomił Prokuraturę Rejonową w Białymstoku o popełnieniu przestępstwa obrazy uczuć religijnych oraz publicznego znieważenia głowy innego państwa przez Aleksandra Kwaśniewskiego i Marka Siwca, ministra szefa Biura Bezpieczeństwa Publicznego, którzy na lotnisku pod Kaliszem publicznie dopuścili się znieważenia Jana Pawła II poprzez szydzenie z

1 Grochowski, *Uroczystości obchodów 20. rocznicy powstania „Solidarności” w regionie podlaskim*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2000, nr 92, s. 2-3.

¹⁸² R. Bielewicz, *Kampanijna frajda*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2000, nr 92, s. 7-8.

¹⁸³ Tamże, s. 2.

zachowania Ojca Świętego i czynionych przez Niego gestów religijnych (błogosławieństwo znakiem krzyża świętego i ucałowanie ziemi). Fakt ten potwierdziły środki masowego przekazu. J. Mozolewski stwierdził, iż „Solidarność” odebrała zachowanie prezydenta i jego współpracownika jako wyszydzenie wiary katolickiej, jej symboli, a także znieważenie drogiej wszystkim Polakom osoby Ojca Świętego i głowy Państwa Watykańskiego¹⁸⁴.

W grudniu 2000 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Kazimierz Ujazdowski, kontynuując akcję rozpoczętą przez Andrzeja Zakrzewskiego, uhonorował ludzi, którzy tworzyli niezależne wydawnictwa i nieocenzurowaną prasę podziemną. Wśród 30 wyróżnionych znaleźli się Artur Jan Szczyński i Bohdan Paszkowski. Ponadto odznaczenia otrzymali: Dariusz Boguski, Jan Budel, Krzysztof Burek, Andrzej Chwalibóg, Andrzej Fedorowicz, Anna Gorczyca, Alfred Jabłoński, Andrzej Kozak, Konrad Kruszewski, Jerzy Kułak, Marian Leszczyński, Stanisław Litwinowicz, Oleg Łatyszczek, Krzysztof Paliński, Ewa Pankiewicz, Jan Radziwoń, Sławomir Sawin, Stanisław Sokołowski, Janusz Taranienko, Robert Tyszkiewicz, Gabriela Walczak, Janina Werpachowska, Sławomir Wilimiajtyś, Roman Wilk, Sławomir Wyspiański, Sławomir Zgrzywa i Czesław Zimnoch¹⁸⁵.

9 grudnia 2000 r. odbył się ingres nowego metropolity, Jego Ekscelencji Księdzę Arcybiskupa Wojciecha Ziemby. Na zasłużony odpoczynek odchodził Arcybiskup Stanisław Szymecki, który przez 7 lat pełnił funkcję metropolity białostockiego. W uroczystej Mszy świętej uczestniczył ks. infułat Stanisław Piotrowski, który pożegnał odchodzącego arcybiskupa. Wprowadzenia nowego arcybiskupa dokonał nuncjusz apostolski w Polsce, arcybiskup Józef Kowalczyk. Nowego metropolitę powitał biskup pomocniczy, ks. prof. Edward Ozorowski. Arcybiskupa witali również prezydent miasta, duchowieństwo, siostry zakonne. W nabożeństwie uczestniczyły władze wojewódzkie, miejskie, parlamentarne, samorządowe, duchowieństwo i wierni, a także wiele pocztów sztandarowych „Solidarności”¹⁸⁶.

13 grudnia 2000 r. odbyły się obchody 19. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego. Uroczysta Msza święta w intencji Ojczyzny i ofiar stanu wojennego została odprawiona w kościele Św. Rocha. Homilię wygłosił ks. Andrzej Rogoziński, kapelan podlaskiej „Solidarności”, który stwierdził, iż wielu członków „Solidarności”, którzy walczyli z komunistycznym reżymem, nie bierze udziału w uroczystościach. Jak podkreślił kapelan, „Solidarność” jest jedna i nie należy jej dzielić. Po zakończeniu Mszy świętej uczestnicy przemaszerowali z kościoła Św. Rocha ulicą Lipową pod pomnik ks. Jerzego Popiełuszki. Odmówili pod nim modlitwę Anioła Pańskiego oraz zapalili znicze i złożyli kwiaty. Później w auli Akademii Medycznej odbyła się wspomnieniowa sesja historyczna¹⁸⁷.

18 grudnia 2000 r. Zarząd Regionu zawiesił działalność Komisji Zakładowej przy Samodzielnym Publicznym Zespole Zakładów Opieki Zdrowotnej

M. Markowski, *Za troskę o wolne słowo*, „Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 95, s. 2.

Tamże, s. 6.

Tamże, s. 5.

Zarządu Służby Zdrowia MSWiA w Białymstoku. W miejsce zawieszonyj Komisji wprowadzono Zarząd Komisaryczny w składzie: Zbigniew Czarnecki, Eugeniusz Stepańczuk i Cezary Janucik¹⁸⁸.

Zarząd Regionu powołał zespół ds. pozyskiwania członków. W skład tego zespołu wchodził: Jerzy Lach, Zbigniew Czarnecki, Ryszard Urbańczyk, Bogdan Wielgat, Sławomir Sliżyński, Krzysztof Linka, Marek Sobociński, Beata Wiśniewska, Danuta Busłowska, Eugeniusz Formejster. Członkowie zespołu zostali zobowiązani do przedstawienia do końca 2002 r. strategii pozyskiwania członków Związku w regionie podlaskim¹⁸⁹.

W początkach lutego 2001 r. Józef Mozolewski wystosował pismo do Okręgowego Inspektoratu Pracy, w którym stwierdził naruszenie prawa pracy w BZPB „Fasty”. Jak zauważył przewodniczący, wypłacano tam nieterminowo wynagrodzenia. Także Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” nie wyraziła zgody na rozwiązanie umowy bez wypowiedzenia z Adamem Niecieckim (członkiem zarządu KZ) oraz Ryszardem Kajewskim (członkiem Komisji Rewizyjnej), którym Wojciech Topiński, Prezes Zarządu zarzucił przywództwo i udział w nielegalnym strajku¹⁹⁰.

Prezydium Zarządu Regionu z niepokojem obserwowało proces zwolnień grupowych w białostockim Oddziale Telewizji Polskiej. Kierownictwo placówki planowało zwolnienie kilkunastu osób. Takie informacje otrzymał Powiatowy Urząd Pracy. Z wypowiedzi prasowych dyrektora wynikało, że zaplanowano zwolnienie 20-30 osób. Takie działania były sprzeczne z ustawą o zwolnieniach grupowych. Naruszeniem ustawy o związkach zawodowych były też próby rozwiązania umów o pracę z działaczami NSZZ „Solidarność” działającymi w Telewizji Białystok. Związek krytycznie ocenił ramówkę białostockiego ośrodka TVP. Jak stwierdzili związkowcy, rządy dyrekcji prowadziły do upolitycznienia Telewizji, ruiny finansowej a w konsekwencji do likwidacji białostockiego ośrodka telewizji publicznej¹⁹¹.

Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zaprotestowało przeciwko bezpodstawnemu odsuwaniu od pracy przez dyrekcję Oddziału Telewizji Polskiej w Białymstoku przewodniczącego Komisji Oddziałowej NSZZ „Solidarność” OTV Białystok, redaktora Tomasza Kuca. Ewidentnym tego przykładem było niewyemitowanie w „Obiektywie” relacji Tomasza Kuca z uroczystości obchodów 12. rocznicy tragicznej śmierci księdza Stanisława Suchowolca¹⁹².

Uchwała nr 55 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 18.12.2000, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 96, s. 4.

¹⁸⁹ *Uchwała nr 56 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 18.12.2000, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 96, s. 4.*

¹⁹⁰ „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 97, s. 1.

¹⁹¹ *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 5.02.2001 r. w sprawie sytuacji w białostockim Oddziale Telewizji Polskiej, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 97, s. 4.*

¹⁹² *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 5.02.2001 r. w sprawie szykanowania działaczy Komisji Oddziałowej NSZZ „Solidarność” w OTV Białystok, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 97, s. 4.*

Komplikowała się sytuacja polityczna w Białymstoku. W związku z tym Zarząd Regionu ocenił, iż prawica działa niewłaściwie na scenie województwa podlaskiego. Potwierdzeniem tych działań było odwołanie przewodniczącego Komisji Oświaty i Kultury i zamiar odwołania Przewodniczącego Rady Miejskiej w Białymstoku. Skrytykowano także radnych prawicy, którzy głosowali razem z radnymi opozycji. Zarząd zagroził radnym wycofaniem swego poparcia¹⁹³.

Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” powołał Regionalną Radę Akcji Wyborczej „Solidarność”. W jej skład weszli: Józef Mozolewski, Jerzy Lach, Eugeniusz Stepańczuk, Dariusz Ciszewski, Krzysztof Teodoruk, Zdzisław Koncewicz, Krystyna Łukaszuk, Eugeniusz Formejster, Andrzej Kiełczowski i Sławomir Demianiuk¹⁹⁴.

9 maja 2001 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zaapelował do polityków Akcji Wyborczej „Solidarność” i ruchu społecznego AWS o zaprzestanie podziałów i sporów personalnych oraz podjęcie przygotowań do zbliżających się wyborów parlamentarnych. Szybkie unormowanie i ustabilizowanie sytuacji politycznej wewnątrz AWS i RS AWS miało umożliwić Związkowi odejście od bezpośredniego angażowania się w politykę, zgodnie z wcześniejszymi decyzjami Komisji Krajowej¹⁹⁵.

26 maja 2001 r. w Augustowie odbyła się sesja zwyczajna Walnego Zjazdu Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”. Przybyłych związkowców powitali Krzysztof Anuszkiewicz - Przewodniczący Rady Powiatu i Leszek Cieśluk - Burmistrz Augustowa. Obrady WZD zdominowała problematyka bezrobocia i sprawozdanie przewodniczącego Józefa Mozolewskiego z działalności Zarządu Regionu. Dyskutowano też o sytuacji Związku, sposobach pozyskiwania nowych członków, terminowości przekazywania składek członkowskich, roli władz samorządowych w tworzeniu nowych miejsc pracy, wynikiem czego był apel do władz samorządowych i administracyjnych o podjęcie działań w celu zmniejszenia bezrobocia w województwie podlaskim. Zarząd Regionu rekomendował swoich kandydatów na posłów do Sejmu i Senatu. Byli to: Krystyna Łukaszuk, Krzysztof Teodoruk, Dariusz Ciszewski i Jerzy Lach, a do Senatu Stanisław Marczuk¹⁹⁶.

28 sierpnia 2001 r. Komisja Krajowa na posiedzeniu w Gdańsku przyjęła stanowisko w sprawie wyborów parlamentarnych. Jako organizacja Związek miał nie uczestniczyć w wyborach. Związkowcy zaakceptowali jednak umieszczenie na listach AWS kandydatów popieranych przez „Solidarność”. W związku z tym Zarząd Regionu Podlaskiego zgłosił następujące kandydatury: do Senatu RP z listy „Senat 2001” Stanisława Marczuka, do Sejmu Jerzego Lacha

Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 26.02.2001 r. w sprawie sytuacji politycznej w regionie, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 98, s. 6.

⁹⁴ *Uchwała nr 4 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 26.02.2001, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 98, s. 6.*

Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność, w sprawie sytuacji politycznej i przyszłości AWS, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 100, s. 1.

¹⁹⁶ M. Markowski, *WZD w Augustowie, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 100, s. 1, 5.*

oraz udzielił poparcia kandydatom bloku „Senat 2001” w osobach Krystyny Czuby i Jana Chojnowskiego. Kandydaci zgłoszeni przez ZR zyskali zaufanie i akceptację „Solidarności”. Ich obecność w parlamencie miała służyć obronie praw pracowniczych. ZR zwrócił się z prośbą do członków i sympatyków „Solidarności”, by głosowali na te osoby¹⁹⁷.

W początkach września 2001 r. w Korycinie otwarto Szkołę Podstawową i Publiczne Gimnazjum, którym nadano imię „Solidarności” i Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Na uroczystości przybyli m.in. Krystyna Łukaszuk - wojewoda podlaski, Dariusz Ciszewski - wicemarszałek podlaski, Józef Mozolewski - przewodniczący ZR Podlaskiego, Stefan Kubowicz - szef nauczycielskiej „Solidarności”, parlamentarzyści i samorządowcy. W miejscowym kościele parafialnym okolicznościową Mszę świętą koncelebrował biskup Edward Ozorowski. Mszę świętą odprawił ks. Dariusz Mateuszek. Podczas niej poświęcono i przekazano szkołom ufundowane sztandary przez społeczeństwo Korycina¹⁹⁸.

11 września 2001 r. terroryści zaatakowali USA. W związku z tym Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego ze wstrząsem i przerażeniem przyjęło wiadomość o tragedii w Nowym Jorku i Waszyngtonie, o barbarzyńskim terrorystycznym zamachu na niewinną ludność cywilną, cywilizację i instytucje wolnego świata. Związkowcy napisali, iż łączą się w modlitwie z rodzinami tych, którzy stracili życie i z tymi, którzy zostali ranni w czasie ataku lub operacji ratunkowej. Wyrazili głębokie współczucie i przesłali wyrazy solidarności narodowi amerykańskiemu i przyjaciołom z AFL-CIO. Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu z 13 września 2001 r. podpisał J. Mozolewski¹⁹⁹.

54. rocznica urodzin ks. Jerzego Popiełuszki była okazją do zorganizowania 14 września 2001 r. wystawy o życiu zamordowanego w 1984 r. kapelana „Solidarności”. Wystawę otwarto przed budynkiem Archiwum Państwowego w Białymstoku. Organizatorem wystawy był Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” oraz Krystyna Łukaszuk - wojewoda podlaski. Patronat honorowy objęli arcybiskup Wojciech Ziemia i Ryszard Tur - prezydent Białegostoku, a patronat medialny „Gazeta Współczesna” i Radio Plus. Okolicznościowe przemówienie wygłosił i wystawę otworzył Józef Mozolewski²⁰⁰.

10 października w sali parafialnej kościoła Św. Ducha w Białymstoku odbyło się Walne Zebranie członków Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych. Miało ono charakter sprawozdawczo-wyborczy. Podsumowano dwuletnią działalność Klubu. Stwierdzono, iż dużym sukcesem było samo powstanie Klubu, gdyż wcześniej próby utworzenia organizacji łączącej dawnych działaczy kończyły się fiaskiem. Klub liczył 80 członków, głównie z Białegostoku i okolic, chociaż należały do Klubu osoby z innych województw i zagranicy. W tworzeniu Klubu przyjęto zasadę, iż może do niego należeć każdy represjonowany przez komunistyczny aparat przemocy. Był jeden warunek

¹⁹⁷ Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie wyborów parlamentarnych.

¹⁹⁸ K. Radzajewski, *Szkoła im. „Solidarności*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 102, s. 8.

¹⁹⁹ „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 103, s. 1.

²⁰⁰ Tamże, s. 4.

ograniczający - aby zostać członkiem Klubu należało złożyć oświadczenie, że nie było się współpracownikiem UB i SB. Za najważniejsze dokonania Klubu uznano m.in. organizowanie uroczystości obchodów rocznicowych, współuczestnictwo w powstawaniu opracowań historycznych, gromadzenie dokumentów z lat 80., spotkania z młodzieżą, wspólny opłatek, spotkania i wyjazdy, nawiązanie współpracy z innymi tego typu organizacjami. Wybrano też nowe władze WIR w następującym składzie: Józef Nowak - przewodniczący, Krzysztof Wasilewski - wiceprzewodniczący, Jerzy Jamiołkowski - sekretarz, Andrzej Radzicki - skarbnik, Lech Feszler, Edward Łuczycki i Krzysztof Nowakowski - członkowie. Utworzono Komisję Rewizyjną w składzie: Marek Depczyński - przewodniczący, Wacław Mojkowski i Bogusław Sokołowski - członkowie. Do Sądu Koleżeńskiego weszli: Bernard Bujwicki - przewodniczący, Aleksander Kopacz i Cezary Nowakowski²⁰¹.

15 października 2001 r. odbyło się pierwsze zebranie Zarządu Klubu WIR, na którym dokonano rozdziału funkcji. Omówiono też najważniejsze zadania: przygotowanie do obchodów 20. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, zarówno uroczystości w Białymstoku, których WIR był głównym organizatorem, jak i udziału w ogólnopolskich uroczystościach w Częstochowie, sprawy organizacyjne związane z zagospodarowaniem lokalu przy ulicy Słomnickiej. Na pierwszym posiedzeniu Zarząd Klubu rozdzielił pomoc socjalną przyznaną przez Urząd Marszałkowski w kwocie 1000 PLN, która została podzielona pomiędzy 9 członków Klubu, którzy znajdowali się w ciężkiej sytuacji finansowej. Przeznaczono ze środków finansowych Klubu kwotę 300 PLN na rzecz Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń i osób Represjonowanych w stanie wojennym, na tablicę poświęconą w Częstochowie na Jasnej Górze w 20. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. Klub postanowił też przeznaczyć środki w wysokości 50 PLN na każdy wydawany numer Biuletynu²⁰.

W październiku 2001 r. w „Biuletynie Informacyjnym” dokonane zostało podsumowanie działalności Związku w latach 1998-2001, kiedy to „Solidarność” w ramach AWS i koalicji z Unią Wolności współrzędziła Polską. Wtedy nastąpił spadek liczby członków Związku i zmniejszył się obszar, na którym działały związki zawodowe. Zmieniły się też sektory zatrudnienia. Znacznie więcej pracowników pracowało w sektorze nieuspołecznionym, natomiast najczęściej członkami organizacji związkowych zostawały osoby zatrudnione w firmach państwowych (około 33%), podczas gdy w firmach prywatnych tylko 3%, w spółkach z udziałem właścicieli i skarbu państwa uzwiązkowienie wynosiło około 19%. Te niekorzystne dla NSZZ „Solidarność” proporcje pogłębiało ciągle rosnące bezrobocie i strach przed utratą pracy. Było to też widoczne na obszarze działania Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”. W zakładach pracy, które zakończyły przekształcenia własnościowe lub były w ich trakcie, pracodawcy łamali przepisy ustawy o związkach zawodowych oraz

JJ, *Udane dwa lata WIR-u, Pierwsza „Solidarność”*. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych - Białystok, 2001, nr 6, s. 1,7.

²⁰² Tamże, s. 7.

kodeksu pracy. W Fabryce Dywanów „Agnella” S.A. kierownictwo spółki zwolniło dyscyplinarnie Piotra Bazylewicza - Przewodniczącego KZ NSZZ „Solidarność”, który działał w interesie pracowników. Sprawa zakończyła się w Sądzie Pracy. Podobna sytuacja zdarzyła się w Fabryce WYROBÓW Runowych „Biruna”; tam zwolniony został Wiesław Popławski - Przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność”, który krytykował w regionalnej prasie politykę płacową nowych właścicieli. Prawa związkowe były również łamane w Białostockich Zakładach Przemysłu Sklejek, gdzie dyscyplinarnie został zwolniony Marek Seroczyński - Przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność”. W podobnej sytuacji znalazła się także Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność w Fabryce Maszyn Rolniczych, której Przewodniczący, Ryszard Trypus, otrzymał dwie kary nagany za wyjścia z zakładu pracy do Zarządu Regionu²⁰³.

Mała skuteczność przywódców związkowych, strach przed bezrobociem, który rodził bierność organizacji związkowych w zakładach pracy spowodowały, iż ponad 63% respondentów badanych przez Centrum Badania Opinii Społecznej stwierdziło, iż w Polsce nikt nie reprezentuje interesów pracowniczych. Tylko 11% respondentów uważało, że najlepiej robią to związki zawodowe. W ciągu wspomnianego okresu zmniejszył się z 22% do 12% odsetek respondentów, którzy uważali, że organizacje związkowe potrafią skutecznie działać. Była to gorzka lekcja dla NSZZ „Solidarność”, która współzrządziła krajem. Okazało się, że nie można reprezentować jednocześnie interesów pracowników i pracodawców. Fatalna okazała się również koalicja z Unią Wolności, której trzon stanowili politycy o liberalnych poglądach politycznych, które kolidowały z oczekiwaniami i interesami związków zawodowych. Przed „Solidarnością” stanęło zadanie zwiększenia skuteczności swego działania i reprezentowania interesów pracowniczych. Zarząd Regionu stanął przed nowymi wyzwaniami. Należało wypracować metody działalności, które pozwoliłyby na skuteczniejszą ochronę pracowników przed niekorzystnymi działaniami pracodawców. Należało zmienić też metody rekrutacji i pozyskiwania nowych członków Związku.

W listopadzie 2001 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wyraziło zaniepokojenie zapowiedzią koalicji SLD-PSL podwyżki podatku VAT na materiały budowlane, usługi budowlane i zniesienie podatkowej ulgi budowlanej. Według Związkowców, podniesienie VAT z 7 % do 22 % zahamuje rozwój budownictwa, które i tak przeżywało kryzys, a firmy budowlane stały na skraju upadłości. Oznaczało to zwiększenie bezrobocia i pozbawiało szans na własne mieszkanie, co było szczególnie bolesne dla młodych Polaków²⁰⁴.

Prezydium Zarządu Regionu zaprotestowało przeciwko zmianom w ustawie o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu, polegającym m.in. na obniżaniu zasiłków dla bezrobotnych, wprowadzeniu niższych świadczeń przedeme-

*⁰³ M. Markowski, *Raport z obłązonego Związku*, „3iuletyn Informacyjny”... 2001, nr 104, s. 1,

¹⁰⁴ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie ulgi budowlanej i zapowiadanej podwyżki podatku VAT na materiały i usługi budowlane*, „3iuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 105, s. 3.

rytalnych oraz likwidacji zasiłków przedemerytalnych. Cięcia te dotyczyły przede wszystkim pracowników, którzy zostali zmuszeni do rozwiązania stosunku pracy z przyczyn zakładu pracy, a ich stan zdrowia, wiek i kwalifikacje uniemożliwiały znalezienie nowej pracy. Jak podkreślali Związkowcy, obniżenie zasiłku dla bezrobotnych było sprzeczne z wytycznymi MOP, nadto ponad 80% bezrobotnych nie pobierało zasiłku. Protestowano też przeciw zamrożeniu płac w sferze budżetowej, zmniejszeniu subwencji oświatowej dla samorządów, co mogło spowodować degradację płac nauczycieli, co nie było zgodne z Kartą nauczyciela i stanowiło podstawę do uznania ustawy budżetowej za niezgodną z Konstytucją RP²⁰⁵.

W grudniu 2001 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wyraziło poparcie dla protestu, organizowanego przez Niezależne Zrzeszenie Studentów przeciwko rządowej propozycji zmniejszenia ulg na bilety, w ustawie o uprawnieniach do bezpłatnych i ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego. Jak stwierdzili Związkowcy, zmniejszenie deficytu budżetowego nie mogło się odbywać w sposób chaotyczny i niepremyślany, kosztem najuboższych grup społecznych. Likwidacja 50% ulgi w przejazdach komunikacyjnych PKP i PKS była sprzeczna z deklaracją rządzącej koalicji o wspieraniu edukacji. Był to kolejny krok rządu Leszka Millera, który ograniczał równość edukacyjną w Polsce²⁰⁶.

Związkowcy protestowali także przeciw polityce personalnej Marka Strzalińskiego - Wojewody Podlaskiego w stosunku do podległych mu jednostek organizacyjnych. Odwoływanie dyrektorów jednostek podległych, którzy zostali wyłonieni na drodze konkursów, „Solidarność” traktowała jako upolitycznienie administracji publicznej i kolejną niespełnioną obietnicę wyborczą SLD²⁰⁷.

12 grudnia 2001 r. z okazji 20. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego oraz masakry robotników Wybrzeża w grudniu 1970, Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” złożył hołd pamięci wszystkich ofiar wydarzeń grudniowych. Związkowcy potwierdzili, iż nigdy nie zapomną ofiary robotników, która pozostawała na zawsze symbolem walki o wolną i niepodległą Polskę²⁰⁸.

Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wraz z Klubem Więzionych Internowanych Represjonowanych uroczysto obchodzili 20. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. Przed gmachem Archiwum Państwowego w Białymstoku przy Rynku Kościuszki 4 otwarta została wystawa pt. *Dokumenty i*

Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie zagrożeń wynikających z polityki budżetowej koalicji SLD-PSL, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 105, s. 3.

²⁰⁶ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie likwidacji uprawnień studenckich do 50% ulgi w przejazdach komunikacyjnych, Biuletyn Informacyjny Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Region Podlaski... 2001, nr 106, s. 5.*

²⁰⁷ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie polityki personalnej wojewody Podlaskiego, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 106, s. 5.*

²⁰⁸ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie wydarzeń na Wybrzeżu w grudniu 1970 r. i 20. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 106, s. 6.*

pamiętki sprzed 20 lat. Zaprezentowano na niej wiele cennych i nieznanych materiałów wytworzonych w okresie stanu wojennego. Z megafonów płynęły przemówienia gen. Jaruzelskiego, pieśni Jacka Kaczmarskiego. Na chodniku stały charakterystyczne w okresie stanu wojennego koksowniki, przy których ogrzewali się młodzi ludzie przebrani w uniformy ZOMO i,ORMO. Wystawa wzbudziła żywe zainteresowanie białostoczan.

Następnie w kościele św. Rocha odbyła się Msza święta z udziałem władz miejskich i wojewódzkich oraz pocztów sztandarowych. Mszę świętą celebrował ks. Arcybiskup Stanisław Szymecki, kazanie wygłosił ks. infułat Stanisław Piotrowski. Z kolei nastąpiło uroczyste odsłonięcie tablicy na ścianie budynku komisariatu policji przy ulicy Lipowej. Tablica poświęcona była wszystkim represjonowanym członkom „Solidarności”. Jej treść: *Ku czci ofiar oraz pamięci tych którzy byli wierni ideałom „Solidarności” w 20. rocznicę wprowadzenia stanu wojennego. 13 grudnia 2001 r. Klub Więzionych, Internowanych Represjonowanych. Umieszczono też słowa z Ewangelii Świętego Mateusza - Błogosławieni, którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości.* Tablicę wyświęcił ks. abp Stanisław Szymecki. Tablica powstała z inicjatywy działaczy Klubu WIR, a jej ufundowanie było możliwe dzięki ofiarności wielu osób i instytucji. Po tej uroczystości przemaszzerowano pod pomnik ks. Jerzego Popiełuszki, gdzie złożono kwiaty i modlono się o Jego beatyfikację. Obchodom 20. rocznicy wprowadzenia stanu wojennego patronowali: Jego Ekscelencja ks. dr Arcybiskup Wojciech Ziemia, Ryszard Tur oraz Józef Mozolewski²⁰⁹.

Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” przeznaczył 23 tys. PLN na wspomaganie szkoleń związkowych, pozyskiwanie nowych członków, pomoc ekspercką dla Komisji Zakładowych, wydawanie materiałów wewnątrz-związkowych. Wykonanie uchwały powierzone zostało działowi szkoleń ZR, kierowanemu przez wiceprzewodniczącego Jerzego Lacha²¹⁰.

Walcząc o prawa pracownicze ZR krytycznie ocenił propozycje Rady Ministrów i pracodawców dotyczące zmian w Kodeksie Pracy. Związkowcy sprzeciwiali się wprowadzeniu zawieszania Kodeksu Pracy z przyczyn ekonomicznych, zwiększaniu limitu nadgodzin i obniżeniu dopłat do nich 50%, wydłużeniu okresów rozliczeniowych, skutkujących likwidacją dopłat do faktycznych nadgodzin i przedłużeniu tygodnia pracy, zniesieniu pisemnego obowiązku uzasadniania przez pracodawcę wypowiedzenia umowy o pracę, zastąpieniu stałej umowy o pracę dowolną liczbą umów na czas określony, likwidacji funduszy socjalnych bez rekompensaty w postaci świadczeń urlopowych w firmach zatrudniających poniżej 50 pracowników, ułatwieniu w przeprowadzeniu zwolnień grupowych. Związkowcy stwierdzili, iż proponowane rozwiązania nie przyczynią się do zmniejszenia bezrobocia i nie mają żadnego wpływu na tworzenie

Pierwsza „Solidarność”. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych - Białystok 2001, nr 6, s. 1 -3.

²¹⁰ Uchwała nr 3 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 18.02.2002 r., „Biuletyn Informacyjny”... 2002, nr 107, s. 2.

nowych miejsc pracy, a sam projekt zmierza do pozbawienia kodeksu jego funkcji ochronnych²¹¹.

W marcu 2002 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego poparło żądania załogi FPiU „Bison-Bial” S.A. wypłaty zaległych i bieżących wynagrodzeń za pracę. Stwierdzono, iż postępowanie pracodawcy Zarządu FPiU „Bison-Bial” było rażącym naruszeniem prawa oraz poniżeniem godności pracowników i ich rodzin²¹.

Prezydium protestowało także przeciwko decyzji dyrekcji Białostockiego Ośrodka Telewizji, która zmieniła czas emisji Magazynu Katolickiego „Pod Twoją Obronę”. Związkowcy odebrali tę zmianę jako łamanie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego. Stwierdzono także, iż sprowadzanie Ośrodka TVP Białystok do roli tylko skansenu prezentującego mieszankę kulturową mniejszości narodowych i etnicznych regionu z pominięciem interesów największej grupy odbiorców telewizyjnych stoi w sprzeczności z misją telewizji publicznej, która ma obowiązek służyć rozwojowi kultury, ze szczególnym uwzględnieniem polskiego dorobku intelektualnego i artystycznego²¹³.

W związku z próbą wprowadzenia do Kodeksu Pracy niekorzystnych zmian dla pracowników, **9 kwietnia 2002 r.** Prezydium Zarządu Regionu powołało Regionalny Komitet Protestacyjny w składzie: Józef Mozolewski - Przewodniczący Komitetu Protestacyjnego, Jerzy Lach - zastępca, Eugeniusz Stepańczuk - zastępca, Henryk Łupiński, Zbigniew Czarnecki, Cezary Janucik, Leonard Kozłowski, Eugeniusz Formejster, Jan Kulikowski, Henryk Choiński, Janusz Gromowski, Tadeusz Nazarewicz, Krzysztof Linka, Marian Zajkowski, Zbigniew Karwowski, Józef Poźniak, Roman Sadokierski Zdzisław Koncewicz, Bogdan Wielgat, Anna Siebert. Funkcję Regionalnego Koordynatora Komitetu Protestacyjnego powierzono Zbigniewowi Czarneckiemu²¹⁴.

Regionalny Komitet Protestacyjny NSZZ „Solidarność” podjął decyzję o prowadzeniu akcji protestacyjnej w następujący sposób: oflagowanie zakładów pracy i siedzib związkowych, przeprowadzenie szerokiej akcji propagandowo-informacyjnej w zakładach pracy oraz mediach (akcja ulotkowa połączona ze zbieraniem podpisów pod protestem przeciw liberalizacji Kodeksu Pracy), złożenie petycji u wojewody Podlaskiego, przedłożenie stanowiska NSZZ „Solidarność” posłom i senatorom województwa podlaskiego²¹⁵.

Działając zgodnie z harmonogramem Regionalnego Komitetu Protestacyjnego, około 150 przedstawicieli Komisji Zakładowych manifestowało 18 kwietnia 2002 r. przed budynkiem Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku. Protestu-

²¹¹ *Stanowisko Zarządu Regionu podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 18.02.2002 r.*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2002, nr 107, s. 3.

Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego „Solidarność” w sprawie niewypłacenia pracownikom wynagrodzeń za pracę przez pracodawcę Zarząd FPiU „Bison-Bial” S.A. w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny” ... 2002, nr 109, s. 2.

Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 6.03.2002 r., „Biuletyn Informacyjny” ... 2002, nr 107, s. 2.

²¹⁴ *Decyzja Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 9.04.2002; Tamże* 2002, nr 110, s. 10.

²¹⁵ *Oświadczenie Regionalnego Komitetu Protestacyjnego NSZZ „Solidarność”, Tamże*, s. 10.

Protestujący skandowali hasło *Chcemy pracy nie Kodeksu*. Józef Mozolewski stwierdził, iż RKP NSZZ „Solidarność” Regionu Podlaskiego stanowczo protestuje wobec planów lewicowej koalicji, zmierzających do ograniczenia podstawowych praw pracowniczych. W czasie protestu petycja w sprawie zmian w Kodeksie Pracy została wręczona Jerzemu Półjano wieżowi - wicewojewodzie podlaskiemu, który stwierdził, że zmiany w Kodeksie są nieuniknione. Związkowcy w petycji do Leszka Millera napisali, iż usiłowanie zmian w Kodeksie Pracy jest awanturą opartą na kłamstwie. Rząd kłamie twierdząc, że duże bezrobocie jest wynikiem wysokich kosztów pracy i nie broni pracowników, bezrobotnych i studentów²¹⁶.

Po tym proteście z pismem do Józefa Mozolewskiego - Przewodniczącego ZR Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zwrócił się Antoni Poźniak - Przewodniczący Rady Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych, który stwierdził, iż Polska pogrąża się w kryzysie, zapoczątkowana przez Leszka Balcerowicza polityka doprowadziła do upadku tysięcy zakładów i ponad 3-milionowego bezrobocia, a całą winą starano się obarczać związkowców zarzucając im konserwatyzm. Wobec takiej sytuacji przewodniczący Poźniak stwierdził, iż tylko wspólnymi siłami można było zapobiec łamaniu praw pracowniczych i zaproponował spotkanie prezydiów obu związków²¹⁷.

26 kwietnia 2002 r. w Warszawie odbyła się manifestacja zorganizowana przez NSZZ „Solidarność” w obronie Kodeksu Pracy. Wzięło w nie udział około 30 tys. osób. Pod Sejmem Marian Krzaklewski przekazał petycję Markowi Borowskiemu - Marszałkowi Sejmu. Spod Sejmu kolumna udała się pod Urząd Rady Ministrów, gdzie została wręczona kolejna petycja, którą przyjęli: Jerzy Hausner - Minister Pracy i Polityki Społecznej, oraz Marek Wagner - szef Kancelarii Rady Ministrów. W manifestacji uczestniczyła dość liczna delegacja Regionu Podlaskiego²¹⁸.

17 maja 2002 r. demonstrowali pracownicy białostockich „Uchwytów” i „Bison-Biał”. Przyszli pod Podlaski Urząd Wojewódzki, by bronić miejsc pracy. Nieśli hasła: *pracy i chleba, wasze stołki, nasza bieda, w „Bison-Biału” pracują ludzie, nie maszyny*. Pracownicy zorganizowali marsz, gdyż od paru miesięcy nie otrzymywali wynagrodzenia za pracę, a zakład stanął na krawędzi bankructwa. Pod Podlaskim Urzędem Wojewódzkim do demonstrujących wyszedł Andrzej Tanajewski - Dyrektor Generalny, który poinformował manifestujących, iż Marek Strzaliński - wojewoda Podlaski jest na innym spotkaniu. Manifestujący upierali się jednak, żeby wojewoda osobiście odebrał petycje do Prezydenta i Premiera RP. Kiedy do manifestujących dotarł Marek Strzaliński, Grażyna Kostro, członek zarządu spółki z ramienia pracowników, wręczyła mu petycję²¹⁹.

W obronie godności, „Biuletyn Informacyjny” ... 2002 nr 110, s. 10.

⁷ Tamże, s. 4.

⁸ *Warszawska manifestacja*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2002, nr 111, s. 1.

⁹ (MG), „Uchwyty” wołają o pomoc, Tamże, s. 3.

W czerwcu 2002 r. Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” zaapelowało do Zarządu „Metalexport” sp. z o.o. w Warszawie, jako większościowego właściciela Fabryki Przyrządów i Uchwytów „Bison-Bial” S.A., oraz Ministra Skarbu Państwa o podjęcie działań właścicielskich, mających na celu wypłatę zaległych wynagrodzeń pracowniczych załodze FPiU „Bison-Bial”. W praworządym - jak dalej stwierdzali Związkowcy - nie może być sytuacji w której ponad 1300 pracowników nie otrzymuje swego wynagrodzenia, a pracodawca nie respektował konstytucyjnych reguł prawnych. Prezydium Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” solidaryzowało się z pracownikami „Uchwytów” w ich walce o należne wynagrodzenia i dalsze losy zakładu. W atmosferze przypominającej wydarzenia z marca 1981 r. przed „Uchwytami” została od-

220

prawiona uroczysta Msza święta .

29 czerwca 2002 r. Walny Zjazd Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” udzielił absolutorium ustępującemu ZR. Ustalono także 34-osobowy skład ZR plus przewodniczący: Józef Mozolewski, Henryk Łupiński, Marek Sobociński, Roman Sadokierski, Krzysztof Linka, Teresa Bąk, Józef Popowski, Kazimierz Radzajewski, Eugeniusz Formejster, Józef Poźniak, Aneta Łukasik, Bogdan Wielgat, Michał Sliżewski, Zdzisław Koncewicz, Krzysztof Milewski, Mirosław Bielawski, Bogdan Filipczuk, Jan Kulikowski, Ewa Sypytowska, Andrzej Jakubowski, Jadwiga Dragowska, Jadwiga Krukowska, Eugeniusz Stepańczuk, Leszek Zubrzycki, Edward Pietrowcew, Jerzy Grodzki, Marek Stachurski, Mirosław Wnorowski, Artur Suszczenia, Leonard Kozłowski, Cezary Janucik, Jan Wołyniec, Jan Kozikowski, Krystyna Wasiluk, Andrzej Kułakowski; oraz 7-osobową Komisję Rewizyjną: Janusz Wyszyński, Anna Wojtan, Urszula Kolasińska, Marek Seroczyński, Romuald Kateusz, Marian Kokoszewicz i Franciszek Misiewicz. Wybrano delegatów na zjazd krajowy: Józef Mozolewski, Danuta Busłowska, Anna Wojtan, Krzysztof Borkowski, Ryszard Urbańczyk, Eugeniusz Formejster i Stanisław Piątkowski. Sporządzona została także stała lista delegatów na kadencję 2002-2006 w liczbie 186 delegatów, zaś Prezydium miało liczyć 10 członków. WZDR zobowiązał Komisje Zakładowe do przekazania na konto KZ NSZZ „Solidarność” Bison-Bial 50% jednomiesięcznej składki od każdego członka Związku na bezzwrotną pomoc finansową członkom KZ i ich rodzinom. Zaapelowano o udzielenie pomocy 4 rodzinom repatriantów, które przybyły z Kazachstanu i znajdowały się w bardzo trudnej sytuacji ekonomicznej²²¹.

W początkach lipca 2002 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” potwierdził fakt wycofania się Związku z polityki. Związkowcy zaapelowali do polityków prawicy o zjednoczenie się przed zbliżającymi się wyborami samorządowymi²²².

Stanowisko Prezydium KK nr 112/02 w sprawie niewypłacenia wynagrodzeń pracownikom FP i U „Bison-Bial” w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny”... 2002, nr 112, s. 1.

²²¹ Tamże, nr 113, s. 3.

² *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 8.07.2002 r., Tamże, s.2, 4.*

Na zebraniu, które odbyło się 8 lipca 2002 r., Zarząd Regionu Podlaskiego w głosowaniu tajnym wybrał Prezydium ZR łącznie z funkcjami zaproponowanymi przez Przewodniczącą: Józef Mozolewski - przewodniczący, Eugeniusz Stepańczuk - wiceprzewodniczący, Henryk Łupiński - skarbnik, Cezary Janucik, Mirosław Bielawski, Jan Kulikowski, Roman Sadokierski, Leonard Kozłowski, Zdzisław Koncewicz, Jadwiga Dragowska, Eugeniusz Formejster - członkowie²²³.

27 września 2002 r. w czasie XV Krajowego Zjazdu Delegatów w Warszawie Janusz Śniadek zastąpił Mariana Krzaklewskiego na stanowisku Przewodniczącego KK NSZZ „Solidarność”.

11 października 2002 r. w trakcie obrad Komisji Krajowej rozstrzygnięto, iż Prezydium Komisji Krajowej wraz z przewodniczącym liczyć będzie 16 członków. Janusz Śniadek przedstawił czternaścioro kandydatów do składu prezydium, z których w tajnym głosowaniu wybrano osoby: Janusz Śniadek - przewodniczący, Stefan Kubowicz - skarbnik, Andrzej Konecki, Bogdan Kubiak, Zbigniew Kruszyński, Jerzy Langer, Józef Mozolewski, Jacek Smagowicz, Bogdan Szozda, Ewa Tomaszewska, Krzysztof Zgoda - członkowie²²⁴.

W listopadzie 2002 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego wyraziło stanowczy protest w związku z użyciem siły i środków przymusu bezpośredniego przez policję wobec legalnie protestujących pracowników Fabryki Kabli w Ożarowie Mazowieckim. ZR zażądał wyciągnięcia konsekwencji służbowych wobec osób odpowiedzialnych za niezgodne z prawem użycie siły wobec protestujących robotników. Prezydium ZR wyraziło zaniepokojenie nasilającą się kampanią medialną prowadzoną przeciwko osobom i instytucjom kościelnym, czego przykładem był atak medialny na rozgłośnię radiową Radio Maryja. Związkowcy skrytykowali również prawicowych polityków, którzy znaleźli się w Sejmiku Samorządowym i mimo korzystnego wyniku nie potrafili utworzyć koalicji większościowej, a władzę przejęła lewica. Powołana została także Rada do spraw Analizy Rozwoju Regionalnego i Integracji Europejskiej. Rada miała być organem opiniodawczym Zarządu Regionu. W skład Rady wchodził: Dariusz Ciszewski, Kazimierz Trzęsicki i Krzysztof Teodoruk²²⁵.

Pod koniec listopada 2002 r. w Kozienicach odbyło się Walne Zebranie federacji represjonowanych i prześladowanych przez komunistyczne władze. Delegaci z całego kraju wybrali władze Federacji. Przewodniczącym ponownie został Andrzej Sobieraj. Na jednego z dwóch wiceprzewodniczących wybrano Krzysztofa Wasilewskiego - przewodniczącego białostockiego WIR. Do Zarządu wszedł również Andrzej Radzicki²²⁶.

W maju 2003 r. Zarząd Regionu Podlaskiego zorganizował w siedzibie „Civitas Christiana” w Białymstoku seminarium poświęcone wybranym aspektom integracji Polski z Unią Europejską, na które zostali zaproszeni wszyscy

^m *Uchwała ZR nr I z dnia 8.07.2002 r.*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2002, nr 113, s. 2.

²²⁴ „Biuletyn Informacyjny”... 2002, nr 115, s. 2.

²²⁵ Tamże, nr 116, s. 2-3.

²²⁶ Pierwsza „Solidarność”. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych 2002, nr 8, s. 52.

przewodniczący Komisji Zakładowych. Spotkanie prowadził Tomasz Wójcik członek Rady Administracyjnej Międzynarodowej Organizacji pracy w Genewie. Spotkanie poświęcone było międzynarodowym standardom pracy i problemowi bezrobocia w Polsce i krajach Unii Europejskiej w aspekcie integracji. Uczestnicy wysłuchali wykładu i otrzymali materiały szkoleniowe²²⁷.

25 kwietnia 2003 r. w Warszawie zebrało się ponad 20 tys. członków „Solidarności”. Manifestujący przeszli ulicami Warszawy. Związkowcy domagali się tworzenia nowych miejsc pracy, przestrzegania prawa do wynagrodzenia oraz przywrócenia zasiłków i świadczeń przedemerytalnych. Manifestanci nieśli transparenty z nazwami swoich organizacji, a także hasłami: *SLD nie jest rajem, mafia rządzi naszym krajem, Dość pracy za darmo, Pracy a nie bezrobocia*, „Solidarność” mówi oszustom nie, *Pod rządami Millera służba zdrowia umiera*. Po dojściu wszystkich uczestników manifestacji pod Urząd Rady Ministrów Janusz Śniadek, przewodniczący "Solidarności" zaapelował o spokój, a następnie odczytał petycję, którą wraz z bukietem czerwonych goździków zaniesiono do kancelarii premiera. Związek domagał się w niej polityki gospodarczej, tworzącej nowe miejsca pracy, przestrzegania prawa do wynagrodzenia oraz przywrócenia zasiłków i świadczeń emerytalnych. Pod petycją podpisało się ponad 500 tys. osób. Następnie przemawiali kolejni liderzy „Solidarności”, wymawiając ekipie Millera brak wypełnienia obietnic wyborczych. Tłum zgromadzony przy trybunie zaczął skandować *Znajdzie się kij na Millera ryj*. W stronę urzędu poleciały jajka i petardy. Przewodniczący Śniadek próbował uspokoić atmosferę, ale policja zagłuszyła go, ostrzegając, że przeciwko demonstrantom użyje armatek wodnych i gazu łzawiącego. Kiedy Związkowcy zaczęli opuszczać plac przed URM, policja zaczęła polewać ich wodą i użyła gazu łzawiącego²²⁸. Manifestacja ta udowodniła, iż NSZZ „Solidarność” była siłą, która potrafi przeciwstawić się antyspołecznej polityce ekipy premiera Leszka Millera.

Także w tym czasie KK NSZZ „Solidarność” zamówiła badania, które przeprowadził Ośrodek Badania Opinii Publicznej nt. postaw Polaków wobec kwietniowej manifestacji i nt. opinii Polaków o „Solidarności”. Okazało się, iż w tym czasie Związek darzyło zaufaniem 42 % badanych, a zdecydowana większość badanych zgodziła się z postulatami protestujących. Zdecydowana większość pytanych uznała, iż w sytuacji, w której znalazła się Polska, powinno organizować się takie manifestacje. Nieufność wobec postępowania „Solidarności” wyraziło 46% badanych²²⁹. Badania te pokazały wzrost zaufania do działań „Solidarności”.

²²⁷ B. Wiśniewska, „Solidarność” wobec Unii Europejskiej, „Biuletyn Informacyjny”....2003. nr 119, s. 1.

²²⁸ *Pracy, a nie bezrobocia. Manijestucja w Warszawie 25 kwietnia 2003 r.* ..Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 119, s. 5.

²²⁹ Tamże, s. 6.

28 czerwca 2003 r. w Hajnówce odbył się Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Podlaskiego. Zjazd miał charakter sprawozdawczy. Uczestniczyło w nim 200 delegatów. Spotkanie zainaugurowała Msza święta w kościele pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Po wspólnej modlitwie uczestnicy z udziałem pocztów sztandarowych przemaszzerowali ulicami miasta do Hajnowskiego Domu Kultury, gdzie odbyła się sesja. W pierwszej części obrad Józef Mozolewski przedstawił informacje z działalności Zarządu Regionu ostatniego roku, w których stwierdził, iż był to rok udany, gdyż Związek obronił wiele miejsc pracy, wygrał wiele spraw przed sądami pracy i zawarł kilka porozumień z pracodawcami. Przeprowadzono też 50 szkoleń, z których skorzystało ponad 1000 członków Związku. Zarząd Regionu wspomagał Komisje Zakładowe przy negocjacjach w sprawach dużych zwolnień grupowych w Bison-Biału w Białymstoku, BPIS oraz Biafarmie w Czarnej Białostockiej. Działania ZR umożliwiły pomnożenie majątku związkowego. J. Mozolewski poinformował zebranych o planach kupna budynku przy ul. M. Skłodowskiej-Curie oraz o inicjatywie utworzenia przez Zarząd Regionu konsorcjum z przedstawicielem niemieckim w celu ubiegania się o 2,5 miliona euro ze struktur unijnych, na przeszkolenie 2,5 tys. pracowników małych i średnich przedsiębiorstw w województwa podlaskiego. W trakcie obrad Związkowcy ostro skrytykowali dotychczasową pracę samorządu województwa oraz administracji państwowej zarządzanej przez wojewodę. J. Mozolewski podkreślił, że najistotniejszą i najbardziej bolesną sprawą na Podlasiu było stale rosnące bezrobocie. Podczas zjazdu dyskutowano także na temat załatwiania spraw pracowniczych oraz konfliktów pomiędzy pracodawcami a związkowcami. Jedna z podjętych uchwał zobowiązała Zarząd Regionu do interwencji w przypadku szykanowania członków NSZZ „Solidarność” w Urzędzie Miejskim w Białymstoku oraz w spółkach podlegających urzędowi. Delegaci zwrócili się do parlamentu RP o poparcie inicjatywy zmierzającej do przywrócenia zasiłków przedemerytalnych, a także o zorganizowanie przez ZR spotkania z prezydentem miasta, w sprawie funkcjonowania oświaty placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz właściwej współpracy pomiędzy związkowcami i urzędnikami.

W swym stanowisku zaapelowali również do rządu RP oraz parlamentarzystów o podjęcie działań zmierzających do zamieszczenia w preambule Konstytucji Europejskiej odniesienia do Boga i tradycji chrześcijańskiej. Wyrazili także zaniepokojenie sytuacją społeczno-gospodarczą w podlaskich zakładach pracy, w których nieterminowo płacone były wynagrodzenia, a pracowników dyskryminowano z powodu przynależności do NSZZ „Solidarność”. Takie zjawiska występowały m.in. w PMB SA, grupie kapitałowej „Fasty” oraz Bison-Biał SA. Delegaci WZDR zwrócili się z dotyczącym tej sprawy stanowiskiem do przedstawicieli „Solidarności”, reprezentujących Związek w Wojewódzkiej Komisji Dialogu Społecznego. Związkowcy solidaryzowali się z załogą upadającego MG Stalton SA oraz poparli inicjatywę Komisji Zakładowej, która za-

mierzała utworzyć nowy podmiot prawny na bazie byłej spółki w celu ratowania miejsc pracy zatrudnionych tam 280 osób²³⁰.

8 września 2003 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” postanowił upomnieć się o prawa do pracy i godność osoby ludzkiej. Związkowcy domagali się wprowadzenia innych, bardziej restrykcyjnych zapisów do polskiego porządku prawnego, które miały karać pracodawców z tytułu niewypłacania wynagrodzeń pracownikom za wykonaną pracę. Żądano objęcia przedsiębiorców, którzy notorycznie nie wypłacają wynagrodzeń, odpowiedzialnością karną i traktowania ich, tak jak innych pospolitych przestępców²³¹.

Jednocześnie zaapelowano, by w wyborach uzupełniających do Senatu, które miały się odbyć 12 października 2003 r. członkowie i sympatycy „Solidarności” oddali swoje głosy na Krzysztofa Jurgieła²³².

Pod koniec września 2003 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego wyraziło głębokie zaniepokojenie sytuacją panującą w jednostkach publicznej służby zdrowia województwa podlaskiego. Skrytykowany został wojewódzki plan zapewnienia świadczeń zdrowotnych dla województwa podlaskiego, który przygotował Narodowy Fundusz Zdrowia. Był on bardzo niekorzystny, a liczba usług medycznych znacznie mniejsza od planowanej. NFZ zamierzał wykupić o 25-30% mniej usług medycznych w poradniach specjalistycznych: okulistycznej, kardiologicznej i endokrynologicznej. Planował też mniej hospitalizacji na oddziałach szpitalnych i nie przewidywał finansowania łóżek dla przewlekle chorych ani karettek ogólnolekarskich, planował przekazać mniej pieniędzy na oddziały ratunkowe i izby przyjęć. NFZ nie zamierzał też finansować specjalistycznych operacji. Członkowie Prezydium podkreślili, iż rząd SLD-UP wybrał reformy, które zagrażały nie tylko zdrowiu każdego obywatela, lecz również prawom obywatelskim i bezpieczeństwu²³³.

26-27 września 2003 r. w Stalowej Woli odbył się XVI Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Obrady poprzedziła uroczysta Msza święta w intencji Ojczyzny, którą odprawił ks. biskup Edward Frankowski. W homilii wezwał do odkłamywania historii i potępił pracodawców, którzy nie wypłacali pracownikom wynagrodzeń. Obrady przebiegały pod hasłem *W Polsce nie ma ludzi niepotrzebnych*. W wystąpieniu przewodniczący Janusz Sniadek mówił o arogancji rządzących, nasilających się protestach różnych grup zawodowych. Podkreślił, że organizowane przez „Solidarność” akcje protestacyjne nie miały charakteru politycznego, lecz prowadzone były w obronie zagrożonych praw pracowniczych. Przewodniczący stwierdził, iż sondaże wskazywały, że 80%

J. Birycka, *WZD w Hajnówce*, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 120, s. 1.

²³⁰ Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji na rynku powodującej niepokój i napięcia społeczne, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 120, s. 5.

² Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie wyborów uzupełniających do Senatu RP z województwa podlaskiego, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 120, s. 5.

²³³ Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji jednostek publicznej służby zdrowia w województwie podlaskim, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 122, s. 3.

Polaków popierało postulatory „Solidarności”, a 40% darzyło Związek zaufaniem²³⁴.

7 listopada 2003 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” postanowił przekształcić się w Regionalny Sztab Protestacyjny NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, w celu koordynowania i nadzorowania przebiegu akcji protestacyjnych w Regionie Podlaskim od 7 do 26 listopada 2003 r. - w ramach Ogólnopolskich Dni Protestu przeciwko antyspołecznej polityce rządu. Przewodniczący Józef Mozolewski zaapelował do członków Związku, by wzięli liczny udział w pikiecie Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego 26 listopada 2003 r. ZR zwrócił się również do Janusza Krzyżewskiego, marszałka województwa podlaskiego, aby wyjaśnił odwołanie przed końcem kadencji 15-osobowej Rady Społecznej Zespołu Opiekuńczo-Leczniczego w Bacikach Średnich oraz dyrektora tej placówki, Janusza Bąka²³⁵.

16-17 stycznia 2004 r. w Białymstoku w Zespole Szkół Mechanicznych odbyło się posiedzenie Rady Sekcji Krajowej Oświaty i Wychowania. Jej uczestnicy przybyli na zaproszenie Regionalnej Sekcji Oświaty i Wychowania oraz dyrektora Szkoły, Jędrzeja Łucyka (poprzedniego szefa RSOiW). W spotkaniu udział wzięli Jarosław Zieliński - poseł PIS, Ryszard Tur - prezydent Białegostoku i jego zastępca do spraw oświaty Ryszard Zimnoch oraz Józef Mozolewski - przewodniczący Zarządu Regionu i Henryk Łupiński - skarbnik ZR. Obrady rozpoczęła Krystyna Wasiluk - przewodnicząca RSOiW NSZZ „Solidarność” w Białymstoku. Obradom przewodniczył Stefan Kubowicz. Rozpoczęto je od wręczenia Srebrnej Odznaki SPOiW NSZZ „Solidarność” Danucie Taraszkiewicz, nauczycielce II LO w Białymstoku. Następnie uczestnicy spotkania omówili projekt zmian w Karcie Nauczyciela, przekazany przez rząd do Sejmu. Dokument nie uwzględniał wynegocjowanych wcześniej zapisów. Dotyczyły one głównie artykułów o awansie zawodowym nauczyciela, stawek za godziny ponadwymiarowe i zastępstwa, zmian w naliczaniu świadczeń funduszu socjalnego.

Teresa Rażny omówiła zagadnienia związane z unijnymi funduszami pomocowymi. Zapowiedziano jeszcze zorganizowanie osobnej konferencji w tej sprawie.

Wiele emocji, pytań i kontrowersji wzbudził projekt Statutu NSZZ „Solidarność”. Najważniejsze zmiany omówił Jerzy Langer, zastępca przewodniczącego Komisji Krajowej. Po rezygnacji Bożeny Pierzgałskiej, sekretarza SKOiW, wybrano na to miejsce Jolantę Kornel. Na przewodniczącego zespołu ds. budżetu, wynagrodzeń, świadczeń socjalnych i emerytalnych powołano Stanisława Alota.

Następnego dnia Rada przygotowała wnioski do dyskusji z MENiS, dotyczące spraw płacowych, uregulowań związanych z zatrudnianiem poprzez mianowanie, kwalifikacji nauczycieli oraz zakładowego funduszu świadczeń so-

•” *XVI Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” w Stalowej Woli*, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 122, s. 4.

²³⁵ *Uchwała Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2003, nr 123, s. 5.

cyjnych. Przewodniczący SKOiW Stefan Kubowicz przedstawił planowane przez prezydium priorytety działań na 2004 r.²³⁶

31 stycznia 2004 r. Walne Zebranie Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wyraziło zgodę na sprzedaż wszystkich posiadanych udziałów w spółce „KRESY BO” sp. z o.o. w Białymstoku, na warunkach wynikających z warunkowej umowy sprzedaży udziałów, zawartej w Białymstoku 21 stycznia 2004 r. pomiędzy Zarządem Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” i Orkla Press Polen SA z siedzibą w Oslo w Norwegii oraz podejmowania wszelkich niezbędnych czynności faktycznych i prawnych związanych ze sprzedażą tych udziałów²³⁷. Gościem Zjazdu był Janusz Sniadek - przewodniczący KK.

Decyzja o sprzedaży 51% udziałów „Gazety Współczesnej” została podjęta zdecydowaną większością głosów. Orkla zagwarantowała w podpisanej umowie warunkowej pracownikom „Gazety Współczesnej”, że utrzyma dotychczasowe zatrudnienie bez zwolnień przez co najmniej 9 miesięcy. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży Zarząd Regionu przeznaczył na zakup nieruchomości. ZDR uznał, że inwestycje na rynku medialnym zdominowanym przez zagraniczny kapitał przynoszą Związkowi straty .

W początkach lutego 2004 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zaprotestowało przeciwko utrudnianiu wykonywania działalności związkowej, którego dopuścił się Zarząd PMB S.A. w Białymstoku w stosunku do trzech organizacji związkowych działających na terenie zakładu²³⁹. Przewodniczący trzech zakładowych organizacji związkowych nie byli wpuszczani na teren zakładu. ZR domagał się zaprzestania takich działań i poszanowania praw pracowniczych²⁴⁰.

O przywrócenie do pracy zwolnionych dyscyplinarnie przewodniczących związków i uchylenie zakazu wchodzenia na teren zakładu zaapelowała do Zarządu PMB, Wojewódzka Komisja Dialogu Społecznego. Obrady Komisja rozpoczęła przy kanonadzie wystrzałów z petard i gwizdów kilkudziesięciuosobowej demonstracji związkowców. Na sali obrad zabrakło przedstawicieli zarządu

Obrady SKOiW NSZZ „Solidarność” w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 124, s. 8.

Uchwała nr 1/2004 Walnego Zebrania Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z dnia 31 stycznia 2004 r. w sprawie sprzedaży udziałów „Kresy BO” Sp. z o.o. w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125, s. 2.

²³⁸ „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125, s. 1.

²³⁹ Spór trzech zakładowych organizacji związkowych z Zarządem PMB trwał od sierpnia 2003 r., kiedy to układ zbiorowy został zastąpiony regulaminem wynagrodzeń i pracy. Na takie rozwiązanie nie zgodziły się „Solidarność”, „Solidarność 80” i Transportowcy. Na początku lutego 2004 r. Zarząd zawiadomił prokuraturę o działaniu na szkodę spółki przez Jana Czeszcze-wika - szefa zakładowej „S” 80, Jana Arciszewskiego - przewodniczącego ZZ Transportowców i Leonarda Kozłowskiego - szefa zakładowej „S”. Dwaj pierwsi zostali dyscyplinarnie zwolnieni z pracy, wszystkim zakazano wstępu na teren zakładu; zob.: „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125, s. 1; także B. Waćławski, *Stan wojenny w PMB*, „Kurier Poranny” 2004, nr 31, s. 1.

²⁴⁰ *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie utrudniania wykonywania działalności związkowej w PMB S.A. w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125, s. 2-3.*

PMB co zirytowało prowadzącego obrady Jerzego Półjanowicza - wicewojewodę podlaskiego oraz Irenę Sokołowską - dyrektora delegatury Ministerstwa Skarbu Państwa. Witold Zalewski - okręgowy inspektor pracy, poinformował zebranych, iż PIP zakończyła kontrolę w PMB, która wykazała łamanie praw pracowniczych przez kierownictwo PMB.

Pod koniec marca 2004 r. Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zaprotestowało przeciwko rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia z Janiną Toczko - Przewodniczącą Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Komunalnym w Czarnej Białostockiej. Związkowcy zaapelowali do władz gminnych Czarnej Białostockiej o podjęcie działań przywracających porządek prawny w Przedsiębiorstwie Komunalnym²⁴¹.

Pod koniec kwietnia Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” wyraziło poparcie protestującej załodze Polmosu SA, która sprzeciwiała się planom prywatyzacji tego przedsiębiorstwa. Białostocki Polmos był w tym czasie dobrze prosperującą spółką Skarbu Państwa, miał wyrobioną markę, znaki towarowe i z powodzeniem funkcjonował na rynku. Był przykładem sprawnie działającej firmy państwowej. Prezydium ZR zaapelował do parlamentarzystów z województwa podlaskiego o podjęcie działań zmierzających do zmiany polityki prywatyzacji Ministra Skarbu Państwa wobec białostockiego Polmosu²⁴².

28-29 maja 2004 r. w Spale odbył się XVII Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Zdecydowana większość delegatów poparła projekt statutu przygotowany przez KK. Zasadniczym celem zmiany statutu było poprawienie spójności, terminologii oraz dostosowanie go do aktualnej sytuacji. Spośród 317 obecnych delegatów za statutem głosowało 219 osób, przeciwnych było 80, a 18 wstrzymało się od głosu. Prace nad nowym statutem trwały 10 lat. Jerzy Langer, członek Komisji Statutowej uważał jednak, że większość zmian było pozytywnych. Największym osiągnięciem były terenowe organizacje zakładowe, które stawały się ofertą dla pracowników, tam gdzie trudno było założyć Związek. Stworzono też możliwość utrzymania osobowości prawnej przez organizacje, które utraciły status organizacji zakładowej. Uporządkowano zasady przeprowadzania wyborów do władz Związku na różnych szczeblach związkowej drabiny. KZD domagał się rozwiązania Sejmu i rozpisania nowych wyborów. Zaapelowano do członków „Solidarności” o udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego. KZD przyjął też stanowisko w sprawie samozatrudnienia. Zdaniem delegatów, zwalczanie tego zjawiska powinno być jednym z głównych kierunków działalności Związku²⁴³.

Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę z przewodniczącą KZ NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Komunalnym w Czarnej Białostockiej, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 126, s. 2.

²⁴² *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie planów prywatyzacji Polmos Białystok S.A., „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 127, s. 2.*

²⁴³ „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 127, s. 3.

W lipcu 2004 r. Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” przesłał prezydentom i burmistrzom miast województwa podlaskiego uchwałę, w której zwrócił się do władz samorządowych z regionu o podjęcie uchwał ograniczających handel w dużych placówkach handlowych w niedziele i święta, argumentując tym, że upowszechnianie handlu w niedziele i święta nie jest to konieczne i skutkuje zmuszaniem pracowników do wykonywania pracy w dni świąteczne.

Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zwrócił się z wnioskiem o podjęcie stosownych działań wynikających z posiadanych uprawnień, które mogłyby ograniczyć handel w dużych placówkach handlowych w niedziele i święta. Jak podkreślili Związkowcy, współczesne warunki życia nie sprzyjały pełnemu przeżywaniu przez chrześcijan niedzieli jako dnia spotkania z Bogiem. Często bywała ona traktowana wyłącznie jako czas rozrywki, połączonej z urządzaniem wycieczek do supermarketów i traktowaniu pobytu tam jako sposobu na spędzanie czasu wolnego. Ochrona dni wolnych miała sens nie tylko religijny, lecz służyła zarazem celom świeckim - wypoczynkowi, odprężeniu i wspólnemu korzystaniu z życia rodzinnego. Zasada niedzielnego i świątecznego spokoju nie powinna być naruszana, a ludzi nie powinno zmuszać się do pracy w niedziele i święta (np. pracownicy supermarketów). Członkowie „Solidarności” stwierdzili, iż wielu krajach europejskich, np.: w Austrii, Słowenii, Belgii, Francji, Niemczech zdecydowanie ograniczono handel w niedziele i święta. Podobnie postąpiły samorzady niektórych miast polskich² \

Zarząd Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” zbierał informacje o pracodawcach, którzy nie wypłacali pracownikom wynagrodzeń. Podobne akcje trwały w całym kraju. Akcja ta miała na celu utworzenie krajowego rejestru pracodawców - dłużników. Rejestr ten miał być drukowany na stronie internetowej „Solidarności” oraz w prasie związkowej²⁴⁵.

W niedzielę **3 października 2004 r.** odbyły się ogólnopolskie uroczystości 20. rocznicy męczeńskiej śmierci ks. J. Popiełuszki. Na uroczystościach obecni byli m.in. Jerzy Buzek - premier w latach 1997-2001, Janusz Sniadek, Maciej Płażyński - marszałek Sejmu poprzedniej kadencji, Ryszard Tur, Anna Hintz - główny inspektor pracy, Krystyna Łukaszuk, Józef Mozolewski, Krzysztof Jurgiel - senator RP. Na uroczystości przybyły liczne delegacje z Polski. Łącznie w uroczystościach wzięło udział kilkaset osób. Jeszcze przed Mszą świętą kolumna samochodów wyruszyła z Suchowoli do odległych o 4 kilometry Okopów - wsi, w której urodził się ks. Jerzy Popiełuszko. W Okopach mieszka Jego matka Marianna, Jego brat i krewni. Obok rodzinnego domu postawiona została niewielka kapliczka i 10 lat wcześniej ufundowany przez białostocką „Solidarność” obelisk, upamiętniający męczeńską śmierć księdza Jerzego. Przed obeliskiem przybyłe delegacje złożyły wieńce.

Po tych uroczystościach w kościele w Suchowoli odprawiona została msza święta, którą celebrował abp Wojciech Ziemia - Metropolita Białostocki. Ho-

Tamże, 2004, nr 128, s. 2.

Tamże, s. 10.

milię wygłosił Bp Antoni Dydycz z Diecezji Drohiczyńskiej. Modlitwy o beatyfikację prowadził Bp Stanisław Stefanek z Diecezji Łomżyńskiej. We mszy uczestniczył Bp Jakub - Metropolita Diecezji Białostocko-Gdańskiej Kościoła Prawosławnego²⁴⁶.

Następnego dnia odbyło się posiedzenie Komisji Krajowej, podczas którego 2004 r. ogłoszono rokiem księdza Jerzego Popiełuszki. *My, działacze „Solidarności”, wciąż kierujemy się nauką księdza Jerzego Popiełuszki i dlatego bronimy godności ludzi pracy - takie stanowisko Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”, zostało przyjęte w czasie obrad w Suchowoli. Sprawiedliwość to przyznanie każdemu należnych praw. To godziwa zapłata z godziwą pracą. Sprawiedliwość to równość przed prawem i niezawisłość sądów. To ugoda społeczna z gwarancją, że naród nie będzie kolejny raz oszukany, że czas budowania domu ojczyzstego za kilka lat nie okaże się znowu czasem błędów i wypaczeń, że trud i praca narodu nie będą zmarnowane* — napisali związkowcy, cytując słowa księdza Popiełuszki.

Działacze Związku skierowali też list do papieża Jana Pawła II, w którym zaznaczyli, że oczekują na jego kolejną pielgrzymkę do Ojczyzny i modlą się o beatyfikację Księdza Popiełuszki. *Twoje Ojczy, przypomnienie, że „etos Solidarności” nadal jednoczy tak wielu ludzi, zobowiązuje nas do dalszego wysiłku na rzecz pracowników oraz biednych i potrzebujących - napisali w liście*²⁴⁷.

Na posiedzeniu KK podjęto ponadto uchwałę dotyczącą stworzenia wielkich holdingach tzw. komisji podzakładowych, które mogłyby usprawnić funkcjonowanie Związku. Druga dotyczyła zakazu łączenia funkcji kierowniczych w związku z funkcjami w zakładach pracy, w zarządach powiatów, województw i zarządach partii politycznych. Trzecia uchwała dotyczyła możliwości rejestracji organizacji związkowych poza siedzibą zakładu pracy⁴⁸.

W roku poświęconym ks. Jerzemu, w XX rocznicę jego śmierci, Związkowcy w kościele pw. Miłosierdzia Bożego w Bielsku Podlaskim ufundowali kapelanowi „Solidarności” pamiątkową tablicę. Jej poświęcenia i odsłonięcia dokonano 31 października 2004 r. We Mszy świętej sprawowanej przez ks. infułata Eugeniusza Borowskiego licznie uczestniczyli członkowie „Solidarności”, parlamentarzyści, przedstawiciele powiatowych, miejskich i gminnych władz, kombataneci, harcerze i licznie zgromadzone poczty sztandarowe. W homilii ks. Eugeniusz Borowski przypomniał drogę życiową ks. Jerzego Popiełuszki.

Do uczestników uroczystości list skierowali bp Antoni Dydycz i prezydent Warszawy Lech Kaczyński. Listy odczytał ks. proboszcz M. Wyszkowski. Do zebranych przemówił Józef Mozolewski, który życzył zgromadzonym wiernym,

„Biuletyn Informacyjny Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”. Wydanie specjalne w XX rocznicę śmierci ks. Jerzego Popiełuszki, s. 10.

²⁴⁷ (PAP), *Popiełuszko - nasz przewodnik. Suchowola. Związkowcy z całej Polski apelują do Jana Pawła II*, „Kurier Poranny” 2004, nr 234, 5 X, s. 7.

²⁴⁸ T. Rożek, *Polityka? Nie było na to czasu. Rozmowa z Maciejem Jankowskim zastępcą przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”*, „Kurier Poranny” 2004, nr 234, 5 X, s. 7.

aby dokonywał się zapoczątkowany przez „Solidarność” trwały proces wewnętrznej odnowy Ojczyzny. Przewodniczący podziękował wszystkim tym, którzy przyczynili się do uświetnienia uroczystości. Krzysztof Linka, przewodniczący bielskiej „Solidarności” podkreślił, że w trudnych czasach bezrobocia i korupcji pracodawcy często atakują postulaty Związkowców i dlatego hasła głoszone przez ks. Jerzego Popiełuszkę stanowiły szczególne wyzwanie. Za ufundowaną tablicę podziękował ks. kanonik Wyszowski. Po modlitwie odmówionej przez ks. Eugeniusza Borowskiego tablicę odsłonił Józef Mozolewski, Tadeusz Romańczuk, prezes „Mlekovity” i Krzysztof Linka. Po Mszy świętej Związkowcy spotkali się w dawnym rekreacyjnym obiekcie Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej, gdzie w latach osiemdziesiątych powstała bielska „Solidarność”. Twórcy i działacze bielskiej „Solidarności” otrzymali z rąk Józefa Mozolewskiego dyplomy oraz książkowe upominki. Wśród nagrodzonych był Michał Demianiuk, pierwszy przewodniczący TKK NSZZ „Solidarność” w Bielsku Podlaskim. Rok ks. Jerzego Popiełuszki bielska „Solidarność” uczciła wydaniem okolicznościowych biuletynów²⁴⁹.

26 listopada 2004 r. podlaska „Solidarność” nie uznała wyników wyborów na Ukrainie. W stanowisku podpisanym przez przewodniczącego ZR Józefa Mozolewskiego „Solidarność” domagała się od władz RP zerwania kontaktów z antydemokratycznym reżymem Ukrainy. Z propozycją przyjęcia stanowiska wystąpił do białostockich radnych prezydent Ryszard Tur. Przewodniczący Rady Miejskiej, Edward Łuczycycki był przeciwny przyjęciu takiego stanowiska²⁵⁰.

27 listopada 2004 r. podlaska „Solidarność”, razem z ugrupowaniami politycznymi Prawo i Sprawiedliwość, Platformą Obywatelską, Niezależnym Zrzeszeniem Studentów Uniwersytetu w Białymstoku zorganizowała wiec poparcia dla demokracji na Ukrainie. Ludzie przyszli w pomarańczowych szalikach, czapkach, kurtkach. Wznoszono okrzyki *Ukraina bez Putina, Demokracja, Kijów-Warszawa - wspólna sprawa* skandowali demonstranci pod pomnikiem Józefa Piłsudskiego. Józef Mozolewski stwierdził, iż jako naród sąsiedzki Polacy nie mogli postąpić inaczej i pozostać obojętni wobec demokratycznych aspiracji narodu ukraińskiego. Przypomniał także, że tak ja przed laty Zachód udzielał wsparcia „Solidarności”, tak teraz Polacy wspierają demokrację na Ukrainie, która znalazła się w punkcie zwrotnym. Na wiecu obecni byli m.in. Ryszard Tur ze swymi zastępcami, Barbara Kudrycka - posłana do Europarlamentu i Krzysztof Putra - szef PIS i radny Sejmiku Wojewódzkiego. Ryszard Tur podziękował mieszkańcom miasta za wyrażony gest solidarności. Podczas

W hołdzie kapelanowi „Solidarności”, „Biuletyn Informacyjny” ... 2004, nr 130, s. 7.

²⁵⁰ (ka), *Solidarni z Ukrainą. Podlascy działacze zabierają głos w sprawie prezydentury Wiktora Juszczenki*, „Gazeta Współczesna” 2004, nr 231 z 26-28 XI, s. 5; także *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji na Ukrainie*, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 130, s. 4.

manifestacji rozdano uczestnikom i przechodniom ponad tysiąc kolorowych kolardek i szalików²⁵¹.

18 grudnia 2004 r. w kościele pw. Św. Kazimierza w Białymstoku odbył się spektakl słowno-muzyczny *Dobrem zwyciężaj* poświęcony ks. Jerzemu Popiełuszcze w 20-lecie jego tragicznej śmierci. Spektakl zrealizowany został na podstawie scenariusza ks. prof. Jana Sochonia oraz Jerzego Zelnika (był realizowany w kościołach oraz salach koncertowych w Polsce i za granicą). Program wykonali Jerzy Zelnik, Georgij Agratina i Robert Grudzień²⁵².

W lutym 2005 r. Zarząd Regionu Podlaskiego rozpoczął realizację projektu „Nowy start długotrwale bezrobotnych województwie podlaskim”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach europejskiego Funduszu Społecznego. Celem nadrzędnym projektu było zapewnienie osobom długotrwale pozostającym bez pracy pomocy w znalezieniu zatrudnienia i poruszania się po rynku pracy. Bezpośrednim celem projektu była pomoc w dostosowaniu i uaktualnieniu kwalifikacji zawodowych osób długotrwale bezrobotnych do potrzeb rynku pracy, nabycie umiejętności z zakresu aktywnych metod poszukiwania pracy i samopromocji, a także zwiększenie mobilności i samodzielności w poruszaniu się po rynku pracy.

Inicjatywa ta była bardzo cenna, gdyż długotrwałe bezrobocie było poważnym problemem na wojewódzkim i lokalnym rynku pracy. W województwie podlaskim w tym okresie zarejestrowanych było 38181 bezrobotnych osób, w tym ponad 50% pozostawało bez pracy ponad rok. W grupie tej przeważały osoby do 34 roku życia z wykształceniem podstawowym, zawodowym i średnim. W powiecie białostockim zarejestrowanych było 10132 bezrobotne osoby²⁵³.

4 marca 2005 r. w kościele pw. Św. Kazimierza podlaska „Solidarność” zainaugurowała 25 - lecie powstania Związku. Uroczystość połączono z przypadającym w dniu św. Kazimierza świętem metropolii białostockiej. Mszy świętej w kościele św. Kazimierza przewodniczył Arcybiskup Sławoj Leszek Głódź - Ordynariusz Warszawsko-Praski. W uroczystości wzięli udział Arcybiskup Wojciech Ziemia, Metropolita Białostocki, bp Ełcki Jerzy Mazur, Ordynariusz Łomżyński Stanisław Stefanek, jego bp Pomocniczy Tadeusz Zawistowski, Biskup Drohiczyński Antoni Dydycz, bp Edward Ozorowski, Wikariusz Generalny Archidiecezji Białostockiej, abp Senior Stanisław Szymecki oraz miejscowy Prawosławny Ordynariusz bp Jakub. Uroczystość swoją obecnością uświetnili również: Ryszard Kaczorowski - ostatni prezydent na uchodźstwie, Maciej Płażyński, poseł były marszałek Sejmu, Piotr Krutul, poseł, Krzysztof Jurgiel i Jan Szafraniec, senatorzy, Józef Mozolewski, Przewodniczący Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”, Marek Strzaliński, Wojewoda Podlaski, Ryszard Tur, Prezydent Białegostoku. We Mszy świętej uczestniczyli liczni

²⁵¹ (jok), *Solidarni pomarańczowo*, „Kurier Poranny” 2004, nr 279 z 29 XI, s. 20; także *Manifestacja solidarności z narodem ukraińskim*, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 130, s. 2

²⁵² // *Papieski Festiwal Sakralny. Polska 2004*, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 130, s. 5.

²⁵³ „Nowy start” *długotrwale bezrobotnych w województwie podlaskim*, „Biuletyn Informacyjny”... 2005, nr 131, s. 8.

wierni, a nawę główną wypełniło kilkadziesiąt pocztów sztandarowych Komisji Zakładowych²⁵⁴.

Józef Mozolewski przypomniał historię białostockiej „Solidarności”. Działacze „Solidarności” podkreślili, że to nie zburzenie muru berlińskiego, a powstanie „Solidarności” położyło kres podziałowi Europy na kraje wolne i zniewolone, otworzyło nowy rozdział w dziejach Polski i świata. Po uroczystej Mszy Św., koncelebrewanej przez biskupów wszystkich diecezji regionu podlaskiego pod przewodnictwem apb Sławoja Leszka Głodzia, przed pomnikiem „Solidarności” Związkowcy złożyli kwiaty²⁵⁵.

²⁵⁴ Ks. Z. Korabowicz, *25 lat białostockiej „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny”... 2005, nr 131, s. 1.

²⁵⁵ (SAB), *„Solidarność” to sprawiła*, „Kurier Poranny” 2005, nr 54 z 5 III, s. 3.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Białymstoku

- Centralny Urząd Planowania. Biuro Planowania Regionalnego w Białymstoku.
- Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1948-1990,
- Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 1948-1990.
- Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty” w Białymstoku 1955-1992.
- Front Jedności Narodu. Wojewódzki Komitet w Białymstoku 1980-1983.
- Urząd Wojewódzki w Białymstoku 1974-1998. Wydział do Spraw Wyznań.
- Urząd Wojewódzki w Białymstoku 1974-1998. Wojewódzki Komitet Obrony.
- Urząd Wojewódzki w Białymstoku 1974-1998. Kancelaria Tajna.
- Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego. Rada Wojewódzka w Białymstoku 1982-1989.
- Biuro Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku 1973-1990.
- Rada Narodowa i Urząd Miasta i Gminy w Łapach 1973 -1990.
- Biuro Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku 1974 - 1990.
- Stronnictwo Demokratyczne. Wojewódzki Komitet w Białymstoku 1945-1990.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku

- Informacje dotyczące sytuacji społeczno-politycznej na terenie województwa białostockiego za okres styczeń 1980-maj 1981.
- Akta sprawy przeciwko Robertowi Tyszkiewiczowi za wytwarzanie i kolportaż nielegalnego Biuletynu „Nasz Głos”.
- Akta sprawy przeciwko Raisie i Leopoldowi Staweckim.
- Kontrywiadownicza ocena województwa białostockiego 1980-1985.
- Protokoły z narad kierowników Sekcji Wydziału III „A” oraz Wydziału V SB 1981-1988.

- Sprawa operacyjnego sprawdzania, kryptonim „Akademik”.
- Sprawozdania statystyczne dotyczące tajnych współpracowników SB nadane do Biura „C” MSW za 1982 r.
- Materiały dotyczące rozpracowania działalności związkowej 1980-1981.

Archiwum Prokuratury Okręgowej w Białymstoku:

- Akta główne prokuratora wojewódzkiego w Białymstoku w sprawie Zbigniewa Simoniuka.
- Akta Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku w sprawie zgłoszenia nielegalnej działalności przed 22 lipca 1983 przez E. Łuczycyckiego.

Archiwum Sądu Okręgowego w Białymstoku:

- Archiwum Sądu Okręgowego w Białymstoku.
- Akta sprawy Bogusława Dębskiego.
- Akta sprawy Ryszarda Gocłowskiego.
- Akta sprawy Jerzego Korolkiewicza i innych.
- Akta sprawy Lecha Kraszewskiego.
- Akta sprawy o wykroczenie Michała Pietkiewicza.
- Akta sprawy Ryszarda Siemiaszki.
- Akta sprawy o wykroczenie Krystyny Strubel.
- Akta sprawy Andrzeja Waludy i innych.
- Akta sprawy o wykroczenie Anny Wojciechowskiej.
- Rejestr spraw o wykroczenia 1982, poz. 15.

Archiwum Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”

- Lista Delegatów na Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok.
- Lista etatowych pracowników Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w 1981 r.
- Sprawozdanie Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej powołanej uchwałą nr 2 II Walnego Zjazdu Delegatów Region Białystok w dniu 13.01.1990 r.
- Załącznik nr 1 do Protokołu Regionalnej Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok z dnia 3 grudnia 1981 r.

Archiwum Urzędu Ochrony Państwa. Delegatura w Białymstoku

- Lista internowanych działaczy z terenu województwa białostockiego

Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku

- Protokoły kontroli rozdawnictwa darów.
- Pomoc charytatywna, faktury, zarządzenia, pisma

Źródła publikowane:

- *Apel TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok do ludzi pracy Białegostoku*, „Biuletyn Informacyjny” NSZZ „Solidarność Region Białystok 1982, nr 34.
- *Apel V Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” do społeczeństwa polskiego „nasza Ojczyzna jest w niebezpieczeństwie”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1993, nr 17/18.
- *Białostocka aglomeracja miejska*, WUS, Białystok 1979.
- *Białystok w 35 -leciu PRL*. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 1979.
- *Decyzja Prezydium ZR Białystok NSZZ „S” nr 161/95*, „Biuletyn Informacyjny”... 1995, nr 41, s. 2.
- *Deklaracja programowa Tymczasowej Komisji Regionalnej z 20 marca 1982 r.*, „Biuletyn Informacyjny”... 1982, nr 14.
- *Dekret z dnia 12 grudnia o stanie wojennym*, Dz. U. Nr 29, poz. 154.
- *Dokumenty Społecznej Akcji Obliczania Frekwencji Podczas Wyborów do Sejmu w październiku 1985 r.*, „Bez Debitu”. Kwartalnik Nieregularny nr 2/1987, s. 21-31.
- *Druga tura I Walnego Zebrania Delegatów Regionu (25.06.81 r. I dzień) - fragmenty stenogramu*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981 nr 33.
- *IX Nadzwyczajny Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 14-20 lipca 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały*, Warszawa 1981.
- Głębocki Henryk, „Biblia” Służby Bezpieczeństwa: *Instrukcja 006/70*, „Arcana 2002”, nr 46-47.
- *Informacja o wynikach badań nad rolą członków PZPR w sytuacjach konfliktowych w zakładach pracy sporządzona w czerwcu 1988 r. w Centralnej Komisji Kontrolno-Rewizyjnej*, [w:] Polska 1986-1989: koniec systemu. Materiały międzynarodowej konferencji, Miedzeszyn, 21-23 października 1999 r. T. 3 Dokumenty, Warszawa 2002.
- Janowski Włodzimierz, *Wprowadzenie stanu wojennego w świetle dokumentów PZPR z 13 XIII 1981 r.*, „Teki Archiwalne” 2003, t. 7 [seria nowa].
- *Komunikat TKK NSZZ „S”, TR NSZZ „S” i Przewodniczącego Lecha Wałęsy*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1987 nr 102.
- *Krajowa Komisja Porozumiewawcza NSZZ „Solidarność”. Posiedzenie w dniach 31 III-IV 1987 r. Archiwum „Solidarności”*, tom 14, seria dokumenty, Warszawa 1987.
- *Kronika. Wrzesień 1980*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny 1980 nr 11.
- *Ludzie Solidarności. Informator o delegatach na I Krajowy Zjazd NSZZ „Solidarność” - MSW Biuro „C”*. Do druku przygotował i wstępem opatrzył Mirosław Piotrowski, Lublin 2002.

- *Polska 1986-1989: koniec systemu. Materiały z międzynarodowej konferencji VJ Miedzeszynie*. Tom 3. Dokumenty, pod red. A. Dudka i A. Friszke, Warszawa 2002.
- *Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej*, „Gazeta Współczesna” 1985, nr 242.
- *Odezwa TKR NSZZ „Solidarność” Region Białostok z dnia 9.10.1982 r. w sprawie związków zawodowych*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1982, nr 38.
- *Odezwa Prezydium Regionalnego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białostok do członków NSZZ „Solidarność Regionu Białostok*, „Biuletyn Informacyjny”... 1982, nr 1 [53].
- *Odezwa Prezydium RMKS z dnia 13.01.1982 r. do członków NSZZ „Solidarność” Region Białostok*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1982, nr 2.
- *Oświadczenie TKR z 22.04.1982 r. w sprawie obchodów święta 1 Maja*, „Biuletyn Informacyjny”... 1982, nr 15.
- *Oświadczenie TKR NSZZ „Solidarność” Region Białostok z dnia 5. 06. 1982 r.*, „Biuletyn Informacyjny”... 1982, nr 21.
- *Oświadczenie Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk podpisane przez Dyrektora Jana Jantasa*, „Biuletyn Informacyjny..” 1980, nr 1.
- *Powstanie KKP (posiedzenie delegacji MKZ - 17 IX 1980 w Gdańsku)*, „Krytyka”. Kwartalnik Polityczny 1984, nr 18.
- *Proklamacja Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego*, „Trybuna Ludu” 1981, nr 293.
- *Protokół z obrad plenarnych MKZ w dniu 25.04 1981 r.* „Biuletyn Informacyjny” 1981, nr 23.
- *Protokół nr 28 z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR z dnia 29 sierpnia 1980 r.*, [w]: *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PZPR a „Solidarność” 1980-1981*, oprac. Zbigniew Włodyk, Londyn 1992.
- *Protokoły porozumień Gdańsk, Szczecin, Jastrzębie*, Warszawa 1980.
- *Przeciw „Solidarności” 1980-1989. Rzeszowska opozycja w tajnych archiwach ministerstwa Spraw Wewnętrznych*. Wybór i opracowanie J. Draus i Z. Nawrocki, Rzeszów 2000.
- *Przed ostatnią drogą. Relacja ks. Grzegorza Kalwarczyka z podjęcia zwłok ks. Jerzego Popiełuszki z Prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej w Białymstoku*, „Nasza Polska” 2002, nr 43.
- *Rocznik Statystyczny Głównego Urzędu Statystycznego* 1983.
- *Rocznik Statystyczny województwa białostockiego*, Białostok 1976.
- *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 22.04.1975 w sprawie i trybu sprawowania nadzoru i kontroli przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, Dz. U. 1975 nr 13, poz. 75.
- *Sekcja budownictwa działa. Informacja dotycząca działalności Regionalnej Sekcji Budownictwa i Przemysłu Drzewnego NSZZ „Solidarność” - Region Białostok*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1992, nr 5.
- *Sprawa Uchwyków. Dokumenty*, „Bez Debitu”. Kwartalnik Nieregularny. Wydawnictwo Północno-Wschodnie 1988, nr 1.

- *Sprawozdanie z działalności Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” za rok 1996* wygłoszone przez Przewodniczącego ZR Józefa Mozolewskiego na Zebraniu Delegatów Regionu Białystok NSZZ „S” w dniu 12 kwietnia 1997 r., „Biuletyn Informacyjny” ... 1997, nr 60.
- *Stan wojenny w Polsce. Dokumenty i materiały archiwalne 1981-1983.* Pod red. T. Walichnowskiego, Warszawa 2001.
- *Stan wojenny w dokumentach władz PRL (1980-1983). Wybór, wstęp i oprac.* B. Kopka, G. Majchrzak, Warszawa 2001.
- *Stan wojenny w Polsce. Kalendarium wydarzeń 13 XII 1981-31XII 1982. Źródła do historii Polski XX wieku - ze zbiorów Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji,* Warszawa 1999.
- *Stan wojenny. Wspomnienia i oceny. Praca zbiorowa pod red. J. Kulara,* Pelplin 1999
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę z przewodniczącą KZ NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Komunalnym w Czarnej Białostockiej,* „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 126.
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie planów prywatyzacji Polmos Białystok S.A.,* „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 127.
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” ws. Gospodarki Państwa Polskiego i likwidacji Stoczni Gdańskiej,* „Biuletyn Informacyjny”... 1996, nr 5.
- *Stanowisko Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w sprawie zamierzonych podwyżek cen stawek czynszu i usług komunalnych,* „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 65.
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 22.07 1999 r. w sprawie procesu sprzedaży akcji spółki Instal S.A. w Białymstoku,* „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 80.
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” w sprawie protestu pracowników radomskiego „Łucznika” w Warszawie,* „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 80.
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 5.02.2001 r. w sprawie sytuacji w białostockim Oddziale Telewizji Polskiej,* „Biuletyn Informacyjny” .. 2001, nr 97.
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 5.02.2001 r. w sprawie szykanowania działaczy Komisji Oddziałowej NSZZ „Solidarność” w OTVBiałystok,* „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 97.
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 26.02.2001 r. w sprawie sytuacji politycznej w regionie,* „Biuletyn Informacyjny” ...2001, nr 98.
- o *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”, w sprawie sytuacji politycznej i przyszłości AWS,* „Biuletyn Informacyjny”... 2001, nr 100.

- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie zagrożeń wynikających z polityki budżetowej koalicji SLD-PSL, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 105.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie likwidacji uprawnień studenckich do 50% ulgi w przejazdach komunikacyjnych, „Biuletyn Informacyjny”... 2001, nr 106.*
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 18.02.2002 r., „Biuletyn Informacyjny”... 2002, nr 107.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego „Solidarność” w sprawie niewypłacenia pracownikom wynagrodzeń za pracę przez pracodawcę Zarząd FPiU „Bison-Biał” S.A. w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny” ...2002, nr 109.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 6.03.2002 r., „Biuletyn Informacyjny”...2002, nr 107.*
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji na rynku powodującej niepokoje i napięcia społeczne, „Biuletyn Informacyjny”...2003, nr 120.*
- *Stanowisko Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie wyborów uzupełniających do Senatu RP z województwa podlaskiego, „Biuletyn Informacyjny”...2003, nr 120.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji jednostek publicznej służby zdrowia w województwie podlaskim, „Biuletyn Informacyjny”...2003, nr 122.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie utrudniania wykonywania działalności związkowej w PMB S.A. w Białymstoku, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę z przewodniczącą KZ NSZZ „Solidarność” w Przedsiębiorstwie Komunalnym w Czarnej Białostockiej, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 126.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie sytuacji na Ukrainie, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 130.*
- *Stanowisko Prezydium Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie planów prywatyzacji Polmos Białystok S.A., „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 127.*
- *Tajne Protokoły Biorą Politycznego PZPR a „Solidarność” 7950-1981. Oprac. Zbigniew Włodyk, Londyn 1992*
- *Uchwała nr 55 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 18.12.2000, „Biuletyn Informacyjny” ...2001, nr 96.*
- *Uchwała nr 56 Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 18.12.2000, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 96.*
- *Uchwała KKP NSZZ „Solidarność” w sprawie strajku prasowego, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 39.*

- *Uchwała Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” z 23.10.1981 r.*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 49.
- *Uchwała nr 1 Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok z dnia 14.12.81 r.*, „Wiadomości Bieżące”. Wydanie specjalne nr 3 z 14.12.1981.
- *Uchwała Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 4 sierpnia 1981 r.*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 37.
- *Uchwała TKR NSZZ „Solidarność” Region Białystok z 8.09. 1982 r. w sprawie składek członkowskich*, „Biuletyn Informacyjny”... 1982, nr 37.
- *Uchwała nr 118/93 Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 4.10.1993*, „Biuletyn Informacyjny”... 1993, nr 20.
- *Uchwała ZR w sprawie klucza liczbowego obowiązującego przy wyborze delegatów na Walne Zebranie Delegatów Regionu Białystok NSZZ „Solidarność”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 63.
- *Uchwała Komisji Krajowej nr 646/99 w sprawie wyrejestrowania Regionu Pojezierze i zmiany zasięgu działania Regionów Białostockiego oraz Warmińsko-Mazurskiego*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 77.
- *Uchwała ZR w sprawie klucza liczbowego obowiązującego przy wyborze Delegatów na Walne Zjazd Delegatów Regionu NSZZ „Solidarność”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 63.
- *Uchwała Komisji Krajowej nr 646/99 w sprawie wyrejestrowania Regionu Pojezierze i zmiany zasięgu działania Regionów Białostockiego oraz Warmińsko-Mazurskiego*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 77.
- *Uchwała Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2003, nr 123.
- *Uchwała nr 1/2004 Walnego Zebrania Delegatów Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność” z 31 stycznia 2004 r. w sprawie sprzedaży udziałów „Kresy BO” Sp. z o.o. w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 125.
- *Uchwała Rady Państwa z dnia 20 lipca 1983 r. w sprawie zniesienia stanu wojennego*, Dz. U. Nr 39, poz. 178.
- *Ustawa z 21 lipca 1983 r. o amnestii*, Dz. U. Nr 39, poz. 177
- *Ustawa z 20 lipca 1983 r. o zmianie Konstytucji PRL*, Dz. U. Nr 39, poz. 175.
- *Ustawa z 7 kwietnia - ordynacja wyborcza do Sejmu PRL X kadencji na lata 1989-1993*, Dz. U. z 1989, Nr 19, poz. 102.
- *Władza wobec „Solidarności” sierpień 1980 - grudzień 1981. Podstawowe dokumenty*, red. B. Pasierb, Wrocław 1993.
- *Zarządzenie nr 32/81 Wojewody Białostockiego w sprawie zapewnienia porządku publicznego na obszarze województwa białostockiego w czasie obowiązywania stanu wojennego*, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku nr 11, poz. 57.
- *Zarządzenie nr 35/81 Wojewody Białostockiego w sprawie militaryzacji zakładów pracy*, Dz. U. WRN w Białymstoku nr 11, poz. 60.

Zbiory prywatne:

- Instrukcja dla uczestników akcji 3x5 sporządzona przez Społeczny Komitet Kontroli Wyborów do Sejmu.
- Komunikat MKZ NSZZ „Solidarność” z 27 stycznia 1981 r.
- Komunikat Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy.
- Komunikat nr 4 Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” Region Białystok z 25 marca 1981 r.
- Komunikat nr 30 Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego NSZZ „Solidarność” w Białymstoku z 28 marca 1981 r.
- Komunikat Prezydium Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 6 marca 1981 r.
- Komunikat Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku z 21 stycznia 1981 r.
- Odezwa Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Białostockich Zakładów Graficznych do mieszkańców Regionu Białystok.
- Oświadczenie Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” nr 10/81.
- Pismo Waldemara Rakowicza - Tymczasowego Przewodniczącego Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok do Dyrekcji Fabryki Przyrządów i Uchwytów.
- Pismo Przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Białymstoku do Zarządu Regionu.
- Postanowienie o podjęciu na nowo umorzonego śledztwa w sprawie zaginięcia Krzysztofa Zagierskiego, sygn. II Ds. 10/90. Postanowienie w posiadaniu Maryli Zagierskiej.
- Postanowienie o umorzeniu śledztwa przez Wł. Michalczuka wiceprokuratora Prokuratury Rejonowej w Białymstoku przeciwko Stanisławowi Hunczowi, sygn. akt I Ds. 1442/82.
- Projekt zasad sprzedaży reglamentowanej mięsa i jego przetworów sporządzony przez NSZZ „Solidarność” Region Białystok.
- Protokół z zebrania przedstawicieli zakładów pracy Białegostoku Gdańsk 6 października 1980.
- Protokół ustaleń dokonanych 9 lutego 1981 na spotkaniu Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Białystok w Wojewodą Białostockim.
- Protokół z posiedzenia Zarządu NSZZ „Solidarność” Region Białystok 26 czerwca 1981 w celu wyboru wiceprzewodniczących.
- Protokół Komisji Skrutacyjno-Wyborczej z wyników wyborów na przewodniczącego NSZZ „Solidarność” Region Białystok przeprowadzonych 25 czerwca 1981.
- Protokół z odroczonego 28 maja 1981 r. I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Region Białystok 4 czerwca 1981 r. w Sali Kino-Teatru 'Związków Zawodowych w Białymstoku.

- Protokół Komisji Skrutacyjno-Wyborczej powołanej na I Walnym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok 4 czerwca 1981.
- Przemówienie rzecznika prasowego MKZ NSZZ „Solidarność” w Białymstoku Krzysztofa Burka na uroczystości poświęcenia sztandaru „Solidarności” Region Białystok 21 czerwca 1981.
- Przemówienie Michała Pietkiewicza z okazji poświęcenia sztandaru MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok 21 czerwca 1981.
- Świadczenie zwolnienia Stanisława Horbacza z Aresztu Śledczego.
- Uchwała Prezydium MKZ NSZZ „Solidarność” Białystok w sprawie wolnych sobót.
- Uchwała MKZ NSZZ „Solidarność” Białystok z 26 stycznia 1981 r.
- Uchwała z 23 marca 1981 r. podjęta przez Prezydium MKZ w Białymstoku w składzie rozszerzonym o przedstawicieli większych zakładów pracy.
- Uchwała Zarządu Regionu Białystok NSZZ „Solidarność” z 4 sierpnia 1981 r.

Relacje:

- Eugeniusza Bil-Jaruzelskiego, Jana Beszty-Borowskiego, Jana Budela, Bernarda Bujwickiego, Krzysztofa Burka, Dariusza Boguskiego, Andrzeja Chwaliboga, Bogusława Dębskiego, Jerzego Jamiołkowskiego, Kazimierza Kamińskiego, Konrada Kruszewskiego, Lecha Lebensztejna, Olega Łatyszonka, Wojciecha Łowca, Edwarda Łuczycykiego, Stanisława Marczuka, Józefa Mozolewskiego, Józefa Nowaka, Ryszarda Pietruszki, Andrzeja Radzickiego, Jerzego Rybnika, Jana Sakiela, ks. Jerzego Sidorowicza, Doroty Stypułkowskiej Wiszowatej, Ewy Syptykowskiej, Roberta Tyszkiewicza, Krzysztofa Wasilewskiego, Tomasza Wasilewskiego, Tadeusza Waśniewskiego, Romana Wilka, Jerzego Zacharczuka, Henryka Zdzienickiego

Prasa:

- „Arcana” 1999, 2002
- „Arka” 1993
- „Bez Debitu” Kwartalnik Nieregularny. Wydawnictwo Północno-Wschodnie 1987, 1988
- „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 1995
- „Białostoczczyzna” 1992, 1993, 1998, 2000
- „Biuletyn Informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2002
- „Biuletyn Informacyjny „Solidarność” MKZ Białystok” 1980-1981
- „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” [nieocenzurowany] 1982-1989

- „Biuletyn Informacyjny Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1991-1999
- „Biuletyn Informacyjny Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” Region Podlaski” 1999-2005
- „Biuletyn Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1982
- „Cień”. Biuletyn Informacyjny TKK NSZZ „Solidarność” w Czarnej Białostockiej 1982
- „Czyn”. Pismo Niezależnego Ruchu Społecznego „Solidarność” im. ks. Jerzego Popiełuszki. Region Północno-Wschodni 1989
- „Demokratyczny Ruch Oporu”. Informator nieregularny 1982 nr 2
- „Dobro Wspólne”. Gazeta Wyborcza Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej 1989
- „Druk ulotny”. Pismo międzyzakładowych struktur „S” szeregowych członków „S” oraz ich sympatyków. Białystok 1988
- „Dzieje Najnowsze” 2003
- „Dwutygodnik Związkowy NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1990
- „Express Wschodni”. Konfederacja Polski Niepodległej 1991
- „Errata”. Niezależne Pismo Środowisk Inteligenckich Białegostoku 1983
- „Gazeta w Białymstoku” [lokalny dodatek do „Gazety Wyborczej”] 2001
- „Gazeta Współczesna” 1976, 1980, 1981, 1982, 1991, 1994, 1996, 2000, 2001
- „Gazeta Wyborowa”. NSZZ „Solidarność” Białystok 1985
- „Głos Pracy”. Pismo codzienne Związków Zawodowych, 1980
- „Goniec Wojenny”. Biuletyn NSZZ RI „Solidarność” Region Białystok 1982
- „Gryfita” 2000
- „Jutrzenka”. Pismo NSZZ „Solidarność” informacyjno - szkoleniowe 1985
- „Karta” 2000
- „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny, 1980-1981
- „Krytyka”. Kwartalnik Polityczny 1984
- „Kultura” 1980
- „Kurier Podlaski” 1989, 1990
- „Kurier Poranny” 1990, 1991, 1999, 2001, 2002
- „Międzyśrodkowy Biuletyn Informacyjny NZZ Białystok” 1988
- „Nasza Polska”, 2002
- „Nasz Głos”. Pismo Młodzieży Ziem Wschodnich 1983
- „Nasze Sprawy”. Biuletyn KW PZPR w Białymstoku 1989
- „Opinia Białostocka. Pismo Konfederacji Polski Niepodległej Okręg X Białystok 1989 z VIII-IX
- „Opornik”. Akademicki Ruch Oporu 1982
- „Panorama Północy” 1980

- „Państwo i Prawo" 1987, 1989
- „Pierwsza Solidarność". Biuletyn Więzionych, Internowanych, Represjonowanych 2000
- „Prasa Polska". Pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL, 1989
- „Prawica Podlasia". Biuletyn Niezależnych Środowisk Prawicy Podlasia 2000
- „Przegląd Historyczny" 2001
- „Regionalny Informator Solidarności" 1988
- „Rozmaitości". Informacyjny Magazyn Gminy Czarna Białostocka, 2003
- „Rubieże" 1992
- „Robotnik białostocki". Pismo Białostockiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS-RD 1989
- „Rzeczpospolita" 2001
- „Rzeczpospolita Samorządna". Miesięcznik Tymczasowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność" Region Białystok 1982
- Serwis Informacyjny Biura Informacji Prasowej NSZZ „Solidarność" Gdańsk, 19 i 20 sierpnia 1981, nr 231 i 233
- „Smoluch". Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność" Fabryki Przyrządów i Uchwytów, wrzesień - listopad 1988
- „Solidarność Walcząca". Pismo organizacji „Solidarność Walcząca" w Białymstoku 1989
- „Studencki Biuletyn Wojenny" 1982.
- „Teki Archiwalne" 2003, t. 7, [seria nowa].
- „Trybuna Ludu" 1981
- „Tygodnik Białostocki". Pismo członków i sympatyków NSZZ „Solidarność" 1989,1990
- „Tygodnik Mazowsze" 1982, 1983, 1987
- „Tygodnik „Solidarność" 1981, 1989
- „Wiadomości Bieżące" [wyd.:j MKZ NSZZ „Solidarność" Region Białystok 1981
- „Wiadomości Bieżące". Wydanie specjalne nr 3 z 14.12.1981
- „Wiadomości Historyczne" 1993, 1994
- „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej" 2001
- „Więź" 1981
- „Zeszyty Historyczne", 2000

Opracowania i artykuły:

- Ash Timothy Garton, *Wiosna obywateli. Rewolucja 1989 r. widziana w Warszawie, Budapeszcie, Berlinie i Pradze*, Londyn 1990.
- Aż, *Przeważył duch związkowy*, „Gazeta Współczesna” 1992, nr 32.
- Beszta-Borowski Jan, *Pół wieku zarazy 1944-2000, Moje zapiski faktów i refleksji*, Komorów 2002.
- *Białostoccy posłowie interpelują w sprawie ruchu granicznego*, „Biuletyn Informacyjny”... 1998, nr 66.
- Bielewicz Romuald, *Kampanijna frajda*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2000, nr 92.
- Birycka Joanna, *WZD w Hajnówce*, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 120.
- Boguski Dariusz, *TKK w Hajnówce*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” 1981, nr 47.
- Boguski Dariusz, *TKK w Siemiatyczach*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 52.
- Bondaryk Krzysztof, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Białymstoku w latach 1980-1981*, Białystok 1999.
- Bondaryk Krzysztof, *Komitety Więzionych za Przekonania w Białymstoku*, „Białostoczczyzna” 1992, nr 2.
- Boruch Aneta, *Podlaska Stocznia Gdańska*, „Kurier Poranny” 2002, nr 108.
- Branach Zbigniew, *Sam płonął i nas zapalał. Próba wyjaśnienia zbrodni zabójstwa księdza Stanisława Suchowolca*, Bydgoszcz 2001.
- Bujwieki Bernard, *Od poparcia do uczestnictwa*, „Pierwsza Solidarność”. Biuletyn Więzionych, Internowanych, Represjonowanych 2000, nr 2.
- Burek Krzysztof, *Wspomnienie o Stanisławie Przestrzelskim 1945-1999*, „Kurier Poranny” 1999, nr 84.
- Burel Edmund, *To nie jest czas hasła i sztandarów. Rozmowa z J. Jamiołkowskim, działaczem NSZZ „Solidarność” z „Fast”*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 228 z 24-26 XI.
- Burel Edmund, *Człowiek pierwszej „Solidarności*, „Gazeta Współczesna” 2000, nr 170.
- Burel Edmund, *I ślad po nim zaginął*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 8 z 6 I.
- Burel Edmund, *Z polityką w tle. Marian Krzaklewski gościem podlaskiego zjazdu NSZZ „Solidarność”*, „Gazeta Współczesna” 2000, nr 51 z 13 III.
- Burel Edmund, *Zebranie prawdziwych związkowców. Obrady delegatów podlaskiej „Solidarności” w Supraślu*, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 198 z 11 X.
- *Był z nami (wspomnienie o biskupie Mikołaju Łasinowskim)*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność Region Białystok” [nieocenzurowany] 1982, nr 36.

- Chocha Ewa, *Prostowanie kręgosłupów*, „Gazeta Współczesna” 1993, nr 50.
- Choma Małgorzata, *Strajk lubelskich kolejarzy w lipcu 1980 r.*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 12.
- Chruściak Ryszard, *System wyborczy i wybory w Polsce 1989-1998. Parlamentarne spory i dyskusje*, Warszawa 1999.
- *Co w Regionie?*, „Biuletyn Informacyjny”... 1992, nr 5.
- *Czystki w „Gazecie Współczesnej”*, „Demokratyczny Ruch Oporu”. Informator nieregularny 1982, nr 2.
- Danilecki Tomasz, *Zwolski Marcin, Podlasie i Suwalszczyzna*, [w:] Stan wojenny w Polsce, pod red. A. Dudka, Warszawa 2003.
- Danilewicz Jerzy, *Wyspa Dubicze*, „Kurier Poranny” 1998, nr 212.
- Dąbrowska Urszula, *Ukacaptiona sprawa*, „Kurier Poranny” 2003, nr 32 z 711.
- (db), *Reglamentacja, reglamentacja*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 51.
- Dobroński Adam, *Białystok. Historia miasta*, Białystok 1998.
- Dominiczak Henryk, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944-1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
- *II Papieski Festiwal Sakralny. Polska 2004*, „Biuletyn Informacyjny”... 2004, nr 130.
- Drzycimski Andrzej, *Skutnik Tadeusz, Gdańsk sierpień'80. Rozmowy*, Gdańsk 1990.
- Dudek Antoni, *Karnawał. Dzieje dziesięciomilionowej „Solidarności” 1980-1981*, [w:] „Solidarność” XX lat historii, Warszawa 2000.
- Dudek Antoni, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004.
- Dudek Antoni, „Solidarność” w poszukiwaniu metody walki w stanie wojennym, [w:] „Solidarność” a wychodzenie Polski z komunizmu. Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, pod red. L. Mażewskiego i W. Turka, Gdańsk 1995.
- Dudek Antoni, *Przyczynek do genezy okrągłego stołu. Posiedzenie Biura Politycznego KC PZPRz21 VIII1988 r.*, „Arcana” 1999, nr 30.
- Dudek Antoni, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989-1995*, Kraków 1997.
- Dudek Antoni, Marszałkowski Tadeusz, *Walki uliczne w PRL 1956-1989*, Kraków 1992.
- Dudek Beata, *Wybory czerwcowe 1989*, „Wiadomości Historyczne” 1994, nr 3.
- Dunaj Kazimierz, *Nie ma spokoju na rynku. Rozmowa z wojewodą białostockim. Rozm. Leszek Kolesnik*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 163, 17 VIII.
- (dz), *Spotkanie po roku*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1982, nr 23.

- Ebe, *Większość pozostała w domu*, „Kurier Podlaski” 1989 nr 118 z 5 VI.
- Eisler Jerzy, *Zarys dziejów politycznych Polski. 1944-1989*, Warszawa 1992.
- Filipczuk Włodzimierz, *Osiem lat po trzynastym grudnia w Białymstoku*, „Kurier Poranny” 1989, nr 242 z 14 XII.
- Friszke Andrzej, *Polska. Losy państwa i narodu 1939-1989*, Warszawa 2003.
- Gacek Beata, *Okrągły stół - geneza i przebieg*, „Wiadomości Historyczne” 1993, nr 2.
- Gadek Jolanta, *Akcja „Jodła”*, „Gazeta Współczesna” 2001, nr 243 z 14 XII.
- Gadek Jolanta, *Dwie minuty wolności*, „Gazeta Współczesna” 1994, nr 241.
- Gadek Jolanta, *Kryptonim „Jodła”*, „Gazeta Współczesna” 1991, nr 239.
- Gadek Jolanta, *Papież uczył dialogu*, „Gazeta Współczesna” 2005, nr 68 z 7 IV.
- Garlicki Andrzej, *Karuzela. Rzecz o Okrągłym Stole*, Warszawa 2003.
- Gebethner Stanisław, *Wybory do Sejmu i Senatu 1989 r.*, „Państwo i Prawo” 1989 z. 8.
- Głębocki Henryk, *Konspira. Dzieje „Solidarności” w podziemiu (1981-1989)*, [w:] „Solidarność” XX lat historii, Warszawa 2000.
- Głębocki Henryk, *„Biblia” Służby Bezpieczeństwa: Instrukcja 006/70*, „Arkana” 2002, nr 46-47.
- Grochowski Jan, *Uroczystości obchodów 20. rocznicy powstania „Solidarności” w regionie podlaskim*, „Biuletyn Informacyjny” ..2000, nr 92.
- Grześkiewicz Marek, *Skomplikowane urządzenie*, „Gazeta Współczesna” 1988, nr 180.
- Hirszt Zbigniew Jerzy, *Dziesięć lat białostockiej uczelni uniwersyteckiej*, Białystok 1978.
- Holzer Jerzy, *„Solidarność” 1980-1981. Geneza i historia*, Warszawa 1990.
- Holzer Jerzy, Leski Krzysztof, *„Solidarność” w podziemiu*, Łódź 1990.
- (ib), *Do godziny 18 połowa wyborców oddała swe głosy*, „Gazeta Współczesna” 1989 nr 130.
- (ib,bs), Anna *Walentyłowicz i Andrzej Gwiazda w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny” 1981, nr 30.
- Jabłońska Beata, *Sytuacja społeczno-gospodarcza Białegostoku*, „Biuletyn Informacyjny” 1995, nr 41.
- Jachmann Joanna, *Proszę tego nie pisać*, „Panorama Północy” 1980, nr 34.
- Jadcak Stanisław, *Lublin - lipiec 80*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny, 19 81 nr 7.

- Jamiołkowski Jerzy, *Od Redakcji*, „Opinia Białostocka”. Pismo Konfederacji Polski Niepodległej Okręg X Białystok 1989 z VIII- IX.
- Jamiołkowski Jerzy, *Soboty potwierdzają naszą wiarygodność*, „Biuletyn Informacyjny” 1981, nr 12.
- Jamiołkowski Jerzy, *W pogoni za złudzeniami*. „Solidarność w „Fastach” 1980-1992, Białystok 2000.
- Jaruzelski Wojciech, *Stan wojenny. Dlaczego?*, współautorzy: Jaworski Marek, Łoziński Włodzimierz, Warszawa 1992.
- (J^{eni})> *Odwołanie strajku i gotowości strajkowej*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 100.
- Ks. Jemielity Witold, *Podziały administracyjne w województwie białostockim w latach 1919-1990*, „Białostoczczyzna” 1993, nr 3.
- (JG), *Bicie wielkiego dzwonu*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 79.
- JJ, *Białostocki grudzień*, „Pierwsza „Solidarność”. Biuletyn Więzionych, Internowanych, Represjonowanych - Białystok 2000, nr 3.
- JJ, *Udane dwa lata WIR-u*, Pierwsza „Solidarność”. Biuletyn Klubu Więzionych, Internowanych, Represjonowanych - Białystok, 2001 nr 6.
- Gok), *Solidarni pomarańczowo*, „Kurier Poranny” 2004, nr 279 z 29 XI.
- (k), *Poświęcenie sztandaru Regionu*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 31.
- (k), *Rocznica 1920 r.*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 39.
- (ka), *Solidarni z Ukrainą. Podlascy działacze zabierają głos w sprawie prezydentury Wiktora Juszczenki*, „Gazeta Współczesna” 2004, nr 231 z 26-28 XI.
- *Kalendarium protestu NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok*, „Biuletyn Informacyjny” 1994, nr 25.
- Kałusz Marian, *Życie na kartki*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 33.
- Ks. Korabowicz Zdzisław, *25 lat Białostockiej „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny”... 2005, nr 131.
- Karpiński Jakub, *Dziwna wojna*, Paryż 1990.
- Kietliński Marek, *Białostocka opozycja młodzieżowa w latach 1982-1989*, „Białostoczczyzna” 2000, nr 2.
- Kietliński Marek, *Białystok na zakrętach PRL*, „Gryfita” 2000, nr 22.
- Klimaszewski Ryszard, *Lekcja słuchania. Zapiski fastowskie*, „Gazeta Współczesna” 1980 nr 201 z 19-20-21 IX.
- Klimaszewski Ryszard, *Szerokim traktem*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 254 z 26 XI.
- Kowalczyk Tomasz, *Dni przymusowych spacerów, imb.* „Ilustrowany Magazyn Białostocki. Tygodnik Miejski” 1991, nr 0.
- Kowalski Lech, *KOK wobec opozycji politycznej i Kościoła w latach 80-tych*, „Zeszyty Historyczne”. Instytut Literacki Paryż, 1995, z. 113.
- Kowalski Lech, *Stan wyjątkowy - okrągły stół*, „Arka” 1993, nr 44-45.
- Kowalski Sergiusz, *Narodziny III Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996.

- Kozłowski Artur, *Trudne budowanie. „Solidarność” tryumfując wzięta na swoje barki ciężki, trudny krzyż, który cały czas niesie...*, „Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 87.
- Kruszewski Konrad, *Mój trzynasty grudnia*, „Kurier Podlaski” 1989, nr 241, z 14 XII.
- Kruszewski Konrad, *Noc internowanych*, „Gazeta Współczesna” 1998, nr 241.
- Kruszewski Konrad, *TKK w Łapach*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 36.
- Krzyże nadziei. *Odświeżenie pomnika białostockiej „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1996, nr 54.
- K.S., *Protest*, „Kontrasty”. Miesięcznik społeczno-kulturalny nr 1981, nr 9.
- Kubaszewski Tomasz, *Jedynie słuszna siła. Region „Pojezierze” przestał istnieć*, „Kurier Poranny” 1999, nr 48 z 26 II.
- Kuciński Janusz, *Polskie referendum 29 listopada 1987*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 2.
- Kuczyński Waldemar, *Agonia systemu. Szkice z niedawnej przeszłości*, Warszawa 1996.
- Kula Marcin, *Ku jakiej syntezie historii „Solidarności”*, „Przegląd Historyczny” 2001, z. 2.
- Kułak Jerzy, *A WS w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 59.
- Kupidłowski Andrzej, *Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” Region Białystok*, Warszawa 2001.
- Kusiba Marek, *Choroba sieroca*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 246 z 15XI.
- Kwasowski Jan, *Niezwykła wiosna '89*, „Gazeta w Białymstoku” (dodatek do „Gazety Wyborczej”) 1999, nr 106 z 4 VI.
- Kwasowski Jan, *Szanować inność*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 89 z 6 V.
- Kwasowski Jan, *Wejście w mrok*, „Kurier Poranny” 1991, nr 238.
- Kwiatkowska Anna, *Zwolniony 13 grudnia*, „Gazeta Współczesna” 1997, nr 2.
- Kwiatkowski Stefan, *Wojsko i stan wojenny*, [w:] Polska po rządami PZPR, pod red. M.F. Rakowskiego, Warszawa 2000.
- *Lipowa w blasku świec. WXV rocznicę wprowadzenia stanu wojennego*, „Biuletyn Informacyjny”... 1996, nr 57.
- Lipski Jan Józef, *Komitet Obrony Robotników*, Warszawa 1983.
- Ks. Litwiejko Kazimierz, *Bibliografia druków niezależnych Białostoczczyny 1980-1990*, Białystok 2001.
- Ks. Litwiejko Kazimierz, *Internowani w grudniu 1981 r. w regionie-białostockim*, „Białostoczczyna” 1998, nr 3.

- Ks. Litwiejko Kazimierz, *Kolonie dla dzieci internowanych działaczy „Solidarności”*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 280.
- Ks. Litwiejko Kazimierz, *Stanisław Przestrzelski 1945-1999*, „Gazeta w Białymstoku” 2001, nr 197.
- Łabędź Krzysztof, *Spory wokół zagadnień programowych w publikacjach opozycji politycznej w Polsce w latach 1981-1989*, Kraków 1997.
- Łozowska Marzanna, *Za Miłosza i Wałęsę*, „Gazeta w Białymstoku” [lokalny dodatek do „Gazety Wyborczej”] 2001, nr 40 i 41.
- Łozowska Marzanna, *Pomiar sprawiedliwości*, „Kurier Poranny” 2001, nr 292.
- Mach, *Związkowe pamiątki*, „Gazeta w Białymstoku” 1995, nr 198.
- Madoń-Mitzner Katarzyna, *Dni „Solidarności”*, „Karta” 2000, nr 30.
- Majcherek Janusz, *Pierwsza dekada III Rzeczypospolitej 1989-1999*, Warszawa 1999.
- Majchrzak Grzegorz, *Działania Służby Bezpieczeństwa w celu przejęcia kontroli nad „Solidarnością” w latach 1980-1982*, „Dzieje Najnowsze” 2003, nr 3.
- Mak, *„Solidarność” na ulicy. Manifestacja związkowców*, „Gazeta Współczesna” 1994, nr 51.
- *Manifestacja solidarności z narodem ukraińskim*, „Biuletyn Informacyjny” 2004, nr 130.
- » Marcinowicz Mieczysław, *Rocznice*, „Biuletyn Informacyjny”... 1992, nr 8.
- Markowski Mirosław, *Tu nie warto pracować*, „Biuletyn Informacyjny”... 1992, nr 4.
- » Markowski Mirosław, *Strajkujemy*, „Biuletyn Informacyjny” ...1993, nr 15/16.
- Markowski Mirosław, *Związek nie jest zwolennikiem łowienia ryb w mętnej wodzie. Rozmowa z M. Krzaklewskim*, „Biuletyn Informacyjny” ...1993, nr 17.
- Markowski Mirosław, *Mińsk nie wierzy łzom. Krzaklewski wolny*, „Biuletyn Informacyjny”... 1996, nr 50.
- Markowski Mirosław, *Raport z oblężonego Związku*, „Biuletyn Informacyjny” 2001, nr 104.
- Markowski Mirosław, *Za troskę o wolne słowo*, „Biuletyn Informacyjny”... 2000, nr 95.
- Markowski Mirosław, *WZD w Augustowie*, „Biuletyn Informacyjny” ... 2001, nr 100.
- Markowski Mirosław, Paszkowski Bohdan, *Zmiany w Regionie*, „Biuletyn Informacyjny” 1993, nr 20.
- » Markowski Mirosław, Paszkowski Bohdan, *W pałacu na roboczo*, „Biuletyn Informacyjny”... 1994, nr 26.
- Marody Mirosława, *Długi finał*, Warszawa 1995.

- Mazowiecki Tadeusz, *Początek rozmów*, „Tygodnik „Solidarność” 1981, nr 1.
- Mianowicz Tomasz, *Stan wojenny w marcu 1981 r. ?*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 71.
- Micewski Andrzej, *Kościół - Państwo 1945 - 1989*, Warszawa 1994.
- Miodowicz Alfred, *Zadymiarz*, Warszawa 1993.
- Mironowicz Eugeniusz, *Białorusini w wyborach parlamentarnych i samorządowych w Polsce w latach 1989-1994*, „Białoruskie Zeszyty Historyczne” 1995, nr 2.
- Mironowicz Eugeniusz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000.
- Mironowicz Eugeniusz, *Białorusini* [w:] Mniejszości Narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944-1989), pod red. P. Madajczyka, Warszawa 1998.
- MK, *Związek się kurczy*, „Gazeta Współczesna” 1991, nr 240.
- *Mój sierpień - wspomnienia założycieli „S” w Białymstoku*, „Prawica Podlasia”. Biuletyn Niezależnych Środowisk Prawicy Podlasia 2000, nr 1.
- Muszyński Jerzy, *Gdy emocje górą*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 103.
- Muszyński Jerzy, Stankiewicz Janusz, *Pierwsza lekcja*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 226.
- *Nadal występują przerwy w pracy*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 194 z 11 IX.
- *Nasi w Sejmie i w Senacie. Posłowie i senatorowie wybrani z listy Solidarności*, Warszawa 1990.
- *NIE dla bezczelności „NIE”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 64.
- Nikitorowicz Zbigniew, *Demokracja na 35 procent*, „Kurier Poranny” 2000, nr 102.
- Nikitorowicz Zbigniew, *Naszą bronią była prawda [rozmowa ze S. Marczukiem]*, „Kurier Poranny” 1999, nr 290 14 XII.
- (nim), *Stan wojenny w „Promocie”*, „Biuletyn Informacyjny”... 1994, nr 30.
- (nim), *Zarząd komisaryczny w KZ Białostockich Zakładów Graficznych*, „Biuletyn Informacyjny”... 1994, nr 32.
- (nim), *Nie dajmy się komunistycznej hipnozie*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 61.
- *„Nowy start” długotrwale bezrobotnych w województwie podlaskim*, „Biuletyn Informacyjny”... 2005, nr 131.
- *Obrady SKOiwNSZZ „Solidarność” w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny” 2004, nr 124.
- Paczkowski Andrzej, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 1995.
- Paczkowski Andrzej, *Droga do mniejszego zła. Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 - styczeń 1982*, Kraków 2002.

- Paliński Krzysztof, *Mam mieszane uczucia*, „Tygodnik Białostocki”. Pismo członków i sympatyków NSZZ „Solidarność” 1989, nr 6.
- *Pamiętny grudzień 1981. Wspomnienia Ryszarda Wołkońca*, „Rozmaitości”. Informacyjny Magazyn Gminy Czarna Białostocka 2003, nr 139.
- (PAP), *Strajki na Wybrzeżu utrudniają życie mieszkańcom*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 180 z 21 VIII.
- (PAP), *Przede wszystkim liczy się praca*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 181z22VIII.
- (PAP), *Rytmiczna praca zakładów pracy*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 183z26VIII.
- (PAP), *Stanowisko Komisji Rządowej wobec postulatów strajkujących załóg*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 186 z 29-30-31 VIII.
- (PAP), *Podpisanie porozumień w Gdańsku i Szczecinie. Dobra wiadomość dla wszystkich Polaków*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 187 z 1 IX.
- (PAP), *Popiełuszko - nasz przewodnik. Suchowola. Związkowcy z całej Polski apelują do Jana Pawła II*, „Kurier Poranny” 2004, nr 234 z 5 X.
- Paszkowski Bohdan, *Zaczadzić księdza?*, „Tygodnik Białostocki”. Pismo członków i sympatyków NSZZ „Solidarność” 1989, nr 3.
- Paszkowski Bohdan, *Konflikt w ZOZ-ie*, „Biuletyn Informacyjny”... 1993, nr 17/18.
- Pernał Marek, Skórzyński Jan, *Kalendarium „Solidarności” 1980-1989*, Warszawa 1990.
- (pi), *„Solidarność” w Białymstoku*, „Głos Pracy”. Pismo codzienne Związków Zawodowych 1980, nr 236 21 X.
- Pilipiuk Helena, *Obraduje Komisja Zakładowa w „Instalu”*, „Głos Pracy”. Pismo codzienne Wolnych Związków Zawodowych 1980, nr 272 z 6-7 XII.
- Podlaski Kazimierz, *Białorusini, Ukraińcy, Litwini*, Białystok 1990.
- Pogorzelski Stanisław, Stankiewicz Janusz, *Wchodzenie w życie*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 257 z 29-30 XI.
- Polska. *Wybory '89, układ i wybór Roman Kałuża*, Warszawa 1989.
- Pomian Grażyna, *Polska „Solidarności”*, Paryż 1982.
- *Posiedzenie Zarządu Regionu*, „Dwutygodnik Związkowy NSZZ „Solidarność” Region Białystok 1990, nr 1.
- *Pożegnanie księdza Adrukiewicza*, „Biuletyn Informacyjny”... 1999, nr 77.
- *Pracy, a nie bezrobocia. Manifestacja w Warszawie 25 kwietnia 2003 r.*, „Biuletyn Informacyjny”. . . . 2003, nr 119.
- *Prawo konstytucyjne, pod red. W. Skrzydło*, Lublin 1994.
- *Prezydent w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny”... 1995, nr 39.
- *Próba sił. Źródła do dziejów Uniwersytetu Warszawskiego po 13 grudnia 1981*. Opracowała J. Mantel-Niećko przy współpracy M. Satanowskiej, H. Suwały, B. Chmiel, E. Pankiewicz, Warszawa 1991.
- Pyżewska Anna, *To było jak pospolite ruszenie*, „Kurier Poranny” 1998, nr 201z1IX.

- (r), *Białystok - Czeczenii*, „Biuletyn Informacyjny”... 1995, nr 6.
- Radzajewski Kazimierz, *Szkoła im. „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny”... 2001, nr 102.
- Radgowski Michał, *Koniec miodowego miesiąca*, „Rzeczpospolita” 2001, nr 71.
- Rakowski Mieczysław F., *Jak to się stało?*, Warszawa 1991.
- Rakowski Mieczysław F., *Ostatni zjazd PZPR*, [w:] Polska pod rządami PZPR. Pod red. M.F. Rakowskiego, Warszawa 2000.
- *Raport o bezrobociu*, „Dwutygodnik Związkowy” ... 1990, nr 1.
- Raube Sławomir, *Sierpniowa rewolucja ciemżonych*, „Gazeta Współczesna” 1996, nr 169 z 31 VIII.
- *Rodem z „Solidarności. Sylwetki twórców NSZZ „Solidarność”*, pod red. B. Kopki i R. Żelichowskiego, Warszawa 1997.
- Rosiński Kazimierz, *Przetrwaliśmy dzięki Kościołowi* [rozmowa z S. Marczukiem], „Kurier Poranny” 1990, nr 164 z 31 VIII.
- Roszkowski Janusz, *IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR*, [w:] Polska pod rządami PZPR, pod red. M.F. Rakowskiego, Warszawa 2001.
- Rożek Tomasz, *Polityka? Nie było na to czasu. Rozmowa z Maciejem Jankowskim zastępcą przewodniczącego Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”*, „Kurier Poranny” 2004, nr 234 z 5 X.
- Różalski Andrzej, *Rozmowy w „Uchwytach”*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 207.
- Różalski Andrzej, *Początek drogi. Na marginesie obrad „Solidarności”*, „Gazeta Współczesna” 1981, nr 132.
- (RR), *Marsz milczenia*, „Biuletyn Informacyjny”... 1997, nr 65.
- (RR), *Nasz wojewoda*, „Biuletyn Informacyjny” ... 1997, nr 65.
- Rudnicki Rafał, *13 grudnia 1981 r.*, „Gazeta Współczesna” 1996, nr 242 z 14 XII.
- (SAB), *„Solidarność” to sprawiła*, „Kurier Poranny” 2005, nr 54 z 5 III.
- Sadowski Andrzej, *Społeczne problemy wschodniego pogranicza*, Białystok 1991.
- Sawicki Krzysztof, *Demonstracja oszukanych*, „Biuletyn Informacyjny”... 1981, nr 38.
- Sawicki Krzysztof, *TKK w Mońkach*, „Biuletyn Informacyjny ...” 1981, nr 48.
- Sawicki Krzysztof, *Najgroźniejszy strajk*, „Biuletyn Informacyjny”... 1989, nr 178.
- Sawicki W., *Czas metamorfozy. Podziemie antykomunistyczne w 1987 r. w oczach Służby Bezpieczeństwa*, „Arcana” 1999, nr 27.
- *Sekcja budownictwa działa. Informacja dotycząca działalności Regionalnej Sekcji Budownictwa i Przemysłu Drzewnego NSZZ „Solidarność” - Region Białystok*, „Biuletyn Informacyjny”... 1992, nr 5.

- Sewastianowicz Ireneusz, *Pożegnalny bigos. Delegaci postanowili rozwiązać Region „Pojezierze”*, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 36 z 22 II.
- Sidorski Dionizy, *Gorzki smak awansu*, „Gazeta Współczesna” 1982 nr 36 z 27 II.
- Siedlecka Joanna, *Hala i biurowiec*, „Kultura” 1980, nr 42.
- Skaradziński Bogdan, *Odnowa po białostocku*, „Wież” 1981, nr 7/8.
- Skórzyński Jan, *Uгода i rewolucja. Władza i opozycja 1985-1989*, Warszawa 1995.
- (smk), *Nie! Bezrobociu, podwyżkom, biedzie*, „Biuletyn Informacyjny”... 1993, nr 24.
- Smółko Artur, *Ognisko zapalne. Strajk w MPK*, „Robotnik białostocki”. Pismo Białostockiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS-RD 1989, nr 2.
- *Stan wojenny na obszarze całego kraju. Zapiski*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność” Region Białystok” [nieocenzurowany! 1988, nr 104.
- Szczepański Jarosław, *Wydarzenia bydgoskie*, „Tygodnik Solidarność” 1981, nr 1.
- *XVI Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” w Stalowej Woli*, „Biuletyn Informacyjny”.... 2003, nr 122.
- Ks. Szot Adam, *Działalność charytatywna Kościoła Katolickiego w okresie stanu wojennego (na terenie archidiecezji w Białymstoku)*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 2001, nr 4.
- Ks. Szot Adam, *Pomoc Kościoła Katolickiego osobom represjonowanym i ich rodzinom w okresie stanu wojennego na terenie Archidiecezji w Białymstoku, [v:] Stan wojenny. Spojrzenie po dwudziestu latach. Materiały z sesji naukowej organizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej w Białymstoku w dniach 11-12 grudnia 2001 r.*
- Szudrowicz Alojzy, *„Solidarność” 1980-1981. Zarys działalności w świetle prasy i innych źródeł*, Bydgoszcz 1998.
- Świerad Stanisław, *Od przełomu do przełomu*, „Prasa Polska”. Pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL, 1989.
- Tabako Tomasz, *Strajk 88*, Warszawa 1992.
- Tartak Jerzy, *Polowanie na człowieka*, „Kurier Podlaski” 1990, nr 69.
- Tartak Jerzy, *Paragrafy za pierwszej „Solidarności”*. Rozmowa z Waldemarem Niemotko - adwokatem w stanie wojennym, Kurier Podlaski 1989, nr 243 z 15-17 XII
- Tartak Jerzy, *Bracie zginąłem abys ty żył godniej*, „Express Wschodni”. Konfederacja Polski Niepodległej 1991.
- *Trwają rozmowy z przedstawicielami załóg*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 192 z 6-7 DC.
- Turek W., *Dlaczego nie doszło do porozumienia Wałęsy, Glempa i Jaruzelskiego [w:] „Solidarność” a wychodzenie polski z komunizmu. Studia i artykuły z okazji XV rocznicy powstania NSZZ „Solidarność”, pod red. L. Marzewskiego i W. Turka*, Gdańsk 1995.

- *Uwłaszczenie obywateli według „Solidarności”, „Biuletyn Informacyjny”...* 1995, nr 40.
- Wacławski Bartosz, *Stan wojenny w PMB*, „Kurier Poranny” 2004, nr 31.
- Walentynowicz Anna, Baszanowska Anna, *Cień przeszłości*, Gdańsk 1993.
- Wałęsa Lech, *Droga nadziei*, Kraków 1990.
- Wałęsa Lech, *Droga do wolności. Decydujące lata 1985-1990*, Warszawa 1991.
- Wasiluk Krystyna, *Drugie odwołanie. Rozmowa z Piotrem Litermusem - byłym Kuratorem Oświaty w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny”... 1994, nr 32.
- *Wejść nie wejść. Polska 1980-1982: wewnętrzny kryzys, międzynarodowe uwarunkowania. Konferencja w Jachrance listopad 1997 r.*, Londyn 1997.
- Werpachowska Janina, *Spowiedź esbeka*, „Kurier Podlaski” 1992, nr 109.
- Wiśniewska Beata, *„Solidarność” wobec Unii Europejskiej*, „Biuletyn Informacyjny”... 2003, nr 119.
- (wobu), *Premier odpowiada. Jerzy Buzek na spotkaniu z podlaską „Solidarnością”*, „Gazeta Współczesna” 1999, nr 208 z 25 X.
- *Wybory w Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Pracowników Oświaty i Wychowania w Białymstoku*, „Biuletyn Informacyjny”... 1994, nr 33.
- Zarembina Anna, *Wrażliwość rodzi odwagę*, „Gazeta Współczesna” 1980, nr 244 z 13 XI.
- Ziółkowski Marek, *Przyczynek do rozważań o naszej tolerancji*, „Więź” 1989, nr 11-12.
- Ziółkowski Marek, *Zadry białoruskie*, „Tygodnik Solidarność” 1989, nr 12.
- Żurek Jacek, *NSZZ „Solidarność w Stolicy (1980-1981)*, „Biuletyn Informacyjny IPN” 2002, nr 12.

Aneksy

Lista delegatów na Walny Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” Region Białystok 25-26 czerwca 1981 r.

Ip.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
1	Ałeksiejuk Marian	PPD w Hajnówce	samodzielny referent ds. zaopatrzenia
2	Adadyńska Regina	OPPD	specjalista -technolog
3	Ambrosiewicz Jan	FUW	kierownik zakładu algebry
4	Andrejczuk Stanisława	WKTS	starszy technik
5	Andrukiewicz-Pałka Barbara	WSzS	asystent
6	Bach Jan	WSM	brygadzysta, elektryk
7	Balicki Leopold	SPZOZ	kierownik
8	Baranowska Bożena Antonina	Izba Rzemieślnicza	specjalista
9	Baranowski Franciszek	BKB	tapeciarz
10	Bartel-Bujnowska Teresa	MZOZ	kierownik
11	Bielawski Stanisław	Centrala Rybna	monter instalacji chłodniczej
12	Bielecki Witold	Polmozbyt	referent zaopatrzenia
13	Biender Zenon	ZMiUS „Spomasz”	samodzielny referent ds. zaopatrzenia
14	Bińczak Jan	KBS w Brańsku	inspektor
15	Błahuszewski Bronisław	PKS w Sokółce	kierowca autobusowy
16	Bodziak Władysław	ZMSP	starszy mistrz
17	Bogdanowicz Jan	FPIU	tokarz
18	Bogdanowicz Tadeusz	ZDZ	zastępca kierownika
19	Bogusz Irena	BPBPL	specjalista ds. wykonawstwa
20	Bok Tadeusz Edward	ROPSP	starszy magazynier
21	Bokłago Ryszard	BKB	majster budowlany
22	Bołkun Kazimierz	BZP	starszy energetyk
23	Borawski Krzysztof	ZSR	nauczyciel
24	Borsukiewicz Bogdan	PEDiM	majster budowlany
25	Brajczewski Witold	ZOZ Grajewo	kierownik przychodni
26	Brańska Maria	WSS „Społem”	kierownik sklepu
27	Brański Eugeniusz	BZPW im. Sierżana	ślusarz narzędziowy
28	Bujalski Zygmunt	WZTM	konwojent
29	Bujwicki Bernard	„Wodrol”	specjalista ds. zaopatrzenia
30	Bułach Bogusława	PKP	operator wagonowy
31	Charyło Ryszard	PTH	spedytor
32	Chłudziński Stefan	ZPS	mistrz
33	Chmielewski Jerzy	„Gazeta Współczesna”	redaktor
34	Chodak Robert	HS	brygadzysta
35	Chojnowski Witold	ZPW Grajewo	kierownik zmiany
36	Cichosz Jerzy	WPT	kierownik
37	Ciniewicz Zdzisław	BZPOW	spedytor
38	Cygler Lech	BPIE	mistrz elektryk

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
39	Cylwik Leszek	BZWG	elektryk
40	Czaczkowski Marian	ZOZ Grajewo	zastępca ordynatora
41	Czarkowski Tadeusz	MPK	technolog
42	Czerniak Zbigniew	PRIM	zastępca kierownika
43	Czerniawska Romualda	OPPD w Hajnówce	samodzielny referent
44	Czerniawski Krzysztof	WSS „Społem”	elektryk brygadzista
45	Czernicka Celina	WSSE	starszy asystent
46	Czernicka Maria	OPRF Białystok	starsza księgowa
47	Czyżewski Witold	RSWI Oddział	starszy inspektor
48	Danowski Teodor	OTS	brygadzista
49	Dąbrowski Józef	ZPL „Las”	kierownik
50	Demianuk Michał	POM Bielsk Podlaski	starszy technik
51	Depczyński Marek	FWR	włókienniczy
52	Derehajło Bogdan	FMR „Agromet”	mistrz
53	Dobreńko Józef	ODDP	inżynier ruchu
54	Dobrzyński Mirosław	ZOZ	technik rtg.
55	Domińczak Stefan	BZPB „Fasty”	kierownik farbiami
56	Drabik Jerzy	WSS „Społem”	specjalista ds technicznych
57	Dragun Wiesław	HPSDD	mistrz
58	Dudzińska Stanisława	WPHW	ekonomista
59	Dulba Aleksander	BPCB	maszynista suwnicy
60	Dziemiańczuk Maria	ZP „Narew”	ekonomista
61	Dzienis Józef	WSS „Społem”	specjalista ds normowania
62	Falkowski Zdzisław	BPIE	specjalista ds bhp
63	Falowski Józef	PDPS	logopeda
64	Fiedoruk Adam	BGZ	starszy inspektor
65	Filipczuk Jacek	BZWG	ślusarz
66	Filipkowski Lucjan	FPIU	szlifierz
67	Francke Ryszard	ZNTK Łapy	samodzielny mechanik
68	Freitag Marek	BFM	robotnik
69	Gabrel Daniel	WZIR	inspektor ds. kontroli
70	Gajdzińska Wanda	RDP	inspektor w dziale finansowym
71	Garbaczewski Józef	WPHW	starszy mistrz
72	Gawańkiewicz Lech	FPIU	planista
73	Gawroński Andrzej	BPBP	elektromechanik
74	Gąsowski Tadeusz	RZDSSP	starszy inspektor ds. kultury
75	Gejdoł Karol	PKP	dyspozytor
76	Gil Kazimierz	BZPW im. Sierżana	ślusarz
77	Gil Krystyna	nie odebrała mandatu	
78	Giżewska Alicja	ZPD „Karo”	kierownik biura
79	Gliszczyński Józef	BZB	specjalista ds. techniki
80	Gnatowski Kazimierz	DRKP	dyspozytor
81	Gogolewski Edward	RSW	starszy magazynier
82	Gołębiewski Feliks	BZPT „Unitra-Biazet”	brygadzista-radiomechanik
83	Gordon Zbigniew	KBK	technik mechanik
84	Górski Robert	ZPSD	technik mechanik
85	Gromada Jadwiga	Apteka w Suwałkach	technik farmaceuta
86	Grynkiewicz Jerzy	PKUWiM	kierownik
87	Grzęda Teresa	PKP	referendarz administracyjny
88	Guzowicz Stanisław	BPBP	technik mechanik

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
89	Halicki Jan	ZPW im. E. Plater	ślusarz
90	Halicki Jerzy	BSM	kierownik
91	Hillo Bogdan	PZL „Cezal”	magazynier
92	Hrynkiewicz Wiesław	Ośrodek Zdrowia Sidra	kierownik
93	Iwaszczuk Tadeusz	Sąd Wojewódzki	sędzia
94	Jabłoński Józef	ZNTK	tokarz
95	Jakimowicz Mirosław	BZPT „Fasty”	mistrz
96	Jamiołkowski Jerzy	BZPB „Fasty”	dziennikarz gazety zakładowej
97	Jarmołowicz Marian	OZLP	zastępca naczelnika
98	Jastrzębski Andrzej	KZKS	samodzielny technolog
100	Jeżerys Andrzej	FPiU	brygadzieta wypożyczalni
101	Kajewski Józef	FPiU	specjalista
102	Kałużczyńska Maria	ZPP	desenator
103	Kałwa Andrzej	ZETO	konserwator maszyn
104	Kamiński Jerzy	PKS	starszy mistrz obsługi
105	Kamiński Kazimierz	PKP	starszy rzemieślnik
106	Kania Henryk	WPHW	specjalista
107	Karbowski Ryszard	ZMiUS „Spomasz”	kierownik
108	Karczewski Józef	ZE	kierownik
109	Karczewski Władysław	BZPT „Unitra-Biazet”	specjalista metrolog
110	Klim Janusz	BZPB „Fasty”	mistrz
11	Kloza Łucja	NBP	starszy inspektor ekonomiczny
112	Kmita Czesław	nie odebrał mandatu	
113	Kołodziejcki Henryk	WPHW	kierowca
114	Komarzewski Eugeniusz	SIN	ślusarz
115	Koncerwicz Krzysztof	ZPOW „Hortex”	specjalista ds zaopatrzenia
116	Kopeć Zygmunt	MPO	kierownik działu
117	Korbut Tadeusz	BZPT „Unitra-Biazet”	technolog
118	Korfel Kazimierz	ZOZ Mońki	kierownik laboratorium
119	Koronkiewicz Janusz	PTH	kierownik działu
120	Korzeniecki Jan	BSM	specjalista ds. elektrycznych
121	Korzun Aleksander	BPCB	specjalista ds. kontroli
122	Kosobudzki Jerzy	BKB	malarz tapeciaryz
123	Kostecki Bogusław	BPPK	technik samochodowy
124	Kostecki Waldemar	PPED „Fadom”	mechanik, konserwator
125	Kość Bogusław	AM	adiunkt
126	Kotowicz Helena	HS	mistrz obróbki szkła
127	Kowalski Kazimierz	WSZ im. J. Śniadeckiego	kierownik warsztatu
128	Kozłowska Wanda	MZOZ	starszy felczer fizykoterapii
129	Kozłowski Henryk	BZPB „Fasty”	mistrz przedsiębiorni
130	Kozłowski Jerzy	BPRI	kierownik działu głównego mechanika
131	Kozłowski Leonard	PTiSPM	technik mechanik
132	Kozłowski Zenon	RPGKiM	kierowca
133	Krajewski Ireneusz	FWR „Agnella”	elektryk
134	Korbut Henryk Janusz	PKP	maszynista
135	Królik Ewa Teresa	PPUT „Wutech”	specjalista ds remontów
136	Kryszpiniuk Mirosław	NBP Grajewo	naczelnik wydziału
137	Kubik Adam	UM Białystok	starszy inspektor miejski

Ip.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
138	Kucharczuk Zdzisław	ZSzM Łąpy	nauczyciel
139	Kuczabski Henryk	ZOZ Siemiatycze	kierownik działu
140	Kuczyński Stefan	ZOZ w Folwarkach Tylwickich	kierownik ośrodka
141	Kudźma Tadeusz	WPEC	kierownik rejonu
142	Kulesza Anna	BZPZ „Fasty”	nauczyciel zawodu
143	Kuś Lidia	MZOZ	pielęgniarka
144	Kuzawiński Jerzy	GS Mielnik	magazynier
145	Lajdorf Edmund	BSP	dyspozytor
146	Lekowski Jan	PKS	kierowca
147	Lemańska Bożena	WOSP „Bielpo”	szwaczka
148	Leszczyński Kazimierz	OSM Bielsk Podlaski	brygadzysta
149	Leszczyński Zbigniew	Cukrownia Łąpy	monter maszyn
150	Leszkowicz Zbigniew	WSI	specjalista ds energetycznych
151	Linowski Jerzy	WSS „Społem”	specjalista
152	Longin Malec	BPBK	starszy projektant
153	Łajewski Janusz	SPK „Białostoczancka”	pracownik administracyjny
154	Łapińska Elżbieta	PDPS Choroszcz	przełożona pielęgniarek
155	Łapiński Mieczysław	ZNTK	ślusarz
156	Łęczycki Adam	ZOZ Bielsk Podlaski	lekarz-stażysta
157	Łuczycki Edward	WSzZ im. J. Śniadeckiego	starszy asystent
158	Łukaszewicz Marek	SI „Napród”	specjalista energetyk
159	Majewski Ryszard	ZOZ Łąpy	asystent działu chirurgii
160	Makarewicz Edward	BZPB „Fasty”	mechanik
161	Makowiecka Teresa		samodzielny referent
162	Malinowska Grażyna	WOSP „Bielpo”	kasjerka
163	Malinowski Janusz	WSM	specjalista ds. zaopatrzenia
164	Maliszewski Marek	PIP „Instal”	specjalista ds. technicznych
165	Maliszewski Roman	ZBWiM	specjalista ds. jakości
166	Maliszewski Waldemar	ZSB Sokółka	specjalista ds. części zamiennych
167	Małyszko Jerzy	ZPW im. E. Plater	nastawiacz maszyn
168	Marczuk Stanisław	FPiU	konstruktor
169	Michelis Maria	OPPZM	starszy laborant
170	Mieldzicz Władysław	PKP	ślusarz
171	Milewski Kazimierz	PAX	kierownik referatu
172	Mocarski Feliks	HS	brygadzysta
173	Moenke Ryszard	Apteka w Jedwabnem	kierownik
174	Mogielnicki Stanisław	FPiU	technolog
175	Mogilewski Zygmunt	FWR	elektryk
176	Mosiej Czesław	ZSZO Sokółka	nauczyciel
177	Mozolewski Józef	PGKiM Mońki	kierowca, monter instalacji gazowych
178	Mrozowski Jerzy	ZDZ	specjalista ds. technologii
179	Nazarko Zenon	nie odebrał mandatu	
180	Niepsuj Bronisław	BZPT „Unitra-Biazet”	konstruktor
181	Nietupski Marian	WZW	inspektor sanitarno-weterynaryjny
182	Niezgoda Wawrzyniec	OPPD	monter instalacji
183	Niwiński Jan	CPN	inspektor
184	Nowakowski Cezary	BZPB „Fasty”	robotnik

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
185	Nudel Józef	SZO	inżynier
186	Ogryzko Janusz	PKP	inżynier
187	Ogrzebacz Halina	Rawik	inspektor ds. technicznych
188	Olendzki Walenty	PBR	starszy inspektor ds zaopatrzenia
189	Orłowski Aleksander	FMR „Agromet”	konstruktor
190	Oszer Czesław	ZMiUS „Spomasz”	technolog
191	Ożarowski Jan	ZE	kierownik
192	Pankiewicz Mieczysław	ZPW Grajewo	technolog
193	Parmańczuk Jan	BPRZiMB	tokarz
194	Paskiewicz Zygmunt	MPK	brygadzysta
195	Pianko Jerzy	ZPW im. E. Plater	elektryk
196	Piechowski Waczesław	SPnr I	nauczyciel
197	Piekut Maria	ZG	kierownik
198	Pietkiewicz Michał	„Eltor”	przewodniczący KZ
199	Pietraszuk Barbara	ZSMR Supraśl	nauczyciel
200	Piotrowicz Witold	OPGK	kierownik
201	Piotrowski Ładysław	Polskie Radio	kierownik
202	Pióro Wojciech	PTSB „Transbud”	instruktor nauki zawodu
203	Pisarek Wojciech	Teatr Dramatyczny	reżyser
204	Piszczatowski Mirosław	BZPB „Fasty”	starszy magazynier
205	Płazak Kazimierz	BPBW	projektant
206	Popławski Jerzy	OPGK	technik geodeta
207	Prachniak Jerzy	ZPD Prostki	ślusarz
208	Pruszyński Władysław	PTH	mechanik samochodowy
209	Pryzmont Andrzej	OPPD	wykrawacz
210	Przestrzelski Stanisław	BZGraf.	kierownik działu normowania
211	Ptaszyński Włodzimierz	BZPB „Fasty”	mistrz
212	Puchalski Zbigniew	PDO „Pakpol”	mistrz
213	Puchnarewicz Aleksander	OZTMD	inspektor
214	Puczkowski Zbigniew	PTH	starszy mechanik
215	Purwin Leszek	OTS	technik
216	Radziwoń Jan	PRIBP	technik mechanik
217	Rakowicz Waldemar	OPOZH	starszy specjalista
218	Regucki Jan	OTL	mechanik pojazdów samochodowych
219	Rogacki Zdzisław	BPPD	tokarz
220	Rogowski Antoni	ZE Łomża	brygadzysta
221	Rogowski Antoni	WZSR SCh	kontroler
222	Roj sza Stanisław	PKS	brygadzysta
223	Różalski Andrzej	„Gazeta Współczesna”	dziennikarz
224	Rudnik Witold	GS Krynki	kierownik
225	Rutkowski Krzysztof	Akademia Medyczna	starszy asystent
226	Rybnik Jerzy	BFM	specjalista technolog
227	Rydzewski Mieczysław	ZRM Grajewo	starszy mistrz
228	Rynkiewicz Adam	BKB	majster
229	Sac Mikołaj	ZB i NMD „Mądro”	kierownik działu
230	Sadowska Danuta	WSzZ im. J. Śniadeckiego	pielęgniarka
231	Samotyho Mirosław	SP w Grajewie	nauczyciel
232	Saweczko Anna	Projektownia	asystentka projektanta
233	Siedlecka Jadwiga		kierownik

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
234	Sienkiewicz Andrzej	GS Sokółka	kierownik administracyjny
235	Silikiewicz Ryszard	BPIS	specjalista ds. zarządzania
236	Skowroński Jerzy	STW Grajewo	ekonomista
237	Skrzyński Bolesław	ZRM	kierownik robót terenowych
238	Sobociński Wojciech	WOPR Zabłudów	starszy specjalista
239	Soczyński Andrzej	PTSB „Transbud”	mechanik samochodowy
240	Sokołowska Lucyna	BZPW im. Sierżana	kierownik działu kadr
241	Sołomianko Halina	WBP	bibliotekarz
242	Sołomiewicz Jerzy	NBP	starszy inspektor
243	Spizewska Danuta	Polmozbyt	referent ds. inwestycji
244	Stachurski Jerzy	Spółdzielnia Pracy	brygadzysta warsztatu
245	Stalończyk Andrzej	PSK	specjalista ds. inwestycji
246	Stańska Krystyna	Urząd Wojewódzki	starszy inspektor
247	Starościak Władysław	SOZOZ	lekarz
248	Stawecki Leopold	Zakład Energetyczny	specjalista ds. administracyjno-prawnych
249	Strubel Krystyna	PRIBP	pracownik umysłowy
250	Sulewski Janusz	FPiU	brygadzysta
251	Sułkowski Stanisław	ZUT	kierownik
252	Syczewski Marian	FPiU Bielsk Podlaski	brygadzysta
253	Syty Dionizy	Szkoła Podstawowa Nr 27	nauczyciel
254	Szaciłowski Marek	KBK	starszy inspektor ds. bhp
255	Szczęśny Ryszard	BZPB „Fasty”	zaopatrzeniowiec
256	Szerszenowicz Andrzej	BULiGL	brygadzysta
257	Szybkowska Halina	Szpital przeciwgruźliczy	pracownik apteki
258	Szydłowski Wiesław	Nadleśnictwo Dojlidy	mechanik
259	Szymański Marian	RDRMiOW	inspektor kontroli technicznej
260	Szymuła Leokadia	Polmozbyt	ekonomista
261	Szypulski Jerzy	HZPML	kierownik działu
262	Sliwonik Jadwiga	Spl im. L. Waryńskiego	samodzielny referent
263	Tobjiański Zbigniew	Oddział Remontowy PKS	mechanik precyzyjny ds. naprawy telefonów
264	Toczyłowski Henryk	BPBBO	starszy projektant
265	Tomaszewicz Jerzy	ZPW im. E. Plater w Wasilkowie	elektromonter
266	Toporkiewicz Zbigniew	PEiTOR „Eltor”	starszy projektant
267	Truburski Ludwik	BZMiUS „Spomasz”	kontroler jakości
268	Trzasko Stefan	ZNTK	stolarz
269	Turowski Janusz	KZKS	zastępca głównego mechanika
270	Tytman Krzysztof	Akademia Medyczna	asystent
271	Ułanowicz Krystyna	GS „SCh” Łąpy	kierownik działu administracyjnego
272	Usakiewicz Aleksander	Politechnika Białostocka	wykładowca
273	Walkuski Mirosław	„Budrem”	specjalista ds. jakości kontroli
274	Waszkiewicz Ireneusz	PIP „Instal”	specjalista ds. zaopatrzenia
275	Waszkuć Waldemar	PPEB „Fadom”	starszy mistrz
276	Waśniewski Tadeusz	Politechnika Białostocka	adiunkt
277	Weber Jan	ZWSE	samodzielny referent techniczny
278	Wechowski Lesław	OLK	starszy asystent ds. metod i organizacji szkolenia
279	Wenderlich Wiesław	Akademia Medyczna	adiunkt

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce pracy	Wykonywany zawód
280	Wicher Jerzy	SPZOS Choroszcz	starszy asystent
281	Wierciński Andrzej	FMR „Agromet”	ślusarz
282	Wierzbicki Andrzej	Spółdzielnia Pracy „Białostoczanka”	kierownik magazynu
283	Wildner Tadeusz	Zakłady artystyczne	technolog ds. produkcji
284	Wilk Roman	BZPT „Unirra-Biazeł”	elektromonter
285	Wiszowaty Ryszard	BPCB	specjalista ds. normowania
286	Wojciat Jarosław	nie odebrał mandatu	
287	Wojno Halina	Cefarm	technik farmaceuta
288	Wojtulewska Barbara	BPBP	specjalista ds. szkolenia
289	Woroniecki Bogusław	PKP	manewrowy
290	Worowski Józef	Szpital w Choroszczy	starszy asystent
291	Zakrzewski Sylwester	WZSR „SCh”	specjalista robót elektrycznych
292	Zaleski Edward	FMR „Agromet”	mistrz
293	Zamojtuł Stanisław	Spółdzielnia transportowa	kierownik sekcji rewizji gospodarczej
294	Zatkalik Zbigniew	PKP	instruktor zawodu
295	Zawistowski Wiesław	Urząd Miasta i Gminy Łapy	specjalista ds. remontów i inwestycji
296	Zieniewicz Marek	FWR „Agnella”	mistrz elektryk
297	Zmysłowski Andrzej	ZNTK	hartownik
298	Zubrzycki Leszek	BPIŚ	specjalista ds. zaopatrzenia
299	Zwitek Mirosław	BZPB „Fasty”	kontroler jakości
300	Zyskowki Ryszard	SIN	pracownik fizyczny
301	Zera Czesław	SIG Nowosiółki	wtryskiwacz
302	Zochowski Stanisław	WSI	referent ds. inwestycji
303	Żukowska Maria	ZOT	sero war

Źródło: Archiwum Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ "Solidarność"

**Wykaz osób wyznaczonych przez SB do internowania po zweryfikowaniu
6 lutego 1981 r. Wykaz sporządzony w ramach akcji „Wiosna”**

Lp	Imię i nazwisko	Zakład pracy
1	Kazimierz Bakun	PKP Sokółka
2	Edward Bielecki	BPBPL
3	Jan Bogdanowicz	„Uchwyty”
4	Bernard Bujwicki	„Wodrol”
5	Stanisław Czarnecki	„Unitra-Biazet”
6	Wiesław Gierek	Huta Szkła
7	Sławomir Godlewski	KZKS
8	Feliks Gołębiewski	„Unitra-Biazet”
9	Stanisław Gościński	„Unitra-Biazet”
10	Jerzy Jamiołkowski	„Fasty”
11	Roman Koper	Instal
12	Kazimierz Krupiński	MPK
13	Jan Kuleszewicz	Kombinat Budowlany
14	Edmund Lajdorf	Spółdzielnia Budowlana
15	Jan Łajewski	MPK
16	Marek Maliszewski	„Instal”
17	Kazimierz Manicz	„Fasty”
18	Stanisław Marczuk	„Uchwyty”
19	Stanisław Mogielnicki	„Uchwyty”
20	Józef Nowak	PKS
21	Cezary Nowakowski	„Fasty
22	Ryszard Pietruszko	BPBPL
23	Marian Podlewski	„Agromet”
24	Leopold Popławski	PKS
25	Witold Radlmacher	Fabryka Dywanów
26	Waldemar Rakowicz	POZH
27	Marek Rzepecki	POZH
28	Zbigniew Simoniuk	„Uchwyty”
29	Ryszard Szczęsny	„Fasty”
30	Hieronim Ścigacz	„Agromet”
31	Mirosław Tołwiński	DRKP
32	Jan Wasiluk	Fabryka Mebli
33	Tadeusz Wiewiórkowski	Fabryka Dywan
34	Janusz Włodarski	„Unitra-Biazet”
35	Jerzy Zacharczuk	„Uchwyty”
36	Jerzy Zegarski	Fabryka Opakowań

AIPN Bi, Materiały dotyczące rozpracowania działalności związkowej
1980-1981, sygn. 0037/54

Internowani działacze NSZZ „Solidarność” w Regionie Białostockim po wprowadzeniu stanu wojennego

L.p.	Imię i nazwisko internowanego	Data internowania	Wyjście z internowania
1	Jan Beszta-Borowski	13 grudnia 1981 11 września 1982	24 grudnia 1981 18 listopada 1982
2	Edward Bielecki	13 grudnia 1981	4 stycznia 1982
3	Jan Bogdanowicz	13 grudnia 1981	25 stycznia 1982
4	Bernard Bujwieski	13 grudnia 1981	16 kwietnia 1982
5	Edward Butkiewicz	13 grudnia 1981	18 grudnia 1981
6	Waldemar Charytonowicz	13 grudnia 1981	8 lutego 1982
7	Bronisław Chełmiński	13 grudnia 1981	4 marca 1982
8	Zdzisław Ciniewicz	14 grudnia 1981	4 stycznia 1982
9	Marek Depczyński	13 grudnia 1981	luty 1982
10	Antoni Dymko	13 grudnia 1981	24 grudnia 1982
11	Lucjan Filipkowski	13 grudnia 1981	16 marca 1982
12	Krzysztof Florczykowski	14 grudnia 1981	21 stycznia 1982 W tym samym dniu dostał nakaz tymczasowego aresztowania
13	Sławomir Godlewski	13 grudnia 1981	30 grudnia 1981
14	Stanisław Gościński	13 grudnia 1981	10 marca 1982
15	Leszek Groman	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
16	Jerzy Gryko	14 grudnia 1981	31 grudnia 1991
17	Jerzy Antoni Jamiołkowski	13 grudnia 1981	2 marca 1982
18	Andrzej Jeżerys	13 grudnia 1981	30 grudnia 1981
19	Kazimierz Kamiński	13 grudnia 1981	4 stycznia 1982
20	Longin Kiercul	17 stycznia 1982	30 lipca 1982
21	Aleksander Kopacz	16 grudnia 1981	8 kwietnia 1982
22	Roman Koper	15 grudnia 1981	22 grudnia 1981
23	Tadeusz Korbut	13 grudnia 1981	10 marca 1982
24	Bogusław Korecki	13 grudnia 1981	9 stycznia 1982
25	Kazimierz Krupiński	14 grudnia 1981	20 lutego 1982
26	Konrad Kruszewski	13 grudnia 1981	16 kwietnia 1982
27	Jan Łajewski	13 grudnia 1981	20 lutego 1982
28	Wojciech Łowiec	12 grudnia 1981	30 grudnia 1981
29	Marek Maliszewski	29 grudnia 1981	17 marca 1982
30	Mieczysław Maliszewski	13 grudnia 1981	24 grudnia 1981
31	Marek Matyszewski	13 grudnia 1981	4 marca 1982
32	Stanisław Mogielnicki	13 grudnia 1981	30 grudnia 1981
33	Bronisław Józef Niepsuj	13 grudnia 1981	10 marca 1982
34	Józef Nowak	13 grudnia 1981	7 kwietnia 1982
35	Cezary Antoni Nowakowski	13 grudnia 1981	9 marca 1982
36	Jerzy Panko	13 grudnia 1981	8 marca 1982
37	Michał Pietkiewicz	13 grudnia 1981	1 lutego 1982
38	Ryszard Pietruszko	15 grudnia 1982	30 marca 1982
39	Władysław Tomasz Piotrowski	13 grudnia 1981	24 grudnia 1981
40	Jerzy Popławski	13 grudnia 1981	9 stycznia 1982
41	Jerzy Prajzner	13 grudnia 1981	7 kwietnia 1982
42	Stanisław Prutis	14 grudnia 1981	6 lutego 1982

43	Andrzej Radzicki	14 grudnia 1981	21 stycznia 1982 W tym samym dniu dostał nakaz tymczasowego aresztu, który trwał do 22 maja 1982 r.
44	Waldemar Rakowicz	5 stycznia 1982	11 lutego 1982
45	Antoni Rogulski	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
46	Jan Sakiel	23 grudnia 1981	25 lutego 1982
47	Zbigniew Józef Simoniuk	14 grudnia 1981	21 grudnia 1981
48	Kazimierz Skobodziński	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
49	Bogusław Sokołowski	13 grudnia 1981	5 stycznia 1982
50	Leopold Stawecki	13 grudnia 1981	31 marca 1982
51	Antoni Stolarski	13 grudnia 1981	8 marca 192
52	Krystyna Strubel	16 grudnia 1981	24 grudnia 1981
53	Antoni Szczęsłowicz	13 grudnia 1981	25 stycznia 1982
54	Ryszard Szczęsny	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
55	Zenon Szypluk	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
56	Eugeniusz Lesław Wechowski	13 grudnia 1981	23 grudnia 1981
57	Tadeusz Waśniewski	13 grudnia 1981	31 marca 1982
58	Jerzy Zacharczuk	13 grudnia 1981	16 marca 1982
59	Andrzej Zmysłowski	18 grudnia 1981	8 kwietnia 1982

Źródło: Lista internowanych została sporządzona na podstawie materiałów uzyskanych z Urzędu Ochrony Państwa, relacji internowanych działaczy, „Biuletynu Informacyjnego” NSZZ „Solidarność” Region Białystok [nieocenzurowany] 1982 nr 3, s. 9-10, 1982 nr 4, s. 5, a także artykułu ks. K. Litwiejki, *Internowani w grudniu 1981 r. w regionie białostockim*, „Białostoczczyzna” 1998 nr 3, s. 74-86.

Stan liczebny członków NSZZ „Solidarność (w tym liczba członków POP w szeregach NSZZ „Solidarność”) w miejscowościach województwa białostockiego

Miejscowość	Liczba osób zatrudnionych	Liczba członków NSZZ „Solidarność”	Liczba członków Podstawowej Organizacji Partyjnej	Liczba członków POP w NSZZ „Solidarność”
Białowieża	360	120	50	7
Białystok	108475	66266	14824	5242
Bielsk Podlaski	4821	1941	843	227
Boćki	59	19	29	4
Brańsk	641	456	86	66
Choroszcz	1505	1190	144	69
Czarna Białostocka	2853	2439	500	347
Czeremcha	213	20	37	1
Dąbrowa Białostocka	511	248	131	38
Dobrzyniewo	263	103	43	14
Drohiczyn	540	354	99	56
Dziadkowice	45	30	6	1
Grodzisk	31	23	10	6
Gródek	52	14	35	8
Hajnówka	4753	1564	1078	186
Janów	75	33	17	9
Jasionówka	121	114	20	16
Jaświły	47	30	3	1
Juchnowiec Dolny	963	609	188	74
Kleszczele	12	4	2	-
Knyszyn	319	268	33	29
Korycin	17	13	3	3
Krynki	780	361	170	62
Krypno	18	18	2	2
Kuźnica Białostocka	446	300	85	43
Łapy	5195	4219	992	801
Michałowo	498	147	90	30
Mielnik	434	74	134	22
Milejczyce	32	13	18	5
Mońki	975	602	188	94
Narew	147	27	26	1
Narewka	678	218	174	10
Nowy Dwór	26	13	4	-
Nurzec Stacja	262	151	59	30
Poświętne	268	99	73	28
Sidra	291	224	34	19
Siemiatycze	2602	1230	369	117
Sokółka	4352	1999	697	215
Suchowola	74	43	11	8
Supraśl	780	450	107	57
Suraż	106	99	20	15

Szudziałowo	34	32	5	3
Turośń Kościelna	126	52	34	11
Tykocin	536	291	99	49
Wasilków	1728	1555	216	174
Wyszki	141	99	20	10
Zabłudów	487	190	89	10
ogółem	148877	88499	22020	8242

Źródło: APB, KW PZPR, Informacje o związkach zawodowych 1978-1986, sygn. 55/VII/9 - l. 3, k. 173-236

Obsada etatowa Zarządu Regionu w 1981 r.

Lp	Nazwisko i imię	Stanowisko	Data zatrudnienia
1	Boguski Dariusz	redaktor Biuletynu Informacyjnego	1.07.1981
2	Borowska Danuta	kierownik kancelarii i administracji	1.05.1981
3	Bujwicki Bernard	wiceprzewodniczący ZR	1.08.1981
4	Burek Krzysztof	kierownik, redaktor Biuletynu Informacyjnego	1.04.1981
5	Czepe Roman	kierownik ZNTK Łapy	1.11.1981
6	Dembiński Józef	główny księgowy	21.09.1981
7	Demianiuk Michał	kierownik TKK w Bielsku Podlaskim	1.09.1981
8	Dobrzyński Mirosław	sekretarz TKK w Hajnówce	15.07.1981
9	Głębicka Małgorzata	maszynistka	1.10.1981
10	Górka Leonard	pracownik zaplecza gospodarczego	7.07.1981
11	Górska Zofia	sekretarka Biuletynu Informacyjnego	21.09.1981
12	Hościło Jan	kierowca	8.07.1981
13	Jedeluk Ryszard	socjolog ds. OPSZ	24.08.1981
14	Juchiewicz Ewa	instruktor ds. Obsługi Komunikacji	10.11.1981
15	Kamiński Kazimierz	sekretarz Zarządu Regionu	1.09.1981
16	Konopka Jan	specjalista ds. Emerytów i Rencistów	30.04.1981 <i>Vi etatu</i>
17	Kopacz Aleksander	specjalista ds. Samorządu	1.10.1981
18	Korecki Bogusław	drukarz	4.07.1981
19	Kruszewski Konrad	redaktor Biuletynu Informacyjnego	1.07.1981
20	Kubik Adam	radca Prawny Zarządu Regionu	1.10.1981
21	Lajdorf Edmund	członek Prezydium ds. współpracy z KZ	1.10.1981
22	Lider Bogusław	instruktor ds. Komisji Problemowej	7.09.1981
23	Łapińska Ewa	starszy instruktor	7.09.1981
24	Malinowski Janusz	instruktor ds. Interwencji	30.09.1981
25	Marczuk Stanisław	przewodniczący Zarządu Regionu	1.08.1981
26	Motyka Halina	kasjer - sprzedawca	5.05.1981
27	Niewiadomski Walerian	przewodniczący TKK w Mońkach	1.08.1981
28	Paliwoda Janina	instruktor ds. obsługi Komisji Zakładowych	10.08.1981
29	Pelc Teresa	sekretarz TKK w Grajewie	5.05.1981
30	Pietkiewicz Michał	wiceprzewodniczący Zarządu Regionu	1.08.1981
31	Prutis Stanisław	doradca Zarządu Regionu	1.09 1981 <i>IV etatu</i>
32	Rybnik Jerzy	wiceprzewodniczący ZR	1.08.1981
33	Sawicka Halina	instruktor ds. Interwencji	10.11.1980
34	Simoniuk Krystyna	teleksista	1.02.1981

35	Smaczna Halina	instruktor ds. Komisji Problemowych	1.09.1981
36	Smaczny Janusz	dekorator plastyk	1.09.1981
37	Sokołowska Raisa	sekretarz TTK w Siemiatyczach	1.10.1981
38	Sokołowski Bogusław	kierownik ds. Interwencji	1.07.1981
39	Stalończyk Antonina	starsza księgowa	1.08.1981
40	Strużyński Adam	instruktor ds. interwencji	15.09.1981
41	Toczydłowska Zofia	pracownik Zaplecza Gospodarczego	10.06.1981
42	Tyszkiewicz Tadeusz	kierownik TTK w Czarnej Białostockiej	1.10.1981
43	Wilk Roman	kierownik Wydawnictw i Poligrafii	1.09.1981
44	Witkowski Mirosław	kierownik TTK Hajnówce	21.09.1981
45	Wysocki Adam	drukarz	14.09.1981
46	Zagórska Alina	pracownik Sekcji Informacyjnej	30.05.1981 <i>Vi etatu</i>
47	Zajczyk Krystyna	sekretarz TTK w Sokółce	1.09.1981
48	Zubrycka Bożena	sekretarka	1.10.1981
49	Żabińska Helena	kasjer	16.02.1981

Źródło: Archiwum Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”. Lista etatowych pracowników Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w 1981 r.

Regionalny Komitet Obywatelski „Solidarność” Ziemi Białostockiej utworzony 15 kwietnia 1989 r.:

Jan Ambrosiewicz - pracownik naukowy Filii Uniwersytetu Warszawskiego, Eugeniusz Bil - Jaruzelski - pracownik upowszechniania kultury, Jan Beszta Borowski - rolnik, rencista, członek Prezydium Krajowej Rady Rolników Indywidualnych NSZZ „Solidarność”, Dariusz Boguski - wydawca, Tadeusz Borowski - lekarz, Agnieszka Borzuchowska - pracownik naukowy Akademii Medycznej w Białymstoku, Teresa Bujnowska Bartel- lekarz, Ireneusz Choroszuca - dziennikarz, Tadeusz Citko - pracownik naukowy Politechniki Białostockiej, Andrzej Chwalibóg - architekt, Roman Czepe - pracownik umysłowy, Piotr Damulewicz - dziekan wydziału Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej, Bogusław Dębski - inżynier elektronik, Zdzisław Falicki- psychiatra, pracownik AMB, Józef Głębocki - radca prawny, Stanisław Gościński - robotnik, członek RKW, Witold Horodeński - inżynier mechanik, Jerzy Ickiewicz - pracownik naukowy PB, Jerzy Jamiołkowski - ekonomista, Krzysztof Jaworowski - rolnik, członek Prezydium Rady Wojewódzkiej Rolników Indywidualnych „Solidarność”, Marian Jaworowski - rolnik, członek RW RI, Andrzej Kaliciński - kardiolog, AMB, Jan Kamiński - rolnik, członek Prezydium RW RI , Janusz Klentak - pracownik naukowy PB, Andrzej Klepacki - lekarz, Michał Klinger - teolog prawosławny, Roman Koper - nauczyciel, Edward Korecki - prawnik, przewodniczący Niezależnego Ruchu Kombatantów AK, Janusz Korecki - pracownik AMB, Stanisław Kostka - adwokat, Helena Kotkowska - bibliotekarka, Halina Krukowska - pracownik naukowy F UW, Konrad Kruszewski - członek RKW, dziennikarz, Piotr Krutul - rolnik, wiceprzewodniczący RW RI, Bazyli Kuptel - robotnik, Jan Kwasowski - dziennikarz, prezes Klubu Obywatelskiego, Lech Lebensztejn - adwokat, Marian Leszczyński - ekonomista, Andrzej Lussa - pracownik naukowy AMB, Barbara Łękawa -

inżynier elektroniki, prezes Klubu Inteligencji Katolickiej, Henryk Łupiński - rolnik, członek RKW, Władysław Łupiński - rolnik, członek Prezydium RW RI, Mieczysław Maliszewski - pracownik naukowy PB, Stanisław Marczuk - inżynier mechanik, przewodniczący RKW, Jerzy Muszyński - dziennikarz, Kazimierz Niemyjski - rolnik, wiceprzewodniczący RW RI, Czesław Okołów - pracownik naukowy Polskiej Akademii Nauk, Andrzej Paczkowski - pracownik naukowy F UW, Krzysztof Paliński - student, członek RKW, Ewa Pankiewicz - pracownik naukowy F UW, członek RKW, Waldemar Piekart - ekonomista, Stanisław Pogorzelski - dziennikarz, Stanisław Prutis - pracownik naukowy F UW, Krzysztof Putra - technik mechanik, Kazimierz Rosiński - dziennikarz, literat, Henryk Ruciński - pracownik naukowy F UW, Jerzy Rybnik - rzemieślnik, członek RKW, Zdzisław Sochoń - rzemieślnik, Stanisław Srocki - pracownik naukowy F UW, Leopold Stawecki - prawnik, Andrzej Stelmachowski - pracownik naukowy F UW, Adam Sypytkowski - ekonomista, członek RKW, Jan Szafraniec - psycholog, członek Prymasowskiej Rady Społecznej, Adam Szóstko - rolnik, przewodniczący RW RI, Stanisław Tomaszuk - taksówkarz, Emanuel Trembaczowski - pracownik naukowy AMB, Kazimierz Trzęsicki - pracownik naukowy F UW, członek Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie, Robert Tyszkiewicz - student, członek RKW, Jerzy Ullman - architekt, Stanisław Onisko - rolnik, członek Prezydium RW RI, Aleksander Usakiewicz - pracownik naukowy PB, Andrzej Waluda - inżynier mechanik, członek RKW, Roman Wilk - technik telekomunikacji, członek RKW, Krzysztof Wolfram - inżynier leśnik, Andrzej Wyrobisz - pracownik naukowy F UW, Jan Zambrzycki - nauczyciel, członek RKW, Henryk Zdzienicki - prawnik, Marek Żmujdzin - rolnik, członek Prezydium RW RI²⁵⁶.

²⁵⁶ „Dobro Wspólne”. Gazeta Wyborcza Komitetu Obywatelskiego Ziemi Białostockiej, 1989 nr 3, s. 2

Protokół

Regionalnej Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok

Regionalna Komisja Rewizyjna składająca się z 9 osób została wybrana na I Walnym Zjeździe Delegatów w dniach 25-26 czerwca 1981 r. Na pierwszym posiedzeniu w dniu 26 czerwca 1981 r. w głosowaniu jawnym dokonała wyboru:

przewodniczącego w osobie Tadeusza Iwaszczuka

wiceprzewodniczącego - Jadwigę Śliwonik

członków: Walentego Olendzkiego, Janusza Ogryzko, Lecha Gawałkiewicza, Jerzego Gryniewiczza, Jerzego Małyszko, Tadeusza Gąsowskiego, Łucję Kłozę z powierzeniem obowiązków protokołowania.

Walne zebranie Delegatów zobowiązało Regionalną Komisję Rewizyjną do:

Kontrolowania działalności Zarządu Regionu pod względem jej zgodności ze statutem NSZZ „Solidarność” oraz kontrolowania realizacji programu

Kontroli działalności finansowej ustępującego Prezydium MKZ i nadzoru nad przejściem majątku związkowego przez nowo wybrany Zarząd Regionu

Przedstawienie na następnym Walnym Zjeździe Delegatów Regionu Białystok wniosku dotyczącego absolutorium dla ustępującego Prezydium MKZ pod względem finansowym.

Kontroli finansowej Biuletynu Informacyjnego "Solidarność". Z powyższego zobowiązania Komisja Rewizyjna wywiązała się i protokół z kontroli działalności finansowej byłego MKZ i propozycji w sprawie udzielenia absolutorium został podpisany w dniu 11.12.1981 r. Maszynopis protokołu zaginął w okresie stanu wojennego. Zachowany został zeszyt z protokołami plenarnych posiedzeń Komisji Rewizyjnej, na podstawie których oświadczamy, że:

Komisja Rewizyjna pracę rozpoczęła już w dniu 2.07.1981 r. Na zebraniu tym zapoznano się i skontrolowano bieżące dokumenty kasowe. Po przeanalizowaniu dokumentacji finansowo-księgowej omówiono metody pracy i zakres czynności kontrolnych. Postanowiono pracować w zespołach dwuosobowych i spotykać się w celu omówienia skontrolowanych operacji finansowych i uzgodnienia stanowiska.

Komisja Rewizyjna odbyła 24 plenarne posiedzenia.

W dniu 27.08.1981 r. kontrolę finansową zakończono. Omówiono niedociągnięcia pracy byłego MKZ i ustalono listę osób, od których Komisja oczekiwała złożenia wyjaśnień. Nie wszyscy jednak członkowie złożyli wyjaśnienia mimo kilkakrotnych ponagleń.

Poszczególne zagadnienia do kontroli w zespołach zostały rozdzielone następująco:

Jadwiga Śliwonik i Janusz Ogryzko - zaliczki, fundacja sztandaru, MKZ, koszty I Walnego Zebrania Delegatów

Tadeusz Gąsowski i Lech Gawałkiewicz - delegacje służbowe, działalność propagandowa, wyposażenie lokalu, Prezydium MKZ, wydatki różne

Łucja Kloza i Walenty Olendzki - płace, nagrody, obrót kiosku, fundacja Pomnika „Solidarności”, album „Robotnicy 80”

Janusz Grynkiewicz i Jerzy Małyszko - Biuletyn Informacyjny NSZZ "Solidarność", „Tygodnik Solidarność”, wydatki transportowe.

Na dzień 26.11.1981 r. sprawozdanie z działalności byłego MKZ zostało zakończone, a w dniu 3.12.1981 r. podjęto uchwałę następującej treści:

1. Komisja postanowiła przyjęte w protokole kryteria oceny działalności finansowej członków Prezydium MKZ z podkreśleniem, że nie na wszystkich odcinkach działalności MKZ dbano o fundusze związku i racjonalnie je wykorzystywano.

2. Przedstawić Zebraniu Delegatów projekt uchwały o udzieleniu absolutorium członkom Prezydium MKZ z wyłączeniem Feliksa Gołębiewskiego i Stanisława Przestrzelskiego.

Regionalna Komisja Rewizyjna NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok

Pięć podpisów członków Komisji Rewizyjnej

Załącznik nr 1

MKZ NSZZ „Solidarność” Region Białystok ukonstytuował się podczas zebrania założycielskiego 33 zakładów pracy w dniu 12.10.1980 r.; wybrano wówczas trzech współprzewodniczących: Jerzego Prajznera, Stanisława Przestrzelskiego, Jana Wołowskiego. 29.10.1980 r. MKZ powierzył funkcję przewodniczącego J. Prajznerowi, który sprawował ją do dnia 27.01.1981 r.

Od dnia 27.01.1981 do 21.04.1981 r. funkcję przewodniczącego Związku pełnił Feliks Gołębiewski. W dniu tym po jego pisemnej rezygnacji pełnienie obowiązków powierzono Stanisławowi Przestrzelskiemu.

Skład personalny Prezydium. Od dnia 21.04.1981 r. poszczególnym członkom Prezydium przydzielono zakres obowiązków:

S. Przestrzelski -przewodniczący

W. Rakowicz - wiceprzewodniczący

M. Pietkiewicz - Społeczny Komitet Budowy "Pomnika Solidarności" i Społeczny Komitet Fundacji Sztandaru MKZ

K. Kamiński - Informacja, kontakty z Komisjami Zakładowymi

R. Wilk - komisje koordynacyjne, wydawnictwa niezależne

B. Korecki - poligrafia związkowa

R. Szczęsny - koordynacja sekcji interwencji, komisja mieszana za strajk 1976 r.

S. Mogielnicki - administracja, dział gospodarczy

J. Nowak - koordynacja grupy ekspertów, członek komisji ds. zwolnień

M. Czaczkowski - TKK Grajewo

Z. Puchalski - bez funkcji

J. Łojewski - bez funkcji

Uchwała nr 2

II Walne Zebranie Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok powołuje Nadzwyczajną Komisję Rewizyjną, w skład której wejdą, oprócz osób wybranych, członkowie Komisji Rewizyjnej wybranej w 1981 r. Zadaniem Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej jest przedstawienie podczas II tury II WZD sprawozdania z oceny działalności władz regionalnych w celu udzielenia abso-lutorium.

Sprawozdanie

Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej powołanej uchwałą nr 2 II Walnego Zebrania Delegatów Region Białystok w dniu 13.01.1990 r.

Komisja w składzie:

Witold Perkowski - przewodniczący

Danuta Busłowska - członek

Zofia Stypułkowska - członek

Krzysztof Niwiński - członek

Marian Szymański - członek

oraz Komisja Rewizyjna wybrana w 1981 r. na I Walnym Zejeździe Dele-gatów Region Białystok, w składzie który brał udział przy pracach nad niniej-szym sprawozdaniem:

1. Walenty Olendzki - przewodniczący

2. Łucja Kloza - członek

3. Janusz Ogryzko - członek

4. Tadeusz Gąsowski - członek

Komisja przeanalizowała trzy okresy działalności NSZZ „Solidarność” Region Białystok

I okres: do stanu wojennego - przedstawi członek Komisji Rewizyjnej kol. Łucja Kloza

II okres: działalność podziemna Związku podczas stanu wojennego

III okres: działalność Tymczasowego Zarządu Regionu do dnia 31.12.1989 r. - analizę przedstawi kol. W. Perkowski

Komisja odbyła osiem zebrań plenarnych między I a II turą Zjazdu Dele-gatów. W związku z odpowiedzialnością finansową kol. Walentego Olendz-kiego w okresie stanu wojennego, brał on udział w pracy Komisji jako obser-wator i nie podpisuje niniejszego sprawozdania.

Wyjaśnień udzieliło Komisji osiem osób związanych z działalnością oma-wianego okresu, w strukturach takich jak: TKR, RKW, TZR. Komisja w załą-czeniu przedstawia dokładne rozliczenie finansowe TZR za okres od maja 1989 r. do 31.12.1989 r., oraz ze względu na specyficzny okres stanu wojenne-go, rozliczenia dokonane na podstawie zestawień, składanych oświadczeń i miesięcznych rozliczeń osób odpowiedzialnych za stan kasy. Można stwierdzić, że finansami gospodarowano w sposób oszczędny i z wyczuciem potrzeb. Kie-rowano je najczęściej na kolportaż biuletynu, pomoc Oficynie Wydawniczej, pomoc rodzinom internowanych i osadzonych w aresztach działaczy związkowych oraz innym potrzebującym. Do rozliczenia z okresu maj 1984 r. - maj

1987 r. zostało około 80 tys. zł pochodzących ze skrytek. Dokona tego kol. Ewa Pankiewicz.

Lista osób działających w latach 1981-1988 jest bardzo długa i w związku z tym Nadzwyczajna Komisja Rewizyjna w sprawozdaniu nie wymienia żadnych nazwisk, gdyż istnieje możliwość pominięcia niektórych, a także ze względu na zastrzeżenie ujawnienia swojego nazwiska. Komisja składa słowa podziękowania bezimiennym oraz imiennym ofiarodawcom dokonującym wpłat tak w walucie zachodniej, jak i naszej, które w znacznym stopniu umożliwiły trwanie Związku w stanie wojennym.

Dziękujemy serdecznie wszystkim tym, którzy z wielkim trudem i narażeniem pracowali w podziemiu przy poligrafii, kolportażu, niesieniu pomocy charytatywnej i prawnej. Szczególne wyrazy uznania kierujemy pod adresem duchownych, za okazaną pomoc Związkowi.

Tymczasowy Zarząd Regionu od momentu powstania odbył 17 zebrań plenarnych, na których podejmował istotne problemy regionu, przedstawiając je w formie oświadczeń, uchwał i wniosków. W zasadzie pracę TZR należy uznać za właściwą choć mającą pewne niedociągnięcia (brak wpisów do księgi inwentarzowej przedmiotów darowanych, brak potwierdzenia otrzymanej dotacji dla Podregionu Grajewo, prywatna pożyczka w kwocie 200 tys. zł). Szczegółowe rozliczenie finansowe z okresu działalności TZR zostaje przedstawione w załącznikach. Komisja z całą odpowiedzialnością ocenia działalność władz regionalnych w okresie stanu wojennego i TZR za pozytywne i wnosi o udzielenie im absolutorium.

Nadzwyczajna Komisja Rewizyjna przekazuje nowo wybranej Komisji Rewizyjnej NSZZ „Solidarność” Region Białystok dokumenty finansowe z okresu stanu wojennego i TZR oraz sprawozdanie naszej Komisji wraz z załącznikami, celem zabezpieczenia jako dokumentów ważnych dla ciągłości Związku NSZZ „Solidarność” Region Białystok.

Białystok dn. 1990.02.09 Podpisy Komisji Rewizyjnej:

8 nieczytelnych podpisów

Załącznik nr 1

Sprawdzono działalność finansową Tymczasowego Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” za okres V-XIII 1989. Pierwszą operacją finansową na rachunku bankowym była wpłata 10 tys. zł w maju 1989 r. przez Komisję Zakładową Pracowników Oświaty i Wychowania w Białymstoku.

Na dzień 31. 12.1989 r. Zarząd Regionu dysponował kwotą 38246223 zł. Wpływy za ten okres wynosiły:

z tytułu:

- składek członkowskich -33212343 zł

sprzedaży:

- znaczków „Solidarności” - 120350 zł,

- reklamówek - 1437787 zł,

- statutów - 372900 zł,

-książek-76000 zł,

- deklaracji-841300 zł,
- prasy-4356751 zł,
- legitymacji - 76003800 zł,
- wpłata za „Dobro Wspólne”, cegiełki i inne - 1935891 zł,
- dotacje z Krajowej Komisji Wykonawczej - 9908500 zł,
- dotacje Komitetu Obywatelskiego - 2345748 zł,
- inne dotacje - 175000 zł,
- wpłata na hasło „pomoc” - 343540 zł,
- odpłatność za pielgrzymkę do Częstochowy - 2270000 zł,
- pożyczka z KKW - 8000000 zł,

Razem 141439910 zł

Wydatki za okres V-XIII 1989 wynosiły:

z tytułu:

- zakup sprzętu poligraficznego - 3523700,
- zakup samochodu "Polonez" - 7483200,
- udzielono dotacji Komisjom Zakładowym - 335000,
- dotacja na wykonanie sztandaru Więźniów Politycznych Okresu Stalini-
zmu-36000,
- udzielono pożyczki prywatnej (zwrotnej 10 rat) - 200000,
- poniesione nakłady na druk biuletynów, legitymacji itp. oraz zakup pa-
pieru-59173390,
- koszt pielgrzymki do Częstochowy - 2422676,
- wydatki związane uroczystościami okolicznościowymi (kwiaty, znicze,
wieniec pogrzebowy) - 457079,
- zakup znaczków pocztowych, monitorów i inne - 59812 ,
- zakup przedmiotów nietrwałych i art. biurowych - 1463191,
- odprowadzone składki do KKW - 2885502,
- wypłacone pobory - 14826853,
- świadczenia ZUS - 5564618,
- utrzymanie samochodu (zakup paliwa, garaż, składka auto-casco)-
1238688,
- delegacje służbowe - 553292,
- opłaty czynszowe i opłaty za telefon - 2970686,
- wypłacony zasiłek statutowy - 20000,

Razem: 103193687

Wpływy zł 141439910 minus wydatki 103193687 daje kwotę 38246223, która jest zgodna z wykazanim saldem na rachunku bankowym. Ostatni wyciąg na dzień 29 XII 1989 r. wynosił 37983562 zł, saldo w kasie 262661 zł. Stan środków trwałych na dzień 31 XII 1989 r. wynosił:

powielacz kopiarka - 3523700 zł
samochód „Polonez” - 7483200

Stan przedmiotów nietrwałych na dzień 31 XII 1989 r. wynosił 834723 zł.

Zadłużenie z KKW z terminem oddania 31 III 1990 - 8000000 zł.

Dokumenty są sprawdzone pod względem merytorycznym, formalnym i rachunkowym. Zapisy księgowe są prowadzone prawidłowo. Nie stwierdza się błędnie wyliczonych delegacji i kart drogowych. Zakup środków trwałych stwierdziło Prezydium Zarządu Regionu.

Załącznik nr 2

Z udostępnionych dokumentów przez Tymczasową Komisję Wykonawczą za okres V-VII 1982 r., I-VIII 1983 r., XII 1983 r. wynika, że była prowadzona działalność finansowa Związku. Fundusze Związku pochodziły głównie ze składek członkowskich oraz ze sprzedaży obligacji i Związek otrzymał również w postaci 505 \$ i 100 DM. Łączne wpływy z tytułu składek członkowskich w okresie od K 1982 r. do VII 1983 r. wynosiły 1436853 zł. Wpływy z tytułu sprzedaży obligacji wynosiły 241400 zł. Pieniądze Związku zostały wydatkowane głównie na działalność związkową, zakupy związane z utrzymaniem drukarni, druk biuletynów, kolportażem, gdzie główną pozycją był transport, utrzymanie osób ukrywających się, wypłacono również zasiłki statutowe. Udzielono również pomocy charytatywnej - zasiłki dla rodzin aresztowanych, zakup artykułów żywnościowych, koszty adwokackie, pogrzeby.

Na działalność związkową w okresie IX 1982 r. - VIII 1983 r. wydano 784751 zł, na pomoc charytatywną w tym samym okresie wydano 673499 zł. Na wydatki złożyły się również zakupy np.: powiększalnika, magnetofonu i innych niezbędnych przedmiotów do prowadzenia działalności związkowej w stanie wojennym. Należy nadmienić, że z przedstawionych rozliczeń wynika szczególna dbałość o powierzony majątek związkowy. Przechowane zostały rozliczenia cząstkowe, a zważywszy na okres, którego dotyczą, tym bardziej należą się słowa uznania za ich przechowanie i rozliczenie się w okresie bieżącym poprzez dokonanie zbiorowych zestawień w bardzo czytelny sposób.

Załącznik nr 3

W okresie V 1984 r. - V 1987 r. działalność finansową Tymczasowej Komisji Wykonawczej prowadziło kilka osób, ponieważ skład był kilkakrotnie zmieniany w związku z aresztowaniami.

Z przedstawionych rozliczeń wynika, że ewidencja finansów prowadzona ;była bardzo skrupulatnie. Z zapisów wynika, że w latach 1984 do końca IV 1987 r. na hasło wpłynęło zł 225900 - z tytułu sprzedaży obligacji (trzy typy) zł 132800, razem 484700, z tej kwoty opłacono:

1. kolportaż „Biuletynu Informacyjnego”,
2. koszty związane z drukiem (mniej fachowe naprawy),
3. zakup książek (biblioteka skatalogowana będąca obecnie w Regionie),
4. koszty okolicznościowe (kwiaty, transport, wieniec na pogrzeb ks. J. Popiełuszki j*
5. inne koszty (drobne opłaty za wynajęcie pomieszczenia na drukarnię).

Kwota 80000 zł została nierozdysponowana i będzie wpłacona do kasy Zarządu Regionu.

W latach 1986-1988 dokonano wpłat: 500 dolarów i 190 bonów. 200 dolarów USA zostało przeznaczone (po sprzedaży wg aktualnego kursu, na cele poligraficzne, wydatki okolicznościowe, zasiłek. W wydatkach okolicznościowych jest uwzględniony zakup wieńców dla ks. Stanisława Suchowolca. Pozostała kwota 300 dolarów i 100 bonów została przekazana dla Stanisława Marczuka.

Nieczytelny podpis

Załącznik nr 4

W okresie V 1983-VI 1989 głównym dysponentem zasobów pieniężnych był obecny Przewodniczący TZR Stanisław Marczuk.

Wpływ walut:

2850 dolarów USA - z tej kwoty 775 dolarów zostało przekazane na:

- pomoc więzionym,

- cele poligraficzne

2. bony - 197 z tego zakupiono 1 kasetę wideo wartości 5 bonów

3. 300 marek - z tej kwoty przekazano 100 marek na pomoc więzionym

Tak więc do dyspozycji Przewodniczącego TZR zostało 2175 dolarów USA+ 200 marek oraz 192 bony. Ze sprzedaży wg aktualnych kursów 1903 dolary USA, 200 marek, 192 bony uzyskano kwotę 3511000 zł.

Wpływy z wpłat złotówkowych wynosiły 2504000 zł. Ogółem wpływy wyniosły 6015000 zł.

Zostało 272 dolary USA, które zostały złożone do kasy Regionu. Kwota 6015000 zł została rozliczona w sposób nie budzący zastrzeżeń Nadzwyczajnej Komisji Rewizyjnej. Szczegółowe rozliczenie załącza się do protokołu.

Białystok, 1990.02.09 Podpisy Komisji: nieczytelne

Sprawozdanie finansowe z działalności za okres V 1983-YI1989

Przychody

Dolary

VIII 1983 505

II 1987 300

II 1988 1600

VIII 1988 223

setę video wysłaną do Francji VI 1989

222

Razem: 2850

Bony

V 1988 97

VII 1988 100

Razem: 197

-5 - otrzymał Sławek na ka-

Pozostało 192

-305 - otrzymał na pomoc więzionym działalność Walenty

Pozostało: 2545

-140 - otrzymał warszawski drukarz Bogdan

Pozostało: 2405

-280 - otrzymał warszawski drukarz Michał

Pozostało : 2125

- 50 - otrzymała redakcja „Naszego Głosu”

Pozostało: 2075
Marki zachodnioniemieckie
VIII 1983 100 M
1984 200 M
Razem - 300 M- 100 M, które otrzymał Waldek
Pozostało - 200 M
Sprzedaż wpływów dewizowych
Dolary
IX 1983 - 200x600 zł = 120.000 zł
IX 1987 - 300x900 zł = 270.000 zł
IV 1988 - 600x1300 zł = 780.000 zł
VII 1988 - 223x1700 zł = 379.000 zł
III 1989 - 580x2800 zł = 1.624.000 zł
Razem: 1903 dolary - 3.173.000zł
Bony
VI 1988 - 92x1450 zł = 133.000 zł
VII 1988 - 100x1550 zł = 155.000 zł
Razem: 192 bony - 288.000 zł
Marki zachodnioniemieckie
200x250 zł = 50.000 zł
Wpływy w złotych ze sprzedaży dewiz
3.173.000 zł
288.000 zł
50.000 zł
Razem: 3.511.000 zł
Wpływy w złotych z różnych źródeł
324.000 zł - od komisji charytatywnej
1.510.000 zł - znaczki, bony, zdjęcia, karty świąteczne, darowizny
170.000 zł - od Tymczasowej Rady „Solidarności”
500.000 zł - od KKW
Razem: 2.504.000 zł
Wpływ ogółem:
3.511.000 zł
2.504.000 zł
Razem: 6.015.000
Wydatki
Druk „Biuletynu Informacyjnego”, ulotki, inna bibuła, kolportaż, transport
-1.830.000
Projekty znaczków, bonów, kart świątecznych, ich produkcja, zakup
oprawek do znaczków - 680.000 zł
Pomoc represjonowanym - 690.000 zł
Zakupy maszyn do pisania - 70.000 zł
Zakup obrazów przedstawiających Matkę Boską (Częstochowską lub
Ostrobramską na tle tragicznych wydarzeń Polski i okresu komunizmu) -
300.000 zł. Obrazy otrzymali:

- ojcowie Paulini w Częstochowie,
- ks. J. Giształowicz (kościół Św. Rocha - obraz wystawiał w czasie uroczystości patriotycznych),
- ks. J. Popiełuszko (kościół św. Stanisława Kostki w Warszawie - obraz wisi do dziś)
- ks. H. Jankowski (kościół św. Brygidy w Gdańsku - obraz wisi do dziś)
- Stanisław Wądołowski (katedra szczecińska)
- ks. Władysław Ciereszko (kościół na cmentarzu farnym)
- kardynał Macharski- metropolita Krakowa
- zdjęcia portretowe ks. J. Popiełuszki ofiarowane kościołowi w Białymstoku,
- krzyże wileńskie wykonane ze styropianu - stały na cmentarzu farnym przy głównej alei w czasie Wszystkich Świętych w 1984 r.
- II stacja drogi krzyżowej Rzeczypospolitej w Słogowcu koło Kutna
- Transparenty, szarfy, plansze, kopia sztandaru „Uchwytów” - 200.000 zł
- Organizowanie wyjazdów comiesięcznych do grobu ks. J. Popiełuszki oraz Suchowoli. Każdoroczne wyjazdy do Chodorówki do grobu ks. W. Pietkuna (wieńce, dopłaty do autokaru - 600.000)
- Opłaty aktorów występujących w Białymstoku - 180.000
- Spotkania opłatkowe - 170.000
- Ofiary kościołom - 250.000
- Intencje mszalne na uroczystości patriotyczne - 60.000
- Odwiedziny rodziców ks. J. Popiełuszki w Okopach - 90.000
- Pomoc dla NZS-100.000
- Kwiaty - 200.000
- Umowy zlecenia za pracę - 325.000
- Przekazano kasjerowi TZR - 270.000
- Razem: 6.015.000
- Źródło: Archiwum Zarządu Regionu Podlaskiego NSZZ „Solidarność”

Regionalne reprezentacje delegatów na VII KZD²⁵

L.p.	Nazwa Regionu	Liczba delegatów
1	Gdański	23
2	Warmińsko-Mazurski	7
3	Elbląski	4
4	Dolny Śląsk	29
5	Pomorze Zachodnie	10
6	Piłski	3
7	Ziemia Łódzka	16
8	Częstochowski	6
9	Pojezierze	2
10	Ziemia Sandomierska	7
11	Płocki	4

„Biuletyn Informacyjny”... 1995, nr 39, s. 3

12	Małopolska	34
13	Śląsk Opolski	8
14	Koszaliński-Pobrzeże	4
15	Słupski	2
16	Zielonogórski	4
17	Podbeskidzie	11
18	Koniński	4
19	Wielkopolska Południowa	5
20	Białostocki	5
21	Piotrkowski	5
22	Kujawy i Ziemia Dobrzyńska	2
23	Podkarpacie	5
24	Rzeszowski	10
25	Toruński	5
26	Śląsko-Dąbrowski	62
27	Ziemia Radomska	7
28	Wielkopolska	13
29	Gorzowski	3
30	Świętokrzyski	13
31	Środkowoschodni	15
32	Bydgoski	8
33	Jeleniogórski	6
34	Leszczyński	2
35	Chełmski	1
36	Ziemia Przemyska	3
37	Mazowsze	36
38	Zagłębie Miedziowe	7

Informacja o działalności członków NSZZ „Solidarność” Ośrodka Badań Naukowych w Białymstoku po wprowadzeniu stanu wojennego.

Zwolnienia z pracy

Po wprowadzeniu stanu wojennego z pracy w Ośrodku Badań Naukowych dyr. Ryszard. Horodeński zwolnił przewodniczącą Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Teresę Jabłońską, a później następny dyr. Mirosław. Serwin zmusił do odejścia z pracy zastępcę przewodniczącej Henryka Łoszewskiego. Wcześniej odmówił on poddania się tzw. weryfikacji pracowników OBN.

Działalność po wprowadzeniu stanu wojennego

Komisja Zakładowa „Solidarności” Ośrodka Badań Naukowych natychmiast po wprowadzeniu stanu wojennego rozpoczęła zakonspirowaną działalność. Znając spenetrowanie społeczeństwa przez Służbę Bezpieczeństwa postanowiła działać samodzielnie w ściśle zakonspirowanej małej grupie. Jej działalność polegała głównie na pisaniu ulotek, różnych tekstów i rozprowadzaniu ich, pisaniu haseł na przystankach autobusowych, murach, wystawach sklepowych (nawet poza Białymstokiem), zbieraniu składek i wpłacaniu ich pod hasłem „Omy” na działalność podziemnej „Solidarności”. Kolportowano też zakazaną wówczas literaturę. Grupa ta przyjęła nazwę „Oporniki”. Jej późniejszy uczestnik Henryk Łoszewski już 13 grudnia około godz. 9.00 idąc do Zarządu Regionu zerwał obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego powieszona na skrzyżowaniu ul. Ogrodowej i Fabrycznej, na narożnym słupie ogrodzeniu Bazy PKS.

Organizacja Zakładowa NSZZ „Solidarność” z OBN była chyba jedyną w Białymstoku, której, po wprowadzeniu stanu wojennego, nie zablokowano konta związkowego i nie przejęto jej pieniędzy, ponieważ składki trzymano na książeczkę oszczędnościowej w banku PKO BP i zostały z niej później wycofane.

Pierwsze ulotki pisano ręcznie i na prywatnej maszynie do pisania na os. Piasta. Szybko jednak taką maszynę otrzymaliśmy od ks. Ryszarda Kotkowicza (zachowała się do dzisiaj) i pisano na niej wszystkie teksty. Znajdowała się ona głównie w mieszkaniu Danuty Janczewskiej, która wszystkie materiały przepisywała. Ulotki i inne teksty opracowywali Henryk Łoszewski i Teresa Jabłońska, a rozprowadzał Henryk Łoszewski oraz Irena Kot i Teresa Jabłońska. Dzięki dobrej konspiracji i odrobinie szczęścia działalność ta nie została przez SB wykryta mimo przypadkowych aresztowań, przesłuchań, rewizji w mieszkaniach i miejscu pracy (np. Henryk Łoszewski miał dwie rewizje) i innych zaskakujących sytuacji. Najbardziej spektakularną akcją było przyklejanie w centrum miasta, na obwieszczeniach o wprowadzeniu stanu wojennego, w miejscu napisu: PRZEWODNICZĄCY RADY PAŃSTWA POLSKIEJ RZECZPOSPOLITEJ LUDOWEJ tekstu brzmiącego mniej więcej

tak: GEN. W. JARUZELSKI NAMIESTNIK ZSRR I NKWD HERBU ŚLEPOWRON.

Przez krótki okres wydano też co najmniej 11 numerów ośmieszającego ówczesną rzeczywistość społeczno-gospodarczą pisemka o nazwie „OPORNICZEK”. Pisane ona było na maszynie do pisania w nakładzie kilkunastu egzemplarzy.

„Spacer” po ul. Lipowej.

Z przygotowywanej pracy wynika, że „spacery” na ulicy Lipowej prawie zanikły na przełomie roku 1982 i 1983. Tymczasem liczny spacer na wezwanie odbył się 16 grudnia 1983 r. po godzinie 19.00 w rocznicę krwawych wydarzeń na Wybrzeżu. W czasie „spaceru” do akcji wkroczyła milicja zatrzymując wiele osób z ul. Lipowej, których przygotowanymi wcześniej ciężarówkami (więźniarkami) przewieziono na Komendę Miejską Milicji Obywatelskiej w Białymstoku przy ul. Bema, gdzie sprawdzano ich tożsamość i dokonywano przesłuchań. Prawdopodobnie wielu zatrzymanych sądzono na kolegium ds. wykroczeń. Byłem świadkiem tych wydarzeń, ponieważ także zostałem zatrzymany i wepchnięty do samochodu stojącego przy skrzyżowaniu ul. Lipowej i Waryńskiego. O czym świadczą załączone dokumenty. Dzięki odpowiedniemu wcześniejszemu przygotowaniu wyjaśnienia mojej obecności na ul. Lipowej, po przesłuchaniu zastałem zwolniony. Była to największa akcja milicji na „spacery” po ul. Lipowej. Po tej akcji „spacery” zanikły.

Filizanki z napisem „Solidarność”

Oryginalną akcją podtrzymywania idei „Solidarności” po jej delegalizacji było rozprowadzanie białych filizanek i talerzyków z ręcznie wykonanym napisem „Solidarność”. Jestem w posiadaniu kilku takich kompletów. W ich rozprowadzaniu brała również udział zakonspirowana grupa z OBN. O tej akcji żadne opracowanie o „Solidarności” w Białymstoku chyba nie informuje.

Niszczenie książek

19.07.1982 r. w mieszkaniu mojego brata w czasie rewizji milicja znalazła wiele książek, broszur, czasopism, ulotek gromadzonych przeze mnie w celach dokumentacyjnych. Były wśród nich nawet książki zalecane jako literatura szkolna wydane przez niezależne wydawnictwa w czasie legalnie działającej „Solidarności”. Wszystkie te materiały postanowieniem wiceprokuratora Prokuratury Rejonowej w Białymstoku Marii Woźnickiej, mimo moich odwołań, zostały zniszczone.

Henryk Łoszewski

Indeks Nazwisk

- Adadyńska Regina 370
Adamski Tadeusz 309
Agratina Georgij 345
Aleksiejuk Bazyli 27
Aleksiejuk Marian 369
Aleszczyk Ryszard 320
Alot Stanisław 265, 339
Ambrosiewicz Jan 370, 382
Andrejczuk Stanisława 369
Andrukiewicz Stanisław 289, 305, 314
Andrukiewicz-Pałka Barbara 370
Andruszkiewicz Tomasz 132
Antończyk Anatol 37
Antończyk Andrzej 125, 123
Andrzejewski Janusz 253, 297
Antoniuk Jakub 42, 156
Anuszkiewicz Krzysztof 326
Aponowicz Teresa 33
Arciszewski Jan 340
Ash Timothy Garton 229, 358
Augustyniak Ryszard 190
- B**
Babiński Stefan 28
Babiuch Edward 47
Babul Adam 227, 232
Bach Jan 370
Badylak Wanda 23
Bajerski Zbigniew 226
Bajko Stefan 227
Bajkowski Bogdan 31
Bakun Kazimierz 17,42,377
Balcerowicz Leszek 333
Balicki Leopold 369
Banaszkiewicz Czesław 279
Baran Leszek 161
Baranowska Bożena-Antonina 370
Baranowski Franciszek 370
Baranowski Sławomir 25
Barańczak Stanisław 77
Barcikowski Kazimierz 14, 15
Bardowski Leon 46
Barski Sylwester 123
Barszczewski Anatol 224
Barszczewski Stanisław 203
Bartel Jarosław 238
Bartel-Bujnowska Teresa 79, 254, 267,
279, 370
Bartnicka Krystyna 23
Bartnicki Franciszek 161
Bartoszewicz Jan 200
Bartoszuk Franciszek 30
Baryła Józef 14
Baszanowska Anna 12, 367
Bauer Zbigniew 56
Bazyluk Barbara 190
Bądkowski Lech 13
Bąk Janusz 339
Bąk Teresa 334
Bednarski Władysław 27
Bereza Maria 180
Bernas Maria 159
Bernatowicz Marek 154
Beszta-Borowski Jan 17, 107, 111, 129,
137, 176, 184, 219, 220, 223, 226, 227,
228, 229, 355, 358, 377, 382
Biała Barbara 152
Białous Wojciech 33, 124, 159
Białous Anna 132
Biały Eugeniusz 181
Biegalski Lech 68
Biela Adam 291
Bielawski Mirosław 334, 335
Bielawski Stanisław 369
Bielecki Edward 46, 377, 378,
Bielecki Witold 370
Bielewicz Romuald 323,358
Bielski Jan 227
Bielski Szymon 22, 23, 211
Biender Zenon 75, 78, 79, 90, 159, 190,
369
Bieniasz Romuald 237
Biernacka Irena 200
Bil Jaruzelska Irena 119, 151, 164
Bil Jaruzelski Eugeniusz 119, 143, 151,
164,165,355,382
Bińczak Jan 369
Binkowski Andrzej 257
Birycka Joanna 338, 358
Biskup Andrzej 156
Blecharczyk Marian 294, 296, 300, 304,
305

Błahuszewski Bronisław 79, 370
 Błoniarczyk Marian 68
 Bochenek Waldemar 283
 Bodziak Władysław 370
 Bogdan Krystyna 29
 Bogdan Ryszard 31
 Bogdan Tadeusz 132
 Bogdanowicz Jan 74, 370, 377, 378
 Bogdanowicz Tadeusz 370
 Bogucki Wojciech 132, 165
 Boguski Dariusz 62, 63, 68, 113, 114, 115, 116, 119, 125, 162, 173, 324, 355, 358, 381, 382
 Bogusz Irena 75, 162, 370
 Bogusz Mikołaj 22
 Bohuszewska Elżbieta 279
 Bojanowski Michał 156, 158
 Bok Tadeusz Edward 369
 Bokłago Ryszard 369
 Bolbot Hanna 119
 Bołkun Kazimierz 369
 Bondaryk Krzysztof 82, 158, 163, 164, 358
 Boniecka Bogumiła 181
 Boniecki Andrzej 7
 Bończak Kucharczyk Ewa 115, 123, 172, 244, 253, 261, 267
 Borawski Krzysztof 369
 Borenstein Bogdan 115
 Borkowska Wiesława 32
 Borkowski Andrzej 27
 Borowski Eugeniusz 343
 Borkowski Krzysztof 319, 320, 334
 Borowik Irena 56
 Borowik Marek 74
 Borowik Paweł 37, 121
 Borowska Danuta 75, 381
 Borowski Eugeniusz 344, 343
 Borowski Kazimierz 213
 Borowski Marek 333
 Borowski Paweł 51, 93
 Borowski Tadeusz 382
 Borowy Henryk 269, 280
 Borowy Józef 280
 Borsukiewicz Bogdan 75, 370
 Boruch Aneta 211, 214, 358
 Borucki Ryszard 116, 117, 153, 165
 Borusewicz Bogdan 12, 77, 194, 196, 199, 206
 Borzuchowska Agnieszka 381
 Borzuchowski Janusz 123
 Bosiacki Tadeusz 27
 Bowlan Zofia 216
 Bożuchowska Agnieszka 152
 Bożyk Jan 33
 Brajczewski Witold 370
 Branach Zbigniew 195, 209, 210, 219, 358
 Branko Teresa 32
 Brańska Maria 370
 Brański Eugeniusz 41, 79, 370
 Brzętniew Leonid 91
 Brożek Zbigniew 237, 248, 257, 258, 261, 269, 274, 278, 283, 286, 309, 312
 Bruczko Włodzimierz 121
 Brzóska Danuta 211
 Buczkowski Grzegorz 280, 283, 285
 Buczyński Janusz Cezary 30
 Budel Jan 171, 324, 355
 Budnik Edward 159
 Budzyk Andrzej 261, 264
 Budzyńska Halina 27
 Bugaj Ryszard 261
 Bujak Zbigniew 194, 196, 198, 199, 201, 202
 Bujalski Zygmunt 79, 370
 Bujnowska-Bartel Teresa 279, 382
 Bujnowski Jerzy 75
 Bujwicki Bernard 33, 37, 38, 40, 41, 43, 46, 47, 48, 52, 58, 70, 78, 79, 90, 91, 92, 93, 96, 111, 112, 191, 319, 328, 355, 358, 369, 377, 378, 381,
 Bukiert Ewa 46
 Bukiert Jerzy 124
 Buks Andrzej 31
 Bułach Bogusława 370
 Bundz Sylwester 21
 Burek Krzysztof 39, 41, 47, 68, 71, 73, 74, 77, 78, 88, 97, 114, 115, 119, 120, 125, 127, 165, 166, 191, 212, 324, 355, 358, 381,
 Burel Edmund 38, 59, 123, 236, 319, 321, 358
 Bursa Jerzy 26
 Buśłowska Danuta 79, 237, 238, 245, 257, 268, 281, 283, 284, 285, 309, 321, 325, 334, 386
 Butkiewicz Edward 378
 Butkiewicz Piotr 63
 Buzek Jerzy 305, 307, 312, 313, 318, 320, 321, 367
 Byków Gienadij 275
 Byrdy Maria 180

 C
 Carewin Tadeusz 31
 Celiński Andrzej 206, 225
 Chachaj Tadeusz 200
 Chaciej Artur 178
 Chamiec Krzysztof 183
 Charcewicz Ewa 258

Charkiewicz Eugeniusz 24
 Charkiewicz Jerzy 158
 Charkiewicz Włodzimierz 18
 Charszłak Marek 27
 Charyło Ryszard 370
 Charytoniuk Konstanty 200
 Charytoniuk Michał 28
 Charytonowicz Waldemar 74, 378
 Chełmiński Bronisław 107, 378
 Chętnik Krzysztof 269
 Chilimon Roman 21
 Chilimoniuk Dymitr 29
 Chłudziński Stefan 165, 370
 Chmiel Beata 159, 364
 Chmielewski Jerzy 75, 78, 93, 119, 148, 191, 370
 Chmielewski Waldemar 178
 Chmielewski Stanisław 21
 Chocha Ewa 271, 359
 Chodak Robert 34, 370
 Chodorowski Andrzej 26, 33
 Choińska Beata 320
 Choiński Jan 26
 Choiński Krzysztof 332
 Chojecki Mirosław 77
 Chojnowski Witold 370
 Chojnowski Jan 153, 163, 279, 282, 291, 294, 300, 303, 327,
 Choma Małgorzata 12, 359
 Choroszuca Ireneusz 68, 70, 225, 382
 Chrostowski Waldemar 178
 Chruściak Ryszard 359, 221
 Chudecki Mirosław 320
 Chwalibóg Alina 152, 225
 Chwalibóg Andrzej 123, 124, 158, 164, 324, 355, 382
 Chwaszczewska Alina 28
 Chwiećko Antoni 72
 Chwieško Anna 167
 Ciastoń Władysław 277
 Cichosz Jerzy 370
 Ciechański Dariusz 317
 Ciepły Stanisław 28
 Ciereszko Władysław 390
 Ciesłowski Bolesław 31
 Cieśluk Leszek 326
 Cimoszewicz Włodzimierz 227, 232, 293, 296, 298, 304
 Ciniewicz Zdzisław 26, 41, 108, 155, 160, 165, 188, 204, 370, 378
 Ciosek Jan 37
 Ciosek Stanisław 209
 Cisz Zdzisław 297, 300
 Ciszewski Andrzej 115, 158, 164, 163, 166
 Ciszewski Dariusz 313, 327, 335, 282, 326
 Citko Jan 244
 Citko Lucjan 209
 Citko Tadeusz 382
 Citko Zenon 22
 Ciuk Witold 31
 Ciulkin Sławomir 18
 Cohn Ludwik 77
 Cudowski Bogdan 262
 Cudowski Bogusław 252, 257, 258, 265, 268, 271, 273
 Cybulko Lucjan 134, 162, 165
 Cybulko Mirosław 227
 Cybulski Kazimierz 200
 Cybulski Tadeusz 237, 245
 Cygler Jerzy 159
 Cygler Lech 237, 238, 245, 370
 Cylwik Leszek 371
 Cyrta Jacek 158
 Cywińska Ewa 40
 Czaczkowski Marian 69, 72, 78, 79, 90, 370, 384
 Czaplajewicz Bronisław 157
 Czarkowski Tadeusz 24, 370
 Czarnecki Mirosław 163
 Czarnecki Piotr 283, 309, 320
 Czarnecki Stanisław 165, 377
 Czarnecki Zbigniew 237, 245, 257, 269, 274, 278, 283, 284, 286, 288, 290, 295, 297, 299, 309, 310, 315, 319, 320, 325, 332
 Czarniawska Anna 283
 Czarnomysy Franciszek 318
 Czechak Waldemar 25, 75, 115, 161, 162, 172,
 Czczuga Bazyl 200
 Czekarski Mikołaj 280
 Czepe Roman 381, 382
 Czepiel Adam 160, 162
 Czerepko Ewa 132
 Czerniak Zbigniew 371
 Czerniawska Romualda 79, 371
 Czerniawska Anna 256
 Czerniawski Krzysztof 79, 371
 Czerniawski Marek 225
 Czernicka Celina 371
 Czernicka Maria 371
 Czernicki Henryk 272
 Czernicki Jan 28
 Czernicki Leopold 270
 Czerwińska Jadwiga 157
 Czerwiński Józef 25
 Czesław Turliński 23
 Czeszewik Jan 340
 Czeszkiewicz Marek 158

Czuba Krystyna 327
Czubiński Lucjan 57, 69
Czuma Hubert 192
Czuro Mścisław 22
Czuż Aleksander 42, 92, 243
Czykwin Eugeniusz 191, 224, 227, 232
Czykwin Mikołaj 83, 84
Czyrek Józef 208, 219
Czyżewski Eugemiusz 193
Czyżewski Kazimierz 27
Czyżewski Krzysztof 29
Czyżewski Witold 371

D

Dadyński Jan 203
Dajczak Zygmunt 24
Dakowicz Danuta 265, 269, 274, 283, 284,
286, 292, 297, 309, 310
Dalecka K 163, 164
Damulewicz Piotr 382
Danilczuk Aleksander 31
Danilecki Tomasz 115, 118, 359
Danilewicz Jerzy 84, 358
Daniło Piotr 281
Danowski Teodor 371
Daszeń Agnieszka 22, 23
Daszuta Wiesław 157
Dąbrowska Cecylia 21
Dąbrowska Ryta 30
Dąbrowska Urszula 37, 359
Dąbrowski Bronisław 73, 209
Dąbrowski Jan 132
Dąbrowski Józef 371
Dąbrowski Stanisław 181
Dec Leszek 320
Dembiński Józef 381
Dembiński Jan 20
Dembowska Anna 26
Dembowski Lucjan 46, 58, 70
Dembowski Zbigniew 294, 300
Demianiuk Michał 76, 79, 344, 371, 380
Demianiuk Piotr 29
Demianiuk Sławomir 326
Depczyński Marek 74, 78, 79, 118, 319,
328, 370, 378
Derehajło Bogdan 21, 371
Derek Mirosław 22
Dębko Tomasz 31
Dębski Bogusław 116, 117, 153, 154, 296,
304, 309, 312, 348, 355, 382
Dłużniewski Jerzy 202
Dmitruk Ewa 156
Drnitruk Robert 132
Dobrach Jerzy 165
Dobraczyński Jan 203
Dobreńko Józef 75, 78, 371
Dobrogowski Mirosław 79
Dobroński Adam Czesław 227, 244, 251,
358
Dobrzyński Jan 274
Dobrzyński Mirosław 62, 79, 371, 381
Dolecki Janusz 244, 250, 253
Dolecki Marian 121
Dolina Władysław 22
Doliński Jan 31
Dolistowski Adam 274
Domagała-Harmata Renata 301
Domin Czesław 150, 153
Dominiczak Henryk 72, 103, 359
Domińczak Andrzej Stefan 75, 371
Dorosz Robert 213
Doroszko Andrzej 246
Dorotkiewicz Antoni 31
Drabik Jerzy 371
Drabiuk Halina 337
Dragan Wiesław 79
Dragun Wiesław 371
Draus J. 350
Dragowska Jadwiga 334, 335
Drożyński Marian 21
Drzycimski Andrzej 13, 359
Dubak Zbigniew 237, 245, 257, 269, 273
Dubaniewicz Marek 159
Dubet F 14
Dubicki Andrzej 260
Duchnowski Józef 157, 165
Duda-Gwiazda Joanna 12, 13
Dudaryk Irena 32
Dudek Antoni 13, 14, 60, 115, 200, 203,
208, 221, 349, 359
Dudek Beata 216, 222, 359
Dudzińska Stanisława 64, 79, 32, 371
Dudziński Stanisław 32
Dulba Aleksander 75, 371
Dunaj Jarosław 237, 245
Dunaj Kazimierz 51, 58, 64, 86, 92, 105,
106, 144, 146, 147, 184, 185, 191, 359
Duszka Krystyna 280
Dworakowski Stanisław 227
Dydycz Antoni 22, 23, 343, 345
Dymko Antoni 378
Dyszkiewicz Józef 317
Dyśko Wanda 22, 23
Dyśko Wiesław 22
Dytman Andrzej 161, 172
Dytman Marek 156
Dziedziszewski Wojciech 68
Dziemiańczuk Maria 371
Dzienia Józef 371
Dzienia Tadeusz 115, 173

Dzikiewicz Sławomir 165
Dziuba Andrzej 157, 162, 165
Dziuba Jan 225
Dżochar Dudajew 281

E

Ebner Jan 25
Eisler Jerzy 107, 360
Ejsmond Irena 23
Ejsmont Tadeusz 237, 245
Eljasiewicz Józef 227

F

Fabjańczuk Zbigniew 274, 323
Fajfer Stanisław 24
Falicki Zdzisław 382
Fałkowska Jadwiga 94
Falkowski Józef 75, 371
Falkowski Michał 172
Falkowski Zdzisław 22, 371
Fedorowicz Andrzej 115, 167, 187, 296, 324
Feszler Lech 328
Fiedorowicz Krystyna 34
Fiedoruk Adam 371
Filipczuk Bogdan 334
Filipczuk Jacek 371
Filipczuk Włodzimierz 236, 360
Filipkowski Antoni 237
Filipkowski Lucjan 79, 370, 378
Filipowicz Jarosław 319, 320
Fiłończuk Anna 32
Firsowicz Bazyli 121
Florczykowski Krzysztof 107, 108, 159, 378
Formejster Eugeniusz 306, 309, 310, 320, 326, 334, 335, 332, 283, 325
Francke Ryszard 237, 371
Frankowski Edward 338
Frasyniuk Władysław 194, 196, 199, 202
Freitag Marek 371
Friszke Andrzej 200, 349, 359
Fronc Szczepan 22

G

Gabriel Daniel 75, 79, 371
Gacek Beata 204, 216, 217, 219, 360
Gacko Andrzej 56
Gadek Jolanta 114, 155, 167, 174, 251, 360
Gadzinowski Piotr 299
Gaik Jan 192
Gaińska Jadwiga 26
Gaiński Antoni 28
Gajdzińska Wanda 75, 79, 371

Gajewski Andrzej 275, 282, 285, 298
Gajewski Jan 200, 237
Gajewski Marek 116
Gała Marian 192, 196
Gałakan Leon 29
Garbaczewski Józef 371
Gardocki Jan 237, 238, 243, 245
Garlicki Andrzej 206, 360
Gawałkiewicz Lech 79, 371, 384
Gawroński Andrzej 79, 371
Gašiorowski Jacek 315
Gašowski Tadeusz 79, 238, 371, 383, 358, 384, 386
Gašowski Witold 238, 283, 245, 309
Gebethner Stanisław 221, 360
Gejdoł Karol 370
Geremek Bronisław 216, 217
Giczko Krystyna 310
Gieleniewski Waldemar 269, 280
Gielniak Michał 323
Gierałtowski Janusz 31
Gierasimowicz Urszula Ewa 227
Gierek Edward 12, 13, 47, 54
Gierek Wiesław 34, 377
Gil Kazimierz 371
Gil Krystyna 371
Girstun Stefan 318
Giszarowicz Jerzy 66, 115, 128, 146, 177, 184, 185, 198, 199, 392
Gizewska Alicja 371
Glemp Józef 81, 145, 178, 188, 295
Gliński Mieczysław 203
Gliszczyński Józef 371
Gładczuk Czesław 152, 199
Głąbicka Małgorzata 381
Głębocki Henryk 50, 183, 170, 179, 349, 360
Głębocki Józef 382
Głós Edward 203
Głódź Leszek Sławoj 116, 249, 71, 346, 345, 291, 295, 314
Gnanka Julian 33
Gnatowski Kazimierz 371
Gocłowski Ryszard 115, 118, 156, 165, 172, 348
Gocłowski Tadeusz 288
Gocłowski Zbigniew 161
Godlewska Zofia 17
Godlewski Sławomir 376, 377
Gogolewski Edward 371
Golonko Michał 277
Gołembiecki Tadeusz 32
Gołębiewska Teresa 210
Gołębiewski Feliks 40, 41, 47, 52, 57, 58, 59, 64, 65, 68, 69, 70, 113, 371, 377, 385

- Gołowski Jerzy 33
 Gołub Anatol 27
 Gontar Andrzej 158, 164, 166
 Gorbaczow Michaił 254
 Gorczyca Anna 324
 Gorczyca Henryk 23
 Gorczyński Wojciech 158, 164
 Gordon Zbigniew 78, 79, 371
 Gościński Stanisław 23, 41, 136, 210, 216,
 220, 377, 378, 382
 Gotowski Krzysztof 67
 Goworko Jolanta 24
 Górka Leonard 382
 Górny Jan 196
 Górny Jerzy 98
 Górska Zofia 382
 Górska Krystyna 23
 Górski Robert 370
 Grabowska Danuta 190
 Grabowski Wiesław 132
 Grabowski Zygmunt 23
 Grajewski Józef 92
 Grinberg Daniel 41
 Grochowski Jan 323, 360
 Grodzki Jerzy 309, 334
 Gromada Jadwiga 371
 Gromak Marian 274
 Groman Leszek 378
 Gromowski Janusz 315, 332
 Grozdew Dymitr 314
 Grudzień Robert 345
 Gruszewski Wojciech 13
 Gryciuk Antoni 30
 Grycuk Konstanty 30
 Grygorczuk Jerzy 200, 203, 295
 Grygorczuk Lech 30
 Gryko Jerzy 378
 Gryko Mikołaj 117
 Gryniewicz Janusz 384
 Gryniewicz Jerzy 79, 371, 384
 Grzegorzczuk Leon 145
 Grzegorzczuk Waldemar 154
 Grzesiuk Henryk 274
 Grzeszczuk Henryk 31
 Grześ Aleksander 22
 Grześkiewicz Marek 208, 360
 Grzęda Teresa 371
 Grzybowski Henryk 22
 Grzymała Władysław 163
 Grzywa Jerzy 28
 Gulbinowicz Henryk 188, 262, 285
 Gumowski Z 62
 Gutowski Paweł 22
 Guziak Władysław 237, 238
 Guzowicz Stanisław 70, 78, 79, 92, 371
 Gwardecki Jarosław 237, 245
 Gwiazda Andrzej 13, 77, 168, 178, 67, 77,
 178
 H
 Hackiewicz anatol 121
 Hakel Helena 270, 272
 Halicki Jan 25, 260, 372
 Halicki Jerzy 372
 Hapoń Jerzy 21
 Haraburda Aleksander 29
 Haraburda Jan 29
 Harkiewicz Władysław 173
 Hausner Jerzy 333
 Hawieńczyk Marek 257, 273
 Herman Daniel 209
 Hieronim Ścigacz 376
 Hillo Bogdan 372
 Himak Marek 74
 Hintertan Michał 213
 Hintz Anna 342
 Hirs Zbigniew 40, 360
 Hlond August 145
 Hodun Stanisław 184
 Holzer Jerzy 60, 63, 107, 169, 360
 Hołownia Wojciech 244
 Horbacz Stanisław 155, 354
 Horbaczewski Zbigniew 153, 200
 Horodeński Józef 145
 Horodeński Ryszard, 394
 Horodeński Witold 382
 Hossa Wiesława 257, 258, 268, 270, 273,
 274
 Hościło Jan 381
 Hryniewicki Andrzej 160
 Hryniewicz Wiesław 372
 Hukałowicz Wiesław 227
 I
 Ickiewicz Jerzy 21, 124, 237, 245, 252,
 257, 297, 382
 Ignatowicz Anna 297
 Ignatowska Krystyna 132
 Ilianiuk Jerzy 21
 Ilkowski Mieczysław 304
 Iłendo Barbara 24
 Iwanowicz Leszek 37
 Iwaszczuk Tadeusz 60, 79, 194, 195, 372,
 384
 Izdebski Stefan 13
 J
 Jabłońska Beata 287, 292, 360
 Jabłońska Katarzyna 132
 Jałowska Teresa 394

Jabłoński Alfred 21, 159, 324
Jabłoński Józef 22, 372
Jabłoński Stanisław 320
Jabłoński Tolek 322
Jabłoński Zbigniew 151
Jacewicz Małgorzata 281
Jacewicz Stanisław 29
Jachimczyk Maciej 281
Jachimowicz Nadzieja 22
Jachman Joanna 20, 360
Jacków Anna 301
Jadczak Stanisław 11, 360
Jagielski Mieczysław 14, 15
Jagodziński Wiesław 156
Jakim Bogdan 26
Jakimowicz Mirosław 372
Jakowiuk Walentyna 28
Jakub biskup 343, 345
Jakubczak Tadeusz 31
Jakubowicz Czesław 291, 294, 296, 300
Jakubowski Andrzej 216, 237, 238, 245, 309, 334
Jamiołkowski Janusz 257, 355, 274
Jamiołkowski Jerzy 22, 23, 24, 33, 48, 51, 53, 74, 76, 93, 109, 110, 136, 211, 220, 233, 236, 258, 261, 312, 316, 319, 328, 361, 372, 377, 378, 382
Jamro Robert 173
Jan Paweł II 78, 129, 181, 226, 232, 249, 251, 252, 254, 232, 343
Janajew Gienadij 254
Janczewska Danuta 394
Janda Piotr 29
Janiak Kazimierz 282
Janicz Jerzy 180
Janiuk Antoni 121
Jankowski Henryk ks. 13, 178, 288, 392
Jankowski Leszek 260
Jankowski Maciej 365
Jankowski Tadeusz 33
Janowicz Sokrat 56, 190, 200, 224, 227, 230
Janowski J219
Janowski Włodzimierz 104, 349
Jantas Jan 48, 55, 350
Janucik Cezary 283, 309, 319, 320, 332, 334, 335
Januć Mikołaj 24
Janus S 57
Janusz Jerzy 132
Januszewski Mieczysław 227, 282
Januszewski Tadeusz 294, 297, 304
Januskiewicz Barbara 46, 161, 244, 252
Jaremiewicz Witold 21
Jarmołowicz Jacek 309

Jarmołowicz Marian 75, 78, 371
Jarocki Zdzisław 320
Jaroszewicz Piotr 47
Jaroszek Janusz 209
Jaroszewski Jerzy 258
Jaruzelski Wojciech 8, 15, 55, 60, 63, 67, 82, 99, 100, 104, 113, 114, 133, 145, 146, 164, 167, 174, 179, 194, 198, 200, 203, 208, 215, 216, 217, 233, 236, 305, 331, 360
Jastrzębski Andrzej 372
Jaszewski Marian 321
Jaworowski Krzysztof 223, 382
Jaworski Marek 360
Jaworski Seweryn 168, 219
Jedeluk Ryszard 381
Jedeluk Jolanta 190
Jedynak Tadeusz 194, 196, 199
Jemiłity Witold 312, 361
Jendruszewski Lech 13
Jeremkiewicz Witold 51
Jerzewski Jerzy 181
Jerzyk Bogusław 280
Jeżerys Zbigniew 192
Jeżerys Andrzej 79, 209, 372, 378
Jęczelewski Andrzej 310
Jędruzek Władysław 144
Jędrzejczak Ryszard 248
Juchnicka Barbara 34
Juchniewicz Ewa 381
Juczewski Zenon 237, 238, 245, 256, 262, 270, 273, 275
Jungerman Zbigniew 22
Jurczak Stefan 202
Jurczyk Marian 14, 15, 67, 68, 69, 168, 178,
Jurgiel Krzysztof 288, 284, 285, 291, 292, 294, 296, 297, 300, 304, 305, 307, 310, 319, 342, 345
Juszczenko Wiktor 344
Juszczuk Michał 29
Juszkiewicz Władysław 15, 16, 27, 44, 51

K

Kaczmarek Marek 320
Kaczmarski Jacek 331
Kaczorowski Ryszard 345
Kaczyńska Bogumiła 203
Kaczyńska Elżbieta 41
Kaczyński Hubert 40
Kaczyński Jarosław 38, 40, 41
Kaczyński Jerzy 75
Kaczyński Lech 247, 343
Kaden Henryk 59
Kajewski Józef 75, 79, 371

Kajkowski Krzysztof 280
Kakareko Henryk 132
Kaliciński Andrzej 187, 223, 226, 227,
228, 229, 230, 243, 252, 382
Kalinowski Władysław 237, 245,
Kalisz Adam 18
Kalisz Jan 158
Kaliszewicz Maria 29
Kaluta Tadeusz 161,279
Kalwarczyk Grzegorz 180, 181
Kałusz Krzysztof (pseudonim) 68
Kałusz Marian 83, 360
Kałuszyńska Maria 372
Kałwa Andrzej 237, 245, 372
Kamas Jerzy 183
Kamińska Małgorzata 98
Kamiński Jan 382
Kamiński Jerzy 372
Kamiński Kazimierz 17, 48, 64, 69, 78, 79,
93, 110,355,372,378,381,385
Kamiński Stefan 56
Kamiński Zbysław 132
Kampen van Theo 249
Kania Stanisław 14, 15, 67, 81, 82, 91
Kania Henryk 372
Kapkowski Andrzej 294
Karabowicz Adam 245
Karabowicz Zdzisław 346
Karandziej Jan 12
Karbowski Ryszard 118, 372
Karczewski Józef 372
Karczewski Władysław 372
Karczewski Anatol 29
Karczewski Witold 227, 230
Karolczuk Antoni 31
Karolczuk Irena 29
Karpienia Marek 283
Karpiński Jakub 101,361
Karpiuk Józef 31
Karpiuk Włodzimierz 157
Karpowicz Tadeusz 28
Karwel Dorota 75
Karwowski Adam 20, 33, 34, 174
Karwowski Andrzej 174
Karwowski Henryk 72
Karwowski Janusz 252
Karwowski Lech 75
Karwowski Zbigniew 332
Kasperowicz Henryk 29
Kateusz Romuald 286, 274, 283, 284, 291,
334
Kauffman-Suszko Elżbieta 116, 294, 297,
300, 304
Kazanecki Wiesław 56, 148
Kazarek Stanisław 29
Kiełczowski Andrzej 326
Kieprawicz Wiesław 320
Kierat Wojciech 303
Kiercul Longin 316, 319, 378
Kietliński Marek 118,361
Kin Henryk 34, 123
Kiryłuk Jan 84
Kisiel Edward 71, 78, 142, 143, 144, 145,
146, 147, 148, 149, 150, 151, 180, 181,
182, 184, 185, 191, 192, 196, 214, 218,
252
Kiszczak Czesław 103, 178, 194, 208, 209,
216,219,233
Kiszło Halina 32, 261
Kitlas Czesław 28
Klatkowski Wiktor 294, 300
Kleinowski Andrzej 26
Klej Kazimierz 146, 152, 181
Klentak Janusz 382
Klepacki Andrzej 382
Kleszczewski Tomasz 163, 164, 156, 158,
163,164,
Klim Janusz 372
Klim Tadeusz 22
Klima Leszek 21
Klimaszewski Jerzy 184
Klimaszewski Ryszard 22, 34, 39, 361
Klimczuk Marian 28
Klinger Michał 224, 382
Klocek Stanisław 21
Kłozka Łucja 79, 239, 372, 384, 386
Kluź Marek 243, 261,337
Kłagisz Jerzy 257
Kłeczek Krystyna 26
Kłopotowski Tadeusz 59
Kłosowska Halina 22, 23
Kmieciak Jerzy 13
Kmita Czesław 372
Kobyliński Zdzisław 13
Koc Stanisław 209
Kochański Dariusz 237, 245
Koczta Ryszard 22
Koć Andrzej 258
Koffman Jan 41
Kokoszkievicz Marek 334
Kokoszkievicz Marian 309
Kolasieńska Urszula 270, 334
Kolasieński Stanisław 22
Kolberger Krzysztof 77
Kolendo Jerzy 238
Koleśnik Leszek 86, 360
Koleśnik Romuald 28
Kolonkiewicz Marianna 320
Kolp Kazimierz 200
Kołątaj Janusz 323

Kołodko Grzegorz 293
 Kołodziej Andrzej 13
 Kołodziej Marian 34
 Kołodziej Władysław 31
 Kołodziejski Henryk 372
 Kołodziejuk Włodzimierz 191, 193, 212, 230
 Kołotko Sławomir 30
 Kołtun Jerzy 33
 Komar Alfred 279
 Komarzewski Eugeniusz 156, 165, 372
 Komenda Antoni 26
 Komołowski Longin 260
 Konarski Andrzej 119
 Konarzewski Stanisław 26
 Koncewicz Zdzisław 313, 319, 320, 326, 332, 334, 335
 Konczewicz Krzysztof 79, 372
 Kondracikowski Stanisław 270, 272
 Kondraciuk Zdzisław 310
 Kondracki Marek 153
 Konecki Andrzej 335
 Konicuh Jarosław 316
 Konopka Jan 96, 381
 Kopacz Aleksander 328, 378, 381
 Kopania Jerzy 45, 261
 Kopecki Henryk 113
 Kopeć Zygmunt 372
 Koper Roman 154, 381, 377, 378
 Kopka Bogusław 100, 366
 Kopka H351
 Korabowicz Zdzisław 346, 361
 Korbut Henryk-Janusz 372
 Korbut Tadeusz 136, 371, 378
 Korecki Bogusław 17, 18, 60, 64, 378, 381, 385
 Korecki Edward 382
 Korecki Janusz 382
 Korfel Kazimierz 63, 372
 Kornacka Danuta 238
 Kornel Jolanta 339
 Kornyszko Stanisław 41, 48
 Korolkiewicz Jerzy 190, 201, 348
 Korolkiewicz Stanisława 227
 Koronkiewicz Janusz 372
 Koros Edward 46
 Korsak Jerzy 153, 163
 Koryszko Stanisław 18
 Korzeniecki Andrzej 156, 165
 Korzeniecki Jan 79, 372
 Korzeniewski Ryszard 146
 Korzeniowski Janusz 317
 Korzun Aleksander 372
 Kosacki Mirosław 29
 Kosakowska Helena 23
 Kosma Jerzy 17, 18
 Kosobudzki Jerzy 372
 Kosobudzki Zygmunt 310
 Kossakowski Janusz 187, 189, 193, 213
 Kostecki Bogusław 372
 Kostecki Ireneusz 27
 Kostecki Waldemar 372
 Kostka Stanisław 153, 163, 382
 Kostro Bożena 159
 Kostro Grażyna 333
 Kostrzewa Grzegorz 223
 Koszewski Zygmunt 34
 Kościelniak Zdzisław 43
 Kościuch Tadeusz 30
 Kościuczuk Mirosław 159
 Kość Bogusław 372
 Kot Irena 394
 Kotkowicz Ryszard 394
 Kotkowska Helena 382
 Kotowicz Antoni 29
 Kotowicz Helena 79, 372
 Kotowicz Henryk 24
 Kotyński Jan 22
 Kotyńska Sławomir 17
 Kowalczuk Witold 28
 Kowalczyk Edward 21
 Kowalczyk Józef 92, 324
 Kowalczyk Stanisław 14
 Kowalczyk Tomasz 250, 361
 Kowalewski Jan 72, 73
 Kowalewski Tomasz 243, 245
 Kowalski Czesław 28
 Kowalski Lech 99, 208, 245, 246, 362
 Kowalski Kazimierz 372
 Kowalski Ryszard 22
 Kowalski Sergiusz 361
 Kozak Andrzej 324
 Kozak Krzysztof 158, 163, 164
 Kozak Mikołaj 45, 200
 Kozak Romuald 27
 Kozak Tadeusz 238
 Kozakiewicz Mikołaj 219, 229, 231
 Kozicki Kazimierz 209
 Kozikowski Jan 334
 Kozłowska Wanda 372
 Kozłowski A 321
 Kozłowski Arseniusz 32
 Kozłowski Artur 289, 290, 362
 Kozłowski Henryk 372
 Kozłowski Jerzy 24, 160, 372
 Kozłowski Kazimierz 320
 Kozłowski Leonard 238, 245, 256, 257, 274, 283, 284, 299, 309, 332, 334, 335, 340, 372

Kozłowski Zenon 372
Krajewska Aneta 279
Krajewska Anna 216
Krajewski Edward 28
Krajewski Ireneusz 372
Krajewski Józef 93
Kraśńska Ewa 279
Kraszewski Lech 154, 165
Kropiewnicki Stanisław 157, 162
Kropiwnicki Jerzy 194
Krosak Zdzisław 25
Krosny Ireneusz 319
Król Krzysztof 194
Król Zdzisław 180
Królik Ewa Teresa 79, 372
Kruk Piotr 37
Krukowska Halina 382
Krukowska Jadwiga 274, 334, 282, 309, 319
Krukowski Zbigniew 124
Krupa Andrzej 24
Krupa Jan 203
Krupiński Kazimierz 24, 156, 377, 378
Krupiński Mirosław 119
Kruszewski Konrad 62, 68, 107, 108, 109, 112, 115, 116, 210, 220, 238, 324, 355, 362, 378, 381, 382
Kruszewski Sławomir 156, 157, 162, 165
Kruszniewski T 72
Kruszyński Zbigniew 335
Krutul Piotr 294, 300, 304, 345, 382
Kryńska Renata 309
Kryński Jerzy 22
Kryński Stanisław 132
Krysiewicz Antoni 26
Kryszak Jerzy 319
Kryszpiniuk Mirosław 372
Krzaklewski Marian 255, 259, 260, 262, 270, 275, 282, 283, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 298, 301, 310, 317, 321, 322, 323, 333, 335
Krzywicki Zbigniew 24
Krzywiz Romuald 27
Krzywiżniak Bogdan 33
Krzywonos Henryka 13
Krzyżewski Janusz 339
Kubaszewski Tomasz 313, 362
Kubiak Bogdan 335
Kubik Adam 75, 79, 372, 381
Kubowicz Stefan 327, 335, 339, 284, 340
Kuc Tomasz 325
Kucharczuk Zdzisław 373
Kuciński Janusz 203, 361
Kuczabski Henryk 372
Kuczowska Aleksandra 23
Kuczyńska Anna 205
Kuczyński Andrzej 173, 187
Kuczyński Stefan 75, 373
Kuczyński Waldemar 12, 361
Kudelenko Czesław 33
Kudlewski Jerzy 258
Kudrycka Barbara 344
Kudrycki Leszek 162
Kudzinowski Henryk 30
Kudźma Tadeusz 373
Kufman-Suszko Elżbieta 297
Kukła Marian 51
Kula Marcin 6, 361
Kulas J 114, 351
Kulasińska Urszua 273
Kulczakowicz Mieczysław 200, 227
Kulesza Anna 79, 373
Kulesza Krzysztof 31
Kuleszewicz Jan 317, 377
Kulikowski Jan 280, 283, 284, 286, 297, 309, 310, 332, 334, 335
Kulikowski Józef 106
Kułak Jerzy 115, 173, 294, 297, 324, 361
Kułakowski Andrzej 334
Kułakowski Kazimierz 145
Kunicki Marek 320
Kupczyk Krzysztof 258
Kupidowski Andrzej 38, 48, 49, 54, 80, 362
Kupiec Leszek 200
Kuprianowicz Stanisław 132
Kuptel Bazyl 238, 258, 261, 263, 274, 275, 382
Kurcewicz Wacław 32
Kurek Wiesław 24
Kuriata Zenon 154
Kuroń Jacek 77, 168, 169, 216
Kurowski Zdzisław 44
Kurpiewski Andrzej 312, 313
Kurtowicz Henryk 27
Kuraków Krzysztof 22
Kuryłowicz Maria 23
Kurzyzna Janusz 39, 156
Kurzyzna Małgorzata 187, 188
Kusiba Marek 45, 56, 119, 123, 148, 362
Kustra Bolesław 72
Kuszuk Stanisław 181
Kuś Lidia 79, 372
Kuzawiński Jerzy 372
Kwasowski Jan 35, 101, 223, 225, 362, 382
Kwaśniewski Aleksander 290, 289, 323
Kwiatkowska Anna 123, 140, 362
Kwiatkowski Stefan 103, 362

L
 Lach Jerzy 257, 265, 270, 271, 272, 274,
 283, 309, 310, 311, 315, 319, 320, 325,
 326, 327, 331, 332
 Lachowska Eugenia 29
 Lajdorf Edmund 26, 41, 42, 47, 48, 58, 70,
 79, 91, 92, 125, 174, 191, 373, 377, 381
 Lament Bolesława 251
 Lange Marian 162, 165
 Langer Jerzy 28, 292, 313, 315, 335, 339
 Laskowski Józef 132
 Laskowski Tadeusz 238, 245
 Laszewski Roman 24
 Lebensztejn Lech 69, 150, 153, 161, 163,
 190, 210, 211, 223, 225, 355, 382
 Lechojda Mieczysław 132
 Lekowski Jan 373
 Lemańska Bożena 373
 Lendzion Witold 153
 Lenio Wiesław 17
 Lenkiewicz Zbigniew 17
 Leończuk Eugeniusz 225
 Leończuk Jan 56, 148, 214
 Lepper Andrzej 271, 319
 Lesiewicz Waldemar 27
 Leski Krzysztof 107, 169, 360
 Leszczuk Roman 316
 Leszczyńska Teresa 41, 68, 73, 190
 Leszczyński Kazimierz 238, 245, 373
 Leszczyński Krzysztof 68
 Leszczyński Marek 25
 Leszczyński Marian 124, 157, 165, 225,
 244, 324, 382
 Leszczyński Stanisław 30
 Leszczyński Zbigniew 79, 373
 Leszewski Ryszard 32
 Leszkowicz Zbigniew 373
 Lewandowski Arkadiusz 21
 Lewandowski Marian 256
 Lewandowski Sawa 209
 Lewandowski Stefan 13
 Lewczuk Grzegorz 24
 Lewicka Pezowicz Zofia 41, 64, 70, 152
 Lewicki Zygmunt 144
 Lewińska Lidia 30
 Lewiński Bogusław 238
 Lewiński Julian 291
 Lewkowicz Wacław 115, 128, 150, 184,
 202
 Lewkowski Leszek 317
 Lic Adam 267
 Lic Bogusław 238
 Lićwinko Antoni 66, 115, 130, 181, 184,
 197, 257
 Lider Bogusław 115, 158, 164, 381
 Lider Urszula 132
 Liedke Zygmunt 225
 Lijewska Alfreda 33
 Linka Krzysztof 280, 283, 309, 320, 325,
 332, 334, 344
 Linki ewicz Mirosław 117
 Linowski Jerzy 373
 Lipiński Edward 77
 Lipiński Jacek 181
 Lipiński Mirosław 132
 Lipnicki Wojciech 257
 Lipski Jan Józef 13, 77, 362
 Lis Bogdan 13, 194, 196, 199, 202
 Lisowska Barbara 180
 Lisowski Marek 32
 Lisowski Marian 300
 Lisowski Waldemar 21
 Lisowski Witold 24
 Litermus Piotr 246, 279
 Litwiejko Kazimierz ks. 68, 74, 107, 114,
 124, 147, 363
 Litwinienko Irena 279
 Litwinowicz Stanisław 116, 162, 324
 Litwińczuk Eugeniusz 181
 Litwińczuk Henryk 132
 Litwiński Marek 33, 40
 Lityński Jan 49, 168
 Lompart Cezary 252
 Lubczyński Maciej 212
 Lunda Jan 280
 Lussa Andrzej 252, 265, 277, 279, 281,
 284, 293, 382
 Ł
 Łabentowicz Mariusz 63
 Łabędź Krzysztof 200, 363
 Łajewski Jan 64, 69, 74, 377, 378
 Łajewski Janusz 373
 Łanczkowski Romuald 320
 Łapińska Elżbieta 373
 Łapińska Ewa 381
 Łapiński Adam 316, 317
 Łapiński Czesław 46
 Łapiński Jan 24
 Łapiński Mieczysław 74, 373
 Łapiński Romuald 22
 Łapiński Władysław 39
 Łapiński Zygmunt 191
 Łapuć Bożena 238
 Łatyszonek Oleg 158, 159, 164, 324, 355
 Łatyszonek Tamara 158
 Łebkowski Jerzy 200
 Łempicki Edward 165
 Łempicki Robert Krzysztof 165

Łęczycki Adam 373
 Łękawa Barbara 281, 291, 282, 296, 382
 Łochowski Marek 59, 69, 140
 Łojewski Jan 385
 Łopianecki Zbigniew 28, 227
 Łoszewski Henryk 394, 395
 Łotocki Wiktor 203, 225
 Łotewski Józef 22
 Łowiec Wojciech 30, 33, 75, 110, 159, 233, 243, 237, 238, 245, 249, 252, 253, 255, 256, 257, 261, 263, 264, 265, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 355, 378
 Łoziński Włodzimierz 360
 Łozowska Marzanna 57, 162, 190, 363
 Łubko Walentyna 26
 Łuckiewicz Marek 132
 Łucyk Jędrzej 274, 275, 279, 280, 281, 283, 284, 293, 309, 310, 339
 Łuczaj Stanisław 238, 245
 Łuczak Aleksander 279
 Łuczak Dariusz 238, 245
 Łuczycycki Edward 60, 73, 78, 79, 90, 114, 115, 119, 152, 155, 171, 296, 328, 344, 355, 372
 Łuczynski Czesław 27
 Łukasiewicz Julian 45
 Łukasik Aneta 334
 Łukaszenka Aleksander 289
 Łukaszewicz Marek 373
 Łukaszewicz Józef 22, 23
 Łukaszewicz Sławomir 283, 309
 Łukaszewicz Zbigniew 22, 23
 Łukaszyk Krystyna 171, 225, 261, 265, 276, 295, 304, 305, 306, 315, 317, 319, 320, 321, 322, 326, 327, 342
 Łukaszyk Wiesław 177
 Łusza Jan 34
 Łupińska Mariola 163, 164
 Łupiński Andrzej 244
 Łupiński Henryk 213, 220, 238, 243, 245, 257, 258, 259, 268, 269, 271, 272, 274, 275, 283, 284, 286, 299, 309, 310, 315, 319, 320, 323, 332, 334, 335, 339, 382
 Łupiński Waldemar 22
 Łupiński Władysław 383
 Łupiński Zdzisław 22
 Łużycki Edward 79
 Łużniak Karol 260

Madajczyk Piotr 37, 364
 Madej Kazimierz 116
 Madoń-Mitzner Katarzyna 13, 362
 Majcherek J A 362
 Majcherek Janusz 209, 235, 236
 Majchrzak Grzegorz 36, 351, 363
 Majewski Ryszard 373
 Makal Edward 28
 Makara Józef 200
 Makarczuk Hanna 132
 Makarewicz Edward 79, 373
 Makowiecka Teresa 373
 Makowski 57
 Makowski Andrzej 320
 Makowski Roman 132
 Maksim Wiesław 190
 Maksimowicz Bogdan 233
 Maksymiuk Leon 31
 Malec Longin 79, 89, 90, 373
 Malesza Krystyna 32
 Malinowska Grażyna 75, 373
 Malinowska Małgorzata 132
 Malinowski Henryk 118, 153, 165
 Malinowski Jan 163
 Malinowski Janusz 79, 372, 381
 Maliszewski Józef 312
 Maliszewski Marek 46, 47, 58, 60, 114, 115, 151, 164, 257, 372, 377, 378
 Maliszewski Mieczysław 383, 378
 Maliszewski Roman 79, 208, 373
 Maliszewski Waldemar 373
 Maliszewski Wincenty 31
 Małachowski Aleksander 261
 Małachowski Walery 121
 Małaszewski Mirosław 213
 Małowiecki Antoni T. 56
 Małyszko Jerzy 372, 383, 384
 Manicki Maciej 301
 Manicz Kazimierz 22, 23, 33, 118, 377
 Manikowski Adam 41
 Mantel-Niećko Joanna 160, 364
 Marat Antoni 26
 Marciniak Maciej 132
 Marcinowicz Mieczysław 21, 238, 245, 262, 288, 299, 363
 Marcińczyk Józef 31, 238, 245
 Marciuk Ryszard 22, 23, 109
 Marczuk Halina 203, 225
 Marczuk Stanisław 24, 33, 41, 43, 74, 78, 79, 88, 90, 91, 92, 114, 115, 116, 119, 123, 125, 126, 134, 137, 140, 170, 182, 183, 186, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 202, 204, 205, 208, 209, 210, 214, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 233, 234, 237, 238, 242, 243, 245, 246, 247, 248,

M
 Macharski Franciszek 178, 392
 Machewicz Paweł 203
 Macierewicz Antoni 77
 Mackiewicz Henryk 25

249, 250, 251, 252, 254, 255, 294, 296,
 300, 301, 303, 304, 322, 326, 355, 365,
 373, 377, 381, 383, 390
 Margel Lech 309
 Markiewicz Kazimierz 34
 Markowski Mirosław 259, 269, 270, 273,
 277, 294, 307, 324, 326, 329, 362, 363
 Marody Mirosława 363
 Marszałkowski Tadeusz 359
 Marteńczyk Mirosław 225
 Martyniuk Bogdan 224, 227
 Masłowiecki Tadeusz 70
 Mastyna Eugeniusz 18
 Matan Tomasz 323
 Mateuszek Dariusz 327
 Matus Nina 246
 Matusiewicz Urszula 225
 Matuszewska Łucja 158
 Matuszewski Jan 25
 Matys Jerzy 297
 Matyszewski Marek 378
 Mazajewa Tamara 281
 Mazowiecki Tadeusz 100, 206, 234, 236,
 242, 244, 246, 364
 Mazur Jerzy 345
 Mazur Zbigniew 28
 Mazurek Stanisław 227
 Mazurowski Franciszek 30
 Mażewski Lech 100, 359
 Mec Bogusław 319
 Messner Zbigniew 208
 Meyer Andrzej 253
 Mężynańska Danuta 157
 Mianowicz Tomasz 67, 363
 Micewski Andrzej 363
 Michalak Lech 280
 Michalczuk Antoni 190
 Michalczuk Włodzimierz 155, 162, 354
 Michalski Mieczysław 30
 Michałkiewicz Jerzy 37, 121
 Michałowska Elżbieta 320
 Michałowska Róża 116
 Michelis Maria 372
 Michnik Adam 168, 169, 194, 216, 217,
 319
 Mielczarek Wiktor 164
 Mieldzicz Władysław 46, 372
 Mierzejewski Waldemar 244, 252
 Mierzwiński Aleksander 146
 Mierzwiński Anatol 31
 Mierzwiński Stanisław 280
 Mierzwiński Witold 119
 Mierzyński Dariusz 279
 Mieszkiel Tadeusz 320
 Mikiciuk Jerzy 31
 Mikołajska Halina 77
 Milczanowski Andrzej 202
 Milczarek Marian 25
 Milewski Kazimierz 373
 Milewski Krzysztof 334
 Miller Leszek 330, 333, 336
 Miłkowski Tomasz 227
 Miłoś Czesław 55, 190
 Miodowicz Alfred 182, 183, 216, 219, 363
 Miodowski Stanisław 18
 Mironowicz Eugeniusz 37, 223, 224, 227,
 363
 Misiewicz Franciszek 334
 Miszczuk Maria 279
 Miszkiel Wojciech 279
 Mitros Teresa 149, 150, 151
 Mitrosz Grażyna 75
 Mocarska Anna 23
 Mocarski Feliks 34, 372
 Moczulski Leszek 194
 Moczyłowska Teresa 34
 Modzelewski Karol 38, 168
 Modzelewski Piotr 238, 245
 Moenke Ryszard 372
 Mogielnicki Stanisław 69, 79, 373, 377,
 378, 385
 Mogilewski Zygmunt 75, 373
 Mojkowski Waclaw 131, 165, 328
 Moj sa Jerzy 116
 Moj sa Teresa 131
 Moric Romuald 182
 Morgonik Robert 214
 Mosiej Czesław 157, 373
 Mosiejewski Jarosław 115, 158, 163, 164
 Mosiński Jan 260
 Motyka Halina Małgorzata 162, 381
 Mowsiej Jan 22
 Mozolewski Józef 63, 79, 154, 243, 245,
 254, 255, 257, 258, 259, 261, 262, 268,
 269, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 281,
 282, 283, 285, 288, 290, 291, 292, 294,
 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 303,
 304, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314,
 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323,
 325, 326, 327, 331, 332, 333, 334, 335,
 337, 339, 342, 343, 344, 345, 346, 350,
 355, 373
 Mrowas Jan 146
 Mrowieć Krystyna 27
 Mrozowski Jerzy 373
 Mrozowski Robert 213, 214
 Mublewicz Irena 31
 Mudel Luba 28
 Muranko Danuta 191
 Murawski Zbigniew 24

- Murawski Zdzisław 156
 Muszyński Jerzy 40, 56, 72, 119, 223, 224,
 364, 383
 Muszyński Marek 196
 Mystkowski Marian 29
 Myśliwiec Grażyna 23
- N
- Naczas Tadeusz 92, 93
 Nagórska Małgorzata 68, 162
 Naimski Piotr 77
 Napierała Mirosław 132
 Naszkowski Eligiusz 72
 Nawrocki Marek 244, 252, 253
 Nawrocki Władysław 193
 Nazarewicz Tadeusz 283, 300, 332
 Nazarko Zenon 373
 Nieciecki Eugeniusz 24
 Nieczaj Irena 216
 Nieczaj Waldemar 216
 Niedzielak S218
 Niemiec Aniela 180
 Niemoćko Józef 145
 Niemoćko Waldemar 67, 156
 Niemyjski Kazimierz 383
 Niepsuj Bronisław Józef 75, 79, 91, 110,
 111, 372, 378
 Nietupski Marian 373
 Niewiadomski Walerian 63, 381
 Niewiarowski Adam 145
 Niewińska Teresa 124, 190
 Niewiński Bolesław 124, 177
 Niewiński Jan 79
 Niewiński Krzysztof 238, 245, 386
 Niezgoda Wawrzyniec 373
 Nikanor Ks. bp 71
 Nikitorowicz Zbigniew 115, 229, 363
 Niwiński Jan 159, 373
 Niwiński Krzysztof 385
 Nobis Tadeusz 165
 Nowacka Aleksandra 203
 Nowak Agnieszka 156, 158, 163, 164
 Nowak Józef 45, 59, 60, 64, 68, 69, 72, 74,
 109, 112, 152, 170, 309, 316, 319, 328,
 355, 377, 378, 385
 Nowak Jeziorański Jan 116
 Nowakowski Cezary 22, 33, 74, 159, 161,
 319, 328, 372, 376, 377
 Nowakowski Kazimierz 46
 Nowakowski Krzysztof 116, 328
 Nowicki Jerzy 156
 Nowicki Mikołaj 30
 Nowikow Władysław 34
 Nowiński Zbigniew 51
- Nowosielski Wiesław 283
 Nudel Józef 374
- O
- Obłocki Czesław 18
 Obodowski Siergiej 275
 Ogryzko Janusz 75, 79, 167, 238, 373,
 383, 385
 Ogrzebacz Halina 373
 Okołów Czesław 382
 Okruszko Edward 281
 Okurowski Janusz 158, 163, 164,
 Olchanowski Artur 245
 Olchowski Romuald 132
 Olczak-Piotrowska Halina 47
 Olech Aleksander 30
 Olechnicki Sławomir 132
 Olechniki Zbigniew 253
 Olejnicka Aldona 280
 Oleksy Józef 278
 Oleksza Witalis 161
 Oleksza Włodzimierz 31
 Olendzki Walenty 79, 115, 116, 210, 239,
 373, 384, 386
 Olszewski Andrzej 24
 Olszewski Bogusław 315
 Olszewski Jan 38, 225, 260, 295
 Olszewski Tadeusz 132, 207
 Omielańczyk Leontyna 211
 Oniśko Stanisław 382
 Orłacz Gertruda 191
 Orłowska Krystyna 279
 Orłowska Maria 23
 Orłowski Aleksander 374
 Orłowski Stanisław 27
 Osewski Janusz 320
 Osipiuk Zbigniew 30
 Osmolski Andrzej 281
 Ostaszewska Genowefa 23
 Ostrołuch Jerzy 260
 Ostrowski Józef 46
 Ostrowski Tomasz 213
 Ostrowski Zbigniew 32
 Ostrówko Michał 24
 Oszer Czesław 75, 374
 Ozdowski Józef 219
 Ozdowski Michał 149
 Ozorowski Edward 71, 73, 97, 214, 218,
 252, 324, 327, 345
 Ożarowska Jadwiga 23
 Ożarowski Jan 374
 Ożarowski Michał 181
 Ożlański Sławomir 213

p
Paczkowska Teresa 23
Paczkowski Andrzej 11, 12, 44, 63, 64,
364, 383
Paczuska Jerzy 180
Padewska Zuzanna 269, 280
Pajda Edward 132
Palacz Stanisław 31
Palewicz romuald 320
Palikom Andrzej 23
Paliński Krzysztof 210, 220, 235, 324,
365, 383
Paliwoda Janina 75, 381
Palka Grzegorz 168
Pałubicki Janusz 196, 199, 202, 260
Panasiuk Józef 280
Panasiuk Tadeusz 29
Pancewicz Ryszard 72
Paniczko Lucjan 246
Pankiewicz Alicja 23
Pankiewicz Ewa 115, 159, 213, 215, 220,
239, 324, 364, 382, 385
Pankiewicz Mieczysław 374
Parfienczyk Konstanty 32
Parmańczuk Jan 30, 374
Pasich Jan 192
Pasierb B 91
Paszewicz Zygmunt 374
Paszko Józef 121
Paszko Stanisław 32
Paszowski Bohdan 218, 271, 273, 277,
324, 365
Pawlik Maciej 148, 209, 210
Pawluczuk A 119
Pawluczuk Włodzimierz Andrzej 41
Pawłowski Antoni 84
Pawłowski Henryk 29
Pawłowski Lesław 75
Pawłowski Waldemar 294, 297, 300, 304,
305
Pelc Teresa 381
Pełkowski Wojciech 145, 197, 198, 232,
233, 247, 317
Perkowski Remigiusz 33
Perkowski Witold 238, 243, 245, 386
Pernal Marek 84, 88, 98, 365, 386
Pezowicz Bogusław 56
Pezowicz Piotr 29
Pezowicz-Lewicka Zofia 143
Pękała Leszek 178
Pianko Jerzy 25, 78, 79, 374, 378
Piątek Ludwik 109
Piątkowski Franciszek 56
Piątkowski Jerzy Mikołaj 270, 272
Piątkowski Stanisław 334
Piechowski Józef 212
Piechowski Wiaczesław 79, 374
Piekara Włodzimierz 25
Piekarski Zdzisław 270, 272, 283, 284,
290, 297, 300, 304, 310, 317
Piekart Waldemar 244, 383
Piekut Maria 374
Pieniążek Tadeusz 238, 245
Pieńkowska Alina 12
Pieńkowski Kazimierz 200, 250
Pierzgalska Bożena 339
Piesiak Dariusz 238
Pieszko Wacław 283
Pietkiewicz Michał 33, 37, 38, 40, 41, 46,
59, 64, 69, 70, 71, 72, 76, 77, 78, 79, 90,
91, 96, 97, 114, 171, 194, 195, 212, 295,
348, 354, 374, 378, 382, 385
Pietkun Witold 66, 71, 184
Pietraszuk Barbara 79, 216, 257, 374
Pietrowcew Edward 311, 320, 334
Pietrowcew Marek 173
Pietruczuk Aleksander 21
Pietruczuk Włodzimierz 31
Pietruszko Ryszard 46, 109, 161, 238, 257,
273, 316, 318, 319, 355, 377, 378
Pietrzak A 219
Pietrzak Jerzy 22
Pietrzak Wojciech 158, 163, 164
Pietrzyk Edward 7
Pietsch Danuta 193, 289
Pietuch Jerzy 27
Pilipiuk Helena 46, 364
Pilk Jan 301
Piłsudski Józef 184
Pinior Józef 196, 199
Pińkowski Józef 14, 60
Piończak Jan 75
Piotrowiak Krystyna 22, 23
Piotrowicz Witold 373
Piotrowski Grzegorz 178
Piotrowski Mirosław 90, 349
Piotrowski Stanisław 29, 197, 252, 278,
322, 324, 331
Piotrowski Władysław 119, 374, 378
Pióro Wojciech 374
Pisarek Wojciech 374
Piszczatowski Mirosław 22, 374
Piszczatowski Ireneusz 26
Piwnik Jan 224, 230
Plewa Siergiej 304
Plutowicz Jerzy 56
Płatek Zenon 277
Płazak Kazimierz 75, 78, 124, 374
Płażyński Maciej 342, 345

Płońska Maryla 12
 Podlaski Kazimierz 37, 365
 Podlewski Marian 377
 Podwysocki Piotr 17
 Pogorzelska Aldona 48
 Pogorzelski Krzysztof 279
 Pogorzelski Ryszard 29
 Pogorzelski Stanisław 47, 364, 382
 Pogorzelski Władysław 30
 Połczyński Waldemar 261
 Połubok Alina 46, 162
 Pomian Grażyna 364
 Poniewozik Bogdan 24
 Popiełuszko Jerzy 174,178, 179, 180, 181,
 182, 183, 184, 186, 195, 204, 224, 251,
 262, 263, 278, 282, 283, 296, 298, 305,
 312, 317, 324, 327, 331, 342, 343, 344,
 345,364,388,390,391
 Popiełuszko Marianna 180, 342
 Popiełuszko Władysław 180
 Popławski Czesław 27
 Popławski Jerzy 373, 378
 Popławski Jan 22
 Popławski Leopold 57, 377
 Popowski Józef 334
 Poskrobko Włodzimierz 200
 Potocki Cezary 143, 145, 180, 181
 Powichrowski Marek 115, 156
 Poźniak Antoni 304, 333
 Poźniak Józef 309, 310, 320, 332, 334
 Półjanowicz Jerzy 333, 341
 Praczyk Czesław 280
 Prajzner Jerzy 41, 43, 45, 48, 51, 57, 58,
 70, 378, 385
 Prokopiuk Jan 181
 Prokopiuk Sławomir 158, 163, 164
 Prokopiuk Stefan 27
 Prończuk Zdzisław 32
 Pruchniak Jerzy 374
 Prus Halina 225
 Prusator Józef 27
 Pruszek Roman 30
 Pruszyński Władysław 57, 64, 75, 374
 Prutis Stanisław 47, 60, 68, 143, 246, 269,
 378,382,383
 Prymak Anna 158, 163, 164
 Przyłmont Andrzej 3734Przemyk
 Grzegorz 171
 Przestrzelski Ryszard 177, 270, 272
 Przestrzelski Stanisław 30, 33, 41, 42, 43,
 48, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 78, 79, 114, .119,
 124, 162,315,374,385
 Przestrzelski Wacław 124
 Przybylski Józef 13
 Przygodziński Aleksander 119
 Ptaszyński Włodzimierz 75, 374
 Puchalski Zbigniew 25, 41, 48, 64, 69, 70,
 79, 374, 385
 Puchnarewicz Aleksander 374
 Puczkowski Zbigniew 157, 374
 Purkowski Zdzisław 200
 Purwin Leszek 373
 Putra Krzysztof 123, 223, 226, 228, 229,
 233,234,261,296,344,383
 Puznyszyn Marian 251
 Pyka Tadeusz 14
 Pyłko Danuta 26
 Pyżewska Anna 43, 365

R
 Rabczewski Józef 163, 164
 Raciborska Maria 279
 Rączko Henryka 22
 Radecki Bogdan 38, 40
 Radgowski Michał 54, 67, 366
 Radmacher Witold 377
 Radzajewski Kazimierz 283, 309, 327,
 334, 366
 Radzicki Andrzej 107, 112, 160, 319, 328,
 335,355,379
 Radziewicz Stanisław 22
 Radziewicz Władysław 18
 Radziszewska Stanisława 26
 Radziwoń Jan 115, 132, 324, 374
 Rajch Zenon 29
 Rajzacher Maciej 90
 Rak Mieczysław 57, 68
 Rakowicz Waldemar 64, 68, 69, 70, 72,
 73, 74, 77, 115, 119, 162, 354, 374, 377,
 379, 384
 Rakowski Mieczysław Feliks 103, 213,
 216,365
 Ramazan Ali 281
 Rapachalski Piotr 265
 Rasiński Zbigniew 134, 162
 Raube Sławomir 41, 156, 366
 Rażny Teresa 339
 Recko Mieczysław 257, 269, 274
 Redo Kazimierz 24
 Regucki Jan 374
 Rejent Eugeniusz 29
 Reszewska Agnieszka 279
 Reszuta Tadeusz 283
 Rekowski Janusz 203
 Rekawek Aleksander 265, 274, 281
 Rogacin Wojciech 213
 Rogacki Zdzisław 75, 374
 Rogaczewski Kazimierz 265, 307

Rogalewski Sylwester 37, 57, 72, 106,
120, 137, 140, 231
Rogalska Danuta 174
Rogalski Kazimierz 283, 298
Rogowski Antoni 374
Rogowski Eugeniusz 146, 225
Rogowski Robert 297
Rogowski Ryszard 27
Rogoziński Andrzej 278, 279, 317, 324
Rogulski Antoni 379
Rojsha Stanisław 374
Rokita Jan Maria 262
Rokoszewski Kazimierz 14
Romanowicz Marcjanna 116
Romantowska Anna 77
Romańczuk Sergiusz 22
Romańczuk Tadeusz 297, 344
Romaszewski Zbigniew 169, 199, 219
Rosiewicz Andrzej 272
Rosiński Kazimierz 115, 366, 383
Roślan Jan 56
Roszkowski Grzegorz 132
Roszkowski Janusz 363
Rozpłochowski Andrzej 168
Rozumiejew Wacław 24
Rozwadowski Romuald 210, 211
Rożek Tomasz 343, 366
Rożko Witold 117
Różalski Andrzej 17, 75, 76, 77, 79, 366,
374
Ruciński Henryk 45, 215, 383
Rudnicki Rafał 117, 118, 297, 366
Rudnik Witold 373
Rudzińska-Patejuk Jadwiga 227
Rulewski Jan 63, 168
Rutkowski Andrzej 33
Rutkowski Bogdan 18
Rutkowski Krzysztof 70, 72, 75, 78, 79,
115, 152, 271, 291, 374
Rutkowski Lech 244, 252, 254, 261
Rutkowski Roman 274
Rutkowski Zygmunt 157
Rybakiewicz Jerzy 283
Rybakiewicz Józef 158
Rybakiewicz Leopold 34, 51, 106
Rybicki Jacek 260
Rybin Leszek 33
Rybnik Jerzy 17, 76, 78, 79, 87, 94, 113,
115, 119, 123, 125, 171, 191, 210, 220,
296, 355, 374, 382, 383
Rydzewski Mieczysław 374
Rykowski Grzegorz 279, 293
Rynkiewicz Adam 373
Rynkiewicz Grażyna 162, 167
Rynkiewicz Marianna 162

Rypin Jerzy 163
Rytych Włodzimierz 32
Rzewuski Marian 28
Rzepecki Marek 377

S

Sac Mikołaj 374
Sacharczuk Marian 279
Sadkowski Stanisław 29
Sadokierski Roman 238, 269, 280, 332,
334, 335
Sadowska Aleksandra 21
Sadowska Danuta 374
Sadowska Iwona 173
Sadowska Ludmiła 21
Sadowska Regina 157
Sadowska Wanda 173
Sadowski Andrzej 230, 366
Sadowski Bogdan 32
Sadowski Leszek 159
Sadowski Mirosław 191
Sakiel Jan 107, 355, 379
Saloni Zygmunt 41
Sałkiewicz Mirosław 32
Samocik Aleksander 29
Samotyho Mirosław 374
Samsel Alicja 23
Samsonowicz zofia 158, 163, 164
Sańko Krzysztof 238
Sasinowska Maria 162
Sasinowska Teresa 216
Sasinowski Mikołaj 112, 113, 144, 358
Satanowska Maria 159, 364
Sawczuk Wiktor 28
Saweczko Anna 374
Sawicka Ewa 252
Sawicka Halina 381
Sawicka Miranda 279
Sawicka Teresa 132
Sawicki Czesław 28
Sawicki Kazimierz 29
Sawicki Krzysztof 63, 68, 85, 132, 233,
245, 246, 366
Sawicki Tadeusz 171
Sawicki W 196, 202, 366
Sawicki Zbigniew 34
Sawin Sławomir 324
Sądel Kazimierz 203
Schabieńska Irena 320
Sekuła Ireneusz 205
Serafin Zbigniew 26, 190
Serczyk Władysław 200
Seroczyński Marek 329, 334
Serwin Mirosław 394
Sewastianowicz Ireneusz 313, 367

Seweryn Jan 33
Sidorowicz Jerzy ks. 131,214,355
Siderski Dionizy 18, 200, 367
Sidoruk Jan 26
Siebert Anna 332
Siedlecka Jadwiga 375
Siedlecka Joanna 23, 35, 367
Siedlecki Waldemar 46
Siemiaszko Ryszard 25, 117, 118, 348
Siemieniuk Aleksy 232
Siemieniuk Jan 18
Siemieniuk Zenobia 225
Siemieniusk Aleksy 227
Siemiończyk Leon 106
Sienkiewicz Andrzej 375
Sienkiewicz Władysław 31
Sierpawski Ryszard 263
Sikorska Danuta 218
Sikorska Teresa 279
Sikorski Jerzy 13
Sikorski Ryszard 129
Silikiewicz Ryszard 79, 375
Siła-Nowicki Władysław 163
Simoniuk Krystyna 381
Simoniuk Zbigniew Józef 57, 59, 65, 68,
69, 108, 156, 162, 165, 166, 180, 377, 379
Sinczuk Jan 31
Siniakowicz Walentyna 188
Sipko Stanisław 31
Sipowicz Izabela 227
Sitko Alfred 22
Siwicka Irena 27
Siwicki Florian 103, 208, 216
Siwec Marek 323
Skaradziński Bohdan 23, 367
Skarżanka Hanna 190
Skibicki Eugeniusz 320
Skłodowska-Kogut Wanda 203
Skobodziński Kazimierz 379
Skowroński Jerzy 375
Skowroński Antoni 180
Skowroński Eugeniusz 180
Skórzyński Jan 84, 88, 98, 194, 202, 365,
366
Skrzydło W 221, 364
Skrzyński Bolesław 75, 374
Skrzyński Bogdan 78
Skutnik Tadeusz 13, 359
Slezak Jerzy 227, 232
Sławiński Jakub Leszek 41, 42, 47, 48, 56,
60, 224
Słowik Andrzej 67, 194
Smaczna Halina 152, 158, 381
Smaczny Henryk 154, 165
Smaczny Janusz 98, 226, 381
Smagowicz Jacek 260, 335
Smaszcz Waldemar 55
Smótko Artur 233, 366
Smykał Jacek 41, 320
Sobczyk Marian 23
Sobieraj Andrzej 335
Sobieszek Lech 13
Sobisz Marian 27
Sobociński Wojciech 375
Sobociński Marek 309, 325, 334
Sobolewska Władysława 211
Socha Adam Jerzy 250
Sochoń Jan 345
Sochoń Zdzisław 383
Soczyński Andrzej 375
Sokołowska Lucyna 375
Sokołowska Irena 23, 341
Sokołowska Raisa 63, 145, 155, 381
Sokołowska Walentyna 156
Sokołowski Bogusław 319, 328, 379, 381
Sokołowski Jan 157, 274
Sokołowski Romuald 265, 274
Sokołowski Stanisław 21, 324
Sokolski Wiesław 18, 132
Sokół Aleksander 18, 34
Sokół Edmund 39
Sokół Józef 18
Solipiwo Józef 269
Sołjan Bernard 147
Sołjan Michał 31
Sołomianko Halina 75, 375
Sołomiewicz Jerzy 375
Sołtysik Janusz 26
Sorokosz Mikołaj 30
Sosinowicz Irena 29
Sosnkowski Marek 244, 253, 264
Sosnowski Mirosław 32
Sosnowski Tadeusz 85, 209, 215, 219,
258, 262, 265, 269, 274, 277, 283, 309,
320
Spżewska Danuta 375
Sprycha Zygmunt 42, 44, 51
Srocki Stanisław 382
Stachowska Alina 320
Stachura Bogusław 15
Stachurski Jerzy 375
Stachurski Adam 309
Stachurski Marek 258, 334
Stackiewicz Wiesław 30
Stalończyk Andrzej 375
Stalończyk Antonina 381
Stankiewicz Henryk 34
Stankiewicz Janusz 40, 47, 123, 364, 365
Stankiewicz Józef 245
Stankiewicz Stanisław 320

Stanny Tadeusz 13
 Stańska Krystyna 375
 Starościak Władysław 375
 Starzyński Jan 257
 Stasiukiewicz Bogusław 25
 Stasiuluk Mieczysław 22
 Stawecka Raisa 111,347
 Stawecki Leopold 64, 78, 79, 89, 90, 107,
 • Ul, 187, 191, 194, 212, 219, 347, 375,
 379, 383
 Stawowski Adam 245, 265, 273, 277, 278
 Stefanek Stanisław 343, 345
 Stelmachowski Andrzej 38, 41, 219, 226,
 227, 228, 229, 230, 383
 Stepaniuk Piotr 22
 Stepańczuk Eugeniusz 273, 274, 283, 284,
 290, 297, 309, 310, 319, 320, 326, 332,
 334,335
 Sterkowiec Jan 254
 Stokłosa Henryk 232
 Stolarski Antoni 46, 79, 379
 Strankiewicz Andrzej 132
 Streinsbergowa Aniela 77
 Strubel Krystyna 79, 114, 115, 143, 152,
 191, 193, 195,348,375,379
 Strużyński Adam 156,165, 381
 Strzaliński Marek 330, 333 345
 Strzelecki J 14, 67
 Stulgis Ryszard 217
 Stypułkowska Wiszowata Dorota 97, 114,
 115,214,296,355
 Stypułkowska Czesława 211
 Stypułkowska Zofia 238, 245, 385
 Sucharska Jadwiga 75
 Suchocki Henryk 279
 Suchodoła Jan 224, 227
 Suchowolec Stanisław 182, 185, 195, 197,
 198, 199, 204, 209, 210, 211, 213, 214,
 215,218,219,256,317,325,388
 Suchowolec Stanisław 183
 Sulewski Janusz 375
 Sułkowski Stanisław 375
 Sułkowski Tadeusz 63
 Suproń Barbara 281
 Surowiec Jan 30
 Surowiec Mirosław 224, 227
 Suszcz Apolinariusz 29
 Suszczenia Artur 334
 Suszczyński Janusz 275, 283, 309
 Suszycki Eugeniusz 27, 165
 Suwała H 364
 Syczewski Marian 374
 Sylwestruk Eugeniusz 29
 Symonowicz Eugeniusz 33
 Sypytkowska Ewa 113, 182, 194, 210,
 215, 238, 245, 257, 258, 269, 273, 334,
 355
 Sypytkowski Adam 210, 220, 233, 238,
 383
 Syty Dionizy 75, 79, 375
 Szaciłowska Ewa 132
 Szaciłowski Marek 375
 Szafranec Jan 345, 383
 Szaliński Piotr 77
 Szamatowicz Marian 200, 227, 230
 Szarkowski Kazimierz 23
 Szarkowski Mieczysław 31
 Szawiec Józef 191,227
 Szczepański Jarosław 64, 367
 Szczerba Henryk 42
 Szczerbakow Mieczysław 320
 Szcześnowicz Antoni 379
 Szcześny Artur Jan 324
 Szcześny Ryszard 57, 59, 64, 69, 72, 77,
 159, 162, 165,375,377,379,385
 Szczytko Ireneusz 267
 Szelaż Zenon 225
 Szelwicki Franciszek 301
 Szemetowicz Jerzy 121
 Szeremietiew Romuald 300
 Szerszenowicz Andrzej 375
 Szerszeń Tadeusz 146
 Szewczyk Piotr 173
 Szot Adam ks. 143, 149, 150, 153,367
 Szot Antoni 24
 Szot Stefan 165
 Szozda Bogdan 335
 Szóstko Adam 383
 Szpajchler Janina 211
 Szudrowicz Alojzy 99, 367
 Szulborski Eugeniusz 56
 Szumiejko Eugeniusz 119
 Szumiński Waldemar 203
 Szumowska Janina 257, 273
 Szutkiewicz Grzegorz 18, 33, 212
 Szutko Sylwester 34
 Szwaczko Wiesław 227
 Szwaj Witold 246
 Szwec Leszek 260
 Szybkowska Halina 375
 Szydłak Jan 14
 Szydłowski Paweł 30
 Szydłowski Wiesław 375
 Szymańska Helena 46
 Szymański Janusz 227, 232
 Szymański Marian 238, 245, 374, 386
 Szymczyk Jerzy 166
 Szymecki Stanisław 278, 279, 281, 282,
 285, 289, 291, 317, 322, 324, 331, 345

Szymula Leokadia 79, 375
 Szypluk Zenon 33, 379
 Szypułski Jerzy 375
 Szyszko Małgorzata 56
 Ścigacz Hieronim 21, 377
 Ślarzyński Julian 106
 Ślisz Józef 219
 Śliwa Bogusław 68
 Śliwiński Ryszard 227
 Śliwonik Jadwiga 374
 Śliwonik Jadwiga 79, 384
 Śliżewski Michał 320, 334
 Śliżyński Sławomir 325
 Śmigiełski Józef 238
 Śniadek Janusz 319, 335, 336, 338, 340, 342
 Świerad Stanisław 16, 21, 367
 Świerzbiniński Witold 115
 Świerzbiniński Wojciech 158, 164
 Świecki Michał 200
 Świętoński Andrzej 253
 Świsłocki Lech Andrzej 97
 Świtaj Zenon 106

T

Tabako Tomasz 205, 206, 208, 209, 367
 Talarczyk Danuta 152
 Talma Edward 18
 Tałałaj Jerzy 281
 Tanajewski Andrzej 333
 Taranienko Janusz 56, 116, 159, 324
 Taranta Mikołaj 29
 Taraszkiewicz Danuta 339
 Targoński Robert 305
 Targoński Wiesław 209
 Tarnas Tadeusz 132
 Tartak Jerzy 111, 156, 218, 367
 Tatarczuk Krystian 31
 Teodoruk Krzysztof 265, 273, 274, 309, 310, 326, 335
 Teresa Paczkowska 22
 Tobijański Zbigniew 375
 Toczko Janina 341
 Toczydłowska Zofia 381
 Toczydłowski Henryk 374
 Tokarski Władysław 238, 243, 245
 Tokarzewski Edward 146
 Tołwiński Mirosław 294, 300, 377
 Tołwiński Zygmunt 28
 Tomaszczuk Ryszard 18
 Tomaszewicz Jerzy 25, 375
 Tomaszewska Ewa 260, 335
 Tomaszewski Bogdan 28
 Tomaszewski Janusz 260, 292, 305, 317
 Tomaszewski Paweł 31

Tomaszewski Wiesław 250, 263
 Tomaszuk Stanisław 262, 382
 Tomczyk Piotr 22
 Tomkiel Tadeusz 31
 Tonas Andrzej 132
 Topczewski Józef 46
 Toporkiewicz Zbigniew 34, 79, 257, 258, 268, 274, 275, 280, 375
 Touraine A 14, 67
 Trembaczowski Emanuel 225, 383
 Trockim Kazimierz 29
 Trockin Marek 132
 Truburski Ludwik 375
 Trudnos Marek 173, 174
 Trusiewicz Mirosław 18
 Truskolaska Maria 22
 Trybulec Zinajda 45
 Trypus Ryszard 329
 Trzasko Stefan 75, 374
 Trzęsicki Kazimierz 238, 245, 254, 335, 383
 Tur Ryszard 244, 252, 253, 291, 317, 319, 327, 331, 339, 342, 344, 345
 Turek W 100, 359, 367
 Turlik Paweł 75
 Turosieński Jarosław 173
 Turowicz Jerzy 219
 Turowski Janusz 79, 375
 Tusz Grzegorz 260
 Tyborowicz Józef 28
 Tyszkiewicz Robert 166, 171, 174, 190, 202, 205, 210, 220, 238, 243, 244, 347, 355, 383
 Tyszkiewicz Tadeusz 159, 381
 Tytman Krzysztof 375
 Tywoniuk Cezary 22

U

Ujazdowski Kazimierz 320
 Ullman Jerzy 383
 Ułanowicz Krystyna 374
 Umiński Jan 192
 Urban Jerzy 61, 169
 Urbańczyk Ryszard 325, 334
 Usakiewicz Aleksander 79, 233, 237, 238, 243, 245, 248, 250, 261, 375, 383

W

Wacławski Bartosz 340, 368
 Wagner Marek 333
 Walcuk Anna 132
 Walczak Barbara 162
 Walczak Gabriela 115, 152, 225, 228, 324
 Walczuk Barbara 132
 Walendziuk Michał 30

Walentynowicz Anna 12, 13, 77, 90, 368
Walichnowski Tadeusz 100, 119, 351
Waluda Andrzej 193, 209, 210, 220, 348
Walczyk Sławomir 280
Wałęsa Lech 12, 13, 15, 38, 48, 49, 67,
68, 77, 99, 129, 133, 145, 148, 172, 174,
178, 191, 192, 196, 198, 199, 202, 206,
207, 208, 209, 213, 215, 216, 217, 219,
220, 223, 225, 228, 230, 233, 244, 253,
255, 260, 270, 285, 288, 289, 290, 291,
295, 222, 319, 368
Wałkuski Mirosław 375
Wałaszko Andrzej 22
Wanicki Jerzy 18
Wappa Eugeniusz 214
Warda Piotr 132
Wasilewska Maria 28
Wasilewski Antoni 181
Wasilewski Henryk 124
Wasilewski Jacek 124, 193
Wasilewski Krzysztof 124, 162, 174, 187,
319, 328, 335, 355
Wasilewski Tomasz 116, 124, 162, 355
Wasiluk Jan 22, 377
Wasiluk Krystyna 279, 281, 284, 293, 309,
319, 334, 339, 367
Waszkiewicz Ireneusz 79, 374
Waszkiewicz Jan 119
Waszkiewicz Krystyna 211
Waszkuć Waldemar 258, 375
Waśniewski Tadeusz 37, 40, 42, 64, 79,
89, 90, 96, 110, 191, 294, 300, 355, 375,
379
Wawrzak Ryszard 27
Wawrzenich Aleksander 22
Wawulski Włodzimierz 29
Wądołowski Stanisław 392
Wdowiak Stanisława 200
Weber Jan 374
Weber Romuald 28
Wechowski Eugeniusz Lesław 316, 375,
379
Wenlik Witold 150, 153
Wenderlich Wiesław 79, 376
Werpachowska Jadwiga 319
Werpachowska Janina 105, 167, 174, 324,
368
Wesołowski Czesław 32
Węglarz Stanisław 202, 260
Wiatr Jerzy 293
Wiatrowski Zbigniew 280
Wicher Jerzy 375
Wiek Kazimierz 157
Wielgat Bogdan 319, 320, 325, 332, 334
Wielowieyski Andrzej 206
Wielska Julia 26
Wierciński Andrzej 21, 51, 79, 376
Wierciński Czesław 29
Wieremiuk Jan 225
Wierzbicki Andrzej 376
Wierzyński Kazimierz 190
Wietocha Henryk 116
Wiewiórka M 14, 67
Wiewiórkowski Tadeusz 32, 377
Wiktoro Jacek 283
Wilczewska Krystyna 32
Wilczewski Franciszek 185
Wilczko Stanisław 31
Wildner Tadeusz 162, 376
Wilimajtyś Sławomir 324
Wilk Halina 152
Wilk Marek 156, 162
Wilk Roman 24, 38, 64, 69, 73, 78, 79,
113, 115, 124, 125, 127, 138, 156, 191,
210, 220, 233, 324, 355, 375, 381, 383,
385
Winkiewicz Ryszard 149, 151,
Winnicki Ryszard 132
Wipszycka-Brawo Ewa 41
Wirkowski Józef 21, 51
Wiszniewski Marian 31
Wiszowaty Ryszard 376
Wiśniewska Beata (zob. Jabłońska) 325,
336, 367
Wiśniewski Florian 13
Wiśniewski Józef 185
Wiśniewski Stanisław 257, 274, 278, 283,
284, 286, 289, 290, 292, 297, 298, 309,
310, 317, 319,
Wiśniewski Tomasz 158, 164
Witkowski Mirosław 382
Witkowski Władysław 62
Włoczyk Sławomir 269
Włodarski Janusz 376
Włodyk Zbigniew 14, 15, 101, 352
Wnorowski Mirosław 334
Wnorowski Ryszard 116
Wojciat Jarosław 376
Wojciechowska Anna 187, 195, 283, 348
Wojewódzki Zenon 227
Wojno Halina 376
Wojtan Anna 309, 334
Wojtaszyk Bogusław 34
Wojtczuk Ryszard 32
Wojtkowska Alicja 216
Wojtkowski Ryszard 216
Wojtowicz Leszek 322
Wojtulewicz Józef 203, 225
Wojtulewska Barbara 79, 376
Wołany Jolanta 118

Wołany Konrad 28
 Wolfram Krzysztof 200, 383
 Wolski Jan 22, 23
 Wołczyk Sławomir 269
 Wołkoniec Ryszard 119, 364
 Wołosz Marek 28
 Wołowski Jan 33, 40, 41, 42, 43, 385
 Wołyniec Jan 334
 Woroniecki Bogusław 75, 375
 Woronko Kazimierz 21
 Woronowicz Wacław 238
 Worowski Józef 375
 Woźniak Lucjan 26
 Woźnicka Maria 395
 Woźniewski Jerzy 211
 Wójcik Tomasz 260, 292
 Wróbel Alicja 253
 Wróbel Zofia 23
 Wróblewski Józef 23
 Wróblewski Walenty 29
 Wujec Henryk 168, 169, 225
 Wyrobisz Andrzej 383
 Wysocki Adam 381
 Wysocki Feliks 34
 Wysocki Jerzy 118, 161, 172
 Wysocki Wojciech 181
 Wypiański Sławomir 324
 Wyszkowski Marian 343, 344
 Wyszołomirski Andrzej 21
 Wyszyński Janusz 273, 274, 283, 309, 334
 Wyszyński Stefan 59, 64, 73, 74, 327

Z
 Zabielski Bernard 279
 Zaborowski Marian 238
 Zacharczuk Bazyl 163
 Zacharczuk Jerzy 30, 33, 109, 355, 377, 379
 Zagierska Maryla 59, 354
 Zagierski Krzysztof 59, 68, 354
 Zagierski Zdzisław 59
 Zagórska Alina 381
 Zagubin Bogdan 309
 Zając Tadeusz 321
 Zajczyk Krystyna 381
 Zajkowska Zofia 29
 Zajkowski Marian 309, 332
 Zajkowski Stanisław 27
 Zakrzewski Sylwester 376
 Zakrzewski Andrzej 262, 320
 Zakrzewski Henryk 203
 Zakrzewski Jarosław 320
 Zakrzewski Michał 279
 Zaleski Tadeusz 298
 Zalewska Alina 280

Zalewska Celina 34
 Zalewska Janina 258
 Zalewski Jan 200
 Zalewski Tadeusz 283
 Zalewski Waldemar 193
 Zalewski Witold 341
 Zalewski Zenon 31
 Załęska Jadwiga 251
 Załęski Edward 21, 375
 Zambrzycki Jan 216, 220, 237, 383
 Zamojtuk Stanisław 375
 Zaniewska Irena 33
 Zapolnik Bogusław 285, 293, 309
 Zaremba Henryk 28
 Zarembina Anna 34, 41, 368
 Zarzecki Henryk 225
 Zatkalik Zbigniew 376
 Zatorski Witold 63
 Zawadzka Alina 258
 Zawadzki Grzegorz 132
 Zawadzki Marek 32
 Zawadzki Mirosław 132
 Zawistowski Mirosław 269
 Zawistowski Tadeusz 345
 Zawistowski Wiesław 376
 Zawodziński Stefan 44, 46, 47, 92, 106
 Zaworski Franciszek 24
 Zbrożek Zbigniew 274
 Zdanowicz Jan 31
 Zdzienicki Henryk 124, 178, 200, 246, 355, 382
 Zegarski Jerzy 41, 42, 45, 49, 70, 71, 92, 93, 156, 377
 Zelnik Jerzy 345
 Zgoda Krzysztof 335
 Zgrzywa Sławomir 315, 319, 324
 Zielińska Alicja 367
 Zieliński Adam 229, 231
 Zieliński Jarosław 339
 Zieliński Ryszard 98, 173
 Zieliński Stanisław 27
 Ziemia Wojciech 324, 327, 331, 342, 345
 Ziemiński Wojciech 219
 Zieniewicz Marek 79, 376
 Zieniuk Jan 203
 Ziętkowska Zofia 274
 Zimnoch Anna 158
 Zimnoch Czesław 115, 324
 Zimnoch Ryszard 339
 Zinkiewicz Jerzy 180
 Zińczuk Mikołaj 37
 Zińkowski Andrzej 274
 Ziółkowski Marek 223, 368
 Zmysłowski Andrzej 39, 376, 379
 Zmysłowski Henryk 39

Zubrycka Bożena 381
Zubrzycki Leszek 280, 309, 334, 376
Zujko Romuald 270, 272
Zwitek Mirosław 245, 376
Zwolski Marcin 115, 118, 359
Zyskowki Ryszard 376

Z

Żabińska Helena 382
Żabiuk Jan 213, 214
Żakowski Jacek 217
Żalek Jacek 323
Żandarowski Zdzisław 14
Żebrowski Andrzej 18
Żelichowski R. 100, 366
Zera Czesław 79, 190, 376
Żmiejkó Zenon 26

Żmieńko Bazyli 29
Żmijewski Edward 180, 181
Żmujdzin Marek 297, 383
Żochowska Maria 173
Żochowski Henryk 39, 63, 156
Żochowski Stanisław 376
Żukowska Bożena 75
Żukowska Maria 376
Żukowski Jacek 159, 163, 164
Żukowski Jarosław 23
Żukowski Władysław 37
Żukowski Zygmunt 34
Żurek Jacek 85, 368
Żurobski Czesław 132
Żwirko Stanisław 18
Żyliński Wiesław 227
Żyłka Jacek 22

Wykaz skrótów

BFM - Białostockie Fabryki Mebli
BGŻ - Bank Gospodarki Żywnościowej
BKB - Białostocki Kombinat Budowlany
BPBK - Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego
BPBP - Białostockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego BPBO "Miastoprojekt" -
Biuro Projektowe Budownictwa Ogólnego "Miastoprojekt"
BPBBO - Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego
BPBO "Miastoprojekt" - Biuro Projektowe Budownictwa Ogólnego "Miastoprojekt"
BPBW - Biuro Projektów Budownictwa Wiejskiego
BPCB - Białostockie Przedsiębiorstwo Ceramiki Budowlanej
BPIE - Białostockie Przedsiębiorstwo Instalacji Elektrycznych
BPIS - Białostockie Przedsiębiorstwo Instalacji Sanitarnych
BPPL - Białostockie Przedsiębiorstwo Przemysłu Lekkiego
BPRI - Białostockie Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych
BPRZiMB - Białostockie Przedsiębiorstwo Robót Zmechanizowanych i Maszyn Budowlanych
BSB - Białostocka Spółdzielnia Budowlana
BSM - Białostocka Spółdzielnia Mieszkaniowa
BSP - Budowlana Spółdzielnia Pracy
BULiGL - Biuro Urządzeń Lasu i Geodezji Leśnej
BZB - Białostockie Zjednoczenie Budownictwa
BZCB - Białostockie Zakłady Ceramiki Budowlanej
BZG - Białostockie Zakłady Garbarskie
BZMiUS „Spomasz” - Białostockie Zakłady Maszyn i Urządzeń Spożywczych „Spomasz”
BZP - Białostockie Zakłady Piwowskie
BZPT "Unitra - Biazet" - Białostockie Zakłady Podzespołów Telewizyjnych „Unitra - Biazet”
BZPB „Fasty” - Białostockie Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Fasty”
BZPOW - Białostockie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego
BZPW im. Sierżana - Białostockie Zakłady Przemysłu Wełnianego im. Sierżana
BZZ „Herbapol” - Białostockie Zakłady Zielarskie „Herbapol”
BZB - Białostockie Zjednoczenie Budownictwa
BZWG - Białostockie Zakłady Wyrobów Galanteryjnych
BPBK - Biuro Projektów Budownictwa Komunalnego
COTM - Centralny Ośrodek Techniki Medycznej
DODP - Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych
DRKP - Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych
FMR „Agromet” - Fabryka Maszyn Rolniczych „Agromet” w Czarnej Białostockiej
FPiU „Uchwyty” - Fabryka Przyrządów i Uchwytów „Uchwyty”
FUW - Filia Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku
FWR „Agnella” - Fabryka Wyrobów Runowych „Agnella”
GS „SCh” - Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”
GUKPP i W - Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk
HPSDD - Hajnowskie Przedsiębiorstwo Suchej Destylacji Drewna
HSG - Huta Szkła Gospodarczego
HSO - Huta Szkła Oświetleniowego
HZPML - Hajnowskie Zakłady Przemysłu Maszynowego Leśnictwa
KC PZPR - Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KPN - Konfederacja Polski Niepodległej
KIK - Klub Inteligencji Katolickiej
KW PZPR - Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

KKS - Krajowy Komitet Strajkowy
KOK - Komitet Obrony Kraju
KZD - Krajowy Zjazd Delegatów
KZKS - Kolejowe Zakłady Konstrukcji Stalowych
KZKSiUD - Kolejowe Zakłady Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Dźwigowych w Starosielcach
KBK - Kombinat Budownictwa Komunalnego
KKP - Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KKS - Krajowy Komitet Strajkowy
KOK - Komitet Obrony Kraju
KON - Komitet Ocalenia Narodowego
KW MO - Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW PZPR - Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
MKK - Międzyzakładowa Komisja Koordynacyjna
MKS - Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MKZ - Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MłoKOS - Młodzieżowy Komitet Obrony Społecznej
MO - Milicja Obywatelska
MPK - Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne
MPO - Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania
MZOZ - Miejski Zespół Opieki Zdrowotnej
NBP - Narodowy Bank Polski
NSZZ „Solidarność” - Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
ODDP - Okręgowa Dyrekcja Dróg Publicznych
OOPKC - Okręgowy Oddział Państwowej Komisji Cen w Białymstoku
OLK - Obwód Lecznictwa Kolejowego
OPGiK - Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezji i Kartografii
OPRF - Okręgowe Przedsiębiorstwo Rozpowszechniania Filmów Białostok
OPPD - Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Drzewnego
OPPZM - Okręgowe Przedsiębiorstwo Przemysłu Zbożowo - Młynarskiego
OPZZ - Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych
ORMO - Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
OTL - Ośrodek Transportu Leśnego
OTS - Ośrodek Transportu Samochodowego
OZLP - Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych
OZTMD - Okręgowy Zakład Transportu Maszyn Drogowych
PKS - Państwowa Komunikacja Samochodowa
POM - Państwowe Ośrodki Maszynowe
PKP - Polskie Koleje Państwowe
PDO "Pakpol" - Przedsiębiorstwo Doświadczalne Opakowań "Pakpol"
PDPS - Państwowy Dom Pomocy Społecznej
PEDiM - Przedsiębiorstwo Eksploatacji Dróg i Mostów
PE i TOW "Eltor" - Przedsiębiorstwo Elektryfikacji i Technicznej Obsługi Wsi "Eltor"
PGR - Państwowe Gospodarstwo Rolne
PHTSP - Przedsiębiorstwo Handlowo-Techniczne Sprzętu Pożarniczego „Supon”
PIP - Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal”
PKUW i M - Przedsiębiorstwo Konserwacji Urządzeń Wodnych i Melioracji
POPN "CPN" - Przedsiębiorstwo Obrotu Produktami Naftowymi "CPN"
PPCh - Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego
PPEB "Fadom" - Przedsiębiorstwo Produkcji elementów budowlanych "Fadom"
PPUT - Przedsiębiorstwo Produkcji Urządzeń Transportowych "Wuteh"
PRIBP - Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich Budownictwa Przemysłowego
PRIM - Przedsiębiorstwo Robót Instalacji Montażowych
PRON - Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PSK - Przedsiębiorstwo Spedycji Krajowej
PZRW "Wodrol" - Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę „Wodrol"

PZPR - Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
 PTiSPM - Przedsiębiorstwo Transportu i Spedycji Przemysłu Mięsnego
 PTSB „Transbud” - Przedsiębiorstwo Transportowo - Sprzętowe Budownictwa „Transbud”
 PZL „Cezal” - Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Lecznictwa „Cezal”
 PZS - Podlaskie Zakłady Spożywcze
 RDP - Rejon Dróg Publicznych
 RDRMiOW - Rejonowa Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich
 RKW - Regionalna Komisja Wykonawcza
 ROPSP - Rejonowa Ogrodniczo-Pszczelarska Spółdzielnia Pracy
 RPBDiM - Rejonowe Przedsiębiorstwo Budowy Dróg i Mostów
 ROMO - Rezerwowe Oddziały Milicji Obywatelskiej
 RPKiM - Rejonowe Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej
 RPWiK - Rejonowe Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji
 RSWI Oddział „Prasa-Książka-Ruch”
 RZDSSP - Rejonowy Zakład Działalności Socjalnej Spółdzielczości Pracy
 SB - Służba Bezpieczeństwa
 SDP - Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich
 SIG Nowosiółki - Spółdzielnia Inwalidów Głuchych Nowosiółki
 SIN - Spółdzielnia Inwalidów Niewidomych
 SKR - Spółdzielnia Kótek Rolniczych
 SOZOS - Specjalistyczny Onkologiczny Zespół Opieki Zdrowotnej
 SPK „Białostoczanka” - Spółdzielnia Pracy Krawieckiej „Białostoczanka”
 SPOZ - Specjalistyczny Przemysłowy Zespół Opieki Zdrowotnej
 SPPP „Pogoń” - Spółdzielnia Pracy Papierniczo-Poligraficzna „Pogoń”
 SPZOS Choroszcz - Specjalistyczny Psychiatryczny Zakład Opieki Społecznej Choroszcz
 STW - Spółdzielnia Transportu Wiejskiego
 SZO - Siemiatyckie Zakłady Obuwia
 TKK - Terenowa Komisja Koordynacyjna
 TKK NSZZ „Solidarność” - Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność”
 TKZ - Tymczasowa Komisja Zakładowa
 TKR NSZZ „Solidarność” - Tymczasowa Komisja Regionalna NSZZ „Solidarność”
 TR NSZZ „Solidarność” - Tymczasowa Rada NSZZ „Solidarność”
 TZR - Tymczasowy Zarząd Regionu
 WBSP - Wojewódzka Budowlana Spółdzielnia Pracy
 WGO - Wojskowe Grupy Operacyjne
 WK ZSL - Wojewódzki Komitet Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego
 WKTS - Wojewódzka Kolumna Transportu Sanitarnego
 WSM - Wojewódzka Spółdzielnia Mieszkaniowa
 WSM - Wojewódzka Spółdzielnia Mleczarska
 WSS „Społem” - Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców „Społem”
 WKO - Wojewódzki Komitet Obrony
 WOPR - Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego Zabłudów
 WOSP „Bielpo” - Wojewódzka Odzieżowa Spółdzielnia Pracy „Bielpo”
 WPHW - Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego
 WPIA „Estrada” - Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Imprez Artystycznych
 WRN - Wojewódzka Rada Narodowa
 WSI - Wojewódzka Spółdzielnia Inwalidów
 WSSE - Wojewódzka Stacja Sanitarно-Epidemiologiczna
 WRON - Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego
 WUT - Wojewódzki Urząd Telekomunikacji
 WZD - Walny Zjazd Delegatów
 WZIR - Wojewódzki Zarząd Inwestycji Rolniczych
 WZTM - Wojewódzki Zakład Transportu Mleczarskiego
 WZKiOR - Wojewódzki Związek Kótek i Organizacji Rolniczych

WZPGKiM - Wojewódzkie Zjednoczenie Przedsiębiorstw Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej
WZRSP - Wojewódzki Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych
WZSP - Wojewódzki Związek Spółdzielni Pracy
WZW - Wojewódzki Zakład Weterynarii
ZAA - Zakład Aparatury Akustycznej
ZBUT - "Unitra -Elmasz" - Zakład Budowy Urządzeń Technologicznych "Unitra-Eimasz"
ZBiNMD „Mądro” - Zakład Budowy i Naprawy Maszyn Drogowych „Mądro”
ZBWiM - Zjednoczenie Budownictwa Wodnego i Melioracji
ZDZ - Zakład Doskonalenia Zawodowego
ZE - Zakład Energetyczny
ZETO - Zakład Elektroniczny Techniki Obliczeniowej
ZMSP - Zakłady Meblarskie Spółdzielnia Pracy
ZNTK - Zakład Naprawczy Taboru Kolejowego
ZOT - Zakład Obrotu Towarowego.
ZPD "Karo"- Zakład Przemysłowo-Dziewiarski „Karo”
ZPK Wasilków - Zakład Produkcji Kruszywa Wasilków
ZPL - Zakład Produkcji Leśnej „Las”
ZPOW - Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego „Hortex”
ZPP - „Pasmanta” - Zakłady Przemysłu Pasmanteryjnego „Pasmanta”
ZR - Zarząd Regionu
ZSB „Stolbud” w Sokółce - Zakład Stolarki Budowlanej „Stolbud” Sokółce
ZPW Grajewo - Zakłady Płyt Wiórowych, Grajewo
ZPW im. E. Plater - Zakłady Przemysłu Wełnianego im. E. Plater
ZPS i D „Polmos” - Zakłady Przemysłu Spirytusowego i Drożdżowego "Polmos"
ZSB - Zakład Stolarki Budowlanej Sokółka
ZSMR Supraśl - Zespół Szkół Mechanicznych Rolnictwa, Supraśl
ZSR - Zespół Szkół Rolniczych
ZWMiUS „Spomasz” - Zakład Wytwórczy Maszyn i Urządzeń Spożywczych „Spomasz”
ZWSE - Zakład Wykonawstwa Sieci Elektrycznych

Spis treści

Wstęp	5
<i>Rozdział I</i>	
Białostocka „Solidarność”- czas legalnej działalności	11
1. Strajki na Białostocczyźnie we wrześniu 1980 r.....	11
2. Tworzenie się międzyzakładowych struktur „Solidarności”.....	37
3. Działalność Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność”.....	42
4. Dalszy rozwój NSZZ „Solidarność” na Białostocczyźnie. Wybory władz w strukturach zakładowych.....	52
5. „Solidarność” pod obstrzałem cenzury. Sprawa Simoniuka.....	55
6. Sytuacja na Białostocczyźnie po wydarzeniach w Bydgoszczy.....	63
7. Wydarzenia w Kuźnicy Białostockiej. Przygotowania do I Walnego Zjazdu Delegatów.....	72
8. I Walny Zjazd Delegatów. Nowe władze regionalnej „Solidarności”.....	74
9. Działalność Zarządu Regionu.....	81
10. Ofensywa władzy: Woj skowe Terenowe Grupy Operacyj ne.....	95
<i>Rozdział II</i>	
W stanie oblężenia. Działalność NSZZ „Solidarność” od 13 grudnia 1981 r. do 22 lipca 1983 r.	103
1. Wprowadzenie stanu wojennego.....	103
2. Pierwsze godziny stanu wojennego w relacjach białostockich działaczy „Solidarności”.....	108
3. Reakcj a białostockiej „Solidarności” na stan wojenny.....	116
4. Taktyka Służby Bezpieczeństwa w zakresie tworzenia nowych związków zawodowych.....	121
5. Regionalny Międzyzakładowy Komitet Strajkowy NSZZ „Solidarność” w Białymstoku.....	123
6. Powstanie Tymczasowej Komisji Regionalnej NSZZ „Solidarność” w Białymstoku.....	125

7. Działalność Kościoła Katolickiego w czasie stanu wojennego.....	142
8. Aresztowania i represje wobec działaczy NSZZ „Solidarność”.....	153
Rozdział III	
Długi marsz białostockiej „Solidarności” 22 lipca 1983 - 9 października 1988.....	169
1. Działalność TKRpo zniesieniu stanu wojennego.....	169
2. Aresztowania i zatrzymania działaczy podziemnej „Solidarności” ..	173
Rozdział IV	
Zwycięstwo.....	211
1. Tworzenie się jawnych struktur „Solidarności” na Białostoczyźnie.....	211
2. Obrady „okrągłego stołu”.....	219
3. Powstanie Tymczasowego Zarządu Regionu. Przygotowania do wyborów parlamentarnych.....	222
4. Przebieg wyborów „kontraktowych” na Białostoczyźnie.....	228
5. W drodze ku normalizacji.....	232
Rozdział V	
NSZZ „Solidarność” w wolnej Polsce 1990-2005.....	237
Bibliografia.....	347
Aneksy.....	369
Indeks Nazwisk.....	396
Wykaz skrótów.....	419